

КИЇВСЬКИЙ НДІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ
МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

КРИМИНАЛИСТИКА И СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА

**Міжвідомчий
науково-методичний збірник**

Заснований в 1964 році

*Присвячується 50-річчю
з дня заснування*

Випуск 60

Київ • 2015

Криміналістика и судебная экспертиза: міжвідом. наук.-метод. зб. /
Мінюст України, КНДІСЕ; редкол.: А. В. Янчук, О. М. Олійник, О. Г. Рувін та ін. —
К., 2015. — Вип. 60.
ISSN 0130-2655

У ювілейному випуску збірника відображені підсумки наукових досліджень в галузі теорії та історії судової експертизи, розробок та вдосконалення методик у різних видах судово-експертних досліджень. Розглянуто актуальні питання слідчої тактики і методики розслідування злочинів, надається історична довідка щодо складу редакційної колегії збірника за період його існування — відповідальних редакторів, відповідальних секретарей та членів редакційної колегії, представлено «Бібліографічний показник статей, опублікованих у міжвідомчому науково-методичному збірнику «Криміналістика и судебная экспертиза» (1964–2014 рр.).

Для працівників слідчих органів, суддів, судових експертів, аспірантів, викладачів, студентів юридичних та медичних ВУЗів.

Редакційна колегія:

А. В. Янчук (відповід. ред.), О. М. Олійник (заст. відповід. ред.), О. Г. Рувін (заст. відповід. ред.), В. Л. Кондратенко (заст. відповід. ред.), В. П. Колонюк (відповід. секретар), П. Г. Борщевський, І. Ш. Борчашвілі, Т. В. Будко, О. І. Буратевич, Т. Д. Голікова, Л. М. Головченко, Ф. М. Джавадов, А. С. Джавадян, А. В. Іщенко, Н. В. Кісіль, Н. І. Клименко, М. Кветнівська, О. М. Кравченко, Г. К. Крецу, О. Ф. Курильова, Н. О. Кушакова, А. Л. Ованнісян, Т. А. Переймивовк, А. О. Полтавський, О. О. Посільський, Ю. Д. Притика, С. Е. Самбурський, Е. Б. Сімакова-Сфремян, І. В. Стародубов, Г. Тваурі, О. В. Хомутенко, У. Х. Узаков

Зареєстрований Міністерством України у справах преси та інформації
(Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія KB № 17518-6268 р від 01.03.2011)

Статті, опубліковані в збірнику, подані в авторській редакції

Адреса головної організації:
03057, Київ, вул. Смоленська, 6, Київський НДІСЕ
Тел./факс: (044) 200-29-10, 200-29-29

ISSN 0130-2655

© Київський НДІСЕ, 2015
© «Преса України», макет, 2015

ЗМІСТ

СОДЕРЖАНИЕ

Вітання з нагоди 50-річчя від дня заснування збірника Заступника Міністра юстиції України, відповідального ре- дактора збірника А. В. Янчука.....	3
Вітання з нагоди 50-річчя від дня заснування збірника ди- ректора КНДІСЕ, заступника відповідального редактора збірника О. Г. Рувіна.....	5
Поздоровлення від редакційної колегії	8
Біографія першого відповідального редактора збірника В. П. Колмакова.....	9
Відомості про склад редакційної колегії збірника за період 1964-2014 роки.....	14

Розділ 1. ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ. ОБЩИЕ ВОПРОСЫ КРИМИНАЛИСТИКИ И СУДЕБНОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ

<i>Клименко Н. І.</i> Інтеграція європейської мережі судово-експертних установ....	35
<i>Федотов О. А.</i> До питання щодо централізації судово-експертної діяльності в Україні	41
<i>Некраха Д. О., Охріменко О. І.</i> Стан та перспективи експертних досліджень в СБУ, окрім проблемні питання.....	48
<i>Будко Т. В.</i> Наукознавчі та мовні вимоги до судово-експертних методик ..	58

<i>Шепітько В. Ю.</i> Тенденції та функції криміналістики в умовах змагального Кримінального судочинства.....	67
<i>Іщенко А. В., Ляшенко Д. А.</i> Зміст та форма дисертацій з методики розслідування злочинів ...	76
<i>Козутич І. І.</i> Отдельные проблемные вопросы отечественной криминали- стики	86
<i>Рувін О. Г., Полтавський А. О., Молибога М. П.</i> До питання актуалізації методичного забезпечення експертних досліджень крізь призму вимог міжнародних стандартів систем управління якістю, гармонізованих в Україні (на прикладі трасологічних експертиз).....	94
<i>Біленчук П. Д., Колонюк В. П., Ярмолюк А. А.</i> Криміналістика третього тисячоліття: освіта, наука, практика	106
<i>Семенов В. В., Терешкевич А. І.</i> Використання новітніх технологій та досягнень науки й техніки в кримінальному провадженні	117
<i>Тимошок І. М., Косякова О. В.</i> Порядок проведення судових експертиз у кримінальному процесі за ініціативою сторони захисту (відповідно до чинного Кримінального процесуального кодексу України).....	125
<i>Гричина О. В.</i> Судова експертиза в системі процесуальних дій як одне з джерел судових доказів в кримінальному, цивільному та господарському процесах.....	135

Розділ 2. ПИТАННЯ СЛІДЧОЇ ТАКТИКИ ТА МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ. ВОПРОСЫ СЛЕДСВЕННОЙ ТАКТИКИ И МЕТОДИКИ РАССЛЕДОВАНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є.

Становлення інституту негласних слідчих (розшукових) дій... 147

Галаган В. І., Канфуї І. В.

Взаємодія слідчого, прокурора та слідчого судді
під час вирішення питання
проведення обшуку за КПК України..... 161

Біленчук П. Д., Курко М. Н., Остролуцький О. А.

Засоби, методи технології подолання протидії
розслідуванню злочинів, що здійснюються
організованими злочинними групами..... 172

Корж В. П.

Экономические преступления в условиях рыночных отношений:
сущность и понятие 184

Цільмак О. М.

Основні завдання органів досудового розслідування
на етапах побудови та перевірки криміналістичних версій..... 193

І. В. Басиста, В. І. Оперук

Окремі проблеми залучення спеціалістів під час
досудового розслідування та призначення експертних
досліджень 203

Захаров В. П., Зачек О. І.

Використання біометричної технології розпізнавання
за геометрією обличчя — шлях до розкриття злочинів 213

Баулін О. В.

Особливості отримання біологічних зразків особи
для проведення експертизи у досудовому розслідування 222

<i>Удовенко Ж. В.</i> Дотримання прав і свобод людини при використанні спеціальних знань під час проведення освідування	232

<i>Радецька В.Я., Гусаченко Є.О.</i> Критерії використання спеціальних знань при проведенні слідчого експерименту	242

<i>Пясковський В. В.</i> Побудова слідчих версій в кримінальних провадженнях про насильницькі злочини, вчинені щодо неповнолітніх	255

Розділ 3. КРИМІНАЛІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА. КРИМИНАЛИСТИЧЕСКАЯ ЭКСПЕРТИЗА

<i>Бондар М. Є.</i> Особливості прояву почеркових ознак у підписах, виконаних шляхом автопідлогу	266

<i>Кофанов А. В.</i> Особливості експертних помилок та деякі шляхи їх запобігання під час проведення судово-балістичних експертиз.....	275

<i>Кобилянський О. Л.</i> Експертиза холодної зброї: проблеми теорії та практики	287

<i>Мазниченко Ю. О., Шведова О. В.</i> Методичні аспекти автоматизованного дослідження матеріалів та засобів цифрового звукозапису	299

<i>Сокиран М. Ф.</i> Історичні аспекти використання техніки звуко-, відеозапису у кримінальному провадженні.....	308

<i>Сич О. А., Стальмахович С. І.</i> Дослідження миючих присадок до моторних палив	323

Караджян К., Каспарян Г.

Внедрение и совершенствование методики экспертного исследования растительных курительных смесей и содержащихся в них наиболее распространённых синтетических каннабиноидов	337

Пасічник В. В. , Шкурдода С. В., Посільський О. О.

Про практику використання можливостей комплексу хімічних експертиз по дослідженню наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.....	349

Приходько Ю. П.

Виявлення та фіксація слідів вибухових пристроїв як джерело інформації про скоєний злочин	357

Гуменський О. А., Охріменко О. І.

Порівняльна стадія при проведенні досліджень з групової ідентифікації об'єктів, які є результатом інженерно-технічної діяльності людини.....	370

Кириленко С. С.

Зарубіжні наукові дослідження почеркових об'єктів, виконаних особами в стані алкогольного сп'яніння.....	382

Здор В. М.

Вплив суб'єктивних чинників на формування ймовірних висновків почеркознавчих експертиз	392

Розділ 4. СУДОВА ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА. СУДЕБНАЯ ИНЖЕНЕРНО-ТЕХНИЧЕСКАЯ ЭКСПЕРТИЗА

Дем'яненко В. В.

Комплекс вихідних даних, необхідних для проведення слідчих експериментів та судових автотехнічних експертиз в різних умовах ДТП (при наїзді).....	402

<i>Савчак В. В.</i> Особливості дослідження об'єктів земельно-технічної експертизи, пов'язаних із розмежуванням населених пунктів.....	411

<i>Шмерего О. Б., Поплавський А. П., Філіпчук О. С.</i> Деякі аспекти проведення судових електротехнічних експертиз електронно-механічних приладів обліку спожитої електричної енергії.....	424

<i>Буратевич О. І., Шишов М. А., Бікус Ю. Ф.</i> Експертиза документації із землеустрою та оцінки земель.....	440

Розділ 5. СУДОВА ТОВАРОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА. СУДЕБНАЯ ТОВАРОВЕДЧЕСКАЯ ЭКСПЕРТИЗА

<i>Бондар В. М.</i> Визначення вартості машин та обладнання, що не представлені на внутрішньому ринку України	449

Розділ 6. ЕКСПЕРТИЗА ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ. ЭКСПЕРТИЗА ОБЪЕКТОВ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ

<i>Кісіль Н. В.</i> Сорти рослин, як об'єкт судової експертизи у сфері інтелектуальної власності	461

Розділ 7. МИСТЕЦТВОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА. ИСКУССТВОВЕДЧЕСКАЯ ЭКСПЕРТИЗА

<i>Энфенджян Р. К.</i> Цели и задачи экспертиз объектов изобразительного искусства и функциональное значение пополнения базы данных о художниках	471

Розділ 8. СУДОВО-МЕДИЧНА ТА СУДОВО-ПСИХІАТРИЧНА ЕКСПЕРТИЗИ. СУДЕБНО-МЕДИЦИНСКАЯ И СУДЕБНО- ПСИХИАТРИЧЕСКАЯ ЭКСПЕРТИЗЫ

Гусенцов А. О.

Методика установления наличия рикошета и определения угла встречи пули с преградой в зависимости от характеристик входных пулевых огнестрельных повреждений.....	481

Ревенок О. А, Васильєва Н. Ю.

Чинники ризику та структура кримінальної агресії жінок	498

Розділ 9. ІСТОРІЯ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ. ИСТОРИЯ КРИМИНАЛИСТИКИ И СУДЕБНОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ

Чисников В. Н.

С.М. Потапов — первый управляющий кабинетом научно-судебной экспертизы при прокуроре киевской судебной палаты	510

Пам'яті колег

ВАЛЕНТИН ФРІЩЕВИЧ БЕРЗІН.....	522
СОФІЯ АБРАМІВНА ЦІПЕНЮК	525

Бібліографічний показник статей, опублікованих у міжвідомчому науково-методичному збірнику за період 1964-2014 рр.	527

За роки незалежності нашої держави судова експертиза стала одним із пріоритетних напрямків захисту прав і свобод громадян. В Законі України «Про судову експертизу» було вперше визначено положення, спрямоване на висвітлення актуальних питань у галузі криміналістики та судової експертизи у засобі друкованого видання. Крім основоположних засад судової експертизи у статті 8 Закону закріплено положення про те, що Міністерство юстиції України забезпечує видання міжвідомчого науково-методичного збірника «Криміналістика та судова експертиза».

З початку його заснування та видання у 1964–1965 роках по теперішній час на сторінках збірника формувались ідеї нових напрямків розвитку судової експертизи, пропозиції щодо створення нових експертних методів дослідження. Започаткований у минулому столітті, збірник завжди був дискусійною платформою для вирішення проблемних питань криміналістики і судової експертизи. Багатьом молодим експертам-криміналістам статті, опубліковані на його сторінках, дали зелене світло втіленню в життя їх нових ідей. У збірнику, за роки його видання, опубліковано значну кількість статей видатних вчених-криміналістів та судових експертів нашої держави і країн ближнього й дальнього зарубіжжя, а також працівників правоохоронних і судових органів, керівників Міністерства юстиції.

Нові напрямки й наукові розробки з питань судової експертизи, що пройшли обговорення на сторінках цього професійного видання, були підтримані Міністерством юстиції України та діючою при ньому міжвідомчою Координаційною радою з проблем судової експертизи і втілені в нормативно-правових актах Мін'юсту.

У цьому році виповнюється 50-та річниця з виходу в світ збірника «Криміналістика і судова експертиза». З цієї нагоди вітаю всіх авторів, членів редакційної колегії та працівників Київського науково-дослідного інституту судових експертиз, що приймали участь у підготовці цього авторитетного видання та бажаю подальших творчих наукових звершень.

**Заступник Міністра юстиції,
відповідальний редактор**

Антон Янчук

**Директор
Київського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України
Заступник відповідального редактора збірника
«Криміналістика и судебная экспертиза»**

Шановні колеги!

Історія збірника «Криміналістика та судова експертиза» починається з грудня 1964 року, коли науковці Київського науково-дослідного інституту судових експертиз під редакцією доктора юридичних наук професора В.П. Колмакова підготували до друку перший випуск, який вийшов у світ в 1965 році. Цей збірник став першим міжвідомчим щорічним науковим та науково-методичним виданням в галузі криміналістики і судової експертизи в Українській РСР і видавався за підтримки Юридичної комісії при Раді Міністрів Української РСР.

Із самого початку редакційна колегія збірника працювала на базі Київського науково-дослідного інституту судових експертиз, співробітники якого доклали багато творчих зусиль для висвітлення в ньому найбільш актуальних і проблемних питань, що виникали у криміналістів та судових експертів, працівників правоохоронних

і судових органів, захисників, наукових працівників, викладачів та студентської спільноти юридичних учбових закладів.

Редколегією збірника та колектив Київського НДІСЕ основну увагу завжди приділялося впровадженню в слідчу, судову та експертну практику новітніх досягнень криміналістичної науки, удосконаленню й розширенню можливостей її напрямків: з криміналістичної техніки, слідчої тактики, методики розслідування та попередження злочинів і, зокрема, методів експертного дослідження.

Динаміка розвитку сучасної науки, в поєднанні з практичним досвідом експертів різних напрямків, позитивно вплинули на розвиток всієї криміналістичної науки й судової експертизи, а, в цілому, і судово-експертної діяльності в нашій державі. Так, на потребу практики з'явилися нові види експертиз та методики дослідження. Безумовно, розвиток судової експертизи як інституту доказового і процесуального права не може відбуватися без наукових дискусій, обговорення результатів наукових розробок, обміну думками та практичним досвідом. Саме на сторінках збірника «Криміналістика та судова експертиза» висвітлюються найактуальніші питання, які ставляться правоохоронними та судовими органами перед експертами. Саме цим, протягом багатьох десятиліть був обумовлений інтерес до збірника як з боку правоохоронних органів, так і науковців, викладачів, аспірантів та студентської спільноти юридичних учбових закладів.

На сьогодні, збірник є одним з небагатьох видань, випуск якого закріплено відповідним Законом, тому у статті 8 Закону України «Про судову експертизу» вказано, що Міністерство юстиції України забезпечує видання міжвідомчого науково-методичного збірника «Криміналістика та судова експертиза». На підставі зазначеної статті Мін'юст затверджує склад редакційної колегії та сприяє нормативному закріпленню нових видів експертиз та наукових методик, що висвітлюються на сторінках збірника.

Історичний шлях розвитку збірника «Криміналістика та судова експертиза» певним чином відображує становлення криміналістичної науки в нашій державі. За часів видання на його сторінках були опубліковані статті найвидатніших українських вчених-криміналістів, експертів різних відомств, експертів-криміналістів країн ближнього і дальнього зарубіжжя, працівників правоохоронних і судових органів, провідних представників української науки й освіти.

У цьому році виповнюється 50 років з виходу першого випуску збірника «Криминалистика и судебная экспертиза».

Ми вітаємо всіх читачів та колег, які надавали свої статті до публікації у нашому збірнику та брали участь у формуванні його чергових випусків.

Представляємо 60-й ювілейний випуск збірника «Криміналістика та судова експертиза» та сподіваємося, що інформація, викладена в ньому, буде для Вас цікавою й корисною для подальших наукових пошуків і сприятиме розвитку української криміналістики та судової експертизи в напрямку європейських стандартів.

З повагою

A stylized, handwritten signature in black ink, consisting of several loops and a long, sweeping tail.

Олександр Рувін

Поздоровляємо з ювілеєм збірника!

Перший міжвідомчий науково-методичний збірник «Криміналістика и судебная экспертиза» вийшов в 1964 році під редакцією доктора юридичних наук професора Віктора Павловича Колмакова. Ядро редакційної колегії того часу складали видатні вчені у різних галузях знань: кандидат юридичних наук М. Я. Сєгай, кандидат біологічних наук Т. Г. Бордонос, кандидат хімічних наук Б. Е. Гордон, кандидат технічних наук і кандидат юридичних наук Н. М. Зюскін, кандидат юридичних наук доцент А. Н. Колесниченко, кандидат юридичних наук доцент В. К. Лисиченко, Ф. А. Лопушанський, Г. М. Надгорний, кандидат юридичних наук Н.С. Романов, А.П.Сапун, А. М. Сєрбулов, кандидат юридичних наук З. М. Соколовський, кандидат юридичних наук Т. Ф. Шаркова. Він став першим в Україні збірником наукових та науково-методичних робіт по криміналістиці та судовій експертизі, який продовжує своє життя і сьогодні. За період з 1964 по 2014 роки вийшло з друку 59-ть його випусків. У збірнику публікуються результати вітчизняних та зарубіжних наукових досліджень в галузі криміналістики і судової експертизи та висвітлюється передовий досвід по розкриттю і попередженню злочинів. Завдяки публікаціям у збірнику «Криміналістика и судебная экспертиза» статей, присвячених науковим розробкам у галузі криміналістики і судової експертизи, новітнім досягненням у криміналістичній техніці, удосконаленню методів розслідування та попередження злочинів, слідча та судова практика постійно підвищує рівень якості та ефективності розслідування й розкриття правопорушень.

Відкритість, доступність та оперативність поширення наукових досягнень через публікації вчених та практиків є одним із фундаментом подальшого розвитку і прогресу судової експертизи.

Щиро вітаємо колег з шестидесятирічним ювілейним випуском збірника «Криміналістика и судебная экспертиза» і бажаємо творчого натхнення у науковій та практичній діяльності, спрямованій на подальший розвиток криміналістики та судової експертизи.

Редакційна колегія

ВІКТОР ПАВЛОВИЧ КОЛМАКОВ

Перший відповідальний редактор збірника
«Криминалистика и судебная экспертиза»
(1964–1972)

Колмаков Віктор Павлович народився 29 вересня 1913 року у селі Большая Іня Мінусинського району Красноярського краю в родині селянина.

Вже з чотирнадцяти років Віктор Павлович працював у колгоспі, на шахті, а згодом закінчив робочий факультет при Ленінградському державному університеті та в 1932 році вступив до Ленінградського юридичного інституту.

З 1935 року В.П. Колмаков поєднував заочне навчання зі слідчою роботою та набував практичний досвід, а в 1936 р. закінчив Свердловський юридичний інститут, здобувши кваліфікацію юриста.

В 1938 році він вступає до аспірантури Харківського юридичного інституту (в теперішній час — Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»), працює над дисертаційною роботою «Методика расследования дел об убийствах с расчленением трупа», яку захищає на другий день Великої світової війни в 1941 році та відразу ж йде на фронт.

У воєнні роки він служить прокурором дивізії, слідчим військової прокуратури фронту, експертом-криміналістом судово-медичної лабораторії.

В електронному банку документів «Подвиг народу в Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.» збереглися дані та опис героїчних вчинків майора адміністративної служби Колмакова В. П.

В нагородному листі до фронтового наказу № 249/н від 05.07.1945 щодо нагородження Віктора Павловича медаллю «За бойові заслуги» зазначено (див. фото):

«Майор а/с тов. КОЛМАКОВ Виктор Павлович в Действующей Армии с 22 июня 1941 года. С первых дней Великой Отечественной войны работал Прокурором 289 стр. (стрелковой — авт.) дивизии, 26 армии.

Будучи в окружении вместе с дивизией пробиваясь с боями, был 20.09.41 ранен, контужен и попал в плен. Находясь в плену, после неоднократных попыток к бегству, организовал группу офицеров и красноармейцев и устроил побег из плена, а 31.10.43 г. перешел линию фронта. После соответствующей проверки тов. КОЛМАКОВ был восстановлен в прошлом звании и работал в Прокуратуре 4-го Украинского фронта.

6 июня 1944. работает в Контрольно-Ревизионном отделении ОИС ФЭП № 61 — провел большую работу по улучшению работы госпиталей системы ФЭП № 61 в деле сохранения государственного имущества. Произведенными, при его участии, ревизиями вскрыто и выправлено много нарушений в хозяйственной деятельности госпиталей, подведомственных ФЭП № 61.

Тов. КОЛМАКОВ, квалифицированный, энергичный, инициативный офицер, пользующийся среди коллектива заслуженным авторитетом.

Тов. КОЛМАКОВ участвуя на фронтах Отечественной войны имеет ранение и контузию.

Тов. Колмаков организовывал работу военных дознавателей госпиталей, направляя их внимание на правильное оформление материалов дознания, тем самым помог своевременно принимать меры к лицам, пытающимся расхищать народное имущество».

НАГРАДНО-ЛИСТ

171

1. Семья, имя и отчество - КОЛМАКОВ Виктор Павлович.

2. Звание - Майор административной службы. 3. Должность, часть - Инспектор Контрольно-Ревизионного отделения Отдела Интендантского Снабжения, Управления Фронтowego Снабжения, 4 Упр.Фронта.

Представляется к Травматическому наградному "За боевые заслуги"

4. Год рождения - 1913. 5. Национальность - русский

6. Политичность - беспартийный. 7. Участия в гражданской войне, последующих боевых действиях по защите СССР и Отечественной войны /где, когда - в гражданской войне не участвовал, в Отечественной войне с 23 июня 1941 г. по 23.IX-41г. в 26 армии и с 31.X.43г. по настоящее время - 4 Украинский фронт.

8. Имеет ли ранения и контузии в Отечественной войне 9 ранен и контузен 20.IX.1941 г.

9. С какого времени в Красной армии - 23 июня 1941 г.

10. Кем и как назван - Харьковским Горвоенкоматом.

11. Чем ранее награжден, за какие отличия - наград не имеет.

12. Постоянный домашний адрес представляемого в награждение и адрес его семьи -

КРАТКОЕ КОМПЕТЕНТНОЕ ИЗЛОЖЕНИЕ ЛИЧНОГО Боевого ПОДВИГА Личности

Майор а/с тов. КОЛМАКОВ Виктор Павлович в Действующей Армии с 22 июня 1941 г. С первых дней Великой Отечественной войны работает Прокурором 289 стр. дивизии, 26 армии.

Будучи в окружении вместе с дивизией, проявляясь с боями, был с 20.IX.41 г. ранен и контузен и попал в плен. Исходя из плана, после неоконченных попыток в бою, организовал группу офицеров и красноармейцев и устроил побег из плена, а 31.X.43 г. перешел линию фронта. После соответствующей проверки тов. КОЛМАКОВ был восстановлен в прошлом звании и работает в Прокуратуре 4 Упр. фронта.

С июня 1944г. работает в Контрольно-Ревизионном отделении ОИС ФЭП № 61 - провел большую работу по улучшению работы госпиталей системы ФЭП № 61 в деле сохранения государственного военного имущества. Произведениями, при его участии, дивизия сократила и выправлено много нарушений в хозяйственной деятельности госпиталей, подразделов ФЭП № 61.

Тов. КОЛМАКОВ, квалифицированный, энергичный, инициативный офицер, пользующийся среди коллектива заслуженным авторитетом.

Тов. КОЛМАКОВ участвуя на фронтах Отечественной войны имеет ранения и контузии.

Тов. КОЛМАКОВ организовал работу военных дознавателей госпиталей, направляя их внимания на правильное оформление материалов дознания, тем самым помог своевременно принимать меры к лицам, пытавшимся расхищать народное имущество.

В 1945 році Віктор Павлович розпочинає роботу в Харківському науково-дослідному інституті судових експертиз ім. проф. М. С. Бокаріуса, спочатку на посаді старшого наукового співробітника, а з 1946 по 1967 роки — директора інституту. За часів керівництва Колмакова В.П. в установі активізується наукова діяльність, удосконалюються та впроваджуються в експертну практику нові методики досліджень, установлюється тісний зв'язок з органами суду, слідства й прокуратури.

Колеги з Харківського НДІ судових експертиз в статті «В. П. Колмаков — відомий учений-криміналіст» (В. В. Хоша, В. Г. Грузкова, В. П. Корж) так описують ті часи: *«Це був час бурного розвитку різнобічних здібностей В.П. Колмакова — викладача, науковця, судового експерта — дослідника речових доказів, вихователя криміналістів високого рівня. Яскравим прикладом цього є його наукові публікації того часу, у яких висвітлені питання загальної теорії криміналістики (поняття предмета, метода криміналістики, теорії ідентифікації), проблем криміналістичної техніки, слідчої практики та методики розслідування злочинів, теорії й практики судової експертизи в цілому та її різних видів. Серед зазначених питань найбільша увага вченого-криміналіста приділялась методиці розслідування одного з тяжких злочинів — убивства й його попередження»*.

В 1962 році В.П. Колмаков захищає дисертаційну роботу «Криминалистические методы расследования и предупреждения преступлений против жизни» і здобуває науковий ступінь доктора юридичних наук й звання професора.

Одночасно з роботою в Харківському НДІ судових експертиз Віктор Павлович Колмаков очолює кафедру криміналістики Харківського юридичного інституту (1952–1957), передаючи набутий досвід експертної та наукової роботи майбутнім юристам, викладає криміналістику на Всесоюзних курсах підвищення кваліфікації працівників прокуратури СРСР у м. Харкові, обіймаючи посаду першого директора цих курсів.

З 1957 по 1959 роки, перебуваючи у службовому відрядженні в Шанхаї, Колмаков стоїть у витоків створення судово-експертної служби Китаю, навчаючи криміналістів цієї країни і навіть публікує свої роботи китайською мовою.

В 1964 році Колмаков В.П. очолює редакційну колегію новоствореного збірника «Криминалистика и судебная судебная экспертиза», присвятивши цій роботі 8 років. Перебуваючи на посаді відповідального редактора, Віктор Павлович організовує роботу редакційної колегії та авторів з метою забезпечення виконання основного завдання збірника, викладеного в передмові до першого видання: *«Основная задача сборника — внедрять в следственную, судебную и экспертную практику новейшие достижения криминалистической техники, следственной тактики, методики расследования и предупреждения преступлений и методов экспертного исследования вещественных доказательств»*.

З 1967 р. професор Колмаков В. П. працює на викладацькій роботі: завідує кафедрами криміналістики, кримінального права та процесу Одеського державного університету (на тепер — Одеський національний університет імені І. І. Мечникова), одночасно обіймаючи посаду декана юридичного факультету.

Свій величезний науковий та практичний досвід Віктор Павлович спрямовує на роботу в науково-консультативних радах при Верховному суді, прокуратурі, Міністерстві внутрішніх справ Української РСР, Всесоюзному координаційному бюро з криміналістики, Всесоюзному науковому товаристві судових медиків і криміналістів, Харківській науковій спілці судових медиків і криміналістів, Вченій раді Одеського державного університету, Вченій раді Харківського юридичного інституту, до складу яких він входив.

Під керівництвом В. М. Колмакова кандидатські дисертації захистили 23 кандидати юридичних наук. Також він виступав консультантом під час підготовки 6 докторських дисертацій.

Науковий спадок В.М. Колмакова нараховує понад 130 наукових праць. Основні роботи присвячені предмету й методу криміналістики, теорії криміналістичної ідентифікації, профілактиці злочинності, криміналістичній тактиці тощо. Найбільш відомі його твори: «Невідкладні слідчі дії при розслідуванні розбоїв» (1950); «Криміналістика» (1952, 1953, 1958, 1962, 1968, у співавт.), «Тактика проведення слідчого огляду та слідчого експерименту» (1956); «Розслідування вбивств» (1958); «Деякі питання криміналістичної профілактики злочинів» (1961); «Слідчий огляд» (1969); «Введення в курс науки радянської криміналістики» (1973), «Радянська Криміналістика (криміналістична техніка і Слідча тактика)» (1973). Після його смерті були опубліковані роботи «Ідентифікаційні дії слідчого» (1977), «Вибрані праці з криміналістики» (2008).

За вагомі досягнення в експертній, науковій та педагогічній діяльності Колмаков В. П. було нагороджено Почесною грамотою Президії Верховної Ради Української РСР та 7-ма урядовими нагородами.

Тяжка (з раннього віку) праця, бойове поранення, контузія, полон, буремні роки післявоєнної України та напружений графік роботи підкосили здоров'я вченого. У віці 59 років 20 березня 1973 року Віктор Павлович Колмаков, видатний вчений-криміналіст, патріот, трудівник пішов з життя. Але справу В.П. Колмакова продовжують його учні та учні учнів — молоде покоління криміналістів.

Успіх збірника завжди підтримувався завдяки кропіткій праці наукових і практичних співробітників судово-експертних, слідчих й судових органів та вищих навчальних вузів, що активно приймали участь у спільній роботі по формуванню та виданню збірника. Багато з них безпосередньо були членами його редколегії.

Відомості про склад редакційної колегії збірника за період 1964-2014 роки.

(Прізвища членів редколегії надаються мовою оригіналу — російською, українською)

№ випуску, рік видання	Відповідальний Редактор	Заступники відповідального редактора	Члени редколегії	Відповідальний секретар
1, 1964	В.П.Колмаков	В.К.Лисиченко, А.П.Сапун	Т.Г.Бордонос, Б.Е.Гордон, Н.М.Зюскин, А.Н.Колесниченко, Ф.А.Лопушанский, Г.М.Надгорный, Н.С. Романов, А.М.Сербулов, З.М.Соколовский, Т.Ф.Шаркова	М.Я.Сегай
2, 1965	В.П.Колмаков	В.К.Лисиченко, А.П.Сапун,	Т.Г.Бордонос, Б.Е.Гордон, Н.М.Зюскин, А.Н.Колесниченко, Ф.А.Лопушанский, Г.М.Надгорный, Н.С. Романов, А.М.Сербулов, З.М.Соколовский, Т.Ф.Шаркова, В.Д. Ярославский	М.Я.Сегай

Успіх збірника завжди підтримувався завдяки кропіткій праці наукових і практичних співробітників судово-експертних, слідчих й судових органів та вищих навчальних вузів, що активно приймали участь у спільній роботі по формуванню та виданню збірника. Багато з них безпосередньо були членами його редколегії.

Відомості про склад редакційної колегії збірника за період 1964-2014 роки.

(Прізвища членів редколегії надаються мовою оригіналу — російською, українською)

№ випуску, рік видання	Відповідальний Редактор	Заступники відповідального редактора	Члени редколегії	Відповідальний секретар
1, 1964	В.П.Колмаков	В.К.Лисиченко, А.П.Сапун	Т.Г.Бордонос, Б.Е.Гордон, Н.М.Зюскин, А.Н.Колесниченко, Ф.А.Лопушанский, Г.М.Надгорный, Н.С. Романов, А.М.Сербулов, З.М.Соколовский, Т.Ф.Шаркова	М.Я.Сегай
2, 1965	В.П.Колмаков	В.К.Лисиченко, А.П.Сапун,	Т.Г.Бордонос, Б.Е.Гордон, Н.М.Зюскин, А.Н.Колесниченко, Ф.А.Лопушанский, Г.М.Надгорный, Н.С. Романов, А.М.Сербулов, З.М.Соколовский, Т.Ф.Шаркова, В.Д. Ярославский	М.Я.Сегай

3, 1966	В.П.Колмаков	В.К.Лисиченко, А.П.Сапун	Т.Г.Бордонос, Б.Е.Гордон, Н.М.Зюскин, А.Н.Колесниченко, Г.М.Надгорный, Н.С. Романов, А.М.Сербулов, З.М.Соколовский, Т.Ф.Шаркова, В.Д. Ярославский, Я. П. Нагнойный	М.Я.Серай
4, 1967	В.П.Колмаков	В.К.Лисиченко, А.П.Сапун	Л.Е.Ароцкер, Т.Г.Бордонос, Б.Е.Гордон, Н.М.Зюскин, А.Н.Колесниченко, Я.П. Нагнойный, Г.М.Надгорный, Н.С. Романов, А.М.Сербулов, З.М.Соколовский, Т.Ф.Шаркова, В.Д. Ярославский	М.Я.Серай
5, 1968	В.П.Колмаков	В.К.Лисиченко, А.П.Сапун	Л.Е.Ароцкер, Т.Г.Бордонос, Б.Е.Гордон, Н.М.Зюскин, А.Н.Колесниченко, Г.М.Надгорный, Н.С. Романов, А.М.Сербулов, З.М.Соколовский, Т.Ф.Шаркова, В.Д. Ярославский, В.Д.Позняк	М.Я.Серай

6, 1969	В.П.Колмаков	В.К.Лисиченко, А.П.Сапун	Л.Е.Ароцкер, Т.Г.Бордонос, Б.Е.Гордон, Н.М.Зюскин, А.Н.Колесниченко, Г.М.Надгорный, Н.С. Романов, А.М.Сербулов, З.М.Соколовский, Т.Ф.Шаркова, В.Д. Ярославский, В.Д.Позняк, Н.В. Скорик	М.Я.Серай
7, 1970	В.П.Колмаков	В.К.Лисиченко, А.П.Сапун	Л.Е.Ароцкер, Т.Г.Бордонос, Б.Е.Гордон, Н.М.Зюскин, А.Н.Колесниченко, Ф.А.Лопушанский, Г.М.Надгорный, Н.С. Романов, А.М.Сербулов, З.М.Соколовский, Т.Ф.Шаркова, В.Д. Ярославский, В.Д.Позняк, Н.В. Скорик	М.Я.Серай
8, 1971	В.П.Колмаков	В.К.Лисиченко, А.П.Сапун	Л.Е.Ароцкер, Т.Г.Бордонос, Б.Е.Гордон, Н.М.Зюскин, А.Н.Колесниченко, Ф.А.Лопушанский, Г.М.Надгорный, Н.С. Романов, А.М.Сербулов, З.М.Соколовский, Т.Ф.Шаркова, В.Д. Ярославский, В.Д.Позняк, Н.В. Скорик	М.Я.Серай

9, 1972	В.П.Колмаков	В.К.Лисиченко, И.П.Кононенко	Л.Е.Ароцкер, Б.Е.Гордон, Н.М.Зюскин, А.Н.Колесниченко, Ф.А.Лопушанский, Г.М.Надгорный, Н.С. Романов, А.М.Сербулов, З.М.Соколовский, Т.Ф.Шаркова, В.Д. Ярославский, В.Д.Позняк, Н.В. Скорик, М.И. Захаров, А.П.Сапун	М.Я.Серай
10, 1973	И.Т.Гаври- ленко	Л.Е.Ароцкер, И.П.Кононенко, В.К.Лисиченко	Б.Е.Гордон, Н.М.Зюскин, А.Н.Колесниченко, Ф.А.Лопушанский, Г.М.Надгорный, Н.С. Романов, М.В. Салтевский, А.П.Сапун, А.М.Сербулов, В.В. Стеценко, З.М.Соколовский, Т.Ф.Шаркова, В.Д. Ярославский, В.Д.Позняк, Н.В. Скорик, В.Д. Позняк, М.И. Захаров	М.Я.Серай
11, 1975	И.Т.Гаври- ленко	Л.Е.Ароцкер, И.П.Кононенко, В.К.Лисиченко	Б.Е.Гордон, А.Н.Колесниченко, Ф.А.Лопушанский, Г.М.Надгорный, Н.С. Романов, М.В. Салтевский, А.П.Сапун, А.М.Сербулов, В.В. Стеценко, З.М.Соколовский, Т.Ф.Шаркова, В.Д. Ярославский, В.Д.Позняк, Н.В. Скорик	М.Я.Серай

12, 1976	А.Е. Яворский	Л.Е.Ароцкер, И.П.Кононенко, В.К.Лисиченко	Б.Е.Гордон, А.Н.Колесниченко, А.С. Кузовкин, Ф.А.Лопушанский, Г.М.Надгорный, В.Д. Позняк, Н.С. Романов, М.В. Салтевский, А.П.Сапун А.М.Сербулов, В.В. Стеценко, Н.В. Скорик, З.М.Соколовский Т.Ф.Шаркова, В.Д. Ярославский,	М.Я.Сегай
13, 1976	А.Е. Яворский	Л.Е.Ароцкер, И.П.Кононенко, В.К.Лисиченко	Б.Е.Гордон, А.Н.Колесниченко, А.С. Кузовкин, Ф.А.Лопушанский, Г.М.Надгорный, В.Д. Позняк, Н.С. Романов, М.В. Салтевский, А.П.Сапун, А.М.Сербулов, В.В. Стеценко, Н.В. Скорик Т.Ф.Шаркова, В.Д. Ярославский,	М.Я.Сегай
14, 1977	А.Е. Яворский	Л.Е.Ароцкер, И.П.Кононенко, В.К.Лисиченко	Б.Е.Гордон, А.Н.Колесниченко, А.С. Кузовкин, Ф.А.Лопушанский, В.Д. Позняк, Н.С. Романов, М.В. Салтевский, А.П.Сапун А.М.Сербулов, С. Ф.Скопенко, Н.В. Скорик, Т.Ф.Шаркова, П.Г. Цупренко	Г.М.Надгорный

15, 1977	А.Е. Яворский	Л.Е.Ароцкер, И.П.Кононенко, В.К.Лисиченко	Б.Е.Гордон, А.Н.Колесниченко, Е.В.Крыгин, А.С. Кузовкин, Ф.А.Лопушанский, В.Д. Позняк, Н.С. Романов, М.В. Салтевский, А.П.Сапун, А.М.Сербулов, С. Ф.Скопенко, Н.В. Скорик Т.Ф.Шаркова, П.Г. Цупренко	Г.М.Надгорный
16, 1978	А.Е. Яворский	Л.Е.Ароцкер, И.П.Кононенко, В.К.Лисиченко	Б.Е.Гордон, А.Н.Колесниченко, Е.В.Крыгин, А.С. Кузовкин, Ф.А.Лопушанский, В.Д. Позняк, Н.С. Романов, М.В. Салтевский, А.П.Сапун, М.Я. Сегай, А.М.Сербулов, С. Ф.Скопенко, Н.В. Скорик, Т.Ф.Шаркова, П.Г. Цупренко	Г.М.Надгорный
17, 1978	А.Е. Яворский	Л.Е.Ароцкер, И.П.Кононенко, В.К.Лисиченко	Б.Е.Гордон, А.Н.Колесниченко, Е.В.Крыгин, А.С. Кузовкин, Ф.А.Лопушанский, В.Д. Позняк, Н.С. Романов, М.В. Салтевский, А.П.Сапун, М.Я.Сегай, А.М.Сербулов, С. Ф.Скопенко, Н.В. Скорик, Т.Ф.Шаркова, П.Г. Цупренко	Г.М.Надгорный

18, 1979	А.Е. Яворский	Л.Е.Ароцкер, И.П.Кононенко, В.К.Лисиченко	Б.Е.Гордон, А.Н.Колесниченко, Е.В.Крыгин, А.С. Кузовкин, Ф.А.Лопушанский, В.Д. Позняк, Н.С. Романов, М.В. Салтевский, А.П.Сапун, М.Я.Сегай, А.М.Сербулов, С. Ф.Скопенко, Н.В. Скорик, Т.Ф.Шаркова, П.Г. Цупренко	Г.М.Надгорный
19, 1979	А.Е. Яворский	Л.Е.Ароцкер, И.П.Кононенко, В.К.Лисиченко	Б.Е.Гордон, А.Н.Колесниченко, Е.В.Крыгин, А.С. Кузовкин, Ф.А.Лопушанский, В.Д. Позняк, Н.С. Романов, М.В. Салтевский, А.П.Сапун, М.Я.Сегай, А.М.Сербулов, С. Ф.Скопенко, Н.В. Скорик, Т.Ф.Шаркова, П.Г. Цупренко	Г.М.Надгорный
20, 1980	А.Е. Яворский	Л.Е.Ароцкер, И.П.Кононенко, В.К.Лисиченко	Б.Е.Гордон, А.Н.Колесниченко, Е.В.Крыгин, А.С. Кузовкин, Ф.А.Лопушанский, В.Д. Позняк, Н.С. Романов, М.В. Салтевский, А.П.Сапун, М.Я.Сегай, А.М.Сербулов, С. Ф.Скопенко, Н.В. Скорик, Т.Ф.Шаркова, П.Г. Цупренко	Г.М.Надгорный

21, 1980	А.Е. Яворский	Л.Е.Ароцкер, И.П.Кононенко, В.К.Лисиченко	Б.Е.Гордон, А.Н.Колесниченко, Е.В.Крыгин, А.С. Кузовкин, Ф.А.Лопушанский, В.Д. Позняк, Н.С. Романов, М.В. Салтевский, А.П.Сапун, М.Я.Сегай, А.М.Сербулов, С. Ф.Скопенко, Н.В. Скорик, Т.Ф.Шаркова, П.Г. Цупренко	Г.М.Надгорный
22, 1981	А.Е. Яворский	Л.Е.Ароцкер, И.П.Кононенко, В.К.Лисиченко	Б.Е.Гордон, А.Н.Колесниченко, Е.В.Крыгин, А.С. Кузовкин, Ф.А.Лопушанский, В.Д. Позняк, Н.С. Романов, М.В. Салтевский, А.П.Сапун, М.Я.Сегай, А.М.Сербулов, С. Ф.Скопенко, Н.В. Скорик, Т.Ф.Шаркова, П.Г. Цупренко	Г.М.Надгорный
23, 1981	А.Е. Яворский	В.К.Стринжа Н.В. Скорик В.К.Лисиченко	И.П.Змиенко, А.Н.Колесниченко, Е.В.Крыгин, А.С. Кузовкин, Ф.А.Лопушанский, В.Д. Позняк, Н.С. Романов, М.В. Салтевский, А.П.Сапун, М.Я.Сегай, А.М.Сербулов, С. Ф.Скопенко, П.Г. Цупренко	Г.М.Надгорный

24, 1982	А.Е. Яворский	В.К.Стринжа Н.В. Скорик В.К.Лисиченко	И.П.Змиенко, А.Н.Колесниченко, Е.В.Крыгин, А.С. Кузовкин, Ф.А.Лопушанский, В.Д. Позняк, Н.С. Романов, М.В. Салтевский, А.П.Сапун, М.Я.Сегай, А.М.Сербулов, С. Ф.Скопенко, П.Г. Цупренко	Г.М.Надгорный
25, 1982	А.Е. Яворский	В.К.Стринжа Н.В. Скорик В.К.Лисиченко	И.П.Змиенко, А.Н.Колесниченко, Е.В.Крыгин, А.С. Кузовкин, Ф.А.Лопушанский, В.Д. Позняк, Н.С. Романов, М.В. Салтевский, А.П.Сапун, М.Я.Сегай, А.М.Сербулов, С. Ф.Скопенко, П.Г. Цупренко	Г.М.Надгорный
26, 1983	А.Е. Яворский	В.К.Стринжа Н.В. Скорик В.К.Лисиченко	И.П.Змиенко, А.Н.Колесниченко, Е.В.Крыгин, А.С. Кузовкин, Ф.А.Лопушанский, В.Д. Позняк, Н.С. Романов, М.В. Салтевский, А.П.Сапун, М.Я.Сегай, А.М.Сербулов, С. Ф.Скопенко, П.Г. Цупренко	Г.М.Надгорный

27, 1983	А.Е. Яворский	В.К.Стринжа Н.В. Скорик В.К.Лисиченко	И.П.Змиенко, А.Н.Колесниченко, Е.В.Крыгин, А.С. Кузовкин, Ф.А.Лопушанский, В.Д. Позняк, Н.С. Романов, М.В. Салтевский, А.П.Сапун, М.Я.Сегай, А.М.Сербулов, С. Ф.Скопенко, П.Г. Цупренко	Г.М.Надгорный
28, 1984	А.Е. Яворский	В.К.Стринжа Н.В. Скорик В.К.Лисиченко	В.Ф.Берзин, И.П.Змиенко, В.Е.Коновалова, А.С. Кузовкин, Ф.А.Лопушанский, В.М. Палий, Н.С. Романов, М.В.Салтевский, А.П.Сапун, М.Я. Сегай, А.М. Сербулов, С. Ф.Скопенко, П.Г. Цупренко	Г.М.Надгорный
29, 1984	А.Е. Яворский	В.К.Стринжа Н.В. Скорик В.К.Лисиченко	В.Ф.Берзин, И.П.Змиенко, В.Е.Коновалова, А.С. Кузовкин, Ф.А.Лопушанский, В.М. Палий, Н.С. Романов, М.В.Салтевский, А.П.Сапун, М.Я. Сегай, А.М. Сербулов, С. Ф.Скопенко, П.Г. Цупренко	Г.М.Надгорный

30, 1985	С. И.Рудик	В.К.Стринжа Н.В. Скорик В.К.Лисиченко	В.Ф.Берзин, И.П.Змиенко, В.Е.Коновалова, А.С. Кузовкин, Ф.А.Лопушанский, В.М. Палий, Н.С. Романов, М.В.Салтевский, А.П.Сапун, М.Я. Сегай, А.М. Сербулов, С. Ф.Скопенко, П.Г. Цупренко	Г.М.Надгорный
31, 1985	С. И.Рудик	В.К.Стринжа Н.В. Скорик В.К.Лисиченко	Г.В.Бердов, В.Ф.Берзин, И.П.Змиенко, В.Е.Коновалова, А.С. Кузовкин, Ф.А.Лопушанский, В.М. Палий, Н.С. Романов, М.В.Салтевский, А.П.Сапун, М.Я. Сегай, С. Ф.Скопенко, П.Г. Цупренко	Г.М.Надгорный
32, 1986	С. И.Рудик	В.К.Стринжа Н.В. Скорик В.К.Лисиченко	Г.В.Бердов, В.Ф.Берзин, И.П.Змиенко, В.Е.Коновалова, А.С. Кузовкин, Ф.А.Лопушанский, В.М. Палий, Н.С. Романов, М.В.Салтевский, А.П.Сапун, М.Я. Сегай, С. Ф.Скопенко, П.Г. Цупренко	Г.М.Надгорный

33, 1986	С. И.Рудик	В.К.Стринжа Н.В. Скорик В.К.Лисиченко	Г.В.Бердов, В.Ф.Берзин, И.П.Змиенко, В.Е.Коновалова, А.С. Кузовкин, Ф.А.Лопушанский, В.М. Палий, Н.С. Романов, М.В.Салтевский, А.П.Сапун, М.Я. Сегай, С. Ф.Скопенко, П.Г. Цупренко	Г.М.Надгорный
34, 1987	С. И.Рудик	В.К.Стринжа Н.В. Скорик В.К.Лисиченко	Г.В.Бердов, В.Ф.Берзин, И.П.Змиенко, В.Е.Коновалова, А.С. Кузовкин, Ф.А.Лопушанский, В.М. Палий, Н.С. Романов, М.В.Салтевский, А.П.Сапун, М.Я. Сегай, С. Ф.Скопенко, П.Г. Цупренко	Г.М.Надгорный
35, 1987	С. И.Рудик	В.К.Стринжа Н.В. Скорик В.К.Лисиченко	Г.В.Бердов, В.Ф.Берзин, И.П.Змиенко, В.Е.Коновалова, А.С. Кузовкин, Ф.А.Лопушанский, В.М. Палий, Н.С. Романов, М.В.Салтевский, А.П.Сапун, М.Я. Сегай, С. Ф.Скопенко, П.Г. Цупренко	Г.М.Надгорный

36, 1988	В.Ф. Бойко	В.К.Стринжа Н.В. Скорик В.К.Лисиченко	Г.В.Бердов, С. Ф.Литвинчук, Ф.А. Лопушанский, В.М.Палий, Н.С. Романов, М.В.Салтевский, А.П.Сапун, М.Я.Сегай, П.Г.Цупренко, Ю.П.Шупик, В.Ф.Берзин, И.П. Змиенко, В.Е.Коновалова, А.С. Кузовкин	Г.М.Надгорный
37, 1988	В.Ф. Бойко	В.К.Стринжа Н.В. Скорик В.К.Лисиченко	Г.В.Бердов, В.Ф.Берзин, И.П. Змиенко, В.Е.Коновалова, А.С. Кузовкин С. Ф.Литвинчук, Ф.А. Лопкшанський, В.М.Палий, Н.С. Романов, М.В.Салтевський, А.П.Сапун, М.Я.Сегай, П.Г.Цупренко, Ю.П.Шупик	Г.М.Надгорный
38, 1989	В.Ф. Бойко	В.К.Стринжа Н.В. Скорик В.К.Лисиченко	Г.В.Бердов, В.Ф.Берзин, И.П. Змиенко, В.Е.Коновалова, А.С. Кузовкин С. Ф.Литвинчук, Ф.А. Лопушанский, В.М.Палий, Н.С. Романов, М.В.Салтевский, А.П.Сапун, М.Я.Сегай, П.Г.Цупренко, Ю.П.Шупик	Г.М.Надгорный

39, 1989	В.Ф. Бойко	В.К.Стринжа Н.В. Скорик В.К.Лисиченко	Г.В.Бердов, В.Ф.Берзин, И.П. Змиенко, В.Е.Коновалова, А.С. Кузовкин С. Ф.Литвинчук, Ф.А. Лопушанский, В.М.Палий, Н.С. Романов, М.В.Салтевский, А.П.Сапун, М.Я.Сегай, П.Г.Цупренко, Ю.П.Шупик	Г.М.Надгорный
40, 1990	В.Ф. Бойко	В.К.Стринжа Н.В. Скорик В.К.Лисиченко	Г.В.Бердов, В.Ф.Берзин, И.П. Змиенко, В.Е.Коновалова, А.С. Кузовкин С. Ф.Литвинчук, Ф.А. Лопушанский, В.М.Палий, Н.С. Романов, М.В.Салтевский, А.П.Сапун, М.Я.Сегай, П.Г.Цупренко, Ю.П.Шупик	Г.М.Надгорный
41, 1990	В.Ф. Бойко	В.К.Стринжа Н.В. Скорик В.К.Лисиченко	Г.В.Бердов, В.Ф.Берзин, В.И.Гончаренко, В.В. Леоненко, В.Е.Коновалова, С. Ф.Литвинчук, Ф.А. Лопушанский, В.М.Палий, М.В.Салтевский, А.П.Сапун, М.Я.Сегай, П.Г.Цупренко, Ю.П.Шупик	Г.М.Надгорный

42, 1991	В.Ф. Бойко	В.К.Стринжа Н.В. Скорик В.К.Лисиченко	Г.В.Бердов, В.Ф.Берзин, В.И.Гончаренко, В.В. Леоненко, В.Е.Коновалова, С. Ф.Литвинчук, В.М.Палий, М.В.Салтевский, А.П.Сапун, М.Я.Сегай, П.Г.Цупренко, Ю.П.Шурик	Г.М.Надгорный
43, 1991	В.С. Стефанюк	В.К.Стринжа Н.В. Скорик В.К.Лисиченко	Г.В.Бердов, В.Ф.Берзин, В.И.Гончаренко, В.П.Даниленко, В.В. Леоненко, В.Е.Коновалова, В.М.Палий, М.В.Салтевский, М.Я.Сегай, П.Г.Цупренко, Ю.П.Шурик	Г.М.Надгорный
44, 1992	В.С. Стефанюк	В.К.Стринжа Н.В. Скорик В.К.Лисиченко	Г.В.Бердов, В.Ф.Берзин, В.И.Гончаренко, В.П.Даниленко, В.В. Леоненко, В.Е.Коновалова, В.М.Палий, М.В.Салтевский, М.Я.Сегай, П.Г.Цупренко, Ю.П.Шурик	Г.М.Надгорный
45, 1992	В.С. Стефанюк	В.К.Стринжа, Н.В. Скорик	Г.В.Бердов, В.Ф.Берзин, В.И.Гончаренко, В.П.Даниленко, В.В. Леоненко, В.Е.Коновалова, В.М.Палий, М.В.Салтевский, М.Я.Сегай, П.Г.Цупренко, Ю.П.Шурик	Г.М.Надгорный

46, 1993	В.С. Стефанюк	В.К.Стринжа Н.В. Скорик В.К.Лисиченко	В.Ф.Берзин, М.М. Бурлаков, В.И.Гончаренко, В.П.Даниленко, В.Е.Коновалова, В.М.Палий, И.В. Постика, М.В.Салтевский, М.Я.Сегай, А.Д.Тарусин, П.Г.Цупренко, Л.Н. Чернобай, Ю.П.Шупик	Г.М.Надгорный
47, 1995	В.С. Стефанюк	В.К.Стринжа Н.В. Скорик В.К.Лисиченко	В.Ф.Берзин, М.М. Бурлаков, В.И.Гончаренко, В.П.Даниленко, В.Е.Коновалова, В.М.Палий, И.В. Постика, М.В.Салтевский, М.Я.Сегай, А.Д.Тарусин, П.Г.Цупренко, Л.Н. Чернобай, Ю.П.Шупик	Г.М.Надгорный
48, 1997	В.С. Стефанюк	В.К.Стринжа Н.В. Скорик В.К.Лисиченко	В.Ф.Берзин, М.М. Бурлаков, В.И.Гончаренко, В.П.Даниленко, В.Е.Коновалова, В.М.Палий, И.В. Постика, М.В.Салтевский, М.Я.Сегай, А.Д.Тарусин, П.Г.Цупренко, Л.Н. Чернобай, Ю.П.Шупик	Г.М.Надгорный

49, 2000 (на укр. яз)	Б.С. Стичинський	В.Г.Гончаренко О.В. Круть	В.Ф.Берзін, В.Г.Бурчинський, Л.М.Головченко, Б.М.Ісакович, В.С. Кузьмичов, В.О.Коновалова, В.К.Лисиченко, С. В.Лотюк, В.Т. Маляренко, В.М.Палій, В.Б.Первомайський, І.В. Постіка, М.Я.Сегай, Д.Д.Тарусін, В.Ю.Шепітько, О.Ф.Штанько	Г.М.Надгорный
50, 2001	Б.С. Стычинский	В.И.Гончаренко А.В. Круть	В.Ф.Берзин, В.Г.Бурчинский, С. М.Винокуров, Л.Н.Головченко, П.В.Коляда, И.И. Котюк, В.С. Кузьмичев, Е.Ф.Курылева, В.Т.Маляренко, В.М.Палий, И.В.Педь, Ю.П.Попов, В.И. Пристайко, Г.В.Прохоров-Лукин, М.Я.Сегай, Э.Б.Симакова- Ефремян, О.А.Сыч, В.Ю.Шепитько, А.Ф.Ягодин, С. В.Янишевский	Б.М.Исакович

51, 2003	А.М.Пасенюк	В.И.Гончаренко А.В. Круть	В.Ф.Берзин, В.Г.Бурчинский, С. М.Винокуров, П.В.Коляда, И.И. Котюк, В.С. Кузьмичев, Е.Ф.Курылева, В.М.Палий, И.В.Педь, Ю.П.Попов, В.И. Пристайко, Г.В.Прохоров-Лукин, М.Я.Сегай, Э.Б.Симакова- Ефремян, О.А.Сыч, Н.А.Шелест, В.Ю.Шепитько, А.Ф.Ягодин, С. В. Янишевский	Б.М.Исакович
52, 2004	А.М.Пасенюк	В.И.Гончаренко А.В. Круть	В.Ф.Берзин, В.Г.Бурчинский, С. М.Винокуров, П.В.Коляда, И.И. Котюк, В.С. Кузьмичев, Е.Ф.Курылева, В.М.Палий, И.В.Педь, Ю.П.Попов, В.И. Пристайко, Г.В.Прохоров-Лукин, М.Я.Сегай, Э.Б.Симакова- Ефремян О.А.Сыч, Н.А.Шелест, В.Ю.Шепитько, А.Ф.Ягодин, С. В. Янишевский	Б.М.Исакович

53, 2006	И.И.Емельянова	Л.Н.Головченко В.Б.Киселёв, В.И.Гончаренко	В.Ф.Берзин, В.Г.Бурчинский, Ю.М.Грошевой, П.В.Коляда, И.И. Котюк, В.С. Кузьмичев, Е.Ф.Курылева, И.В.Педь, Ю.П.Попов, Г.В.Прохоров-Лукин, М.Я.Сегай, Э.Б.Симакова- Ефремян, В.Ю.Шепитько, А.Ф.Ягодин, С. В. Янишевский	Б.М.Исакович
54, 2008	И.И.Емельянова	Л.Н.Головченко В.Б.Киселёв, В.И.Гончаренко,	В.Ф.Берзин, В.Г.Бурчинский, Т.Д.Голикова, Ю.М.Грошевой, И.И. Котюк, В.С. Кузьмичев, Е.Ф.Курылева, И.В.Педь, Ю.П.Попов, Г.В.Прохоров-Лукин, М.Я.Сегай, Э.Б.Симакова- Ефремян, В.Ю.Шепитько, А.Ф.Ягодин, С. В. Янишевский	Б.М.Исакович

55, 2009	И.И.Емельянова	Л.Н.Головченко В.Б.Киселёв, В.И.Гончаренко,	В.Ф.Берзин, В.Г.Бурчинский, Ю.М.Грошевой, П.В.Коляда, И.И. Котюк, В.С. Кузьмичев, Е.Ф.Курылева, И.В.Педь, Ю.П.Попов, Г.В.Прохоров-Лукин, М.Я.Сегай, Э.Б.Симакова- Ефремян, В.Ю.Шепитько, А.Ф.Ягодин, С. В.Янишевский	Б.М.Исакович
56, 2011	И.И.Емельянова	Л.Н.Головченко А.Г.Рувин, В.Г.Бурчинский	В.Ф.Берзин, П.Г.Борщевский, Т.Д.Голикова, Н.В. Кисиль, И.И. Котюк, А.Н.Кравченко, Е.Ф.Курылева, А.А.Полтавский, И.А.Савченко, М.Я.Сегай, Э.Б.Симакова- Ефремян, В.Ю.Шепитько, А.Ф.Ягодин, Г.В.Ярошняя	Б.М.Исакович
57, 2012	И.И.Емельянова	Л.Н.Головченко А.Г.Рувин, В.Г.Бурчинский	В.Ф.Берзин, П.Г.Борщевский, Т.Д.Голикова, Н.В. Кисиль, И.И. Котюк, А.Н.Кравченко, Е.Ф.Курылева, А.А.Полтавский, И.А.Савченко, М.Я.Сегай, Э.Б.Симакова- Ефремян, В.Ю.Шепитько, А.Ф.Ягодин, Г.В.Ярошняя	Б.М.Исакович

58, 2013	И.И.Емельянова	Л.Н.Головченко А.Г.Рувин, В.Г.Бурчинский,	В.Ф.Берзин, П.Г.Борщевский, Т.Д.Голикова, Н.В. Кисиль, И.И. Котюк, А.Н.Кравченко, Е.Ф.Курылева, А.А.Полтавский, И.А.Савченко, М.Я.Сегай, Э.Б.Симакова- Ефремян, В.Ю.Шепитько, А.Ф.Ягодин, Г.В.Ярошена	Б.М.Исакович
59 2014	И.И.Емельянова	Л.Н.Головченко А.Г.Рувин, В.Г.Бурчинский,	В.Ф.Берзин, П.Г.Борщевский, Т.Д.Голикова, Н.В. Кисиль, И.И. Котюк, А.Н.Кравченко, Е.Ф.Курылева, А.А.Полтавский, И.А.Савченко, М.Я. Сегай Э.Б.Симакова- Ефремян, В.Ю.Шепитько, А.Ф.Ягодин, Г.В.Ярошена	Б.М.Исакович

УДК 343.98

Н. І. Клименко
доктор юридичних наук, професор

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ІНТЕГРАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МЕРЕЖІ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ

Розглядається інтеграція європейської мережі експертних установ, зосереджується увага на найбільш відомих судово-експертних інститутах Європи, аналізуються основні напрями їх діяльності та види досліджень, а також цілі європейської судово-експертної асоціації.

Національна судова експертиза не може існувати ізольовано, тобто тільки в межах окремої держави. Вона не буде ефективно виконувати свої функції забезпечення правоохоронної діяльності поза інтеграції з міжнародним співтовариством. Тому необхідна інтеграція експертних можливостей і ресурсів, обмін досвідом роботи, облік сучасних досягнень науки і техніки, виключення дублювання науково-методичного забезпечення, регіональний розподіл завдань між судово-експертними установами, створення профільних експертних напрямів.

Судово-експертна діяльність держави має відповідати національним принципам і міжнародним правовим і професійним стандартам. Висновок, складений експертами однієї держави, повинен мати силу докази для судів іншої держави. Експертам різних країн не можна бути ізольованими один від одного і від правоохоронних систем цих держав; вони повинні стати повноправними суб'єктами міжнародних правоохоронних відносин, разом реалізовувати потенціал національної судової експертизи, науки і техніки. В останні роки активувалося міжнародне співробітництво в галузі судової експертизи.

Одним з таких напрямків є створення міжнародних судово-експертних мереж. Окремі напрями інтеграції передбачені в Законі України «Про судову експертизу» і в проекті Закону України «Про судово-експертну діяльність» (р. 7 С. 48–50).

Україна підписала Угоду про Асоціацію з Європейським Союзом, тому юристів, що спеціалізуються в судовій експертології, цікавлять міжнародні організації в галузі судової експертизи. Зокрема, нещодавно створена Європейська асоціація судової експертизи, завдання якої включають застосування широкого спектру наук в правовій системі, досягнення яких можуть надавати допомогу в пошуку, зберіганні і аналізі доказів скоєних злочинів.

Європейська мережа судово-експертних установ (ENFSI) існує з 1995 року. У її складі налічується 53 експертні установи, 41 з яких знаходяться в державах-членах Євросоюзу (ЄС) — найбільша у світі об'єднана організація судово-експертних установ, що отримала міжнародне визнання [5].

Серед країн, інституту яких входять в європейську мережу: Вірменія, Австрія, Азербайджан, Бельгія, Болгарія, Великобританія, Угорщина, Греція, Грузія, Данія, Іспанія, Ірландія, Італія, Литва, Латвія, Нідерланди, Норвегія, Польща, Румунія, Росія, Сербія, Словаччина, Словенія, Туреччина, Швеція, Швейцарія.

Найбільш відомими інститутами ENFSI, що проводять експертні дослідження, є Нідерландський, Польський, Угорський і Празький судово-експертні інститути.

Польський судово-експертний інститут при Міністерстві юстиції імені професора Яна Зена проводить дослідження в наступних галузях: токсикологічна експертиза; експертиза наркотичних засобів; дослідження ДНК, авто-технічна, будівельно-технічна експертизи, експертиза лакофарбних матеріалів, експертиза виробів ізволокон, скла; експертиза зброї і слідів пострілів, трасологічна експертиза; почеркознавча експертиза; експертиза технічного дослідження документів; дактилоскопічна експертиза; судово-психологічна експертиза, експертиза звукозаписів[2; 3].

Інститут почав працювати з 1929 р. Спочатку був створений відділ фізико-хімічних методів дослідження, потім відділ хіміко-токсикологічних досліджень. Незабаром відкрився третій відділ — біологічних досліджень. Керував інститутом до 1939 року суддя Скорзинський.

Після окупації Варшави німецькими військами майно інституту — обладнання лабораторій і бібліотека були незаконно присвоє-

ні фашистами і передані кримінальній поліції Берліна. Велику підтримку інституту зробив Ягелонський університет у Кракові, який надав в його користування приміщення і обладнання.

Нині до складу інституту входять п'ять експертних підрозділів, відділи забезпечення якості і методики досліджень, а також відділ наукової інформації.

Оскільки інститут є активним членом ENFSI, на його базі періодично організовуються міжнародні конференції і семінари з актуальних проблем судової експертизи і криміналістики.

Угорський інститут судових експертиз у Будапешті функціонує з 1961 року. Його співробітники працюють в п'яти підрозділах — класичної криміналістики, дактилоскопії, дослідження в сфері застосування наркотичних засобів, судової генетики і судової медицини, проводять дослідження в області біології, хімії, геології (грунти), виявляють наявність алкоголю в крові, аналізують відбитки пальців, встановлюють ідентичність оспорюваних документів. Нові напрями в діяльності угорських фахівців — дослідження оспорюваних документів із застосуванням мікроскопічного інфрачервоного і спектрографічного оптичних методів.

Нідерландський інститут (The Netherlands Forensic Institute — NFI) є європейським інноваційним центром експертних досліджень. Він безкоштовно обслуговує органи голландської поліції і прокуратури, а також інші організації у сфері правоохоронних органів. Пропонує свої послуги судовим органам і адвокатурі. Він обслуговує пожежну, прикордонну, митну службу, розвідувальні органи [4].

Контроль за якістю його діяльності здійснюється незалежним органом — Голландською радою з акредитації. Науково-дослідні програми інституту включають такі напрями:

- хімічний, біологічний, радіологічний і ядерний аналіз речових доказів (з BRNe);
- дослідження слідів з місця скоєння злочину;
- кіберзлочинності (пошкодження комп'ютерних файлів, цифрових записів, серверів комунікаційних мереж);
- геноміки, яка проводить аналіз ДНК різних джерел, визначення географічного розташування донора;
- визначення знарядь скоєння злочину і способів нанесення ушкоджень;
- надання наукової оцінки отриманих даних.

Нідерландський інститут судових експертиз (The Netherlands Forensic Institute — NFI) має статус агентства при Міністерстві безпеки і юстиції Нідерландів, знаходиться під юрисдикцією Генерального директора з правоохоронної діяльності, розташований в Гаазі у спеціально побудований для нього будівлі відповідно до міжнародних стандартів, з урахуванням специфіки роботи з речовими доказами.

Зважаючи на специфіку роботи з речовими доказами, NFI виконує три основні функції:

- 1) проведення судових експертиз у кримінальних справах;
- 2) виконання УПР і розробка нових методів і засобів судової експертизи;
- 3) підготовка експертних кадрів і підвищення їх кваліфікації.

Спектр експертної діяльності — більше 30 судово-експертних напрямів, включаючи судово-медичні дослідження (у тому числі експертизи по ДНК. Ведеться база даних ДНК Нідерландів.

ENFSI — мережа судово-експертних установ в Європі. Її стратегія полягає в тому, щоб розробляти методичні рекомендації, координувати науково-дослідні роботи по виконанню експертиз [4].

Судова експертиза — ефективний засіб вивчення інформації, дослідження і розробка профілактичних пропозицій.

Завдання ENFSI — забезпечувати потреби країн-членів ЄС в галузі судової експертизи новітніх досягнень науки і техніки, забезпечувати оперативне керівництво науковими дослідженнями і подальше вдосконалення судової експертизи в Європі.

Для вирішення цього завдання створені 16 експертних робочих груп (з огляду місця скоєння злочину, з цифрових зображень, з наркотиків і так далі), які займаються розробкою стандартизованих методик на основі професійних знань, різних технологій і науки. Впровадження їх результатів в практику і складає суть діяльності ENFSI.

Основними перспективними напрямками підвищення ефективності судової експертизи є:

- методично обгрунтоване застосування широкого кола різних наукових дисциплін;
- нові розробки у сфері технологій, такі як ДНК-аналіз, зміна ролі і значущості судової експертизи при проведенні розслідування злочинів (об'єм експертного навантаження збільшився удвічі впровадж останніх п'яти років);
- цифрові технології і реконструкція місця скоєння злочину

забезпечують можливість послідовної ступеневої фіксації результатів огляду при реконструкції місць вчинення злочинів і аварій;

- об'єктивна інтерпретація мультимодальних доказів (на місці злочину зустрічається велика різноманітність типів речових доказів (мультимодальних доказів.) Їх інтерпретація вимагає розробки і ранжирування альтернативних гіпотез для вірогідного пояснення кримінальних дій);

- мобільні технології для проведення мережевого аналізу. Ефективне використання таких технологій (мікрорідинної і нанотехнологій) забезпечує кращий огляд місця події і прискорює розкриття злочинів;

- організація та координація в галузі розвитку експертних напрямів.

Міжнародний тероризм, транснаціональний характер злочинності вимагають постійного вдосконалення методів експертних досліджень. Потрібна співпраця між різними європейськими експертними інститутами. З цією метою Європейський союз затвердив проект (680 891 євро), що діє з 1 січня 2013 року по грудень 2015 року, координатором якого є європейська мережа експертних інститутів (Нідерланди), найбільш активні партнери проекту — 6 інститутів Німеччини, 4 — Великобританії, іспанський, польський, чеський і т. п.

Останніми роками розслідування злочинів усе більш залежить від експертної науки. Збільшення кількості тяжких міжнародних злочинів вимагає тіснішої співпраці між країнами. Саме тому дуже важливо, щоб кожній країні були доступні методи експертних досліджень, які застосовуються в інших країнах. Співпраця у рамках цього проекту поширюватиметься, передусім, на ті галузі, в яких бракує розуміння, де необхідно застосовувати порівняльний метод, де саме необхідне дослідження.

Партнери займатимуться конкретними галузями експертної науки, методикою почеркознавства, аналітичними методами порівняння людських голосів, а також інтерпретацією отриманих доказів в ході розслідування кримінальних злочинів.

Судова експертиза охоплює велику кількість наукових дисциплін, і багато актуальних проблем експертної науки важко вирішити, використовуючи ресурси однієї лабораторії в одній країні. Тому міжнародна співпраця дає явні переваги.

Експерти, що проводять дослідження у рамках Проекту Євросоюзу, зосередять увагу на ідентифікації кращих методик конкретних

експертних досліджень і потім розповсюджують їхні результати в усій європейській спільноті вчених криміналістів. Буде проведено експериментальне дослідження старих документів з використанням бази даних про текстильні волокна, доступні для судових експертів і слідчих.

Готується Посібник з інноваційних методів, практично в усіх галузях знань. У Посібнику будуть дані рекомендації за визначенням голосу того, хто говорить, і методики фонетистів з метою ідентифікації особи за усною мовою.

Меті вдосконалення методик експертних досліджень слугують і конференції експертів-криміналістів, що проводяться в містах різних країн (Лозанна, Краків, Стамбул, Хельсінкі, Глазго).

Наступна (7-ма) конференція проводитиметься в Празі у вересні 2015 року в Празькому Центрі (Празький інститут криміналістики заснований в 1958 році, є членом ENFSI з 1998 року).

Пропонується використати науковий потенціал експертних об'єднань, учбових інститутів і дослідницьких установ Європи, які займаються прикладними дослідженнями. Їх співробітництво на договірній основі має перспективи для підвищення конкурентної здібності ЄС і покращення розслідування різних злочинів за рахунок проведення наукових досліджень і методичних розробок судових експертиз.

Список використаних джерел

1. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.nizkor.org/hweb/orgs/polish/institute-for-forensic-research/>
2. Ламухина О. А. Институт судебно-экспертных исследований Минюста Польши // Теория и практика судебной экспертизы / О. А. Ламухина. — 2008. — № 2 (10) — С. 214-216.
3. Glazek A., Piekoszewski W. Forensic Sciences in Cracow [Электронный ресурс]. — Режим доступа: www.forensicscience.pl/50_glazek.pdf
4. Усов А. И. Об институте судебной экспертизы Нидерландов (NFI) / А. И. Усов // Теория и практика судебной экспертизы. — 2012. — № 2 (26). — С. 160–163.
5. Хазиев Ш. Н. О Европейской сети судебно-экспертных учреждений / Ш. Н. Хазиев // Адвокат. — 2005. — № 8. — С. 14–19.

ИНТЕГРАЦИЯ ЕВРОПЕЙСКОЙ СЕТИ СУДЕБНО-ЭКСПЕРТНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ

Н. И. Клименко

Рассматривается интеграция европейской сети судебно-экспертных учреждений, указываются наиболее известные институты экспертных исследований, анализируются основные направления их деятельности и виды исследований, а также цели европейской экспертной ассоциации.

INTEGRATION OF EUROPEAN NETWORK OF SUDEBNO- EKSPERTNYKH ESTABLISHMENTS

N. I. Klimenko

The authors address European network of forensic research institutes, focusing on the most widely known forensic science institutions in Europe, analyse major orientations of their activity and branches of research as well as objectives of European forensic science association.

УДК 343.148

О. А. Федотов
кандидат юридических наук,
начальник

*Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України*

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Розглянуто дискусійне питання щодо доцільності реформування судово-експертної діяльності в Україні. На основі історичного аналізу цієї проблеми, сучасного стану нормативно-організаційного забезпечення судово-експертних установ та інших чинників зроблено висновки щодо недоцільності їх централізації.

Постійна увага вчених і практиків до проблем організації судово-експертної діяльності є важливим чинником підвищення її якості, зміцнення довіри до об'єктивності висновку судового експерта.

ИНТЕГРАЦИЯ ЕВРОПЕЙСКОЙ СЕТИ СУДЕБНО-ЭКСПЕРТНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ

Н. И. Клименко

Рассматривается интеграция европейской сети судебно-экспертных учреждений, указываются наиболее известные институты экспертных исследований, анализируются основные направления их деятельности и виды исследований, а также цели европейской экспертной ассоциации.

INTEGRATION OF EUROPEAN NETWORK OF SUDEBNO- EKSPERTNYKH ESTABLISHMENTS

N. I. Klimenko

The authors address European network of forensic research institutes, focusing on the most widely known forensic science institutions in Europe, analyse major orientations of their activity and branches of research as well as objectives of European forensic science association.

УДК 343.148

О. А. Федотов
кандидат юридических наук,
начальник

*Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України*

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Розглянуто дискусійне питання щодо доцільності реформування судово-експертної діяльності в Україні. На основі історичного аналізу цієї проблеми, сучасного стану нормативно-організаційного забезпечення судово-експертних установ та інших чинників зроблено висновки щодо недоцільності їх централізації.

Постійна увага вчених і практиків до проблем організації судово-експертної діяльності є важливим чинником підвищення її якості, зміцнення довіри до об'єктивності висновку судового експерта.

Особливе місце у цьому контексті займає питання забезпечення незалежності експерта та правильності його висновку. Розробці цієї проблематики присвячено праці багатьох вітчизняних науковців та вчених ближнього зарубіжжя, таких як: Т. В. Авер'янова, Л. Ю. Ароцкер, В. П. Бахін, Р. С. Белкін, А. І. Вінберг, Л. М. Головченко, В. Г. Гончаренко, А. П. Заєць, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, В. П. Колмаков, В. О. Коновалова, І. П. Красюк, В. С. Кузмічов, В. К. Лисиченко, В. Г. Лукашенко, С. Д. Лук'янчиков, О. М. Моїсєєв, І. В. Пиріг, П. І. Репешко, О. Р. Росинська, М. В. Салтевський, М. Я. Сегай, М. Л. Цимбал, В. Ю. Шепітько, О. Р. Шляхов, М. Г. Щербаківський та інші.

Найбільш дискусійне питання цієї тематики, безпосередньо пов'язане з дотриманням гарантій незалежності судового експерта, стосується доцільності збереження в Україні системи судово-експертних установ, що склалася історично і набула законодавчого закріплення вже за часів незалежної держави [1]. На думку певної групи вчених, наявність установ судової експертизи у складі окремих відомств, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність і досудове слідство, суперечить принципу незалежності судового експерта. Цим переважно і зумовлені пропозиції щодо необхідності реформування існуючої системи судово-експертних установ, зокрема шляхом їх централізації. При цьому одні науковці підтримують ідею об'єднання експертних установ із підпорядкуванням їх Міністерству юстиції України [2], інші — виступають за створення спеціального державного органу (Державного департаменту судово-експертного забезпечення правосуддя) при Кабінеті Міністрів України [3].

У зв'язку з цим доцільно пригадати, що ідея стосовно необхідності створення установ судової експертизи, які б були позбавлені відомчої належності, має багаторічну історію. Однак дискусії з цього приводу, що періодично спалахували як на теренах колишньої радянської імперії, так і на пострадянському просторі, кожного разу вщухали після прийняття зважених рішень не на користь радикальним ідеям. Якою б витонченою і теоретично привабливою не була аргументація ініціаторів реформ, через непередбачуваність негативних наслідків руйнування системи установ судової експертизи, що склалася в нашій державі з наслідуванням кращого зарубіжного досвіду, вона не знаходила підтримки працівників правоохоронних структур, неоднозначно сприймалася багатьма вченими-криміналіс-

тами, призводила до виникнення дестабілізуючих чинників у діяльності судово-експертних установ різних відомств.

Варто звернути увагу на аргументацію авторів реформаторських новацій в історичному аспекті.

Приміром, у середині ХХ сторіччя зміст основного аргументу радянських ідеологів позавідомчої судової експертизи зводився до того, що відсутність вищої освіти у більшості експертів-криміналістів органів внутрішніх справ викликає сумніви у достатній науковій обґрунтованості їх висновків.

На початку 1980-х років, коли проблема підготовки висококваліфікованих експертних кадрів з вищою освітою для експертно-криміналістичних підрозділів радянської міліції була в основному вирішена, домінуючою тезою реформаторів стало безпідставне твердження, що висновки експертів-криміналістів можуть бути необ'єктивними через їх зацікавленість у підвищенні показників розкриття злочинів. З цього приводу один із відомих радянських криміналістів, вказуючи на неспроможність цього «аргументу», справедливо зауважував: «Не случайно никто и никогда не приводил цифровых данных о количестве необъективных заключений, выполненных экспертами по мотивам ведомственной заинтересованности» [4]. Принагідно слід зауважити, що і сьогодні відсутні об'єктивні підстави для формування відповідної статистики.

Дискусія, що була поновлена на пострадянському просторі на межі тисячоліть, не відрізнялася новизною і переконливістю аргументів ідеологів реформ, тому не випадково не знайшла вирішальної підтримки наукової громадськості, працівників досудового і судового слідства, законотворців. Перемогла позиція прихильників необхідності удосконалення існуючої системи експертного забезпечення правоохоронної діяльності і правосуддя, які, спираючись на міжнародний досвід, аналіз історичного розвитку та сучасного стану організації і функціонування судово-експертних установ незалежної України, аргументовано вказували на неактуальність порушеної проблеми, застерігали від негативних наслідків монополізації судово-експертної сфери [5].

Натомість, варто зауважити, що дискусії, безперечно, мали і позитивні результати, стимулюючи відомчі установи судової експертизи до самовдосконалення і розвитку, усунення негативних чинників, що певною мірою підживлювали реформаторські настрої. Зокрема, вагомі здобутки у галузі організаційно-правового, науково-методич-

ного, матеріально-технічного і кадрового забезпечення Експертної служби МВС України кардинально вплинули на структуру, продуктивність та якість її діяльності, що дозволило забезпечувати понад 80% загальнодержавних потреб у проведенні судових експертиз у справах про кримінальні правопорушення, сприяло зміцненню довіри до обґрунтованості, об'єктивності та неупередженості висновків експертів-криміналістів [8].

Важливо наголосити й на тому, що впровадження в експертну практику міжнародних стандартів якості, новітніх інформаційних технологій, а також інфраструктурна модернізація лабораторних комплексів з оснащенням їх сучасним аналітичним інструментарієм і програмними продуктами дозволяють застосовувати методи, засоби та способи досліджень, які дають змогу перевірити обґрунтованість і правильність зроблених експертом висновків, мінімізувати, а за багатьма видами експертних досліджень виключити, вплив суб'єктивних чинників на їх повноту та об'єктивність.

Зазначене, а також правові запобіжники у вигляді процесуального порядку призначення судової експертизи, заборони під загрозою передбаченої законом відповідальності втручатися будь-кому в проведення судової експертизи, кримінальної відповідальності експерта за дачу завідомо неправдивого висновку тощо, є доволі вагомими гарантіями незалежності судового експерта та правильності його висновку незалежно від відомчої належності установ судових експертиз. Щодо залежності відомчих установ, зокрема й Експертної служби МВС України, від органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, то цей чинник у процесі удосконалення нормативно-правового врегулювання її діяльності фактично відійшов у минуле, зокрема завдяки зміні порядку підпорядкування експертно-криміналістичних підрозділів у структурі відомства, на що аргументовано вказують дослідники цієї проблеми [7].

Таким чином, можна стверджувати, що об'єктивних чинників, які б вказували на загрози незалежності експерта саме через недосконалість організаційного забезпечення судово-експертної діяльності, не існує. Окремі проблеми у зазначеному контексті, швидше за все, мають іншу природу, дослідження якої проте не є предметом цієї статті.

Не можна залишати поза увагою й інші реалії. Зокрема, при-
таманною ознакою діяльності відомчих експертно-криміналіс-

тичних установ є спеціалізація, яка зумовлена специфічністю завдань і функцій відповідних відомств, які вони обслуговують. Ця обставина, крім іншого, передбачає певний рівень координації та мобільності, режиму безпеки і доступу до інформації, дотримання встановлених законодавством обмежень при здійсненні кадрової роботи тощо.

Підсумовуючи, слід наголосити на тому, що зосередження судово-експертної діяльності в одній установі, безперечно, матиме негативні наслідки з низки причин.

Відсутність конкуренції позбавлятиме установу мотивації до самовдосконалення і розвитку, підвищення продуктивності та покращення якості праці, упровадження нових видів експертних досліджень на задоволення потреб практики.

Монополізація також не сприятиме зміцненню довіри до висновків експертів. Сумнівним з точки зору забезпечення об'єктивності висновку судового експерта, зокрема, вбачається призначення повторної судової експертизи до установи, в якій виконували первинну експертизу.

Більш того, централізація експертної діяльності зашкодить і засадам кримінального провадження, зокрема принципу змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості [8].

Тому, на наше глибоке переконання, руйнування існуючої системи судово-експертного забезпечення органів досудового розслідування та суду, яка функціонує стабільно, через наведену аргументацію та непередбачуваність наслідків вбачається неприпустимим. Конструктивною альтернативою централізації може бути лише розробка шляхів удосконалення існуючої в Україні системи судово-експертних установ.

Список використаних джерел

1. *Про судову експертизу*: закон України за станом на 2 берез. 2015 р. / Верховна Рада України. — Офіц. вид. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
2. *Заєць А. П.* Організаційні проблеми судово-експертної діяльності / *А. П. Заєць* // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: зб. наук.-практ. матеріалів / Мін'юст, ХНДІСЕ; НЮАУ ім. Ярослава Мудрого [ред. кол.: Заєць А. П., Цимбал М. Л., Шепітько В. Ю. та ін.]. — Х., 2004. — Вип. 4. — С. 12.

3. *Репешко П. І.* Щодо організаційних питань забезпечення незалежності та об'єктивності судової експертизи / *П. І. Репешко* // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: зб. наук. праць / [ред. кол.: Цимбал М. Л., Шепітько В. Ю., Головченко Л. М. та ін.]. — Х., 2009. — Вип. 9. — С. 236.
4. *Скорченко П. Т.* Экспертно-криминалистическая служба органов внутренних дел: как она стала самостоятельной, как укреплялась и почему так называлась / *П. Т. Скорченко* // 85 лет Экспертно-криминалистической службе органов внутренних дел России: сб. ст. / [сост. А. М. Зинин, П. Т. Скорченко]. — М.: Щербинская типогр. 2004. — С. 78–110.
5. *Красюк І. П.* До питання позавідомчої судової експертизи (історичний аспект) / *І. П. Красюк* // Актуальні проблеми криміналістики : матер. міжнар. наук.-прак. конф. (Харків, 25–26 верес. 2003 р.) / [ред. кол. Панов М. І. (голов. ред.), Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. та ін.]. — Х.: Гриф, 2003. — С. 236–239.
6. *Красюк І. П.* Виникнення, становлення та розвиток експертно-криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ України / *І. П. Красюк, В. С. Печніков* / Актуальні питання судово-експертного та техніко-криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів: матер. міжн. наук.-прак. конф. (Київ, 17 черв. 2010 р.) / [упор. Іщенко А. В., Барташук С. С., Дерій Р. М., Житник Н. С.]; за заг. ред. І. П. Красюка, В. С. Печнікова. — К.: Еліт Принт, 2010. — С. 3–14.
7. *Пиріг І. В.* Теоретичні основи експертної діяльності органів внутрішніх справ: монографія / *І. В. Пиріг*. — Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2011. — С. 272.
8. *Кримінальний процесуальний кодекс України: за станом на 4 берез. 2015 р.* / Верховна Рада України. — Офіц. вид. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

К ВОПРОСУ О ЦЕНТРАЛИЗАЦИИ СУДЕБНО-ЭКСПЕРТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ

А. А. Федотов

В статье изложена позиция автора по вопросу целесообразности реформирования судебно-экспертной деятельности в Украине, в частности путем ее централизации.

На основе краткого исторического экскурса к попыткам создания вневедомственной системы судебно-экспертных учреждений как в эпоху советской империи, так и в период независимой Украины, показаны непоследовательность и необидительность аргументов реформаторов. По этой и некоторым другим причинам, указанным в статье, побеждала точка зрения их оппонентов — приверженцев необходимости последовательного усовершенствования существующей организации экспертного обеспечения правоохранительной деятельности и правосудия.

Отмечено, что благодаря совершенствованию деятельности судебно-экспертных учреждений, в частности внедрению в экспертную практику международных стандартов качества, модернизации лабораторных комплексов с оснащением их современным аналитическим оборудованием и программными продуктами, стало возможным применение таких методов, средств и способов исследований, которые позволяют проверить обоснованность и правильность выводов эксперта, минимизировать и даже полностью исключить влияние субъективных факторов на их полноту и объективность. Это оказало позитивное влияние на укрепление доверия к выводами эксперта независимо от ведомственной принадлежности учреждения, в котором он работает.

Применительно к Экспертной службе МВД Украины в отмеченном аспекте обоснованно указано, что в процессе совершенствования нормативно-правового урегулирования ее деятельности такой фактор, как зависимость ведомственного учреждения судебной экспертизы от органов, которые осуществляют оперативно-розыскную деятельность и досудебное следствие, фактически перестал существовать.

Отмеченное наряду с закрепленными законодателем гарантиями независимости судебного эксперта и правильности его заключения, выражающимися в процессуальном порядке назначения судебной экспертизы, запрете под угрозой ответственности вмешиваться кому-либо в ее проведение, уголовной ответственности судебного эксперта за дачу заведомо неправдивого заключения и других нормах, по мнению автора, снимают проблему независимости судебного эксперта по объективным основаниям.

Автор предупреждает о возможных негативных последствиях централизации судебно-экспертной деятельности, которая по его мнению, лишает учреждение монополиста мотивации к совершенствованию и развитию, повышению производительности труда и его качеству.

Опираясь на приведенную аргументацию и принимая во внимание непредсказуемость последствий возможной централизации, автор приходит к выводу о том, что конструктивной альтернативой кардинальным реформам является разработка путей усовершенствования деятельности существующей в Украине системы судебно-экспертных учреждений, которая функционирует стабильно, прогрессируя в своем развитии.

THE PROBLEM OF CENTRALIZING OF FORENSIC SERVICES IN UKRAINE REVISITED

O.A. Fedotov

The paper presents author's stand on the problem of restructuring of forensic services in Ukraine particularly by their centralization.

The author pinpoints the fallacy of a point of view of some reformers by giving historic insight into the abortive attempts to establish extra-departmental forensic services in Soviet Union as well as in independent Ukrainian state.

The paper substantiates the view that the current structure of forensic services must be retained and further improved.

By establishing a robust quality assurance system in compliance with international standards, installation of the latest equipment and software, application of modern methods forensic laboratories managed to minimize bias and the risk of errors.

These measures have strengthened customers' trust in the results of forensic examinations regardless of the departmental affiliation of the laboratories conducting the examinations.

Constant improvement of legislation regulating the activity of the Forensic Service of MIA of Ukraine ensured its independence from its MIA-related customers: detectives and investigators.

This improved procedural legislation having to do with forensic examiner's rights and a chain of custody makes sure the examiners are truly independent and free from any undue pressures and influences that may adversely affect the quality of their work.

The author alerts about the possible disadvantages of centralizing of forensic services such as lack of motivation for improvement and development. This in its turn is going to discredit the results of forensic examinations in the eyes of customers who will be denied the opportunity to have peer reviews from other forensic laboratories (which contravenes the adversarial principle of court proceedings).

Summarizing the abovementioned the author comes to the strong conclusion that the most efficient way of increasing of quality of forensic services is to further improve the current in itself efficient system of forensic services.

УДК 343.98

Д. О. Некраха
директор інституту

О. І. Охріменко
начальник центру судових і спеціальних експертиз, кандидат
технічних наук

*Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки
та судових експертиз Служби безпеки України*

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В СБУ, ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

В роботі проаналізовано стан надходжень експертних завдань останнім часом, відмічено тенденції до різкого збільшення кількості окремих видів, пов'язаного з веденням інформаційної війни та збройним конфліктом. Наведно комплекс заходів для підсилення існуючих та започаткування нових напрямків досліджень, висвітлено окремі проблемні питання судово-експертної діяльності.

Експертні дослідження в рамках завдань, отриманих від органів досудового слідства і суду, а також оперативних підрозділів здійснюються силами центру судових і спеціальних експертиз (ЦССЕ) з дис-

These measures have strengthened customers' trust in the results of forensic examinations regardless of the departmental affiliation of the laboratories conducting the examinations.

Constant improvement of legislation regulating the activity of the Forensic Service of MIA of Ukraine ensured its independence from its MIA-related customers: detectives and investigators.

This improved procedural legislation having to do with forensic examiner's rights and a chain of custody makes sure the examiners are truly independent and free from any undue pressures and influences that may adversely affect the quality of their work.

The author alerts about the possible disadvantages of centralizing of forensic services such as lack of motivation for improvement and development. This in its turn is going to discredit the results of forensic examinations in the eyes of customers who will be denied the opportunity to have peer reviews from other forensic laboratories (which contravenes the adversarial principle of court proceedings).

Summarizing the abovementioned the author comes to the strong conclusion that the most efficient way of increasing of quality of forensic services is to further improve the current in itself efficient system of forensic services.

УДК 343.98

Д. О. Некраха
директор інституту

О. І. Охріменко
начальник центру судових і спеціальних експертиз, кандидат
технічних наук

*Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки
та судових експертиз Служби безпеки України*

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В СБУ, ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

В роботі проаналізовано стан надходжень експертних завдань останнім часом, відмічено тенденції до різкого збільшення кількості окремих видів, пов'язаного з веденням інформаційної війни та збройним конфліктом. Наведно комплекс заходів для підсилення існуючих та започаткування нових напрямків досліджень, висвітлено окремі проблемні питання судово-експертної діяльності.

Експертні дослідження в рамках завдань, отриманих від органів досудового слідства і суду, а також оперативних підрозділів здійснюються силами центру судових і спеціальних експертиз (ЦССЕ) з дис-

локацією в місті Києві та шістнадцяти відокремлених експертних підрозділів (ВЕП) в регіонах. відповідно до зон обслуговування .

Зазначені дослідження проводяться за п'ятнадцятьма видами судових експертиз в рамках 34 експертних спеціальностей. Близьким часом планується освоєння ще одного виду експертизи — товарознавчої та шести спеціальностей (сьома спеціальність — молекулярно-генетичні дослідження в більш віддаленій перспективі).

Відповідно до Статуту Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз СБ України, який виконує функції відомчої експертної служби СБУ і до складу якого входять ЦССЕ і ВЕП, експертами центру та відокремлених підрозділів здійснюється судово-експертне забезпечення діяльності органів і підрозділів СБУ, інших правоохоронних органів та суду, а також здійснює криміналістичне забезпечення оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, заходів із боротьби з тероризмом, прорахування у кримінальних справах в системі СБУ.

Аналіз надходжень завдань останнім часом свідчить про значний ріст запитів на технічні експертизи (комп'ютерно-технічні, фоноскопичні, балістичні, вибухотехнічні), хімічні та лінгвістичні експертизи. Так, наприклад, ріст кількості завдань за 2014 рік в порівнянні з 2012 роком за напрямком вибухотехнічних досліджень збільшився у 9 разів, фотопортретних — у 8,5 разів, лінгвістичних і балістичних — у 5 разів, фоноскопичних — у 2,3 рази. Одночасно за цей же період зменшилась кількість завдань за напрямками досліджень спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації (СТЗ) у 5 разів, почерку — у 3 рази, холодної зброї — у 2 рази, наркотичних речовин — на 40 відсотків, технічної експертизи документів — на 20 відсотків.

Слід зазначити, що у значній мірі зросла трудомісткість виконуваних завдань — зростає кількість об'єктів в рамках окремо взятого завдання, а також кількість і складність вирішуваних питань, зокрема за напрямками СТЗ, комп'ютерно-технічних, телекомунікаційних, фоноскопичних, вибухотехнічних і балістичних, хімічних досліджень. Так, зростає питома частка робіт з дослідження комплексів негласного отримання інформації з каналів стільникового зв'язку GSM-, CDMA-стандартів, супутникового зв'язку, з каналів широкосмугового радіодоступу стандарту IEEE 802.11 (Wi-Fi), отримання персональних даних з банківських карток (скімери), проникнення до транспортних засобів (код-грабери), отримання інформації

з ПЕОМ (кейлогери), негласного дистанційного керування роботою мобільних терміналів, GPS-трекерів, GSM-мікрофонів. Збільшується і частка завдань, в рамках яких потрібно досліджувати великі масиви інформації (в окремих роботах до 150 НЖМД ємністю більше 1 ТБайт кожен), здійснювати експертне дослідження шкідливого програмного продукту, аналізувати телекомунікаційні мережі різних стандартів. Все частіше на дослідження надходять продукти хімічних виробництв та сильнодіючі і отруйні речовини (згідно переліків 440 (відміненого) і 490 Постанови КМУ), які характеризуються широкою різноманітністю та різними властивостями (неорганічні, металоорганічні, біологічного походження), що потребує використання методик з різних прикладних галузей та застосування широкого спектру аналітичного обладнання.

В рамках експертного (техніко-криміналістичного) супроводження оперативних і слідчих дій, а також участі в заходах ОСГ СБУ та в зоні АТО кількість виїздів на місця подій протягом двох років збільшилась, майже, на 40 відсотків.

Зважаючи на вищевикладене здійснюються заходи щодо підсилення затребуваних існуючих напрямків, а також започаткування нових перспективних напрямків досліджень.

Так підсилення потребують напрямки, по яких відбувається різкий ріст надходження завдань, зокрема:

- дослідження вибухових речовин, продуктів вибуху та пострілу;
- дослідження вогнепальної зброї та слідів її складових деталей;
- дослідження писемного мовлення;
- дослідження (лінгвістичні та технічні) диктора за фізичними параметрами усного мовлення;
- досліджень комп'ютерної техніки та програмних продуктів, телекомунікаційних систем,

а також започаткувати (розширити) перспективні напрямки:

- судоволінгвістична експертиза;
- товарознавча експертиза;
- експертиза СТЗ негласного проникнення, негласного отримання, реєстрації інформації з телекомунікаційних мереж;
- експертиза металів і сплавів;
- освоїти нові класи досліджуваних речовин в рамках експертизи спеціальних хімічних речовин та сильнодіючих і отруйних речовин;

- розширити спектр досліджень в рамках комп'ютернотехнічної експертизи, телекомунікаційних систем та відео-, звукозапису;
- започаткувати у більш віддаленій перспективі молекулярно-генетичні дослідження (ДНК) та ізотопний аналіз.

Окремо слід зупинитись на розвитку досліджень специфічного «шкідливого» спеціалізованого програмного забезпечення (СПЗ).

Так за результатами проведення досліджень мобільних телефонів, у деяких з них було виявлено СПЗ, яке дозволяє здійснювати віддалений контроль та управління телефоном через інтернет-ресурс, зокрема SMS-повідомлень, відстеження телефонних дзвінків (із записом розмов), відстеження координат телефону за технологіями CellID/GPS, доступ до телефонного довідника, відстеження повідомлень в мережах WhatsApp, Facebook, Viber, відстеження переглянутих з телефона Web-сторінок, контроль акустики біля телефону (режим радіомікрофона), віддалене управління телефоном (керування функціями телефону), віддалена фотозйомка з телефону.

Аналізуючи роботу досліджуваних СПЗ в рамках зазначених завдань та враховуючи інформацію з відкритих джерел щодо подібних рішень, можливо зробити висновок, що принцип їх роботи ідентичний, а саме:

- інформація щодо роботи телефона (SMS-повідомлення, телефонні дзвінки, місцезнаходження тощо) накопичується у його внутрішній пам'яті та періодично надсилається на певний інтернет-ресурс;
- контроль за телефоном здійснюється шляхом відвідування певного інтернет-ресурсу.

Також перспективним є впровадження методів визначення географічного походження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів рослинного походження з використанням ізотопного аналізу. Так на сучасному етапі боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів від експертів вимагається дати відповідь не лише на запитання про вид та кількість наркотичного засобу у вилученій речовині, а й про можливість встановлення його місця походження та методи отримання. Ця інформація надає оперативним підрозділам можливість встановлення географічного місця походження рослинної сировини, використаних прекурсорів та методів синтезу, надає можливість прослідкувати канали трафіку, дає прив'язку до певних підпільних лабораторій. Також ви-

рішується питання встановлення ідентичності партії наркотичних засобів, що надає можливість прослідити шлях від їх синтезу до споживача.

Наркотичні засоби рослинного походження мають співвідношення ізотопів $^{13}\text{C}/^{12}\text{C}$, $^{15}\text{N}/^{14}\text{N}$, $^{18}\text{O}/^{16}\text{O}$, $^{34}\text{S}/^{32}\text{S}$, $^{37}\text{Cl}/^{35}\text{Cl}$ і D/H, що специфічно характерне для ділянки ґрунту, на яких дані рослини вирощувались. Дані параметри унікальні для кожної місцевості. Відповідно, аналізуючи співвідношення даних ізотопів ($^{13}\text{C}/^{12}\text{C}$, $^{15}\text{N}/^{14}\text{N}$, $^{18}\text{O}/^{16}\text{O}$, $^{34}\text{S}/^{32}\text{S}$, $^{37}\text{Cl}/^{35}\text{Cl}$ і D/H) в наркотичних засобах рослинного походження можна встановити місце їх вирощування. Маючи проби ґрунту та зразки рослин з ділянки, на якій вирощують дані рослини, експерт може провести порівняльне дослідження та встановити, чи були вирощені рослини, з яких в подальшому було отримано наркотичні засоби (морфін, опій екстракційний, опій ацетилований та марихуана) на цих ділянках.

Дещо інша ситуація з напівсинтетичними наркотичними засобами. При їх виготовленні використовуються як рослинна сировина, так і різноманітні хімічні речовини. Відповідно, провівши комплексний аналіз можливо встановити не лише географічне місце походження сировини, а також встановити шлях її синтезу. Так, при аналізі героїну (діацетилморфін) за співвідношенням ізотопів $^{15}\text{N}/^{14}\text{N}$, $^{34}\text{S}/^{32}\text{S}$ та $^{37}\text{Cl}/^{35}\text{Cl}$ можливе встановлення місця вирощування маку, а за співвідношеннями $^{13}\text{C}/^{12}\text{C}$ — шляхи синтезу.

При проведенні аналізу синтетичних наркотичних засобів та психотропних речовин можлива ідентифікація прекурсорів, з яких вони були отримані та встановлення методу синтезу. Відповідно, оперативні підрозділи можуть отримати інформацію від постачальників хімічних реактивів хто, в якій кількості та коли саме закупив речовини, що були використані для синтезу.

Таким чином, впровадження методу ізотопного аналізу дозволить вирішувати наступні питання:

- можливості встановлення географічного місця походження наркотиків рослинного походження (макова солома, марихуана та інш), та напівсинтетичних наркотиків (ацетилований опій, героїн) що дає можливості контролю території України щодо незаконного вирощування наркосировини;
- встановлення можливості належності до однієї партії (виявлення шляхів розповсюдження та трафіку, контрабандних шляхів);

- встановлення методу синтезу (відповідно, необхідного обладнання) та використаних реагентів (прекурсорів) (виявлення нарколабораторій та канали надходження сировини)
- контроль фармацевтичних препаратів, що містять наркотики та прекурсори (можливість незаконного використання фармпрепаратів, незаконне потрапляння на підпільний ринок, встановлення, якому виробнику належать).

Крім цього, ізотопний аналіз речовин має більш широкую сферу застосування:

- встановлення походження вибухових речовин (місце виготовлення, місце зберігання);
- контроль фармпрепаратів (використання китайських низькоякісних та дешевих реагентів замість сертифікованих і дорогих європейських);
- контроль виробництва лікєро-горілчанних виробів (використання неофіційного спирту);
- контроль виробництва виноматеріалів та відповідність їх стандартам;
- контроль виробництва тютюну та відповідність його стандартам;
- контроль відповідності стандартам речовин, що використовуються при виробництвах (хімічна промисловість, харчова промисловість тощо).

Окремі проблемні питання.

1. Згідно ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» (із змінами) експертами ЦССЕ, у рамках розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 201 та ст. 321 КК України, здійснюється судова експертиза матеріалів, речовин та виробів у частині сильнодіючих і отруйних речовин.

Під час проведення експертиз для класифікації виявлених у об'єктах дослідження сполук використовуються певні переліки сполук, затверджених уповноваженим на це органом державної влади.

Згідно роз'яснень положень чинного Кримінального кодексу України, наданих Науково-практичним коментарем Кримінального кодексу України (Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка — 7-ме вид., переробл. та доп. — К.: Юридична думка, 2010) при віднесенні речовин до отруйних, слід керуватись постановою КМУ від 20.06.1995 № 440 «Про затвердження Порядку одержання дозволу

на виробництво, зберігання, транспортування, використання, захоронення, знищення та утилізацію отруйних речовин, у тому числі продуктів біотехнології та інших біологічних агентів», а саме «Переліком отруйних речовин, у тому числі продуктів біотехнологій та інших біологічних агентів, виробництво, зберігання, транспортування, використання, захоронення, знищення та утилізація яких здійснюються за наявності дозволу» (додаток до зазначеної постанови), «Переліком отруйних лікарських засобів за міжнародними не патентованими або загальноприйнятими назвами», затвердженим наказом МОЗ від 17.08.2007 № 490 та «Переліком сильнодіючих лікарських засобів за міжнародними непатентованими або загальноприйнятими назвами», затвердженим наказом МОЗ від 17.08.2007 № 490.

Постановою КМУ від 3.09.2014 № 405 «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» постанови КМУ від 20.06.1995 № 440 визнано такою, що втратила чинність.

У зв'язку із втратою чинності зазначеної постанови, виникло проблемне питання щодо переліку отруйних речовин, яким відтепер слід керуватись під час проведення судових експертиз матеріалів, речовин та виробів у частині сильнодіючих і отруйних речовин.

2. Створення ДНК-лабораторії для проведення молекулярно-генетичних досліджень з метою ідентифікації особи за слідами біологічного походження є одним із перспективних напрямків досліджень, проте незважаючи на існування 8 лабораторій в системі МВС України та 3 в підрозділах МОЗ України, розвиток вітчизняної молекулярно-генетичної експертизи все ще носять несистематичний характер, що обумовлено як законодавчою неврегульованістю положень використання баз даних генетичних ознак людини, так і фінансовими питаннями.

Комплексне розв'язання проблеми можливе, на нашу думку, лише шляхом розроблення, затвердження та виконання Державної цільової програми розширення мережі ДНК-лабораторій та створення Національної бази даних генетичних ознак людини для використання в роботі правоохоронних органів на 2013-2019 роки.

Метою Програми є сприяння реалізації державної політики у сфері протидії злочинності шляхом забезпечення більш ефективного використання баз даних генетичних ознак людини в оперативно-службовій діяльності правоохоронних органів. Фінансове та матеріально-технічне забезпечення заходів, визначених програмою, пла-

нується здійснюватись цільовим фінансуванням за кошти загального фонду Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших не заборонених законами України джерел фінансування.

Орієнтовна вартість ДНК-лабораторії — 24000000 грн. (на 2014 рік). Орієнтовна вартість лабораторії ізотопного аналізу — 22000000 грн. (на 2014 рік).

Підсумовуючи, можна зробити висновок про значне збільшення останнім часом завдань як експертних так і з техніко-криміналістичного забезпечення за напрямками лінгвістичних, хімічних, балістичних, вибухотехнічних, а також комп'ютерно-технічних та телекомунікаційних досліджень, що обумовлено інформаційною війною, збройним конфліктом на сході країни, зростанням кіберзлочинності. Зазначені дослідження матеріало та наукоємні і відзначаються значною трудомісткістю, що вимагає об'єднання зусиль установ різних відомств з метою: ефективного використання наявного дослідницького обладнання, обміну передовим досвідом та навчання і перепідготовки експертів, розробки та впровадження нових методик.

СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ЭКСПЕРТНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ В СБУ, ОТДЕЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ

**Д. О. Некраха
А. И. Охрименко**

События последнего времени в Украине, особенно в зоне проведения АТО, обусловили определенные изменения в приоритетах по направлениям экспертных исследований и требуют новых организационных и научно-технических подходов в судебно-экспертной деятельности, направленной на наиболее полное обеспечение потребностей досудового следствия, судов, оперативных мероприятий подразделений СБУ.

Анализ экспертных заданий, поступивших за последние два года, свидетельствуют о стремительном возрастании спроса на исследования по таким направлениям, как: компьютерно-технические, фоноскопические, баллистические, взрывотехнические, химические, лингвистические, фотопортретные. Одновременно за этот же период уменьшилось количество заданий по направлениям исследований специальных технических средств негласного получения информации, почерка, технической экспертизы документов, холодного оружия, наркотических веществ.

Следует отметить факт значительного возрастания трудоёмкости выполняемых заданий — возрастает количество объектов в рамках отдельных заданий, а также количество и сложность решаемых вопросов, в частности за направлениями СТЗ, компьютерно-технических, телекоммуникационных, фоноскопических, взрывотехнических и баллистических, химических исследований. Так возрастает удельное ко-

личество работ по исследованию комплексов негласного получения информации с каналов сотовой и спутниковой связи, с каналов широкополосного доступа (Wi-Fi), получения персональных данных с банковских карточек (скимеры), проникновения в транспортные средства (код-граберы), получения информации с ПЭВМ (кейлогеры), негласного дистанционного управления работой мобильных терминалов, GPS-трекеров, GSM-микрофонов. Увеличивается и доля заданий, в рамках которых необходимо исследовать большие массивы информации (в отдельных работах до 150 НЖМД ёмкостью больше 1 ТБайт каждый). Увеличилось количество исследований продуктов химических производств, а также сильнодействующих и отравляющих веществ, которые характеризуются широкой разновидностью и различными свойствами (неорганические, металлоорганические, биологического происхождения), что предполагает использование методик с различных отраслей, а также применение широкого спектра аналитического оборудования.

В настоящее время усиливаются (технически и кадрово) направления, по которым происходит резкий рост поступления заданий, в частности: исследование взрывчатых веществ и огнестрельного оружия; исследование устной и письменной речи; компьютерно-технические и телекоммуникационные исследования. Предполагается внедрить: судово-лингвистическую, товароведческую экспертизы; экспертизы СТЗ негласного проникновения, металлов и сплавов, освоить исследования новых классов специальных химических веществ, а также сильнодействующих и отравляющих веществ. Также предполагается расширить спектр исследований в рамках компьютерно-технической экспертизы, телекоммуникационных систем, а также видео-, звукозаписи. В более отдалённой перспективе предполагается внедрить молекулярно-генетические исследования (ДНК) и изотопный анализ. Проблемными вопросами на данное время есть: отсутствие (после отмены постановления КМУ от 20.06.1995 № 440) перечня сильнодействующих и отравляющих веществ, необеспеченность финансовыми ресурсами Государственной целевой программы расширения сети ДНК-лабораторий и создания Национальной базы данных генетических признаков человека.

THE CONDITION AND PERSPECTIVES OF EXPERT RESEARCHES IN THE SSU, SEPARATE PROBLEM QUESTIONS

**D.O. Nekraha
O.I. Ohrimenko**

The latest events in Ukraine, especially in the ATO region conditioned certain changes in priorities of directions of expert researches and demand new organizational and scientific-technical approaches in forensic activity, that is directed on the most complete providing of needs of the pre-trial investigation, courts, of operational means of the SSU subdivisions.

The analysis of expert tasks, that we got during the last two years bespeaks the impetuous growing of demand for an examination in such directions as computer-forensic examination, phonoscopic examination, ballistics, explosive examination, chemical examination, linguistic examination, fotoportraits examination. At the same time during

this period the quantity of tasks in direction of researches of special technical devices of covert obtaining of information, of handwriting, of documents, of cold gun and narcotics decreased.

We have to admit the fact of significant growing of labour intensity of executed tasks — the number of objects in the frames of separate tasks grows, and also the quantity and complexity of problems, that are solved, particularly in directions of special technical devices, computer-technical, telecommunication, phonoscopic, explosive, ballistic, chemical researches. The quantity of works in researching the complexes of covert obtaining of information from channels of mobile and satellite communications, from channels of broadband access (Wi-Fi), the acceptance of personal data from bank card (skimmers), the penetration in transport means (code-grabbers), the exception of information from personal computer (keyloggers), covert distance management of mobile terminals works, GPS-tracking units, GSM-microphones increases. The quantity of tasks in the frames of which we have to research large amounts of information (in separate researches about 150 HDU that has more than 1 TB each one) increases. The quantity of researches of chemical products and also of highly toxic and extremely poisonous substances, which are characterized with wide diversity and different properties (inorganic, metalloorganic, of biological origin) increased, which presumes the using of methods from different branches and also the using of wide spectrum of analytic equipment.

Nowadays, the directions, in which we can observe the abrupt increasing of tasks, are intensified (with the help of personnel and technically), particularly: the research of explosive substances and fire weapon; the research of oral speech and handwriting; computer-forensic and telecommunication examinations. It is assumed to implement: forensic-linguistic, commodity examination; examinations of special technical devices of covert penetration, metals and alloys examinations, to research new classes of special chemical substances and also highly toxic and extremely poisonous substances. Also it is assumed to expand the spectrum of researches in the frames of computer-forensic, telecommunication system, and also video-, and audio recording examinations.

In remote perspective it is assumed to implement the molecular genetic researches (DNA) and isotopic analysis. To problematic issues belong: the absence (after the cancellation of Cabinet of Ministers of Ukraine resolution № 440 from 20.06.1995) of highly toxic and extremely poisonous substances list, the lack of finances for the State program of the extension of the DNA-laboratory network and creation of National database of humans genetic sings.

Т. В. Будко
доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник

*Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки
та судових експертиз Служби безпеки України*

НАУКОЗНАВЧІ ТА МОВНІ ВИМОГИ ДО СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ МЕТОДИК

Розглянуто наукознавчі та мовні вимоги до експертних методик, незалежно від галузі судово-експертного знання. З позицій наукознавства, на прикладах з криміналістики та судової експертології, приділяється увага проблемам методологічних засад судових експертиз, класифікації спеціальних знань, визначенню основних понять експертного дослідження, диференціації понять, дефініцій, термінів тощо. Розглядаються проблеми чіткості, ясності, однозначності мовних засобів, які використовуються під час створення судово-експертних методик.

Відкритість переважної більшості судових процесів у сучасному українському суспільстві, їх змагальність, висвітлення у засобах масової інформації вимагають від будь-якої експертної методики, перш за все, її зрозумілості, прозорості не тільки для фахівців, а й для співробітників правоохоронних, правозахисних органів, суддів, кожного учасника досудового та судового слідства, журналістів тощо. Тут не йдеться про якийсь примітивізм, спрощеність викладення матеріалу — експертизи призначаються саме тому, що для вирішення певних питань необхідні глибокі спеціальні знання (зі своїм специфічним понятійно-категоріальним апаратом, методами, засобами тощо), якими не володіють слідчий, прокурор, адвокат, суддя. Однак, висновок експерта є тільки джерелом доказів, а не доказом, він потребує правової оцінки, яку здійснюють уповноважені на те особи, які не мають спеціальних знань у галузі судової експертизи. Зрозуміло, що юрист не зможе оцінити гносеологічну складову експертизи і, відповідно, методики, покладеної в основу експертного дослідження. Для цього існує процедури призначення повторної експертизи, офіційні звернення до інших спеціалістів за консультаціями, роз'ясненнями тощо. В той же час будь-яка людина з достатнім рівнем освіти, де обов'язковою складовою є вивчення філософії, логіки зможе оціни-

ти логічність, послідовність, наукову обґрунтованість, ступінь апробованості методики, чіткість, однозначність її основних дефініцій, побачити змістовні протиріччя, виявити суб'єктивізм у підходах і т.ін.

Загальновідомо, що на сьогоднішній день всі судові експертизи поділяються на криміналістичні та некриміналістичні. Більшість криміналістичних експертиз виникла в надрах криміналістики й продовжує розвиватися на засадах теорії, методології цієї науки, де чітко визначені поняття «властивість», «відтворення», «слід», «ознака», «ідентифікація» та інші, розроблені ясні критерії класифікації об'єктів, їх ознак, впроваджені єдині для всіх криміналістичних експертиз підходи до здійснення самого процесу експертного дослідження тощо [1; 2; 3; 5].

Одночасно, що є цілком природнім, спостерігається явище поступового виокремлення експертиз з класу криміналістичних у самостійні класи зі своєю базовою та предметною науками. Для таких новоявлених судових експертиз криміналістичні знання залишаються суттєвою частиною їх предметних наук.

Що ж стосується традиційно некриміналістичних судових експертиз (таких, як судово-психологічна, судово-біологічна, судово-медична, судово-економічна тощо), то їх понятійно-категоріальний апарат, методичне забезпечення походять, насамперед, з материнських (базових) наук — психології, біології, медицини, економіки. Криміналістика (а точніше — теорія криміналістичної ідентифікації), теорія судових експертиз або судово експертологія, виконують тут методологічну функцію, яка дозволяє систематизувати існуючі та утворювати нові знання у контексті вирішення завдань правоохоронних, правозахисних та судових органів. Коли цією функцією нехтують, структура експертного знання в частині його базових понять і, відповідно, термінології суттєво відхиляються від прийнятих в юридичних науках, що спричиняється до певних вад в оцінці висновків експертів, експертних методик слідчими, судьями, або взагалі унеможливорює процес адекватної юридичної оцінки таких висновків та методик. Наприклад, в криміналістиці, теорії судових експертиз чітко визначені поняття «ідентифікаційна ознака», «загальна ознака», «окрема ознака», «діагностична ознака» тощо, тому поява у методиках таких термінів, як «визначальна ознака», «критеріальна ознака», «основна ознака», які красиві за формою та неоднозначні за об'єктивним змістом з позицій наукознавства, не сприятиме піз-

нанню істини у судовому слідстві, а скоріше загонить це пізнання у глухий кут термінологічних дебатів між самими ж експертами, з одного боку, та юристами — з іншого.

Експертна методика за своєю природою має подвійну сутність: як реалізація науково-прикладного знання і як результат нормотворчої діяльності у вигляді обов'язкових приписів тощо. Звідси й комплексний характер вимог до її оформлення, структури, змісту.

Оформлення будь-якої експертної методики здійснюється у суміші офіційно-ділового, наукового (взагалі та юридичного — зокрема) стилів.

Головна риса офіційно-ділового стилю — стандартність форм, в яких реалізується та чи інша інформація. Офіційний документ має бути написаний так, щоб у ньому легко було найти необхідну інформацію. Стандартизація структури експертної методики, її заголовків, рубрик, інших складових дозволить вільно орієнтуватися в ній споживачів, а в майбутньому — сприятиме її частковій (у вигляді певних бланків) або повній автоматизації.

Яскравою рисою наукового стилю є наявність великої кількості спеціальних термінів, значення яких завжди визначене більш суворо та вузько, ніж значення звичайних слів, що забезпечує точність розуміння змісту наукової інформації. Також невід'ємною складовою наукових текстів є так звані метатекстові обороти, коли автор повідомляє читача про те, як організований текст його наукового повідомлення («У наступному підрозділі ми розглянемо...», «Як зазначалося у Висновках до Розділу I...», «Тепер проаналізуємо точку зору вітчизняних науковців з питань...» і т.ін.), що дозволяє витримувати чітку логічну послідовність викладу матеріалу, уникати повторювань.

Загальними рисами обох стилів є використання дефініцій, створених виключно за правилами логіки, відповідність змісту, значення дефініції фрагменту дійсності, що визначається, відсутність емоційного забарвлення, чіткість, ясність, однозначність, бажано — несинонімічність (не може бути, наприклад, замість «завідомо неправдивий висновок» — «свідомо неправдивий висновок» або в одному місці «ознака», в іншому — «характеристика» чи «риса» стосовно одного й того самого поняття), стереотипність використаних мовних одиниць (наприклад, однотипність формулювань висновків), логічність та обґрунтованість викладу.

Коли в експертній методиці використовується певне вже існуюче поняття або пропонується впровадити в експертну практику

нові поняття і, відповідно, нові дефініції (визначення), терміни, слід пам'ятати, що:

поняття — це цілісна сукупність суджень, тобто думок, в яких щось стверджується про відмітні ознаки досліджуваного об'єкту, ядром якої є судження про найзагальніші й одночасно істотні ознаки цього об'єкту;

дефініція вужче поняття, тому що в дефініції відбиваються не всі елементи поняття, а найістотніші. Якщо поняття — це форма абстрактного мислення, то дефініція — це мовленнєве оформлення змісту поняття;

термін — точна назва чітко визначеного поняття, а також спеціальне слово або вислів, прийняте для позначення чогось у тому чи іншому середовищі, професії. Необхідна якість наукового терміна — його усталена однозначність [4, с. 456, 141, 594].

Для того, щоб вивести певне поняття, необхідно дотримуватися правил ділення об'єму поняття.

Насамперед, визначаються з підставами ділення понять: при одному й тому ж діленні слід дотримуватися однієї і тієї ж самої підстави. Так, наприклад, об'єм поняття «сліди» за підставою «слідоутворюючі об'єкти» можна поділити на «сліди людини», «сліди тварини», «сліди предметів». В розповсюдженій у підручниках криміналістики класифікації «слідів» на «сліди людини», «сліди тварини», «сліди засобів вчинення злочинів» спостерігається ділення поняття за різними підставами — за класами об'єктів (люди і тварини), які, відповідно, можуть бути як об'єктами злочинного посягання, так і злочинцями, свідками злочину, не стосуватися взагалі злочину, та за об'єктами, за допомогою яких був вчинений злочин. Вибір тієї чи іншої підстави для кожного ділення визначається цілями, які ставить експерт в процесі вивчення предметів матеріального світу. Так, наприклад, у біолога з'явилася мета дослідити тварин з точки зору температури їх тіла, і поняття «тварини» розділилося на поняття «теплокровні тварини» та «холоднокровні тварини». Щоб ділення об'єму поняття мало практичну цінність, в якості підстави слід обирати не випадкову, а істотну ознаку.

Ділення понять має бути розмірним, тобто об'єм понять, які викили в результаті ділення, у своїй сукупності повинні дорівнювати об'єму поділеного поняття [4, с. 137–138]. Порухення цього правила призводить до помилок — 1) неповного ділення, коли, наприклад, експертні задачі поділяють на ідентифікаційні та класифікаційно-ді-

агностичні, хоча насправді існують ідентифікаційні, класифікаційні, діагностичні та ситуаційні задачі; 2) розширеного ділення, коли, наприклад, під час ділення поняття «хлібні злаки» до видових понять «пшениця», «жито», «ячмінь» додають «мітлицю», що відноситься до кормових злаків.

Члени ділення повинні виключати одне одного, тобто кожний окремий предмет має знаходитися тільки в об'ємі одного видового поняття та в ніякому разі не бути складовою, елементом іншого видового поняття [4, с. 137–138]. За цим правилом неможна розкласифікувати за механізмом утворення сліди рук на поверхневі, об'ємні, нашарування, відшарування, локальні, периферичні, тому що сліди нашарування та відшарування за своєю природою також є об'ємними, локальні ж сліди можуть бути як об'ємними, так і поверхневими.

Ділення понять повинне бути безперервним. Наприклад, якісь предмети поділяються на класи, класи поділяються на роди, роди — на види, види — на підвиди і так далі. Якщо почати поділяти предмети одразу на види, не визначивши, до якого класу вони відносяться, то таке порушення правила безперервності ділення понять називається стрибком ділення. Класичним прикладом такого стрибка у діленні понять є розробка видів, підвидів нових експертиз без визначення їх класу, а тому формальне їх віднесення до криміналістичних, хоча вони базуються на знаннях криміналістики лише з методологічної точки зору. Або визначення певного класу експертиз і перехід на класифікацію їх за групами задач, оминаючи ділення на роди тощо.

У визначенні понять (тобто у дефініціях) не можна припускатися таких помилок:

- занадто широке визначення (наприклад, предметом судово-авторознавчої експертизи тексту є фактичні дані про особу його автора, особу автора тексту може вивчати і судово-психологічна експертиза) або занадто вузьке визначення (фоноскопічна експертиза — це криміналістична експертиза, а хіба можна її провести лише на рівні криміналістичних знань?);
- тавтологія у визначенні, коли певне поняття визначається через самого себе (наприклад, «сліди *ніг* — це сліди, які залишені босими, взутими або одягненими у панчохи, шкарпетки *ногами*»; «*лінчувати* — це віддати суду *Лінча*»; «*масло* — це *масляниста* консистенція»; «*електронний монтаж* — це *монтаж*, під час якого сигнали, що відповідають *монтажному* переходу, формуються *електронним шляхом*»);

- визначення невідомого через невідоме («Дактилоскопія — це наука, яка широко використовується в кримінології». Кому невідомо, що таке дактилоскопія, тому невідомо і, що таке кримінологія; «репрографічні пристрої працюють за принципом електрографії»);
- неясність, розпливчастість ознак, що входять до визначення поняття («Об'єкти пізнавальної діяльності експертів можуть бути поділені на три групи — група *власних* об'єктів, група *технологічних* об'єктів та група *набутих* об'єктів»).

Під час доведення, структурування висновків неможна припускати помилок поспішного узагальнення, вдаватися до суперечливих аргументів тощо. Взагалі перед створенням експертної методики слід відновити свої знання у галузях методології філософії, наукознавства та логіки, чітко розібратися у таких базових поняттях експертології та криміналістики, як властивості та ознаки об'єктів експертного дослідження, механізми слідоутворення, підстави класифікації слідів, ознак, видів експертиз, видів експертних задач, експертні помилки тощо.

Ще не так давно зазначені елементи базових філософських, логічних, юридичних знань були необхідною складовою не тільки програми підготовки судових експертів МВС України для проведення криміналістичних видів експертиз, а й інших фахівців, які отримали вищу освіту не на експертних, а біологічних, філологічних, хімічних, фінансово-економічних тощо факультетах ВНЗ, а потім у встановленому порядку проходили перепідготовку з метою набуття кваліфікації судового експерта. На жаль, зараз все частіше стикаєшся як з формальним підходом до підбору експертних кадрів, так і їх перепідготовки. Неабияка кількість експертів залишається «у полоні» знань материнської науки, при проведенні експертних досліджень використовує тільки її методи, що часто спричиняється до висновків, віддалених від поставлених перед експертом завдань, до висновків, які самі потребують розтлумачення. Таке становище справ, наприклад, спостерігається у судово-лінгвістичній експертизі щодо наявності чи відсутності в текстах закликів до повалення конституційного ладу, насильницького захоплення державної влади, зміни меж території України, щодо пропаганди війни, розпалювання міжконфесійної ворожнечі тощо. Відмежовування від юридичної практики, небажання вникати у потреби правоохоронних органів, а звідси — відсутність спільної мови зі співробітниками зазначених

органів, непоодинокі випадки зверхнього до них ставлення «з позицій спеца-науковця», не сприятиме ані підвищенню ефективності боротьби зі злочинністю, яка, навпаки, не стоїть на місці, постійно вдосконалюючи свої методи діяльності, ані, тим більш удосконаленню експертних досліджень з метою створення адекватного механізму протидії правопорушенням. Методи материнських наук — це лише невелика частка експертного арсеналу, найбільш продуктивними є експертні методики, які є результатом модифікації методик, що розроблені в материнських науках, їх адаптацією до потреб здійснення правосуддя, а також експертні методики, спеціально створені для задоволення цих потреб з урахуванням необхідності подальшої їх правової оцінки слідчими, прокурорами, адвокатами, суддями, іншими учасниками процесу.

Взагалі, коли думка ясна, то і її формулювання буде чітким та зрозумілим. Будь-який термін можна розтлумачити так, що його сутність стане прозорою не тільки для вузькопрофільних спеціалістів. Створення «термінологічної стіни» між експертами та юристами чи іншими учасниками процесу неприпустиме у досудовому та судовому слідстві — йдеться не про абстрактні наукові праці, а про алгоритм вирішення питань, пов'язаних із долями людей. Нехтування загальноприйнятою юридичною термінологією, вимогами до висновків експертів, які висуває чинне процесуальне законодавство як до джерел доказів, нехтування можливостями сприйняття та оцінки висновків експертів, експертних методик з боку неспеціалістів не сприятиме пізнанню об'єктивної істини у справах, а лише ускладнюватиме процес розслідування та розкриття злочинів.

Створення експертної методики — це один із головних етапів об'єктивізації експертного досвіду та отримання нового знання. Кожен експерт має залишити після себе для наступних поколінь свій особистий досвід, акумульований у створеній ним методиці проведення певного виду експертних досліджень або в методичних рекомендаціях. Відсутність творчого підходу до своєї роботи у сфері судових експертиз рівнозначна ремісництву і, зазвичай, призводить до професійної деградації.

Список використаних джерел

1. *Винберг А. И.* О принципах классификации объектов в судебно-экспертной объектологии / *А. И. Винберг, Н. Т. Малаховская* // Методология судебной экспертизы. — М., 1986. — С. 27–40.

2. *Винберг А. И.* Судебная экспертология (общетеоретические и методологические проблемы судебных экспертиз) / *А. И. Винберг, Н. Т. Малаховская:* учеб. пособие. — Волгоград, 1979. — 181 с.
3. *Клименко Н. І.* Судова експертологія: курс лекцій: навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / *Н. І. Клименко.* — К.: Видав. Дім «Ін Юре», 2007. — 528 с.
4. *Кондаков Н. И.* Логический словарь-справочник / *Н. И. Кондаков.* — М.: Наука, 1975. — 717 с.
5. *Криміналістика: підручник* / за ред. П. Д. Біленчука. — 2-е вид., випр. і доп. — К.: Атака, 2001. — 544 с.: іл.

НАУКОВЕДЧЕСКИЕ И ЯЗЫКОВЫЕ ТРЕБОВАНИЯ К СУДЕБНО-ЭКСПЕРТНЫМ МЕТОДИКАМ

Т. В. Будко

Открытость большей части судебных процессов в современном украинском обществе, их состязательность, освещение в средствах массовой информации требуют от любой судебно-экспертной методики ее понимания, ясности не только для экспертов, но и для сотрудников правоохранительных, правозащитных и судебных органов, каждого участника судебного следствия, журналистов.

Выводы эксперта являются источником доказательств, а не доказательством. Для того чтобы можно было Заключение эксперта и сделанные им выводы оценить как доказательство в рамках досудебного или судебного следствия, они должны базироваться на научно обоснованных, объективных методах или методиках с четкими и однозначными дефинициями, разъясненными последовательно и логично, чтобы быть понятными субъекту их правовой оценки. В таком ракурсе теории криминалистической идентификации и судебной экспертологии исполняют роль методологической функции при создании экспертных методик как одного из важнейших этапов объективизации экспертного опыта и получения нового знания.

Отсутствие юридического образования у экспертов, которые проводят некриминалистические виды экспертиз, должно компенсироваться соответствующей специальной экспертной подготовкой, сочетающей в себе получение необходимых элементов юридических знаний. К таким знаниям относятся основы уголовного, гражданского, административного права и других его видов, процессуальные нормы, регламентирующие проведение судебных экспертиз и их изучение в суде, криминалистика, судебная экспертология и другие. Важным компонентом специальной подготовки судебных экспертов также является освоение ими логики научного исследования, основ науковедения, правил языкового оформления работ. К сожалению, на сегодняшний день в Украине переподготовка экспертов в области некриминалистических судебных экспертиз фактически исключает получение ими вышеописанных знаний. А данная специальная подготовка свела бы к минимуму разноречивость в трактовке таких основополагающих понятий, как «свойство», «признак», «классификация признаков», «экспертная задача», «виды экспертных задач» и пр., что наблюдается во многочисленных новоявленных экспертных методиках,

позволила бы существенно улучшить доказательную часть как экспертных методик, так и непосредственно заключений экспертов.

В связи с этим в статье детально, на примерах, раскрываются ошибки научно-ведческого и логического характера, присущие криминалистической литературе, существующим экспертным методикам, а также даются рекомендации по их предотвращению.

GNOCEOLOGICAL AND LINGUSTIC REQUIRMENTS FOR FORENSIC EXPERT METHODS

T. V. Budko

The openness of most of the trials in the modern Ukrainian society, their competitiveness, comment in the media require any forensic methods to be understandable, clear not only for experts, but also for law enforcement, counsels for the defense of human rights, the judiciary, each participant of the judicial investigation, journalists.

Expert's conclusions are a source of proofs, but not a proof. In order to be able to evaluate as the proof in pre-trial or the trial, Expert opinion, conclusions should be based on scientifically grounded, objective methods or techniques with clear and unambiguous definitions, explained consistently and logically to be understandable to the subject of their legal evaluation. In this perspective the theories of criminalistic identification and forensic expertology play a role of the methodological function in creating of expert methods as one of the most important stages of objectification of expert experience and receiving new knowledge.

The lack of legal education for experts who makes not criminalistic expert searches should be compensated by the corresponding ad hoc expert training, combining elements to obtain the necessary legal knowledge. These knowledge bases are criminal, civil, administrative law etc., the procedural rules of forensic expert searches, their evaluation in court, criminalistics, forensic expertology and others. An important component of the special training of forensic experts is also studying the logic of scientific research, the foundations of the science, rules of language mounting. Unfortunately, today in Ukraine retraining of experts in the sphere of forensic not criminalistic expert searches virtually eliminates receipt of the above knowledge. And this special training minimizes the inconsistency in the interpretation of such fundamental concepts as «property», «sign», «classification of signs», «expert task», «kinds of expert tasks» and so forth, which is observed in many newly minted expert techniques, methods, would significantly improve the evidentiary part as expert techniques, and expert opinions directly.

In connection with this gnoceoological and logical errors in criminalistic and forensic literature, existing expert techniques are disclosed in detail, and the author provides recommendations for their prevention.

В. Ю. Шепітько
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
завідувач кафедри криміналістики

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ФУНКЦІЇ КРИМІНАЛІСТИКИ В УМОВАХ ЗМАГАЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Стаття присвячена сучасним проблемам використання криміналістичних знань у кримінальному процесі. Звернено увагу на роль криміналістики у забезпеченні науковим знанням практики правозастосування, визначено співвідношення криміналістики із теорією доказування, встановлено її динамічність і залежність від змін у праві та судочинстві.

Позначено формування нових напрямків у структурі криміналістики: судової криміналістики, криміналістики в діяльності прокурора, криміналістичної адвокатології та ін. Сформульована ідея про формування «змагальної криміналістики» в кримінальному процесі.

Криміналістичні знання традиційно формувалися в межах судового процесу (процедури), який був притаманний конкретному суспільству. Поява криміналістичних засобів, прийомів і методів пов'язана з відправленням правосуддя, розвитком розшукової, слідчої, прокурорської, судової та експертної практики. Специфічність криміналістики полягає у тому, що вона використовує сучасні напрацювання науки і техніки, перевірені дані природничих і технічних наук з метою правозастосування, здійснення судового процесу. З самого початку криміналістика була спрямована на створення наукової «продукції» для практики боротьби зі злочинністю. Це наука, яка має реагувати на змінення злочинності, її витончений характер, появу нових видів і способів злочину [1, с. 876]. Фактично криміналістика — наповнює належним змістом процесуальну форму, весь процес руху до встановлення істини, досягнення справедливості у кримінальному судочинстві.

Тенденції криміналістики залежить від різних чинників. Г. Кендзерська справедливо пише, що прогнозування тенденцій розвитку криміналістики потребує врахування як змін у житті суспільства, що

відбуваються, так і рівня глобальної комунікації [2, с. 45]. Криміналістиці як науці в умовах глобалізації притаманні деякі найбільш загальні тенденції. Це пов'язано з тим, що наука — особливий вид пізнавальної діяльності, спрямований на вироблення об'єктивних, системно організованих і обґрунтованих знань про світ. Постійне прагнення науки до розширення поля об'єктів, що вивчаються, безвідносно до можливостей сьогодення щодо їх масового практичного засвоєння, виступає тією системоутворюючою ознакою, яка обґрунтовує інші характеристики науки, що відрізняють її від повсякденного пізнання [3, с. 560, 561].

Традиційно вважається, що функціонально криміналістика пов'язана з теорією доказів. С. М. Потапов свого часу навіть зазначав, що криміналістика є наукою про судові докази — наукою доказового права [4, с. 7]. Дану тенденцію відзначають й у сучасних умовах. Зокрема, деякі науковці підкреслюють, що теорія доказів і криміналістика мають загальний об'єкт дослідження: практичну діяльність щодо збирання, дослідження, оцінки та використання доказів, доказування в кримінальному судочинстві. У такому разі доказування в кримінальному судочинстві — системний, міждисциплінарний об'єкт [5, с. 12]. І. І. Когутич вказує, що «криміналістичне доказування як мета криміналістики, водночас є й обов'язковою складовою загальної діяльності щодо здійснення правосуддя у кримінальних справах, а також покликане забезпечити функцію — вирішення кримінальної справи у суді. Отже криміналістика й правосуддя, окрім іншого, ще й у такий спосіб, тобто через мету (доказування) і зміст (виконання відповідних функцій), між собою є взаємовідносними» [6, с. 89–92].

На криміналістику здійснюють вплив зміни, що відбуваються у правовому полі, «ревізія» традиційних інститутів кримінального права та процесу. Дана проблема набуває особливої актуальності у зв'язку із необхідністю гармонізації кримінально-процесуального механізму щодо міжнародних та європейських стандартів, запровадження принципу змагальності сторін, забезпечення належного балансу публічних та приватних інтересів. Криміналістика виконує, у певному сенсі, забезпечувальну функцію кримінального або іншого судового процесу. Розроблення та реалізація криміналістичних засобів залежить від їх конкретного споживача (слідчого, слідчого судді, прокурора, захисника, судді та ін.), форми кримінального процесу, встановленого порядку проведення слідчих (розшукових) і судових дій.

У спеціальних літературних джерелах все активніше обговорюються проблеми «судової криміналістики», «криміналістики судової діяльності», «тактики і методики судового слідства». У сучасний період проходять гострі наукові дискусії про «криміналістичну адвокатологію», «криміналістичне забезпечення діяльності прокурора», «криміналістичну складову суду». Вважаємо, що саме в цей час доцільно поставити питання й про формування *«змагальної»* криміналістики. Дані криміналістики мають бути використані не лише стороною обвинувачення, а й стороною професійного захисту. Виникає питання — чи повинна криміналістика розробляти прийоми, методи та засоби для адвокатської (захисної) діяльності або вона є лише наукою для сторони обвинувачення? Відповідь на це питання криється в цілях судочинства і сутності змагального процесу. Якщо адвокатська діяльність спрямована на прагнення до встановлення істини, відновлення справедливості і усунення соціального конфлікту, то відповідь має бути позитивною. Тим більше, що немає іншого наукового знання, яке б забезпечувало адвокатську діяльність новітніми науково-технічними, тактико-криміналістичними, організаційно-методичними засобами, прийомами та методами, окрім криміналістики. Але на теперішній час природа захисної діяльності у криміналістичному сенсі не є належним чином дослідженою і залишається terra incognita. Важливими напрямками криміналістичного забезпечення адвокатської діяльності мають бути: 1) техніко-криміналістичний; 2) тактичний і організаційно-методичний; 3) експертно-криміналістичний (забезпечення спеціальними знаннями).

Аргументом на користь запровадження змагальної криміналістики є й те, що у кримінальному процесуальному законодавстві змінюється функціональне призначення слідчого і відбувається обмеження його лише «обвинувальною функцією». За процесуальним законом слідчий виконує діяльність сторони обвинувачення. Дане положення вже доволі чітко відображене у КПК України (§ 2 глави 3 КПК України). Зокрема, у ст. 40 КПК України визначаються повноваження слідчого як сторони обвинувачення. Роль самостійного і процесуально незалежного слідчого, який має приймати відповідальні рішення та виконувати важливу функцію щодо збирання і фіксації доказів (функцію розслідування), на сьогодні, суттєво обмежено процесуальними механізмами (судовим контролем, процесуальним керівництвом, що здійснюється з боку прокурора та ін.).

У цьому плані слідчий перетворюється фактично на «допоміжну» процесуальну фігуру.

Зміни у правовій сфері суттєво впливають на криміналістику. У першу чергу мова йде про глобальну проблему співвідношення «свободи та безпеки», про суттєві зміни у правовій регламентації в кримінальному праві та процесі, а також наявності реальних засобів захисту прав людини та громадянина та запобігання небезпеці з використанням усього арсеналу криміналістики.

Змінення процесуальних інститутів і механізмів суттєво впливає на результати розслідування та судового розгляду кримінальної справи. У кримінальному процесі України позбавилися стадії порушення кримінальної справи і зробили спробу замінити її внесенням відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР). Разом з тим, створення електронної бази даних і внесення до неї певних відомостей ще не означає, що здійснюється належна пізнавальна діяльність, яка спрямована на встановлення ознак злочину, достатніх для кримінального переслідування, проведення слідчих (розшукових) дій, у тому числі примусового характеру.

Намагання оптимізувати слідчу діяльність, скоротити терміни досудового розслідування, упорядкувати процес доказування призвело до обмеження цієї стадії існуванням «процесуальної фігури підозрюваного» та виконанням діяльності щодо «повідомлення йому про підозру». Перетворення підозрюваного на обвинуваченого відбувається лише після передання обвинувального акту до суду (ст. 42 КПК України).

Певні обмеження на шляху розслідування злочинів дозволяють поставити резонні питання щодо суб'єкта слідчої діяльності. Оскільки слідчий не може незалежно виконувати слідчу діяльність: є процесуальний керівник з боку прокуратури, є прокурор, є керівник органу досудового розслідування, є слідчий суддя, який виконує контрольну судову функцію. У Ч. 4 ст. 40 КПК України прямо вказано, що слідчий зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються у письмовій формі. Невиконання слідчим законних вказівок та доручень прокурора — тягне за собою передбачену законом відповідальність.

Ефективність слідчої та судової діяльності залежить від використання засобів, які мають бути допустимими і правомірними. Способи, прийоми та методи криміналістики мають ґрунтуватися на загальних положеннях кримінального процесу, особливо теорії су-

дових доказів (про сутність доказів, предмет і межі доказування, належність і допустимість доказів тощо).

У Ч. 2 ст. 84 КПК України визначено, що «процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів». Це коло є вичерпним. З точки зору криміналістики викликає певне занепокоєння новела кримінального процесуального закону «показання з чужих слів» (ст. 97 КПК України). Латинський вислів «*Nihil est, quin male narrando possit depravari*» (немає нічого такого, чого неможна було б викривити поганим переказом (Теренцій) — відображає сутність такого нововведення (7, с. 75). Частина 1 ст. 97 КПК України визначає, що показаннями з чужих слів є висловлювання, здійснене в усній, письмовій або іншій формі, щодо певного факту, яке ґрунтується на поясненні іншої особи. При цьому у Ч. 2 ст. 97 КПК України вказано, що «суд має право визнати допустимим доказом показання з чужих слів незалежно від можливості допитати особу, яка надала первинні пояснення, у виняткових випадках, якщо такі показання є допустимим доказом згідно з іншими правилами допустимості доказів». У першу чергу, викликає питання статус особи, що повідомляє інформацію з чужих слів, тобто дана особа безпосередньо не сприймала подію злочину, не спостерігала особу, яка вчиняла даний злочин тощо. Яким чином можливо відрізнити неправдиве повідомлення від правдивого або яким чином перевірити «показання з чужих слів»? Ч. Беккарія свого часу зазначав, що набагато легше обмовити людину, посилаючись не на дії, а на слова його, тому що чим більше обставин наводиться як докази, тим більше засобів надається обвинуваченому для свого виправдання [8, с. 116]. Припустимість виключень («отримання показання з чужих слів») завжди дискредитує правило («отримання показань»). Такий стан повертає кримінальне судочинство до темних періодів інквізиції і переслідування прогресивних особистостей в історії людства.

У кримінальному процесуальному законі встановлено, що підозрюваний, обвинувачений, потерпілий мають право давати показання під час досудового розслідування та судового розгляду. Разом з тим, в практиці правоохоронних органів має місце певна негативна тенденція щодо пошуку «легких» шляхів одержання доказів, прагнення до застосування погроз та насильства в кримінальному процесі, одержання «визнання вини у показаннях» підозрюваного (обвинуваченого). В епоху інквізиції визнання особою своєї провини отримували за допомогою катування. Визнання, яке отримувалося

за допомогою катувань, йменувалося «царицею доказів» (лат. — *regina probationum*) [9, с. 159]. О. В. Побєдкін пише, що принцип свободи оцінки доказів не виключає, а передбачає правила, призначення яких — перешкодити свавілля. Внутрішнє переконання судді, присяжних засідателів, прокурора, слідчого має бути засноване на сукупності доказів у кримінальній справі, що є в наявності, а при оцінці доказів слід керуватися законом та совістю [10, с. 174-175]. Категорія «внутрішнє переконання» по суті виражає суб'єктивну впевненість у відповідності суб'єктивної оцінки об'єктивно існуючим обставинам чи фактам [11, с. 88].

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права проголошує, що ніхто не повинен зазнавати катувань чи жорстокого, нелюдського або такого, що принижує його гідність, поводження чи покарання (ст. 7). У статті 5 Кодексу поведінки посадових осіб по підтриманню правопорядку зазначається, що жодна посадова особа по підтриманню правопорядку не може здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-якої дії, що являє собою катування чи інші жорстокі, нелюдські або такі, що принижують гідність, види поводження та покарання. Таким чином, міжнародні документи містять пряму заборону деяких форм впливу з боку службових осіб органів правопорядку.

У судовому змагальному процесі важливе значення відводиться судовоговірнню, комунікативній взаємодії і використанню постановлення допустимих запитань сторонами кримінального провадження та судом. У цьому сенсі викликає певне здивування процесуальна регламентація Ч. 7 ст. 352 КПК України, в якій зазначено, що після прямого допиту протилежній стороні кримінального провадження надається можливість перехресного допиту свідка. Під час перехресного допиту дозволяється ставити навідні запитання. Таке положення має бути виправлене. Будь-яке запитання передбачає використання інформації у своїй конструкції. Навідне запитання — містить сугестивний вплив, елементи навіювання, які призводять до помилок під час формування показань. При цьому навіювання може здійснюватися не лише за допомогою мовних засобів, а й інтонації, наголосів, жестів, вказівок, міміки. Застосування навідних запитань призводить до повідомлення викривленої інформації і врешті решт може призводити до судових помилок.

Здійснення процесу доказування з використанням засобів криміналістики не може бути спрощеним або скороченим. Оскільки в та-

кому випадку встановити істину є неможливим. У КПК України передбачено можливість розгляду обвинувального акта у спрощеному провадженні. У ст. 382 КПК України зазначено, що суд у п'ятиденний строк з дня отримання обвинувального акта з клопотанням про його розгляд у спрощеному провадженні вивчає його та додані до нього матеріали і ухвалює рішення. Специфічним є те, що «у вирокі суду за результатами спрощеного провадження замість доказів на підтвердження встановлених судом обставин зазначаються встановлені органом досудового розслідування обставин, які не оспарюються учасниками судового провадження» (Ч. 2 ст. 382 КПК України).

Необхідно погодитися з позицією про те, що неможна говорити про реальний судовий процес, коли наявна основна ознака формальної оцінки доказів — визнання обвинуваченим своєї вини як вирішальний доказ [10, с. 179]. С. О. Новіков підкреслює, що кримінально-процесуальні гарантії, які мають забезпечувати точне встановлення всіх значущих обставин кримінальної справи (незалежно від наявності «спору»), а значить, своєчасно виявити обмову та самообмову і перешкодити притягненню до кримінальної відповідальності невинуватої особи, все частіше приносяться у жертву підвищенню оперативності кримінальної юстиції [9, с. 162].

Використання криміналістичних знань у змагальному кримінальному процесі покликане забезпечити сторони кримінального провадження належним інструментарієм, запобігти судовим помилкам, відновити справедливість. Сучасний судовий процес має здійснюватися на наукових засадах із застосуванням новітніх методів, засобів, прийомів та технологій.

Список використаних джерел

1. *Шепітько В. Ю.* Сучасний стан та розвиток криміналістики / *В. Ю. Шепітько* // *Правова доктрина України: у 5 т.* — Х.: Право, 2013. — Т. 5: Кримінально правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. — 1240 с.
2. *Кендзерска Г.* Меандри криміналістики ХХІ века / *Г. Кендзерска* // *Криміналістика и судебная экспертиза: наука, обучение, практика.* — Vilnius: Charkovas, 2013. — Ч. II. — С. 45-58.
3. *Энциклопедия эпистемологии и философии науки.* — М.: Канон+, РООИ «Реабилитация», 2009. — С. 560, 561.
4. *Потапов С. М.* Введение в криминалистику: учеб. пособ. для слушателей ВЮА КА / *С. М. Потапов.* — М., 1946. — 26 с.

5. *Баев О. Я.* О соотношении уголовного процесса и криминалистики как наук, учебных дисциплин и специальностей / *О. Я. Баев* // Криміналіст першодрукований. — 2012. — № 5. — С. 8-23.
6. *Козутич І. І.* Криміналістичні знання, їх сутність і потреба розширення меж використання: монографія / *І. І. Козутич*. — Львів: Тріада плюс, 2008. — 420 с.
7. *Шепитько М. В.* Уголовная юстиция в латинских изречениях и терминах: словарь справочник / *М. В. Шепитько*. — Х.: Апостіль, 2013. — 132 С.
8. *Беккариа Ч.* О преступлениях и наказаниях / *Ч. Беккариа*: пер. с итал. — К.: Ин Юре, 2014. — 240 с.
9. *Новиков С. А.* Собственное признание вины — «regina probationum» современного российского уголовного процесса? / *С. А. Новиков* // Библиотека криминалиста. — 2015. — № 2 (19). — С. 159–171.
10. *Победкин А. В.* Формальная оценка доказательств в современном уголовном процессе России: «капкан захлопнулся?» (Размышления над книгой А. Я. Вышинского) / *А. В. Победкин* // Библиотека криминалиста. — 2015. — № 2 (19). — С. 172–182.
11. *Шепитько В. Ю.* Психологія судової діяльності: навч. посіб. / *В. Ю. Шепитько*. — Х.: Право, 2006. — 160 с.

ТЕНДЕНЦИИ И ФУНКЦИИ КРИМИНАЛИСТИКИ В УСЛОВИЯХ СОСТЯЗАТЕЛЬНОГО КРИМИНАЛЬНОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА

В. Ю. Шепитько

Статья посвящена современным проблемам использования криминалистических знаний в уголовном процессе. Обращено внимание на роль криминалистики в обеспечении научным знанием практики правоприменения. Криминалистика наполняет надлежащим содержанием процессуальную форму, весь процесс движения к установлению истины, достижению справедливости в уголовном судопроизводстве. В этом плане определено соотношение криминалистики с теорией доказывания, установлена ее динамичность и зависимость от изменений в праве и судопроизводстве.

Криминалистика выполняет, в определенном смысле, обеспечительную функцию уголовного или иного судебного процесса. Разработка и реализация криминалистических средств зависит от их конкретного потребителя (следователя, следственного судьи, прокурора, защитника, судьи и др.), формы уголовного процесса, установленного порядка проведения следственных (розыскных) и судебных действий.

Криминалистике как науке в условиях глобализации присущи некоторые наиболее общие тенденции. Важной тенденцией криминалистики является расширение ее пределов и сфер влияния. Криминалистика разрабатывает приёмы, средства и методы для следственной, прокурорской, судебной, адвокатской и экспертной деятельности. Обозначено формирование новых направлений в структуре крими-

налистики: судебной криминалистики, криминалистики в деятельности прокурора, криминалистической адвокатуологии и др. Сформулирована идея о формировании «состязательной криминалистики» в уголовном процессе. Данные криминалистики должны быть использованы как стороной обвинения, так и стороной профессиональной защиты.

Изменения процессуальных институтов и механизмов существенно влияют на результаты расследования и судебного разбирательства по уголовному делу. Проведен критический анализ некоторых новелл уголовно-процессуального законодательства и приведены аргументы их негативного влияния на правоприменительную практику. С криминалистической точки зрения высказано авторское видение относительно законодательных конструкций «признания вины» обвиняемым, «сокращенного» и «упрощенного» судебного рассмотрения дела, «показания с чужих слов», «постановка наводящих вопросов» в ходе перекрестного допроса свидетелей.

Эффективность следственной и судебной деятельности зависит от используемых средств, которые должны быть допустимыми и правомерными. При этом средства криминалистики всегда основываются на общих положениях уголовного процесса, особенно теории судебных доказательств (о сущности доказательств, предмете и пределах доказывания, относимости и допустимости доказательств). Современный судебный процесс должен осуществляться на научных основах с применением новейших методов, средств, приёмов и технологий.

TENDENCIES AND FUNCTIONS OF CRIMINALISTICS ARE IN THE CONDITIONS OF CONTENTION CRIMINAL LEGAL PROCEEDING

V. Yu. Shepit'ko

The article is devoted to the modern problems of the use of criminalistics knowledge in criminal procedure. It is paid attention to role of criminalistics in providing scientific knowledge of practice of law application. Criminalistics fills with the proper maintenance a judicial form, all process of motion to establishment of truth, achievement of justice in a criminal trial. In this plan correlation of criminalistics is certain with the theory of proving, its dynamic quality and dependence on changes in a right and rule-making are set.

Criminalistics executes, in certain sense, providing function criminal or another trial. Development and realization of criminalistics facilities depend on their certain consumer (investigator, inquisitional judge, public prosecutor, defender, judge and other), form of criminal procedure, setting order of realization of inquisitional (search) and judicial actions.

To criminalistics as science in the conditions of globalization is inherent some most general trends. The important tendency of criminalistics is expansion of its limits and spheres of influence. Criminalistics develops receptions, facilities and methods for investigational, public prosecutor's, judicial, advocate and expert activity. Forming of new directions marks in the structure of criminalistics: judicial criminalistics, criminalistics in activity of public prosecutor, criminalistics to advocatology and other. An idea is set forth about forming of «contention criminalistics» in criminal procedure. Data of criminalistics must be used by both the side of prosecution and side of professional defense.

Change of judicial institutes and mechanisms substantially influence on the results of investigation and judicial trial in criminal case. The walkthrough of some short stories of criminal and procedural legislation is conducted and arguments over of their negative influence are brought on law application practice. From the criminalistics point of view authorial vision of relatively legislative constructions of «confession of guilt», «brief» and «simplified» judicial consideration of business, «testimonies from stranger words», «raising of leading questions» during cross-examination of witnesses, a defendant is outspoken. Efficiency of investigational and judicial activity depends on the used facilities that must be possible and legitimate. Thus facilities of criminalistics always are base on generals of criminal procedure, especially theories of judicial proofs (about essence of proofs, object and limits of proving, taken and admission of proofs). A modern trial must come true on scientific bases with the use of the newest methods, facilities, receptions and technologies.

Keywords: Criminalistics, functions of criminalistics, trend of criminalistics, means of criminalistics, criminal procedure, criminal trial, proving, judicial proofs, judicial trial, investigation of crimes, contention criminalistics.

УДК 343.98

А. В. Іщенко
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
професор кафедри криміналістики та судової медицини

Національна академія внутрішніх справ

Д. А. Ляшенко
здобувач кафедри криміналістики та судової медицини

Національна академія внутрішніх справ

ЗМІСТ ТА ФОРМА ДИСЕРТАЦІЙ З МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Проаналізовані зміст та форма кандидатських дисертацій з проблем методики розслідування злочинів. Обґрунтовується необхідність їх конкретизації з метою поглиблення наукових криміналістичних досліджень та підвищення прикладного значення отриманих на їх основі практичних рекомендацій для правоохоронних органів.

За період з 1941 до кінця 2014 року українськими криміналістами підготовлено 544 кандидатські дисертації. Йдеться саме про наукові роботи з криміналістики та судової експертизи без врахування

Change of judicial institutes and mechanisms substantially influence on the results of investigation and judicial trial in criminal case. The walkthrough of some short stories of criminal and procedural legislation is conducted and arguments over of their negative influence are brought on law application practice. From the criminalistics point of view authorial vision of relatively legislative constructions of «confession of guilt», «brief» and «simplified» judicial consideration of business, «testimonies from stranger words», «raising of leading questions» during cross-examination of witnesses, a defendant is outspoken. Efficiency of investigational and judicial activity depends on the used facilities that must be possible and legitimate. Thus facilities of criminalistics always are base on generals of criminal procedure, especially theories of judicial proofs (about essence of proofs, object and limits of proving, taken and admission of proofs). A modern trial must come true on scientific bases with the use of the newest methods, facilities, receptions and technologies.

Keywords: Criminalistics, functions of criminalistics, trend of criminalistics, means of criminalistics, criminal procedure, criminal trial, proving, judicial proofs, judicial trial, investigation of crimes, contention criminalistics.

УДК 343.98

А. В. Іщенко
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
професор кафедри криміналістики та судової медицини

Національна академія внутрішніх справ

Д. А. Ляшенко
здобувач кафедри криміналістики та судової медицини

Національна академія внутрішніх справ

ЗМІСТ ТА ФОРМА ДИСЕРТАЦІЙ З МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Проаналізовані зміст та форма кандидатських дисертацій з проблем методики розслідування злочинів. Обґрунтовується необхідність їх конкретизації з метою поглиблення наукових криміналістичних досліджень та підвищення прикладного значення отриманих на їх основі практичних рекомендацій для правоохоронних органів.

За період з 1941 до кінця 2014 року українськими криміналістами підготовлено 544 кандидатські дисертації. Йдеться саме про наукові роботи з криміналістики та судової експертизи без врахування

праць з проблематики кримінально-процесуального права та теорії і практики оперативно-розшукової діяльності, що віднесені за сучасною номенклатурою наукових спеціальностей до спеціальності 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. В цей масив не включалися роботи з обмежувальним грифом.

Відомо, що за класичною схемою криміналістику поділяють на чотири розділи: загальна теорія криміналістики; криміналістична техніка; слідча тактика; методика розслідування окремих видів злочинів. Серед дисертацій з криміналістики найбільша кількість робіт з методики розслідування окремих видів злочинів — 315, або майже 58%. При цьому значна кількість робіт з методики була підготовлена або проходила обговорення на кафедрі криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ. Співробітниками, здобувачами, ад'юнктами та аспірантами кафедри підготовлено 140 кандидатських дисертацій. Тематична спрямованість цих робіт частково висвітлювалася на сторінках наукової літератури (1). Крім того, кафедра виступала провідною установою при попередньому обговоренні робіт. Така форма рецензування існувала до 2008 року. В її межах була вивчена 31 робота. Науковці кафедри (Салтевський М. В., Бахін В. П., Весельський В. К., Іщенко А. В., Кузьмічов В. С. та ін.) активно залучалися до опонування дисертацій. В процесі такої експертизи було прорецензовано 52 роботи. Таким чином, із 315 кандидатських дисертацій з методики розслідування злочинів на кафедрі криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ в тій чи іншій формі проходили рецензування 223 роботи, тобто 70,8%. Деяка переобтяженість цієї публікації цифрами має на меті підтвердити можливість співробітників кафедри ознайомитися зі змістом дисертацій цього напрямку.

Безумовно, зазначені роботи актуальні за тематикою, містять цікаві положення, які збагачують криміналістичну науку, їх автори пропонують практичні рекомендації, спрямовані на вдосконалення протидії злочинності взагалі та підвищення ефективності кримінальних проваджень зокрема, що практично завжди підтверджується відповідними документами про впровадження здобутків конкретного дисертанта у навчальний процес та повсякденну правоохоронну практику.

Разом з тим, результати вивчення дисертацій викликають певні роздуми. Передусім це стосується назви робіт. Цілком природно, що

у назві дисертацій зазначеної проблематики присутні слова «методика» та «розслідування». Більше того, значна кількість робіт має назву «Методика розслідування...», а далі вказуються конкретні види злочину чи їх групи. Крім того, у наукових виданнях можна зустріти такі словосполучення, як «методика розслідування окремих видів злочинів» (2); «методика розслідування злочинів» (3, с. 358–364; 4, с. 3); «криміналістична методика» (5, с. 422–428).

Слід зауважити на те, що методика розслідування у криміналістиці трактується принаймні у трьох розуміннях: а) як розділ криміналістичної науки; б) як розділ навчального курсу; в) як система дій, які забезпечують оптимальне розслідування злочинів. Автори не мали на меті детально проаналізувати співвідношення цих понять з позицій теорії криміналістики, організації криміналістичної підготовки чи практично-прикладного значення. Ці питання знайшли певне висвітлення у фундаментальній роботі Б.В. Щура (6, с. 79–102, 132–139 та ін.).

З цього приводу виникає, на перший погляд, дещо парадоксальна думка щодо доцільності використання у назві дисертацій з методики розслідування окремих видів злочинів словосполучення «Методика розслідування...».

Зазначене питання викликане наступними міркуваннями. Кожна наука користується термінологічним апаратом, який розроблений у процесі її розвитку. З цих позицій не є винятком і криміналістика. Система знань цієї науки багато в чому формувалася завдяки залученню здобутків різноманітних галузей знання та практичної діяльності. При цьому доробок інших областей суспільної практики використовувався і використовується у різноманітних формах. Криміналісти оперують певними категоріями, поняттями, методами, методиками, технологіями, способами, прийомами, приладами, інструментами та їх комплексами тощо. Здобутки інших сфер діяльності пристосовуються до вирішення криміналістичних завдань та набувають у відповідних умовах криміналістичного значення. У деяких випадках залучення знань із інших галузей здійснюється із збереженням термінології. Так, у розділі «Криміналістична техніка» є підрозділ «Судова балістика». Взагалі балістику трактують як: 1. Розділ теоретичної механіки, що вивчає рух важкого тіла, кинутого під кутом до горизонту. 2. Наука, що вивчає закони руху артилерійських снарядів (у каналі ствола вогнепальної зброї та після вильоту назовні) (7, с. 85). В той же час, «Судова балістика — це галузь кри-

міналістичної техніки, що вивчає ручну вогнепальну зброю, бойові припаси, їх складові частини та елементи, сліди їх дії, а також закономірності відображення та отримання інформації про такі об'єкти, та розробляє на цій основі прийоми, методи і засоби збирання та дослідження вогнепальної зброї, бойових припасів і слідів їх застосування з метою розслідування та попередження кримінальних правопорушень» (5, с. 129–130).

Подібні метаморфози характерні і для такої наукової категорії як «методика». За даними довідкових видань «методика» трактується як:

1. Сукупність взаємозв'язаних способів та прийомів доцільного проведення будь-якої роботи. 2. Вчення про методи викладання певної науки, предмета. (8, с. 522). Аналогічне визначення наводиться і в інших авторитетних виданнях (9, с. 617; 10, с. 692).

Можна було б далі наводити визначення методики, які існують у різноманітних галузях науки та практичної діяльності, але безсумнівним є те, що методика є складною, багатоелементною системою певних дій, спрямованих на досягнення конкретної мети. Криміналісти теж приділяють значну увагу розкриттю змісту методики розслідування злочинів та теж розглядають методику як багаторівневу наукову категорію. Так, М.В. Салтевський вважає: «криміналістична методика — це завершальний розділ науки криміналістики, що становить собою систему наукових положень (закономірностей, принципів) і розроблених на їх основі практичних рекомендацій (алгоритмів, програм), які забезпечують оптимальну організацію розслідування і попередження окремих видів злочинів» (11, с. 254).

Звичайно, криміналісти теж зверталися до більш детального розгляду змісту криміналістичної методики розслідування злочинів. Різні автори до її змісту відносять від шести до дванадцяти складових елементів. Узагальнення поглядів науковців на цю проблему було проведено у роботі Б.В. Щура, який за результатами аналізу та опитування слідчих МВС, СБУ та прокуратури запропонував структуру криміналістичних методик, яка складається з таких елементів: «1) криміналістична характеристика певного виду (групи) злочинів; 2) обставини, що підлягають з'ясуванню; 3) попередні дії слідчого до порушення кримінальної справи; 4) типові слідчі ситуації та система версій початкового етапу розслідування; 5) проміжні завдання та комплекси слідчих дій і оперативно-розшукових заходів початкового етапу розслідування; 6) типові слідчі ситуації та система версій

наступного етапу розслідування; 7) проміжні завдання та комплекси слідчих дій та оперативно-розшукових заходів наступного етапу розслідування; 8) заходи усунення протидії розслідуванню злочинів; 9) профілактична діяльність слідчого» (6, с. 139–140).

У свій час один із авторів цих рядків теж зробив спробу структурувати зміст методики розслідування окремих видів злочинів.

З нашої точки зору, методика розслідування окремих видів злочинів (злочину), як практична діяльність, включає такі елементи:

А. Вихідна інформаційна база конструювання методики розслідування окремих видів злочинів (криміналістична характеристика злочину; типова слідова картина; спосіб, обставини і обстановка вчинення злочину; обставини, які підлягають встановленню; дані про предмет злочинного посягання, особу потерпілого, особу злочинця).

Б. Тактична складова методики розслідування окремих видів злочинів (типові слідчі ситуації, які виникають на кожному етапі кримінального провадження; перелік та послідовність проведення організаційних заходів, гласних та негласних слідчих (розшукових) дій, обумовлених конкретними слідчими ситуаціями; розробка тактики проведення організаційних заходів, слідчих (розшукових) дій, обумовлених конкретними слідчими ситуаціями).

В. Використання можливостей спеціальних знань у розкритті, розслідуванні та попередженні злочинів (консультування зі спеціалістами; аудит, ревізії, інвентаризації; залучення спеціалістів до проведення гласних та негласних слідчих (розшукових) дій; призначення та проведення експертних досліджень; перевірка наявної інформації за криміналістичними та іншими обліками).

Г. Залучення державних та недержавних органів та їх представників до розслідування злочинів (внутрішньовідомча, міжвідомча та міждержавна взаємодія) (12, с. 7–8).

Д. Використання можливостей криміналістичної профілактики злочинів.

Можна продовжити розгляд думок науковців щодо змісту та структури методики розслідування злочинів. Разом з тим, у статті не передбачається виявити переваги чи недоліки того чи іншого розуміння цього неоднозначного поняття. Йдеться про наголос на надзвичайну її складність, багатокомпонентність, різноплановість, ґрунтовну змістовну навантаженість.

Про складність цього поняття можна навести безліч прикладів. Так, обов'язковим елементом методики розслідування вбивств є

встановлення способу та знарядь вчинення таких злочинів. Думається, немає потреби у аргументації того, що способів вчинення таких злочинів безліч, як і знарядь, які для цього використовуються: від швацької голки до вибухівки (5, с. 432–33). Звичайно, що у кожному випадку формується і своя специфічна слідова картина. Це у повній мірі стосується і будь-яких інших злочинів: крадіжок, грабежів, шахрайств та ін. Тому і виникає питання про можливість не тільки дослідження, а взагалі просто опису усіх обставин розслідування певних злочинів в межах кандидатської дисертації, тобто на 150–200 сторінках. З цього приводу серед колег порушувалося питання про необхідність поглиблення наукових розвідок у проблематиці методики розслідування злочинів. Однак, у деяких випадках такий підхід викликає певні заперечення. Головним аргументом спротиву у таких ситуаціях виступає теза про недисертабельність та надмірне звуження тематики досліджень.

Автори цих рядків переконані у тому, що певного переосмислення потребує формулювання напрямів наукових пошуків у рамках кандидатських дисертацій з методики розслідування злочинів. Головним у цьому вбачається конкретизація досліджуваної проблематики. Певний досвід у цьому відношенні є у представників спеціальності 12.00.08 — кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Так, нарівні з теоретичними проблемами осудності у кримінальному праві (13) розглядаються і більш конкретні питання. Йдеться про стадії вчинення злочину (14); зловживання довірою як спосіб вчинення злочину (15); емоційний стан особи, яка вчинила злочин (16); стан сильного душевного хвилювання (17); жертву шахрайства (18), тобто висвітлюються питання, які стосуються лише окремих складових криміналістичної характеристики злочинів, таких як спосіб вчинення злочину; дані про особу злочинця; дані про особу потерпілого тощо.

Більше того, серед досліджень з проблематики кримінально-процесуальної науки, яка структурно входить до спеціальності 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність, теж спостерігаються плідні намагання поглибленого вивчення різноманітних проблем. Одночасно з дослідженням, наприклад, питань зловживань у сфері кримінального процесу (19), аналізується статус потерпілого (20) чи обвинуваченого на досудовому слідстві (21), висвітлюється предмет доказування у певних кримінальних провадженнях (22). Для кримі-

налістів ці питання також мають тісний взаємозв'язок з криміналістичною характеристикою злочинів як складовою методики їх розслідування та підставою окремого дисертаційного розгляду.

Тобто дисертабельність конкретної проблематики в рамках наукової спеціальності 12.00.08 — кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право та в межах досліджень з кримінального процесуального права практично не викликає сумнівів. В той же час, деталізація наукових пошуків в межах наукової спеціальності 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність ще є предметом певних дискусій.

У криміналістичній літературі зверталася увага на необхідність конкретизації тем наукових досліджень з проблем методики розслідування злочинів. Йшлося про поглиблення виявлення способів вчинення конкретних злочинів, які постійно вдосконалюються; вивчення криміналістичних особливостей злочинців різноманітних категорій; визначення специфіки тактики проведення конкретних слідчих (розшукових) дій в залежності від певних злочинів та їх учасників тощо (12,9).

Серед перспективних напрямів подальшого вдосконалення методик розслідування злочинів можна назвати і криміналістичну їх профілактику. Проблеми попередження злочинності у свій час займали важливе місце у юридичній науці та правоохоронній практиці взагалі та у криміналістиці і слідчій діяльності зокрема. Відомий криміналіст В. П. Колмаков у 1961 р. обґрунтував виокремлення криміналістичної профілактики у окремий розділ цієї науки (23). Ця ідея була підтримана і іншими вченими (24). Слід сказати, що наприкінці 80-х років минулого століття проблематика криміналістичної профілактики все менше привертала увагу юристів.

У сучасних умовах спостерігається своєрідне відновлення наукових досліджень у царині криміналістичної профілактики злочинів. Так, останніми роками захищені кандидатські дисертації, де криміналістична профілактика розглядається як структурний елемент методики розслідування злочинів (Борідько О. А., 25). Вчені намагаються показати можливості криміналістичної профілактики у протидії конкретним правопорушенням. Йдеться про запобігання злочинам у банківській системі (Попович І. І., 26; Паламар Л. В., 27) та у сфері оподаткування (Фрідман–Козаченко М. М., 28). Звичайно, означені роботи не можуть охопити проблематику профілактичної

діяльності криміналістів, але вони показують перспективні можливості у цьому відношенні.

Вважається, що у рамках кожного складового елементу криміналістичної методики можуть бути виокремлені конкретні напрями дисертаційних робіт, які при узагальненні можуть скласти основу формування конкретної методики розслідування певних злочинів.

Список використаних джерел

1. *Ищенко Д. А.* Національна академія внутрішніх справ — провідний центр розробки методик розслідування злочинів / *Д. А. Ищенко* // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. — 2013. — № 3. — С. 321–331.
2. *Ищенко А. В.* Криминалистическое обеспечение методики расследования отдельных видов преступлений: учеб.-справ. пособ. / *А. В. Ищенко, В. В. Матвиенко*. — Одесса: НИОРИО ОИВД, 1999. — 112 с.
3. *Криміналістика: підручник* / *В. М. Глібо, А. Л. Дудніков, В. А. Журавель* та ін.; за ред. В.Ю. Шепітька. — К.: Видав. Дім «Ін Юре», 2001. — 684 с.
4. *Тищенко В. В.* Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів: монографія / *В. В. Тищенко*. — Одеса: Фенікс, 2007. — 260 с.
5. *Криміналістика: підручник* / *В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Ищенко, О. О. Алексеев* та ін. — К.: «Центр учбової літератури», 2015. — 544 с.
6. *Щур Б. В.* Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик: монографія / *Б. В. Щур*. — Х.: Харків юридичний, 2010. — 320 с.
7. *Новий тлумачний словник української мови: у 4-х т.* — К.: АКОНІТ, 2001. — Т.1. — 910 с.
8. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. — К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. — 1440 с.
9. *Новий тлумачний словник української мови: у 4-х т.* — К.: АКОНІТ, 2001. — Т.2. — 912 с.
10. *Словник української мови: в 11 т.* — К.: Наукова думка, 1973. — Т. 4 (І-М). — 840 с.
11. *Салтевський М. В.* Криміналістика: підручник / *М. В. Салтевський*: у 2-х ч. — Х.: Консум, 2001. — Ч. 2. — 528 с.
12. *Ищенко А. В.* Визначення тематики дисертацій з проблем методики розслідування злочинів / *А. В. Ищенко* // Актуальні питання теорії і практики криміналістичної науки: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 50-річчю кафедри криміналістики та суд. медицини Нац. акад. внутр. справ, 23 січня 2015 р. / НАВС. — К.: Видав. дім «Гельветика», 2015. — 368 с.

13. *Васильєв А. А.* Проблеми осудності у кримінальному праві: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / *А. А. Васильєв*; Нац. ун-т внутр. справ. — Х., 2005. — 20 С.
14. *Шевчук А. В.* Стадії вчинення злочину: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / *А. В. Шевчук*; КНУ ім. Т. Шевченка. — К., 2002. — 20 с.
15. *Анісімов Г. М.* Зловживання довірою як спосіб вчинення злочину: поняття і кримінально-правове значення: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / *Г. М. Анісімов*; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. — Х., 2003. — 20 с.
16. *Шеховцова Л. І.* Емоційний стан особи, яка вчинила злочин, за кримінальним законодавством України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / *Л. І. Шеховцова*; Акад. адвокатури України. — К., 2007. — 19 с.
17. *Авраменко О. В.* Стан сильного душевного хвилювання: кримінально-правові та психологічні аспекти: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / *О. В. Авраменко*; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. — Л., 2008. — 19 с.
18. *Попов К. Л.* Жертва шахрайства: віктимологічне дослідження: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / *К. Л. Попов*; НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. — К., 2007. — 20 с.
19. *Хабло О. Ю.* Зловживання у сфері кримінального процесу: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / *О. Ю. Хабло*; Київ. нац. ун-т внутр. справ. — К., 2008. — 20 с.
20. *Давиденко С. В.* Потерпілий як суб'єкт кримінально-процесуального доказування: автореф. дис... канд. юрид. наук: спеціальність 12.00.09 / *С. В. Давиденко*; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. — Х., 2007. — 20 с.
21. *Батюк О. В.* Правовий статус обвинуваченого на досудовому слідстві: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / *О. В. Батюк*; Київ. нац. ун-т внутр. справ. — К., 2007. — 16 с.
22. *Рогатинська Н. З.* Предмет доказування у справах, що закриваються провадженням за nereабілітуючими підставами: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / *Н. З. Рогатинська*; Київ. нац. ун-т внутр. справ. — К., 2008. — 16 с.
23. *Колмаков В. П.* Некоторые вопросы криминалистической профилактики преступлений / *В. П. Колмаков* // Сов. государство и право. — 1961. — № 12. — С. 107.
24. *Фридман И. Я.* Вопросы профилактики преступлений в системе криминалистики / *И. Я. Фридман* // Криминалистика и судебная экспертиза. — К., 1971. — Вып. 8. — С. 102.
25. *Борідько О. А.* Криміналістична профілактика як структурний елемент методики розслідування злочинів: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / *О. А. Борідько*; Харківський нац. ун-т внутр. справ. — Х., 2005. — 16 С.
26. *Попович І. І.* Криміналістичне забезпечення обігу розрахункових документів у банківській системі з метою запобігання вчиненню злочинів: авто-

реф. дис... канд. юрид. наук: спеціальність: 12.00.09 / *І. І. Попович*; Київ. нац. ун-т внутр. справ. — К., 2007. — 16 с.

27. *Паламар Л. В.* Криміналістична профілактика злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / *Л. В. Паламар*; Київ. нац. ун-т внутр. справ. — К., 2008. — 17 с.
28. *Фрідман-Козаченко М. М.* Особливості криміналістичної профілактики злочинів у сфері оподаткування: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / *М. М. Фрідман-Козаченко*; Національний ун-т державної податкової служби України. — Ірпінь, 2011. — 16 с.

СОДЕРЖАНИЕ И ФОРМА ДИССЕРТАЦИЙ ПО МЕТОДИКЕ РАССЛЕДОВАНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

*А. В. Ищенко
Д. А. Ляшенко*

Проанализированы содержание и форма кандидатских диссертаций по проблемам методики расследования преступлений обосновывается необходимость их конкретизации с целью углубления научных криминалистических исследований и повышения прикладного значения полученных на их основе практических рекомендаций для правоохранительных органов.

TABLE OF CONTENTS AND FORM OF DISSERTATIONS ON METHOD OF INVESTIGATION OF CRIMES

*A. V. Ishchenko
D. A. Lyashenko*

Analyzed the content and form of theses on the problems of investigation of crimes and the necessity of their implementation with the aim of deepening scientific forensic investigations and increase the applied values obtained on the basis of their practical recommendations for law enforcement agencies.

И. И. Когутич
доктор юридических наук,
профессор кафедры уголовного процесса и криминалистики

Львовский национальный университет имени Ивана Франка

ОТДЕЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ КРИМИНАЛИСТИКИ

Статья посвящена некоторым вопросам современного состояния криминалистической науки, касающимся ее предмета, системы и места в числе учебных дисциплин.

Как следствие защищенной автором в 2010 г. диссертации на тему: «Теоретические основы использования криминалистических знаний в судебном рассмотрении уголовных дел», на юридическом факультете ЛНУ им. И. Франка для магистров начали читать совершенно новые спецкурсы сопредельной с диссертацией тематики, в частности: «Методика поддержания прокурором государственно-го обвинения в уголовных делах», «Методика профессиональной защиты в уголовных делах», «Использование криминалистических знаний в рассмотрении судебных дел».

В ходе подготовки научных и методических пособий по этим дисциплинам, а также внесение определенных изменений в тексты лекций по курсу криминалистики, как следствие возникли естественные и вечные, как для этой науки, вопросы относительно, как минимум, ее объекта, предмета, системы.

Казалось бы, что тут такого? Тем более, что уже довольно длительное время звучат предложения о целесообразности выделения в криминалистике все новых и новых подсистем. В частности, предлагают разработать:

1) нетрадиционную криминалистику, предназначенную для оснащения защитительной деятельности адвокатов соответствующими криминалистическими рекомендациями с целью формирования особой криминалистическо-адвокатской тактики и методики расследования (наиболее ярким пионером этого направления можно считать профессора О.Я. Баева);

2) криминалистику хозяйственной деятельности (над этим работает профессор Г. А. Зорин), банковскую криминалистику (Г. А. Зорин, В. А. Гамза);

3) новый факультативный раздел, в котором в самом широком плане излагались бы прикладные аспекты криминалистических знаний применительно к новым, нетрадиционным как для этой науки, объектам, а именно: о специфике использования криминалистической науки в гражданском, арбитражном (хозяйственном как для Украины), административном судопроизводстве, в таможенном деле, в деятельности нотариуса и т. д. (наиболее яркими сторонниками этих предложений являются профессора Т. С. Волчецкая и В. И. Гончаренко).

Не подвергая критике ни выводы сторонников традиционного подхода, ни выводы сторонников изменений системы криминалистики, часто радикальных, тем не менее, в этом контексте, возникает целый комплекс более чем проблемных вопросов, которые, как мне кажется, имеют непосредственное отношение к дальнейшему развитию науки криминалистики и ее современному пониманию.

Учитывая чрезмерную обширность и многовекторность озвученных предложений, ограничусь только одной проблематикой, а именно, криминалистическими аспектами поддержания государственного обвинения, иными словами, некоторыми сложностями наполнения криминалистической методики поддержания государственного обвинения по отдельным видам преступлений.

В Украине соответствующих научных работ в этом направлении, пока что нет (кроме нескольких разработок различного формата автора этих строк [1] , чего, безусловно, не скажешь о Российской Федерации и Беларуси. Там эти работы можно исчислять уже десятками.

Уверен, подобные начинания можно и нужно только приветствовать. Однако при этом нельзя не отметить одну особенность, которая объединяет подавляющее большинство этих работ: отсутствие общетеоретических положений, обосновывающих структуру предлагаемой методики.

Как правило, авторы используют в качестве своеобразной матрицы структуру частных методик расследования отдельных видов (групп) преступлений.

Должен признать, что поначалу и мы пошли по такому пути. То есть, по сути, имеет место механическое копирование методики

расследования, сопровождающееся как минимум определенной терминологической рассогласованностью, а иногда и редакционной неясливостью, как считает профессор Н.А. Данилова.

Вряд ли можно признать такой подход обоснованным, а главное, научным. Разумеется, было бы ошибочным а priori противопоставлять методику расследования преступлений и методику поддержания государственного обвинения, но не менее необоснованным и пагубным было бы механически подгонять одно под другое.

Признавая исключительную важность и практическую значимость указанных исследований, приходится констатировать необходимость разработки теоретических основ методики поддержания государственного обвинения.

Именно это, как нам кажется, позволит избежать создания малопригодных или вообще непригодных в научном отношении умозрительных конструкций, даст возможность привести в систему имеющиеся, увы, пока еще фрагментарные исследования и создаст прочную научную базу для будущих изысканий, в которых остро нуждается практика, особенно с учетом роста числа прокуроров, не имеющих опыта следственной работы.

В этой связи вполне закономерно возникает ряд вопросов:

Частные методики поддержания государственного обвинения — понятие криминалистическое? Если нет, то в рамках какой науки должна разрабатываться система теоретических положений и основанных на них рекомендаций, адресованных государственному обвинителю? Если да, то, каково место этих методик в системе криминалистики?

Можно предположить несколько вариантов, а именно, что криминалистические методики поддержания государственного обвинения как комплекс знаний являются составной частью криминалистики, а именно криминалистической методики (вариант, по нашему мнению, верен отчасти, хотя бы потому, что прокурору в конкретных методических рекомендациях необходимы соответствующие положения не только криминалистического характера, но и уголовно-правового, уголовно-процессуального и, безусловно, криминалистически-психологического); выступают составной частью наук прокурорского надзора и уголовного процесса (это предложение, более чем сомнительно, потому что нельзя игнорировать тот факт, что содержание этих методик имеет преимущественно явно выраженный криминалистический характер); и, наконец, третий

вариант предложения, а именно, что криминалистические методики поддержания государственного обвинения, как комплекс знаний, относятся к числу междисциплинарных правовых наук, с наибольшим тяготением к криминалистике (как кажется, наиболее приемлемая позиция, учитывая критику двух предыдущих вариантов).

В этой связи возникает ещё один вопрос: в рамках какой научной специальности должны проводиться диссертационные исследования по этой тематике? До настоящего времени подготовка подобных диссертаций осуществлялась по криминалистике (т. е. по специальности 12.00.09, как для Украины, а для РФ с недавних пор, насколько мне известно — по специальности 12.00.12).

Вполне понятно, что, для того чтобы ответить на эти вопросы, необходимы серьёзные комплексные, возможно, междисциплинарные научные исследования. Заделы в этом направлении, конечно есть. В этой связи нельзя не упомянуть о работах таких учёных — правоведов, как Н.П. Кириллова, В.Н. Исаенко и др., в которых уже более чем успешно рассмотрен значительный круг проблем, так или иначе связанных с криминалистическим обеспечением деятельности государственного обвинителя. По многим из них авторами высказаны интересные соображения, предложены решения, разумеется, не всегда бесспорные, выявлены новые криминалистические аспекты поддержания государственного обвинения.

Так или иначе, научной общественности необходимо искать те или иные предложения относительно содержания и объёма понятия методики поддержания государственного обвинения, системы задач и принципов указанной методики, ее структуры, с одной стороны — как составной части теории криминалистической методики, с другой — как методики поддержания государственного обвинения по определенным категориям дел (так называемые, единичные или групповые методики). Как видно из обозначенного, круг вопросов, подлежащих изучению, широк и криминалистам — теоретикам есть над чем работать).

Многие ученые-криминалисты считают, что при современной трактовке предмета криминалистики не стоит акцентировать внимание исключительно на преступлениях. В Украине с этой позицией солидарен профессор В.И. Гончаренко. Он, в частности, считает, что «... область применения криминалистики предметно не ограничивается преступлениями, а распространяется на все общественные отношения, которые требуют конкретного ситуационного правового

регулирования. Применению криминалистики нет пределов. Кроме оперативной, следственной, прокурорской, адвокатской, судейской деятельности, это может быть нотариальная, уголовно-исполнительная, хозяйственная, банковская деятельность, археология, литературоведение, языкознание, искусствоведение, архитектура, экология и др.» [2].

Эти слова более чем однозначно свидетельствуют о том, что В.И. Гончаренко искренне считает нужным расширить объекты и предмет исследования криминалистики. Правильно ли это? Если следовать его советам, тогда все названы им виды деятельности необходимо будет считать этими объектами криминалистики, а закономерности их реализации соответственно — её предметом. Нам кажется, что речь должна идти исключительно о расширении возможных сфер использования криминалистических знаний, без какого-либо ревизирования основоположных категорий анализируемой сферы научных знаний, именно за счет которых она, в первую очередь, дифференцирована в системе других наук, как правовых, так и технических.

Иначе науку криминалистику, как минимум, надо определенно называть по- иному. Учитывая, что, с одной стороны, семантически слово криминалистика происходит от лат. *Criminalis*, что обозначает: преступный, относящийся к преступлению. С другой стороны — ни нотариальная, хозяйственная, банковская деятельность, археология, литературоведение, языкознание, искусствоведение, архитектура, экология и т.п. — какого-либо предметного отношения, как вид человеческой деятельности, к преступлениям, как известно, не имеет.

Тем не менее, необходимо констатировать, что предложения о переименовании криминалистики в Украине уже прозвучали. В частности, профессор И.И. Котюк (на тот момент заведующий кафедрой криминалистики КНУ им. Т.Г. Шевченко), на уровне докторской диссертации обосновывал свой вариант, а именно, назвать криминалистику — теорией судебного познания [3].

Следует отметить, что всё более и более нарастающие контртенденции криминалистике и как научной специальности, и как учебной дисциплине.

В качестве примера можно привести известную статью профессора Нижегородской академии МВД России А.С. Александрова «Семь смертных грехов современной криминалистики» (во многом справедливой — конечно, но, тем не менее, уж надменно тенденциозной) решение Высшей аттестационной комиссии РФ об

исключении криминалистики из специальности 12.00.09 в Паспорте номенклатур специальностей научных работников. Эта позиция вызвала отрицательный отзыв у известнейших в России ученых-криминалистов и процессуалистов МГУ им. М.В. Ломоносова. Проблема определенно есть. Конечно, профессионалы уверены, вряд ли все это уменьшит значение криминалистики как науки, способствующей своими разработками эффективному противодействию организованной преступности, коррупции, терроризму, торговле людьми и другим преступным проявлениям, как это обозначено в п.1 Меморандума Международного Конгресса Криминалистов (10-я внеочередная международная научно — практическая конференция которого была проведена 26–27 июня с. г. в Ужгороде, Закарпатской обл.) [4]. Тем не менее, бездействие в контексте отстаивания роли и значения криминалистики может привести к тому, что она в подготовке будущих юристов, как минимум, из традиционно — обязательной учебной дисциплины, превратится в факультативную и неэкзаменируемую со всеми вытекающими последствиями (постоянное уменьшение часов на ее изучение, отказ от сопредельных спецкурсов, программ подготовки магистров (специалистов), уменьшение количества подготавливаемых магистерских и иных выпускных квалификационных работ и т.д.).

Список використаних джерел

1. *Когутич І. І.* Деякі аспекти врахування стороною обвинувачення тактики захисту у кримінальних справах / *І. І.Когутич* // Держава і право: зб. наук. Праць // Юридичні і політичні науки. — К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2003. — Вип. 20. — С. 278–283; *Когутич І. І.* Про тактику взаємодії й протистояння обвинувачення та захисту під час провадження у кримінальних справах / *І. І. Когутич* // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали IX регіон. наук.-практ. конф. 13–14 лютого 2003 р. — Львів: Юрид.факультет ЛНУ ім. І. Франка, 2003. — С. 496–498; *Когутич І. І.* Деякі криміналістичні аспекти діяльності державного обвинувача у судовому слідстві / *І. І. Когутич* // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XI регіон. наук.-практ. конф. 3–4 лютого 2005 р. — Львів: Юрид. факультет ЛНУ ім. І. Франка, 2005. — С. 391–394; *Когутич І. І.* Окремі питання тактики державного обвинувачення в суді / *І. І.Когутич* // Вісник Львівського університету. Сер. юридична. — 2005. Вип. 41. — С. 386–394; *Когутич І. І.* Сутність та потреба розширення меж використання криміналістичних знань: монографія / *І. І. Когутич*. — Львів: Тріада Плюс, 2008. — 380

- с.; Когутич І. І. Використання знань та засобів криміналістичної тактики і методики під час розгляду кримінальних справ у суді: монографія / І. І. Когутич. — Львів: Тріада Плюс, 2009. — 436 с.; Когутич І. І. Методика підтримання прокурором державного обвинувачення в суді: навч. посіб. / І. І. Когутич. — Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2012. — 384 с.
2. Гончаренко В. Г. Методологічні проблеми вчення про предмет криміналістики // В. Г. Гончаренко // Актуальні проблеми криміналістики: матеріали міжнар. наук. — практ. конф. (Харків, 25–26 вересня 2003 р). — Х.: Грифон, 2003. — С. 13.
 3. Котюк І. І. Теорія судового пізнання: монографія / І. І. Котюк. — К.: ВПЦ «Київський університет», 2006. — 435 с. — С. 9 та ін.
 4. Криміналістика та судова експертиза: наука, навчання, практика: 10 міжнар. наук. — практ. конф.: програма. — Ужгород, 2014. — С. 13.

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ

І. І. Когутич

Аналіз обмежено, передусім, проблематикою криміналістичних аспектів підтримання державного обвинувачення (методики). Зазначено, що науковці — дослідники цих питань, використовують як своєрідну матрицю, винятково, структуру окремих методик розслідування окремих видів (груп) злочинів, що на думку автора — не цілком правильно. Запропоновано варіанти, зокрема, криміналістичні методики підтримання державного обвинувачення — це комплекс знань, складова частина криміналістики; складова частина наук прокурорського нагляду і кримінального процесу; комплекс знань міждисциплінарно — правових наук, з найбільшим тяжінням до криміналістики.

Також узагальнено, що чимало вчених криміналістів вважають, що за сучасного трактування предмета криміналістики не варто акцентувати увагу винятково на злочинах, вважаючи за необхідне розширити об'єкти і предмет дослідження криміналістики, поставивши їй за завдання обслуговувати відповідні потреби нотаріальної, господарської, банківської діяльності, археології, літературознавства, мовознавства, мистецтвознавства, архітектури, екології тощо. У цьому зв'язку обґрунтовано думку, що в контексті означеного розширення повинно йтися лише про розширення можливих сфер використання криміналістичних знань, а не про перегляд (ревізію) її традиційного двосединого об'єкта і предмета.

На завершення актуалізовано проблему зростаючих у науковій і, частково, в управлінській — науковій сферах контртенденцій криміналістиці. Висловлено стурбованість, що бездіяльність в контексті відстоювання ролі і значення криміналістики може призвести до наслідків, за яких вона в підготовці майбутніх юристів, як мінімум, з традиційно — обов'язкової учбової дисципліни, перетвориться на факультативну і неекзаменаційну (постійне зменшення годинника на її вивчення, відмова від суміжних спецкурсів, програм підготовки магістрів (фахівців), зменшення кількості магістерських, що готуються, та інших випуск-

них кваліфікаційних робіт тощо). Навряд чи це можна розглядати як успіх? Хіба що — це «успіх», який вже відчувають наші колеги у навчальних закладах багатьох, нині так званих пострадянських, державах і республіках. Вони свого часу більш ніж поспішно відмовилися від східноєвропейського переконання на криміналістику, узявши на озброєння багато в чому теоретично усічений її західноєвропейський варіант (з усіма не зовсім утішливими наслідками і як для науки, і як для учбової дисципліни).

SEPARATE PROBLEM QUESTIONS OF HOME CRIMINALISTICS

I. I. Kohutych

Analysis limitedly, foremost, by the range of problems of criminalistics aspects of maintenance of state prosecution (methodologies). It is marked that scientists — the researchers of these questions use as an original matrix, exceptionally, structure of separate methodologies of investigation of separate types (groups) of crimes, that in opinion of author — not fully correctly. Variants are offered, in particular, criminalistics methodologies of maintenance of state prosecution are a complex of knowledge, component part of criminalistics; component part of sciences of directorate of public prosecutions and criminal process; complex of knowledge interdisciplinary — legal sciences, with a most gravitation to criminalistics.

Also generalized, that quite a bit scientists of criminal lawyers consider that at modern interpretation of the article of criminalistics it does not cost to accent attention exceptionally on crimes, considering a necessity to extend objects and article of research of criminalistics, putting to her for a task to serve the corresponding necessities of notarial, economic, bank activity, archaeology, literary criticism, linguistics, study of art, architecture, ecology and others like that. An idea is reasonable in this connection, that in the context of the marked expansion must speech goes only about expansion of possible spheres of the use of criminalistics knowledge, but not about the revision (revision) of her one in two traditional object and object.

Upon of completion the problem of growing it is distinguished in scientific and, partly, in administrative — scientific spheres of контртенденцій of to criminalistics. An of disturbance is expressed, that inactivity over in the context of defending of role and value of criminalistics can bring to the consequences at that she in preparation of future lawyers, at least, from traditionally — obligatory educational discipline, will grow into optional and unexamination (permanent diminishing of clock on her study, abandonment from the contiguous special courses, programs of preparation of master's degrees (specialists), diminishing to the amount of master's degree, that prepare, and other final qualifying works and others like that). Hardly of can it be examined as success? Unless of is « success of », that is already felt by our colleagues in educational establishments many, presently so — called post — soviet, states and republics. They of at one time more than hastily gave up east of Europe of persuasion on criminalistics, taking on an armament in a great deal in theory truncated her the of West — European of variant (with all not quite consoling consequences and as for science, and as for educational discipline).

О. Г. Рувін
доктор юрид. наук, директор

А. О. Полтавський
помічник директора

М. П. Молибога
канд. юрид. наук, провідний науковий співробітник

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

ДО ПИТАННЯ АКТУАЛІЗАЦІЇ МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ КРИЗЬ ПРИЗМУ ВИМОГ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ, ГАРМОНІЗОВАНИХ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ ТРАСОЛОГІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ)

У статті висвітлено проблемні питання та шляхи удосконалення методичного забезпечення судово-експертної діяльності державних спеціалізованих установ судової експертизи. На прикладі трасологічних досліджень показано удосконалення методичного забезпечення конкретного виду судової експертизи через актуалізацію класифікації її підвидів, за результатами якої повинні бути внесені зміни та доповнення до нормативно-методичних документів, програм підготовки судових експертів тощо.

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про судову експертизу» методики проведення судових експертиз (крім судово-медичних та судово-психіатричних) підлягають атестації та державній реєстрації в порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України [1]. На виконання зазначеного положення Закону було затверджено Порядок атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз [2], Порядок ведення Реєстру методик проведення судових експертиз (далі — Реєстр методик) [3] та Переліки рекомендованої науково-технічної та довідкової літератури, що використовуються під час проведення судових експертиз (далі — Переліки літератури) [4].

Нами неодноразово вказувалося на необхідність постійного удосконалення методичного забезпечення судової експертизи [наприклад, 5–15], у тому числі на міжнародному рівні [наприклад, 16–18].

Удосконалення методичного забезпечення повинно відбуватися, перш за все, в усуненні основної, на наш погляд, невідповідності, яка полягає у тому, що під методиками, вміщеними до Реєстру методик, розуміються різноманітні видання: інформаційні бюлетені, методичні листки, методичні рекомендації, посібники, заключні звіти за результатами проведених науково-дослідних робіт тощо. Зазначене складає певну методологічну проблему судової експертизи та потребує поступового її вирішення.

Останнім часом у світі одним із фактів наявності у підприємств, організацій, установ відповідної компетенції, показників надання ними саме якісних послуг слугує акредитація їх спеціально уповноваженими органами відповідно до вимог міжнародних стандартів систем управління (менеджменту) якістю [наприклад, 19] із наступним результативним застосуванням зазначених систем та постійним їх (систем) удосконаленням.

Впровадження систем управління якістю у діяльність судово-експертних установ держав світу відбувається шляхом їх акредитації відповідно до вимог міжнародного стандарту ISO/IEC¹ 17025/2005 General requirements for the competence of testing and calibration laboratories [20], який гармонізовано в Україні як ДСТУ ISO/IEC 17025:2006 «Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій» (далі — ДСТУ ISO/IEC 17025:2006) [21].

Першим кроком на шляху до акредитації Київського НДІСЕ (далі — Інститут) ДСТУ ISO/IEC 17025:2006 стала його атестація у 2010 році відповідно до вимог Закону України «Про метрологію та метрологічну діяльність» [22] ДП «Укрметрестестандарт» Міністерства економіки України щодо проведення вимірювань, кількість яких постійно розширювалася та на сьогоднішній день складає понад 100 показників (Свідоцтво про атестацію № ПТ-224/13 від 15.07.2013).

Підготовка до акредитації, крім того, передбачала роботу з приведення методичного забезпечення судово-експертної діяльності Інституту відповідно до вимог стандартів систем управління якістю, якими визначено, що однією зі складових документації системи управління якістю є задокументовані методики, а методики (або

¹ ISO/IEC — Міжнародна електротехнічна комісія (ISO) та Міжнародна організація із стандартизації — міжнародні організації із стандартизації.

процедури) — установлені способи виконання робіт чи процесів, а процеси — сукупність взаємопов'язаних або взаємодійних робіт (операцій), що перетворює входи на виходи [23, 24].

У рамках проведення підготовчих робіт до акредитації за ДСТУ ISO/IEC 17025:2006 було проведено інформаційний пошук, за результатами якого не було встановлено наявності нормативних документів, які б визначали уніфіковані зміст та структуру задокументованої методики експертного дослідження. У зв'язку із зазначеним, Інститутом за підтримки Науково-консультативної методичної ради з проблем судової експертизи (далі — НКМР) при Міністерстві юстиції України було ініційовано проведення науково-дослідної роботи (далі — НДР) «Розробка змісту та структури експертних методик відповідно до вимог міжнародних стандартів систем управління якістю, адаптованих в Україні» у 2010-2012 роках, під час якої було актуалізовано поняття експертної методики, структуру експертної методики; вперше було визначено поняття методики як нормативного видання (документу), поняття експертної методики як документа, структуру експертної методики як нормативного видання. На усіх етапах проведення НДР аналізувалися науково-методична спадщина у галузі загальної теорії судової експертології, сучасний практичний досвід проведення судових експертиз (у т.ч. міжнародний) з наступним синтезуванням отриманих результатів аналізу з урахуванням вимог (особливостей) міжнародних стандартів систем управління якістю, гармонізованих в Україні [25].

Результати НДР «Розробка змісту та структури експертних методик відповідно до вимог міжнародних стандартів систем управління якістю, адаптованих в Україні» пройшли апробацію та впровадження в практичну діяльність державних судово-експертних установ та у 2014 році були рекомендовані Координаційною радою з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України для врахування під час розробки методик проведення судових експертиз.

У 2013 році Інститут був акредитований Національним агентством з акредитації України (далі — НААУ) відповідно до вимог зазначеного вище міжнародного стандарту, адаптованого в Україні, а саме ДСТУ ISO/IEC 17025:2006 на проведення досліджень наркотичних засобів. У подальшому зазначена сфера акредитації була розширена та станом на сьогодні включає понад 10 видів експертних досліджень (Атестат НААУ про акредитацію № 2Н1141 від 28.01.2015).

Наступним кроком в удосконаленні методичного забезпечення став вибір напрямку актуалізації одного з видів судових експертиз,

яким є одна з найдавніших та найбільш методично забезпечених — судова трасологічна експертиза. Такий вибір був зроблений і завдяки новому осмисленню авторами цієї статті поняття судової експертизи, закладеному в ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» [1], щодо досліджуваних в процесі проведення судової експертизи «матеріальних об'єктів, явищ і процесів». Об'єктами дослідження у більш вузькому сенсі поняття судової експертизи є сліди — сліди людей, сліди тварин, сліди їх діяльності, а також сліди природи (навколишнього середовища). Тобто люба судова експертиза — це дослідження слідів, які вивчає, перш за все, трасологія — наука про сліди, та в якій закладено теоретичне та практичне підґрунтя для проведення досліджень слідів, і тільки особливості утворення слідів, наприклад, у ході застосування зброї, дало підстави для виділення такого виду трасологічної експертизи як балістична в окремий напрямок судової експертизи.

На підставі зазначеного, у 2013 році Інститутом за підтримки НКМР при Міністерстві юстиції України було ініційовано проведення у 2014-2015 роках НДР «Удосконалення загальної та окремих методик судової трасологічної експертизи», за результатами якої, на цей час, актуалізовано класифікацію трасологічних експертиз (фактично оновлено зміст судової трасології як прикладної науки), яка викладена нижче.

1. Гомеоскопічні експертизи:

- експертизи слідів шкіряного покриву та зовнішньої будови частин тіла людини;
- експертиза слідів рук (слідів папілярних узорів долонних поверхонь рук (дактилоскопічна експертиза), слідів тильної сторони руки, нігтів тощо²);
- експертиза слідів ніг (слідів папілярних узорів підніжжя, слідів ніг на внутрішній поверхні взуття тощо);
- експертизи слідів лоба, носа, губ, зубів, вух, ліктів, колін тощо;
- експертиза встановлення механізму утворення слідів крові та інших біологічних виділень людини.

2. Механогомічні експертизи:

- експертизи слідів одягу (слідів рукавичок, панчіх, шкарпеток тощо);
- експертиза слідів взуття;

² У класифікації наведено найбільш типові види та підвиди трасологічних експертиз, що зустрічаються в експертній практиці, а тому переліки експертиз не закриті.

- експертизи слідів протезів (ніг, рук, зубів);
- експертизи слідів пошкоджень одягу, взуття;
- експертизи встановлення механізму слідоутворення нашарувань на одязі, взутті;
- експертизи слідів динамічного стереотипу людини (за вузлами та петлями, ручними швами тощо).

3. Механоскопічні експертизи:

- експертизи слідів знарядь зламу (інструментів);
- експертизи слідів статичного впливу (надавлювання, віджимання, удару тощо);
- експертизи слідів динамічного впливу (розрізу, розрубів, розпили, свердлення тощо);
- експертизи слідів зварювання (електрозварювання, газозварювання);
- експертизи слідів виробничих механізмів;
- експертизи слідів на замках (циліндрових, сувальдних, кодових, магнітних, гвинтових, рейкових, комбінованих тощо) та інших запираючих пристроях;
- експертизи слідів на пломбувальних пристроях (канатних (тросових), стрижневих (болтових), замкових, дротових, стрічкових, плівкових, комбінованих тощо);
- експертизи слідів зміни маркувальних (рельєфних) позначень (на металевих, полімерних, дерев'яних, скляних виробках);
- експертизи слідів транспортних засобів (слідів шин, коліс тощо);
- експертизи механізму слідоутворення нашарувань на об'єктах (крім одягу та взуття);
- експертизи механізму слідоутворення пошкоджень на об'єктах (крім одягу та взуття);
- експертизи встановлення механізму слідоутворення рідинних нашарувань (крім слідів біологічних виділень людини).

4. Експертизи слідів розділення цілого за частинами:

- експертиза слідів розділення монолітного цілого;
- експертиза слідів розділення складового цілого;
- експертиза слідів розділення комплектного цілого.

5. Експертизи слідів тварин:

- експертиза слідів лап (копит);
- експертиза слідів підків;
- експертиза слідів зубів (дзьоба);

– експертиза слідів рогів тощо.

6. Експертизи слідів тавра.

Така актуалізація класифікації трасологічних експертиз дає підстави для:

– «інвентаризації» методик трасологічних експертиз, внесених до Реєстру, Переліків літератури з наступним плануванням методичних розробок з метою ліквідації «білих плям» у науково-методичному забезпеченні того чи іншого підвиду зазначених експертиз;

– розробки пропозицій з удосконалення Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичних рекомендацій з питань проведення та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (zareestrovanimi в Міністерстві юстиції України за № 705/3145 03.11.1998), в частині трасологічної експертизи;

– корегування програм підготовки судових експертів.

На сьогодні триває останній етап НДР — розробка збірника актуалізованих методик судової трасологічної експертизи.

Фактично, отримання таких поступових результатів, нашою думкою про те, що під час акредитації Інституту було розроблено орієнтовний алгоритм удосконалення методичного забезпечення судово-експертної діяльності за окремими її напрямками.

Так після актуалізації та розробки основних положень понятійного апарату у галузі методичного забезпечення судової експертизи, зазначених вище, на наш погляд, є необхідність в удосконаленні методик усіх видів судових експертиз з метою послідовної їх уніфікації [25]. Після завершення такої, великої за обсягом, роботи основним напрямком удосконалення методичного забезпечення судово-експертної діяльності буде підтримання вказаного забезпечення в актуальному стані у зв'язку з появою, наприклад, нових видів судової експертизи в рамках існуючих її родів, нових основних об'єктів дослідження, розробки нових методів тощо.

Удосконалення методичного забезпечення автоматично потягне за собою сплеск оновлення наукових знань в загальній теорії судової експертології та в конкретних видах судової експертизи.

Наступним кроком у цій діяльності є подальше розширення сфери акредитації Інституту та подання заявки на вступ до ENFSI (Європейської мережі судово-експертних установ), яка нараховує понад 50 установ різних країн світу.

Досвід акредитації експертних установ за міжнародними стандартами систем управління якістю, набутий авторами цієї статті під час практичної діяльності в державних спеціалізованих установах судової експертизи, з наступним членством в ENFSI дає підстави для визначення ще одного напрямку вдосконалення методичного забезпечення — обміну інформацією щодо методів (методик, технологій) під час проведення засідань секцій ENFSI.

Робота з акредитації на міжнародному рівні, одним з етапів якої є удосконалення методичного забезпечення, дає підстави для участі судових експертів Київського НДІСЕ в роботі міжнародних експертних комісій, зокрема, при проведенні міжнародної експертизи в рамках розслідування катастрофи Малайзійського Боїнга, що мала місце у 2014 році, для визнання, наприклад, результатів експертиз, що проводяться в ході розслідування подій на Майдані Незалежності в м. Києві під час Революції Гідності у 2014 році та набули широкий міжнародний суспільний резонанс, тощо.

Список використаних джерел

1. *Про судову експертизу*: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
2. *Про затвердження Порядку атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз*: постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2008 № 595. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/595-2008-%D0%BF>.
3. *Про затвердження Порядку ведення Реєстру методик проведення судових експертиз*: наказ Міністерства юстиції від 02.10.2008 № 1666/5. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0924-08>.
4. *Про затвердження переліків рекомендованої науково-технічної та довідкової літератури, що використовується під час проведення судових експертиз*: наказ Міністерства юстиції від 30.07.2010 № 1722/5. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v1722323-10>.
5. Ярослав Ю.Ю. Уніфікація структури методик експертного дослідження / Ю. Ю.Ярослав, А. О. Полтавський // Судова експертиза. Сучасний стан та перспективи розвитку: тези доп. / Мінюст України, КНДІСЕ. — К., 2010.— С. 66–69.
6. *Нові підходи у визначенні змісту, структури, класифікації методик експертного дослідження* / А. В. Іщенко, Ю. І. Палеха, Ю. Ю. Ярослав,

- А. О. Полтавський* // Інформаційні технології в економіці, менеджменті і бізнесі. Проблеми науки, практики і освіти: матеріали XV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25-26 лютого 2010 р.): тези доп. / редкол.: І. І. Тимошенко (голова) та ін. — К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2010. — С. 141–144.
7. *Задокументовані методики експертного дослідження: нові погляди на старі положення* / *А. В. Іщенко, Ю. І. Палеха, Ю. Ю. Ярослав, А. О. Полтавський* // Криміналістика XXI століття: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (25–26 листоп. 2010 р.). — Х.: Право, 2010. — С. 639–644.
 8. *Рувін О. Г.* Шляхи вирішення проблем стандартизації експертних методик з урахуванням міжнародних стандартів управління якістю, адаптованих в Україні / *О. Г. Рувін, А. О. Полтавський* // Експертне забезпечення розслідування окремих видів злочинів: зб. матеріалів наук.-практ. конф. — К.: ННІСК НАВС, 2011. — С. 182–184.
 9. *Рувин А. Г.* Проблемы методического обеспечения судебной пожарно-технической экспертизы сквозь призму международных стандартов управления качеством, адаптированных в Украине / *А. Г. Рувин, А. А. Полтавский* // Актуальные вопросы нормативно-правового, методического и организационного обеспечения судебной пожарно-технической экспертизы: сб. материалов междунар. науч.-практ. семинара / Минюст Украины, КНИИСЭ. — К., 2011. — С. 43–44.
 10. *Експертна методика як вид видання, його зміст та структура у світлі міжнародних стандартів управління якістю, адаптованих в Україні* / *О. Г. Рувін, Ю. І. Палеха, А. О. Полтавський, М. Є. Бондар* // Криміналістика і судебна експертиза: міжвідом. наук.-практ. зб. / Мінюст України, КНДІСЕ; відповід. ред. І. І. Ємельянова. — К., 2012. — Вип. 57. — С. 3–9.
 11. *До питання щодо структури за змісту експертної методики з урахуванням вимог стандартів управління якістю, адаптованих в Україні* / *О. Г. Рувін, А. О. Полтавський, В. В. Назаров, Д. Ю. Гамов, Г. В. Лінючев, О. О. Посіський* // Криміналістика і судебна експертиза: міжвідом. наук.-практ. зб., присвяч. 100-річчю КНДІСЕ: у 2-х ч. / Мінюст України, КНДІСЕ; відповід. ред. І. І. Ємельянова. — К., 2012. — Вип. 58, ч. 1. — К., 2013. — С. 97–116.
 12. *Поняття експертної методики як документа, його структура з урахуванням міжнародних стандартів систем управління якістю, адаптованих в Україні* / *О. Г. Рувін, А. О. Полтавський, В. В. Назаров, Я. Р. Рудницька* та ін. // Криміналістика і судебна експертиза : міжвідом. наук.-метод. зб., присвяч. 100-річчю КНДІСЕ: у 2-х ч. / Мінюст України, КНДІСЕ; відповід. ред. І. І. Ємельянова. — К., 2013. — Вип. 58, ч. 1. — С. 124–130.
 13. *Структура та зміст експертних методик* / *О. Г. Рувін, А. О. Полтавський, В. В. Назаров, Д. Ю. Гамов, Г. В. Лінючев, О. О. Посіський* // Криміналістика і судебна експертиза : міжвідом. наук.-метод. зб., присвяч. 100-річчю КНДІСЕ: у 2-х ч. / Мінюст України, КНДІСЕ; відповід. ред. І. І. Ємельянова. — К., 2013. — Вип. 58, ч. 2. — К.: 2013. — С. 150–167.

14. Рувін О. Г. До питання щодо змісту та структури експертних методик відповідно до вимог міжнародних стандартів систем управління якістю, адаптованих в Україні / О. Г. Рувін, А. О. Полтавський, М. Є. Бондар // Актуальні питання техніко-криміналістичного забезпечення кримінальних проваджень: зб. матеріалів круглого столу / редкол.: О. Л. Кобилянський, А. В. Кофанов, П. Є. Матвієнко. — К.: ННПФЕКП НАВС, 2013. — С. 291–294
15. Рувін О. Г. До питання актуалізації методичного забезпечення експертних досліджень скрізь призму вимог міжнародних стандартів систем управління якістю, гармонізованих в Україні / О. Г. Рувін, А. О. Полтавський // Безпека руху і наукові засади експертних досліджень транспортних пригод та інженерних споруд: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. ім. д-ра техн. наук Е.М. Сокола, 09-11 вересня 2015 р. / Мін-во освіти і науки України, ДНУЗТу ім. акад. В. Лазаряна, «Укрзалізниця», Мінюст України ЛНДІСЕ. — Львів, 2015. — С. 21–23.
16. Рувін А. Г. К вопросу о понятии экспертной методики, ее содержании и структуре в свете требований международных стандартов систем управления качеством / А. Г. Рувин, А. А. Полтавский // Организационно-методические и правовые вопросы экспертной деятельности: междунар. науч.-практ. конф.: тез. докл. конф. (Минск, 23–24 окт., 2014). — Минск, 2014. — С. 38–42.
17. Рувін А. Г. К вопросу унификации процесса репрезентации экспертных методик в свете требований международных стандартов систем управления качеством / А. Г. Рувин, А. А. Полтавский // Восток-Запад: партнерство в судебной экспертизе. Актуальные вопросы теории и практики судебной экспертизы: материалы Междунар. науч.-практ. конф. (г. Алматы, 6 нояб. 2014 г.). — Астана, 2014. — С. 255–257.
18. Рувін А. Г. К вопросу о понятии экспертной методики, ее структуре и содержании в свете требований международных стандартов систем управления качеством / А. Г. Рувин, А. А. Полтавский // Применение современных научных методов и технологий в области экспертиз: материалы междунар. конф. (Ереван-Цахкадзор, 16–17 июня 2015 г.). — Ереван-Цахкадзор, 2015. — С. 16–21.
19. *DCTV ISO 9001:2009*. Системи управління якістю. Вимоги. — К.: Держспоживстандарт, 2009. — 26 с.
20. *ISO/IEC 17025:2005*. General requirements for the competence of testing and calibration laboratories. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.iso.org/iso/catalogue_detail.htm?csnumber=39883.
21. *DCTV ISO/IEC 17025:2006*. Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій. — К.: Держспоживстандарт, 2007. — 25 с.
22. *Про метрологію та метрологічну діяльність: закон України від 05.06. 2014 № 1314-VI*. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1314-18>

23. *ДСТУ ISO 9000:2007. Основні положення та словник термінів.* — К.: Держспоживстандарт України, 2008. — 29 с.
24. *ДСТУ ISO/IEC 17000:2007. Словник термінів і загальні принципи.* — Держспоживстандарт України, 2008. — 20 с.
25. *Розробка змісту та структури експертних методик відповідно до вимог міжнародних стандартів систем управління якістю, адаптованих в Україні: звіт про НДР (заключний) /Мінюст України, КНДІСЕ; Кер. О.Г. Рувін, викон.: А.О. Полтавський, М.Є. Бондар та ін. — К., 2012. — 75 с.*

**К ВОПРОСУ АКТУАЛИЗАЦИИ МЕТОДИЧЕСКОГО
ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКСПЕРТНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ СКВОЗЬ
ПРИЗМУ ТРЕБОВАНИЙ МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ
СИСТЕМ УПРАВЛЕНИЯ КАЧЕСТВОМ, ГАРМОНИЗИРОВАННЫХ
В УКРАИНЕ
(на примере трасологических исследований)**

А. Рувин
А. Полтавский
Н. Молибога

В статье освещены проблемные вопросы и пути усовершенствования методического обеспечения судебно-экспертной деятельности государственных специализированных учреждений судебной экспертизы. В частности показано, что одной из основных проблем указанного обеспечения является то, что на 2012 год в Украине в нормативно-методической литературе отсутствовало понятие методики как документа. По этой причине в Реестр методик проведения судебных экспертиз были внесены издания в виде информационных бюллетеней, методических листов, методических рекомендаций, пособий, заключительных отчетов по результатам проведенных научно-исследовательских работ и т.д. Указанная проблема была решена при проведении научно-исследовательской работы «Разработка содержания и структуры экспертных методик в соответствии с международными стандартами управления качеством, адаптированных в Украине». В ходе указанной работы было актуализировано понятие экспертной методики, разработано понятие методики как нормативно-производственного издания (документа) вообще и понятие экспертной методики как документа в частности, а также разработаны содержание и структура экспертной методики. Работа была рекомендована Координационным советом по проблемам судебной экспертизы при Министерстве юстиции Украины для использования при разработке и репрезентации экспертных методик.

После актуализации и разработки основных положений понятийного аппарата в рамках следующей научно-исследовательской работы «Усовершенствование общей и частных методик судебной трасологической экспертизы» было актуализировано классификацию трасологических экспертиз, как одних из старейших и фундаментальных видов экспертиз. Фактически, в этом случае, было обновлено содержание трасологической экспертизы как науки.

Актуализированная классификация трасологических экспертиз дает основания для:

- «инвентаризации» методик трасологических экспертиз, внесенных в Реестр методик проведения судебных экспертиз, специальной литературы, внесенной в Перечень рекомендованной научно-технической и справочной литературы с последующим планированием методических разработок с целью ликвидации «белых пятен» в научно-методическом обеспечении того или другого подвида указанных экспертиз;

- разработки предложений с усовершенствованием положений нормативно-методических документов, регламентирующих проведение трасологической экспертизы;

- корректирования программ подготовки судебных экспертов.

После актуализации и разработки основных положений понятийного аппарата методического обеспечения, опыта актуализации судебной трасологической экспертизы, на наш взгляд, есть необходимость в усовершенствовании методик всех видов судебных экспертиз с целью последовательной их унификации.

Усовершенствование методического обеспечения автоматически потянет за собой всплеск обновления научных знаний в общей теории судебной экспертологии и в конкретных видах судебной экспертизы.

Опыт аккредитации экспертных учреждений в соответствии с требованиями международных стандартов систем управления качеством, приобретенный авторами этой статьи во время практической деятельности в государственных специализированных учреждениях судебной экспертизы, с последующим членством в ENFSI дает основания для определения еще одного направления усовершенствования методического обеспечения — обмена информацией относительно методов (методик, технологий) во время проведения заседаний секций ENFSI.

Работа по аккредитации на международном уровне дает основания для участия экспертов Киевского НИИСЭ в работе международных экспертных комиссий, в частности, при проведении международной экспертизы в рамках расследования катастрофы Малазийского Боинга, имевшей место в 2014 году, для признания, например, результатов экспертиз, которые проводятся в ходе расследований событий на Площади Независимости в г. Киеве во время Революции Достоинства в 2014 году и приобрели широкий международный резонанс.

BY MAINSTREAMING METHODOICAL PROVISION OF EXPERTS STUDIES IN THE LIGHT OF REQUIREMENTS OF INTERNATIONAL STANDARDS FOR QUALITY MANAGEMENT SYSTEMS HARMONIZED IN UKRAINE (BY EXAMPLE OF TRASOLOGICAL RESEARCH)

*A. Ruvin
A. Poltavskiy
N. Moliboga*

The article highlights the problematic issues and ways to improve the methodological support for forensic activities of the specialized agencies of government forensics. In

particular it is shown that one of the main problems of this support is that in 2012 in Ukrainian normative-methodical literature, there was no concept of technique as a document. For this reason, into the Register of the techniques of forensic examinations the publication in the form of newsletters, teaching sheets, guidelines, manuals, final reports on the results of research projects, etc. have been included. This problem was resolved during the research project «Development of the content and structure of expert techniques in accordance with international standards of quality management adapted to Ukraine.» In the process of this work the concept of expert technique was actualized, the concept of technique as the standard-production publishing (document) in general and the concept of expert techniques as paper in particular were developed and also the content and structure of expert techniques were developed. The work has been recommended by the Coordinating Council on issues of judicial examination at the Ministry of Justice of Ukraine for use in the development and representation of expert techniques.

After updating and development of the main provisions of the conceptual apparatus within the next research project «Improvement of general and particular techniques in trasological judicial expertise» classification of trasological expertise as one of the oldest and most fundamental kinds of examinations was actualized. In fact, in this case, the content of trasological expertise as a science has been updated.

The actualized classification of trasological expertise gives grounds to:

- «Inventory» in techniques of trasological expertise, which entered into the Register of techniques of forensic examinations, technical literature, introduced in the list of recommended scientific and technical reference literature, followed by planning of teaching materials in order to eliminate «blind spots» in the scientific and methodological support of either subspecies of these examinations;

- Developing proposals to the improvement of the provisions of the regulations and methods governing the conduct trasological expertise;

- Adjustment to the training programs for forensic experts

After updating and development of the main provisions about the conceptual apparatus of methodological support, experience, actualization of trasological judicial examination, in our opinion, there is a need to improve techniques of all kinds of forensic examinations with a view to their consistent harmonization.

Improvement of methodological support will automatically lead to splash in update scientific knowledge both in general theory of judicial expertology and certain forensics.

Experience in accreditation of expert institutions in accordance with international standards of quality management systems which was acquired by the authors during their practice at the state specialized institutions of forensics, followed by membership in the ENFSI gives grounds to determine another direction to improve methodological support — exchange of information on methods (techniques, technologies) during the meetings of the ENFSI sections.

Work on accreditation at the international level gives grounds for the participation of the Kiev NIIE experts in international expert committees, particularly during international expertise in the investigation of the Malaysian Boeing crash, which took place in 2014, for recognition, for example, the results of examinations, which are conducted in the investigation of the events in Independence Square in Kiev during the Dignity Revolution in 2014 and acquired a wide international resonance.

**П.Д. Біленчук, професор
кафедри кримінального права і процесу**

Київський університет права Національної академії наук України

**В.П. Колонюк
кандидат юридичних наук, доцент, учений секретар**

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

**А. А. Ярмолюк
керівник науково-дослідного центру системних досліджень**

Інтелектуальний форум «Єдина Європа»

КРИМІНАЛІСТИКА ТРЕТЬОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ: ОСВІТА, НАУКА, ПРАКТИКА

Проаналізовано сучасний стан і шляхи пріоритетного розвитку криміналістики як науки, навчальної дисципліни і сфери практичної діяльності.

Протягом багатьох років дослідженню криміналістики приділяли увагу такі провідні вчені, як Р.С. Белкін, В.К. Весельський, А.П. Гель, В.Г. Гончаренко, Г. Гросс, В.О. Коновалова, В.П. Колмаков, І.І. Котюк, Г.А. Матусовський, М.В. Салтевський, Г.С. Семаков, В.В. Тищенко, В.Ю. Шепітько та інші. Однак і нині майже неможливо уявити ефективну стратегію, мистецтво, організацію і тактику запобігання, протидії, розслідування злочинів, пізнання та доказування фактів без використання криміналістичних знань, навиків і вмінь.

Виникла необхідність подальшого дослідження криміналістики в зв'язк з тим, що вона суттєво переросла сферу розслідування злочинів і кримінального судочинства в цілому утворилося виокремлення її окремих новітніх напрямів і формування самостійних наукових дисциплін та розробки і впровадження в освітянську, наукову та практичну діяльність новітніх автоматизованих систем, ноозасобів, грид-технологій та електронних мультимедійних освітніх комплексів.

В зв'язку з цим аналіз криміналістики для визначення її наукової, освітнянської та практичної сутності.

І. *Криміналістика як наука*. Поняття науки криміналістики вперше сформулював австрійський вчений — Ганс Гросс в 1892 р. на основі узагальнення тогочасної правової бази, наукових розробок, досвіду судової практики ряду країн Європи з континентальною системою права [10, с. 16–18].

Ганс Гросс визначив у своїй фундаментальній праці «Керівництво для судових слідчих як система криміналістики» (1892–1898 р.р.) предмет криміналістики так: криміналістика по суті починається там... де встановлюють... як саме вчинено злочин. Як досліджувати способи вчинення злочинів і розкривати ці злочини, які бувають мотиви вчинення злочину, з якою метою — про все це не розповідає ні кримінальне право, ні процес. Усе це становить предмет криміналістики і особливої її частини: кримінальної психології [4, с. 7].

Фактично в цій праці були систематизовані накопичені на той час у світі знання про засоби пізнання, доказування, розслідування, які використовуються в правосудді і судочинстві. Практично це перша наукова праця у світовій юриспруденції, в якій були системно узагальнені засоби і методи пізнання, доказування, розслідування, які використовувались на той час у сфері кримінального провадження.

В.Я. Колдін справедливо зазначає, що Г. Гросс здійснив в цій праці узагальнений системний аналіз накопичених наукових знань і практичних навиків та умінь, а також зібрав, охарактеризував та класифікував технічні засоби пізнання, які використовувалися в слідчій і судовій практиці в основному країн Європи [7, с. 15–17].

В зв'язку з вищевикладеним, І.І. Котюк також підкреслює, що у науковій праці «Керівництво для судових слідчих як система криміналістики» Г. Гросс уперше об'єднав в єдине ціле всі відомі на той час науково-технічні прийоми розслідування злочинів і наукові засади тактики проведення слідчих дій [6, с. 6].

Таким чином, вперше визначення предмету криміналістики було сформульовано Г. Гроссом ще понад сто років тому.

Водночас, слід зазначити, що ще і сьогодні в світі не існує єдиного поняття та визначення сутності предмету науки криміналістики. На різних континентах вчені в предмет дослідження науки криміналістики включають не тільки багато розділів науки поліцейського права, науки кримінального права, науки кримінально-процесуального права, але й детективознавства, сискології, теорії оперативного

розшукової діяльності, кримінології, кримінальної психології, фізики, хімії, біології, кібернетики, інформатики та інших наук.

На думку В.Я. Колдіна, класичним зразком безсистемних моделей криміналістики є сучасна криміналістика США [7, с. 15–17]. Вірогідно це тому, що вона, як вважає американський дослідник Р.М. Перкінс, бере свій початок від системи поліцейської науки, яка представляє собою конгломерат відомостей кримінального права, кримінального процесу, криміналістики і правил професійної діяльності поліцейського [9, с. 15–16].

Дійсно, в різних державах світу є своє бачення сутності науки криміналістики.

Так, наприклад, у Великій Британії та США поряд з терміном «криміналістика» використовується «поліцейська техніка», «поліцейська лабораторія», або «судова наука». У Німеччині використовується термін «поліцейська наука» та «природничо-наукова криміналістика».

Цілком ясно, що формування предмета науки криміналістики має певний історичний аспект, суть якого до цього часу становить дискусійну проблему.

Водночас вважаємо, що поява науки криміналістики була зумовлена потребами самого життя, оскільки необхідність запобігання, протидії і розслідування фактів вчинення злочинних посягань була завжди.

Це обумовлено ще і тим, що в ряді країн Європи, зокрема у Франції, а також у країнах англосаксонської системи права (Великій Британії, США) на той час був накопичений певний досвід використання наукових знань в процесі розслідування, а тому в основу формування сутності поняття криміналістики покладені вчення французького антрополога А. Бертильона — засновника системи реєстрації злочинів з допомогою методів антропології, який вважав, що криміналістика винятково є «поліцейською наукою» [11, с. 12].

В Україні теж є різні погляди щодо визначення сутності предмету науки криміналістики.

Так, І.І. Когутич вважає, що криміналістика забезпечує суб'єктив кримінального провадження відповідними знаннями. Виявляючи об'єктивно обумовлені найсуттєвіші, найстійкіші якісні зв'язки і взаємозалежності (закономірності) злочинної діяльності, пізнаючи їх, криміналістика розробляє шляхи, прийоми боротьби зі злочинцями та засоби, методи і рекомендації щодо їх дослідження, озброюю-

чи ними оперативних співробітників, експертів, слідчих, прокурорів і суддів [5, с. 4].

Ю.М. Чорноус зазначає, що діяльність із розслідування, як і власне феномен злочинної діяльності — є головними предметами пізнання криміналістики. Сьогодні спостерігається розширення меж предмету науки криміналістики, пізнання й інших видів правозастосовної практики [12, с. 45].

На думку В. Г. Гончаренка, криміналістика істотно переросла сферу розслідування злочинів і кримінального судочинства в цілому. Цей процес, як показує діалектико-логічний та екстраполяційний аналізи, безумовно, є закономірним, і можна без всяких застережень сказати, що сучасна криміналістика стала своєрідним і єдиним науковим утворенням, через яке природничо-наукові та технічні досягнення світового суспільства трансформуються і використовуються для встановлення юридично значущих фактів у найрізноманітніших галузях науки і практичної діяльності, вже давно і стабільно виходячи за межі боротьби з правопорушеннями, кримінального судочинства, і все більше предметно поширюється на всі суспільні відносини, що потребують конкретного ситуаційного правового регулювання [3, с. 655].

Все це свідчить, що на окремих етапах становлення та розвитку науки криміналістики в різних країнах світу простежується виокремлення окремих її новітніх напрямів — судове експертознавство, судове пізнання, судове безпекознавство, або у формуванні самостійних наукових дисциплін — судової медицини, судової психіатрії, судової психології, судової токсикології, судової хімії, судової фармакології, судової екології.

Нинішній етап інформатизації українського суспільства, який забезпечив доступ усіх категорій потенційних користувачів до інформаційних ресурсів, створення умов для інформаційного виробництва — доступного самовираження громадян в інформаційній сфері, що є істотним кроком у розвитку демократизації, потребує зростаючої ефективності використання наявних у національних фондах інформаційних ресурсів і новоствореної інформації в інтересах національного розвитку [8, с. 6].

Все це свідчить про те, що автоматизація, комп'ютеризація, інформатизація суспільного життя зумовлює створення якісно нового напрямку криміналістичної науки — «електронної криміналістики». Слідча і судова практика уже сьогодні потребують проведення

спеціальних обстежень новітньої цифрової, електронної, телекомунікаційної техніки — цілої системи мобільного зв'язку, мобільних телефонів, смартфонів, планшетів, ноутбуків та субноутбуків, електронних онлайн-засобів, електронних веб-проектів, системи відеоспостереження, сервісів всесвітньої мережі інтернет і їх відповідного програмного забезпечення.

Це обумовлено тим, що сьогодні з'явилися зовсім нові способи вчинення злочинів: кіберзлочинність, злочинність у сфері високих інформаційних технологій тощо.

В повсякденний побут увійшли також і такі нові терміни, як «звуківі, запахіві, електронні і геномні сліди», «електронний підпис», «електронний документ». Вочевидь практика потребує розробки нових засобів і методів їх виявлення, порядку їх збирання і дослідження.

Об'єктивний розвиток науки і техніки сприяє формуванню нових галузей криміналістичної теорії, техніки, тактики і методики, таких як: криміналістичне людинознавство, криміналістичне слідознавство, криміналістичне зброєзнавство, криміналістичне вибухознавство, криміналістичне картознавство, криміналістичне інформаційознавство, криміналістичне безпекознавство тощо.

Водночас і гармонізація вітчизняного законодавства до європейських і міжнародних стандартів теж набуває сьогодні особливої актуальності, а тому сьогодні в спеціальній літературі уже пропонуються такі нові напрями розвитку криміналістичної науки, як: «судова криміналістика», «криміналістика судової діяльності», «тактика і методика судового слідства», «наукове забезпечення правосуддя, судочинства, правопорядку», «криміналістична адвокатологія», «криміналістичне забезпечення діяльності слідчого, прокурора, судді», «засоби захисту прав людини та громадянина і запобігання небезпеці арсеналом криміналістики», «криміналістичне безпекознавство», «криміналістична ейдологія», «криміналістична фактологія», «криміналістична феноменологія».

Водночас у сучасному вигляді криміналістична наука являє собою цілісну систему наукових знань, що має слугувати цілям: а) пізнання, доказування, розслідування юридично значущих фактів; б) запобігання та протидії злочинним проявам; в) забезпеченню встановлення істини в конституційному, цивільному, господарському, адміністративному і кримінальному судочинстві.

Очевидним є той факт, що тисячолітній досвід накопичення наукового знання призвело до того, що сьогодні наука криміналістика

уже переросла свій власний потенціал і вийшла за межі «поліцейської техніки», «поліцейської лабораторії», «поліцейської науки», «науки про розслідування злочинів» [13, с. 48], «науки про закономірності механізму вчинення кримінального правопорушення, технічні засоби, тактичні прийоми і методи виявлення фактичних даних про його сліди».

Узагальнений досвід практики і наукових досліджень [14] свідчить, що сьогодні засоби, методи та прийоми криміналістики успішно використовуються для встановлення юридично значущих фактів у найрізноманітніших галузях освіти, науки і практичної діяльності [2].

Тому очевидно, що предметом науки криміналістики сьогодні виступають закономірності, що характеризують утворення, виявлення, оцінку юридично значущих фактів, які досліджуються загальнофілософськими, загальнонауковими, конкретно науковими, так і спеціальними засобами, методами, технологіями в процесі пізнання та доказування і використовуються в окремих видах судочинства з метою забезпечення верховенства права, законності та справедливості. Сьогодні все більше стає важливим здійснення актуальних наукових досліджень у галузі широкомасштабних (глобальних) обчислень, тому вчені все частіше розробляють проміжне програмне забезпечення (middleware), бібліотеки та інструментальні засоби, що дозволяють спільно використовувати територіально розподілені ресурси як єдину потужну платформу. Такий підхід до обчислень відомий останнім часом як обчислення Grid. Саме Grid системи дозволяють здійснювати безпечне та скоординоване спільне використання ресурсів в освіті, науці і практиці. Таким чином, сучасний стан інформаційних відкриттів дозволяє виявляти кореляційні залежності, наприклад, між елементами криміналістичної характеристики певної категорії злочинів із допомогою застосування математичної обробки репрезентативної вибірки кримінальних проваджень. Отже, майбутнє науки криміналістики — це її подальший активний розвиток, зміна кордонів та сфер впливу, а також виникнення нових сучасних напрямів, розробки і впровадження в освітянську, наукову та практичну діяльність новітніх автоматизованих систем, ноозасобів і грід-технологій.

II. *Криміналістика як навчальна дисципліна.* Криміналістика як навчальна дисципліна має вагоме значення для підготовки висококваліфікованих фахівців у найрізноманітніших галузях правничої освіти, юридичної науки, сфери правосуддя, судочинства, правопорядку, правоохоронної та правозахисної діяльності.

Як навчальна дисципліна вона сприяє забезпеченню суспільних потреб щодо гарантування безпеки людини, суспільства, держави від різного роду загроз і залежить від освітніх стандартів та окреслених завдань підготовки відповідних кадрів (слідчих, експертів, оперативних працівників, прокурорів, адвокатів, правозахисників, суддів тощо), також від виду та ресурсного інноваційного забезпечення навчального закладу (центр, факультет, академія, інститут, університет).

Звичайно, що високий рівень викладання криміналістики безпосередньо також залежить і від:

1. Рівня вітчизняного і міжнародного правового регулювання відповідних суспільних відносин, які досліджуються та вивчаються в курсі криміналістики.

2. Сформованих наріжних позицій щодо наукового забезпечення навчального курсу криміналістики (сутності предмету, мети, завдань, системи курсу, основних базових і спеціальних положень криміналістичної науки).

3. Наявного узагальненого вітчизняного і зарубіжного досвіду з експертної, слідчої, прокурорської, адвокатської, правозахисної, детективної і судової практики пізнання, доказування, розслідування юридично значущих фактів у найрізноманітніших галузях суспільного життя.

Тому очевидно, що формування новітніх підходів до розвитку, удосконалення, модернізації та реформування викладання криміналістики на сучасному етапі в Україні з позицій Лісабонської стратегії та принципів Болонського процесу, рекомендацій Педагогічної Конституції Європи обов'язково має базуватися на використанні можливостей сучасних навчальних ноозасобів, грид-технологій і електронних мультимедійних освітніх комплексів.

А це означає, що новий погляд на предмет, систему і завдання науки криміналістики відображає головні світові тенденції новітнього часу, обумовленого епохою глобалізації.

Слід також впроваджувати ефективну програму наскрізного практичного навчання у формі різноманітних практикумів: виїзних практичних занять, тренінгів, квестів, що зумовить вироблення й закріплення у студентів міцних криміналістичних практичних знань, вмінь і навичок.

В свою чергу, оволодіння професійними криміналістичними знаннями, навиками і вміннями — це надзвичайно важливе завдання, яке реалізується в процесі наполегливої співпраці педагогів та

студентів під час викладання курсу криміналістики і гармонійного поєднання досягнень науки та досвіду слідчої, експертної і судової практики.

III. *Криміналістика як сфера практичної діяльності*. Криміналістика як система наукових знань — це юридична наука, яка покликана об'єктивно і справедливо забезпечити розв'язання праксеологічних завдань у сфері правосуддя, судочинства, правоохоронної та правозахисної діяльності з метою гарантування безпеки людини, суспільства, держави від різного роду загроз, ризиків і небезпек [1, с. 3].

Дана система криміналістичних знань дозволяє найкоротшим шляхом вирішувати завдання і знаходити відповіді на сформульовану ще давніми римськими юристами семичленну формулу: Qbis?, Quid?, Ubi?, Quibus auxiliis?, Cur?, Quomodo?, Quando? — Хто?, Що?, Де?, З чим? з допомогою?, Для чого?, Яким чином?, Коли?

Криміналістика як сфера практичної діяльності своїми засобами, методами і технологіями сприяє ефективному забезпеченню запобігання, протидії, розслідування правопорушень, кримінальних проступків і злочинів.

Зміни, які відбуваються в епоху глобалізації, обумовлюють необхідність системного криміналістичного забезпечення діяльності органів юстиції, правосуддя, судочинства та правозахисних організацій з метою запобігання правопорушенням, відновлювання справедливості та забезпечення реалізації конституційних прав і обов'язків людини та громадянина на засадах верховенства права, законності і об'єктивності.

Висновки та перспективи подальших досліджень:

1) нині майже неможливо уявити ефективну стратегію, мистецтво, організацію і тактику запобігання, протидії, розслідування злочинів без впровадження в діяльність органів правосуддя, судочинства, правопорядку новітніх здобутків криміналістичної науки;

2) об'єктивне пізнання та доказування юридично значущих фактів, подій і явищ можливе тільки на основі використання як традиційних, так і сучасних криміналістичних знань, навиків і вмінь;

3) інтернет, BEEZONE — засоби, ноометодики і грид-технології створюють безпрецедентні умови та можливості для розширення онлайн-навчання, системних наукових досліджень, швидкої обробки інтегративної юридично значущої інформації;

4) сьогодні нами проводяться комплексні наукові дослідження, спрямовані на розвиток дистанційної віртуальної онлайн-освіти. У

зв'язку з цим проводиться розробка і впровадження в освітянську, наукову та практичну діяльність таких творчих проєктів:

- ведеться розробка і забезпечується формування нових юридичних спеціалізацій, нових навчальних дисциплін, нових курсів та спецкурсів, заняття по яких планується проводити з використанням засобів дистанційного віртуального онлайн-навчання;

- в 2002–2014 навчальних роках здійснили розробку, провели пілотажне дослідження та організували експериментальну апробацію у навчальному процесі юридичного і економічного факультетів та Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка і Навчально-наукового інституту підготовки слідчих і криміналістів реальних можливостей використання новітньої методики «V3 — Юлій Цезар», «Сократ» і практикуму просторового сприйняття інформації за допомогою багаторівневих планіметричних схем для вдосконалення організації проведення навчальних занять з курсу «Правознавство», «Суд і правоохоронні органи», «Права людини», «Основи матеріального права», «Криміналістика», «Теорія судового пізнання», «Судова експертологія»;

5) підготовлена концепція інноваційного трансформаційного розвитку в галузі теорії і практики сучасного наукового забезпечення правосуддя, судочинства, правопорядку, яка базується на основі використання сучасних досягнень науки криміналістики, судової психофізіології, судової експертології, теорії оперативно-розшукового пізнання, а також використанні в навчальному процесі розроблених нами таких мультимедійних навчальних відеофільмів та програмних продуктів: а) «Електронний мультимедійний підручник «Криміналістика»; б) «Автоматизована комп'ютерна система «Слідчий Аналітик» (АКССА), Версія 1.0; в) відеофільми «Ганс Гросс — визначний діяч світової криміналістики», «Генезис криміналістичної думки», «Перехват», «Заручник»;

б) використання інтернет-засобів і грид-технологій зумовлює революційний прорив в системі юридичної і криміналістичної освіти, оскільки надають системі дистанційної освіти багато нових дидактичних інструментів. Тому головною метою підвищення якості криміналістичної освіти, науки і практики є відкриття нових можливостей для наукової, дослідницької, конструкторської діяльності та навчання, а також надання високоякісних освітніх послуг сучасними закладами освіти, студентам та фахівцям, освітнього простору, а також сприяння розвитку нових стратегій освіти, електронного та

дистанційного навчання за допомогою новітніх інформаційних та телекомунікаційних інтерактивних технологій в системі вищої криміналістичної освіти України;

7) вважаємо, що упровадження нових ноозасобів, інтерактивних методик і грид-технологій в освітній процес і наукову діяльність юридичних вузів, з урахуванням особливостей сучасного стану технологій навчання і виховання, є необхідною умовою для подальшого розвитку інституту юридичної освіти, правничої науки, слідчої, експертної і судової практики в Україні.

Список використаних джерел

1. Біленчук П. Д. Наукове забезпечення діяльності судової влади, правосуддя і судочинства в Україні / П. Д. Біленчук // Організаційно-правові засади забезпечення діяльності судової влади, правосуддя і судочинства в Україні: матеріали круглого столу (23 вересня 2014 р. м. Київ). — К.: КНУ ім.Т. Шевченка, 2014. — С. 3.
2. Біленчук П. Д. Криміналістика. Кредитно-модульний курс: підручник / П. Д. Біленчук, Г.С. Семаков / за ред. П.Д. Біленчука. — 4-те вид. змін., доп. і доопр. — К.: ВД «Дакор», 2014. — 520 с.
3. Гончаренко В. Г. Право і криміналістика / В. Г. Гончаренко // Криміналістика: вибране. — К., 2011. — С. 653-658.
4. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики / Г. Гросс. — Новое изд. перепеч. с изд. 1908 г. — М.: ЛексЭст, 2002. — С. VII.
5. Когутич І. І. Криміналістичні знання, їх сутність і потреба розширення меж використання: [монографія] / І. І. Когутич. — Львів: Тріада Плюс, 2008. — 420 с.
6. Котюк І. І. Теорія судового пізнання: монографія / І. І. Котюк. — К.: Київ. ун-т, 2006. — С. 6.
7. Криминалистика: информационные технологии доказывания: учебник для вузов / под ред. В.Я. Колдина. — М.: Зерцало, 2007. — С. 15-17.
8. Національний інформаційний комплекс і його роль у глобальному інформаційному просторі: монографія / О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.; НАН України, Нац. б-ка України ім. Вернадського. — К., 2014. — С. 6.
9. Perkins R. M. Elements of Polis Science Chicado / R. M. Perkins. — 1942. — P. 15-16.
10. Technika kriminalistyczna / pod red. Włodzimierza Kedzierskiego. — Szcztyno, 2002. T. 1. — С. 16-18.
11. Чисніков В. М. Основоположник «наукової поліції» / В. М. Чисніков // Юридичний вісник України. — 2008. — № 16. — 19-25 квітня. — С. 12.

12. *Чорноус Ю. М.* Криміналістика як навчальна дисципліна / Ю. М. Чорноус // Актуальні питання теорії і практики криміналістичної науки: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 25 січня 2015 р.) / НАВС. — К.: Вид. дім Гельветика, 2015. — С. 44–47.
13. *Шепітько В. Ю.* Тенденції криміналістики в умовах глобалізації сучасного світу / В. Ю. Шепітько // Актуальні питання теорії і практики криміналістичної науки: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 23 січня 2015 р.) — К.: Вид. дім Гельветика, 2015. — С. 48–50.
14. *Юрчишин В. М.* Процесуальні функції прокурора у досудовій стадії кримінального провадження: поняття, призначення, система: навч. посіб. / В. М. Юрчишин. — Чернівці: Технодрук, 2014. — 276 с.

КРИМИНАЛИСТИКА ТРЕТЬЕГО ТЫСЯЧЕЛЕТИЯ: ОБРАЗОВАНИЕ, НАУКА, ПРАКТИКА

*П. Д. Биленчук
В. П. Колонюк
А. А. Ярмолюк*

Современный этап развития мировой цивилизации характеризуется системными трансформационными изменениями, поскольку он обусловлен эпохой глобализации. Очевидно, что развитие криминалистики в третьем тысячелетии обусловлено глобализационными процессами, а значит постоянным стремлением науки к расширению объема исследуемых объектов и возможности их познания с помощью современных ноосредств, интерактивных методов и грид-технологий. Сегодня наука криминалистика занимает особое почетное место в познании юридически значимых фактов, событий и явлений современного мира. В то же время историографию, источниковедение, современное состояние и пути приоритетного развития криминалистики наиболее перспективно системно рассмотреть сквозь призму трехмерного мировоззрения: во-первых, проанализировать криминалистику как науку, во-вторых, сформулировать криминалистику как учебную дисциплину и, в-третьих, осветить криминалистику как сферу практической деятельности: экспертной, следственной, судебной, правоохранительной, правозащитной.

CRIMINALISTICS IN THE THIRD MILLENNIUM: EDUCATION, SCIENCE, PRACTICE

*P. D. Bilenchuk
V.P. Kolonyuk
A. A. Yarmolyuk*

The current stage of development of the world civilization is characterized by systematic transformational changes because this stage is caused by the era of globalization. Clearly, the development of criminalistics in the third millennium is

governed by the globalization processes, and hence, by permanent desire of science to expand the scope of objects under investigation and of possibilities of their perception by the means of modern nootools, interactive methods and grid technologies. Today criminalistics as a science has a prominent place in the perception of juridically significant facts, events and phenomena of the modern world. At the same time, historiography, source criticism, current stage and the ways of priority development of criminalistics are considered in the most perspective systematic approach through the prism of tridimensional world outlook: the first, to analyze the criminalistics as a science; the second, to determine criminalistics as a taught course (discipline); and the third, to highlight the criminalistics as a field of practice — expert, investigative, judicial, law enforcement and human rights.

УДК 343.98

В. В. Семенов

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри

Національна академія внутрішніх справ

А. І. Терешкевич

**начальник сектору експертизи у сфері інтелектуальної
власності**

*Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
МВС України*

ВИКОРИСТАННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДОСЯГНЕНЬ НАУКИ Й ТЕХНІКИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Проведений аналіз, як в сучасних умовах криміналістика виконує одне із своїх завдань — забезпечення правоохоронних органів сучасними техніко-криміналістичними методами та засобами. Наведені приклади удосконалення традиційних та розробки нових методів та засобів на основі сучасних досягнень з різних галузей науки і техніки.

Криміналістика являє собою цілісну систему наукових знань, що призначена служити завданням розкриття й розслідування злочинів, встановленню істини в кримінальному провадженні. Методи, засоби, й прийоми криміналістики успішно використовуються в інших сферах (оперативно-розшукової, судової, прокурорської, експертної, адвокатської) діяльності.

governed by the globalization processes, and hence, by permanent desire of science to expand the scope of objects under investigation and of possibilities of their perception by the means of modern nootools, interactive methods and grid technologies. Today criminalistics as a science has a prominent place in the perception of juridically significant facts, events and phenomena of the modern world. At the same time, historiography, source criticism, current stage and the ways of priority development of criminalistics are considered in the most perspective systematic approach through the prism of tridimensional world outlook: the first, to analyze the criminalistics as a science; the second, to determine criminalistics as a taught course (discipline); and the third, to highlight the criminalistics as a field of practice — expert, investigative, judicial, law enforcement and human rights.

УДК 343.98

В. В. Семенов

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри

Національна академія внутрішніх справ

А. І. Терешкевич

**начальник сектору експертизи у сфері інтелектуальної
власності**

*Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
МВС України*

ВИКОРИСТАННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДОСЯГНЕНЬ НАУКИ Й ТЕХНІКИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Проведений аналіз, як в сучасних умовах криміналістика виконує одне із своїх завдань — забезпечення правоохоронних органів сучасними техніко-криміналістичними методами та засобами. Наведені приклади удосконалення традиційних та розробки нових методів та засобів на основі сучасних досягнень з різних галузей науки і техніки.

Криміналістика являє собою цілісну систему наукових знань, що призначена служити завданням розкриття й розслідування злочинів, встановленню істини в кримінальному провадженні. Методи, засоби, й прийоми криміналістики успішно використовуються в інших сферах (оперативно-розшукової, судової, прокурорської, експертної, адвокатської) діяльності.

Прогрес у галузі інформаційних, цифрових, телекомунікаційних технологій приводить до того, що традиційні криміналістичні методи вже не повною мірою задовольняють потреби правоохоронних органів у діяльності з виявлення та розкриття злочинів.

Завдання криміналістики в сучасних умовах обумовлені необхідністю системного криміналістичного забезпечення правоохоронних органів, спрямовані на оптимізацію процесу розкриття й розслідування злочинів та встановлення істини у кримінальному провадженні.

Актуальним завданням криміналістики стає взаємопроникнення криміналістики й практики правоохоронних органів: впровадження інновацій у правозастосовну діяльність, розробка новітніх криміналістичних засобів і технологій, уніфікація наукових криміналістичних рекомендацій і їх адаптація до практики застосування [1].

Загальне завдання криміналістики, що обумовлене її соціальною функцією і місцем в системі наук кримінального циклу, передбачає наявність ряду окремих (спеціальних) завдань. До окремих завдань криміналістики відносяться, в тому числі, розробка і удосконалення криміналістичних засобів і методів практичної діяльності з розкриття та розслідування злочинів.

Завдання криміналістики вирішуються використанням системи криміналістичних засобів та методів. Методи і засоби фіксації процесу розслідування та його результатів мають велике значення у формуванні доказової бази у конкретному кримінальному провадженні. Найбільш поширені засоби та методи такої фіксації відносяться до галузі криміналістичної фотографії.

На сьогоднішній день, цифрова фотографія повністю витиснула традиційні плівкові фотоапарати, а на черзі стає застосування в криміналістичній фотографії 3D технологій та відповідного апаратного й програмного забезпечення.

Однією з новітніх наукових розробок із використанням фотокамер є метод сферичної панорами. За його допомогою можна швидко і точно зафіксувати місце події і застосовуючи спеціальне програмне забезпечення зробити його сферичний макет. Під час перегляду такого макету складається враження присутності на місці події, оскільки сферична панорама відображає простір із максимальним кутом охоплення (360° по горизонталі та 180° по вертикалі). завдяки чому надається можливість повністю показати навколишню обстановку місця, у якому встановлено цифрову фотокамеру.

Цей метод є зручним для всіх учасників провадження, зважаючи на те, що у подальшому завжди можна переглянути взаємне розташування всіх предметів на місці зйомки. Крім того, можливості спеціального програмного забезпечення дозволяють об'єднати кілька сферичних панорам в одну цілісну, тобто створити віртуальний тур, а відтак з'являється можливість віртуального переміщення території, де проводиться огляд місця події, або іншої слідчої (розшукової) дії. Це дає можливість особам, які навіть не були присутні під час проведення слідчої (розшукової) дії формувати версії стосовно тих чи інших елементів механізму злочину, вивчати матеріальну обстановку досліджуваного приміщення, або ділянки місцевості.

Сферична панорама об'єкта складається з цифрових фотознімків, виконаних його послідовним фотографуванням із використанням зон перекриття. Це дозволяє віднести зазначений спосіб зйомки до панорамного методу криміналістичної фотографії [2, с. 97].

Метод сферичної панорами має вагомі переваги перед відеозйомкою. Адже під час фіксації матеріальної обстановки з використанням відеокамери оператор повинен проявляти максимальну уважність, щоб випадково не пропустити важливих деталей, затримуючи її на необхідний для якісної фіксації час, щоб у подальшому зробити стоп-кадр відеозапису (якість якого зазвичай ні найкраща) для оформлення фототаблиці. Водночас орієнтовний час фотографування однієї сферичної панорами з налаштованою фотокамерою не перевищує 1 хв., а зшивання зображень в єдине ціле та подальша конвертація займає загалом не більше 15 хв. Для відеозйомки того ж об'єкту відеокамерою потрібно більше часу.

Крім того, у той час як роздільна здатність сучасних цифрових відеокамер не перевищує 4 Мп., роздільна здатність зшитої сферичної панорами знаходиться в межах 20 Мп., що позитивно впливає на якість зображення сферичної панорами. Перевагою сферичної панорами є й те, що на відміну від відеозапису, коли доволі часто необхідно повертати запис на певний проміжок часу, сферична панорама позбавлена таких недоліків, оскільки дослідник сам, за допомогою навігації панорами може переглядати фрагменти об'єкту, які його цікавлять.

Метод сферичної панорами може застосовуватись за будь-яких погодних умов, а технічні умови щодо його застосування такі самі, як і при традиційній зйомці панорами — це достатня кількість світла, наявність нерухомого штатива, нерухомість об'єктів місця події під

час фотографування та дотримання правил фотографування методом сферичних панорам. Сферичну панораму можна створювати майже всіма фотокамерами, які сьогодні використовують експерти-криміналісти. Для зручності та прискорення фотографування рекомендується застосовувати ширококутні об'єктиви чи насадки, оскільки вони дають змогу охопити більше навколишньої обстановки, а тому потребують меншої кількості кадрів для зйомки з охопленням 360° навколо осі. Це у свою чергу спрощує зшивання фотознімків у панораму в спеціальній програмі PTGui [3].

Об'єднання сферичних панорам, що зроблені із знімків конкретного об'єкту в один віртуальний тур, на якому робляться відмітки всіх панорамних точок, відбувається за допомогою спеціального програмного забезпечення. Користувач при перегляді віртуального туру може з легкістю переміщатися між сферичними панорамами. Також на сферичних панорамах можна розміщувати додаткові фотознімки (наприклад, фотознімок об'єкта злочину з масштабною лінійкою крупним планом), які будуть відмічатися спеціальним символом. При натисканні на цей символ на сферичній панорамі буде відображатися відповідна фотографія.

Для створення сферичних панорам «арсенал» експерта-криміналіста необхідно додатково доповнити лише панорамною голівкою та спеціальним програмним забезпеченням для зшивання фотозображень у сферичну панораму.

Недоліком віртуального туру можна вважати те, що він повноцінно може бути переглянутим тільки на електронних пристроях — роздруковані на папері сферичні панорами не дають повноти перегляду місця зйомки. Але, враховуючи тотальну комп'ютеризацію всіх сфер суспільства, перегляд віртуального туру не становить великих труднощів, до того ж для цього не потрібно встановлювати додаткове програмне забезпечення на комп'ютері.

Для проведення досліджень матеріальних об'єктів та документування безпосередньо при проведенні слідчої (розшукової) дії необхідна висока точність та оперативність. Науково-технічним засобом, який забезпечує комплексну фіксацію оточуючої обстановки із здійсненням точного відображення зовнішнього вигляду, форми, вимірюванням відстаней між об'єктами, їх взаємного розташування та розмірів, є лазерний 3D сканер. За допомогою відповідного програмного забезпечення, використання 3D сканеру дозволяє протягом невеликого проміжку часу створити точну фотореалістичну модель

ділянки місцевості, розглянути її з будь-якого ракурсу та відстані як в цілому, так й окремі об'єкти.

Важливим є й те, що дане програмне забезпечення дає можливість проводити реконструкцію об'єкту та здійснювати різного роду операції з окремими об'єктами як у 3D моделі, так і окремо від неї, імпортувати у 3D модель місця, що скановано, інші трьохвимірні об'єкти для ілюстрації їх розташування в певні проміжки часу.

Також не варто забувати про ряд суміжних технологій, що здобувають все більшого поширення в роботі криміналістів. Наприклад, для створення реальної 3D моделі (у зменшеному чи збільшеному масштабі), яка зможе слугувати як доказ в арбітражному, цивільному, кримінальному провадженні, може бути використаний 3D принтер, пристрій, що використовує метод пошарового створення фізичного об'єкта на основі віртуальної 3D моделі. Тому цілком можливо, що в недалекому майбутньому експерти будуть змушені розробляти методики, пов'язані з діагностичним та ідентифікаційним дослідженням 3D принтерів, та виготовлених з їх допомогою реальних 3D моделей.

Отже, криміналістична фотографія широко використовується у криміналістиці як під час огляду місця події, слідчого експерименту (відтворення обставин та обстановки вчинення злочину), так і під час проведення експертизи і роботи із доказами. Розвиток технологій запровадив використання нових методів криміналістичної фотографії, з яких перспективними є методи сферичних панорам та 3D сканування. Окрім цих методів, широкого розповсюдження здобуває використання 3D принтерів та інших допоміжних приладів, мета яких полягає у достовірному відтворенні всіх об'єктів та обставин вчинення злочину.

Впроваджується в практичну діяльність з розслідування злочинів система оптичної візуалізації (RUVIS). Вона прийшла не на заміну, а для доповнення існуючих традиційних фізико-хімічних методів дактилоскопії для виявлення і фіксації слідів людини [4].

Система оптичної візуалізації RUVIS використовує технологію формування зображення по відбитому ультрафіолетовому випромінюванню, відому під аббревіатурою RUVIS, щоб визначати місцезнаходження на більшості непористих поверхонь прихованих відбитків пальців, які є невидимими для неозброєного ока. При цьому не потрібне попереднє застосування порошків, хімікалій або обробки окурюванням. На відміну від систем, що використовують спеціальні джерела освітлення й лазери, прилади RUVIS не залежить від на-

вколишнього освітлення й можуть використовуватися в різних умовах — при денному світлі або в повній темряві, у закритому приміщенні або на відкритому повітрі.

Компоненти прихованих відбитків пальців рук, такі як вода, жир, піт або амінокислоти, залишені на непористих поверхнях, мають властивість відображати й розсіювати специфічну смугу ультрафіолетового випромінювання при 254 нм., без якої-небудь обробки. Візуалізатор Scenescop Advance працює на цьому принципі, використовуючи штучне джерело ультрафіолету, що висвітлює біологічні сліди. При цьому для формування зображення використовується підсилювач ультрафіолету.

Подвійний слайд-фільтр, розроблений для УФ об'єктива, дозволяє користувачеві вибрати об'єкт, що його цікавить, при нормальних умовах освітлення, після чого швидко переключитися на перегляд в УФ світлі, пересунувши фільтр в УФ положення. При цьому не потрібні перефокусування об'єктива або додаткові процедури по зняттю-установці незручних ручних фільтрів. Більше того, простота застосування полягає й у тому, що УФ об'єктив сфальцьований від 70 мм до нескінченості й не вимагає використання спеціальних насадок.

Прилади RUVIS здатні вибірково підсилювати короткохвильове 254 нм. УФ випромінювання й ігнорувати всі інші довжини хвиль світла. Головне природне джерело УФ світла — сонце. Фактично, близько дев'яти відсотків усієї енергії, що випускається сонцем, є УФ випромінювання. УФ світло — електромагнітне випромінювання, що знаходиться в частині спектра між рентгенівськими променями й видимим світлом. Фактично, УФ світло відрізняється від видимого світла тільки тим, що довжина УФ хвилі занадто коротка, щоб бути поміченою неозброєним оком людини. УФ світло відбивається від частинок речовини відбитка пальця й через спеціально розроблений УФ об'єктив попадає в RUVIS. Відсікаючий фільтр блоку формування зображення селективно пропускає УФ смугу світла в потужний підсилювач зображення й не пропускає хвилі іншої частоти, включаючи видиме світло. У трубці підсилювача інтенсивність УФ світла підсилюється в кілька тисяч разів, і він перетворюється у видиме світло, що забезпечує видиме зображення неопрацьованого відбитка пальця.

Адаптер, що призначений для швидкого підключення камери, дозволяє з'єднати прилади RUVIS із цифровою або плівковою фото-

камерою з метою документування в реальному часі неопрацьованих відбитків пальців. Застосування приладу сприяє швидкому фотографуванню, посиленню й, якщо потрібно, проявленню зображень. До того ж, неопрацьовані відбитки пальців можуть бути сфотографовані до спроби вилучити їх з поверхні, тому знижується ризик випадкового руйнування доказу перш, ніж він буде задокументований.

Дослідження місця події з системою RUVIS подібно використанню відбитого видимого світла або методу з бічним (косопадającym) висвітленням. Різниця лише в тому, що у першому випадку дуже добрий контраст між досліджуваним об'єктом і поверхнею, на якій він перебуває. Хоча система й чутлива до відносного кута «джерело світла — ціль — прилад для спостереження», контрастність досить сильна навіть при неоптимальних кутах, що дозволяє легко визначати місцезнаходження невидимих відбитків пальців. За допомогою допоміжних аксесуарів KRIMESITE™ IMAGER забезпечується зручне документування неопрацьованих прихованих відбитків із застосуванням цифрової фотокамери, цифрової або аналогової відеокамери. У кожний комплект із приладом прямого спостереження KRIMESITE™ IMAGER включений легкий, міцний і портативний фотостенд, який забезпечує стійку опору для експертного дослідження об'єкта великим планом.

У підсумку слід зазначити, що впровадженням у практику розслідування розглянутих технічних засобів та методів криміналістика, як наука, виконує свої завдання із забезпечення правоохоронних органів новими засобами і методами для підвищення ефективності роботи з розкриття та розслідування злочинів.

Список використаних джерел

1. *Шепитько В. Ю.* Изменчивость криминалистики в XXI веке и ее задачи в современных условиях / *В. Ю. Шепитько* // Криміналістика XXI століття : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25–26 листоп. 2010 р. — Х.: Право, 2010. — С. 55–59.
2. *Постика І. В.* Судова (криміналістична) фотографія: теорія і практика : монографія / *І. В. Постика*. — Одеса : Юрид. літ., 2002. — 296 с.
3. Офіційний сайт компанії Panorama Tools graphical user interface [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ptgui.com>.
4. *Методика дактилоскопічної експертизи. Експертна спеціальність 4.6. «Дактилоскопічні дослідження»* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://5fan.info/merbawmermaqasotr.html>

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НОВЕЙШИХ ТЕХНОЛОГИЙ И ДОСТИЖЕНИЙ НАУКИ И ТЕХНИКИ В УГОЛОВНОМ ПРОИЗВОДСТВЕ

*В. В. Семёнов
А. И. Терешкевич*

Одной из задач криминалистики является обеспечение деятельности по расследованию преступлений современными технико-криминалистическими средствами и методами. С момента формирования криминалистики как науки и до настоящего времени одной из самых информативных групп объектов, которые являются доказательствами или источниками доказательств в расследовании преступлений являются следы человека. К ним в первую очередь относятся следы пальцев рук. Знание возможностей современных методов и технических средств работы с дактилоскопическими следами даёт следователю возможность более эффективно использовать найденные следы, а эксперту — расширить возможности исследования объектов, которые ранее не могли быть выявлены и исследованы имеющимися методами. Традиционными средствами и методами фиксации криминалистической информации являются средства и методы криминалистической фотографии и видео съёмки. Использование с этой целью компьютерных технологий поднимает на более высокий уровень возможность фиксации информации при проведении следственных действий. В статье показаны возможности следующих методов: метод сферических панорам — как дальнейшее развитие панорамного способа фотосъёмки; метод фиксации обстановки и определения взаимного расположения объектов при помощи лазерного сканирования; метод создания 3D моделей объектов на основе виртуальной 3D модели; метод оптической визуализации (RUVIS) — как дальнейшее развитие физико-химических методов дактилоскопии для выявления и фиксации слабо видимых и невидимых следов пальцев рук. Возможности и практика применения в расследовании преступлений указанных технических средств и методов изучались по практике их использования зарубежными правоохранительными органами, экспертными подразделениями МВД Украины — ГНИЭКЦ и НИЭКЦ при ГУ МВД Украины в г. Киеве. Практика применения рассмотренных средств и методов с целью выявления и фиксации криминалистической информации показала их высокую эффективность. Существенным недостатком на данный момент является их достаточно высокая стоимость и в связи с этим низкий уровень оснащённости подразделений МВД Украины.

ADVANCED TECHNOLOGY, SCIENTIFIC AND TECHNICAL ACHIEVEMENTS USING IN CRIMINAL PROCEEDING

*V. V. Semenov
A. I. Tereshkevych*

One of the criminalistics goal is to provide forensics activity to investigate the crimes with help of modern specific technical tools and methods. The man traces are the most informative objects and sources of evidence in the crimes investigation since the

formation of criminology as a science till nowadays. One of this objects are fingerprints. Understanding of modern methods resources in fingerprint analysis gives an opportunity to make better investigation results, and crime experts — to empower the research facilities that previously could not beat identified and studied the traditional methods. Traditional criminalistic methods of information collecting includes photography and video shooting. Using of modern computer technologies could make information record during the investigation level much higher. The article demonstrates the possibility of the following methods: spherical panoramas method — as the further development of the method of panoramic photo; the method of fixing the situation and determine the objects position using laser scanning; method of 3D models of objects creating on the basis of a virtual 3D model; method of optical imaging (RUVIS) — as a further development of physical and chemical fingerprinting techniques to identify and fix little visible and invisible traces of fingers. Capabilities and practice of this technical tools and methods using in crimes detection were studied and used in foreign law enforcement agencies, expert divisions of Ministry of Internal Affairs of Ukraine — State Scientific Research and Forensic Center and Scientific Research and Forensic Center at Main Department of Ministry of Internal Affairs of Ukraine in Kyev everyday practice. The practice using of the considered tools and methods to identify and fix forensic information showed their high efficiency. A significant disadvantage of listed methods are their rather high cost, and therefore a low level of equipment units in Ministry of Internal Affairs of Ukraine departments.

УДК 343.98

І. М. Тимошок
завідувач сектором організаційно-інформаційного
забезпечення відділу організації експертної діяльності

О. В. Косякова
судовий експерт сектора організаційно-інформаційного
забезпечення відділу організації експертної діяльності

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЗА ІНІЦІАТИВОЮ СТОРОНИ ЗАХИСТУ (ВІДПОВІДНО ДО ЧИННОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ)

На підставі проведеного збору та вивчення нормативних, наукових, довідкових, інформаційних джерел тощо здійснено порівняльний аналіз норм чинного законодавства у частині призначення та проведення судових експертиз за ініціативою сторони захисту, а також аналіз статистичної інформації щодо проведення судових експер-

formation of criminology as a science till nowadays. One of this objects are fingerprints. Understanding of modern methods resources in fingerprint analysis gives an opportunity to make better investigation results, and crime experts — to empower the research facilities that previously could not beat identified and studied the traditional methods. Traditional criminalistic methods of information collecting includes photography and video shooting. Using of modern computer technologies could make information record during the investigation level much higher. The article demonstrates the possibility of the following methods: spherical panoramas method — as the further development of the method of panoramic photo; the method of fixing the situation and determine the objects position using laser scanning; method of 3D models of objects creating on the basis of a virtual 3D model; method of optical imaging (RUVIS) — as a further development of physical and chemical fingerprinting techniques to identify and fix little visible and invisible traces of fingers. Capabilities and practice of this technical tools and methods using in crimes detection were studied and used in foreign law enforcement agencies, expert divisions of Ministry of Internal Affairs of Ukraine — State Scientific Research and Forensic Center and Scientific Research and Forensic Center at Main Department of Ministry of Internal Affairs of Ukraine in Kyev everyday practice. The practice using of the considered tools and methods to identify and fix forensic information showed their high efficiency. A significant disadvantage of listed methods are their rather high cost, and therefore a low level of equipment units in Ministry of Internal Affairs of Ukraine departments.

УДК 343.98

І. М. Тимошок
завідувач сектором організаційно-інформаційного
забезпечення відділу організації експертної діяльності

О. В. Косякова
судовий експерт сектора організаційно-інформаційного
забезпечення відділу організації експертної діяльності

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЗА ІНІЦІАТИВОЮ СТОРОНИ ЗАХИСТУ (ВІДПОВІДНО ДО ЧИННОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ)

На підставі проведеного збору та вивчення нормативних, наукових, довідкових, інформаційних джерел тощо здійснено порівняльний аналіз норм чинного законодавства у частині призначення та проведення судових експертиз за ініціативою сторони захисту, а також аналіз статистичної інформації щодо проведення судових експер-

тиз при призначенні їх адвокатами.Зроблений порівняльний аналіз міжнародної практики (Білорусь, Латвія, Вірменія, Польща) щодо призначення та проведення судових експертиз у кримінальному процесі за ініціативою сторони захисту.

Прошло більше двох років з моменту вступу в силу Кримінального процесуального кодексу України (далі — КПК України), яким внесено концептуальні зміни до підходу про призначення і проведення експертиз, використання висновків експерта як доказів у кримінальному провадженні тощо [1]. Так, на реалізацію одного із загальних принципів чинного кримінального процесу, а саме змагальності сторін, що гарантує рівні права сторонам кримінального провадження в отриманні такого доказу як висновок експерта, експерта може залучати як сторона обвинувачення, так і сторона захисту.

Тобто, сторона захисту *має право ініціювати проведення судових експертиз* з наступним отриманням висновків експерта за результатами такого проведення.

За період дії чинного КПК України визначилися деякі позитивні та негативні сторони застосування зазначеного закону.

Відповідно до ч. 1 статті 242 нового КПК експертиза проводиться за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання.

Сторона обвинувачення залучає експерта за наявності підстав для проведення експертизи, у тому числі за клопотанням сторони захисту чи потерпілого (ч. 1 ст. 243).

Водночас сторона захисту *має право самостійно залучати експертів* на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової (ч. 2 ст. 243 КПК України «Порядок залучення експерта»).

Слід зауважити, що до прийняття чинного КПК України кримінально-процесуальне законодавство такого права стороні захисту не надавало. Адвокат мав право звернутися з відповідним клопотанням до слідчого, але остаточне рішення про проведення самої експертизи залежало від самого слідчого.

Вивчення міжнародного досвіду з цього питання свідчить про наступне.

Відповідно до даних, наданих Державним комітетом судових експертиз Республіки Білорусь, в Білорусі існує саме такий порядок

призначення експертиз. Так, в кримінальному процесі при необхідності призначення експертизи, слідчий, особа, яка проводить дізнання, виносять постанову. Також призначити експертизи має право суд.

Тобто, рішення про призначення експертизи в рамках кримінального процесу може прийняти лише орган кримінального переслідування або суд. Сторона захисту має право лише заявляти клопотання, в тому числі і про призначення експертизи, але не має права самостійно її призначати.

Такими самими правами наділена сторона захисту і відповідно до кримінального законодавства Республіки Вірменія (відповідно до даних з Національного бюро експертиз Республіки Вірменія). Сторона захисту має право заявити клопотання про призначення експертизи, отримати копію відповідної постанови, за пропозицією або за дозволом органу кримінального переслідування приймати участь в проведенні експертизи, також приймати участь в проведенні експертизи, якщо цього вимагає підозрюваний і звинувачений або за клопотанням самого захисника.

Також, відповідно до законодавства Республіки Вірменія, сторона, за клопотанням якої признається експертиза, надає в письмовому вигляді питання, які необхідно поставити експерту, вказує на об'єкт дослідження, може вказати, хто має бути призначений в якості експерта.

В Республіці Латвія схожа ситуація. За інформацією Державного Бюро судових експертиз Міністерства юстиції Республіки Латвія, експертиза, зазвичай, призначається слідчим, прокурором або суддею.

Одночасно, сторона захисту може заявити клопотання цим особам про призначення експертизи. Також, Кримінальним процесуальним кодексом Республіки Латвія передбачено право підозрюваного ознайомитися з документом про призначення експертизи перед направленням його до відповідної установи та внесення клопотання про доповнення постанови додатковими питаннями тощо.

Відповідно до даних, наданих Інститутом судових експертиз ім. проф. д-ра Яна Сехна Республіки Польща, в польській юридичній системі експертизи призначаються судами.

Однією з суттєвих прогалин в чинному КПК України також визначено *відсутність закріпленої форми* щодо реалізації стороною захисту права самостійного залучення експерта, що неодноразово

підкреслювалося багатьма авторами: Рувіним О.Г., Полтавським А.О., Антонюк П.Є., Зосіменко В.В. та багатьма іншими [2] [3] [4] [5]

Так, до ряду суттєвих недоліків автори відносять відсутність закріплення нормами КПК документу, який є підставою для проведення експертизи (доручення, заява, адвокатський запит тощо) і повинен містити інформацію (і яку саме) про особу, яка залучається у якості експерта, питання, що ставляться експерту, перелік матеріалів (зразків, документів), що надаються для дослідження, попередження про кримінальну відповідальність експерта тощо [5].

Лише майже через рік (у грудні 2012) після набрання чинності КПК України до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень (далі — Інструкція) [6] були внесені зміни про те, що підставою для проведення експертиз, у тому числі, є письмове звернення сторони захисту кримінального провадження. Тобто наразі для залучення експерта адвокат повинен скласти документ про залучення експерта, в якому обов'язково зазначаються реквізити, перелік питань, поставлених експерту, а також об'єкти, що підлягають дослідженню. Враховуючи той факт, що залучення експерта стороною захисту здійснюється на договірних умовах (ч. 2 ст. 243 КПК України), після письмового звернення адвоката з експертною установою укладається договір [7].

Схожі відносини закріпили на законодавчому рівні деякі інші країни.

Так, наприклад, дана норма чітко визначена в процесуальному законодавстві Грузії, а саме правові відносини щодо процедури проведення експертиз за ініціативою сторони захисту в кримінальному процесі регламентуються нормами Кримінального процесуального кодексу Грузії від 09.10.2009.

У відповідності до положень КПК Грузії, обвинувачений має право самостійно або через адвоката, законним шляхом збирати і представляти докази в порядку, встановленому кримінальним процесуальним законодавством.

Обвинувачений або його адвокат мають право звернутися в Бюро судових експертиз щодо призначення експертизи. У такому разі для експертної установи виникають права і обов'язки на підставі договору про надання експертних послуг. Після завершення дослідження замовник (обвинувачений або адвокат) зобов'язаний оплатити експертні послуги у відповідності зі встановленими тарифами. Екс-

пертний висновок, складений на замовлення сторони захисту, має конфіденційний характер і може бути наданий за запитами правоохоронних органів тільки в установленому законом порядку. Наприклад, на підставі ухвали суду (за клопотанням правоохоронних органів) або на підставі постанови слідчого органу в порядку виїмки документів.

Чинним в Грузії кримінально-процесуальним законодавством закріплено обов'язок сторін (сторона обвинувачення і сторона захисту) у термін не пізніше, як за п'ять днів до судового засідання, надавати один одному і суду всю інформацію, яку вони збираються надати до суду в якості доказів.

У Республіці Молдова, відповідно до даних Генерального інспекторату поліції Техніко-криміналістичного центру судових експертиз, порядок проведення судових експертиз за ініціативою сторони захисту аналогічний порядку проведення судових експертиз за ініціативою громадянина.

Відповідно до ч. 3 ст. 93 КПК України, сторона захисту *має право збирати докази* шляхом витребування та отримання речей, копій документів, висновків експертів тощо, а також ініціювати проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій.

Як відомо, процес збирання доказів передбачає здійснення сторонами кримінального провадження певних дій, зокрема, пошук і виявлення доказів, фіксацію доказової інформації, вилучення і збереження доказів для їх наступного дослідження, всебічне дослідження різноманітних властивостей доказів, оцінку й використання отриманих доказів в ході доказування у кримінальному провадженні.

Однак, незважаючи на те, що ч. 2 ст. 22 КПК України закріплено рівність прав сторін на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, сторона захисту фактично позбавлена рівної можливості щодо збирання та подання доказів. Захисник може лише ініціювати перед слідчим, прокурором, слідчим суддею проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій з метою отримання необхідної інформації.

Це свідчить про фактичну неможливість надання стороною захисту належних об'єктів дослідження експерту. Кримінальним процесуальним кодексом не визначено порядок одержання тимчасового доступу або вилучення речей і документів представниками сторони захисту. Не зрозуміло, яким чином експерт зможе отримати об'єкт дослідження, для виконання експертизи призначеної стороною за-

хисту, якщо об'єкти майбутнього експертного дослідження на стадії досудового розслідування вилучаються слідчим і долучаються до матеріалів кримінального провадження як речові докази.

Одночасно слід відмітити і позитивні аспекти чинного Кримінального процесуального кодексу України в частині призначення експертизи за ініціативою сторони захисту.

Так, у випадку, якщо слідчий чи прокурор відмовив стороні захисту у задоволенні клопотання про залучення експерта та проведення експертизи, сторона захисту має право порушити клопотання про залучення експерта перед слідчим суддею у порядку, передбаченому ст. 244 КПК.

Такий механізм, установлений законом, сприяє захисту прав та законних інтересів сторони захисту у кримінальному провадженні та забезпечує дотримання вимог такої загальної засади кримінального провадження, як змагальність, відповідно до якої сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених КПК (ч. 2 ст. 22).

У той же час постають питання:

- до кого в такому випадку повинно направлятися, наприклад, клопотання експерта про надання додаткових даних;
- хто буде погоджувати термін проведення експертизи тощо.

Пам'ятаємо, що законодавець передбачив, що обов'язок надання експерту об'єктів дослідження, а отже і додаткових матеріалів, покладено на ініціатора її проведення. Процесуально це питання при проведенні експертизи, призначеної відповідно до чч. 1, 3 ст. 243, не врегульовано.

Узагальнюючи викладене, можна сказати, що на сьогоднішній день положення про ініціювання стороною захисту проведення експертизи, як засіб забезпечення гарантування рівності прав сторонам процесу, є певною мірою декларативною по відношенню до визначеного порядку проведення експертизи стороною обвинувачення та не працює в повному обсязі.

Про це свідчить відсутність законодавчо закріпленого процесуального механізму і порядку проведення експертизи за ініціативою сторони захисту. При цьому механізми призначення і проведення експертизи за ініціативою правоохоронних органів чи суду, в рамках кримінального провадження, регламентовані в Кримінальному про-

цесуальному кодексі та в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз, затвердженій наказом Міністерства юстиції України від 08.01.1998 № 53/5 (зі змінами та доповненнями) [6].

Наведені вище факти свідчать про необхідність створення механізму застосування стороною захисту положень ст. 243 КПК шляхом розробки чіткого порядку закріплення його процесуальними нормами, оформленого у вигляді пропозицій та/або рекомендацій для надання їх на розгляд Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ з метою подальшого опрацювання.

У зв'язку з прийняттям КПК, зокрема, з метою урегулювання питань призначення та проведення судових експертиз за ініціативою сторони захисту, є нагальна потреба у внесенні змін до Закону України «Про судову експертизу» [8], а також до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Мін'юсту України від 08.01.1998 № 53/5.

Список використаних джерел

1. *Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI.* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. *Полтавський А. О.* Окремі питання удосконалення законодавства про судову експертизу / *А. О. Полтавський* // Судово-експертне забезпечення кримінального процесу: матеріали міжвід. наук.-практ. семінару. — К., 2014. — С. 91.
3. *Зосіменко В. В.* Судово-медична експертна діяльність в розрізі діючого КПК України // Судово-експертне забезпечення кримінального процесу матеріали міжвід. наук.-практ. семінару / *В. В. Зосіменко*. — К., 2014. — С. 50.
4. *Рувін О. Г.* Проблемні питання судово-експертного забезпечення кримінального процесу України: шляхи вдосконалення / *О. Г. Рувін* // Судово-експертне забезпечення кримінального процесу: матеріали міжвід. наук.-практ. семінару. — К., 2014. — С. 3.
5. *Антонюк П. Є.* Актуальні питання судово-експертної діяльності державних спеціалізованих установ / *П. Є. Антонюк* // Судово-експертне забезпечення кримінального процесу: матеріали міжвід. наук.-практ. семінару. — К., 2014. — С. 9.
6. *Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 р.*

- № 53/5: із змінами і доп. станом на 26.12.2012 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.
7. *Полищук І. Ю.* Щодо питання призначення судової експертизи стороною захисту в рамках кримінального провадження / *І. Ю. Полищук* // Актуальні питання судово-експертного забезпечення кримінальних проваджень: матеріали круглого столу (10 квітня 2014 р.) / МВС України, НАВС. — К., 2014. — С. 224–226.
 8. *Про судову експертизу*: закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>
 9. *Косовський М.* Новий підхід до проведення експертиз у кримінальному провадженні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://iaa.net.ua/novij-pidxid-do-provedennya-ekspertiz-u-kriminalnomu-provadjheni/>.
 10. *Ткаченко Н. М.* Використання спеціальних знань відповідно до нового Кримінального процесуального кодексу України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0003323-13>.
 11. *Гора І. В.* Залучення спеціаліста й експерта адвокатом за кримінальним процесуальним кодексом України / *І. В. Гора* // Вісник Академії адвокатури України. — 2013 — № 1(26). — С. 156–162.

ПОРЯДОК ПРОВЕДЕНИЯ СУДЕБНЫХ ЭКСПЕРТИЗ В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ ПО ИНИЦИАТИВЕ СТОРОНЫ ЗАЩИТЫ (СОГЛАСНО ДЕЙСТВУЮЩЕМУ УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОМУ КОДЕКСУ УКРАИНЫ)

*И.М. Тимошок
О.В. Косякова*

В статье на основании проведенного сбора и изучения нормативных, научных, справочных, информационных источников и т.п. осуществлен сравнительный анализ норм действующего законодательства в части назначения и проведения судебных экспертиз по инициативе стороны защиты.

Путем изучения положений Уголовно-процессуального кодекса Украины 2012 года, были определены некоторые положительные и отрицательные стороны, связанные с нововведениями, в частности, с положением о праве стороны защиты *самостоятельно привлекать экспертов* на договорных условиях для проведения экспертизы, в том числе обязательной (ч. 2 ст. 243 УПК Украины «Порядок привлечения эксперта»).

Таким образом, к отрицательным сторонам был отнесен пробел из-за отсутствия определения формы привлечения эксперта стороной защиты. Нормами УПК не закреплено, какой именно документ является основанием для проведения экспертизы — поручение, заявление, адвокатский запрос и/или другой документ, который должен содержать информацию о лице, привлекается в качестве эксперта; за-

даваемые эксперту; перечень материалов (образцов, документов), предоставляемых для исследования; предупреждения об уголовной ответственности эксперта и тому подобное.

Проанализирована ч. 3 ст. 93 УПК Украины, согласно которой *сторона защиты вправе собирать доказательства* путем истребования и получения вещей, копий документов, заключений экспертов и т.д., а также инициировать проведение следственных (розыскных) и других процессуальных действий. Установлено, что несмотря на положения ч. 2 ст. 22 УПК Украины, в котором закреплено равенство прав сторон на сбор и предоставление в суд вещей, документов, других доказательств, сторона защиты фактически лишена равной возможности сбора и представления доказательств. Защитник может только инициировать перед следователем, прокурором, следственным судьей проведение следственных (розыскных) действий, негласных следственных (розыскных) действий с целью получения необходимой информации.

Резюмируя изложенное, можно констатировать, что на сегодняшний день положение об инициировании проведения экспертизы стороной защиты как средство обеспечения гарантирования равенства прав сторонам процесса, является декларативным по отношению к порядку проведения экспертизы стороной обвинения и не работает в полном объеме.

По результатам проведенного исследования с целью урегулирования вопросов назначения и проведения судебных экспертиз по инициативе стороны защиты, предложено внести изменения в Закон Украины «О судебной экспертизе», в Инструкцию о назначении и проведении судебных экспертиз и экспертных исследований, утвержденных приказом Минюста Украины от 08.01.1998 № 53/5, а также создать механизм применения стороной защиты положений ст. 243 УПК путем разработки четкого порядка закрепления его процессуальными нормами, оформленного в виде предложений и/или рекомендаций для предоставления их на рассмотрение Высшего специализированного суда Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел с целью дальнейшего рассмотрения и обработки.

ORDER FORENSIC EXAMINATION IN CRIMINAL PROCEEDINGS AGAINST THE DEFENCE INITIATIVE (ACCORDING TO THE CRIMINAL PROCEDURE CODE OF UKRAINE)

*I.M. Tymoshok
O.V. Kosyakova*

In the article on the basis of this collection and examination of regulatory, scientific, reference, information sources, etc. The comparative analysis of the current legislation regarding the appointment and conduct forensic examinations on the initiative of the defense.

By examining the provisions of the Criminal Procedure Code, 2012, identified some positive and negative aspects related to innovation, in particular, with the position of the right hand to protect yourself involve experts on a contractual basis for the examination,

including mandatory (part 2 Art. 243 of the Criminal Procedure Code of Ukraine «Procedure for attracting expert»).

Thus, the negative side of the gap has been attributed to the lack of definition of the form of attraction expert by the defense. Norms of the CCP is not fixed, which document is the basis for the examination — order, request, request an attorney and / or other document, which should contain information about the person involved as an expert; asked the expert; list of materials (samples of documents), provided for the study; warning about the criminal liability of the expert and the like.

Analyzed part 3 art. 93 Code of Criminal Procedure, according to which the defense is entitled to collect evidence by claim and get things, copies of documents, expert opinions, etc., as well as initiate an investigation (search) and other legal proceedings. It was found that, despite the provisions of Part. 2 art. 22 Code of Criminal Procedure, which establishes the equality of rights of the parties to collect and provide to the court belongings, documents and other evidence, the defense actually deprived of equal opportunity to the collection and presentation of evidence. Defender can only initiate the investigator, prosecutor, investigating judge investigative (search) Action undercover investigation (search) action to obtain the necessary information.

Summarizing the above, we can say that today the position of the initiation of the examination by the defense as a means of guaranteeing equal rights of litigants, is declarative in relation to the conduct of the examination by the prosecution and does not work in full.

According to the results of the study in order to resolve issues of appointment and conduct forensic examinations on the initiative of the defense, it is proposed to amend the Law of Ukraine «On the Judicial Review», the Instruction on the appointment and conduct forensic examinations and expert studies, approved by order of the Ministry of Justice of Ukraine from 08.01.1998 № 53/5, as well as to create a mechanism for applying the defense provisions of Art. 243 Criminal Procedure Code by developing a clear order fixing its procedural rules, drawn up in the form of proposals and / or recommendations for providing them to the High Specialized Court of Ukraine for consideration of civil and criminal cases in order to further review and processing.

О. В. Гричина
судовий експерт

*Запорізьке відділення Дніпропетровського науково-дослідного інституту
судових експертиз Міністерства юстиції України*

**СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА В СИСТЕМІ
ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ, ЯК ОДНЕ З ДЖЕРЕЛ
СУДОВИХ ДОКАЗІВ В КРИМІНАЛЬНОМУ,
ЦИВІЛЬНОМУ ТА ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСАХ**

Розглянуто питання щодо ролі судової експертизи в системі доказування під час кримінального, цивільного та господарського процесів. Визначено зміст доказового значення висновку експерта. Визначено особливості дослідження та оцінки висновку експерта як судового доказу. Розроблено практичні рекомендації для судових та слідчих органів з оцінки висновку експерта в системі судових доказів.

Основним завданням системи судочинства є забезпечення повного, справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення справ для винесення законного та обґрунтованого рішення з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, а також інтересів держави. Досягнення зазначеної мети можливе лише за умови справедливого та неупередженого розгляду справи, під час якого будуть встановлені всі фактичні обставини шляхом вивчення зібраних доказів. При цьому процесуальною формою доказів є визначені процесуальним законодавством засоби доказування, одним з яких є висновок судової експертизи, який є досить вагомим доказом, спростувати який без проведення спеціальних досліджень досить непросто.

До питань оцінки структури та доказового значення висновку експерта зверталися багато вчених і практиків, у тому числі Ю. К. Орлов, Р. С. Белкін, Є. В. Васьковський, М. С. Шакарян, Н. І. Клименко, В. Я. Колдін, В. П. Колмаков та інші науковці. Однак, зміст цієї характеристики висновку експерта до сьогодні залишається не зовсім визначеним. Набуває актуальності й питання визначення особливостей оцінки висновку експерта учасниками процесу судочинства.

В зв'язку з цим виникає необхідність визначення змісту доказового значення висновку експерта, виділення особливостей дослідження та оцінки висновку експерта як судового доказу, розроблення практичних рекомендацій для судових та слідчих органів з оцінки висновку експерта в системі доказів підчас кримінального, цивільного та господарського процесів.

Загальні положення теорії судового доказу рівною мірою застосовуються спеціалістами як у галузі цивільного й кримінального процесів, так і у галузі господарського судочинства, оскільки відображають принципові аспекти, які пов'язані з діяльністю судів та слідчих органів по встановленню фактичних обставин, що мають значення для правильного розгляду справи. При доказуванні суд і особи, які беруть участь у справі, обґрунтовують обставини предмета доказування, його елементи за допомогою доказів, що допомагають сформувати нове знання, яке має значення для вирішення справи. Так, докази, що мають значення для правильного вирішення справи, можуть бути отримані чи встановлені судом на підставі пояснень сторін, третіх осіб та їхніх представників, показань свідків, письмових і речових доказів, висновків експертів. При цьому, одним з основних способів забезпечення судом та слідчими органами доказів є призначення судової експертизи та отримання, за результатами її проведення, висновку експерта.

Безпосередньо в доктрині процесуального судочинства відомі вчені віддають належне місце процесу доказування, який й досі є актуальним та важливим. Процес доказування завжди пов'язується з іншими суміжними інститутами. Саме тому сукупне їх дослідження надасть змогу більш глибоко пізнати основу процесу доказування. Так, деякі вчені виокремлюють з нього судове пізнання, яке розглядається виключно як діяльність суду. В свою чергу, доказуванням є діяльність осіб, які беруть участь у справі. Ю. К. Орлов розглядає доказування як пізнавальну діяльність, яка здійснюється з метою встановлення обставин, що мають значення для справи [1, с. 7-8]. М. С. Шакарян вказує, що такою є діяльність, спрямована на встановлення обставин справи за допомогою судових доказів [2, с. 176], а Є. В. Васьковський, розкриваючи його зміст в процесуальному значенні, визначає, що доказуванням є встановлення правильності тверджень сторін перед компетентним судом у передбаченій законом формі [3]. Інші розглядають його як комплексне поняття, що включає в себе процесуальну та логічну діяльність суду й осіб, які беруть участь у справі, щодо встановлення наявності або відсутності дійсних обставин справи або як пізнавальну і розумову

діяльність суб'єктів доказування, яка здійснюється в урегульованому процесуальному порядку і спрямована на з'ясування дійсних обставин справи, прав і обов'язків сторін, встановлення певних обставин шляхом ствердження юридичних фактів, зазначення доказів, а також подання, прийняття, збирання, витребування, дослідження і оцінка доказів.

Враховуючи вищенаведене, значення судової експертизи у процесі судочинства у самому загальному вигляді, з урахуванням даних спеціальної літератури й судової практики, зводиться до наступних положень:

- висновок експерта є джерелом доказової інформації;
- за допомогою судової експертизи з'ясовують походження й причинні зв'язки окремих фактів, ознак, механізмів їх утворення;
- судово експертиза дає можливість встановити факти, які мають юридичне значення;
- судово експертиза допомагає дати правильну оцінку факту чи певному явищу.

Порядок призначення судових експертиз, визначення обов'язків, прав та відповідальності експертів, організація проведення експертиз та оформлення їх результатів визначається Законом України «Про судову експертизу», «Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень», а також Кримінальним процесуальним, Цивільним процесуальним, Господарським процесуальним кодексами України та іншими нормативно-правовими актами з питань судово-експертної діяльності. Відповідно до статей 143 ЦПК, 41 ГПК та 242 КПК України судово експертиза призначається за зверненням сторін або за дорученням слідчого судді чи суду для з'ясування обставин, що мають значення для справи і потребують спеціальних знань у галузі науки, мистецтва, техніки, ремесла тощо. Так, згідно зі статтями 133 ЦПК, 32 ГПК та 84 КПК України висновок експерта визначається одним з основних джерел і способів отримання доказів, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для прийняття правильного та обгрунтованого рішення по справі. Отже, висновок судової експертизи — це письмове викладення експертом відомостей про обставини, що мають значення для справи, встановлені експертом на підставі його спеціальних знань і отриманих у результаті проведеного дослідження матеріалів справи, яке ґрунтується на завданні, сформульованому в ухвалі суду чи постанові слідчого про призначення експертизи.

Аналіз спеціальної літератури показує, що висновок судової експертизи оцінюється у двох напрямках: наукової достовірності висновку і доказового значення висновків експерта. Таким чином, пропонують проводити оцінку доказів у багатьох працях вчених-криміналістів, а саме Р. С. Белкін, В. Г. Гончаренко, В. Я. Колдін, Н. І. Клименко, В. П. Колмаков та інші.

Якщо розглядати висновок експерта як засіб доказування, потрібно виходити з того, що цінність останнього у процесі доказування визначається фактичними даними, що складають його зміст. В результаті аналізу спеціальної літератури фактичні дані, які становлять зміст висновку експерта, виходять із трьох взаємопов'язаних, але не однорідних джерел. Одним із них є вихідні дані, до яких входять дані справи та об'єкти, надані експерту слідчим і судом. Будь-яке експертне дослідження розпочинається зі з'ясування завдань, вивчення вихідних даних та об'єктів. Обсяг і зміст фактичних даних, одержаних експертом із цього складного за своєю структурою джерела, визначають напрямок дослідження, обрання методів і засобів для аналізу й порівняння досліджуваних об'єктів. Від досконалості методів і використаних приладів, правильності їх застосування залежать повнота й точність виділених властивостей та ознак досліджуваних явищ, які становлять фактичний базис остаточної висновків. Застосовані методи виступають другим джерелом інформації у висновку експерта. Основним джерелом інформації є сам експерт. Саме експерт, його спеціальні знання й досвід і є тим головним першоджерелом, завдяки якому фактичні дані, одержані із зазначених першоджерел, узагальнюються, проходять розумове оцінювальне оброблення та формуються у вигляді остаточної висновків про факти, установлення яких було завданням експертизи [4, с. 134–144]. Однак, Ю. К. Орлов відмічав, висновок експерта, як і будь-який інший доказ, може виявитись сумнівним або навіть неправильним з різних причин. Експерту можуть бути надані неправильні вихідні дані або несправжні об'єкти. Може виявитись недостатньо надійною методика, що була ним застосована, і нарешті, експерт, як і всі люди, не застрахований від помилок, які, хоча і рідко, але зустрічаються в експертній практиці. Тому висновок експерта, як і будь-який інший доказ, повинен піддаватися ретельній, всебічній і критичній оцінці. Отже, висновки експерта підлягають оцінці особою, яка проводить дізнання, слідчим, прокурором, судом на загальних підставах [5, с. 40].

Доказове значення висновку експерта залежить від логічної форми висновку: висновок про наявність певного факту чи обставини має

більшу доказову цінність, ніж висновок про можливість їх існування. Тобто, значення висновку експерта не може розглядатися окремо від інших доказів, воно визначається тільки у контексті конкретної справи та зібраних у неї інших фактичних даних. Сукупність наявних доказів може мати значення для прийняття рішення слідчим (судом) тільки тоді, коли ця сукупність у своєму завершальному вигляді виключає можливість як додаткових версій, так і інших тверджень, тобто певний висновок є єдиним і причинно-зумовленим [6, с. 110–131].

Доказове значення результатів експертизи визначається ще й формою проміжних та кінцевих висновків. Так, використання категоричного висновку експерта, який установив природу та сутність об'єкта, що є доказом у справі, зазвичай не складає особливих труднощів. У цьому випадку слідчий чи суддя, переконавшись в обґрунтованості результатів експертизи, має змогу використати їх у повному обсязі для встановлення обставин, які підлягають доказуванню. Однак, на практиці виникають труднощі при встановленні слідчим або судом доказового значення альтернативних, вірогідних та умовних висновків експерта [7, с. 137–139]. Альтернативний висновок формулюється тоді, коли експерту не вдалося дійти до єдиного варіанту рішення, у зв'язку з чим підсумком дослідження стало кілька таких варіантів. Доказове значення такого висновку полягає в тому, що він обмежує кількість варіантів, які перевіряються, підвищує значущість тих, що залишилися, а іноді дозволяє проведенням відповідних слідчих дій дійти однозначного висновку шляхом виключення інших варіантів. Умовним називається висновок, в якому істинність твердження ставиться в залежність від конкретної умови. Такий висновок може мати доказове значення тільки тоді, коли її наявність підкріплюється іншими доказами. Однак ця умова встановлюється та обґрунтовується матеріалами справи, які не увійшли до предмету експертного дослідження. Та чи інша форма висновку експерта сама по собі не означає його істинність або хибність, і що питання про істинність вірогідного висновку експерта вирішується в результаті його перевірки і оцінки в системі всіх зібраних у справі доказів. Крім того, важливою обставиною також є те, що експерт не виключає самої можливості певного факту. Узгоджуючись з доказами, які стосуються того ж факту, такий висновок виключає сумніви щодо повноти дослідження, які можуть виникнути в тому випадку, якби експертиза не проводилась зовсім. Таким чином, вірогідний висновок експерта має орієнтуюче значення, і від нього не варто відмовлятися.

Таким чином, доказове значення висновку експерта — це характеристика, що відображає його місце в системі інших доказів у справі, а також рівень аргументованості висновку експерта та його сприятливості до розуміння слідчим (судом), іншими учасниками кримінального, цивільного та господарського процесу. Доказове значення має враховуватися слідчим та судом при оцінці висновку експерта в системі доказів у кримінальній, цивільній та господарській справі. Доказова значущість результатів експертизи зумовлюється не тільки їх місцем в системі інших доказів у справі, але й залежить від змісту висновку експерта, якостей описання в ньому перебігу та результатів досліджень.

Завершальним етапом діяльності з формування висновку експерта як судового доказу є дослідження його змісту, оцінка і, якщо виникне потреба, перевірка. Метою дослідження і оцінки висновку експерта є встановлення:

- правосуб'єктності та компетентності експерта;
- обґрунтованості й вмотивованості висновку, тобто його переконливості, наукової та логічної доведеності підсумкового висновку;
- вірогідності встановлених фактичних даних, тобто відповідності їх дійсності;
- належності встановлених у висновку даних, тобто об'єктивного зв'язку з обставинами справи;
- інформативності висновку, тобто обсягу відомостей, що містяться в ньому, про фактичні обставини злочину, які підлягають визначенню;
- ролі висновку експерта в системі доказів з урахуванням значущості встановлених фактичних даних для справи.

Відповідно до ст. 212 ЦПК, ст. 94 КПК та ст. 43 ГПК України слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному, безпосередньому й неупередженому дослідженні всіх обставин справи чи провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів — з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. При цьому, слід зазначити, що жоден доказ не має для суду чи слідчого наперед встановленого значення.

Дослідження висновку експерта являє собою безпосереднє вивчення тексту висновку і сприйняття ілюстративного матеріалу. Слідчим чи судом аналізується висновок експерта для з'ясування, пізнання його змісту, отримання інформації, що міститься в ньому. У

ході оцінки висновків зіставляється з іншими доказами в справі, визначається ступінь повноти проведеного дослідження, наукової обґрунтованості підсумкових висновків, перевіряються процесуальні вимоги призначення і проведення експертизи, вірогідність отриманих експертом результатів.

Аналізуючи процесуальне законодавство слід зазначити, що у результаті дослідження та оцінки експертного висновку відповідно до ст. 42 ГПК, ст. 189 ЦПК та ст. 101 КПК України суд чи слідчий орган може визнати його:

- повним та обґрунтованим і покласти в основу рішення;
- неповним або нечітким та незрозумілим і призначити додаткову експертизу;
- таким, що викликає сумнів у його правильності, та призначити повторну експертизу;
- таким, що не враховується при винесенні рішення, у разі непогодження суду з висновками експерта.

Якщо суд не погоджується з висновком експерта, він відповідно до ч. 6 ст. 42 ГПК, ст. 102 КПК, та ст. 147 ЦПК Україна має право відхилити цей висновок. Мотиви відхилення висновку експерта, як і оцінку експертного висновку, суд має викласти в судовому рішенні.

При цьому, як зазначає А. Р. Белкін практика переконливо свідчить, а анкетування працівників слідства та суду підтверджує, що в більшості випадків з усього висновку експерта слідчого та суд цікавлять лише підсумки. Оцінка суб'єктами доказування висновку експерта звичайно зводиться лише до перевірки повноти цих висновків, їх форми та відповідності іншим доказам у справі. Слідчий і суд, як правило, можуть оцінити лише повноту висновку експерта, перевіrivши, чи на всі поставлені питання дано відповідь, і усвідомивши характер цих відповідей. Можуть вони оцінити і дотримання експертом необхідних процесуальних вимог, і наявність у висновку всіх необхідних реквізитів. Орган, який призначив експертизу, зазначає А. Р. Белкін, не в змозі оцінити ані наукову обґрунтованість висновків експерта, ані правильність вибору і застосування ним методів дослідження, ані відповідність цих методів сучасним досягненням відповідної галузі знань, оскільки для такої оцінки цей орган повинен мати ті ж самі пізнання, що й експерт [8, с. 419–421]. Більше того, існуюча форма висновку експерта не дозволяє оцінити навіть компетенцію експерта, який проводить дослідження, оскільки містить вказівки лише на характер освіти і стаж роботи експерта. Проте ані перше, ані друге

ще не свідчить про те, що він достатньо професійно вирішив саме це експертне завдання: про компетентність експерта в питаннях конкретного експертного завдання неможливо обґрунтовано міркувати на підставі цих даних. Отже, підводить підсумок А.Р. Белкін, аргументи на користь можливості повноцінної оцінки слідчим і судом висновку експерта дуже далекі від життя, від реальної слідчої і судової практики [8, с. 112-114]. На думку вченого, слід чітко визначити ті критерії, якими слідчий і суд повинні керуватися під час оцінки висновків експерта, причому критерії реальні і загальнодоступні.

Чинним процесуальним законодавством визначені критерії оцінки висновків експерта зводяться лише до встановлення належності, допустимості, достовірності та повноти висновку. Однак, на думку автора, щоб провести повну оцінку висновку експерта необхідно розглянути його також з позиції таких критеріїв як: ясність, обґрунтованість, автентичність та відповідність іншим доказам. Нижче, в таблиці, розкрита суть кожного критерію оцінки висновку експерта із зазначенням конкретних дій, необхідних для проведення всебічної, повної, безпосередньої й неупередженої оцінки висновку експерта судово-слідчими органами.

Таблиця 1.

Критерії оцінки висновку експерта

Критерії оцінки	Зміст критерію
Повнота	Для визначення повноти висновку експерта необхідно встановити: – чи на всі запитання, сформульовані в постанові (ухвалі) про призначення експертизи, експертом надані відповіді. Варто враховувати, що число підсумкових висновків не обов'язково повинно збігатися з кількістю поставлених запитань. У висновку можуть бути вирішені запитання, поставлені з ініціативи експерта, якщо виявлені факти мають значення для справи; – якщо в постанові (ухвалі) про призначення експертизи були винесені питання, що відносяться до різних видів експертиз, то у висновку експерта, який вирішує частину питань, повинні міститися посилання на інші висновки, у яких вирішуються інші питання; – чи містить висновок експерта всі обов'язкові реквізити та складові частини; – чи всі із представлених об'єктів чи зразків досліджені експертом та зазначені у вступній частині висновку експерта.

Ясність	Для визначення ясності висновку експерта необхідно встановити: – чи є винесені експертом кінцеві висновки чіткими, ясними, односторонніми, такими, що не вимагають для розуміння їх сутності спеціальних знань.
Належність	Для підтвердження належності висновку необхідно встановити: – чи є зв'язок між фактичними даними, відображеними у висновку з обставинами, що підлягають доказуванню, тобто із предметом доказування; – чи є відповідність між інформаційним змістом висновку експерта і обставинами справи; – чи є відомості, зазначені у висновку експерта, значущими для того щоб підтвердити або спростувати обставини, що мають значення для розгляду та прийняття обґрунтованого рішення по справі.
Допустимість	Для підтвердження допустимості висновку експерта необхідно встановити: – чи були враховані вимоги процесуального законодавства відносно суб'єкта дослідження, речових джерел інформації, засобів, прийомів і інших умов одержання висновку експерта.
Обґрунтованість та достовірність	З метою підтвердження обґрунтованості та достовірності висновку експерта визначається наступне: – чи описано експертом всі застосовані ним методи, методики та умови їх застосування; – чи були вказані експертом при проведенні повторної експертизи причини розбіжностей з висновками попередніх експертиз, у разі їх наявності; – чи відповідають кінцеві висновки проміжним, що були наведені у синтезуючому розділі дослідницької частини висновку експерта; – чи відсутні протиріччя між окремими частинами висновку; – чи узгоджується трактування результатів дослідження, викладене в тексті висновку, з даними або дослідницькими фотознімками, поданими в додатку до висновку; – чи відсутні арифметичні помилки у проведених обчисленнях. У бухгалтерських, автотехнічних, товарознавчих, матеріалознавчих і інших експертизах, при проведенні яких визначаються різні кількісні показники, використовуються досить прості математичні формули, доступні для контрольної перевірки слідчим чи судом; – чи наявні в матеріалах справи або інших, доступних слідчому чи суду, джерелах або висновках ті дані, факти і обставини, на які посилається експерт для аргументації, обґрунтування зробленого ним висновку.

Автентичність	Для підтвердження автентичності висновку необхідно встановити: – чи повністю описані та виконані приписи методики, обраної відповідно до поставленого в постанові (ухвалі) питання і особливостей представлено на дослідження об'єкта; – чи відповідають основні ознаки та характеристики досліджуваного об'єкта застосуванням до нього методикам для надання проміжних та кінцевих висновків; – чи правильно визначено експертом ознаки, які повинні бути отримані відповідно до описаних в методичній літературі умов застосування методики.
Відповідність іншим до-казам	З метою підтвердження відповідності іншим доказам висновку експерта визначається наступне: – чи відповідає дійсності інформація про об'єкт дослідження, що зазначена у висновку експерта, наявним в матеріалах справи доказам, фактам і обставинам; – чи існують протиріччя між підсумковими висновками експерта і матеріалами справи. Якщо ж виявлені протиріччя, що можуть бути обумовлені як помилками, допущеними при експертному дослідженні, так і недоброякісністю інших доказів, необхідне призначення як повторної експертизи.

Узагальнюючи наведені думки, доказове значення висновку експерта — це характеристика, що відображає його місце в системі інших доказів у справі, а також рівень аргументованості висновку експерта та його сприятливості до розуміння слідчим чи судом, іншими учасниками кримінального, цивільного чи господарського процесу. Дослідження і оцінка висновку експерта полягає у підтвердженні його відповідності основним критеріям визначеним у процесуальному законодавстві. При цьому, підсумовуючи вищенаведене, потрібно зазначити про необхідність створення загальнодоступної і законодавчо встановленої системи критеріїв оцінки висновків експерта, оскільки визначені процесуальним законодавством критерії оцінки висновків експерта є не повними та не дозволяють провести всебічну оцінку не тільки висновків експерта, а й інших джерел доказів підчас кримінального, цивільного та господарського процесів.

Список використаних джерел

1. Орлов Ю. К. Проблемы теории доказательств в уголовном процессе / Ю. К. Орлов. — М.: Юрист, 2009. — 175 с.
2. Гражданский процесс / за ред. М. С. Шакарян. — М.: Юрид. лит., 1993. — 559 с. — С. 176.

3. *Васьковский Е. В.* Учебник гражданского процесса / *Е. В. Васьковский*; МГУ им. М. В. Ломоносова, юрид. фак., каф. гражд. процесса; Кубанск. гоС. ун-т, юрид. фак., каф. гражд. процесса и труд. права. — Краснодар, 2003. — 295 с.
4. *Васильев С. В.* Цивільний процес України: навч. посібник / *С. В. Васильев* — К.: Центр учбової літ., 2013. — 344 с.
5. *Орлов Ю. К.* Заключение эксперта как источник выводного знания в судебном доказывании (уголовно-процессуальные, криминалистические и логико-гносеологические проблемы) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / *Ю. К. Орлов*. — М., 1985. — 54 с.
6. *Господарське процесуальне право: підручник* / [*В. Д. Чернадчук, В. В. Сухонос, В. П. Нагребельний, Д. М. Лук'янець*]; за заг. ред. *В. Д. Чернадчука*. — Суми: ВТД «Університет. книга», 2008. — 378 с.
7. *Кримінальний процес: підручник* / [*В. В. Коваленко, Л. Д. Удалова, Д. П. Письменний*]; за заг. ред. *В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного*. — К.: Центр учбової літ., 2013. — С. 137-139.
8. *Белкин А. Р.* Теория доказывания: науч. -метод. пособ. / *А. Р. Белкин*. — М.: Норма, 1999. — 418 с.
9. *Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
10. *Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.
11. *Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА В СИСТЕМЕ ПРОЦЕССУАЛЬНЫХ ДЕЙСТВИЙ, КАК ОДИН ИЗ ИСТОЧНИКОВ СУДЕБНЫХ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ В УГОЛОВНОМ, ГРАЖДАНСКОМ И ХОЗЯЙСТВЕННОМ ПРОЦЕССАХ

О. В. Гричина

Одним из основных способов обеспечения судом и следственными органами доказательств является назначение судебной экспертизы и получения, по результатам ее проведения, заключения эксперта. Вопросы оценки, структуры и доказательственное значение заключения эксперта до сих пор остается не определенным. Важное значение приобретает вопрос определения основных особенностей оценки заключения эксперта участниками процесса судопроизводства, а также создание доступной системы критериев оценки заключения эксперта судебными и следственными органами.

Целью статьи является определение содержания, доказательственного значения заключения эксперта, выделение особенностей исследования и оценки заключения эксперта как судебного доказательства, разработка практических рекомендаций для судебных и следственных органов по оценке заключения эксперта в системе доказательств во время уголовного, гражданского и хозяйственного процессов.

В статье рассмотрены вопросы роли судебной экспертизы в системе доказывания во время уголовного, гражданского и хозяйственного процессов. Определено содержание доказательственного значения заключения эксперта, как характеристики, которая отражает его место в системе других доказательств. Выделены особенности исследования и оценки заключения эксперта как судебного доказательства. В статье определены основные критерии оценки заключения судебной экспертизы и раскрыта суть каждого критерия с указанием конкретных действий, которые необходимо провести суду или следователю для всесторонней, полной, непосредственной и беспристрастной оценки заключения эксперта. Разработаны практические рекомендации для судебных и следственных органов по оценке заключения эксперта в системе судебных доказательств.

FORENSIC EXAMINATION OF THE SYSTEM OF MEASURE, AS A SOURCE OF FORENSIC EVIDENCE IN CRIMINAL, CIVIL AND COMMERCIAL LITIGATION

O. V. Hrychyna

One of the main ways to provide the court and the investigating bodies of evidence is a judicial examination and obtain, as a result of its implementation, the expert. The assessment, structure and probative value of expert opinion to this day remains certain. Gaining importance the determination of characteristics of the expert evaluation stakeholders proceedings.

The aim of the article is to define the content probative value of expert opinion, the selection of features and research evaluation of expert opinion as court evidence developing practical recommendations for judicial and investigative bodies to assess expert opinion on the system of evidence during the criminal, civil and commercial litigation.

The article deals with the role of forensics in the system of evidence during the criminal, civil and commercial litigation. The content probative value of expert opinion as characteristics that reflect its place in the other evidence. Highlight features of the study and evaluation of the expert as court evidence. The paper identifies the key criteria for evaluating the conclusion of legal expertise and essence of each criterion with specific actions necessary to carry out the court or investigating for a comprehensive, full, immediate and impartial evaluation of the expert. Practical recommendations for judicial and investigative bodies to assess the expert forensic evidence in the system.

УДК 343.102

Є. Д. Лук'янчиков
доктор юридичних наук, професор

Національний технічний університет України «КПІ»

Б. Є. Лук'янчиков
кандидат юридичних наук, доцент

Національна академія внутрішніх справ

СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Стаття присвячена аналізу наукових підходів до формування визначення слідчих (розшукових) дій та їх складової частини, що в новому КПК України набули назву негласних через особливий порядок підготовки та проведення. Досліджуються підстави їх систематизації та критерії класифікації відповідно до чинного КПК України, проводиться розмежування з оперативно-розшуковими заходами.

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується зниженням активності законослухняних громадян у сприянні правоохоронним органам у боротьбі із злочинністю. Навіть у тих випадках, коли такі особи володіють значущою для розслідування інформацією, вони не поспішають надавати її правоохоронним органам. Непоодинокі випадки, коли навіть заручники після їх визволення зусиллями правоохоронних органів, відмовляються подавати заяву про злочин, вчинений щодо них [1, с. 26–32].

За таких об'єктивних умов відбувалася підготовка нового Кримінального процесуального кодексу України. Здійснювалися пошуки адекватних засобів протидії організованих та корумпованих злочин-

ності, вивчався позитивний світовий досвід виявлення та викриття замаскованих небезпечних злочинів, що сприяло законодавчому закріпленню нових засобів отримання інформації та формування доказів у кримінальному провадженні. У новому КПК України зазначені засоби пізнавальної діяльності представлені у вигляді інституту негласних слідчих (розшукових) дій. Законодавцем здійснено спробу сформулювати визначення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, але вони не розкривають їх основні визначальні ознаки. Це викликає дискусії науковців і практиків щодо їх розуміння, створює певні складнощі в процесі застосування. Поглиблене дослідження інституту негласних слідчих (розшукових) дій, як засобів пізнавальної діяльності з розкриття злочинів потребує з'ясування їх пізнавальної природи і процесуального значення, що обумовлює актуальність розглядуваних питань.

Інститут негласних слідчих (розшукових) дій як засобів пізнавальної діяльності з розслідування злочинів привернув увагу таких науковців, як: В. Д. Берназ, С. О. Гриненко, О. М. Дроздов, В. А. Колесник, С. С. Кудінов, Д. Й. Никифорчук, Д. П. Письменний, М. А. Погорецький, В. М. Тertiшник, Л. Д. Удалова, Р. М. Шехавцов, М. Є. Шумило та ін. Ними висвітлюється поняття, правова природа, система негласних слідчих (розшукових) дій та їх співвідношення з оперативно-розшуковими заходами. Проте низка питань залишається не вирішеними, потребує додаткового дослідження та обґрунтування. В зв'язку з цим виникла потреба проаналізувати проблемні питання, які виникають в процесі реалізації положень Кримінального процесуального кодексу України у правозастосовній практиці щодо поняття негласних слідчих (розшукових) дій та їх місця в системі засобів формування судових доказів у кримінальному провадженні.

Основним засобом інформаційного забезпечення процесу доказування у кримінальному провадженні є слідчі дії. Процес їх формування і визнання триває не одне десятиліття. Науковці по різному підходять до їх визначення. Певний час це обумовлювалося відсутністю їх визначення в нормах КПК України. В процесі тривалої дискусії під слідчими діями запропоновано розуміти передбачену кримінально-процесуальним законом і забезпечену державним примусом сукупність операцій і прийомів, котрі здійснюються при розслідуванні злочинів для виявлення, фіксації та перевірки фактичних даних, які мають значення доказів у кримінальній справі [2, с. 3–11].

Кожна слідча дія може розглядатися як специфічна сукупність пізнавальних прийомів виявлення та відображення доказової інформації певного виду. Аналізуючи поняття слідчих дій, А. Я. Дубинський наголошує на тому, що вони здійснюються відповідно до визначених процедурних вимог [3, с. 215]. Деякі автори не проводять розмежування між процесуальними та слідчими діями, а інколи їх міркування мають суперечливий характер. Так, М. І. Бажанов вірно, на нашу думку, відносить до слідчих дій ті, які проводяться в кримінальному провадженні з метою збирання та закріплення доказів, але до запропонованого переліку включає притягнення особи як обвинуваченого, обрання запобіжного заходу, визнання особи потерпілим, цивільним позивачем, притягнення особи як цивільного відповідача. Зазначені дії, без сумніву, належать до процесуальних, але мета їх застосування відрізняється від мети слідчих дій [4, с. 202–203].

Певні кроки на шляху врегулювання даного питання зроблено у новому КПК України. Під слідчими (розшуковими) діями розуміють ті, що спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні (ст. 223 КПК). Різновидом зазначених дій є негласні слідчі (розшукові) дії, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за визначеними законом випадками (ст. 246 КПК).

У наведеному визначенні наголошується на спрямованість цих дій — отримання (збирання) нових доказів або перевірку вже отриманих доказів. За межами визначення лишаються інші визначальні ознаки, за якими процесуальна дія може бути віднесена до слідчих. На дану обставину звертають увагу науковці та зазначають, що слідчі дії характеризуються певними ознаками, які дозволяють відмежувати їх від інших процесуальних дій: а) мають пізнавальну спрямованість на отримання, фіксацію або перевірку доказів; б) істотно зачіпають права та законні інтереси осіб, а тому деякі із них потребують погодження з прокурором або отримання дозволу слідчого судді; в) порядок проведення закріплений у кримінальному процесуальному законі; г) в необхідних випадках забезпечуються державним примусом [5, с. 365]. Для негласних слідчих (розшукових) дій, окрім наведених, визначальною ознакою є їх неочевидність, скритність (прихованість) від осіб, які в них не беруть участь, у тому числі й від співробітників слідчих і оперативних підрозділів, але передусім від об'єктів, відносно яких вони проводяться [6, с. 7].

Піклуючись про забезпечення прав та законних інтересів особи у кримінальному провадженні, законодавець допускає можливість застосування негласних слідчих (розшукових) дій щодо тяжких та особливо тяжких злочинів, якщо відомості про них та особу, яка їх вчинила, неможливо отримати в інший спосіб (ч. 2 ст. 246 КПК). У наведеному у цій частині переліку слідчих (розшукових) дій не вказується на зняття інформації з електронних інформаційних систем (ч. 2 ст. 264 КПК) та установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК). У зв'язку із цим можна дійти висновку про можливість їх застосування щодо злочинів, які не відносяться до тяжких або особливо тяжких.

На підставі розглянутого слід зазначити, що негласні слідчі (розшукові) дії — це різновид слідчих (розшукових) дій, порядок проведення яких закріплений у процесуальному законі, мають пізнавальну спрямованість, істотно зачіпають права та законні інтереси осіб, в необхідних випадках забезпечуються державним примусом і проводяться приховано від осіб, які не беруть участь у конкретному кримінальному провадженні.

Зважаючи на особливий порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій, окремі науковці вважають, що КПК України доповнено засобами «оперативно-розшукового характеру» [7, с. 23]. На жаль, автори не показують, що слід розуміти під засобами такого характеру. За пізнавальними прийомами отримання інформації слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи мають багато спільного, оскільки іншого не може бути. Як в кримінально-процесуальній, так і в оперативно-розшуковій діяльності з давніх часів інформацію отримують з матеріальних відображень під час огляду речей, а також від людей в процесі спілкування з ними. В кримінальному процесі передбачені різні види огляду, допиту. Подібні засоби отримання інформації передбачені і в оперативно-розшуковій діяльності (оперативний огляд різних видів, оперативне опитування тощо). Проте, ніколи ніхто не казав, що в КПК закріплено засоби оперативно-розшукової діяльності. Подібний підхід має бути при висвітленні правової природи негласних слідчих (розшукових) дій. Їх не можна називати оперативно-розшуковими заходами, оскільки вони мають іншу правову природу. Порядок їх проведення закріплено у відповідних статтях КПК України, а не Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Аналізуючи дане питання, А. О. Полтавський зазначає, що «оперативно-розшукова діяльність не була процесуальною діяльністю, а

відповідно до цього отриману за її допомогою інформацію, наприклад щодо особи, причетної до вчинення злочину, необхідно було «легалізувати» в порядку, визначеному діючим на той час кримінально-процесуальним законом» [8, с. 108].

Дійсно, розкриття злочинів забезпечується двома видами діяльності — кримінально-процесуальною і оперативно-розшуковою. Кожна з них здійснюється передбаченими законом пізнавальними засобами. Незважаючи на їх схожість за пізнавальними можливостями в отриманні інформації, вони регулюються різними нормативними документами. Підстави і порядок проведення слідчих (розшукових) дій регулюються нормами Кримінального процесуального кодексу, а оперативно-розшукових заходів — Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність». Тому не зовсім точно казати про закріплення в КПК оперативно-розшукових заходів. Негласні слідчі (розшукові) дії є різновидом слідчих дій як засобів формування судових доказів у кримінальному провадженні. За правовою природою вони є кримінально-процесуальними діями, процесуальна форма провадження яких відрізняється від порядку провадження оперативно-розшукових заходів.

Проведення негласних слідчих (розшукових) дій допускається тільки у конкретному кримінальному провадженні. Переважна їх більшість проводиться з дозволу слідчого судді за клопотанням прокурора або слідчого, погодженого з прокурором. Виняток складає контроль за вчиненням злочину (ч. 4 ст. 246 та ч. 7 ст. 271 КПК) та виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ч. 2 ст. 272 КПК).

Зважаючи на специфічний характер негласних слідчих (розшукових) дій і необхідність збереження відомостей про них в таємниці від осіб, які не мають безпосереднього відношення до розслідування, розгляд клопотань про їх проведення віднесено до повноважень слідчого судді, яким у даному разі може бути голова чи за його визначенням інший суддя Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган розслідування (ст. 247 КПК).

Законодавець встановлює обмежені строки для розгляду такого клопотання (протягом шести годин з моменту його отримання) та передбачає обов'язкову участь у розгляді особи, яка його подала (ч. 1 ст. 248). Деякі автори вважають, що за результатами розгляду

клопотання слідчий суддя дає дозвіл на втручання у приватне спілкування або відмовляє в такому дозволі [9, с. 61–62].

На нашу думку, точніше казати про отримання дозволу на проведення конкретної негласної слідчої (розшукової) дії. Такий висновок можна зробити із аналізу змісту окремих статей КПК. Про це йдеться в ст. 248 КПК де зазначається, що слідчий суддя розглядає клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, а не втручання в приватне спілкування.

Зважаючи на ситуаційний характер розслідування законодавець передбачив можливість проведення негласних слідчих (розшукових) дій до постановлення ухвали слідчого судді. Такі випадки визначаються як виняткові невідкладні і пов'язані із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину (ст. 250 КПК). Далі зазначається, негласна слідча (розшукова) дія може бути розпочата до постановлення ухвали слідчого судді у *випадках, передбачених цим Кодексом*, за рішенням слідчого, узгодженим з прокурором, або прокурором (виділено — нами). Постає питання про те, що слід розуміти під «випадками, передбаченими цим Кодексом». В коментарі до КПК ними вважають випадки, пов'язані з врятуванням життя людей, запобіганням вчиненню тяжкого та особливо тяжкого злочину ... [10, с. 518]. За такого розуміння передбачених випадків можна зробити висновок, що у невідкладному порядку допускається проводити усі негласні слідчі (розшукові) дії, що відповідає потребам практики у виявленні та розкритті тяжких та особливо тяжких злочинів.

Ознайомлення із змістом конкретних норм, що регулюють порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій, спонукає до певних сумнівів. Про можливість розпочати слідчу дію до постановлення ухвали слідчого судді йдеться у ч. 4 ст. 268 установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу та у ч. 3 ст. 269 спостереження за особою, річчю або місцем. Чи можна починати проводити інші слідчі дії, якщо про це не вказано у конкретній статті КПК? Якщо положення ст. 250 КПК є загальними для усіх негласних слідчих (розшукових) дій, ч. 4 ст. 268 та ч. 3 ст. 269 доцільно вилучити, щоб уникнути неоднозначних тлумачень про можливість проведення усіх таких дій до постановлення ухвали слідчого судді.

Деякі науковці пропонують розглядати приводи та підстави для проведення негласних слідчих (розшукових) дій. При цьому проводиться паралель між негласними слідчими (розшуковими) діями та

оперативно-розшуковими заходами. Під приводами вони розуміють передбачені законом або нормативними актами фактичні дані, які надійшли від джерел (гласних або негласних), оформлені документально та містять відомості про підставу для проведення негласних слідчих (розшукових) дій [11, с. 8]. На нашу думку, автори допускають змішування приводів та підстав, які на достатньому рівні розроблені науковцями в галузі кримінального процесу щодо стадії порушення кримінальної справи. Під приводами для прийняття рішення про порушення справи розуміють передбачене законом джерело інформації, з якого уповноважені органи дізнаються про вчинений злочин або такий, що вчиняється чи готується; іншими словами — це джерело відомостей про злочин. Підставою для порушення справи розглядають достатні дані, які вказують на наявність ознак злочину [12, с. 183–190].

В ст. 6 Закону України «Про ОРД» також мова йде про підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності, а не застосування окремого оперативно-розшукового заходу. Тобто і в кримінальному процесі і в оперативно-розшуковій діяльності приводи і підстави розглядаються щодо початку відповідної діяльності, а не проведення окремих слідчих (розшукових) дій або оперативно-розшукових заходів. Для проведення негласних слідчих (розшукових) дій потрібні дійсно відповідні підстави, під якими слід розуміти фактичні дані, що вказують на необхідність застосування саме даної, а не будь-якої іншої слідчої дії для вирішення конкретного завдання кримінального провадження. Ці дані мають свідчити про те, що проведенням інших слідчих дій, зокрема гласних, виконати завдання кримінального провадження (отримати відомості про злочин та особу, яка його вчинила) неможливо (ч. 2 ст. 246 КПК). Неможливість отримання інформації про обставини конкретного злочину, про що зазначається у даній статті КПК може розглядатися, як привід для проведення негласної слідчої дії.

Розглянувши сутність і правову природу негласних слідчих (розшукових) дій, необхідно звернути увагу на їх систематизацію. Відомості про даний інститут слідчих (розшукових) дій містяться в главі 21 КПК України. Вона складається з трьох підрозділів. У першому викладені загальні положення про негласні слідчі (розшукові) дії. У загальному вигляді законодавець визначає випадки і умови, за яких можуть проводитися негласні слідчі (розшукові) дії: а) відомості про злочин і особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб; б) злочин відноситься до категорії тяжких або особливо тяжких; в) проводяться виключно у кримінальному провадженні; г) прово-

дяться на підставі ухвали слідчого судді, за винятком: а) контроль за вчиненням злочину виключно за рішенням прокурора (ч. 4 ст. 246 КПК); б) виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, здійснюється на підставі постанови слідчого, погодженої з керівником органу досудового розслідування або постанови прокурора (ч. 2 ст. 272 КПК).

Другий підрозділ глави має назву «Втручання у приватне спілкування». Аналіз норм цього розділу показує, що одна їх частина присвячена загальним положенням проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а тому їх доцільніше було б розмістити у першому підрозділі. Це стосується загальних положень про втручання у приватне спілкування, збереження отриманої інформації в процесі проведення негласних слідчих (розшукових) дій, дослідження інформації, отриманої під час застосування технічних засобів.

Назва даного підрозділу не повною мірою розкриває логіку даної глави, що присвячена негласним слідчим (розшуковим) діям. Під втручанням у приватне спілкування розглядають доступ до змісту спілкування за умов, якщо учасники спілкування мають достатні підстави вважати, що спілкування є приватним (ч. 4 ст. 258 КПК). Невтручання у приватне спілкування слід розглядати як реалізацію таких основоположних засад як: невтручання у приватне життя (ст. 15 КПК); таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31 Конституції України); невтручання в особисте і сімейне життя (ст. 32 Конституції України).

Втручання у приватне спілкування полягає в отриманні доступу до інформації, що передається у будь-якій формі від однієї особи до іншої безпосередньо або за допомогою засобів зв'язку будь-якого типу, без відома цих осіб. Фізичними умовами, що можуть забезпечувати захист від втручання у приватне спілкування є обрані особами місце та час його здійснення, форма спілкування (вербальна, конклюдентна, письмова, графічна), форма обміну інформацією (безпосередня або опосередкована (листами, бандеролями, посылками, поштовими контейнерами, переказами, телеграмами, іншими матеріальними носіями передання інформації між особами)), технічні засоби провідного та безпроводного зв'язку та засоби писемності, створення графічних зображень, кодування інформації та її збереження тощо.

Законодавець визначає різновиди втручання у приватне спілкування, до яких відносить такі негласні слідчі (розшукові) дії як: 1) аудіо-, відеоконтроль особи; 2) арешт, огляд і виїмка кореспон-

денції; 3) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; 4) зняття інформації з електронних інформаційних систем (ч. 4 ст. 258 КПК).

У цьому зв'язку постає питання про можливість втручання у приватне спілкування під час проведення інших негласних слідчих (розшукових) дій. Важко уявити якусь із негласних слідчих (розшукових) дій, щоб вона повністю виключала можливість втручанням у приватне спілкування. Для прикладу візьмемо першу за порядком негласну слідчу (розшукову) дію, що віднесена до інших — обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК). Під час обстеження житла чи іншого володіння особи слідчий або інші особи за його дорученням ознайомлюються з обстановкою таких приміщень, документів, предметів тощо. Чи можливо вважати такі дії невтручанням у приватне спілкування? Відповідь є очевидною. За певних умов будь-яка слідча (розшукова) дія може бути пов'язана із втручанням у приватне спілкування особи, оскільки це необхідно для отримання інформації для встановлення обставин кримінального правопорушення засобами і у спосіб, що визначені чинним КПК. У зв'язку з цим, важко назвати підстави для виділення цих двох груп негласних слідчих (розшукових) дій, а спроби науковців обгрунтувати такий розподіл законодавцем виглядають недостатньо переконливими. Вони зазначають, що до першого блоку відносяться дії, спрямовані головним чином на пошук та отримання з різних джерел відомостей інформаційного призначення, які передбачені КПК України § 2 «Втручання у приватне спілкування». До другого блоку відносяться дії, які згідно з § 3 «Інші види негласних слідчих (розшукових) дій» указанного вище закону спрямовані переважно на виявлення і фіксацію фактичних даних про конкретні злочинні дії, що вчиняються окремими особами та групами, для розслідування злочинів, а також на встановлення й затримання злочинців, що переховуються [11, с. 41].

На жаль, автори не показують, що слід розуміти під відомостями інформаційного призначення. В науковій літературі відомості ототожнюються з фактичними даними та інформацією і розглядають як окремі куски події кримінального правопорушення, які звикли називати фактами [13, с. 21–22]. Визначити, які слідчі дії першого блоку не можуть використовуватися для виявлення та фіксації фактичних даних про конкретні злочинні дії, що вчиняються окремими особами та групами, для розслідування злочинів, а також на встановлення й затримання злочинців, що переховуються, неможливо. Усі слідчі дії проводяться для

отримання відомостей про злочин та особу, що його вчинила. Вважаємо за доцільне главу 21 поділити не на три, а на два підрозділи. У першому викласти загальні положення, у тому числі і ті, що сьогодні зустрічаються в інших підрозділах. Другий підрозділ має містити відомості про конкретні негласні слідчі (розшукові) дії та порядок їх проведення, що сприятиме однозначності їх розуміння в теорії і практиці.

Відсутність визначеного переліку негласних слідчих (розшукових) дій в КПК призводить до того, що серед науковців не сформовано єдиного погляду щодо віднесення передбачених в цій главі процесуальних дій і загальних положень до слідчих (розшукових) дій.

Коли мова іде про негласні слідчі (розшукові) дії, що включені до підрозділу «втручання у приватне спілкування», усі автори одностайно називають такі слідчі дії: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК); накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК); огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК).

Дещо інакше вирішується питання щодо віднесення тих або інших процесуальних дій до інших видів негласних слідчих (розшукових) дій, а деякі автори не виявляють послідовності у їх визначенні. Так, у коментарі до ст. 246 КПК України до негласних слідчих (розшукових) дій відносять лише ті, що містяться в її ч. 2. Тобто, до слідчих дій не відносять установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу. В той же час у коментарі до ст. 268 зазначається, що її частина перша надає можливість проведення негласної слідчої (розшукової) дії спрямованої на установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (мобільного терміналу систем зв'язку та інших радіо випромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, тобто мобільного телефону [14, с. 533–535; 588–589]. Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу не відносять до слідчих дій і інші автори [15, с. 98]. В той же час, В. Ю. Шепітько відносить до негласних слідчих (розшукових) дій використання конфіденційного співробітництва [16, с. 186–191]. Інші автори кажуть, що дана стаття містить унормування загальних умов використання конфіденційного співробітництва під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Порядок та тактика встановлення конфіденційного співробітництва визначаються законодавством України в сфері оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності [14, с. 601].

Подібне ставлення науковців до даного способу отримання інформації виходить із положень ст. 246 КПК України, де наводиться перелік процесуальних засобів отримання інформації, що відносяться до негласних слідчих (розшукових) дій і до нього не включаються установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу та використання конфіденційного співробітництва.

З іншого боку, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу є інструментом пізнавальної діяльності з розслідування. Воно характеризується ознаками, що притаманні негласним слідчим (розшуковим) діям: проводиться на підставі ухвали слідчого судді; метою його проведення є встановлення обставин, які мають значення для кримінального провадження. В частині першій даної статті безпосередньо наголошується, що установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу є негласною слідчою (розшуковою) дією.

Проведення цієї дії дозволяє вирішити розшукове завдання із встановлення факту знаходження у певному місці та часі конкретної особи, якій належить та (або) знаходиться у користуванні радіоелектронний засіб та інший радіо випромінювальний пристрій, активований у мережі оператора рухомого (мобільного) зв'язку. Вирішенню цього завдання сприяють положення ч. 3 ст. 34, п. 7 ч. 2 та ч. 4 ст. 39 Закону України «Про телекомунікації», відповідно до якого оператори телекомунікацій зобов'язані зберігати записи про надані телекомунікаційні послуги протягом строку позовної давності, визначеного законом, та надавати інформацію про надані телекомунікаційні послуги в порядку, встановленому законом [17].

На завершення слід зазначити, що визнання процесуальної природи негласних слідчих (розшукових) дій та подальша їх систематизація за науково обґрунтованими підставами сприятиме одностайному їх розумінню, відмежуванню від оперативно-розшукових заходів та застосуванню в практиці розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів, що вчиняються з використанням замаскованих і прихованих способів, у тому числі й організованими злочинними групами та організаціями.

Список використаних джерел

1. *Бахин В. П.* Приемы и средства борьбы с преступностью (Соотношение потребностей и возможностей) / *В. П. Бахин, А. В. Ищенко* // Актуальные проблемы организации расследования преступлений. — Одесса, 1996. — С. 26–32.

2. *Быховский И. Е.* Об актуальных вопросах совершенствования процессуальной регламентации следственных действий / *И. Е. Быховский* // Актуальные проблемы совершенствования производства следственных действий. — Ташкент, 1982. — С. 3–11.
3. *Дубинский А. Я.* Производство предварительного расследования органами внутренних дел / *А. Я. Дубинский* // Вибрані твори. — К.: Центр учб. літ., 2014. — С. 169–257.
4. *Советский уголовный процесс*. — К., 1983. — 440 с.
5. *Кримінальний процес: підручник* / *Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.*; за ред. В. Я. Тація та ін. — Х.: Право, 2013. — 824 с.
6. *Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні: [навч. -практ. посібник]* / *С. С. Кудінов, Р. М. Шехавцов, О. М. Дроздов, С. О. Гриненко*. — Х.: «Оберіг», 2013. — 344 с.
7. *Даньшин М. В.* Практичне значення встановлення між предметних зв'язків криміналістики з науками кримінально-правового циклу / *М. В. Даньшин* // Криміналістика и судебная экспертиза: межвід. наук.-метод. зб. / КНДІСЕ МЮ України. — К., 2014. — Вып. 59. — С. 19–26.
8. *Полтавський А. О.* Проблемні питання правової регламентації функціонування системи криміналістичної реєстрації Кримінальним процесуальним кодексом України: шляхи удосконалення / *А. О. Полтавський* // Криміналістика и судебная экспертиза: міжвід. наук.-метод. зб. / КНДІСЕ МЮ України. — К., 2014. — Вып. 59. — С. 107–114.
9. *Єськов С. Є.* Еволюція судового контролю за законністю й обґрунтованістю втручання у приватне спілкування в новому КПК України / *С. Є. Єськов* // Криміналістичне провадження: новації процесуальної теорії та криміналістичної практики: матеріали між нар. наук.-практ. конф., 18–19 квітня 2013 р. — Сімферополь: ДІАЙПІ, 2013. — С. 61–62.
10. *Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар* / відповід. ред.: *С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко*. — Х.: Одіс-сей, 2013. — 1104 с.
11. *Негласні слідчі (розшукові) дії: курс лекцій* / *[Д. Й. Никифорчук, С. І. Ніколаюк, В. В. Поливода та ін.]*; за заг. ред. *Д. Й. Никифорчука*. — К.: НАВС, 2012. — 124 с.
12. *Кримінальний процес України: [підручник]* / за ред. *Ю. М. Грошевого та О. В. Капліної*. — Харків: Право, 2010. — 608 с.
13. *Ильченко Ю. И.* О процессе формирования внутреннего убеждения следователя / *Ю. И. Ильченко* // Проблемы совершенствования тактики и методики расследования преступлений. — Иркутск, 1980. — С. 21–22.
14. *Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар* / за заг. ред. *В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила*. — К.: Юстініан, 2012. — 1224 с.

15. *Оперативно-розыскува діяльність та негласні слідчі (розшукові) дії у схемах: посібник* / [Никифорчук Д. Й., Зима Л. М., Тарасенко О. С. та ін.]. — К.: НАВС, 2012. — 156 с.
16. *Шепитько В. Ю.* Тенденции криминалистики и некоторые новеллы уголовного процесса / В. Ю. Шепитько // Криміналістичне провадження: новації процесуальної теорії та криміналістичної практики: матеріали між нар. наук.-практ. конф., 18–19 квітня 2013 року. — Сімферополь: ДІАЙП, 2013. — С. 165–167.
17. *Про телекомунікації*: закон України від 18 листопада 2003 року № 1280-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 12. — Ст. 155.

СТАНОВЛЕНИЕ ИНСТИТУТА НЕГЛАСНЫХ СЛЕДСТВЕННЫХ (РОЗЫСКНЫХ) ДЕЙСТВИЙ

*Е. Д. Лукьянчиков
Б. Е. Лукьянчиков*

Статья посвящена анализу научных подходов к формированию определения следственных действий. Отмечается, что институт следственных действий продолжительное время привлекает внимание ученых и практиков. В результате дискуссий и обсуждений данного вопроса на конференциях и страницах научных изданий удалось сформулировать понятие следственных действий, в котором раскрываются их основные черты и показано отличие от иных процессуальных действий, как средств познавательной деятельности по раскрытию преступлений. Особое внимание обращено на формирование нового института средств познавательной деятельности в процессе досудебного расследования. Долгое время раскрытие преступлений, в первую очередь тех, что совершались в условиях неочевидности, организованными группами, тайными, замаскированными способами, обеспечивалось согласованными действиями следственных и оперативных органов. Неизменным оставался вопрос об организации взаимодействия между ними, легализации сведений, полученных в процессе проведения оперативно-розыскных мероприятий, возможности использования их в процессе доказывания в уголовном производстве. В процессе подготовки УПК Украины изучался зарубежный опыт регулирования данного вопроса и практика правоохранительных органов по применению специальных средств познавательной деятельности в раскрытии наиболее опасных преступлений. Результатом такой работы стало то, что УПК Украины пополнился новыми средствами выявления и собирания информации о преступлении — негласными следственными (розыскными) действиями. Примечательным является то, что законодатель ограничивает сферу использования данных средств формирования доказательств. Они могут проводиться только для раскрытия тяжких и особо тяжких преступлений и в тех случаях, когда информацию о преступлении и лице, которое его совершило, иным способом невозможно и, как правило, на основании определения следственного судьи. Подчеркивается, что, несмотря на особенности познавательных приемов при их производстве и схожесть с одноименными оперативно-розыскными мероприятиями, данные следственные действия имеют иную правовую природу, а

результаты их применения являются доказательствами в уголовном производстве. Обосновываются предложения по изменению структуры соответствующей главы УПК Украины, которая посвящена регулированию института негласных следственных (розыскных) действий. В первом её подразделе, в статье об общих положениях, необходимо указать, какие действия относятся к негласным следственным (розыскным) и изложить их перечень. Отсутствие такого перечня сегодня приводит к различному толкованию при отнесении отдельных процессуальных действий к негласным следственным (розыскным) действиям.

FORMATION OF THE NON-PUBLIC INVESTIGATIVE (SEARCH) ACTIONS' INSTITUTE

E. D. Lukianchikov

B. E. Lukianchikov

The article is devoted to the analyses of the scientific approach to create the definition of investigative actions. It is indicated that the investigative actions' institute calls attention the scientists and the experts a great while. The discussions concerning this question during the conferences and in the scientific articles result the creation of the definition of investigative actions, the describing its principal characteristics and the difference from the other proceeding actions as cognitive actions means concerning the solving the crimes. It is called attention to the creation of the new institute of cognitive activity means during the prejudicial inquiry. A great while the solving of the crimes perpetrated in the conditions of the no obviousness by the organized groups by masked means has been made because of coordinated actions of the investigators and the detectives. The question concerning the cooperation between them, the legalization of the information received during the special investigation activities, the possibility to use it as evidences in the criminal proceeding remains opened. During the preparation of the Ukraine Criminal Procedure Code the foreign experience concerning the regulation of this question and the law enforcement authority's practice to apply special cognitive activities means in the solving of the virulent crimes was studied. As a result of this work the Ukraine Criminal Procedure Code is completed by the new means of the collecting of the information as non-public investigative (search) actions. The legislator restricts the use field of the creation evidences' means. It can be used only for the solving of the virulent crimes in the cases when the information can't be received by other means, as a rule, according to the investigating judge's decision. It is stressed that in spite of the cognitive means' particularities and the similarity with the special search actions, these investigative actions have the other legal nature, the results of their appliance are the evidences in the criminal proceeding. It is justified the proposals for the alteration of the structure in the chapter Ukraine Criminal Procedure Code devoted to the regulation of the non-public investigative (search) actions' institute. It is necessary to indicate which actions are the non-public investigative (search) actions and to dress the list. Today the non-existence of this list results the different interpretation when some proceeding actions are adopted as non-public investigative (search) actions.

В. І. Галаган
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри галузевих правових наук

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

І. В. Канфуї
провідний професіонал

Фонд гарантування вкладів фізичних осіб

ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО, ПРОКУРОРА ТА СЛІДЧОГО СУДДІ ПІД ЧАС ВИРІШЕННЯ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ЗА КПК УКРАЇНИ

У статті розглянуто процесуальні правовідносини, що виникають і розвиваються під час підготовки клопотання слідчого про проведення обшуку житла чи іншого володіння особи, погодження його з прокурором та розгляду по суті слідчим суддею у судовому засіданні. Звернено увагу на необхідність забезпечення процесуальної самостійності слідчого та його дії у випадку відмови прокурора у погодженні зазначеного клопотання, запропоновано й обґрунтовано низку пропозицій до КПК України з цих питань.

Чинним Кримінальним процесуальним кодексом (КПК) України запроваджено низку новел, що регламентують діяльність уповноважених державних органів, посадових осіб, представників юридичних осіб різних форм власності та громадян на досудовому і судовому провадженні. Положення цього КПК значною мірою оновили систему процесуальних правовідносин слідчого, прокурора та слідчого судді під час здійснення досудового розслідування, що потягло за собою необхідність напрацювання нових форм їх взаємодії з метою забезпечення найбільш ефективного виконання покладених на них повноважень.

Насамперед слід зазначити, що за КПК України офіційно запроваджено таку процесуальну особу, як слідчий суддя, на якого покладено здійснення у визначеному порядку судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні [1, с. 9–10].

Слідчий, згідно з пунктом 18 частини 1 статті 3 КПК України, визначається як службова особа відповідних державних органів, уповноважена в межах компетенції, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень.

Що ж до прокурора, то у пункті 15 частини 1 цієї ж статті КПК України зазначається, що під цим терміном розуміються службові особи, перелічені в законі, які діють в межах повноважень, визначених цим Кодексом. Функція прокурора на стадії досудового розслідування суттєво змінилася і нині визначається як нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, що є однією з найбільш значних новел чинного КПК України. Повноваження прокурора, якими його наділено для виконання зазначеної функції, визначено у статті 36 КПК України. На наш погляд, вони є надзвичайно широкими та такими, що явно перевищують завдання, що стоять перед прокурором при здійсненні ним прокурорського нагляду. Тим самим фактично зведено нанівець саме поняття процесуальної самостійності та незалежності слідчого, який зобов'язаний виконувати передбачені пунктом 5 частини 2 статті 40 КПК України повноваження щодо погодження з прокурором суттєвої частини передбачених цим Кодексом процесуальних дій.

У зв'язку з визначенням саме такої процесуальної форми кримінального провадження, у взаємовідносинах між слідчим прокурором та слідчим суддею з прогнозованою очевидністю виникли й певні ускладнення. Їх сутність доцільно розглянути на прикладі правовідносин, що виникають між зазначеними учасниками кримінального провадження під час прийняття рішення про проведення обшуку та під час його безпосереднього проведення.

Відповідно до вимог частини 1 статті 233 та частини 2 статті 234 КПК України, однією з юридичних підстав проведення обшуку є ухвала слідчого судді, що необхідно розцінювати як реалізацію європейського стандарту щодо прийняття найбільш важливих рішень на досудовому розслідуванні за рішенням суду.

У разі необхідності провести обшук, зазначається у частині 3 статті 234 КПК України, слідчий за погодженням з прокурором або прокурор звертається до слідчого судді з відповідним клопотанням. Вважаємо, що відсутність у цій правовій конструкції посилання на можливість порушити це клопотання слідчим без погодження з прокурором має розцінюватися як таке, що за відсутності такого пого-

дження клопотання не може бути спрямоване до слідчого судді, а у випадку такого спрямування не буде прийняте ним до розгляду з формальних причин.

Таке тлумачення цієї норми слід вважати обґрунтованим, оскільки з цього приводу склалася відповідна судова практика. Окрім того, це положення закріплене і у постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання і досудового слідства» від 25 квітня 2003 року № 4. У пункті 4 цієї постанови прямо сказано, що «суди не повинні брати до провадження подання, внесені відповідно до статті 165² КПК, якщо на порушення частини 2 цієї статті вони не погоджені з прокурором, або той із ними не погодився, або з подання не зрозуміло, який саме прокурор (його посада і прізвище) дав згоду» [2]. Аналогічна позиція висловлена й у пункті 4 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства» від 28 березня 2008 року № 2 [3].

Таким чином, не зважаючи на законодавче унормування засади верховенства права під час кримінальної процесуальної діяльності, нині частина повноважень слідчого щодо прийняття рішення про проведення обшуку практично передана прокурору та слідчому судді.

У зв'язку з викладеним непоодинокими є факти незгоди слідчих з відмовою прокурора у погодженні відповідного клопотання, що викликає необхідність оскарження такого рішення. Проте чинне законодавство надає слідчому можливість оскаржити рішення прокурора лише до прокуратури вищого рівня щодо прокуратури, в якій обіймає посаду прокурор, рішення, дії чи бездіяльність якого оскаржуються [1, с. 753]. Але таке оскарження, відповідно до частини 3 статті 40 КПК України, здійснюється через керівника органу досудового розслідування, який, у разі згоди зі слідчим, ініціює це питання перед прокуратурою вищого рівня. За таких умов слідчий не лише не може безпосередньо оскаржити дії чи рішення прокурора, який здійснює процесуальне керівництво у кримінальному провадженні, а й слідчого судді, який здійснює функцію судового контролю за досудовим розслідуванням. Логіка законодавця, який створив таку конструкцію, не видається цілком зрозумілою та обґрунтованою.

На нашу думку, доцільно було б урахувати в оцінці цієї ситуації позицію Європейського суду з прав людини, яким у справі «Пантелеєнко проти України» (заяви № 11901/02)» рішенням від 29 червня 2006 року визначалося, що «навіть припускаючи, що прокурор є незалежним, цей засіб [оскарження правоохоронцями дій прокурора до прокуратури вищого рівня — *авт.*] не міг забезпечити заявнику правовий захист» [4].

Інша ситуація виникає після проникнення до житла чи іншого володіння особи і проведення у ньому обшуку у невідкладних випадках за відсутності ухвали слідчого судді. Відповідно до частини 3 статті 233 КПК України, проведення обшуку житла чи іншого володіння особи у невідкладних випадках не передбачає обов'язкового погодження цієї дії з прокурором. Проте у другому реченні цієї ж процесуальної норми зазначено, що невідкладне звернення після вчинення таких дій до слідчого судді з клопотанням про проведення обшуку слідчий має погоджувати з прокурором.

Таким чином, створюється ситуація, за якою дії слідчого під час проведення обшуку житла чи іншого володіння особи у невідкладних випадках можуть бути необґрунтованими, незаконними та не отримати своєчасного реагування з боку прокурора. Водночас законні та обґрунтовані дії слідчого можуть не отримати адекватної підтримки зі сторони слідчого судді, до якого клопотання слідчого не дійде через відсутність погодження з прокурором.

На наше переконання, за таких умов слідчий, як того і вимагає закон, повинен мати можливість звернутися до слідчого судді з відповідним клопотанням, незважаючи на відсутність погодження з прокурором, оскільки такі дії є екстремальними і мають переслідувати мету забезпечення права громадян на повагу до житла, передбаченого статтею 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року, ратифікованої відповідним Законом України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР [5].

У чинному КПК України до клопотання слідчого про надання дозволу на проведення обшуку не висувається формальна вимога бути законним та обґрунтованим, проте відповідно до частини 3 статті 234 цього Кодексу таке клопотання має бути погодженим з прокурором та містити відомості про:

- 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;

2) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання;

3) правову кваліфікацію кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

4) підстави для обшуку;

5) житло чи інше володіння особи або частину житла чи іншого володіння особи, де планується проведення обшуку;

6) особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться;

7) речі, документи або осіб, яких планується відшукати.

В абзаці другому зазначеної норми передбачено, що до клопотання мають бути додані оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими прокурор, слідчий обґрунтовує доводи клопотання, а також витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання. На нашу думку, таким чином існує реальна можливість визначити законність та обґрунтованість клопотання, що надійшло до слідчого судді.

У частині 5 статті 234 КПК України передбачені підстави, за наявності яких слідчий суддя відмовляє у задоволенні клопотання про обшук. Слід звернути увагу на конструкцію цієї норми, відповідно до якої саме прокурор, слідчий має довести слідчому судді наявність достатніх підстав вважати, що:

1) було вчинено кримінальне правопорушення;

2) відшукувані речі і документи мають значення для досудового розслідування;

3) відомості, які містяться у відшукуваних речах і документах, можуть бути доказами під час судового розгляду;

4) відшукувані речі, документи або особи знаходяться у зазначеному в клопотанні житлі чи іншому володінні особи.

Водночас, законодавець не передбачає можливі варіанти дій слідчого судді у випадку невідображення у клопотанні про обшук інших зазначених у законі відомостей, зокрема, статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність, особи, якій належить житло чи інше володіння тощо, відсутність яких легко усувається при підготовці нового клопотання. Також є незрозумілим, чи слід розглядати ці відомості як такі, що впливають на обґрунтованість клопотання.

В юридичній літературі з цього питання існують різні думки. Так, ґрунтуючись на позиції Л. М. Масленникової та О. В. Хімічової, можна припустити, що при недостатній обґрунтованості клопотання слідчий суддя може відкласти розгляд клопотання і витребувати необхідну додаткову інформацію [6, с. 29; 7, с. 245].

Натомість, О. Г. Шило та О. В. Капліна вважають, що за таких обставин судді слід не відкладати розгляд подання, «а приймати рішення, виходячи з наявних даних. Якщо їх недостатньо, суддя повинен прийняти рішення про відмову в проведенні обшуку. При одержанні додаткових даних слідчому необхідно скласти нове подання з належним обґрунтуванням» [8, с. 197].

На нашу думку, мають право на існування обидві висловлені пропозиції. Відповідно до вимог закону, за недоведеністю обставин, зазначених у частині 5 статті 234 КПК України, слідчий суддя має відмовити у задоволенні клопотання про обшук, оскільки про це прямо зазначено у законі. У тому ж випадку, коли у клопотанні не знайшли свого відображення відомості, що мають допоміжний характер, для встановлення яких не потрібно проводити додаткові слідчі (розшукові) та негласні (слідчі) розшукові дії, якщо наявна неповнота легко усувається, слідчий суддя повинен мати можливість повернути таке клопотання слідчому, прокурору для дооформлення, а після усунення недоліків повторно розглянути його по суті.

На відміну від нині скасованого КПК України 1960 року [9, с. 415], у пункті 1 частини 2 статті 235 чинного КПК України встановлено термін дії ухвали слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи, який не може перевищувати одного місяця з дня постановлення ухвали.

В юридичній літературі висловлено думку, що суддя, надаючи дозвіл на проведення обшуку, не повинен визначати термін, протягом якого він має бути проведеним, мотивуючи таку позицію тим, що час проведення обшуку залежить від низки суб'єктивних та об'єктивних факторів, тактики, обраної слідчим під час досудового розслідування [8, с. 199].

Відзначаючи обґрунтованість такої позиції, все ж таки вважаємо за необхідне зауважити, що, на нашу думку, враховувати зазначені обставини слідчому, прокурору доцільніше перед зверненням до слідчого судді з відповідним клопотанням, а не після отримання ухвали про дозвіл на обшук. Наявність такої ухвали звичайно дає можливість слідчому, прокурору застосувати її у будь-який час на

їх власний розсуд. Водночас, обмеження у часі застосування ухвали протягом місяця має спонукати орган досудового розслідування, прокурора більш виважено підійти до підготовки і безпосереднього проведення обшуку.

Слід зауважити, що у пункті 1 частини 2 статті 235 КПК України зазначено граничний строк дії ухвали про дозвіл на обшук, який не може перевищувати одного місяця з дня постанови ухвали.

Судова практика щодо встановлення такого строку свідчить про те, що слідчі судді у цьому сприяють слідчим, встановлюючи, як правило, максимальний строк дії ухвали. Зокрема, під час надання дозволу на проведення 12 обшуків в 10 неплатоспроможних банках та Фонді гарантування вкладів фізичних осіб жодного разу суддями м.м. Києва, Дніпропетровська та Одеси не було встановлено іншого, більш короткого терміну проведення обшуку³.

Водночас, такі дії є правом слідчого судді, внаслідок чого ним цілком може бути встановлений і менший термін дії дозволу на проведення обшуку.

Проведення обшуків відповідно до засад, визначених КПК України, свідчить про можливість проблем застосування відповідних процесуальних норм у частині кількості проникнень до приміщення, у якому здійснюється обшук. Згідно з частиною 1 статті 235 цього Кодексу, ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи з підстав, зазначених у клопотанні прокурора, слідчого, надає право проникнути до житла чи іншого володіння особи лише один раз. Але чітке розуміння цього терміну стосовно самого моменту проникнення нині відсутнє.

Водночас, проведення обшуків у приміщеннях певної категорії (офіси банків, підприємств тощо), коли передбачене завдання віднайти велику кількість відповідних документів чи речей, як правило, пов'язане зі значними термінами часу, що не обмежуються одним днем. За таких умов при буквальному розумінні терміну «один раз» необхідно здійснювати у такому приміщенні обшук безперервно, допоки не будуть вилучені всі шукані об'єкти, що є очевидно нерéalним. Натомість виконання обшуку протягом кількох днів зі скла-

³ Див., напр.: кримінальні провадження № 32014040000000105 за ч. 3 ст. 212, ч. 2 ст. 205 КК України по ПАТ «КБ «АКСІОМА»; № 42014040030000077 за ч. 5 ст. 191 КК України по ПАТ «АКТА БАНК»; № 1201500000000000031 за ч. 3 ст. 364 КК України по ПАТ «ЕКСПОБАНК»; № 220140400000000169 за ч. 2 ст. 258 КК України по ПАТ «КБ «МЕЛІОР»; № 220140000000000515 за ч. 5 ст. 191 КК України по ПАТ «КБ «ПОРТО ФРАНКО»; № 120140000000000409 за ч. 5 ст. 191 КК України по ПАТ «МІСЬКИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК»

данням одного протоколу обшуку, у якому зазначається переривання цієї слідчої (розшукової) дії, не відповідає букві закону, оскільки після перерви учасники обшуку фізично повторно здійснюють проникнення у приміщення, у якому він проводиться.

За таких умов, на нашу думку, мають бути внесені зміни до частини 1 статті 235 КПК України, у якій слова «лише один раз» замінити на слова «лише на період проведення однієї такої дії». Зазначені зміни дозволять впорядкувати як сам порядок проведення обшуку, так і правовідносини між слідчим, прокурором та слідчим суддею під час його призначення та безпосереднього проведення.

Чинним КПК України не дається визначення обшуку як слідчої (розшукової) дії. У частині 1 статті 234 цього Кодексу лише вказано, що обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб. Слід звернути увагу на важливе з теоретичної і практичної точок зору питання, що КПК України жодним чином не передбачає можливість превентивного застосування при здійсненні обшуку сили, у тому числі із залученням спецпідрозділів силових структур правоохоронних органів. Відповідно до частини 1 статті 236 КПК України, слідчим, прокурором для участі у проведенні обшуку можуть бути запрошені потерпілий, захисник, представник та інші учасники кримінального провадження. З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий прокурор для участі в обшуку має право запросити спеціалістів. Отже, залучення силових підрозділів для участі в обшуку чинним законодавством не передбачене, тож і не знаходить свого відображення у відповідній ухвалі слідчого судді.

За таких умов, будь-які намагання застосувати можливості зазначених підрозділів при проведенні обшуку житла чи іншого володіння особи, є незаконними, навіть якщо вони базуються на підзаконних відомчих актах. Такі дії мають викликати жорстку реакцію прокурора, а підзаконні документи, якщо вони є, підлягають скасуванню. Проте, на жаль, застосування при здійсненні обшуків працівників силових підрозділів правоохоронних органів має значне розповсюдження.

Відповідно до частини 3 статті 236 КПК України, перед початком виконання ухвали слідчого судді особі, яка володіє житлом чи

іншим володінням, а за її відсутності — іншій присутній особі повинна бути пред'явлена ухвала та надана її копія. Зазначене свідчить про те, що обшук, на думку законодавця, ніяким чином не повинен починатися з силового захоплення приміщення, що має розцінюватися як грубе порушення чинного законодавства та законних прав громадян. За таких умов, всі дані, отримані під час обшуку, мають відповідно до пунктів 1, 2 частини 2 статті 87 КПК України визнаватися недопустимими, на них не може посилається суд під час розгляду справи по суті.

Список використаних джерел

1. *Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар: у 2 т.* — Х.: Право, 2012. — Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. — 768 С.
2. *Про практику застосування судами запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання і досудового слідства: постанова Пленуму Верховного Суду України від 25 квітня 2003 року № 4* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-03.
3. *Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства: постанова Пленуму Верховного Суду України від 28 березня 2008 року № 2* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-08>.
4. *Рішення Європейського суду з прав людини щодо суті проти України. П'ЯТА СЕКЦІЯ. СПРАВА «ПАНТЕЛЕЄНКО ПРОТИ УКРАЇНИ».* (Заяви № 11901/02). РІШЕННЯ. СТРАСБУРГ. 29 червня 2006 року. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.khpg.org/index.php?do=print&id=1193916739>.
5. *Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року.* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004/print1382611501122118.
6. *Масленникова Л. Н.* Судебный контроль за законностью процессуальной деятельности органов дознания и предварительного следствия: лекция / Л. Н. Масленникова; Акад. МВД России, Кафедра уголов. процесса и организ. расслед. преступ. — М., 1994. — 31 с.
7. *Химичева О. В.* Концептуальные основы процессуального контроля и надзора на досудебных стадиях уголовного судопроизводства: монография. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2004. — 287 С.

8. *Шило О.* Обшук житла чи іншого володіння особи: проблеми правової регламентації / *О. Шило, О. Капліна* // Вісник Академії правових наук. — 2005. — № 2 (41) — 2005. — С. 192-200.
9. *Кримінально-процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар / В. І. Бояров, Т. В. Варфоломєєва, І. В. Вернидубов та ін.; за заг. ред. В. Т. Маляренка, В. Г. Гончаренка.* — 5-е вид., перероб. та доп. — К.: Юрисконсульт, КНТ. — 2008. — 896 С.

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ СЛЕДОВАТЕЛЯ, ПРОКУРОРА И СЛЕДСТВЕННОГО СУДЬИ ПРИ РЕШЕНИИ ВОПРОСА О ПРОВЕДЕНИИ ОБЫСКА ПО УПК УКРАИНЫ

*В. И. Галаган
И. В. Канфуи*

В статье проанализированы процессуальные правоотношения, возникающие между следователем, прокурором и следственным судьей при подготовке и решении по сути ходатайства о производстве обыска в жилище или ином владении лица как следственного (розыскного) действия. Рассмотрены спорные и не в полной мере определенные в Уголовном процессуальном кодексе Украины вопросы, когда прокурор отказывает следователю в согласовании ходатайства о производстве запланированного им обыска либо обыск произведен в неотложных случаях, однако прокурор считает, что основания для его проведения отсутствовали. Акцентируется внимание на отсутствии реальной возможности для следователя обжаловать действия или решения прокурора и следственного судьи. Законодательство Украины по вопросу обжалования следователем действий прокурора вышестоящему прокурору исследовано в контексте Конвенции о защите прав человека и основополагающих свобод от 4 ноября 1950 года и решений Европейского суда по правам человека. Проанализирована процессуальная норма, в которой зафиксирована возможность проникновения в жилище на основании определения следственного судьи только один раз. На примерах из практики расследования уголовных правонарушений показана неудачная редакция этой нормы процессуального закона с учетом ситуаций, когда обыск невозможно закончить за один день и следователь при его производстве вынужден делать перерыв, а на следующий день повторно осуществлять проникновение в помещение. Обращено внимание на недопустимость привлечения к участию в производстве обыска спецподразделений правоохранительных органов и аргументировано, что силовой захват помещения должен рассматриваться как грубое нарушение действующего законодательства и законных прав граждан. При наличии таких фактов все данные, полученные во время обыска, должны признаваться недопустимыми, на них не может ссылаться суд при рассмотрении дела в судебном заседании.

По результатам проведенного исследования сформулированы предложения по изменению отдельных статей Уголовного процессуального кодекса Украины. В частности, предложено законодательно усилить процессуальную самостоятельность следователя и предоставить ему возможность обращаться с ходатайством к

следственному судье о производстве обыска в жилище или ином владении лица в случае отказа прокурора в согласовании такого ходатайства; изменить содержание процессуальной нормы в части проникновения только один раз в жилище или иное владение лица с тем, чтобы определение следственного судьи распространялось только на один период производства обыска.

INTERACTION OF INVESTIGATOR, PROSECUTOR AND INVESTIGATING JUDGE IN DECIDING THE QUESTION OF CONDUCTION SEARCHES WITH CODE OF CRIMINAL PROCEDURE OF UKRAINE

V. I. Galagan

I. V. Kanfui

Procedural relationship that discussed in this article arise between the investigator, the prosecutor and the investigating judge in the preparation and decision an application for a search in the home or other possession of the person as the investigative action. Controversial and not fully defined in the Criminal Procedure Code of Ukraine questions, when the prosecutor refuses to agree to the investigator requests for the production of their planned search or a search is made in urgent cases reviewed here, but prosecutor believes that the grounds for its holding are missing. Attention focuses in missing absence of real opportunities for the investigator to appeal against actions or decisions of the prosecutor and the investigating judge. The legislation of Ukraine on appeal investigator actions prosecutor to a higher prosecutor investigated in the context of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 4 of November 1950 and the decisions of the European Court of Human Rights. The procedural rules were analysed, were the possibility of penetration in the home based on the determination of the investigating judge only once was fixed. Unsuccessful revision of rules of procedural law based on situations, when a search can not be completed within one day and an investigator in its production is forced to take a break, and the next day is repeatedly performed penetration into the room was showed on the examples from the practice of investigation of criminal offenses. It payed attention on inadmissibility of engaging in search warrant special forces and law enforcement agencies argued that the seizure of power facilities should be viewed as a gross violation of the law and legal rights of citizens. In the presence of such facts all givens, that were obtained during the search, should be recognized invalid, court can't rely on them, in proceedings before the court.

According to the results of the study, propositions to change certain articles of the Criminal Procedural Code of Ukraine were formulated. In particular, it was proposed legislation to strengthen the procedural autonomy of the investigator and give him the opportunity to petition the investigating judge to conduct a search in the house or other possession of the person in the event of a prosecutor to agree such a request; to change the content of the procedural rules with regard to penetration once the dwelling or other property of a person with a view to determining the investigating judge extended only for one period of production of the search.

П. Д. Біленчук
професор кафедри кримінального права і процесу

Київський університет права Національної академії наук України

М. Н. Курко
доктор юридичних наук, професор

Міжрегіональна академія управління персоналом

О. А. Остролюцький
аспірант

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

ЗАСОБИ, МЕТОДИ, ТЕХНОЛОГІЇ ПОДОЛАННЯ ПРОТИДІЇ РОЗЛІДУВАННЮ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ

Стаття присвячена дослідженню концептуальних засад виявлення окремих видів протидії з боку організованих злочинних груп під час розслідування злочинів. Здійснюється аналіз позицій різних вчених щодо систематизації і класифікації окремих форм та видів протидії розслідуванню. Автори акцентують увагу на особливостях окремих форм і видів протидії організованих злочинних груп, з якою сьогодні стикаються правоохоронні органи під час розслідування.

Реальне існування і функціонування організованих злочинних груп (далі — ОЗГ) в певній мірі залежить від застосування ними дієвих і ефективних форм та способів протидії судовим, правоохоронним органам, а також від ціленаправленої можливості здійснювати ними безпосередній вплив, як на доказову інформацію, а також на учасників кримінального судочинства. Слідча і судова практика свідчить, що за останні роки правоохоронні органи дедалі частіше зустрічаються з вмотивованою, цілеспрямованою і спланованою протидією ОЗГ під час розслідування злочинів. Очевидно, що механізми протидії їх викриттю, що застосовують організовані злочинні групи стають дедалі успішними, досконалішими і професійними. За таких умов системної і консолідованої протидії ОЗГ професійна діяльність судових та правоохоронних органів значно ускладнюється.

У зв'язку з цим, важливого значення набуває постановка і вирішення завдання з розробки дієвої стратегії, тактики і механізму нейтралізації протидії ОЗГ розкриттю та розслідуванню злочинів, шляхом дослідження окремих форм, видів і реальних актів протидії організованих злочинних груп органам досудового розслідування і судового провадження. Очевидно, що враховуючи актуальність і важливість даного питання, слід детальніше зупинитись на характеристиці та засобах і методах застосування окремих видів протидії розслідуванню, що сьогодні характерні для діяльності організованих злочинних груп.

Серед небагатьох публікацій учених-криміналістів, присвячених даній тематиці, слід виділити монографію Б.В. Щура [20], у якій ним було ґрунтовно проаналізовано із позицій сучасних досягнень криміналістичної науки сучасні найпоширеніші і найбільш типові форми протидії розслідуванню злочинів, що сьогодні вчиняються ОЗГ, зокрема таких як: а) приховування злочинів; б) корупційні механізми протидії розслідуванню; в) використання ОЗГ засобів масової інформації; г) лжесвідчення; д) неправдиві показання; е) фальсифікація доказів; є) застосування погроз, фізичного та психічного насильства.

Здійснений аналіз літературних джерел дозволяє зробити висновок, що найбільш дослідженим видом протидії розслідуванню злочинів в науці криміналістиці можна вважати приховування злочинів. Ґрунтовне дослідження даного виду протидії розслідуванню злочинів всебічно висвітлено у працях Белкіна Р.С. [1] та інших дослідників [5, 10, 11, 12, 15].

Вважаємо, що певний інтерес також становить дослідження Р. М. Шехавцова [12], який вивчав типологію корупційних механізмів протидії розслідуванню та всебічно аналізував зв'язки між ОЗГ та правоохоронними органами.

Водночас дану проблему також досліджували: М. І. Мельник [15], В. В. Леоненко [11], О. В. Коташевський [10], В. Г. Гончаренко [5], Ф. М. Сокиран та інші.

Для розуміння сутності протидії розслідуванню злочинів, вчинених ОЗГ, є розкриття особливостей зовнішнього прояву в поведінці осіб, зацікавлених у перешкоджанні розслідуванню, форм і видів їх взаємодії з навколишнім середовищем, що їх оточує на певний момент вчинення злочину чи під час його розслідування, а також те, що обумовлене потребами та можливостями протидіючої особи щодо їх задоволення.

З метою всебічного дослідження системи форм, видів та способів протидії розслідуванню злочинів потрібно здійснити їх всебічну систематизацію, класифікацію та типізацію. Здійснивши консолідований аналіз теоретичних напрацювань різновидів протидії розслідуванню злочинів, розуміємо, що до цього часу в криміналістичній науці немає чітко окресленої і системно диференційованої класифікації форм та видів протидії розслідуванню злочинів. Слід зазначити, що у криміналістичній літературі найчастіше зустрічається поняття «форми» протидії розслідуванню злочинів.

Як правило, під формою протидії розуміється вид активної поведінки протидіючого суб'єкта, у якій в певних ознаках і рисах, що проявляються зовні, відображаються його психофізіологічні реакції на конкретну ситуацію, яка склалась, при вчиненні злочину або, яка виникла в ході його розслідування [12, с. 11]. Водночас в літературі зустрічаються й інші визначення і поняття. Зокрема, В. М. Карагодін у своїх дослідженнях використовує термін «акти протидії» [8, с. 21], а В. Г. Гончаренко та Ф. М. Сокиран розрізняють їх як «види» протидії [5, с. 36]. Вважаємо за доцільне у нашому дослідженні послуговуватися визначенням «форма», що означає зовнішнє вираження.

Проведений консолідований аналіз наукових досліджень присвячених даній проблемі дозволяє зробити висновок, що протидія розслідуванню злочинів виявляється в різних формах. Зокрема, В. Г. Щур виділяє шість основних форм протидії, характерних для ОЗГ: 1) приховування злочинів; 2) коруптування посадових осіб правоохоронних органів; 3) неправдиві свідчення; 4) фальсифікація доказів; 5) використання засобів масової інформації; 6) застосування погроз та фізичного насильства [20, с. 104].

В даний час дослідники виділяють приховування злочину, як одну з основних форм протидії розслідуванню. Очевидно, що приховування злочинів можна визначити як злочинну діяльність спрямовану на перешкоджання розслідуванню шляхом знищення, маскування, фальсифікації слідів злочину і злочинця, або їх носіїв [4, с. 303].

Відомо, що ще у 1975 році В. А. Овечкін намагався сформулювати першу класифікацію способів приховування злочину. Він виділяв такі дві основні групи: 1) способи, які виступають у формі перешкоджання отриманню органами досудового розслідування інформації про злочин. До цієї групи він відніс переміщення матеріальних джерел інформації про злочин, маскування інформації, знищення прак-

тичних даних, ухилення від явки до органу розслідування, відмова від надання свідчень. 2) способи, які виступають у формі перешкоджання отриманню вказаними органами інформації про злочин та видачі замість неї неправдивої інформації (інсценування та свідомо неправдиве свідчення) [17, с. 7]. Вважаємо, що ця класифікація має досить загальний характер, а тому потребує суттєвих змін та доповнень.

Р. С. Белкін виділяє наступні форми приховування злочинів: 1) утаювання інформації, як в активній (приховування предмета посягання, речових доказів, грошей та цінностей, ухилення від явки в органи розслідування), так і в пасивній формі (умовчання, недонесення, відмова від дачі показань, тощо); 2) знищення інформації а також слідів злочину, як частково, так і у цілому; 3) маскування інформації; 4) фальсифікація інформації та її носіїв у формі свідомо неправдивих показань і заяв, повна або часткова підробка документації; 5) інсценування злочинів [1, с. 366].

В сучасній криміналістичній науці особливо акцентується увага на тенденції приховування злочинів. Наприклад, В. В. Трухачов у своїх дослідженнях звертає увагу на різке зростання питомої ваги дій з приховування злочинів у загальній системі злочинної діяльності, а також здійснює акцент на якісно новий рівень приховування криміналістично-релевантної інформації. Автор в своїх дослідженнях привертає увагу на більш професійне приховування злочинної діяльності ОЗГ, на більш складніші способи приховування злочинної діяльності, на міжнародний характер злочинної діяльності, а також на більш активний і агресивний характер приховування злочинної діяльності [19, с. 29].

Наступною формою протидії є корупційні механізми протидії розслідуванню злочинів. Відомо, що сьогодні у юридичній літературі поняття корупції трактують по-різному. Таких визначень сьогодні існує понад двісті. Водночас вважаємо, що безумовно корупція — це суспільно небезпечне явище у сфері політики та державного управління. Воно виражається, як в навмисному використанні представниками влади свого службового статусу для протиправного одержання майнових та немайнових благ і переваг у будь-якій формі, так і в підкупі цих осіб [4, с. 288].

Аналізуючи дане явище, В. В. Лунесев вважає, що корупція — це термін як соціально-правовий, так і кримінологічний, який включає в себе злочини та правопорушення через використання службового

становища в особистих або групових цілях [13, с. 9]. М. І. Мельник розглядає корупцію, як різновид соціальної корозії [15, с. 34]. М. П. Яблоков стверджує, що корупція передбачає систематичний підкуп посадових осіб усіх гілок влади [21, с. 342].

Очевидно, що корупція — це «іржа», «корозія» влади та органів державного управління і місцевого самоврядування. Нажаль, корупція є невід'ємною частиною будь-якої держави. Вона відрізняється лише її обсягами, характером і географією її проявів та масштабом впливу [15, с. 8].

До корупційних механізмів протидії розслідуванню можемо віднести проблему депутатського імунітету. Відомо, що депутатський імунітет — це недоторканність депутата парламенту, а іноді інших представницьких органів влади, що означає заборону арешту, або притягнення до кримінальної відповідальності депутата [4, с. 138]. Реальну проблему вбачаємо у тому, що багато представників криміналітету прагнуть стати народними депутатами. Очевидно, що основною мотивацією є — уникнення кримінальної відповідальності за вчинені злочини та розширення масштабів, меж своєї незаконної діяльності.

Наступною формою протидії розслідування злочинів є використання засобів масової інформації (ЗМІ). Відомо, що ми живемо в інформаційному суспільстві, де масова соціальна комунікація являє собою систематичне поширення відомостей, інформації, метою якої є вплив на думку та поведінку мільйонів людей, а також утвердження духовних цінностей суспільства. Не випадково ЗМІ називають четвертою гілкою влади в державі, яка виконує різні функції ідеологічного та політичного впливу на людину, суспільство, цивілізацію.

В світовій практиці сьогодні використовуються три основні види техніки поширення і впливу ЗМІ: письмо, слово та звукове зображення. Такі засоби, як газета, журнал (сприймаються індивідуально), театр, кіно, радіо та телебачення, Інтернет, комплекси технічних пристроїв, що забезпечують швидку передачу інформації називаються засобами масової інформації [9, с. 202].

Фактично сьогодні ЗМІ є основним джерелом продукування і поширення інформації про діяльність правоохоронних органів для більшості населення України та світу, яку отримують із повідомлення радіо, телебачення, Інтернету і періодичних видань, а це значить, що ЗМІ повинні виконувати, як позитивну стратегічну, так і тактичну функцію — надавати допомогу органам влади і місцевого

самоврядування у розслідуванні і розкритті злочинів. Проте існує реальна проблема меж висвітлення подій, пов'язаних з учиненням злочинів. На жаль, до тепер немає жодного закону чи відомчого нормативного акта, який би чітко врегулював механізм передачі інформації ЗМІ про факти вчинення злочинів. На думку О. В. Коташевського, потрібно видати міжвідомчий нормативний акт, в якому повинно передбачатися механізм, хто має право, з чийого дозволу та у яких випадках і обсягах давати інформацію про факти вчинення і розслідування злочинів для ЗМІ [10, с. 94].

Ще однією складною проблемою є неправдиве та непрофесійне тлумачення представниками ЗМІ права на інформацію. Відомо, що стосунки між органами розслідування та ЗМІ не рідко бувають не тільки гострими, але і вкрай конфліктними. Оскільки основним прагненням ЗМІ є отримання інформації для забезпечення сенсації в суспільстві, але інколи юридична некомпетентність представників ЗМІ якраз і сприяє конфлікту між ЗМІ та правоохоронними органами.

Водночас вважаємо, що повідомлення певної інформації суспільству переданої за допомогою ЗМІ не може перебувати у суперечності із таємницею слідства. Відомо, що інститут таємниці слідства було введено для того, щоб перешкодити реальній протидії з боку злочинців особам, які проводять розслідування злочинів та їх судовий розгляд [14, с. 9]. Оскільки інформаційна безпека є вкрай важливою, то очевидно, що інформація, яка стосується правової процедури розслідування окремого злочину повинна бути збережена у таємниці.

Практика свідчить, що сьогодні члени організованих злочинних груп мають власні канали на телебаченні або ж можуть контролювати їх. У зв'язку з цим В. Г. Щур справедливо вважає, що інформація в таких ЗМІ може мати неправдивий характер, що фактично перешкоджає розслідуванню злочинів, дезінформує суспільство, населення, а також створює негативний імідж співробітникам правоохоронних органів [20, с. 115].

Ще однією формою протидії ОЗГ є лжесвідчення і неправдиві показання. Основними способами приховання злочинів є неправдива вербальна інформація, або відмова від показання (утаювання, неправдивий донос, неправдивий донос, самообмова) [16, с. 110].

Неправдиві показання — це творчий, психофізіологічний процес, коли допитуваний свідомо формує неправду у своїх свідченнях. Неправда — це поняття багатоаспектне, що є завжди свідомим та

навмисним перекручуванням істини. Людина, що формує неправдиві показання, у своїй пам'яті одночасно формує два варіанти подій: дійсний перебіг події (що лишається у свідомості) та вигідний для приховання злочину. Складність розпізнавання таких показів полягає у тому, що у свідомості допитуваного буде розходження між дійсними та неправдивими подіями, що може спричинити гальмові та збуджувальні процеси, а саме «роздвоєння особистості» [7, с. 47].

Слід також звернути увагу на можливість формування у показаннях людини часткової неправди, що має п'ять основних тактичних прийомів: 1) упущення окремих елементів події; 2) доповнення вигідними елементами; 3) доповнення реальними елементами, які не стосуються досліджуваної події; 4) заміна окремих елементів на найбільш вигідні; 5) заміна окремих елементів реальними, але не такими, що стосуються даної події [6, с. 33].

На перший погляд, такі поняття, як «неправда», «неправдиві показання», та «лжесвідчення» інколи вважаються тотожними. Проте, «неправда» є найширшим поняттям, що можна назвати специфічною формою мислення, та є свідомим актом людської поведінки. Водночас неправдиві показання — це умисне повідомлення інформації на допиті, яка не відповідає реальній дійсності. Що стосується лжесвідчення, то це безпосередньо повідомлення неправди, дача неправдивих показань [20, с. 104].

В зв'язку з цим В. В. Леоненко вважає, що найважливіше значення для запобігання протидії слідству має системна аналітична робота слідчого по викриттю лжесвідчення, що є гострою, соціальною та правовою проблемою [11, с. 401].

І. А. Ніколайчук вважає, що є два основних чинника дачі неправдивих показань — внутрішні, що визначають поведінку особи, що дає показання, та зовнішні, що спонукають суб'єкта до неправди [16, с. 56].

Водночас, основними мотивами, що спонукають до неправдивих показань можемо вважати такі: 1) особиста зацікавленість, 2) характер взаємин з обвинуваченим та потерпілим; 3) вплив з боку зацікавлених осіб, що спонукає до неправдивих показань шляхом підкупу погроз тощо 4) пережитий психічний стан у зв'язку з допитом; 5) розуміння допиту, як важкого обов'язку, небажаної процедури пов'язаної із втратою часу; 6) релігійні та національні почуття, кругова порука; 7) несприятлива процесуальна обстановка, коли слідчий створює конфліктну ситуацію та створює у допитуваного неправильні уявлення про цілі і завдання допиту [6, с. 34].

Наступною формою протидії розслідуванню злочинів виділяємо фальсифікацію доказів (показання, речові докази, документи, висновок експерта), що означає підробку, свідоме перекручування, підміну дійсного неправдивим [18]. На сьогодні фальсифікація доказів не є достатньо досліджуваною, що спричиняє гостру проблему, особливо в країнах з низькою правовою культурою.

Докази є вкрай важливими для встановлення обставин злочину та мають велике значення для правильного вирішення справи. В. Г. Щур вважає, що основними причинами фальсифікації доказів є: 1) недотримання процесуальної регламентації роботи з доказами; 2) прогалини у чинному кримінально-процесуальному законодавстві; 3) наявність корупції; 4) поганий підбір кадрів в органах міліції і прокуратури; 5) відсутність належного контролю [20, с. 98].

Слід зазначити, що в чинному українському законодавстві на даний момент не має окремої норми кримінального закону, яка б передбачала відповідальність за фальсифікацію доказів. Отже спостерігаємо реальну потребу у надійному законодавчому захисті доказів від фальсифікації або їх знищення. На думку Б. В. Щура, протидіяти фальсифікації доказів можна за допомогою: 1) встановлення або дотримання процесуальних гарантій; 2) викриття корумпованих посадових осіб; 3) чітке дотримання криміналістичних рекомендацій; 4) введення суворих санкцій за такі дії у кримінальний закон; [20, с. 76].

Найбільш небезпечною формою протидії розслідуванню злочинів є застосування погроз та застосування фізичного і психічного насильства, що є крайніми методами, пов'язаними із погрозами та реальним фізичним впливом, а також з фізичною ліквідацією певних осіб. Ці методи можуть бути застосовані як до слідчих, прокурорів, суддів, так і до свідків, потерпілих або членів злочинної групи [19, с. 196].

Слідча і судова практика свідчить, що сьогодні застосовуються різні форми насильства, як фізичне так і психічне. До фізичного можна віднести — побой, тілесні ушкодження, катування. До психічного — залякування та погрози. Погроза — це різновид психічного насильства, яка являє собою грубу обіцянку заподіяти яке-небудь зло, неприємність. Погрози убивством, нанесення тяжких тілесних ушкоджень, знищення майна — є найбільш небезпечними видами погроз, що є важким злочином і карається у кримінальному порядку [4, с. 189].

Виділяють наступні види погроз: загальні погрози (характерні для усіх учасників кримінального процесу) та окремі погрози (характерні для окремих груп суб'єктів). Погроза спричиняє особливий психологічний стан суб'єкта, викликає почуття страху, тривоги, хвилювання, очікування чогось неприємного, небажаного [18]. Часто свідки та потерпілі відмовляються брати участь у судовому провадженні та досудовому слідстві через погрози членів ОЗГ. Водночас ці погрози також можуть бути спрямовані на працівників правоохоронних органів, з метою прийняття ними рішень, спрямованих на приховування злочинів.

Сьогодні слідча і судова практика свідчить, що злочинці вживають заходів не тільки для знищення матеріалізованих слідів, але й підкупають (усувають) свідків, або осіб, що здійснюють правосуддя. У випадку, коли один із членів ОЗГ погоджується на співробітництво зі слідством і видає усіх її членів, та є єдиним і основним джерелом доказів, смерть такого члена ОЗГ позбавляє слідство перспектив формування доказової бази [21, с. 170].

Вважаємо, що протидія організованій злочинності — це наріжна проблема, яка передбачає вплив на її причини і умови. Водночас її сутність полягає в тому, щоб з однієї сторони, запобігти її виникненню, а з другої сторони — прискікти чи нейтралізувати реальні криміногенні дії.

Одним із концептуальних рівнів протидії організованій злочинній діяльності є розробка і внесення на розгляд Верховної Ради України проекту Закону України «Основи державної системи запобігання злочинів».

Спеціально-криміналістичний рівень запобігання і протидії організованій злочинній діяльності передбачає ряд напрямків, серед яких є такі:

- виявлення і аналіз причин і умов, які сприяли скоєнню злочинів, застосування криміналістичних заходів по їх нейтралізації;
- виявлення, затримання і нейтралізація організаційної структури злочинних групіровок (вилучення лідерів, ядра злочинної організації і притягнення їх до кримінальної відповідальності за скоєння конкретних злочинів);
- підлив фінансової бази злочинних організацій, протидія легалізації злочинних доходів, зокрема, при активному використанні податкового законодавства;
- проведення соціально-економічних заходів з метою скорочення резерву організованої злочинності.

Аналіз основних форм протидії ОЗГ розкриттю та розслідуванню злочинів, дозволяє зробити наступні висновки: по-перше, протидія ОЗГ під час розслідування злочинів значно ускладнює роботу правоохоронних органів, оскільки потребує термінової розробки і використання окремих криміналістичних рекомендацій слідству, враховуючи особливості конкретного акта протидії, з метою ефективного протистояння протидії ОЗГ. По-друге, в процесі розслідування злочинів, існує нагальна необхідність у здійсненні попередньої підготовки слідчих кадрів для застосування ними контр-засобів для усунення і дії в умовах конфліктної протидії здійснюваної ОЗГ [2, с. 494–516]. Перелік наведених вище форм і видів протидії не може бути завершеним, оскільки злочинні організації вмотивовано і цілеспрямовано виявляють винахідливість у створенні нових видів протидії та прагнуть успішно втілювати їх у життя в процесі розслідування злочинів. А це значить, що органи досудового розслідування зобов'язані бути готовими до таких актів і діяти на випередження. Крім того органи досудового розслідування мають можливість використовувати для виявлення і документування фактів протидії розслідуванню злочинів сучасний комплекс наукового забезпечення пізнання та доказування (сискознавчі, детективознавчі, криміналістичні, експертознавчі, безпекознавчі засоби, методи і технології) [3, с. 28–32].

Основними засобами, методами і технологіями подолання протидії розслідування злочинів, що здійснюється організованими злочинними групами, є наступні: удосконалення системи органів судової влади і структури правоохоронних органів (реформування органів прокуратури, поліції тощо); створення єдиного загальнодержавного банку даних, який містить відомості про організовані злочинні формування, їх структуру, склад, час, місце функціонування, характеристику злочинної діяльності і т. п.; забезпечення належного законодавчого захисту потерпілим, свідкам і іншим учасникам кримінального судочинства; формування ефективного міжнародного партнерства, співробітництва на основі реалізації Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності і додаткових її протоколів; протидія легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом; системне інформаційно-аналітичне і пропагандистсько-просвітницьке попередження і запобігання організованим злочинності як на загальнодержавному, так і місцевому рівнях.

Список використаних джерел

1. *Белкин Р. С.* Курс криминалистики: в 3 т./ *Р. С. Белкин.* — М.: Юристъ, 1997. — Т. 3. — 408 с.
2. *Біленчук П. Д.* Криміналістика: підручник / *П. Д. Біленчук, Г. С. Семаков* / за ред. П. Д. Біленчука. — 4-те вид., змін., доповн. і доопр. — К.: ВД Дакор, 2014. — 520 с.
3. *Біленчук П. Д.* Сучасне наукове забезпечення правосуддя: криміналістичне експертознавство і безпекознавство / *П. Д. Біленчук* // Актуальні питання судово-експертного забезпечення кримінальних проваджень: зб. матр. круг. столу / редкол. О. Л. Кобилянський, П. Є. Антонюк, Є. Ю. Свобода. — К.: ННПФЕКП НАВС, 2014. — С. 28-32.
4. *Большой юридический словарь* / под ред. А. Я. Сухарева, В. Е. Крутских. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: ИНФРА — М, 2000. — 704 с.
5. *Гончаренко В. Г.* Тактика психологічного впливу на попередньому слідстві / *В. Г. Гончаренко, Ф. М. Сокиран.* — К.: Укр. акад. внутр. справ, 1994. — 48 с.
6. *Достулов Г. Г.* Психология допроса на предварительном следствии / *Г. Г. Достулов.* — М.: Юрид. лит., 1976. — 112 с.
7. *Закатов А. А.* Ложь и борьба с нею / *А. А. Закатов.* — Волгоград: Ниж.-Волж. кн. изд-во, 1984. — 192 с.
8. *Карагодин В. Н.* Особенности расследования мошенничества и вымогательства // Криминалистика / под ред. И. Ф. Герасимова, Л. Я. Драпкина. — М.: Высш. шк., 1994. — 528 с.
9. *Карпенко Л. А.* Психология: словарь / *Л. А. Карпенко*, под общ. ред. А. В. Петровського, М. Г. Ярошевського. — 2-е изд., испр. и доп. — М.: Политиздат, 1990. — 304 с.
10. *Коташевський О. В.* Використання засобів масової інформації для розкриття, розслідування і попередження умисних вбивств / *О. В. Коташевський* // Слідча практика України: із досвіду слідчої роботи органів прокуратури. — К.: КримАрт. — Вип. 1. — С. 91–94.
11. *Леоненко В. В.* Запобігання лжесвідченням в кримінальних справах / *В. В. Леоненко* // Правова система України: теорія і практика: тези доп. і наук. повідом. наук.-практ. конф. — К., 1993. — 401 с.
12. *Лисиченко В. К.* Основи подолання протидії розслідуванню корисливо-насилницьких злочинів, вчинених організованими групами, злочинними організаціями: навч. посіб. / *В. К. Лисиченко, Р. М. Шехавцов*; Луганська акад. внутр. справ. — Луганськ: РВВ ЛАВС, 2004. — 176 с. — (Сер. Криміналістика).
13. *Лунеєв В. В.* География организованной преступности и коррупции в (1997–1999 гг.) / *В. В. Лунеєв* // Организованная преступность и коррупция: исследования, обзоры, информация: социально-правовой альманах. — Екатеринбург: ИИТЦ Зерцало-Урал, 2000. — № 3. — 23 с.

14. *Маслов А. Е.* Следственная тайна как средство преодоления противодействия расследованию автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / *А. Е. Маслов*, Воронеж. гос. ун-т. — Воронеж, 2001 — 24 с.
15. *Мельник М. І.* Хабарництво: загальна характеристика, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства / *М. І. Мельник*. — К.: Парламент. вид-во, 2000. — 256 с.
16. *Николайчук И. А.* Соккрытие преступлений как форма противодействия расследованию / *И. А. Николайчук* // под ред. Р. С. Белкина. — М.: Мегатрон XXI, 2000. — 233 с.
17. *Овечкин В. А.* Общие положения методики расследования преступлений, скрытых инсценировками / *В. А. Овечкин*. — Х.: ХЮИ, 1975. — 64 с.
18. *Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980)* / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://sum.in.ua/>
19. *Трухачев В. В.* Криміналістичиский анализ сокрытия преступной деятельности / *В. В. Трухачев*. — Воронеж: Воронеж. гос. ун-т, 2000. — 224 с.
20. *Щур Б. В.* Тактика нейтралізації протидії розслідуванню злочинів, вчинених організованими групами / *Б. В. Щур*; за ред. В. Ю. Шепітько. — Х.: Гриф, 2005. — 176 с.
21. *Яблоков Н. П.* Криминалистика: учебник для вузов и юрид. факультетов / *Н. П. Яблоков*. — М.: ЛексЭст, 2003. — 376 с.

СРЕДСТВА, МЕТОДЫ, ТЕХНОЛОГИИ ПРЕОДОЛЕНИЯ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ РАССЛЕДОВАНИЮ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СОВЕРШАЕМЫХ ОРГАНИЗОВАННЫМИ ПРЕСТУПНЫМИ ГРУППАМИ

*П.Д. Биленчук
М.Н. Курко
А.А. Остролуцкий*

Статья посвящена исследованию концептуальных основ выявления отдельных видов противодействия со стороны организованных преступных групп при расследовании преступлений. Проанализированы подходы и позиции различных ученых по классификации отдельных форм и видов противодействия расследованию. Авторы акцентируют внимание на особенностях отдельных видов противодействия организованных преступных групп, с которыми сталкиваются правоохранительные органы при расследовании.

MEANS, METHODS, TECHNOLOGIES OF CRIME COUNTERACTION COMMITTED BY ORGANIZED CRIMINAL GROUPS

*P.D. Bilenchuk
M.N. Kurko
O.A. Ostrolutskyj*

The article is devoted to the investigation of the conceptual basis and finding out of the certain types of counteraction from the side of criminal groups during the case investigation. Opinions of different scientists to the systematization and classification of certain forms and types of the case investigation counteraction were analyzed. Authors pay attention on the peculiarities of certain types and forms of counteraction of the organized criminal groups which nowadays face law enforcing bodies during the case investigation.

УДК 343.98

В. П. Корж
доктор юридических наук,
профессор кафедры уголовно-правовых дисциплин

Харьковский национальный университет внутренних дел

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ В УСЛОВИЯХ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ: СУЩНОСТЬ И ПОНЯТИЕ

В статье определены криминалистические признаки экономических преступлений, совершаемых организованными преступными группами, раскрыта их сущность и предложен новый подход к определению понятия экономических преступлений в условиях рыночных отношений хозяйствования.

Рыночные основы хозяйствования существенно повлияли на все составляющие экономических отношений и, в частности, на отношения финансово-экономические, которые в этих условиях стали основными регуляторами производственной, посреднической и других видов предпринимательской деятельности. В связи с этим следует согласиться с точкой зрения Г.Л. Вознюк, что рыночные отношения — это прежде всего отношения финансово-экономические [1, с. 4]. И, как правильно отмечает И.В. Александров, общественные отношения в экономике сложились, развились новые отрасли и институты, во многом новой стала технология экономических взаимоотношений и документооборота, учета и регистрации финансово-

MEANS, METHODS, TECHNOLOGIES OF CRIME COUNTERACTION COMMITTED BY ORGANIZED CRIMINAL GROUPS

*P.D. Bilenchuk
M.N. Kurko
O.A. Ostrolutskyj*

The article is devoted to the investigation of the conceptual basis and finding out of the certain types of counteraction from the side of criminal groups during the case investigation. Opinions of different scientists to the systematization and classification of certain forms and types of the case investigation counteraction were analyzed. Authors pay attention on the peculiarities of certain types and forms of counteraction of the organized criminal groups which nowadays face law enforcing bodies during the case investigation.

УДК 343.98

В. П. Корж
доктор юридических наук,
профессор кафедры уголовно-правовых дисциплин

Харьковский национальный университет внутренних дел

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ В УСЛОВИЯХ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ: СУЩНОСТЬ И ПОНЯТИЕ

В статье определены криминалистические признаки экономических преступлений, совершаемых организованными преступными группами, раскрыта их сущность и предложен новый подход к определению понятия экономических преступлений в условиях рыночных отношений хозяйствования.

Рыночные основы хозяйствования существенно повлияли на все составляющие экономических отношений и, в частности, на отношения финансово-экономические, которые в этих условиях стали основными регуляторами производственной, посреднической и других видов предпринимательской деятельности. В связи с этим следует согласиться с точкой зрения Г.Л. Вознюк, что рыночные отношения — это прежде всего отношения финансово-экономические [1, с. 4]. И, как правильно отмечает И.В. Александров, общественные отношения в экономике сложились, развились новые отрасли и институты, во многом новой стала технология экономических взаимоотношений и документооборота, учета и регистрации финансово-

экономической деятельности. Значительная часть признаков экономических преступлений изменилась [2, с. 20].

В юридической литературе является дискуссионной проблема определения понятийного аппарата экономических преступлений. Так, П.С. Яни к преступлениям в сфере экономики относит все посяательства на собственность, налоговые, валютные, предпринимательские, таможенные преступления [3, с. 33]; Е.Л. Стрельцов экономические преступления определяет как предусмотренные уголовным законом деяния, направленные на нарушение отношений собственности (имущественные отношения) и существующего порядка осуществления хозяйственной деятельности [4, с. 113]. Несколько другая точка зрения у В.П. Верина, который к преступлениям в сфере экономики относит все преступления против собственности, в том числе и корыстно-насильственного характера, а также преступления в сфере экономической деятельности и преступления против интересов службы в коммерческих и иных организациях [5]. Данная точка зрения не бесспорна. На наш взгляд, к преступлениям в сфере экономики не должны относиться преступления корыстно-насильственного характера, а именно: вымогательство, грабеж или разбой. Полагаем, что к классу экономических преступлений относятся преступления в сфере отношений собственности только корыстно-имущественного характера.

По данным МВД Украины, в сфере экономики ежегодно совершается более 30 тыс. преступлений, из них каждое второе преступление — против собственности и в сфере служебной деятельности, а каждое четвертое преступление — в сфере хозяйственной деятельности, *Наиболее криминализованы* такие приоритетные направления экономики, как *финансово-кредитная и внешнеэкономическая деятельность, топливно-энергетический и аграрно-промышленный комплексы, металлургическая промышленность и сфера приватизации*. В указанных сферах преступления совершаются организованными группами с коррупционными связями. Они относятся к числу наиболее распространенных.

По нашему мнению, при раскрытии сущности и определении понятия экономических преступлений, совершаемых ОПГ, следует учитывать: 1) специфические закономерности формирования ОПГ в структуре легальной и нелегальной хозяйственной, финансовой, внешнеэкономической деятельности, властно-управленческих органов, в сфере торговли, приватизации; 2) криминально-коррупци-

онные технологии экономических преступлений в ситуациях, когда элементы способа подготовки, совершения и сокрытия следов указанных преступлений составляют самостоятельные составы двух и более преступлений;

3) способы и методы обеспечения безопасности членам организованной преступной группы с помощью коррупционных связей.

Специфика организованной преступной деятельности организованных групп, (преступных организаций, сообществ) в том, что, совершая преступные посягательства в государственном и негосударственном секторе экономики, они для достижения закономерной преступной цели — получения и легализации преступных доходов — совершают, как правило, два и более преступных деяния. Например, организованная группа с целью совершения финансового мошенничества создает ряд фиктивных фирм, через которые впоследствии «проходит» легализация преступных доходов. В указанной ситуации расследованию подлежит: финансовое мошенничество, фиктивное предпринимательство и легализация преступных доходов организованными группами, т. е. все три самостоятельных состава преступлений. Они взаимосвязаны и подчинены закономерной цели организованной группы — получению и легализации криминальных доходов.

Вышеизложенное весьма убедительно подтверждают результаты наших исследований. Так, 89,7% составляют ОПГ корыстно-хозяйственной направленности, обладающие коррупционными связями с должностными лицами властно-управленческих и правоохранительных органов. Обобщение практики судебно-экономических экспертиз показало, что приватизация проходит под контролем организованной преступности. В частности, 95% коммунального имущества г. Харькова было приватизировано с грубым нарушением законодательства.

Изменение собственников в металлургической, химической, машиностроительной и других сферах промышленности привело к увеличению теневого сектора в хозяйствовании. По данным экспертов, новые собственники 70–80% своих доходов скрывают от налогового контроля. Следует отметить, что смене форм собственности в указанных приоритетных направлениях экономики предшествовали криминальное банкротство, коррупционные схемы, коррупционные откаты, организованная преступная деятельность финансово-промышленных групп.

Системный подход к исследованию преступлений экономической направленности позволяет определить их криминалистические признаки. Таковыми являются:

– *специальный субъект или субъектный состав* (ОПГ, преступная организация), который непосредственно связан с предметом преступного посягательства в сфере экономических отношений. Это должностные лица, коррумпированные чиновники, материально-ответственные лица, финансово-бухгалтерские работники, предприниматели легального, теневого производства, сферы услуг и другие работники предприятий, организаций и учреждений, которые относятся к приоритетным направлениям экономики;

– *специальный предмет преступного посягательства* — это имущество, имущественные права и обязательства государственных, коммунальных предприятий, учреждений, организаций, отнесенных к приоритетным направлениям сферы экономики. Таковыми являются: отрасли промышленности (машиностроения, металлургии, химическая и др.), аграрно-промышленная, топливно-энергетическая сферы, внешнеэкономическая деятельность, финансово-кредитная, бюджетная системы, сфера приватизации, транспорт. Предметом преступного посягательства может быть движимое имущество: деньги, ценные бумаги, валютные ценности; имущественные права и обязательства, или недвижимое — земельные и другие естественные угодья, любое имущество, размещенное на земле, связанное с ней (здания, сооружения и т. д.);

– *криминально-коррупционная технология* экономического преступления — это совокупность действий, операций, приемов, коррупционных схем, методов воздействия, направленных на выбор сферы и предмета преступного посягательства, способа преступления, который включает несколько способов самостоятельных составов преступлений; планирование, подготовку и осуществление преступных акций; сокрытие следов преступной деятельности; разработку способов легализации преступных доходов; коррупционных схем, связей, мер обеспечения безопасности членам организованной группы при использовании легального и теневого бизнеса в преступной деятельности;

– *закономерная цель преступной деятельности* — получение криминальных доходов и их легализация. Организаторы преступного бизнеса используют более 60 способов легализации криминальных доходов;

– *негативные последствия преступного посягательства для предприятий, учреждений, организаций, отнесенных к приоритетным направлениям экономики. Это реальные убытки, существенный вред и другие тяжкие последствия (доведение предприятия до банкротства, незаконная его приватизация).*

По данным правовой статистики в *металлургической промышленности* в составе ОПГ были совершены такие преступные деяния, как *экономическое мошенничество, незаконная приватизация, криминальное банкротство, присвоение государственного или коммунального имущества, уклонение от уплаты налогов.*

В *финансово-кредитной сфере* должностные, служебные лица — члены ОПГ в структуре финансовых учреждений, организаций, в том числе и банковских, совершают преступления, связанные с *нарушением установленного законодательством порядка учета денежных средств, валюты, ценных бумаг и порядка предоставления кредитов* при проведении:

- страхования, в том числе государственного;
- пенсионного обеспечения, в том числе государственного или негосударственного; банковских операций с ценными бумагами; банковской деятельности; финансово-кредитных операций.

Как свидетельствует практика, в финансово-кредитной сфере члены ОПГ совершают присвоение, растрату имущества или завладение им путем злоупотребления служебными полномочиями, финансовое мошенничество, легализацию доходов, полученных преступным путем, и др. Следует отметить, что каждое девятое преступление совершается специальными субъектами: должностными лицами, специалистами, другими лицами в связи с выполнением ими полномочий на объектах банковской системы.

В *банковской сфере* каждое второе преступление совершается непосредственно в банках работниками банковских учреждений в составе ОПГ или преступной организации при выполнении ими служебных обязанностей. Указанными субъектами были совершены: присвоение, растрата денежных средств или завладение ими путем злоупотребления служебным положением, финансовое мошенничество, незаконные действия с документами на перевод, платежными карточками и иными средствами доступа к банковским счетам; легализация доходов, полученных преступным путем и другие преступления при осуществлении кредитных и банковских операций.

В сфере внешнеэкономической деятельности специальные субъекты преступного посягательства — должностные, служебные, материально-ответственные и другие лица, выполняющие на предприятиях, в учреждениях, организациях распорядительные или административно-хозяйственные функции, а также лица, имеющие доступ к денежным средствам, имуществу — в связи с выполнением служебных обязанностей в составе преступной группы или ОПГ совершают экономические преступления на специальных объектах сферы внешнеэкономической деятельности. На этих объектах члены ОПГ совершают преступления против собственности, в сфере хозяйственной, служебной деятельности:

- при оформлении экспорта или импорта товаров;
- при предоставлении субъектами предпринимательства услуг иностранным фирмам, в том числе страховых, консультационных, маркетинговых, экспортных, посреднических, аудиторских и др.;
- при проведении научной, научно-технической, научно-производственной деятельности;
- при проведении международных финансовых операций и операций с ценными бумагами в случаях, предусмотренных законом;
- при проведении кредитных и расчетных операций между отечественными и иностранными субъектами предпринимательства;
- при таможенном оформлении грузов, незаконном ввозе товаров (контрабанда).

Приоритетным направлением сферы экономики является *аграрно-промышленный сектор*. Должностные лица или с их участием специалисты, руководители структурных подразделений, другие лица, на которых возложены полномочия материально-технического, производственного характера, предприниматели, фермеры, другие лица в составе ОПГ совершают преступления против собственности, в сфере хозяйственной служебной деятельности на специальных объектах аграрно-промышленного комплекса.

Из числа приоритетных направлений экономики необходимо выделить *топливно-энергетический комплекс*. На предприятиях и в учреждениях, организациях топливно-энергетического комплекса должностные лица, специалисты, руководители структурных подразделений, собственники, другие лица в составе ОПГ совершают экономическое мошенничество, присвоение, растрату имущества или завладение им путем злоупотребления служебными полномочиями, фиктивное предпринимательство, уклонение от уплаты налогов

и другие преступления в сфере служебной деятельности. Указанные субъекты совершают экономические преступления на предприятиях электроэнергетики, топливной, угольной, сланцевой, торфяной промышленности, газоснабжения, тепловых сетей, внешнего освещения, эксплуатации внешнего освещения.

По данным правовой статистики каждое девятое преступление в сфере служебной деятельности совершают служебные лица предприятий, организаций топливно-энергетического комплекса.

К преступлениям экономической направленности относятся преступления, связанные с *приватизацией объектов государственного и коммунального имущества*. Указанные преступления совершают члены ОПГ в ходе приватизации, т. е. при отчуждении государственного и коммунального имущества, а именно: присвоение имущества, завладение имуществом путем злоупотребления служебными полномочиями, фиктивное банкротство, получение взятки, злоупотребление властью или служебными полномочиями, превышение служебных полномочий и др. Эти преступления непосредственно связаны с приватизацией, потому что они были совершены служебными, должностными и иными лицами в составе ОПГ:

- при приватизации государственного, коммунального имущества, объектов аграрно-промышленного комплекса, жилищного фонда и земельных участков;
- при проведении незаконных операций с акциями приватизированных предприятий или предприятий, которые приватизируются;
- на фондовом рынке, в связи с реформированием собственности или смешанной собственности.

Приоритетным направлением в экономике являются *бюджетная сфера*. Предметом преступного посягательства являются государственные денежные средства, финансовые ресурсы административно-территориальных единиц, предприятий, учреждений, организаций, которые финансируются за бюджетные средства полностью или частично. В составе ОПГ, где предметом посягательства выступают бюджетные средства совершаются следующие преступления:

- нарушения законодательства о бюджетной системе;
- присвоение бюджетных средств, их растрата или завладение путем злоупотребления служебным положением служебными, материально-ответственными лицами бюджетных предприятий, учреждений, организаций;

- злоупотребление властью или служебными полномочиями, превышение власти или служебных полномочий;
- присвоение бюджетных средств, финансовое мошенничество, взяточничество и др. преступления, связанные со сферой социальных расходов.

Изложенный криминалистический анализ экономических преступлений, совершаемых ОПГ на приоритетных направлениях экономики, свидетельствует о том, что в условиях рыночных основ хозяйствования распространенными преступлениями против собственности являются преступления в сфере хозяйственной и служебной деятельности.

Резюмируя изложенное, можно предложить новый подход к определению понятия *экономических преступлений*, совершаемых в условиях рыночных отношений. Таковыми являются преступления в *сфере отношений собственности, финансово-экономической и служебной деятельности, совершаемые специальным субъектом или субъектным составом (организованная группа, преступная организация) в процессе производства, распределения, обмена и потребления материальных благ и услуг на предприятиях, в учреждениях, организациях приоритетных направлений экономики с использованием криминально-коррупционных технологий легального и теневого бизнеса, коррупционных связей с должностными и служебными лицами органов управленческого, финансового, налогового, таможенного контроля.*

Полагая, что раскрытие сущности экономических преступлений и определение их понятийного аппарата позволяет выделить *четыре группы преступлений*, совершаемых ОПГ на предприятиях, в организациях, учреждениях, относящимся к приоритетным направлениям экономики. Это сферы: *финансово-экономической деятельности; отношений собственности; хозяйственной деятельности; служебной деятельности должностных лиц государственных органов.* Указанные группы следует подразделить на подгруппы. В подгруппах мы выделяем виды и совокупность видов экономических преступлений, совершаемых ОПГ, предусмотренных нормами УК.

Новый подход к определению криминалистических признаков экономических преступлений, совершаемых ОПГ на приоритетных направлениях экономики в условиях рыночных основ хозяйствования, раскрытие их сущности имеет определенное научное и практическое значение. В связи с этим актуальным для науки и практики

криміналістики являється совершенствование методик расследования отдельных видов преступлений в сферах финансово-экономической, хозяйственной и служебной деятельности, а также разработка комплексных методик расследования множественности видов экономических преступлений.

Список використаних джерел

1. *Загородний А. Г.* Финансово-економічний словник / *А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк.* — К.: Знання, 2007. — 1072 с.
2. *Александров И. В.* К вопросу о проблемах расследования современных экономических преступлений / *И. В. Александров* // Эксперт-криминалист. — 2013. — № 3. — С. 20.
3. *Яни П.С.* Экономические и служебные преступления / *П.С. Яни.* — М.: ЗАО Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. — 208 с.
4. *Стрельцов Е. Л.* Экономическая преступность в Украине: курс лекций / *Е. Л. Стрельцов* — Одесса: АО БАХВА, 1997. — 572 с.
5. *Верин В. П.* Преступления в сфере экономики: учеб.-практ. пособие / *В. П. Верин*; науч. ред.: Н.В. Радутная. — 2-е изд., доп. — М.: Дело, 2001. — 200 с.

ЕКОНОМІЧНІ ЗЛОЧИНИ В УМОВАХ РИНКОВИХ ВІДНОСИН: СУТНІСТЬ І ПОНЯТТЯ

В. П. Корж

У статті визначені криміналістичні ознаки економічних злочинів, скоєних організованими злочинними групами, розкрита їх суть і запропонований новий підхід до визначення поняття економічних злочинів в умовах ринкових відносин господарювання.

ECONOMIC CRIMES IN THE CONDITIONS OF MARKET RELATIONS: ESSENCE AND CONCEPT

V. P. Korg

The criminalistics signs of the economic crimes accomplished by the organized criminal groups are certain in the article, their essence is exposed and the new going is offered near determination of concept of economic crimes in the conditions of market relations of management.

О. М. Цільмак
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії

Одеський державний університет внутрішніх справ

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НА ЕТАПАХ ПОБУДОВИ ТА ПЕРЕВІРКИ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ВЕРСІЙ

У статті розглянуті етапи процесу побудови та перевірки криміналістичних версій (підготовчий, пошуково-формуючий, операціональний та оцінний) та у відповідності до цих етапів визначаються конкретні завдання, що повинні вирішити суб'єкти досудового розслідування. Виокремлення конкретних основних завдань дає розуміння суб'єктами досудового розслідування сутності процесу побудови та перевірки криміналістичних версій, своєчасне виявлення помилок та їх усунення; досягнення ефективних результатів у процесі досудового розслідування та розкриття злочину.

Органи внутрішніх справ повинні захищати права і свободи людини та громадянина, тим самим забезпечувати законність і правопорядок у державі. Слід наголосити, що саме від ефективності діяльності ОВС значною мірою залежить успішність та стабільність суспільного розвитку. Однак, на сучасному етапі, модель української правоохоронної системи не відповідає потребам суспільства та загальноновизнаним міжнародним демократичним стандартам, тому потребує реформування та модернізації.

Першим шляхом для модернізації правоохоронної системи став закон України «Про національну поліцію, який був ухвалений 2 липня 2015 року Верховною Радою та підписаний 04 серпня 2015 року президентом України П.О. Порошенком. У цьому законі підкреслено, що основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції є рівень довіри населення до поліції.

На жаль, на сьогодні можна констатувати низький рівень довіри населення до ОВС. Як свідчать соціологічні данні, одним із вагомих критеріїв, що впливає на імідж ОВС, є процес розслідування та розкриття правопорушень.

Тому, для забезпечення ефективності досудового розслідування вкрай необхідне наукове обґрунтування тактики, методики, засобів та способів розслідування та розкриття злочинів. Слід зазначити, що

розслідування кожного злочину обов'язково торкається процесу побудови та перевірки криміналістичних версій, який, на мою думку, також повинен модернізуватися та поступово здобувати найбільш високий професійний рівень.

Криміналістичні версії та технологія планування розслідування злочинів сформувалися в самостійну приватну криміналістичну теорію, яка базується на досягненнях інших галузей наук таких, як: філософія, логіка, психологія управління, соціальна психологія, юридична психологія, кримінальне право та процес тощо.

Розкриттю сутті криміналістичних версій присвячені праці В.Ф. Асмуса, Р.С. Белкіна, А.М. Васильєва, А.І. Вінберга, А.Ф. Волобуєва, С. О. Голунського, І.Ф. Герасімова, Л.Я. Драпкіна, А.Ф. Зелінського, А.В. Іщенко, І.М. Лузгіна, А.М. Ларіна, Г.М. Мінковського, І.Ф. Пантелєєва, Р.Д. Рахунова, О.О. Старченка, М.С. Строговича, Б.М. Шавера, А.Р. Шляхова та інших.

У криміналістичній літературі приділялася належна увага технології побудови та перевірки криміналістичних версій та їх етапам. Так, наприклад, на думку І.Ф. Герасімова, Л.Я. Драпкіна [2], динамічна структура криміналістичних версій складається з шести основних етапів, які утворюють механізм побудови версій, а саме: 1) дослідження за допомогою аналізу, синтезу, узагальнення, абстрагування, аналогії, моделювання та інших методів всього інформаційного масиву, вже зібраного у кримінальній справі; 2) визначення шуканого, ще невідомих (невстановлених) обставин; 3) виявлення проблемної ситуації; 4) формування фактичної бази версії, яка створюється з інформації, яка групується навколо невідстановлених обставин справи; 5) формування теоретичної бази версії за рахунок певних основних джерел додаткової інформації; 6) формування версійного умовиводу за допомогою фактичної та теоретичної баз (логічних посилок).

Волобуєв А.Ф. [3] виокремлює три етапи процесу побудови криміналістичних версій: 1) отримання вихідної інформації; 2) її логічна обробка; 3) власне формулювання версій.

Однак, у наукових працях не описані основні завдання органів досудового розслідування, які необхідно вирішити під час процесу побудови та перевірки криміналістичних версій. Тому, *метою статті* є наукове обґрунтування та класифікація основних завдань суб'єктів досудового розслідування на етапах побудови та перевірки криміналістичних версій.

Отже, на нашу думку, *криміналістична версія* — це об'єктивне припущення стосовно об'єктивної та суб'єктивної сторони певного злочину, що витікає з фактичних підстав і логічних міркувань та вимагає відповідної перевірки для з'ясування істини у кримінальному провадженні.

Кожний процес, як й процес побудови та перевірки криміналістичних версій, має певні етапи його реалізації. На нашу думку, є чотири етапи цього процесу, а саме: підготовчий, пошуково-формулюючий, операціональний та оцінний. Розглянемо кожен з цих етапів та їх конкретні завдання, що повинні вирішувати суб'єкти досудового розслідування.

Отже, *перший етап — підготовчий*. На ньому відбувається підготовка до процесу побудови та перевірки криміналістичних версій. Цей етап є дуже важливим для усього процесу розслідування кримінального провадження. Тому що тільки тоді, коли суб'єкт досудового розслідування буде добре озброєний знаннями, що стосуються певного злочину, та збере якомога більше фактичних даних та інформації стосовно злочинного факту, тільки тоді він зможе раціональніше та найбільш ефективно спланувати розслідування злочину.

Основними завданнями суб'єктів досудового розслідування на підготовчому етапі є:

- встановлення злочинного факту (злочин було вчинено; злочин не був вчинений (тобто, наприклад, сталися: природна смерть, самогубство або нещасний випадок); був вчинений інший злочин (тяжкі тілесні ушкодження, які спричинили смерть);

- з'ясування змісту відомостей про злочинне явище та їх вірогідності;

- збір і накопичення окремих фактів, які стосуються конкретно злочинного явища;

- вивчення обставин досліджуваного злочинного явища, збір фактів;

- вивчення закономірностей злочинного явища;

- формулювання та виділення усіх важливих елементів, ознак, властивостей, характеристики об'єктів дослідження;

- послідовний поділ множини об'єктів (за однією ознакою поділу; без повторів та без пропусків) на підмножини, з використанням принципу «від загального до конкретного»;

- систематизація та узагальнення усіх можливих параметрів об'єктів; виділення вузлових точок, які характеризують вивчаємий об'єкт з позиції раніше сформульованої мети;

– ранжування об'єктів дослідження шляхом розміщення ознак об'єктів в певному порядку, за принципом зростання або зменшення будь-якої ознаки, властивості, характеристики;

– відбір доцільних деталей, елементів, ознак, властивостей, характеристик об'єктів дослідження, а також відбір недоцільних, тобто тих що виключають можливість обирати їх як достовірні фактичні дані;

– упорядкування деталей, елементів, ознак, властивостей, характеристик об'єктів досудового розслідування за певними критеріями;

– узагальнення отриманих юридично значимих фактичних даних та інформації стосовно злочинного факту.

Слід зазначити, що *фактичні дані та інформація отримуються з:*

1) *речових доказів;*

2) *офіційних документів* — протоколів слідчих (розшукових) дій; висновків судової експертизи; документів, що містять результати негласних слідчих (розшукових) дій тощо;

3) *будь-яких інших джерел* — Інтернету, ЗМІ, випадкових джерел, пліток тощо;

4) *наукових джерел* — даних природних, технічних та інших наук (криміналістики, психології, судової медицини, судової психіатрії, біології, зоології, фізики, хімії й ін.);

5) *узагальнень правозастосовної практики* — практичного досвіду слідчої, оперативно-розшукової, прокурорської, судової, експертної діяльності;

6) *життєвого й професійного досвіду* суб'єкта правозастосовної діяльності.

Другий етап процесу побудови та перевірки криміналістичних версій — це пошуково-формулюючий. На цьому етапі відбувається власне сам процес висунення криміналістичних версій. *Побудова криміналістичної версії* — це пізнавально-вольовий, креативний процес формування ідей, припущень або умовиводів стосовно сутності злочину або окремих обставини події, яка має ознаки злочину. Тобто побудова криміналістичних версій це процес створення гіпотези, яка надасть пояснення ще не поясненим явищам, фактам, подіям. Головним елементом будь-якої гіпотези є припущення, яке містить ті знання, які були здобуті на першому етапі висунення версій, внаслідок узагальнення фактів, що стосуються досліджуваної події.

Основною метою побудови криміналістичних версій є перехід від імовірності до достовірності шляхом пізнання подій минулого або

передбачення подій майбутнього. Основними завданнями суб'єктів досудового розслідування на пошуково-формулюючому етапі є:

- зіставлення юридично значимих фактичних даних та інформації стосовно злочинного факту з наявними узагальненнями правозастосовної практики в аналогічних кримінальних провадженнях;
- виведення всіх можливих логічних наслідків (фактів, явищ, закономірностей), які повинні існувати в разі істинності окремих версій;
- визначення загальних об'єктивних закономірностей й механізмів злочинної події;
- розпізнання закономірностей, механізмів, тенденцій, логіки, мотивів злочинця;
- формування імовірних зовнішньообумовлених та внутрішньообумовлених мотивів злочинця;
- визначення сутності та імовірних причин злочину, зв'язків злочинного явища з фактичними даними;
- виведення логічної послідовності та зв'язку між діями злочинця та його мотивацією;
- ретроспективний та перспективний аналіз об'єкта прогнозу та його оцінка для передбачення наслідків динаміки або статичності його імовірного майбутнього;
- здійснення подальшого збору інформації, що стосується конкретного правопорушення та її систематизація;
- формування припущень та умовиводів на основі підстав та встановлення логічного зв'язку між ними; при цьому суб'єктам побудови криміналістичних версій необхідно поставити перед собою та іншими сім ключових запитань (у прямій послідовності та у послідовному поєднанні): хто? (суб'єкт), що? (об'єкт), навіщо? (мета), де? (місце), чим? (засоби), як? (метод, спосіб), коли? (час) та намогтися винайти відповіді на поставлені питання шляхом пошуку ідей або припущень;
- генерування припущень та ідей стосовно сутності злочину або окремих обставини події, яка має ознаки злочину, побудова версій;
- аналіз ідей та припущень, при цьому суб'єкти досудового розслідування повинні винайти усі аргументи «за» та «проти», тобто обґрунтувати кожну з них; при цьому необхідно також комбінувати ідеї, припущення, це сприятиме їх взаємному покращенню та доповненню;
- оцінювання ідей, припущень стосовно сутності подій, процесів та явищ конкретного злочину за такими критеріями: 1) дуже гарна, оригінальна ідея або припущення, найбільш імовірна; 2) ма-

лоймовірна ідея або припущення, однак можлива; 3) неймовірна ідея або припущення, суперечить наявним фактичним даним;

– відбір з припущень та ідей найкращих з них для висунення версій;

– виведення та формування криміналістичних версій щодо певного факту;

– визначення провідних, другорядних, допоміжних, запасних криміналістичних версій та тих, що не мають значення для конкретного злочину;

– проведення ретельної перевірки стосовно того чи всі можливі версії були побудовані;

– планування заходів перевірки криміналістичних версій, визначення конкретних завдань, строків та виконавців; розставлення пріоритетів стосовно першочергових (тобто які необхідно перевірити у першу чергу) та другорядних (тобто які мають другорядне значення для перевірки) криміналістичних версій;

– пошук можливостей для перевірки або реалізації версій; при цьому кожному з них необхідно оцінити за критеріями — неможливо перевірити, важко перевірити, можна реально перевірити. Адже ідея (припущення) може бути блискучою, яркою, незвичайною, зовнішньо достовірною, однак можливостей для її перевірки або реалізації в даний момент досудового розслідування просто немає;

– визначення напрямів досудового розслідування кримінального провадження;

– планування засобів, способів, методів та прийомів перевірки версій.

Третій етап — це операціональний. На цьому етапі власне відбувається процес перевірки криміналістичних версій, тобто реалізація плану перевірки сформованих варіацій версій. *Перевірка криміналістичних версій* — це діяльність, яка спрямована на встановлення юридично значимих фактичних обставин, які підтверджують або спростовують ідею, припущення або умовивід, які складають зміст версії. *Основною метою перевірки криміналістичних версій* є встановлення істинності або хибності висунутого припущення або умовиводу про юридично значимі події або факти задля забезпечення об'єктивності істини у кримінальному провадженні.

Важливою умовою під час перевірки криміналістичної версії є необхідність не тільки пояснити раніше відомі факти, але й виявляти нові. Послідовність перевірки криміналістичної версії визначається

практичними умовами досудового розслідування та судового провадження.

Основними завданнями суб'єктів досудового розслідування на операціональному етапі є:

- здійснення паралельної одночасної перевірки декількох версій;
- обов'язкова перевірка суперечливих даних до повного уточнення та усунення розбіжностей;
- уточнення та розширення юридично значимих фактичних даних і інформації;
- співставлення положень, виведених із версії з дійсним положенням речей;
- удосконалення ідей, припущень конкретної криміналістичної версії, шляхом залучення нових або додаткових деталей, вузлів, ознак, характеристик, властивостей, параметрів, які стають відомими під час перевірки версії та які підлягають обов'язковій перевірці для з'ясування їх єдності з іншими вже перевіреними об'єктами;
- порівнянням усіх можливих логічних наслідків (фактів, явищ, закономірностей) з результатами експертиз, гласних і негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів, — для встановлення факту їх існування в реальній дійсності;
- відкидання непотрібних версій, які не знайшли свого підтвердження;
- знаходження відповідей на сім ключових запитань (у прямій послідовності та у послідовному поєднанні): хто? (суб'єкт), що? (об'єкт), навіщо? (мета), де? (місце), чим? (засоби), як? (метод, спосіб), коли? (час) шляхом перевірки фактичних даних;
- проведення ретельної перевірки, чи всі висунуті версії були перевірені.

Четвертий етап — оцінний, тобто завершальний. Основними завданнями, що повинні вирішити суб'єкти досудового розслідування на цьому етапі є:

- впорядкування усіх наявних фактичних даних або наявної інформації, дотримуючись таких принципів: а) *комплексність* — тобто ураховуються усі взаємодіючі чинники, фактичні дані та уся наявна інформація; б) *випередження* — тобто здійснюється з урахуванням зміни у часі та прогнозуванням наслідків слідчих (розшукових) дій; в) *достовірність* — усі фактичні дані повинні бути достовірними, та несуперечливими; г) *чіткість* — усі параметри, елементи, ознаки, властивості, характеристики об'єктів досудового

розслідування повинні бути чітко сформульовані та недвозначними;
д) *об'єктивність* — усі фактичні данні за необхідністю можна перевірити;

– здійснення якісної та кількісної оцінки всіх зібраних доказів, що обґрунтовують висновок про істинність тієї чи іншої версії;

– обґрунтування висновку про істинність однієї з перевірених версій і хибності інших (у результаті перевірки має зберегтися одне пояснення розслідуваної події).

Слід зазначити, що в результаті перевірки всі версії можуть бути спростовані, а отримані у ході перевірки докази та не процесуальна інформація може стати основою для побудови нових версій. Йі тоді етапи можуть повторюватися то тих пір доки висунута версія перестає бути припущенням, а стає достовірним знанням, яке встановлює об'єктивну істину. *Отже, результатом перевірки припущень або умовиводів криміналістичних версій повинно стати або:*

1) встановлення істинності висунутого припущення або умовиводу, тобто доказування (вини особи, її причетності до злочину тощо);

2) встановлення хибності припущення або умовиводу, тобто спростування;

3) зміна ступеню вірогідності припущення або умовиводу (з основних він може перейти у другорядний).

Слід зазначити, що у залежності від виду криміналістичної версії (слідча, оперативно-розшукова, судова, експертна, адвокатська) засоби, способи, методи та прийоми перевірки будуть різними. Так, наприклад, слідчі версії перевіряються переважно за допомогою гласних та негласних слідчих (розшукових) дій або за дорученням слідчого за допомогою оперативно-розшукових заходів; оперативно-розшукові — за допомогою оперативно-розшукових заходів; судові — за допомогою судових дій; адвокатські — за допомогою адвокатських дій; експертні — за допомогою науково-технічних експертних досліджень із застосуванням загальнонаукових і спеціальних лабораторних методів. Експертні версії повинні знайти своє підтвердження в інших матеріалах кримінального провадження.

У залежності від обставин, перевірка криміналістичної версії відбувається за допомогою процесуальних і не процесуальних дій, при чому не процесуальні дії у деяких випадках можуть дати найбільш суттєві й надійні результати, у такому випадку не процесуальна дія за допомогою процесуальних засобів, способів, методів

та прийомів повинна знайти своє підтвердження слідчим шляхом та повинна бути оформлена як доказ. Необхідно підкреслити, що перевірка криміналістичних версій не може базуватися на застосуванні нормативно несанкціонованих засобів, способів, методів і прийомів, а також не може перевірятися за допомогою не валідних методик, які науково не обґрунтовані та перебувають на стадії експериментальної перевірки. Отже, криміналістичну версію можна вважати перевіреною й підтвердженою лише в тому випадку, якщо сукупність доказів (фактичних даних) були отримані за допомогою процесуальних дій та надійними, достовірними методиками.

Підводячи підсумки, необхідно зазначити, що запропоновані у статті основні завдання, які повинні вирішити суб'єкти досудового розслідування на етапах побудови та перевірки криміналістичних версій, уточнюють та розширюють сферу наукового та практичного знання та сприятимуть розвитку у суб'єктів досудового розслідування криміналістичної компетентності за рахунок забезпечення більш глибокого розуміння ними сутності процесу побудови та перевірки криміналістичних версій, а це у свою чергу сприятиме досягненню найбільш ефективних результатів у процесі досудового розслідування та розкриття злочину.

Список використаних джерел

1. *Кримінальний процесуальний кодекс України*: закон України від: 13.04.2012 № 4651-VI із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду: за станом на від 15.08.2012, підстава 5076-17 — Електрон. дан. (1 файл) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. — Назва з екрану.
2. *Криміналістика*: учеб. для вузов / И. Ф. Герасимов, Л. Я. Драпкикин, Е. П. Ищенко и др.; под ред. И.Ф. Герасимова, Л.Я. Драпкина. — 2-е изд., перераб. и доп.— М.: Высш. шк., 2000.— 672 с.
3. *Криміналістика*: підручник / [Берназ В. Д. та ін.]; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва; Харк. нац. ун-т внутр. справ. — Х.: ХНУВС, 2011. — 665 с.
4. *Криміналістика* (криміналістична техніка): курс лекцій / за ред. П. Д. Біленчук, А. П.Гель, М. В. Салтевський. — К.: 2001 р.

ОСНОВНЫЕ ЗАДАЧИ ОРГАНОВ ПРЕДВАРИТЕЛЬНОГО РАССЛЕДОВАНИЯ НА ЭТАПАХ ПОСТРОЕНИЯ И ПРОВЕРКИ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКИХ ВЕРСИЙ

А. Н. Цильмак

Автор в статье выделяет четыре этапа процесса построения и проверки криминалистических версий (подготовительный, поисково-формирующий, операционный и оценочный) и в соответствии с этими этапами определяет конкретные задачи, которые должны решить субъекты досудебного расследования. Отмечает, что благодаря выделению конкретных основных задач будет возможным глубокое понимание субъектами досудебного расследования сущности процесса построения и проверки криминалистических версий; своевременное выявление ошибок и их устранение; достижение эффективных результатов в процессе досудебного расследования и раскрытия преступления.

THE MAIN OBJECTIVES OF THE PRELIMINARY STAGES OF THE INVESTIGATION ON THE CONSTRUCTION AND TESTING OF FORENSIC VERSIONS

O. Tsilmak

The author of the article identifies four stages of the process of building and testing of forensic versions (preparatory, search-and-forming, the operational and evaluation) and in accordance with these stages determines the specific tasks that have to solve the subjects of pre-trial investigation. It notes that through the provision of specific major tasks will be possible deeper understanding of the subjects of the pre-trial nature of the process of building and testing of forensic versions; timely detection of errors and their elimination; achieving effective results in the pre-trial investigation and detection of crime.

І. В. Басиста

**доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри
кримінально-правових дисциплін та оперативно-розшукової
діяльності**

Прикарпатський факультет Національної академії внутрішніх справ

В. І. Оперук

**кандидат юридичних наук,
науковий співробітник докторантури та ад'юнктури**

Національна академія внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На основі аналізу судово-слідчої практики розслідування кримінальних проваджень окремих категорій, показано роль спеціаліста в певній галузі знань, зокрема судового медика. Зазначені окремі проблеми призначення судово-медичних експертиз, їх роль в розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень.

Конституція України проголошує, що людина, її життя, здоров'я, честь та гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю та передбачає захист прав і свобод кожного громадянина [1]. На сучасному етапі реалізація цих положень в державі потребує вирішення великої кількості різноманітних проблем, однією з яких є протидія злочинності. Успіх цієї діяльності значною мірою залежить від теоретичних розробок протидії окремим видам злочинності та ефективної діяльності правоохоронних органів у боротьбі з тяжкими та особливо тяжкими злочинами.

Саме завдяки розвитку прикладних наук, до яких відноситься криміналістика, вдається вирішувати завдання, що стоять перед правоохоронними органами. Процес розслідування — це, перш за все, пізнання об'єктивної дійсності, який відбувається в соціальному середовищі певними суб'єктами. Також не можна уявити сучасне розслідування без використання новітніх досягнень науково-технічного прогресу та розроблених на їх основі науково-технічних засобів. Зазначена проблема досліджувалась у працях таких вчених, як А.Ф. Во-

лобуєв, В.І. Галаган, В.Г. Гончаренко, В.А. Журавель, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко, Є.Г. Коваленко, В.О. Коновалова, М.В. Костицький, В.С. Кузьмичов, В.К. Лисиченко, Г.А. Матусовський, М.В. Салтевський, М.Я. Сегай, П.В. Цимбал, В.Ю. Шепітько та інших науковців. Розглянемо деякі окремі проблеми залучення спеціалістів під час досудового розслідування та призначення експертних досліджень, на основі аналізу чинного законодавства, наукової літератури, судово-слідчої практики тощо.

Розслідування злочинів — це процес одержання, накопичення, аналізу доказів, їх використання для вирішенні завдань кримінального провадження. Цей процес неможливо ефективно здійснювати без застосування спеціальних знань різних наук [2, с. 87].

Необхідність застосування у розслідуванні злочинів спеціальних знань пов'язана з тим, що пізнання події злочину є складним процесом об'єктивної дійсності. Тому розслідування злочину вимагає від слідчого застосування широкого кола суспільних, природничих, математичних і технічних знань.

На підтвердження цього наведемо цитату з праці П.В. Цимбала, з якою цілком погоджуємось: «...саме розвиток науки і техніки постійно розширює можливості слідчого пізнання і уможливорює нині з'ясовувати і встановлювати на основі дослідження різноманітних слідів і об'єктів такі питання, які ще вчора здавалися нерозв'язаними. Інакше кажучи, винахідливості і спритності злочинців, помноженими на їх технічні можливості, слід протиставити сучасні методи і засоби боротьби з ними, гарантувавши відповідну організацію експертного забезпечення діяльності органів, що розслідують злочини» [3, с. 7].

Під знаннями у наукознавстві і філософії розуміють системно упорядкований і перевірений суспільно-історичною практикою результат процесу пізнання дійсності в свідомості людини у вигляді уявлень, суджень, понять, теорій, сукупність відомостей з будь-якої галузі, набутих у процесі навчання, дослідження тощо [4, с. 239].

На сучасному етапі розвитку науки криміналістики до спеціальних відносять наукові, технічні й інші, у тому числі криміналістичні, професійні знання, отримані під час навчання і навички, придбані в процесі роботи у певних галузях практичної діяльності, використовувані разом з науково-технічними засобами під час пошуку, виявлення, вилучення і дослідження слідів злочину для одержання доказової та орієнтуючої інформації, необхідної для встановлення істини у кримінальному провадженні.

У кримінальній процесуальній діяльності спеціальні знання використовуються у двох формах: при залученні спеціалістів у ході проведення окремих процесуальних дій та в межах проведення експертизи.

Залучення експерта та проведення судової експертизи — це слідча (розшукова) дія, яка являє собою особливу, передбачену законом форму одержання нових знань, що мають значення для кримінального провадження, за допомогою проведення досліджень особами, які володіють спеціальними знаннями в галузі науки, техніки, мистецтві, ремеслі. Таке залучення експерта регламентується чинним Кримінальним процесуальним кодексом (стаття 243 КПК України), який унормовує, що «...сторона обвинувачення залучає експерта за наявності підстав для проведення експертизи, у тому числі за клопотанням сторони захисту чи потерпілого» [5, с. 543-544].

Сутність експертизи полягає у проведенні досвідченою особою (експертом) за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду на основі її спеціальних пізнань самостійного дослідження, необхідного для з'ясування обставин, які мають значення для кримінального провадження, що знаходить своє відображення у висновку експерта [6, с. 622].

Досить важко в повному обсязі погодитися із тими дослідниками, які стверджують, що експерти залучаються до участі у слідчих (розшукових) діях у випадках: 1) відсутності відповідних знань і навичок у слідчого; 2) недостатнього оволодіння слідчим прийомами й засобами швидкого та доброякісного виконання тієї чи іншої роботи, що потребує спеціальних знань і навичок; 3) необхідності з етичних чи тактичних міркувань доручити виконання певних дій саме спеціалістові; 4) одночасного застосування ряду засобів криміналістичної техніки; 5) необхідності виконання великого обсягу роботи, що потребує спеціальних знань і навичок [7, с. 23-24]. Як на наш погляд, то такий перелік підстав необґрунтовано розширений у порівнянні із унормованими у КПК 1960 року та чинному КПК України. Так як у частині 1 статті 69 КПК передбачено, що експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають

під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань. Отже під час провадження процесуальних дій, окрім проведення експертизи, експерт може залучатися слідчим, прокурором чи судом у якості спеціаліста.

У частинах 1-2 статті 71 КПК закріплено положення про те, що спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду.

Залежно від наявності підстав слідчий, прокурор, суд, виходячи з конкретних обставин провадження і тих питань, на які має відповіді тільки фахівець із певної галузі знань, визначає, яку слід проводити експертизу. Поряд із цим КПК містить норму, яка зобов'язує слідчого або прокурора звернутися до експерта для проведення експертизи. Так, зокрема, в частині 2 статті 242 КПК України зазначається, що «... слідчий або прокурор зобов'язаний звернутися до експерта для проведення експертизи щодо:

- 1) встановлення причин смерті;
- 2) встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень;
- 3) визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності;
- 4) встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості;
- 5) встановлення статеві зрілості потерпілої особи в кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених статтею 155 Кримінального кодексу України [5, с. 539].

Обов'язковість звернення до експерта для проведення експертизи у зазначених вище випадках обумовлена необхідністю доказування тих обставин, без встановлення яких неможливе всебічне та повне розслідування вчиненого кримінального правопорушення. Відсутність у матеріалах кримінального провадження висновку експерта з вищезазначених питань слід розглядати як підставу для

умовиводу про те, що зібрані докази є недостатніми для вирішення кримінального провадження по суті [6, с. 620].

Проведений нами аналіз кримінальних проваджень свідчить про те, що найчастіше слідчий залучає експертів з числа працівників НДЕКЦ при МВС України, які у складі СОГ виїжджають на місце події, де допомагають у проведенні огляду місця події, зокрема у виявленні й фіксації матеріальних джерел інформації.

Слідчі також досить часто залучають спеціалістів до участі в проведенні таких слідчих (розшукових) дій, як повторний огляд місця події, обшук, освідування, проведення слідчого експерименту із підозрюваним, обвинуваченим, потерпілим. А у випадку, виявлення на місці події трупа, до огляду місця події залучається судово-медичний експерт, який проводить первинний огляд трупа на місці вчинення злочину. Також, судово-медичний експерт шляхом дослідження пошкоджень на тілі та одязі потерпілого може визначити, чи не могли бути нанесені тілесні ушкодження самим потерпілим [8, ст. 211]. Дана обставина має важливе значення при перевірці версій та їх спростуванні.

У практичній діяльності слідчих підрозділів чільне місце займає проблематика відсутності унормованого повноваження в слідчого призначати експертні дослідження, зокрема і судово-медичні, до внесення відомостей до ЄРДР. Виникає логічне запитання про те, що є підставою для кваліфікації протиправних дій, зокрема визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень тощо. На сьогоднішній день такий стан справ потребує свого законодавчого вирішення.

В процесі призначення судово-медичної експертизи живої особи, зокрема потерпілого, слідчий може поставити експерту наступні питання: 1) яка ступінь тяжкості тілесних ушкоджень, заподіяних потерпілому; 2) у якому положенні знаходився потерпілий відносно нападника в момент нанесення йому тілесних ушкоджень; 3) який характер наявних на тілі обстежуваної особи тілесних ушкоджень, чи могли дані ушкодження бути спричинені за обставин, на які вказує потерпілий (підозрюваний, обвинувачений); 5) який механізм виникнення тілесних ушкоджень, яким видом зброї нанесено поранення; 6) чи міг потерпілий сам нанести собі поранення, виходячи з їх характеру та місця розташування; 7) якщо наслідками поранень є смерть, то яка її причина і час, коли вона настала, яке виникнення тих чи інших поранень, послідовність їх нанесення [9].

Як вже відзначалося, частина 2 статті 242 КПК України визнає обов'язкове призначення і проведення судової експертизи для

встановлення причини смерті. З цією метою призначається судово-медична експертиза, об'єктами дослідження якої є труп людини та (або) його частини. Згоди родичів або інших осіб на проведення судово-медичних і патологоанатомічних досліджень трупа закон не вимагає.

Судово-медична експертиза трупів у відділах судово-медичної експертизи трупів, а також судово-медична експертиза на підприємницьких засадах, проводяться згідно із Законом України «Про судову експертизу», КПК, Інструкцією про проведення судово-медичної експертизи, Правилами проведення судово-медичної експертизи (досліджень) трупів у бюро судово-медичної експертизи та затвердженими нормативними документами МОЗ [5, с. 540–541].

Експертиза у відділах судово-медичної експертизи трупів виконується з метою встановлення причини смерті, наявності, характеру і механізму виникнення тілесних ушкоджень, часу настання смерті та вирішення питань, що були поставлені перед експертом, а також вирішення інших питань, які належать до компетенції даного виду судово-медичної експертизи. Експерт не має права визначати рід насильницької смерті, особливу жорстокість позбавлення життя людини й інші обставини, що вимагають правової оцінки та юридичної кваліфікації. Судово-медична експертиза по встановленню причини насильницької смерті проводиться, як правило, одним експертом. У випадках складності й великого обсягу експертного дослідження експертиза, для прикладу ексгумованого трупа, з метою встановлення причини смерті може проводитися двома і більше експертами.

При судово-медичній експертизі трупа можуть вирішуватися наступні питання: 1) який характер та локалізація ушкоджень, що були заподіяні потерпілому; 2) які ушкодження заподіяно за життєво, які посмертно; 3) яка давність заподіяння ушкоджень; 4) ознаки якого ступеня тяжкості мають заподіяні за життєві тілесні ушкодження; 5) у результаті якого виду травматичної дії (предмета) могли утворитися виявлені ушкодження; 6) які властивості мав травмуючий чинник (предмет); 7) чи могли виявлені ушкодження утворитися у результаті дії одного чинника (предмета); 8) якими були місце та напрямок дії травмуючої сили на тіло потерпілого; 9) якою є кількість травмуючих дій та послідовність заподіяння ушкоджень; 10) чи можливе заподіяння ушкоджень власною рукою потерпілого; 11) чи співпадають характер та локалізація ушкоджень на тілі потерпілого з характером та локалізацією ушкоджень на його одязі; 12) який

час настання смерті; 13) чи залишилися у потерпілого здатність до активних дій після заподіяння ушкоджень (бігати, ходити, повзати); 14) чи є ознаки активного або пасивного переміщення потерпілого після заподіяння ушкоджень; 15) чи є на трупі ознаки зміни його розташування та пози після настання смерті [10].

Вищезазначений перелік є неостаточний, так як в кожному конкретному випадку, слідчий під час формулювання запитань, які необхідно вирішити експерту під час проведення судово-медичної експертизи, виходить із ситуації яка склалась на місці події та у процесі досудового розслідування.

До компетенції судово-медичного експерта також відноситься встановлення та дослідження крові з метою визначення її групової належності (кров людини, тварини, якщо тварини то якої саме), та її статевої належності, групи та типу. Окрім того, судово-медична експертиза встановлює регіональне походження людської крові (з ротової порожнини, носа, менструальна, з пошкодженої частини тіла, та ін.), та приблизну давність утворення кров'яних слідів. За допомогою судово-медичної експертизи проводиться дослідження і таких речових доказів, як волосся, слина, сперма, зокрема встановлюється групова і статевна належність слини та групова належність сперми.

Завдяки проведенню судово-медичної експертизи речових доказів, слідчий може отримати інформацію про знаряддя злочину, зокрема по залишеним на них слідах-нашаруваннях у вигляді волокон одягу потерпілого, його крові, та мікрочастинок пошкоджених органів. Цим же шляхом, використовуючи мікрочастинки, що попали на знаряддя злочину з одягу обвинуваченого, експертиза може встановити належність цієї зброї саме цій особі [11, с. 16].

Також, використанням методу електрографії по невидимим слідам металізації, що залишаються після нанесення удару металевим предметом на одязі чи тілі потерпілого, можна визначити, з якого саме металу виготовлено знаряддя, яким було завдано тілесні ушкодження, та навіть контури цієї зброї.

Отже, підводячи підсумок ми можемо зазначити, що спеціаліст під час розслідування злочинів є обов'язковим учасником СОГ, без якого слідчий не в змозі обійтись як на початкових, так і на подальших етапах розслідування. Вміло та фахово проведений огляд місця події за його участю є запорукою формування належного вихідного матеріалу для подальшого призначення та проведення експертних

досліджень, серед який чільне місце посідають судово-медичні експертизи.

Список використаних джерел

1. Конституція України: із змінами, внесеними Законом України від 15.05.2014 № 5-рп /2014 [Електронний ресурс] — Режим доступу:<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кузьмічов В. С. Криміналістичний аналіз розслідування злочинів: монографія / В. С. Кузьмічов. — К., НАВСУ — НВТ Правник, 2000. — 450 с.
3. Цимбал П. В. Совершенствование использования научно-технических достижений в расследовании пре ступлений: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. / П. В. Цимбал. — К., 1992. — 25 с.
4. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. / уклад.: В. В. Яременко, О. О. Сліпушко. — К., Аконіт, 2003. — Т. 1. — 926 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: наук. — практ. коментар / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. — К.: Юстиніан, 2012. — 1224 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар: у 2 т. — Х.: Право, 2012. — Т.1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін. за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пионки, А. В. Портнова. — 768 с.
7. Взаимодействие следователя со специалистами экспертно-криминалистических подразделений при производстве расследования: учеб. пособ. / под ред. В. Ф. Статкуса, С. М. Сыркова. — М., ВНИИ МВД СССР, 1988. — 43 с.
8. Чурилов С. Н. Методика расследования преступлений: общие положения / С. Н. Чурилов. — М.: ЗАО Юстицинформ. 2009, — 232 с.
9. Про судову експертизу: закон України від 25 лютого 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 28. — Ст. 232.
10. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: затв. наказом Міністра юстиції від 08.01.1998 р. №53/5 зі змінами та доповненнями станом на 10.09.2015 р. // Офіційний вісник України. — 1998. — № 46. — С. 172.
11. Колдин В. Я. Задачи, объекты и этапы судебной идентификации / В. Я. Колдин // Правоведение. — 1967. — № 3 — С. 16–17.

ОТДЕЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРИВЛЕЧЕНИЯ СПЕЦИАЛИСТОВ ПРИ ДОСУДЕБНОМ РАССЛЕДОВАНИИ И НАЗНАЧЕНИЯ ЭКСПЕРТНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

*И. В. Басиста
В.И. Оперук*

В данной статье на основе анализа судебно-следственной практики расследования уголовных производств отдельных категорий, показана роль специалиста в определенной области знаний, в частности судебного медика, которого следователь может привлечь к расследованию уголовных правонарушений.

Акцентировано внимание на законодательных положениях о том, что необходимость применения в расследовании преступлений специальных знаний связана с тем, что познание события преступления является сложным процессом объективной действительности. Поэтому расследование преступления требует от следователя применения широкого круга общественных, естественных, математических и технических знаний.

Сущность экспертизы заключается в проведении опытным лицом (экспертом) по обращению стороны уголовного производства или по поручению следователя судьи или суда на основе его специальных познаний самостоятельного исследования, необходимого для выяснения обстоятельств, имеющих значение для уголовного производства, что находит свое отражение в заключении эксперта.

Отсутствие в материалах уголовного производства заключения эксперта по вышеуказанным вопросам, следует рассматривать как основание для умозаключения о том, что собранные доказательства являются недостаточными для решения уголовного производства по существу.

Также в статье отмечены отдельные проблемы назначения экспертных исследований, в частности судебно-медицинских экспертиз, их роль в раскрытии и расследовании уголовных правонарушений.

Так как в практической деятельности следственных подразделений видное место занимает проблематика отсутствия нормированных полномочий у следователя назначать экспертные исследования, в том числе и судебно-медицинские, до внесения сведений в ЕРДР. Возникает логичный вопрос о том, что является основанием для квалификации противоправных действий, в том числе определения степени тяжести телесных повреждений и тому подобное. На сегодняшний день такое положение дел требует своего законодательного решения.

Констатируется, что специалист при расследовании преступлений является обязательным участником следственно-оперативной группы, без которого следователь не в состоянии обойтись как на начальных, так и на последующих этапах расследования. Умело и профессионально проведенный осмотр места происшествия с его участием является залогом формирования надлежащего исходного материала для дальнейшего назначения и проведения экспертных исследований, среди которых видное место занимают судебно-медицинские экспертизы.

SOME PROBLEMS OF INVOLVEMENT IN PROFESSIONAL AND APPOINTMENT PRETRIAL INVESTIGATION OF EXPERT RESEARCH

I. V. Basysta

V. I. Operuk

In this article, based on the analysis of forensic and investigative practice of investigation of criminal production of certain categories, shows the role of the expert in a particular field of knowledge, in particular, the court physician, which the investigator can bring to the investigation of criminal offenses.

The attention to legal provisions that need to apply in the investigation of crimes of expertise related to the fact that knowledge of the circumstances of the crime is a complex process of objective reality. Therefore, investigation of the crime requires the use of a wide range of investigator social, natural, mathematical and technical knowledge.

The essence of the examination is to conduct an experimental person (expert) on the treatment side of the criminal proceedings or at the request of the investigator or trial judge on the basis of his expert knowledge of independent research, necessary to clarify the circumstances relevant to the criminal proceedings, which is reflected in the expert opinion.

The lack of production in the criminal expert conclusion on the above issues, should be considered as the basis for the conclusions that the evidence insufficient to solve the criminal proceedings on the merits.

Also, the article pointed out some problems destination expert studies, in particular forensic examinations, their role in the detection and investigation of criminal offenses.

In practice investigative units occupies a prominent place problematic lack of standardized powers from the investigator to appoint expert studies, including forensic, before making details to single register of pre-trial investigations. There is a logical question that is the basis for the qualification of illegal actions, including determining the severity of injuries and the like. To date, this situation requires its own legislative solution.

Specialist in the investigation of crime is a necessary party to investigative operational group, without which the investigator is unable to manage both the primary and in the subsequent stages of the investigation. Skillfully and professionally conducted examination of the scene with his participation is the key to the formation of the proper starting material for further scheduling and conducting expert studies, among them a prominent place occupied by forensic medical examination.

В. П. Захаров
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності

Львівський державний університет внутрішніх справ

О. І. Зачек
кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри
інформаційних технологій у діяльності ОВС та економічної
безпеки

Львівський державний університет внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ БІОМЕТРИЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗПІЗНАВАННЯ ЗА ГЕОМЕТРІЄЮ ОБЛИЧЧЯ — ШЛЯХ ДО РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ

Розглянуті сучасні тенденції використання біометричних технологій, зокрема методик ідентифікації особи за відбитками пальців, геометрією обличчя та райдужною оболонкою ока. Порівнено ці методики на основі FAR та FRR. Розглянуто правові основи застосування систем відеоспостереження з використанням біометричних технологій розпізнавання особи та даються пропозиції щодо внесення змін в законодавство України.

Злочинці у своїй діяльності використовують найновіші технології і тому для ефективної протидії злочинності правоохоронні органи повинні використовувати сучасні наукові досягнення, зокрема, в галузі біометричних технологій. Здійснення відеонагляду за охоронюваним об'єктом, охорона громадського порядку за допомогою засобів відеоспостереження з можливістю розпізнавання осіб, які вчинили правопорушення, дозволяють значно ефективніше розкривати злочини. Одним з перспективних напрямів застосування біометричних методик є оперативно-розшукова діяльність, коли є можливість організувати інтелектуальне відеоспостереження за особою за допомогою камер відеоспостереження з системою розпізнавання облич, які покривають територію міста. Але є необхідність розробки правових основ для застосування таких систем, оскільки в українському законодавстві немає згадки про системи відеоспостереження з використанням біометричної технології розпізнавання за обличчям.

Проблемам використання біометричних технологій присвячено достатньо публікацій як у відкритих, так і закритих літературних джерелах, зокрема, у роботах таких вчених, як Барсуков В.С., Брюхомицкий Ю.А., Гречишкіна О.М., Двоєносова Г., Двоєносова М., Дубчак О.В., Захаров В.П., Іванов А.І., Казарин М.Н., Козирев С. П., Кухарев Г. А., Корченко А.О., Мацьків Н.С., Підгайна К.І., Полєнніков М.О., Рудешко В.І., Урсуленко І.В.

Важливість наукового здобутку та внеску у теорію і практику інформаційної безпеки згаданих вчених важко переоцінити. Аналіз літературних джерел дає підстави стверджувати, що у процесі проектування, створення і експлуатування біометричних систем є певні недоліки, які знижують ефективність їх функціонування.

З точки зору поширеності біометричних методик виділяють «три великі біометрики»: ідентифікація за відбитками пальців, за геометрією обличчя та за райдужною оболонкою ока. Системи ідентифікації за відбитками пальців займають більше половини ринку біометричних технологій, системи розпізнавання за геометрією обличчя — 13–18%, а системи ідентифікації за райдужною оболонкою ока — 6–9%. Надійність способів ідентифікації оцінюється за допомогою таких понять як FAR (False Acceptance Rate — характеризує можливість помилкового пропуску особи, яка не має на це права) и FRR (False Rejection Rate — визначає вірогідність помилкової заборони доступу). Для методу ідентифікації за геометрією обличчя з використанням двох вимірів FAR становить 0.1–0.001%, FRR — 2.5–9.0%, а з використанням трьох вимірів FAR становить 0.0047%, FRR — 0.103% (що порівняно зі статистичною надійністю методу ідентифікації за відбитками пальців). Для методу ідентифікації за відбитками пальців FAR становить 0.1–0.001%, а FRR — 0.3–0.9%. Для методу ідентифікації за райдужною оболонкою ока FAR становить 0.00001%, а FRR — 0.13% [1].

Згідно огляду зарубіжного досвіду застосування методу біометричної аутентифікації людини Укрбюро Інтерполу в країнах Євросоюзу, США та в Ізраїлі використовують переважно способи біометричної аутентифікації за відбитками пальців та за двовимірним зображенням обличчя. Але перевірка за двовимірним зображенням обличчя здійснюється, як правило, без використання спеціальних приладів, шляхом візуального порівняння обличчя особи з цифровим зображенням, що міститься в біометричному паспорті [2].

Для розпізнавання осіб в системах відеоспостереження при-

датний лише метод ідентифікації за геометрією обличчя, оскільки це єдиний метод, який дозволяє здійснювати ідентифікацію на значній відстані. Під час ідентифікації на значній відстані дуже впливає якість відеокамери. Відеокамера повинна забезпечувати роздільну здатність зображення 320×240 пікселів на дюйм та швидкість 3-5 кадрів за секунду. У випадку забезпечення вищих параметрів роздільної здатності та частоти надійності впізнання значно зростає. Точність 3-D, а тим більше комбінованого (2-D + 3-D) методу, є набагато вища ніж точність 2-D методу. У процесі ідентифікації виділяються та обробляються найбільш характерні параметри обличчя: форма носа, губ, брів, відстань між ними, на основі яких формуються цифрові моделі. Для точної ідентифікації достатньо 40 точок обличчя [3, с. 99–102].

У зарубіжних країнах вже є неодноразові спроби використання методу ідентифікації за обличчям в системах відеоспостереження. Наприклад, практично вся територія м. Лондона вкрита системою відеоспостереження, для запобігання та розкриття правопорушень. І, згідно повідомлення на сайті Dokumentika.org від 12.09.2012, в Лондоні за допомогою системи розпізнання облич, яка була розроблена до лондонської Олімпіади, заарештовано біля 2 тисяч осіб, причетних до мародерства під час масових безпорядків. Згідно даних цього ж сайту ФБР розпочинає використання нової системи розпізнавання за обличчям, розробка якої коштувала \$1 млрд, що дозволяє шукати злочинців за матеріалами відеонагляду на основі бази даних фотографій з використанням 3-D моделі голови особи [4]. Згідно повідомлення на сайті «Хвиля» від 21.09.2014 ФБР оголосило про завершення роботи над новою біометричною системою розпізнавання облич Next Generation Identification, робота над розробкою якої тривала шість років. Ця система збирає, обробляє та ідентифікує зображення облич, райдужної оболонки очей, татуювань та відбитки пальців по всій території США, обробляючи сотні тисяч облич за секунду. Вже в цьому році база даних нараховує 52 млн. осіб, в той час, як програма NeoFace, яка використовується у Великобританії та дозволяє порівнювати обличчя підозрюваного з картотекою поліції, працює з базою даних обсягом 92 тисячі осіб [5].

У Москві Центральний округ поліції проводить експеримент по створенню біометричної бази даних усіх людей, які попадають в поле зору камер у підвір'ях будинків. Це дозволить вистежувати злочинців та правопорушників, які є у розшуку. Розпізнавання буде

здійснюватися в автоматичному режимі з використанням геометричних параметрів обличчя. Можливий розшук в базі даних осіб за фотографіями та фотороботами, або видача повідомлення поліції у випадку появи особи, фотографія якої внесена в систему. За словами генерального директора компанії ТОВ «Універсал», яка розробляє цей центр моніторингу, Дмитрія Захарі вірогідність співпадіння даних складе 90%. Для роботи системи розпізнавання достатньо звичайних камер з роздільною здатністю 640x800 пікселів. Використання такої системи дозволяє відслідковувати переміщення осіб та коло їх спілкування. На теперішній час у Москві 130–140 тисяч відеокamer, більшість з яких розміщені у підвір'ях та під'їздах, і їх всі можна задіяти для роботи системи розпізнавання [6].

Ряд розробників систем ідентифікації особи за геометрією обличчя вже перейшли від експериментів до випуску комерційних версій таких систем, доступних широкому загалу. Наприклад, японська компанія NEC, яка ще у 2008 році розробила технологію розпізнавання облич з кадрів відео [1, с. 111], на даному етапі пропонує систему ідентифікації за обличчям Facial Recognition. Вона дозволяє розпізнавати вікові зміни та ідентифікує особу з високою точністю. Може використовуватись на пунктах пропуску в аеропортах, на вокзалах та на прикордонних пунктах, в системах контролю доступу, дозволяє розпізнавати людей в натовпі, який рухається, обмежувати доступ на стадіони для «ультрас», які занесені в чорні списки. Технологія цієї компанії поділяє зображення на сегменти і фокусується лише на сегментах зі значною подібністю, що дозволяє розпізнавати навіть осіб в масках та окулярах [7].

Російська компанія ЗАТ «Папілон» розробила систему ідентифікації за зображенням обличчя ПАПІЛОН-Поліфейс, яка дозволяє здійснювати автоматизований облік та ідентифікацію особи за зображенням обличчя. Джерелами зображень, які вводяться в базу даних, можуть бути графічні файли, цифрові фотоапарати, сканери. Можливий пошук як за зображенням, так і за словесним описом. Фотографії осіб кодуються за антропометричними точками [8].

Компанія ZKTeco, представлена в Україні інтернет-магазином ZKStore.com.ua, продає біометричні системи обліку роботи персоналу та контролю доступу в приміщення, які використовують ідентифікацію 3D-геометрії обличчя. Інженери цієї компанії розробили систему ідентифікації особи за стереозображенням обличчя з двох камер одночасно, одна з яких інфрачервона.

Рис. 1. Термінал компанії ZKTeco для контролю доступу за геометрією обличчя в 3D.

Це дозволяє врахувати не лише риси обличчя, але і об'єм елементів обличчя незалежно від освітлення, та захищає систему від неправомірного доступу за допомогою фотографії особи [9].

Отже, як ми бачимо, є значний розвиток систем відеоспостереження з використанням біометричної технології розпізнавання за обличчям і використання таких систем в правоохоронних органах не містить ніяких проблем з технічної точки зору. Але сьогодні в правоохоронних органах України практично не використовуються біометричні технології. Лише в процесі проведення криміналістичних досліджень та під час зіставлення за допомогою автоматизованих дактилоскопічних ідентифікаційних систем відбувається ідентифікація особи за наявними відбитками пальців.

Для збільшення ефективності використання систем відеоспостереження в діяльності правоохоронних органів доцільно використовувати біометричний метод ідентифікації за геометрією обличчя, який є найбільш перспективним для використання в оперативно-розшуковій діяльності. Він дозволяє не лише розпізнавати осіб на відеозаписах та фотознімках, але і створювати інтелектуальні автоматизовані системи спостереження за особою. Під час охорони громадського порядку такі інтелектуальні системи відеоспостереження дозволять як покращити рівень попередження правопорушень та їх розкриття, так і виявляти осіб, які перебувають в розшуку. Це дозволить зменшити вплив людського фактору та збільшити ефективність оперативно-розшукової діяльності.

Але проблема полягає у відсутності правових основ для використання таких систем в діяльності правоохоронних органів України.

Відеоспостереження за конкретно особою регламентується статтею 269 КПК 2012 р. «Спостереження за особою, річчю або місцем», згідно якої для пошуку, фіксації і перевірки під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину відомостей про особу та її поведінку або тих, з ким ця особа контактує, або певної речі чи місця у публічно доступних місцях може проводитися візуальне спостереження за зазначеними об'єктами або візуальне спостереження з використанням відеозапису, фотографування, спеціальних технічних засобів для спостереження. За результатами спостереження складається протокол, до якого долучаються отримані фотографії та/або відеозаписи. Спостереження за особою згідно з частиною першою цієї статті проводиться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої в порядку, передбаченому статтями 246, 248–250 цього Кодексу [10].

Згідно пункту 11 статті 8 «Права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність» Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності передбачених статтею 6 цього Закону підстав надається право здійснювати спостереження за особою, річчю або місцем, а також аудіо- відеоконтроль місця згідно з положеннями статей 269, 270 Кримінального процесуального кодексу України (4651–17) [11].

Крім того, згідно статті 40 «Застосування технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису» Закону України «Про національну поліцію»:

1. Поліція для забезпечення публічної безпеки і порядку може закріплювати на форменому одязі, службових транспортних засобах, монтувати/розміщувати по зовнішньому периметру доріг і будівель автоматичну фото- і відеотехніку, а також використовувати інформацію, отриману із автоматичної фото- і відеотехніки, що знаходиться в чужому володінні, з метою:

- 1) попередження, виявлення або фіксування правопорушення, охорони громадської безпеки та власності, забезпечення безпеки осіб;
 - 2) забезпечення дотримання правил дорожнього руху.
2. Інформація про змонтовану/розміщену автоматичну фототехніку і відеотехніку повинна бути розміщена на видному місці [12].

Але ніде не говориться про відеоспостереження з використанням біометричних технологій розпізнавання особи.

Висновки

Враховуючи широке застосування правоохоронними органами різних країн систем відеоспостереження з використанням біометричної технології розпізнавання особи за геометрією обличчя та їх позитивний вплив на розкриття злочинів, можна зробити висновок про доцільність запровадження таких систем в правоохоронну діяльність в Україні. Це потребує регламентування в законодавстві нашої країни. Тому пропонуємо викласти частину 1 статті 269 Кримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012 у наступній редакції: «Для пошуку, фіксації і перевірки під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину відомостей про особу та її поведінку або тих, з ким ця особа контактує, або певної речі чи місця у публічно доступних місцях може проводитися візуальне спостереження за зазначеними об'єктами або візуальне спостереження з використанням відеозапису, фотографування, спеціальних технічних засобів для спостереження, *в тому числі з використанням біометричних технологій розпізнавання особи*». Крім того пропонуємо викласти частину 1 статті 40 Закону України «Про національну поліцію» у наступній редакції: «Поліція для забезпечення публічної безпеки і порядку може закріплювати на форменому одязі, службових транспортних засобах, монтувати/розміщувати по зовнішньому периметру доріг і будівель автоматичну фото- і відеотехніку, *в тому числі з використанням біометричних систем розпізнавання особи*, а також використовувати інформацію, отриману із автоматичної фото- і відеотехніки, що знаходиться в чужому володінні, з метою:

1) попередження, виявлення або фіксування правопорушення, охорони громадської безпеки та власності, забезпечення безпеки осіб;

2) забезпечення дотримання правил дорожнього руху».

Список використаних джерел

1. *Современные* биометрические методы идентификации. Хабрахабр від 11.08.2011. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://habrahabr.ru/post/126144>.
2. *Огляд* зарубіжного досвіду застосування методу біометричної аутентифікації людини Укрбюро Інтерполу від 29.06.2010. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://42827.ncbint00.web.hosting-test.net/?p=270>.

3. *Захаров В. П.* Використання біометричних технологій правоохоронними органами у XXI столітті: наук.-практ. посіб. / *В. П. Захаров, В. І. Рудешко*. — Львів: ЛьвДУВС, 2009. — 440 с.
4. *Участников беспорядков* полиция «вычисляет» с помощью компьютерной технологии распознавания лиц. Dokumentika.org від 12.09.2012. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dokumentika.org/spetssluzhbi/uchastnikov-besporiyadkov-v-londone-politsiya-vichislyayet-s-pomoschiu-kompiuternoy-technologii-raspoznavaniya-lits>.
5. *ФБР запустило* глобальную систему распознавания лиц. «Хвиля» від 21.09.2014. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://hvylya.net/news/fbr-zapustilo-globalnuyu-sistemu-raspoznavaniya-lits.html>.
6. *Биометрические камеры* будут распознавать лица посетителей московских дворов. Biometrics.ru від 23.01.2014. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.biometrics.ru/news/biometricheskie_kameri_budut_raspoznavat_litsa_posetitelei_moskovskih_dvorov.
7. *Система идентификации* по лицу Facial Recognition. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ru.nec.com/ru_RU/solutions/security/technologies/face_recognition.html.
8. *Современные биометрические* решения от ЗАО ПАПИЛОН, Россия. Система идентификации по изображениям лица ПАПИЛОН-ПолифейС. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.papillon.ru/rus/229/?PHPSESSID=skmzutryatlb>.
9. *Системы биометрической* идентификации по геометрии лица. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zkstore.com.ua/a101064-sistemy-biometricheskoj-identifikatsii.html>.
10. *Кримінальний процесуальний* кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print1415825321779402>.
11. *Про оперативно-розшукову діяльність*: закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/print1442569291287822>.
12. *Про національну поліцію*: закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19/print1442568165617222>.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ БИОМЕТРИЧЕСКОЙ ТЕХНОЛОГИИ РАСПОЗНАВАНИЯ ПО ГЕОМЕТРИИ — ПУТЬ К РАСКРЫТИЮ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

*В. П. Захаров
О. І. Зачек*

В статье рассмотрены современные тенденции использования биометрических технологий, в частности, методик идентификации по отпечаткам пальцев, геоме-

трии лица и радужной оболочке глаза. Осуществляется сравнение этих методик на основании FAR и FRR, согласно которому наиболее надежным признано распознавание по радужной оболочке глаза. Определено, что на значительном расстоянии возможна идентификация только по геометрии лица. Рассмотрен международный опыт использования такой идентификации в системах видеонаблюдения и даются предложения по её использованию в правоохранительных органах Украины. Также рассмотрены правовые основания для использования систем видеонаблюдения с использованием биометрических технологий распознавания личности и даются предложения по внесению изменений в законодательство Украины.

USING BIOMETRIC RECOGNITION TECHNOLOGY ON GEOMETRY — BY TO SOLVE THE CRIME

*V. P. Zakharov
O. I. Zachek*

The article deals with the modern trend of using biometric technology, including methods of identification by fingerprints, according to the geometry of the face and by the iris of the eye. The comparison between these techniques based on FAR and FRR, according to which the authentication method by the iris of the eye recognized most reliable. It was determined that only method of identification by the geometry of face suitable for facial recognition in video surveillance systems, as it is the only method that allows for identification at a considerable distance. We consider the international experience of such identification in video surveillance systems, including the Great Britain, the USA, Israel, Japan, and Russia. The requirements listed for quality camcorder that provides sufficient accuracy of identification. Commercial versions of identification systems by geometry of the face considered. The use of video surveillance systems in activity of law enforcement bodies of the Ukraine is growing, both in order to protect public order and control systems and access control. Summarized that the biometric identification method by the geometry of the face advisable to use to increase the efficiency of these systems, because enough offers of software already has for such systems at the biometric market. It was determined that such intelligent video surveillance system will allow both to improve the level of crime prevention and detection, and identify individuals who are wanted. It will allow reducing influence of the human factor and it to increase efficiency detective and search activity. It was concluded that the use of video surveillance with the ability to face recognition significantly improve the reliability of guarding of objects and information security, especially when combined with other biometric methods identifying individuals in systems of access control. In addition, legal grounds for use of systems of video surveillance with use of biometric technologies of recognition of the person are considered and offers on modification of the legislation of Ukraine are given.

О. В. Баулін
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри нагляду за дотриманням законів
при проведенні досудового розслідування

Національна академія прокуратури України

ОСОБЛИВОСТІ ОТРИМАННЯ БІОЛОГІЧНИХ ЗРАЗКІВ ОСОБИ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

У статті на підставі аналізу вимог чинного кримінально-процесуального законодавства України щодо отримання зразків для експертизи та відповідних положень теорії кримінального процесу, розкрито сутність біологічних зразків особи і процесуальні особливості їх отримання для проведення експертизи на стадії досудового розслідування.

В сучасному досудовому розслідуванні призначення експертиз для розв'язання ідентифікаційних завдань є досить поширеним. Ефективне проведення експертиз такого характеру передбачає їх забезпечення якісними зразками різних об'єктів, що залежно від особливостей злочину і конкретної слідчої ситуації, стають предметом порівняльних досліджень.

На сьогодні отримання зразків для експертизи більшість провідних українських науковців слушно розглядає в структурі такої слідчої (розшукової) дії як проведення експертизи [1, с. 224; 2, с. 365]. У той же час окрема регламентація їх отримання у ст. 245 Кримінального процесуального кодексу (далі — КПК) України 2012 року [3], вказує на певну відокремленість від експертизи і самостійність як окремої кримінально-процесуальної дії. В спеціальній літературі йдеться про проблеми у нормативно-правовому забезпеченні отримання зразків для експертизи та застосуванні цієї дії в слідчій практиці. Одні автори відзначають, що повною мірою виконати вказані у ст. 245 КПК приписи вкрай складно [4, с. 78]. Інші — що, не вирішено питання отримання зразків голосу, почерку, оскільки у даній статті встановлені правила відібрання тільки зразків з речей і документів та біологічних зразків, до яких наведені об'єкти не належать [5, с. 64].

Проте, проблеми іноді не стільки обумовлені юридичною технікою нормативного матеріалу, як недоліками у їх застосуванні через недостатність знань про прийоми і способи тлумачення норм кримінально-процесуального права та правила системного їх використання. Справа у тому, що з розвалом СРСР у спадок Україні досталася радянська правова доктрина, з характерним для неї високим рівнем юридичної техніки нормативно-правових актів і домінацію буквального (лексико-граматичного) тлумачення їх положень в практичній юриспруденції. При цьому, підзаконні акти нерідко так деталізували і перекручували положення закону, що останні взагалі втрачали свою дієвість, наслідком чого стало для учасників правовідносин звичним не звертати увагу на норми Конституції, на закріплені в КПК норми-завдання і норми-принципи, бо не вони були визначальними. Про дух закону дискутували теоретики, на практиці про його існування згадували лише в окремих випадках, як правило, з підказки політичних вождів або вказівки керівництва. Це і треба було законодавцю радянської держави, з властивими їй ознаками тоталітаризму: спустити план дій, задекларувавши спрямування його на високі соціальні стандарти, і вимагати точного виконання лише їх алгоритму, з оцінюванням результативності за критеріями, далекими від безпосереднього зв'язку з цими стандартами.

Сучасне становище в кримінальній юстиції пострадянського простору якраз обумовлено її доволі тяжкою минулою спадщиною — психологією зневажливого відношення до права і закону та звичкою слідувати не правовим принципам, а вказівкам «владу їмущим» [6, с. 375].

Зовсім інша ситуація у Німеччині, Франції та інших західноєвропейських країнах, в КПК яких немає задекларованих завдань і переліків принципів процесу, але вони практично реалізуються краще, ніж в Україні, про що свідчить дані про кількість звернень до Європейського суду з прав людини та наслідки їх розгляду, про стан злочинності і боротьби з нею. При цьому, в КПК кожної держави можна знайти правові прогалини і колізії. Але в їх системі юстиції створені традиції реалізовувати положення закону та закріплених у ньому повноважень, дій, засобів, форм тощо у відповідності до їх призначення. На це орієнтується уся система підготовки юристів і судова практика. Звичним є негативне ставлення до спроб правоохоронців пояснювати низькі результати своєї роботи (маніпуляції зі статистикою там мінімізовані через її формування на виконання вироків

суду) у протидії злочинності неоліками закону, бо все в законі передбачити неможливо, а вони уповноважені застосувати його у найкращий спосіб, розуміючи унікальність і неповторність ситуації, яка складається при розслідуванні кожного злочину. І без вміння системного тлумачення положень закону в складних ситуаціях не обійтися. Зрозуміло, що якісна нормативна техніка — запорука ефективності закону, але досконалості не має меж і закон з його «плоским» текстом проектується на потреби сьогодення, реальні ж суспільні відносини є «трьохмірним простором» і змінюються більш динамічно, ніж можна було очікувати законодавцю при прийнятті закону. Ніж постійно змінювати і доповнювати закон, краще навчити юристів мистецтву справедливо застосовувати його положення у конкретній ситуації, що виникла на практиці. Важливу роль тут відіграє доктринальне тлумачення та судова практика, сприйнята міжнародними судовими інституціями.

Що стосується ст. 245 КПК України, яка регулює отримання зразків для експертизи, то вона встановлює, що відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами проведення освідування, а відбирання зразків з речей і документів — згідно положень про тимчасовий доступ до речей і документів. При цьому, у разі відмови особи надати біологічні зразки слідчий суддя за клопотанням сторони, яке подається і розглядається в суді згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів, має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано захистом) здійснити відбирання біологічних зразків примусово.

Оскільки порядок проведення освідування як слідчої (розшукової) дії, що проводиться на підставі постанови прокурора, суттєво відрізняється від тимчасового доступу до речей і документів, застосування якого у досудовому розслідуванні, як заходу забезпечення кримінального провадження, є можливим лише за ухвалою слідчого судді, постановленої внаслідок розгляду у судовому засіданні відповідного клопотання сторони, то для забезпечення законності в діяльності органів кримінальної юстиції і належного проведення судових експертиз важливо сформулювати правильне і однакове розуміння професійними учасниками кримінального провадження сутності отримання біологічних зразків у особи під час досудового розслідування. Помилки ж у цьому спричиняють порушення права особи на повагу до її гідності, та норм ст. 28 Конституції України [7], ст. 11, ч. 4 ст.ст. 240 і 241 КПК, які забороняють правоохоронцям діяти у спо-

сіб, що принижує честь і гідність особи, що само собою є неприпустимим. Саме вирішення цих актуальних питань на доктринальному рівні є завданням цієї наукової статті.

Відзначимо, що відібрання зразків для досліджень у вітчизняному кримінальному процесі давно регулюється законом. Ще ст. 374 Статуту кримінального судочинства 1864 року встановила, що предмети, які підлягають хімічному або мікроскопічному дослідженню, беруться лише у необхідній для дослідження кількості [8 с. 158]. І хоч КПК УСРР 1922 року [9] і 1927 року [10] про такі зразки не згадували, вони відбиралися під час оглядів, освідкувань, обшуків або виїмок, про що зазначалося у відповідних протоколах. За ст. 199 КПК УРСР 1960 р. відбирання зразків почерку та інших зразків, необхідних для експертного дослідження, вже оформлювалося спеціальним протоколом, а самі зразки зберігалися за правилами збереження речових доказів [11]. Проте, їх отримання було можливим і під час проведення інших слідчих дій. Отже, традиції, які склалися у слідчій практиці, створили умови для однакового розуміння «відбирання зразків» (ст. 199 КПК 1960 р.) або «отримання зразків» (ст. 245 КПК 2012 р.), яке співпадає із загальноно вживаним застосуванням цих слів. «Отримання» — це дія за значенням «отримати», «одержати» [12, с. 810], що тлумачаться як «1. Брати, приймати те, що надсилається, надається, вручається і т. ін. ... 2. Приймати для виконання ... 3. Здобувати, діставати що-небудь певними зусиллями, якимись діями і т. ін. ... 4. *рідко* Здобувати, діставати перевагу в боротьбі, змаганні і т. ін. ... 5. Зазнавати на собі певної дії кого -, чого-небудь» [12, с. 625]. Синонімом його є «відбирання» — дія за значенням «відбирати», яке тлумачиться: «Віднімати, забирати щось насильно. Брати, виокремлюючи із загальної маси за певною ознакою. Одержувати, отримувати щось від кого-небудь» [13, с. 164]. «Зразок» — «пробний вибір; окремий предмет, річ із ряду однакових. Предмет за яким можна скласти уявлення про інші подібні предмети» [14, с. 478].

В якійсь мірі проблеми на практиці постали і через те, що порядок отримання зразків для експертизи раніше був універсальним, а за КПК України 2012 року він став диференційованим через процедурні особливості одержання саме біологічних зразків особи, про які раніше в мові закону взагалі не йшлося.

Неоднозначне розуміння таких зразків зараз призводить до того, що, наприклад, в актах, оформлених у зв'язку з отриманням відбит-

ків пальців для проведення дактилоскопічної експертизи, такі відбитки іноді називають предметами і документами. Цьому сприяє те, що вони утворюються внаслідок притискання до аркуша паперу попередньо оброблених фарбою поверхонь пальців. У такий спосіб вони одразу після притискання з'являються на папері, відокремлюються від особи, у якій відбиралися, і зберігаються та використовуються у доказуванні без її участі, дійсно як документи або речові докази. Тому одна частина юристів (а саме 26 (36%) з 72 опитаних нами у період листопада 2012 р. — вересня 2013 р. слідчих, прокурорів, суддів і адвокатів, які працюють в місті Києві та Київській області) не вважала їх біологічними зразками, а інша (35 з опитаних (49%) — що біологічні зразки відбираються лише для проведення експертиз, які вимагають знань у сфері наук біологічного профілю, до яких не належить дактилоскопічна. Ті, хто перебуває на таких позиціях, вбачають за можливе отримувати відбитки пальців шляхом тимчасового доступу до речей і документів, і в клопотаннях та ухвалах, ще до контакту з особою, зазначати про доступ до її пальців як, нібито до речей (предметів), а в складених після контакту протоколах — про відібрання у особи як документів її відбитків пальців, хоча у документальному вигляді на початку такої дії відбитків ще не було, вони з'явилися в результаті її проведення. Але такий підхід є неприпустимим, бо будь-який прояв у ставленні до особи чи до частин її тіла як до речі, предмету чи документу завжди принижує честь і гідність людини.

У словниках «біологічний» тлумачиться як «стосовний до біології, ... до життя, життєвих процесів організму» [13, с. 83]. В структурному і генетичному розумінні життя «зводиться» до хімії і фізики, оскільки біологічний рух виникає з хімічного і фізичного, а суть життя, тобто біологічних явищ, полягає в хімізмі біополімерів (білків і нуклеїнових кислот), суть самого хімізму — в більш глибокій фізичній сутності субатомних процесів. Через це біологія, хімія і фізика є взаємопов'язаними [15, с. 266–267, с. 537]. Методи, способи і засоби пізнання визначаються, перш за все, природою і характером об'єкту, який досліджується, яким у нашому випадку є людина. З цього і слід виходити, пам'ятаючи провідну роль для судових експертиз фундаментальних наук.

Так, дактилоскопування є процесом знімання відбитків пальців, а дактилоскопія — наукою, що вивчає капілярні узорі кінцевих фаланг пальців рук із метою встановлення особи людини [13, с. 272].

Наукові основи дактилоскопії спираються на дані гістології, ембріології, фізіології, біохімії та порівняльної анатомії [16, с. 101–102]. Отже, біологічних складових у відбитках пальців достатньо, і завдяки ним та спеціальним фарбам, здатним зафіксувати безкольорові пітожирові виділення папілярних ліній, сукупність яких є стійкою, відновлювальною і унікальною для кожного, дані відбитки завжди є біологічними зразками особи. Фактично, вони є особливими прикметами особи, для виявлення яких на її тілі слідчий уповноважений здійснювати освідування (ч. 1 ст. 241 КПК України). І тому, відбирання відбитків пальців, за звичай, має здійснюватися за правилами проведення цієї слідчої дії.

У разі ж відмови особи добровільно надати відбитки пальців, рішення про їх примусове відбирання приймає слідчий суддя за результатами розгляду відповідного клопотання сторони, яке здійснюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів. При цьому, у клопотаннях, ухвалях і протоколах повинно йтися про примусове відбирання біологічних зразків — відбитків пальців рук, а не про тимчасовий доступ до них як до речей або документів, якими вони за жодних умов бути не можуть.

Теж саме стосується почерку, мовлення і голосу особи. Основу судового почеркознавства складають знання анатомії писемно-рухового апарату, біомеханіки письма, управління процесом письма нервової системи тощо [17, с. 101]. Голос — сукупність різних щодо висоти, сили і тембру звуків, які видає людина (або тварина, що дихає легенями) за допомогою голосового апарата [13, с. 115], а це анатомія. Сукупність анатомічних, психофізіологічних і соціальних властивостей особи визначає індивідуальність її усного мовлення, лінгвістичні ознаки якого відбиваються в її писемному мовленні. Знання про ці закономірності використовується для ідентифікації особи за її голосом, мовленням, при експертному дослідженні аудіо і відео записів та документів [18, с. 89; 19, с. 8–9; 20, с. 17 та ін.]. Біологічних складових і в них достатньо. Завдяки технічним засобам, здатним зафіксувати цю стійку, відновлювальну і унікальну для кожної людини сукупність цих складових, зразки голосу, мовлення, почерку особи з'являються як її біологічні зразки. І тому, їх відбирання у особи також має здійснюватися за правилами проведення освідування. У разі ж відмови особи добровільно надати зазначені зразки проблематично буде забезпечити реальне виконанням ухвали слідчого судді про їх примусове відбирання, оскільки важко уявити можливість отри-

мання так званих експериментальних зразків голосу, мовлення і почерку від особи проти її волі. Якщо ж голос, мовлення, почерк особи є відображеним у офіційних та особистих документах, у тому числі, на технічних носіях інформації (аудіо та відеозаписах), то їх отримання може забезпечити тимчасовий доступ до цих носіїв як предметів або документів, а у разі невиконання відповідної ухвали слідчого судді — обшук, як це передбачено ч. 1 ст. 166 КПК [3].

Методи і способи застосування примусу при відібранні біологічних зразків особи не повинні бути такими, що принижують честь і гідність особи та можуть негативно позначитися на стані її здоров'я. При цьому, слід враховувати, що міжнародні документи і національне законодавство не передбачають можливості застосування примусу судово-медичними експертами або лікарями, залученими до відібрання біологічних зразків. Тому застосовувати його на виконання ухвали слідчого судді про примусове відібрання біологічних зразків особи, яка відмовилася надати їх добровільно, повинні слідчий, прокурор або за їх письмовим дорученням співробітники оперативних підрозділів органів внутрішніх справ, безпеки, пенітенціарної і прикордонної служби, а також органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, відповідно до нормативно-правових актів, що регулюють застосування фізичного впливу і спеціальних засобів під час їх службової діяльності. Для надання безпосередньої технічної допомоги органам досудового розслідування у відібранні зазначених зразків закон передбачає залучення спеціалістів (наприклад, криміналістів), а участь понятих обов'язкова, якщо проведення цієї дії не фіксується безперервним відеозаписом (ч. 2 ст. 71, ч. 7 ст. 223 КПК України).

Згідно з міжнародними стандартами, при примусовому відібранні біологічних зразків правоохоронці не повинні завдавати тяжкого втручання в фізичну та психічну цілісність особи проти її волі, а процедура та супутні обставини, не повинні викликати у неї страх, тривогу і відчуття власної неповноцінності, що завдає істотної шкоди психічній цілісності людини, а також недопустимо застосовувати насильство, яке межує з брутальністю [21].

Таким чином, норми чинного інституту отримання зразків для експертизи цілком надають можливість сторонам кримінального провадження в стадії досудового розслідування забезпечити одержання відбитків пальців рук, зразків голосу, мовлення, почерку особи як її біологічних зразків у спосіб, що не принижує честь і гідність людини або є небезпечним для її здоров'я.

Список використаних джерел

1. *Кримінальний процес: підручник* / за заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Уда-лової, Д. П. Письменного. — К.: Центр учб. літ., 2013. — 544 с.
2. *Кримінальний процес: / за заг. ред. Ю. М. Грошевого, В. Я. Тація, А. Р. Ту-манянц та ін.* — Х.: Право, 2013. — 824 с.
3. *Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13 квітня 2012 р.* // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
4. *Козак О. В.* Процесуальний порядок отримання зразків для експертизи за КПК України / *О. В. Козак* // Дні науки Національного університету «Києво-Моги-лянська академія» на факультеті правничих наук. 2014: тези наук. доп. та по-відом. — К.: Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія», 2014. — С. 76–78.
5. *Лозовий А. І.* Проблеми вдосконалення процедур залучення судового експерта та проведення судової експертизи у кримінальному процесі / *А. І. Лозовий, Е. Б. Сімакова-Єфреман* // Судово-експертне забезпечен-ня кримінального процесу: матеріали міжвідом. наук.-практ. семінару (м. Київ, 29 травня 2014 р.) / КНДІСЕ Мін'юсту України; за заг. ред. Руві-на О. Г.; уклад. А. О. Полтавський, О. В. Юдіна. — К., 2013. — С. 61–65.
6. *Кудрявцев В. Н.* Политическая юстиция в СССР / *В. Н. Кудрявцев, И. А. Трусов.* — СПб.: Юрид. центр Пресс, 2002. — 385 С.
7. *Конституція України* (прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради Украї-ни 28 червня 1996 р.). // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
8. *Устав уголовного судопроизводства 20 ноября 1864 года* // Российское за-конодательство X–XX веков: Судебная реформа: в 9-ти т. — М.: Юрид. лит., 1991. — Т. 8 / под общ. ред. О. И. Чистякова; отв. ред. Б. В. Вилен-ский. — С. 120–251.
9. *Уголовно-процессуальный кодекс УССР: утв. пост. ВУЦИК от 13.09.1922 г.* — Изд. офиц. — Х.: Изд. Наркомюста УССР, 1922. — 98 с.
10. *Кримінально-процесуальний кодекс УСРР: в ред. 1927 р.* — 2-ге офіц. вид. — Х.: Юрид. вид-во Наркомюсту УСРР, 1928. — 124 С.
11. *Кримінально-процесуальний кодекс України* (прийнятий 28 грудня 1960 р.) // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
12. *Словник української мови* / ред. кол.: І. К. Білодід (голова), А. А. Бура-чок, В. О. Винник, Г. М. Гнатюк та ін. — К.: Наук. думка, 1974. — Т. 5: «Н — О» / Ред. В. О. Винник, Л. А. Юрчук. — 840 С.
13. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К.; Ірпінь: ВТФ Перун, 2005. — 1728 с.
14. *Словник української мови* / ред. кол.: І. К. Білодід (голова), А. А. Бурачок, Г. М. Гнатюк та ін. — К.: Наук. думка, 1971. — Т. 2: Ж — Д / ред. П. П. До-ценко, Л. А. Юрчук. — 550 с.

15. *Кедров Б. М.* Классификация наук: прогноз К. Маркса о науке будущего. — М.: Мысль, 1985. — 543 с.
16. *Энциклопедия судебной экспертизы* / под ред. Т. В. Аверьяновой, Е. Р. Росинской. — М.: Юристъ, 1999. — 552 с.
17. *Орлова В. Ф.* Теория судебно-почерковедческой идентификации // Труды ВНИИСЭ / В. Ф. Орлова, редкол.: Арсеньев В. Д., Галкин В. М., Полевой Н. С. — М., 1973. — Вып. 6. — 335 с.
18. *Леви А. А.* Звукозапись и видеозапись в уголовном судопроизводстве / А. А. Леви, Ю. А. Горинов. — М.: Юрид. лит., 1983. — 112 с.
19. *Бастрыкин А. И.* Криминалистическое исследование документов: учеб. пособие / А. И. Бастрыкин. — СПб: Европейский дом, 2002. — 212 с.
20. *Наумов В. В.* Лингвистическая идентификация личности / В. В. Наумов. — М.: КомКнига, 2006. — 240 с.
21. *Яллог проти Німеччини: рішення Європейського суду з прав людини від 11 липня 2006 р.: офіц. текст* // Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу до сайту: <http://www.minjust.gov.ua/>

ОСОБЕННОСТИ ПОЛУЧЕНИЯ БИОЛОГИЧЕСКИХ ОБРАЗЦОВ ЧЕЛОВЕКА ДЛЯ ПРОВЕДЕНИЯ ЭКСПЕРТИЗЫ В ДОСУДЕБНОМ РАССЛЕДОВАНИИ

О. В. Баулин

В статье на основе анализа требований действующего уголовно-процессуального законодательства Украины, регулирующего получение образцов для экспертизы, и соответствующих положений теории уголовного процесса, раскрыты процессуальные особенности получения биологических образцов человека для проведения экспертизы на стадии досудебного расследования.

Обосновывается, что проблемы получения биологических образцов для экспертизы на стадии досудебного расследования обусловлены не юридической техникой нормативного материала, а недостатками в их применении из-за отсутствия у практикующих юристов навыков системно толковать нормы уголовно-процессуального права, с учетом традиций западноевропейской правовой доктрины и практики международных судебных инстанций.

Статья 245 Уголовного процессуального кодекса Украины 2012 года предусматривает получение биологических образцов от человека по правилам проведения освидетельствования, а других образцов — согласно положениям о временном доступе к вещам и документам. При отказе лица предоставить биологические образцы следственный судья по ходатайству стороны обвинения, вправе разрешить следователю, прокурору (или обязать их, если ходатайство было подано защитой) осуществить отбор биологических образцов принудительно.

Отмечается, что ошибки в определении способа получения биологических образцов человека недопустимы, поскольку чреваты нарушением конституционных прав личности.

Освещается генеза уголовно-процессуального института получения образцов для экспертизы в отечественном досудебном расследовании и раскрывается сущность получения биологических образцов личности, понимание которой важно для обеспечения законности в деятельности органов уголовной юстиции и надлежащего проведения судебных экспертиз.

Делается вывод о том, что нормы действующего института получения образцов для экспертизы предоставляют возможность сторонам уголовного производства в стадии досудебного расследования обеспечить получение отпечатков пальцев рук, образцов голоса, речи, почерка, как биологических образцов человека. Рекомендуются, чтобы методы и способы принуждения, используемые уполномоченными субъектами органов уголовной юстиции, при отобрании биологических образцов человека на стадии досудебного расследования соответствовали международным стандартам в сфере прав человека, в частности, они не должны унижать его честь и достоинство, и не создавать опасности для его здоровья.

RECEIPT OF BIOLOGICAL SAMPLES PEOPLE FOR DETERMINATION OF PRICE IN THE PRE-TRIAL INVESTIGATION

O. V. Baulin

On the basis of analysis of the requirements of the current criminal procedural legislation of Ukraine regulating obtaining samples for examination and the relevant provisions of the theory of criminal proceedings, procedural features disclosed receipt of human biological samples for examination at the stage of pre-trial investigation.

It is proved that the problem of obtaining biological samples for examination at the stage of pre-trial investigation is not due to legal technique of standard material, and shortcomings in their application due to lack of legal practitioners skills systematically interpret the rules of criminal procedure, taking into account the traditions of Western European legal doctrine and practice of international courts.

Article 245 of the Criminal Procedure Code of 2012 provides for biological samples from a person under the rules of the examination, and the other samples in accordance with the provisions of the temporary access to things and documents. When a person fails to provide biological samples, the investigating judge at the request of the prosecution, may allow the investigator, the prosecutor (or oblige them, if the application was filed protection) to carry out the selection of biological samples by force.

It is noted that the error in determining the process for the preparation of biological samples of human unacceptable as fraught with violation of the constitutional rights of the individual.

It is concluded that the norms of the Institute of obtaining samples for examination provide an opportunity to the parties of criminal proceedings in the pre-trial stage to ensure getting fingerprints hand, samples of voice, speech, handwriting, as human biological samples. It is recommended that the methods and means of coercion used by authorized subjects of criminal justice, with removal of a human biological samples at the stage of pre-trial investigation to meet international standards in the field of human rights, in particular, they should not humiliate his honor and dignity, and not to create a hazard for him health.

Ж. В. Удовенко
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри криміналістичних експертиз

Національна академія внутрішніх справ

ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПРИ ВИКОРИСТАННІ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОСВІДУВАННЯ

У статті на підставі аналізу положень теорії пізнання проаналізовано дотримання прав і свобод людини при використанні спеціальних знань під час проведення освідування. Обґрунтовано положення щодо участі в проведенні освідування в низці випадків, крім судово-медичного експерта чи лікаря, інших спеціалістів. За результатами надані пропозиції до чинного кримінального процесуального кодексу України.

Дотриманню прав і свобод людини у кримінальному провадженні, застосуванню до них заходів процесуального примусу присвячено значну увагу в національному законодавстві України. Проте потребують удосконалення окремі норми кримінального процесуального кодексу в аспекті збереження таємниці особистого життя людини як у процесі досудового розслідування, так і під час провадження слідчих (розшукових) дій.

Особливе місце серед усіх слідчих (розшукових) дій, що спрямовані на збирання інформації з матеріальних відображень, займає освідування. Воно дозволяє слідчому безпосередньо сприймати об'єкти з метою виявлення слідів кримінального правопорушення, особливих прикмет і з'ясування обставин події, важливих для кримінального провадження, скласти уявлення про механізм злочину та особу злочинця, висувати слідчі версії та правильно визначати напрямки розслідування. Але провести ефективно цю слідчу (розшукову) дію без використання спеціальних знань інколи просто неможливо. Тому, залежно від виду освідування, необхідна участь спеціалістів в обов'язковому порядку та можлива їх участь на розсуд слідчого.

Загальні кримінально-процесуальні й криміналістичні питання залучення спеціаліста, як однієї з форм використання спеціальних знань, докладно розглянуті в літературі. Їм присвячені праці

В.І.Галагана, А.В. Кудрявцевої, Н.І. Клименко, В.К. Лисиченка, В. А. Михайлова, Е.Р. Росинської, С. М. Стахівського, Л.Д. Удалової та інших науковців. Розглянемо лише найбільш важливі питання дотримання прав і свобод людини при залученні спеціалістів в рамках КПК України для проведення такої слідчої (розшукової) дії як освідування.

Згідно з ч. 1 ст. 71 КПК України спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок.

Практика свідчить, що при проведенні такої слідчої (розшукової) дії як освідування (ст. 241 КПК України) залучаються різні спеціалісти, хоча в законі передбачені тільки судово-медичний експерт або лікар.

Завданням освідування є виявлення на тілі підозрюваного, свідка чи потерпілого слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу (ч. 1 ст. 241 КПК України)

Виконуючи поставлені перед ним завдання, судово-медичний експерт або лікар вправі використовувати спеціальні медичні знання з метою виявлення, фіксації та вилучення вказаних слідів.

Беручи участь у проведенні освідування, вони, як спеціалісти, мають впливати на виявлення та фіксацію слідів кримінального правопорушення й особливих прикмет, зокрема: акцентувати увагу слідчого на ті особливості тіла, які він не помітив (наприклад, наявність рубця або пігментної ділянки шкіри, які могли бути наслідком знищення чи виведення певної особливої прикмети); надає характеристику тілесного ушкодження (синець, рана); допомагає правильно описати виявлені ушкодження тіла, точно вказавши їх локалізацію відповідно до анатомічної будови людини (наприклад, ушкодження знаходиться на місці дельтовидного м'яза плеча); допомагає визначити форму ушкодження, його розміри, властивості, колір; здійснює дії, безпосередньо спрямовані на вилучення виявлених слідів злочину (крові, сперми); консультує слідчого щодо обставин, за якими він спостерігає з позиції медичних знань, роз'яснює причини, їх значення, наслідки виявлених ушкоджень та інших слідів злочину, а також деяких видів особливих прикмет; висловлює припущення про час, механізм виникнення виявлених слідів, а також про можливе роз-

міщення потерпілого й злочинця в момент утворення на тілі освідученої особи тілесних ушкоджень; дає пояснення по суті проведених ним дій, спрямованих на встановлення, фіксацію й вилучення слідів злочину чи виявлення та фіксацію особливих прикмет; висловлює міркування про сліди й пошкодження, пов'язані із вчиненням злочину, які може бути виявлено на інших ділянках тіла або на місці події [6].

Особливість статусу лікаря як спеціаліста полягає також у тому, що він має визначати тілесні ушкодження і характер дій, які можуть становити небезпеку для здоров'я освідученої особи та проведення яких заборонено законом. Водночас лікар вправі вимагати занесення у протокол слідчої (розшукової) дії своїх заперечень з приводу проведення тих дій, які з погляду медицини небезпечні для здоров'я цієї особи. Важливою є також і та обставина, що почуття сорому в людини не має виникати під час огляду її тіла лікарем чи експертом, тому закон не вимагає того, щоб ці особи були однієї статі з освідученим.

Проте, закон передбачає, що освідчування, яке супроводжується оголенням, здійснюється особами тієї ж статі, за винятком лікаря, і за згодою особи, яка освідчується. Застосування поняття «оголення особи» передбачає наявність оцінки – правозастосовної діяльності учасника кримінального провадження, спрямованої на наповнення оцінного поняття конкретним нормативним змістом на підставі свого внутрішнього переконання, керуючись власною правосвідомістю, об'єктивним стандартом оцінного поняття та особливостями конкретного випадку, і встановлення відповідності між ознаками оцінного поняття та життєвої ситуації, до якої має бути застосовано кримінально-процесуальну норму.

Серед фахівців кримінального процесуального права є думка, що оголення верхньої частини грудей або спини, рук до самого передпліччя та ніг до колін не слід прирівнювати до оголення прихованих частин тіла особи. З точки зору В. І. Громова, присутність слідчого під час такого освідчування слід визнати обов'язковою, адже безпосереднє спостереження з боку слідчого під час установлення кожної фактичної обставини є необхідним в інтересах вирішення справи [7, с. 184].

Однак кожна людина, залежно від родинного виховання, традицій місцевості, національних укладів, має власне уявлення щодо місць, які слід приховувати одягом. У кожному конкретному випадку визначення поняття «оголення особи» матиме певні критерії. Тому на традиційність у цьому питанні, на наше переконання, спиратися

не можна. Уважаємо за доцільне залишити визначення питання щодо оголення тіла особи прерогативою слідчого й освіддуваної особи в кожному конкретному випадку. Саме так урегулював це питання законодавець, передбачивши в ч. 2 ст. 241 КПК України згоду особи, яку освіддують, на проведення цієї слідчої (розшукової) дії, що супроводжується оголенням тіла, слідчим певної статі. Водночас у будь-якому разі оголення тіла, закритого одягом, перед слідчим протилежної статі не має порушувати принципу етичності, припинжувати людську гідність освіддуваної особи.

У цьому контексті слушною є цікава пропозиція В. В. Логінової про доповнення закону нормою, яка дозволяла б освіддуваній особі заявляти клопотання про відвід понятих і спеціалістів від участі в проведенні освіддування, пов'язаного з оголенням тіла, якщо є підстави вважати, що вони негативно ставляться до освіддуваної особи й можуть розголосити обставини, що стосуються її особистого життя [8, с. 122]. Додамо, що доцільним є внесення цієї пропозиції не лише щодо освіддування, яке супроводжується оголенням особи, а й щодо всіх інших слідчих (розшукових) дій, під час проведення яких можуть залучати понятих та спеціалістів. Зазначене положення доцільно визначити в ч. 1 ст. 79 КПК України, у якій унормовано питання заявлення відводу спеціалісту, перекладачу, експерту, секретарю судового засідання. Ураховуючи, що серед цих учасників кримінального провадження не йдеться про понятих, пропонуємо доповнити назву цієї статті після слів «експерта» словом «понятого» і далі за текстом, а ч. 1 ст. 79 КПК України після слів «експерт», «експерта» відповідно словами «понятий», «понятого».

В інших ситуаціях необхідно визначати процесуальний статус особи, права та законні інтереси якої може бути обмежено чи порушено під час проведення освіддування. Наприклад, під час здійснення освіддування підозрюваного з метою встановлення особливих прикмет, що супроводжується оголенням особи, може бути порушено право чоловіка (дружини) освіддуваної особи на невтручання в приватне життя. Згідно з ч. 3 ст. 223 КПК України, слідчий має запросити таку особу для участі в проведенні освіддування, проте залишається незрозумілим, у якому саме правовому становищі буде перебувати ця особа. Якщо визначити їй статус свідка, то її перед проведенням освіддування спочатку необхідно викликати в такому правовому становищі для дачі показань (ч. 1 ст. 65 КПК України), після чого, власне, починати проводити освіддування.

Участі в освідуванні іншого спеціаліста, крім лікаря, кримінальним процесуальним законодавством України не передбачено.

Водночас у практичній діяльності мають місце випадки запрошення до участі в освідуванні інших осіб, які володіють спеціальними знаннями. Такими знаннями у кримінальному провадженні вважають знання та навички, отримані внаслідок фахової освіти та/або практичної діяльності в будь-якій галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла, які використовують визначені законом учасники процесу в межах наданих кожному з них повноважень для виконання за певною процедурою процесуальних завдань [9, с. 9].

Досліджуючи це питання, О. А. Борідько та В. В. Логінова вважають, що під час проведення освідування підозрюваного, який завдав тілесних ушкоджень із застосуванням вогнепальної зброї, слід залучати спеціаліста в галузі судової балістики. Оскільки під час здійснення пострілу з вогнепальної зброї відбувається викид незначної кількості порохових газів у зворотному від пострілу напрямку, на тильній частині рук і на одязі особи, яка стріляла, утворюються нашарування слідів пострілу. Це відбувається під час пострілу як з довгоствольної, так і короткоствольної зброї. Візуально ці сліди не помітні навіть з використанням збільшувальних приладів, ультрафіолетового світла. Тому для їх виявлення з рук підозрюваних осіб роблять миви марлевим тампоном зі спиртом. Порох містить у собі значну кількість сурми й барію, які мають здатність зникати, і вже за дванадцять годин, навіть якщо руки не мити, залишки порошу на них вже не можна виявити, тому миви слід робити якомога швидше [10].

Досить ефективною може бути допомога спеціаліста в галузі траєктології. У разі виявлення на тілі освідуваної особи, її одязі чи взутті слідів крові залежно від їх форми, спеціаліст може проконсультувати слідчого щодо механізму їх утворення. Це надасть змогу висунути низку припущень, які стосуються окремих обставин розслідуваного кримінального правопорушення. Наприклад, про взаємне розміщення підозрюваного й жертви кримінального правопорушення, позу злочинця в момент завдання ним тілесних ушкоджень потерпілому, характер дій цих осіб. Спеціаліст може допомогти слідчому визначити походження ушкоджень: за яких обставин, унаслідок вчинення яких дій і які саме тілесні ушкодження могли утворитися. Ці припущення нададуть реальну можливість, по-перше, дослідити механізм події та визначити, де та які сліди перебування особи може бути виявлено та вилучено; по-друге, діагностувати ушкодження та висуну-

ти версії щодо місця перебування цієї особи; по-третє, провести згодом ідентифікаційні дослідження з метою встановлення тотожності.

Ефективною може бути допомога спеціаліста під час освідування потерпілого й підозрюваного в звалтуванні. В більшості випадків під час вчинення цього злочину із застосуванням фізичного насильства між гвалтівником і потерпілим виникає боротьба, внаслідок чого на їх тілах утворюються як сліди від зубів, нігтів, так й інші тілесні ушкодження у вигляді подряпин, синців тощо. Спеціаліст допоможе слідчому виявити ці сліди, зафіксувати й описати їх у протоколі слідчої (розшукової) дії. Складним є виявлення слідів зубів, що мають значні ідентифікаційні властивості. Однак їх вилучення з ділянок тіла особи можливе лише за умови використання сучасних засобів криміналістичної техніки, навички володіння якими має саме спеціаліст.

При дорожньо-транспортних подіях на тілі потерпілого можуть виникнути сліди впливу окремих частин транспортних засобів. Консультація спеціаліста-автотехніка, який бере участь в освідуванні, буде корисною для вирішення питання про встановлення конкретного виду транспортного засобу, яким могли бути утворені сліди. Отримані при цьому відомості посилять ефективність розшуку транспортного засобу, що зник з місця події [11, с. 102].

Важливою є допомога спеціаліста в галузі судової хімії, коли під час освідування, передусім якщо воно супроводжується одночасним оглядом одягу, можна виявити сліди наркотичних, хімічних та інших речовин. Судовий хімік забезпечить належне їх виявлення, фіксацію, вилучення й пакування. Водночас він може висловити припущення щодо походження речовини, сліди якої виявлено на тілі освідуваної особи. Доцільність участі цього спеціаліста зумовлена тим, що отруйні речовини, виявлені під час освідування, здатні чинити негативний вплив на організм людини, а слідчий, який не має навичок поводження з ними, може наразити на небезпеку не лише своє здоров'я, а й здоров'я інших учасників освідування [12, с. 67].

Участь під час освідування спеціаліста з використання криміналістичної техніки, надасть допомогу слідчому у виявленні, фіксації та вилученні слідів кримінального правопорушення й особливих прикмет, малопомітних татуювань, а також запаху з тіла й одягу людини. Крім цього, спеціаліст забезпечить фіксацію слідів й особливих прикмет шляхом застосування необхідних методів виміральної, кольороподільної й мікроскопічної зйомки, виготовлення зліпків, схем, планів, складання замальовок.

Таким чином, на наш погляд, доцільно розширити коло спеціалістів, яких поряд з судово-медичним експертом і лікарем можуть запрошувати для участі в проведенні освідування, що забезпечить підвищення його дієвості та ефективності.

Беззаперечним є те, що факультативними учасниками під час проведення слідчого освідування є судово-медичний експерт або лікар (ч. 2 ст. 241 КПК України), а також різні спеціалісти (ст. 71 КПК України). Участь спеціалістів в досудовому розслідуванні зводиться до надання безпосередньої технічної допомоги. На наше переконання, перелік факультативних учасників освідування в ст. 241 КПК України необхідно розширити та запропонувати законодавчо закріпити можливість участі в проведенні освідування й інших спеціалістів з різних галузей науки і техніки.

До того, ж під час проведення освідування може знадобитися медична допомога з використанням медичного обладнання. У випадках, коли для виявлення, фіксації та вилучення слідів кримінального правопорушення або встановлення особливих прикмет може знадобитися допомога інших (крім лікаря) спеціалістів, а також за наявності потреби використання стаціонарних приладів і пристроїв, освідування можуть проводити у приміщенні бюро чи лабораторіях судово-медичних експертиз. Проведення освідування в цих медичних установах надає широкі можливості для використання сучасних науково-технічних засобів, обладнання з метою виявлення, фіксації та вилучення слідів злочину або встановлення особливих прикмет. Роль експерта-криміналіста також важлива. Головний метод огляду тіла людини — спостереження, однак для виявлення слідів, які не піддаються візуальному спостереженню (підшкірний крововилив, краплини крові чи сперми, татуювання, яке намагалися знищити, тощо), та для виявлення опіків, слідів від лугів чи інших хімічних речовин слід використовувати техніко-криміналістичні засоби, здатні виявляти такі сліди та робити їх видимими. Зокрема, сліди сперми під впливом ультрафіолетового світла набувають білувато-блакитного освітлення, сліди крові — чорно-коричневого. Інфрачервоні промені допомагають виявити підшкірний крововилив чи сліди порошу на шкірі, рентгенівські промені виявляють предмети, що розміщені під шкірою (шріт, скло).

Виявлені під час освідування особливі прикмети, сліди кримінального правопорушення чи тілесні ушкодження повинні бути належно зафіксовані у протоколі слідчої (розшукової) дії. Виявлені

тілесні ушкодження чи особливі прикмети фіксують за допомогою фото- чи відеокамери або замальовують. Якщо особливі прикмети чи тілесні ушкодження виявлено на закритих одягом ділянках тіла, то з етичних міркувань слід їх фотографувати, уникаючи за змоги фіксації обличчя освідуваної особи [10, с. 3].

Таким чином, на відміну від деяких інших видів слідчого огляду, освідування суттєво порушує право на недоторканність та особисту свободу громадян, пов'язане з можливістю розголошення інтимних обставин їх життя. Зважаючи на це, законодавець визначив спеціальні правила його проведення. Однак чітка кримінальна процесуальна регламентація освідування сама по собі не вирішує питань забезпечення права на невтручання в особисте життя. Записане на папері, але незабезпечене системою гарантій, дане право є простою декларацією. Однією з причин прийняття незаконних та необґрунтованих процесуальних рішень, що порушують права особи і завдають шкоди охоронюваним законом інтересам, є недостатність процесуальних гарантій, відсутність відпрацьованого механізму їх реалізації.

Тому, дотримання прав і свобод людини при використанні спеціальних знань під час проведення освідування, на наш погляд, передбачає такі положення: заборона проводити дії, що принижують гідність освідуваної особи, а також є небезпечними для життя і здоров'я; надання прав особі оскаржити дії органів досудового розслідування у випадку порушення її честі та гідності при проведенні освідування, або недотримання меж освідування, які обґрунтовуються матеріалами кримінального провадження; заявляти клопотання про відвід понятих і спеціалістів від участі в проведенні освідування, пов'язаного з оголенням тіла, якщо є підстави вважати, що вони негативно ставляться до освідуваної особи й можуть розголосити обставини, що стосуються її особистого життя; з етичних міркувань при оголенні тіла освідуваної особи слід її фотографувати, уникаючи за змоги фіксації обличчя освідуваної особи. Щодо використання спеціальних знань слід зазначити, що для участі в проведенні освідування в ряді випадків, крім судово-медичного експерта чи лікаря, доцільно використовувати різних спеціалістів.

Наведені криміналістичні рекомендації забезпечать підвищення дієвості й ефективності проведення такої слідчої (розшукової) дії, як освідування, особливо за умов закріплення їх у відповідних статтях Кримінального процесуального кодексу України.

Список використаних джерел

1. *Букаев Н.* Проблемы производства освидетельствования как следственного действия по УПК РФ / *Н. Букаев, Н. Гребнева* // Закон и жизнь. — 2004. — № 10. — С. 13.
2. *Торбин Ю.Г.* Использование специальных познаний при исследовании тела и одежды подозреваемых в совершении преступления / *Ю. Г. Торбин* // Вестник Моск. ун-та. (Серия 11. Право). — 1971. — № 6. — С. 45.
3. *Маркс Н.А.* Роль специалиста и форма его участия в производстве следственного освидетельствования / *Н. А. Маркс* // Проблемы изучения личности участников уголовного судопроизводства: [межвуз. сб. науч. тр.]. — Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1980. — С. 94.
4. *Грамович Г.И.* Тактика использования специальных знаний в раскрытии и расследовании преступлений: [учеб. пособ.] / *Грамович Г. И.* — Минск: Минск. высш. шк. МВД СССР, 1987.
5. *Лисиченко В.К.* Виды участия специалистов на предварительном следствии / *В. К. Лисиченко, В. В. Циркаль* // Криминалистика и судебная экспертиза. — 1985. — Вып. 30. — С. 8.
6. *Торбин Ю. Г.* Уголовно-процессуальные и криминалистические проблемы освидетельствования / *Ю. Г. Торбин* [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.k-press.ru/bh/2003/2/torbin2/torbin2.asp>.
7. *Курдюков В. В.* Теоретичні засади та критерії обов'язкового призначення судових експертиз в кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / *В. В. Курдюков*. — К., 2009. — 24 с.
8. *Борідько О. А.* Освідювання та тактика його проведення при розслідуванні умисних тілесних ушкоджень / *О. А. Борідько, В. В. Логінова* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.radnuk.info/statti/555-kriminalist/14626-2011-01-18.
9. *Селиванов Н. А.* Советская криминалистика: система понятий / *Н. А. Селиванов*. — М.: Юрид. лит., 1982.
10. *Петрухин И. Л.* Экспертиза как средство доказывания в советском уголовном процессе / *И. Л. Петрухин*. — М.: Юрид. лит., 1964.

СОБЛЮДЕНИЕ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА ПРИ ИСПОЛЬЗОВАНИИ СПЕЦИАЛЬНЫХ ЗНАНИЙ ВО ВРЕМЯ ПРОВЕДЕНИЯ ОСВИДЕТЕЛЬСТВОВАНИЯ

Ж. В. Удовенко

В статье исследованы потребности использования специальных знаний в процессе проведения такого следственного (розыскного) действия как освидетельствование. Во время проведения освидетельствования, в зависимости от вида, предусмотрено участие определенных лиц.

Аргументировано положение о том, что в ряде случаев при проведении освидетельствования кроме судебно-медицинского эксперта или врача, целесообразно приглашать других специалистов в разных отраслях науки и техники, что в свою очередь обеспечит его эффективность. Например, во время проведения освидетельствования подозреваемого, причинившего телесные повреждения с применением огнестрельного оружия, необходимо участие специалиста в отрасли судебной баллистики. При расследовании дорожно-транспортных происшествий на теле потерпевшего могут образоваться следы действия отдельных частей транспортных средств. Консультация специалиста-автотехника, будет эффективной для решения вопроса об установлении конкретного вида транспортного средства, причинившем образовавшиеся следы. Важной будет помощь специалиста в отрасли судебной химии, когда во время освидетельствования одновременно проводится осмотр одежды, на которой могут быть выявлены следы наркотических, химических и других веществ. Судебный химик обеспечит соответствующее их выявление, фиксацию, изъятие и упаковывание. Участие во время освидетельствования специалиста с использованием криминалистической техники, предоставит помощь следователю при выявлении, фиксации, изъятии и упаковыванию следов преступления и особых примет, незаметных татуировок, а также запаха с тела и одежды человека.

По результатам предложены изменения в уголовный процессуальный кодекс Украины.

RESPECT FOR HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS USE OF SPECIAL TITLES DURING THE EXAMINATION.

Z.V. Udovenko

In the article explores the need for special knowledge in the course of such investigative actions as examination. During osviduvannya depending on its type, provides for the participation of certain persons.

Reasoned position about the fact that in some cases, during the examination except forensic or a doctor, it is appropriate to invite other specialists s various branches of science and technology, that provides it's effect. For example, during the examination of the suspect who caused the injury with a firearms, requires the participation of specialists in the field of judicial ballistics. In the investigation of road accidents on the victim's body may form the following marks of parts of the vehicle. Consultation with a specialist-motor-vehicle will be effective in addressing the issue of a particular type of vehicle, the cause of the formed marks. Will be an important aid specialist in forensic chemistry industry, when, during the same time the survey is conducted inspection of clothing, which can be found marks of drugs, chemicals and other substances. Forensic chemists to ensure that their identification, fixation and removal of packaging. Participation in the survey specialist using forensic technology, the investigator will provide assistance in identifying, recording, Seizure and packing marks of the crime and special signs, invisible tattoos, as well as with the smell of the body and clothing of man.

In result for us offered changes in Criminal Procedure Code of Ukraine.

В. Я. Радецька
кандидат юридичних наук, доцент
професор кафедри криміналістики та судової медицини

Є. О. Гусаченко
ад'юнкт кафедри

Національна академія внутрішніх справ

КРИТЕРІЇ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Статтю присвячено дослідженню положень кримінального процесуального законодавства України та юридичної літератури в частині регламентації процесуального статусу спеціаліста, механізму залучення його до слідчих дій, а також надано пропозиції щодо визначення критеріїв використання спеціальних знань при проведенні слідчого експерименту з метою ефективнішого виконання завдань кримінального судочинства.

Доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження. Як відомо, процес збирання доказів передбачає здійснення сторонами кримінального провадження певних дій, серед яких: пошук і виявлення доказів, фіксація доказової інформації, вилучення та збереження доказів для їх подальшого дослідження, оцінка й використання отриманих доказів у ході доказування у кримінальному провадженні та інші.

Серед шляхів збирання доказів сторонами кримінального провадження, перелічених у ст. 93 КПК України, є й такі, що передбачають участь спеціаліста і потребують використання спеціальних знань, а саме: витребування та отримання висновків експертів, проведення процесуальних дій, таких як обшук, огляд, слідчий експеримент тощо.

Наскільки ефективними є результати проведення слідчого експерименту, можна судити про те, в якому обсязі їх результати використовувалися слідчими в обвинувальному висновку, а судами — у вирокх. Значна частина аргументів в обвинувальних висновках належить посиланням на докази, які отримані при використанні спеціалістом своїх знань під час проведення слідчих дій.

Залучення спеціалістів до проведення слідчих дій сьогодні вже врегульовані статтями Кримінальним процесуальним кодексом України. Участь спеціаліста в кримінальному судочинстві регламентована ст. 71, 228, 236, 237, 240, 245, 360 КПК України. Спеціалістом може бути будь-яка особа, що володіє спеціальними знаннями й навичками застосування технічних та інших засобів, може надавати консультації під час досудового розслідування й судового розгляду з питань, які вимагають відповідних знань і навичок (Ч. 1 ст. 71 КПК). Законодавець не вказує, але має на увазі, що такі знання можуть бути з будь-якої галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла [1, 187] та обов'язково повинні бути професійними. Крім володіння такими знаннями, спеціаліст має бути компетентним і не зацікавленим у результатах кримінального провадження (ст. 77, 79 КПК).

Але на основі аналізу вказаних норм КПК, виникають питання стосовно участі в провадженні спеціалістів, а саме, чому в КПК не визначено:

- процесуальне оформлення взаємовідносин спеціаліста зі сторонами провадження. Наприклад, не визначено, яким чином захисник може залучити спеціаліста на договірних умовах. Статті 236, 237, 240 КПК України передбачають, що слідчий може запросити спеціаліста для проведення слідчої дії, однак у якій формі повинно бути це запрошення, законом не визначено. За аналогією можна зазначити, що оскільки процесуальне рішення слідчого повинно бути оформлене постановою, то обґрунтування необхідності такого запрошення певного спеціаліста й питання, на які він повинен дати відповідь або надати консультації чи роз'яснення, повинні бути зазначені саме в постанові про проведення слідчого експерименту;

- порядок залучення спеціалістів до консультацій сторонами провадження. На практиці консультаційні дії спеціаліста жодним чином не оформлюються, а залишаються в межах телефонних розмов або взагалі неформального спілкування;

- процесуальні форми фіксування дій спеціалістів.

Процесуальний закон містить тільки одне посилання на п. 2 Ч. 2 ст. 105 КПК України про те, що письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної дії, можуть бути додатками до протоколу, причому за приписами ст. 71 КПК спеціаліст зобов'язаний надавати пояснення з поставлених питань, однак статтею не зазначено форми їх викладення та фіксування.

Проблеми процесуального статусу спеціаліста та правової регламентації його участі в кримінальному судочинстві в різних аспектах розглядалися у працях: Н.І. Клименко, Б.М. Бішманова, В.С. Бондаря, О.О. Бондаренка, А.І. Вінберга, О.О. Волобуєвої, В.Г. Гончаренка, О.М. Зініна, А.В. Іщенко, П.П. Іщенко, В.К. Лисиченка, В.М. Махова, Б.В. Романюка, М.Я. Сегає, В.О. Сінеткова, О. О. Ейсмана, М. Г. Щербаковського та багатьох інших. Науковці заклали теоретичні основи вдосконалення процесуального положення та участі спеціаліста в кримінальному судочинстві.

Діяльність спеціаліста протікає у рамках повноважень слідчого при застосуванні ним спеціальних знань. Отже, саме слідчий вирішує питання залучення спеціаліста у кримінальному провадженні у будь-якому випадку лише для надання йому спеціальної допомоги. Недаром Л.Є. Владимиров ще у період зародження інституту спеціалістів у Росії писав, що «вони прикликаються ... тільки для того, щоб повідомити ... деякі відомості, які необхідні для розуміння тієї чи іншої сторони справи» [2, 24].

О.І. Вінберг уже в радянський період зазначив, що «спеціаліст — це особа, яка не підмінює слідчого, а це обізнана у певній галузі особа, покликана своїми спеціальними знаннями допомогти слідчому у всіх тих випадках, коли з питань, що мають значення для справи, потрібна його допомога» [3, 18].

Не менш категорично з цього питання висловився А. Зозулинський: «Жоден спеціаліст, незалежно від професії і рівня його кваліфікації, не може підміняти слідчого. Основне призначення спеціаліста полягає в дачі слідчому консультацій, рекомендацій, наданні технічної допомоги в підготовці і проведенні слідчих дій, а також у застосуванні науково-технічних засобів для фіксації їх результатів» [4, 49].

Спеціаліста розглядають як помічника слідчого також В.Г. Гончаренко, О.М. Гольдман, О.С. Григорян, А.В. Дулов, Є.І. Зуєв, П.П. Іщенко, М.В. Костицький, Н.І. Клименко, Л.Д. Кокорєв, В.К. Лисиченко, Е.Б. Мельникова, О.П. Резван, В.В. Циркаль та інші.

Але окремі автори, зокрема І.К. Волкова, вважають, що «спеціаліст в межах своєї компетенції є автономним», слідчий не повинен всю роботу з виявлення, вивчення та вилучення слідів перекладати на спеціалістів [5, 19], а А. Горидько і Є. Коновалов заперечують проти визначення спеціаліста як помічника слідчого. Останні мотивують своє заперечення тим, що помічником прийнято вважати будь-

яку особу, яка надає працівнику розслідування допомогу в здійсненні різних заходів, у тому числі тих, що не потребують спеціальних знань. На їх думку, краще визначити спеціаліста як консультанта [6]. Такі погляди наведених авторів не відповідають процесуальному статусу спеціаліста.

У відповідності до чинного процесуального законодавства спеціаліст (ст. 71 КПК) не є автономним суб'єктом. Спеціаліст при проведенні слідчого експерименту виступає як помічник слідчого у вирішенні низки спеціальних знань, які вимагають професійного володіння спеціальними знаннями та навичками їх застосування і не потребують експертного дослідження. Слідчий або прокурор самостійно визначає за доцільне залучення спеціаліста при проведенні слідчого експерименту, виходячи з рівня своєї обізнаності у певній галузі знань, умінь та навичок їх застосування.

За сучасною юридичною доктриною спеціальні знання — це незагальновідомі знання, що не мають масового поширення та якими володіє обмежене коло фахівців (фахівець — загальне поняття для позначення особи, яка володіє спеціальним знаннями), тому застосування спеціальних знань у досудовому розслідуванні базується, насамперед, на залученні до процесу розслідування спеціаліста й експерта, тобто осіб, які володіють такими спеціальними знаннями та навичками.

У діяльності органів досудового слідства серед інших слідчих дій, спрямованих на розкриття злочинів, широко застосовується слідчий експеримент. Слідчий експеримент є найважливішою слідчою дією, яка потребує підготовки, чіткої організації та постійного керівництва усіма дослідями під час його проведення. Тому залучення спеціаліста, який володіє спеціальними знаннями та технічними засобами, під керівництвом слідчого може лише позитивно впливати на якість виконання цієї слідчої дії. Для того, щоб вірно надати задачі спеціалістам, слідчий повинен чітко уявляти результати, які можна отримати за допомогою використання спеціальних знань, та знати тактичні прийоми їх використання. При проведенні слідчого експерименту слідчий, відповідно до загального плану, керує учасниками слідчої дії, а спеціалісти виконують дії, які заплановані в додаткових планах. Така організація надає можливості досягнути поставлених задач, дозволяє максимально використати науково-технічні засоби з метою перевірки вже існуючих або отриманих нових доказів, а також перевірки та оцінки слідчої версії.

Як вже зазначалося, рішення про залучення спеціаліста при проведенні слідчого експерименту слідчий або прокурор приймає на власний розсуд, але, як правило, на основі аналізу та оцінки сформованої слідчої ситуації. Отже, законодавець не ввів ніяких застережень чи заборон щодо широкого використання спеціальних знань фахівців при проведенні слідчого експерименту. Вимоги законодавця стосовно використання спеціальних знань при проведенні слідчого експерименту носять рекомендаційний характер, так як залучення спеціаліста при проведенні даної слідчої дії не є обов'язковою.

Стаття 240 Кримінального процесуального кодексу України тлумачить, що слідчий експеримент полягає в тому, що слідчий чи прокурор обов'язково у присутності понятих проводять відтворення дій, обстановки чи обставин певної події, необхідні досліди чи випробовування з метою перевірки та уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення [1, 534]. В статті вказано, що спеціальні знання при проведенні слідчого експерименту використовуються в необхідних випадках. Однак вважаємо, що в окремих випадках участь конкретного спеціаліста з криміналістичних позицій слід визнати обов'язковою вимогою ефективності слідчої дії і об'єктивності отриманих результатів, наприклад, слідчий експеримент за участі спеціаліста в галузі автотехнічної експертизи під час проведення відтворення механізму дорожньо-транспортної події.

Залучення спеціалістів до слідчого експерименту — це не лише доцільна форма застосування спеціальних знань і технічних засобів під час його провадження, але й гарантія якісного та ефективного виконання слідчим усього спектра своїх професійних обов'язків у конкретних умовах. Особиста участь спеціаліста в підготовці та проведенні слідчого експерименту — це не перекладання слідчим частини своїх обов'язків, а необхідність грамотного використання спеціальних знань із різних галузей науки й техніки з метою якісного розкриття та розслідування злочину.

Спеціалісти залучаються для надання допомоги слідчому в разі потреби у використанні спеціальних знань, якими вони володіють. Погляди науковців з приводу мети залучення спеціалістів дещо відрізняються. Так, П.П. Іщенко зазначає, що допомога спеціалістів потрібна у таких випадках: виборі найбільш підходящого для рішення конкретного завдання виду експерименту; плануванні експерименту з урахуванням оптимальної тактики його проведення й використу-

ваних науково-технічних засобів і методів; відібранні об'єктів, предметів, які будуть використовуватися при проведенні експерименту; створенні спеціальних умов для проведення експерименту; відтворенні обстановки й обставин події для проведення дослідів; проведенні самих експериментальних дій, щоб забезпечити їх технічну й методичну правильність; фіксації ходу й результатів експерименту за допомогою фотографування й (або) відеозйомки; правильному відображенні ходу й результатів експерименту в протоколі слідчої дії; оцінці результатів експерименту [7, 97]. З ним погоджується О.М. Зінін [8, 102].

В.М. Хрустальов та Р.Ю. Трубіцин дещо скорочують випадки залучення спеціаліста та називають такі: для розробки оптимальної тактики проведення експерименту; при створенні спеціальних умов, у яких найбільш доцільно провести експеримент; у відтворенні обстановки й обставин події для проведення дослідів, розподілення та інструктажу його учасників; у проведенні самих експериментів, щоб забезпечити їх технічну правильність; фіксації результатів експерименту [9, 18]. На нашу думку, остання класифікація є більш конкретною. Практика розслідування злочинів свідчить про те, що спеціалісти не залучаються для: вибору виду експерименту, що потрібен для рішення конкретного завдання; сприяння правильному відображенню ходу й результатів експерименту в протоколі слідчої дії; оцінки результатів експерименту. Ці завдання слідчий вирішує самостійно.

Таким чином, належна організація використання спеціальних знань при розслідуванні кримінального провадження, уможливорює одержання слідчим інформації, що полегшує збирання доказів, зменшує обсяг роботи з викриття осіб, які скоїли злочинні дії.

Слідчий і спеціаліст повинні критично оцінити думки учасників події, оскільки вони могли забути окремі деталі або свідомо спотворюють картину події. Наприклад, найчастіше, при проведенні слідчого експерименту дорожньо-транспортної події водії намагаються показати найкоротшу відстань, на якій потерпілий перебігав дорогу чи зненацька з'явився перед автомобілем і суттєво занижують його швидкість. Викрити неправдивість цих показів слідчому також допомагають спеціалісти на місці проведення слідчої дії.

Використання спеціальних знань при проведенні слідчого експерименту дозволяють якісно провести експериментальні дії, підставно висунути версії відносно дії, тактично грамотно провести

дії, виявити, дослідити, зафіксувати та всебічно оцінити все. Експериментальні дії, що проводяться в межах слідчого експерименту, можна поділити на дві групи: 1) ті, що пов'язані з відтворенням дій; 2) ті, що пов'язані з реконструкцією обстановки та обставин події [10, 405].

Важливою є участь спеціаліста при проведенні будь-яких експериментальних дій. У деяких випадках саме спеціаліст може рекомендувати слідчому провести відповідні експериментальні дії. В іншому випадку спеціаліст навпаки може застерегти слідчого від проведення певних експериментальних дій. Але в більшості випадків у процесі відтворення обставин й обставин події проводяться експериментальні дії. Якщо, наприклад, у процесі відтворення необхідно провести експериментальні дії зі встановлення можливості сприйняття якогось-небудь факту (побачити що-небудь, почути голос, шум пострілу тощо), спеціаліст може звернути увагу слідчого на необхідність проведення експерименту в умовах, максимально наближених до тих, у яких протікала досліджувана подія (наприклад, у той же час доби, при мокрому асфальтному покритті тощо). Спеціаліст проводить різноманітні виміри відстаней, розміри предметів тощо, а також фіксує їх технічними засобами.

Украї необхідно використовувати спеціальні знання при проведенні слідчого експерименту на різних виробництвах, що пов'язані зі складними технологічними процесами, роботою устаткуванням, приладами тощо. У цих умовах спеціаліст допоможе провести інструктаж з учасниками експерименту щодо проведення певних дій і техніки безпеки, налагодити їх роботу, звернути увагу слідчого на відповідні процеси і механізми, що перевіряються, тощо. Спеціаліст зверне увагу слідчого на ті фактори, які можуть негативно вплинути на правильність результатів, і допоможе вчасно їх усунути. Якщо буде виявлено відхилення від плану перевірки чи умисне її заплутування, то спеціаліст зразу ж зможе попередити слідчого про це і буде можливість оперативно внести корективи.

За допомогою спеціальних знань відповідний спеціаліст може допомогти встановити сигналізацію і зв'язок між учасниками експерименту. Зазвичай це необхідно, коли учасники експерименту не бачать один одного, оскільки знаходяться в різних приміщеннях або на значній відстані один від одного.

Слід зазначити те, що кожен слідчий може володіти необхідними знаннями й навичками у застосуванні криміналістичної техніки, але

проте часто він не може обійтися при проведенні слідчого експерименту без допомоги спеціаліста.

Таким чином, використання спеціальних знань при проведенні слідчого експерименту може здійснюватися з урахуванням відповідних критеріїв їх застосування. Використання спеціальних знань при проведенні слідчого експерименту має такі критерії: процесуальні та непроцесуальні. Процесуальні критерії використання спеціальних знань при проведенні слідчого експерименту — це положення кримінального процесуального законодавства України, що регулюють проведення цієї слідчої (розшукової) дії. Непроцесуальні, водночас, поділяються на криміналістичні та загальнонаукові критерії. Цей розподіл, на нашу думку, є доцільним, оскільки кожен критерій виражається через вузько-спеціальну галузь знань та направленість його використання. Під такими критеріями слід розуміти наукові знання, на основі яких використовуються спеціальні знання при проведенні слідчого експерименту.

Криміналістичні критерії використання спеціальних знань мають співвідноситися з конкретними криміналістичними методами (трасологічні, балістичні, технічне дослідження документів тощо), які застосовуються під час проведення слідчого експерименту. Загальнонаукові критерії обґрунтовуються на основі знань конкретних наук, комплексу методичних рекомендацій, до яких можуть бути віднесені їх застосування під час проведення слідчих (розшукових) дій.

Отже, зазначаємо, що на розподіл критеріїв використання спеціальних знань при проведенні слідчого експерименту сприяють саме такі підстави:

- швидкопливність науково-технічного прогресу не дає можливості слідчим своєчасно й кваліфіковано оволодіти найновітнішими та найпередовішими знаннями. Це перегатиє спеціалістів відповідних галузей;

- криміналістичні та інші засоби технічного характеру швидко розвиваються і вдосконалюються. Багато з них вельми складні і вимагають спеціальної підготовки;

- заново розроблені засоби і методики криміналістичної та іншої техніки не відразу стають надбанням усіх слідчих. Необхідний час для масового виготовлення відповідних засобів, упровадження їх у практику і оволодіння ними;

- сучасні трасологія, балістика, криміналістичне дослідження документів, як галузі криміналістичної техніки, є добре розвинени-

ми галузями науки зі складними методиками наукового дослідження, приладами і апаратурою;

- застосування науково-технічних засобів при проведенні слідчого експерименту займає певний час, відволікає слідчого від виконання низки обов'язків;

- нарешті, за інших рівних умов необхідні спеціальні пізнання, які професійніше застосовує фахівець, який глибоко ними володіє та має великий досвід їх застосування.

Під час вибору спеціаліста щодо проведення слідчого експерименту завжди постають питання: як визначити необхідну кваліфікацію особи, котра залучається як спеціаліст і володіє певними спеціальними знаннями, кого краще залучити в цій якості.

Перш ніж проводити слідчий експеримент, слідчому разом зі спеціалістом до нього необхідно старанно підготуватися, а саме:

- 1) визначити мету експерименту, для чого слід вивчити матеріали справи та всі обставини, виходячи з яких проводиться слідчий експеримент;

- 2) визначити умови, в яких повинен бути проведений слідчий експеримент (встановити, як, де, коли і у якій послідовності слід проводити дослід; скільки їх необхідно провести, як забезпечити освітлення при проведенні експерименту на перевірку видимості тощо);

- 3) визначити учасників експерименту (свідків, обвинувачених, кількість понять та ін.). Якщо досліді проводяться у різних приміщеннях, а учасники експерименту поділяються на групи, то рекомендується запрошувати більше двох понять. Понятих слід підбирати завчасно. Необхідно пам'ятати, що роль понять при проведенні слідчого експерименту полягає в тому, що вони посвідчують можливість якоїсь події або дії у певних умовах. Тому, підбираючи понять, необхідно враховувати їх суб'єктивні якості — зір, слух;

- 4) передбачити, які матеріали, засоби, знаряддя будуть використані при цьому. Оскільки значення знарядь та предметів при проведенні слідчого експерименту є важливим, необхідно завчасно продумати й доставку цих предметів до місця експерименту та перевірити їхній стан. Речові докази, які згодом будуть об'єктами експертного дослідження, при експерименті використовувати не можна;

- 5) підготувати валізу;

- 6) перед проведенням слідчого експерименту, як і перед проведенням інших слідчих дій, рекомендується скласти його план. У

разі, якщо експеримент є складним, доцільно скласти письмовий план його проведення. Спеціальної форми плану експерименту не існує, однак у план доцільно внести такі обставини:

- а) місце і час проведення експерименту;
- б) кількість учасників та розташування їх;
- в) сутність дослідів, їх послідовність і роль учасників експерименту при проведенні кожного досліду.

Важлива роль при цьому відведена спеціалісту-криміналісту. Так, наприклад, часто в ході розслідування злочинів, пов'язаних з підроблення документів, виникає необхідність в установленні особи, котра виготовила кліше печатки або штампа. З цією метою визначається наявність у нього спеціальних і професійних навичок. В даному випадку спеціаліст-криміналіст може надати слідчому або прокурору допомогу в розробленні оптимальної тактики проведення слідчої дії, у створення спеціальних умов, у яких найдоцільніше провести експеримент; у проведенні самих дослідів для того, щоб вони були поставлені технічно правильно; у фіксації результатів слідчої дії; в оцінці отриманих даних. Судові медичні експерти надають допомогу слідчому у визначенні впливу певних дій і обставинки на пошкодження чи зміни на тілі трупа. Крім того, у ході проведення слідчого експерименту на місці досить часто здійснюється виявлення, фіксація та вилучення різних предметів, що мають відношення до розслідуваної події. У таких випадках спеціаліст-криміналіст їх оглядає, виявляє та фіксує сліди рук, крові, сперми, мікрОВОЛОКОН тощо. Серед інших залучаються спеціалісти-автотехніки при розслідуванні злочинів, пов'язаних з ДТП, майже у 90 % випадків. Вони проводять спеціальні спостереження для виконання водієм певних дій управління транспортним засобом і його поведінкою. Спеціалісти в більшості випадках, наприклад, звертають увагу слідчого на обставини, які свідчать про можливість водія в певній обстановці прийняти заходи щодо попередження наїзду, аварії чи навпаки про відсутність таких можливостей.

При розслідування кримінальних правопорушень, вчинених із застосуванням вогнепальної зброї, спеціаліст, використовуючи свої спеціальні знання при проведенні слідчого експерименту, а саме, визначає: 1) можливість, вміння та навички підозрюваного виготовити (переробити) вогнепальну зброю, патрони, вчинення дій, пов'язаних із професійними та злочинними навичками; 2) можливості здійснення тих чи інших дій із рахуванням конкретної обстановки: проник-

нути в квартиру, потрапити на поверх за певних умов, за певний проміжок часу, здатності особи самостійно перемістити значну кількість предметів (підняти чи винести викрадене); 3) можливості бачити, чути з певної точки та за певних умов те, що відбувалося на місці вбивства; 4) можливості існування явища чи факту, наприклад, зберігання предметів в певних місцях (місткість сховища)

Ефективність провадження слідчого експерименту залежить від участі спеціаліста та інших фахівців, діяльність яких може посягнути своїєї мети лише за умови належного застосування науково-технічних засобів. У ході проведення слідчого експерименту спеціаліст-криміналіст застосовує науково-технічні засоби для забезпечення належного виконання дослідів, а також фіксації їх ходу та результатів. Ефективність проведення слідчих дій перебуває в прямій залежності від участі в них спеціаліста і застосування останнім сучасних науково-технічних методів. Спеціалісти самостійно обирають та готують можливі технічні засоби фіксації — фотоапарат та відеокамеру. Під час слідчого експерименту потрібно надавати перевагу відеофіксації. Сучасна цифрова відеоапаратура має великі можливості щодо фіксації об'єктів. Наприклад, управління швидкістю зйомки дозволяє зафіксувати рухомий об'єкт, а потім переглянути запис з різним темпом. Це дає змогу звернути увагу на потрібні деталі при низькому темпі перегляду, і навпаки, минути дрібні моменти, збільшуючи темп.

Отже, на підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що для правильної підготовки та організації слідчого експерименту, виявлення й оцінки всіх обставин, що мають значення для розслідування кримінального провадження, правильного відбору тих об'єктів, які пов'язані з підготовкою та вчиненням злочину, лише базової юридичної підготовки слідчого може бути не достатньо. Тому з метою забезпечення належної ефективності проведення слідчого експерименту бажаною, а то й обов'язковою, слід вважати участь спеціаліста та використання ним спеціальних знань у проведенні відповідної дії.

В умовах реформування національного кримінального процесуального законодавства, адаптації його до європейських стандартів теоретичні положення процесуального статусу спеціаліста та використання ним спеціальних знань при проведенні слідчого експерименту в кримінальному процесі потребують подальшої розробки. З метою забезпечення практичної значущості використання спеціаль-

них знань при проведенні слідчого експерименту має відповідати певним критеріям. Тому, як зазначалось вище, процесуальні критерії використання спеціальних знань при проведенні слідчого експерименту — це положення кримінального процесуального законодавства України, що регулюють проведення цієї слідчої (розшукової) дії. Непроцесуальні, водночас, поділяються на криміналістичні та загальнонаукові критерії. Цей розподіл, на нашу думку, є доцільним, оскільки кожен критерій виражається через вузько-спеціальну галузь знань та направленість його використання.

Список використаних джерел

1. *Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар* / відп. ред. С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. — Х.: Одиссей, 2013. — 1224 с.
2. *Владимиров Л. Е.* Учение об уголовных доказательствах. Части: Общая и Особенная./ *Л. Е. Владимиров.* — 3-е изд. — СПб.: Изд. кн. магазина «Законоведение», 1910. — 127 с.
3. *Винберг А. И.* Специалист в процессе предварительного расследования / *А. И. Винберг* // Соц. законность. — 1961. — № 9. — С. 30–35.
4. *Зозулинський А.* Участь понятих і спеціалістів у слідчих діях / *А. Зозулинський* // Рад. право. — 1972. — № 4. — С. 48–52.
5. *Волкова І. А.* Судово-бухгалтерська експертиза Навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / *І. А. Волкова.* — К.: Центр учб. літ., 2009. — 84 с.
6. *Горидько А.* Привлечение специалиста-криминалиста к расследованию преступлений: учеб.пособие / *А. Горидько, Е. Коновалов*— К.: РИО МВД УССР, 1968. — 28 с.
7. *Ищенко П. П.* Специалист в следственных действиях (уголовно-процессуальные и криминалистические аспекты): практ.пособие / *П. П. Ищенко.* — М.: Юрид. лит., 1990. — 160 с.
8. *Зинин А.М.* Криминалист в следственных действиях: учеб.-практ. пособие / *А. М. Зинин.* — М.: Право и Закон, Экзамен, 2004. — 144 с.
9. *Хрусталеv В. Н.* Участие специалиста-криминалиста в следственных действиях / *В. Н. Хрустальов, Р. Ю. Трубицын.* — СПб. : Питер, 2003. — 208 С.
10. *Кримінальний процес: підручник* / *Ю.М. Грошевський, В.Я. Тацій, А.Р. Ту-манянц* та ін.; за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевського, О.В. Капліної, О.Г. Шило. — Х. : Право, 2013. — 824 с.

КРИТЕРИИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ ЗНАНИЙ ПРИ ПРОВЕДЕНИИ СЛЕДСТВЕННОГО ЭКСПЕРИМЕНТА

*В.Я. Радецкая
Е.А. Гусаченко*

В статье рассмотрены вопросы использования специальных знаний при проведении следственного эксперимента, проанализировано процессуальный статус специалиста и механизм его привлечения. С целью выполнения задач уголовного судопроизводства определены критерии использования специальных знаний в ходе проведения данного следственного действия.

Деятельность специалиста протекает в рамках полномочий следователя при применении им специальных знаний. Специалист при проведении следственного эксперимента выступает как помощник следователя в решении ряда специальных знаний, которые требуют профессионального владения специальными знаниями и навыками их применения и не требуют экспертного исследования.

В деятельности органов досудебного следствия среди следственных действий, направленных на раскрытие преступлений, широко применяется следственный эксперимент. Следственный эксперимент является следственным действием, которое требует подготовки, четкой организации и постоянного руководства над всеми опытами во время его проведения. Поэтому привлечение специалиста, обладающего специальными знаниями и техническими средствами, под руководством следователя может только положительно влиять на качество выполнения этого следственного действия.

Использование специальных знаний при проведении следственного эксперимента может осуществляться с учетом соответствующих критериев их применения. Использование специальных знаний при проведении следственного эксперимента имеет следующие критерии: процессуальные и непроцессуальные. Процессуальные критерии использования специальных знаний при проведении следственного эксперимента — это положение уголовного процессуального законодательства Украины, регулирующее проведение этого следственного (розыскного) действия. Непроцессуальные одновременно разделяем на криминалистические и общенаучные критерии.

На основе вышеизложенного можем сделать вывод, что с целью обеспечения эффективности проведения следственного эксперимента следует считать участие специалиста и использование им специальных знаний в проведении соответствующего следственного действия. Разделение критериев использования специальных знаний при проведении следственного эксперимента, по нашему мнению, целесообразно, поскольку каждый критерий выражается через узкоспециальную область знаний и направленность их использования.

CRITERIA FOR THE USE OF EXPERTISE IN CONDUCTING INVESTIGATIVE EXPERIMENT

*V.J. Radetzky
E.A. Gusachenko*

The article discusses the use of expertise in conducting investigative experiments, analyzed the procedural status of the expert and the mechanism of its attraction. In order

to perform the tasks of criminal proceedings determined criteria for the use of expertise in the course of this investigation.

The activity takes place in a specialist under the authority of the investigator in the application of their expertise. Specialist during the investigative experiment serves as an assistant investigator in the decision of a number of special knowledge, which require a professional specialized knowledge and skills in their use and do not require an expert study.

The activities of the pre-trial investigation among investigative action to investigate crimes, is widely used investigative experiment. Investigatory experiment is investigating actions that require preparation, clear organization and continuous management of all experiences during the meeting. Therefore, the involvement of experts having specialized knowledge and technical means, under the supervision of the investigator can only positively affect the quality of the implementation of the investigative action.

Using expertise in conducting investigative experiment can be carried out in accordance with relevant criteria for their application. Using expertise in conducting investigative experiment has the following criteria: procedural and non-procedural. Procedural criteria for the use of expertise in conducting investigative experiment — the provision of the criminal procedural legislation of Ukraine regulating the conduct of investigative (investigative) action. Non-procedural simultaneously share on forensic and scientific criteria.

On the basis of the above, we can conclude that in order to ensure the effectiveness of the investigative experiment should be regarded as part and use their specialist expertise in conducting the respective investigative action. Separation criteria for the use of expertise in conducting investigative experiment, in our opinion, it is appropriate, as each criterion is expressed in terms of highly specialized area of expertise and focus their use.

УДК 343.985: 343.62

В.В. Пясковський
кандидат юридичних наук, доцент,
заступник начальника кафедри криміналістики та судової
медицини

Національна академія внутрішніх справ

ПОБУДОВА СЛІДЧИХ ВЕРСІЙ В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО НАСИЛЬНИЦЬКІ ЗЛОЧИНИ, ВЧИНЕНІ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

На підставі аналізу теоретичних положень криміналістичної тактики проаналізовано особливості побудови слідчих версій в кримінальних провадженнях про насильницькі злочини, вчинені щодо неповнолітніх. Головною тезою виступає положення про те, що при побудові версій необхідно виходити з криміналістичних характеристик насильницьких злочинних посягань на неповнолітніх, з огляду на встановлені обставини конкретної події.

to perform the tasks of criminal proceedings determined criteria for the use of expertise in the course of this investigation.

The activity takes place in a specialist under the authority of the investigator in the application of their expertise. Specialist during the investigative experiment serves as an assistant investigator in the decision of a number of special knowledge, which require a professional specialized knowledge and skills in their use and do not require an expert study.

The activities of the pre-trial investigation among investigative action to investigate crimes, is widely used investigative experiment. Investigatory experiment is investigating actions that require preparation, clear organization and continuous management of all experiences during the meeting. Therefore, the involvement of experts having specialized knowledge and technical means, under the supervision of the investigator can only positively affect the quality of the implementation of the investigative action.

Using expertise in conducting investigative experiment can be carried out in accordance with relevant criteria for their application. Using expertise in conducting investigative experiment has the following criteria: procedural and non-procedural. Procedural criteria for the use of expertise in conducting investigative experiment — the provision of the criminal procedural legislation of Ukraine regulating the conduct of investigative (investigative) action. Non-procedural simultaneously share on forensic and scientific criteria.

On the basis of the above, we can conclude that in order to ensure the effectiveness of the investigative experiment should be regarded as part and use their specialist expertise in conducting the respective investigative action. Separation criteria for the use of expertise in conducting investigative experiment, in our opinion, it is appropriate, as each criterion is expressed in terms of highly specialized area of expertise and focus their use.

УДК 343.985: 343.62

В.В. Пясковський
кандидат юридичних наук, доцент,
заступник начальника кафедри криміналістики та судової
медицини

Національна академія внутрішніх справ

ПОБУДОВА СЛІДЧИХ ВЕРСІЙ В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО НАСИЛЬНИЦЬКІ ЗЛОЧИНИ, ВЧИНЕНІ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

На підставі аналізу теоретичних положень криміналістичної тактики проаналізовано особливості побудови слідчих версій в кримінальних провадженнях про насильницькі злочини, вчинені щодо неповнолітніх. Головною тезою виступає положення про те, що при побудові версій необхідно виходити з криміналістичних характеристик насильницьких злочинних посягань на неповнолітніх, з огляду на встановлені обставини конкретної події.

Однією з особливостей пізнавального процесу при розслідуванні кримінальних правопорушень є встановлення об'єктивних обставин кримінального провадження, тобто з'ясування усіх обставин події кримінального правопорушення. Встановлення даних обставин відбувається шляхом побудови та перевірки криміналістичних версій різного виду [1, с. 311]. Як підкреслював Р.С. Белкін, версії становлять логічну, процесуальну й тактичну основи планування розслідування [2, с. 360]. У цілому побудова слідчої версії являє собою результат логічного осмислення обставин розслідуваного кримінального правопорушення. Вирішальним при побудові версії є знання слідчими наукових положень криміналістики, кримінального процесу, кримінального права, психології, логіки та інших прикладних галузей знань. Опираючись на комплекс цих знань, зазначені особи вивчають обставини кримінального провадження, досліджують речові докази, документи, використовують досвід розслідування й на цій основі конструюють версію.

Практичне значення цієї проблеми підтверджується успішною розробкою типових версій щодо окремих видів злочинів на базі криміналістичної характеристики [3; 4; 5] та їх використанням в умовах дефіциту фактичних даних про сутність і зміст окремих обставин по розслідуваному кримінальному провадженню.

Необхідно підкреслити, що побудові версій при наявності інформації про насильницьке діяння, вчинене щодо неповнолітнього, завжди повинен передувати збір і вивчення наявних відомостей, які можуть бути отримані з будь-яких джерел: процесуальних і непроцесуальних. Важливо, щоб дана інформація була суттєвою й за попередньою оцінкою мала відношення до розслідуваного факту насильства. При цьому доцільно виходити з того, що версія про розглянутий злочин може ґрунтуватися не тільки на вірогідно встановлених фактах, але й на неперевіреній інформації. Наприклад, дуже часто останнім часом у засобах масової інформації, повідомлення з яких можуть бути приводом для початку досудового розслідування (ч. 1 ст. 214 КПК України) [6], з'являються відомості про ті або інші насильницькі діяння, що вчинені щодо неповнолітніх. На нашу думку, такі випадки підлягають обов'язковій перевірці.

Можливість використання різних джерел інформації при розслідуванні насильницьких злочинів, учинених щодо неповнолітніх, пояснюється тим, що версія — це припущення, думка слідчого, його уявлення про насильницьке діяння, що можливо відбулося, ймовірне

пояснення фактів, а не доказ. У зв'язку з цим варто погодитися з думкою В.Ф. Ермоловича про те, що версія сама по собі нічого не доводить, вона лише допомагає встановлювати й досліджувати факти. У процесі розслідування злочину версія опирається на факти, але не заміняє їх [7, с. 16].

Допустимість використання в розслідуванні фактів насильницьких злочинів, учинених щодо неповнолітніх, такої широкої інформаційної бази обґрунтовується й тим, що версії містять ймовірне знання, а висновки, які випливають з них, носять, аж до їх перевірки, умовний характер. Відповідно до змісту принципу презумпції невинуватості, припущення не можуть бути покладені в основу остаточного висновку про винність особи у вчиненні насильницького злочину щодо неповнолітнього, але при цьому необхідно враховувати більш широке коло відомостей про факт насильства, що підлягає перевірці.

Як представляється, побудова версії в ході розслідування насильницького злочину, вчиненого щодо неповнолітнього, повинна складатися з трьох наступних етапів. Перший етап — аналіз окремих обставин насильства та зв'язку між ними, другий етап — синтез цих обставин, їх узагальнення й зіставлення з типовою моделлю механізму вчинення насильницького діяння, третій етап — висунення припущення.

Аналіз і синтез при побудові версії повинні відповідати вимогам логічної визначеності, послідовності й обґрунтованості. Визначеність у мисленні, як указував А.В. Савинов, досягається переважно процесами визначення та поділу понять, тлумачення суджень у межах їх логічної форми [8, с. 85]. У процесі побудови версії для з'ясування характеру насильницького злочинного діяння й осіб, винних у його вчиненні, необхідно аналітично досліджувати наявну фактичну інформацію, тобто подумки розчленувати її на складові й послідовно вивчити їх. Ціль аналізу — виділити серед всієї сукупності інформації на певний момент розслідування таку, котра прямо або побічно, явно або неявно, близько або віддалено пов'язана з насильницьким злочином, вчиненим щодо неповнолітнього.

Вихідну інформацію про насильницьке діяння, вчинене щодо неповнолітнього, слідчий одержує під час проведення процесуальних дій (допитів, оглядів, обшуків, при ознайомленні з документами і т.д.). У процесі аналізу важливо виявити зв'язок обставин, про які є інформація, з розслідуваним насильницьким злочином. При цьому варто

погодитися з думкою А.В. Шмоніна про те, що загальна для багатьох обставин ознака — зв'язок кожної з них з розслідуваним діянням — проявляється щораз у специфічній формі залежно від особливостей кожного конкретного кримінального провадження [9, с. 320].

Зв'язок окремих обставин з фактом насильницького злочину, вчиненого щодо неповнолітнього, встановлюється логічним шляхом.

Успішне вирішення цього завдання крім знання криміналістичної техніки, тактики й методики розслідування насильницьких злочинів, учинених щодо неповнолітніх, передбачає також оволодіння мистецтвом логічного аналізу [10, с. 5]. Умовиводи, за допомогою яких аналізуються факти дитячого насильства, залежать як від особливостей самих фактів, так і від характеру раніше здобутих знань у різних сферах: криміналістиці, кримінальному праві, педагогіці, психології й інших. Якщо слідчий звертається до загальних знань, його висновок протікає у формі дедуктивних умовиводів. Як вихідні передумови таких силогізмів виступають або перевірені наукою положення, або отримані в практичній діяльності емпіричні узагальнення.

Висунення криміналістичних версій при розслідуванні кримінальних проваджень про насильницькі злочинні посягання на неповнолітніх, насамперед, залежить від виявлених слідів на місці злочину. Виявлені на місці злочину сліди допомагають уявити «картину» вчиненого насильства. А це, у свою чергу, дозволяє слідчому, співробітнику оперативного підрозділу зіставити її з типовими моделями механізмів насильницьких злочинних посягань на неповнолітніх й на підставі цього обґрунтовано висувати версії про події, що відбулися, які, як показує практика, не завжди є кримінальними стосовно неповнолітнього. Крім цього висунення версій, виходячи із зіставлення «картини» вчиненого насильства з криміналістичними характеристиками даних злочинів, дозволяє виявити й зафіксувати інші сліди, які не є характерними для загальної маси насильницьких злочинів.

Підкреслемо, що висунення версій на основі виявлених слідів на місці події й уявлення певної «картини» вчиненого насильства з наступним зіставленням її з криміналістичною характеристикою даного злочину є досить ефективним на початковому етапі розслідування, що, як показує практика й свідчить більшість думок криміналістів, є найбільш інформативним. Якісна робота, почата з місця злочину, дозволяє надалі ефективно використовувати сили й засоби правоохоронних органів у процесі побудови нових і перевірки раніше висунутих криміналістичних версій.

У процесі побудови нових і перевірки раніше висунутих версій важливо використовувати також інформацію про одиничні випадки й факти насильства щодо неповнолітнього, які зустрічаються при розслідуванні інших кримінальних проваджень, на основі чого будується умовивід за аналогією, уподібнюючи одне одиничне явище іншому. Аналогія для запропонованого нами процесу висунення версій має особливе значення на початковому етапі розслідування, коли при мінімальному обсязі інформації про обставини вчиненого насильницького злочину щодо неповнолітнього можливе встановлення криміналістичних зв'язків і відносин виявлених обставин з умовами розслідування.

При побудові версій, коли враховуються типові моделі механізмів насильницьких злочинних посягань на неповнолітніх й встановлені обставини про конкретний факт насильства, можуть бути використані наступні джерела аналогії:

а) інформація слідчого, співробітника оперативного підрозділу про подібні за способом вчинення розкриті насильницькі злочини щодо неповнолітніх;

б) інформація слідчого, співробітника оперативного підрозділу про однотипні нерозкриті насильницькі злочини щодо неповнолітніх;

в) аналіз способу вчинення насильницького злочину щодо неповнолітнього й виявлення аналогічних злочинів (за місцем їх вчинення, часом, застосовуваними знаряддями злочину, технологією вчинення злочину, об'єктами злочинного посягання й т.д.);

г) інформація, що міститься в криміналістичних характеристиках насильницьких злочинних посягань, вчинених щодо неповнолітніх (тобто узагальнення, у тому числі й наукове, практики розслідування кримінальних проваджень про насильницькі злочини щодо неповнолітніх, що дозволяє обрати певний напрям розслідування для конкретного випадку);

д) теоретичні знання й практичний особистий досвід слідчого, співробітника оперативного підрозділу, які допомагають їм у висуненні версій в подібній ситуації вчинення насильницького злочину щодо неповнолітнього.

Таким чином, для слідчого, співробітника оперативного підрозділу при відборі ознак і порівнянь за аналогією орієнтирами є криміналістичні характеристики насильницьких злочинних посягань, вчинених щодо неповнолітніх; їх поінформованість або технічна оснащеність, що дозволяють бути обізнаними про факти подібних злочинів;

розроблені видові криміналістичні методики розслідування окремих видів насильницьких злочинів, учинених щодо неповнолітніх.

Аналіз обставин вчиненого насильницького злочину щодо неповнолітнього може протікати у формі індукції й дедукції. Індукція являє собою умовивід, у якому думка розвивається від окремих посилок до узагальнюючого їх висновку. Наприклад, виявлення на тілі дитини, що відвідує дитячий садок, гематоми, спричиняє висунення наступних припущень: про можливе насильницьке діяння, одержання гематоми в результаті необережних дій дитини або ігрового зіткнення, а після відповідної перевірки дозволяє зробити остаточний висновок, зокрема, про насильницькі діяння з боку вихователів. Дедукція — протилежний прийом — виведення окремих наслідків із загальних положень. Наприклад, відмова вихованців школи-інтернату від прийому їжі, замкнутість дітей, наявність на їх тілі ушкоджень, у своїй сукупності дозволяють зробити висновок про наявність насильницьких методів виховання дітей у даному навчальному закладі.

Треба сказати, що індукція й дедукція при побудові слідчої версії можуть бути тісно між собою пов'язані. При використанні цих форм у процесі розслідування розглянутих насильницьких злочинів спостерігаються деякі закономірності.

Так, якщо дедуктивні умовиводи при розслідуванні насильницьких злочинів, учинених щодо неповнолітніх, застосовуються головним чином для побудови окремих версій, для пояснення одиничних обставин (наприклад, втеча дитини з дому, замкнутість і т.д.) або окремих ознак обставини (наприклад, наявність тілесних ушкоджень у дитини, розірваний на ньому одяг і т.д.), то індуктивні умовиводи застосовуються у випадках, коли доводиться узагальнювати деяку сукупність обставин (наприклад, погана успішність у школі, замкнутість дитини й наявність на її тілі тілесних ушкоджень).

В юридичній літературі відзначається, що у визначенні змісту версії й напряду розслідування особливу роль відіграє специфічна ознака [11, с. 146]. Специфічна ознака характеризує яку-небудь особливу властивість об'єкта (події), що є типовою тільки для даного одиничного випадку збігу обставин. Так, при розслідуванні насильницьких злочинів, вчинених щодо неповнолітніх, у більшості випадків такі специфічні ознаки, що характеризують обставини їх вчинення, виявляються виходячи з ознак поведінки дитини. Як свідчать результати проведеного І.С. Федотовим дослідження, типовими й найбільш інформативними є наступні її поведінкові акти: 1) роз-

дратованість і невитриманість дитини в спілкуванні, як зі своїми однолітками, так і з особами старшого віку (46% від вивчених матеріалів); 2) низька успішність дитини в школі й небажання вчитися (24%); 3) перебування дитини в постійній самотності й небажання спілкуватися зі своїми однолітками (26%); 4) постійні скарги на стан здоров'я (12%); 5) неохайний зовнішній вигляд дитини (23%); 6) наявність тілесних ушкоджень у дитини (37%); 7) постійні втечі від батьків, усиновителів, опікунів або з домів-інтернатів (11%); 8) вирішення виникаючих конфліктів між своїми однолітками тільки за допомогою фізичної сили (13%) [12, с. 226, 227].

У підсумку аналіз вищевказаних обставин дозволяє висувати з безлічі вихідних даних конкретні факти, що прямо або побічно вказують на факт насильства щодо неповнолітнього.

Узагальнення на цьому рівні вирішує важливе завдання належності доказового матеріалу: з безлічі досліджених фактів відбираються лише такі, що дають підстави для припущення про їх зв'язок з насильницьким злочином, вчиненим щодо неповнолітнього.

Новим кроком у логічній обробці обставин досліджуваного факту насильницького діяння щодо неповнолітнього є синтез, тобто уявне об'єднання аналітично виділених фактів, що можливо, пов'язані з дитячим насильством, у єдине ціле при абстрагуванні від випадкових обставин.

Розслідування насильницьких злочинів, учинених щодо неповнолітніх, вимагає розвиненого аналітико-синтетичного мислення, вміння правильно пов'язувати обставини, виявляти серед них особливе, специфічне. Виявлення залежності між обставинами насильства, тимчасової послідовності їх появи дозволяє відновити весь ланцюг причинного зв'язку, пізнати ті обставини, які лежать на початку цього ланцюга і які обумовили появу всіх інших обставин, що свідчать про вчинений насильницький злочин щодо неповнолітнього. Синтез таких обставин у єдину систему є основною передумовою побудови криміналістичної версії — народження обґрунтованого припущення про насильницький злочин, учинений щодо неповнолітнього.

Кожне кримінальне провадження за фактом насильницького злочину, вчиненого щодо неповнолітнього, поряд із загальними рисами являє собою неповторний збіг обставин. Аналіз і синтез припускають виявлення індивідуального характеру зв'язків між ними. Нерідко особливе у відносинах між фактами проявляється в незвичному характері самих фактів для даних умов, місця й часу або в неповтор-

ному характері окремих дій і обставин. Такого роду факти й відносини можуть послужити ключем до побудови плідної версії про обставини насильницького злочинного посягання на неповнолітнього або версії про особу злочинця.

Роль специфічної ознаки при дитячому насильстві можуть виконувати особливості в діях злочинця, його поведінці, а також речей, що належать йому. Це більшою мірою відноситься до насильницьких злочинів, учинених сторонніми для дитини особами, де найчастіше особливе не перебуває на поверхні розслідуваного насильницького діяння, а проявляється в характері відносин і зв'язків між численними й різномірними обставинами провадження. У цих випадках слідчого, що зставляє й пов'язує окремі факти насильницького діяння, можна зрівняти з майстром, який збирає мозаїчну картину з окремих шматочків, що підбираються один до одного.

Таким чином, логічний механізм висунення (побудови) версії про насильницький злочин, учинений щодо неповнолітнього, на основі аналізу, синтезу, індукції, дедукції й аналогії зводиться до наступного. Вихідні обставини, що характеризують факт насильства, аналізуються у світлі практичних узагальнень, відокремлюється суттєве від несуттєвого й синтезуються в факти, що мають відношення до кримінального провадження, в несуперечливу безліч. Вона виконує роль емпіричного базису, що разом з типовими моделями механізмів учинення насильницьких злочинів щодо неповнолітніх служить передумовою для ймовірного висновку про можливу причину, що пояснює походження цих обставин.

Якщо побудова версій за фактом насильницького злочину, вчиненого щодо неповнолітнього, — це за своїм змістом пояснення обставин насильства, то перевірка версій являє собою, насамперед, практичну діяльність, що складається зі збирання доказів та їх вивчення. На відміну від побудови версій про насильницький злочин, учинений щодо неповнолітнього, їх перевірка здійснюється тільки на підставі доказів, отриманих у передбаченому законом порядку. Тут необхідно відзначити, що дана обставина не виключає використання оперативно-розшукових можливостей для перевірки версій. Однак отримані при цьому дані повинні бути перевірені слідчими шляхом і оформлені як докази відповідно до КПК України.

Резюмуючи викладене, відзначимо, що у контексті даного дослідження головною нашою тезою виступає положення про те, що при побудові версій про насильницьке діяння, вчинене щодо непо-

внолітнього, необхідно виходити з криміналістичних характеристик насильницьких злочинних посягань на неповнолітніх, з огляду, при цьому, на встановлені обставини конкретної події, що відбулася. Слідчий повинен бути добре поінформованим і досить технічно оснащеним, що дозволить йому бути обізнаним про розкриті й нерозкриті факти насильницьких злочинів, учинених щодо неповнолітніх, а знання положень видових криміналістичних методик розслідування окремих видів таких злочинів стане важливою складовою в алгоритмі дій з побудови й перевірки версій.

Список використаних джерел

1. *Криміналістика* : підручник / В. В. Пяковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін. — К.: Центр учб. літ., 2015. — 544 с.
2. *Белкин Р. С.* Курс криминалистики: в 3 т. / Р. С. Белкин. — М.: Юристъ, 1997. — Т. 2: Частные криминалистические теории. — 1997. — 464 с.
3. *Пяковський В. В.* Методика розслідування торгівлі людьми: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / В. В. Пяковський. — К., 2004. — 225 с.
4. *Авраменко О. О.* Особливості початкового етапу розслідування викрадення людей, вчинених злочинними групами людьми: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / О. О. Авраменко. — К., 2010. — 236 с.
5. *Поліщук В. В.* Розслідування злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / В. В. Поліщук. — К., 2013. — 235 с.
6. *Кримінальний процесуальний кодекс України.* Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку із прийняттям Кримінального процесуального кодексу України: закон України. — К.: Юрінком Інтер, 2012. — 376 с.
7. *Ермолович В. Ф.* Построение и проверка версий / В. Ф. Ермолович, М. В. Ермолович; под ред. И. И. Басецкого. — Минск: Амалфея, 2000. — 176 с.
8. *Савинов А. В.* Логические законы мышления (о структуре и закономерности логического процесса) / А. В. Савинов. — Л.: ЛГУ, 1958. — 372 с.
9. *Шмонин А. В.* Методика расследования преступлений: учебное пособие / А. В. Шмонин. — М.: Юстицинформ, 2006. — 464 с.
10. *Анушат Э.* Искусство раскрытия преступлений и законы логики / Э. Анушат. — СПб.: Право и жизнь, 1997. — 100 с.
11. *Лузгин И. М.* Методологические проблемы расследования / И. М. Лузгин. — М.: Юрид. лит., 1973. — 216 с.
12. *Федотов И. С.* Расследование насильственных преступлений, совершаемых в отношении малолетних: правовые, теоретические и организационные основы : дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09 / И. С. Федотов. — М., 2009. — 466 с.

ПОСТРОЕНИЕ СЛЕДСТВЕННЫХ ВЕРСИЙ В УГОЛОВНЫХ ПРОИЗВОДСТВАХ О НАСИЛЬСТВЕННЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЯХ, СОВЕРШЁННЫХ В ОТНОШЕНИИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

В. В. Пясковский

В статье указывается, что следственные версии должны определять направление расследования, а, как показывает опыт, для этого необходим хорошо отлаженный механизм взаимодействия между задействованными сотрудниками разных ведомств. Здесь важную роль играют личные качества сотрудников правоохранительных органов и взаимоотношения между руководителями соответствующих подразделений.

В целом построение следственной версии представляет собой результат логического осмысления обстоятельств уголовного производства. Решающим при построении версии является знание следователем научных положений криминалистики, уголовного процесса, уголовного права, психологии, логики и других прикладных отраслей знаний. Опираясь на комплекс специальных знаний, указанные лица изучают обстоятельства уголовного производства, исследуют вещественные доказательства, документы, используют опыт расследования и на этой основе конструируют версию.

Логический механизм выдвижения (построения) версии о насильственном преступлении, совершенном в отношении несовершеннолетнего, на основе анализа, синтеза, индукции, дедукции и аналогии сводится к следующему. Исходные обстоятельства, характеризующие факт насилия, анализируются в свете практических обобщений, отделяют существенное от несущественного и синтезируют относящиеся к делу факты в непротиворечивое множество. Оно выполняет роль эмпирического базиса, который вместе с типичными моделями механизмов совершения насильственных преступлений в отношении несовершеннолетних служит предпосылкой для вероятного заключения о возможной причине, объясняющей происхождение этих обстоятельств.

В контексте данного исследования главным тезисом выступает положение о том, что при построении версий о насильственном деянии, совершенном в отношении несовершеннолетнего, необходимо исходить из криминалистических характеристик насильственных преступных посягательств на несовершеннолетних, учитывая при этом установленные обстоятельства о конкретном происшедшем событии. Следователь должен быть хорошо информированным и достаточно технически оснащенным, что позволит ему быть осведомленным о раскрытых и нераскрытых фактах насильственных преступлений, совершенных в отношении несовершеннолетних, а знание положений частных криминалистических методик расследования отдельных видов таких преступлений станет важной составляющей в алгоритме действий по построению и проверке версий.

THE BUILDING OF THE INVESTIGATIVE VERSIONS IN CRIMINAL PROCEEDINGS ABOUT VIOLENT CRIMES COMMITTED AGAINST MINORS

V. V. Pyaskovskyy

In the article indicates that the investigation version should determine the direction of the investigation, and, as experience shows, this requires a well-oiled mechanism of interaction between the involved employees of different departments. Here an important role is played by the personal qualities of the employees of law enforcement bodies and the relationship between the heads of the relevant departments.

In General, the construction of investigative version is the result of a logical understanding of the circumstances of the criminal proceedings. Crucial when building version is the knowledge of the scientific investigator of the provisions of criminology, criminal procedure, criminal law, psychology, logic, and other applied fields of knowledge. Based on the range of special knowledge, these individuals study the circumstances of the criminal proceedings, examine physical evidence, documents, use the experience of the investigation and, based on this design version.

The logical extension mechanism (build) version of the violent crime committed against a minor, based on the analysis, synthesis, induction, deduction and analogy is the following. The original circumstances that characterize the occurrence of violence, are analyzed in the light of practical generalizations, separate the essential from the inessential and synthesize relevant facts in a consistent set. It plays the role of empirical basis, which together with typical models of the mechanisms of committing violent crimes against a minor is a prerequisite for probable conclusions about the possible reason explaining the origin of these circumstances.

In the context of this study the main thesis is the fact that when you build versions of a violent act committed against a minor must come from criminalistic characteristics of violent criminal assaults on minors, taking into account the findings on specific occasions. The investigator should be well informed and sufficiently equipped, which will allow him to be aware of disclosed and undisclosed facts of violent crimes committed against minors, and the knowledge of the provisions of private forensic methods of investigation of different types of such crimes will be an important component in the action plan for building and testing versions.

УДК 343.98

М. Є. Бондар
кандидат юридичних наук

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ПОЧЕРКОВИХ ОЗНАК У ПІДПИСАХ, ВИКОНАНИХ ШЛЯХОМ АВТОПІДЛОГУ

У статті описані хід та результати експериментальних досліджень, проведених у Київському НДІСЕ стосовно підписів, виконаних особами від свого імені з навмисною зміною власного підписного почерку. Надані деякі рекомендації щодо почеркознавчих удосконалень вказаних підписів.

Підписи, виконані особами від свого імені з навмисною зміною ознак власного підписного почерку, тобто шляхом автопідлогу, є дуже складними для дослідження почерковими об'єктами. Аналіз експертної практики показує, що версія про виконання справжнього підпису саме таким чином, тобто з навмисною зміною особою свого підписного почерку, висувається експертом у тих випадках, коли при порівняльному дослідженні спірного підпису зі зразками підпису особи, від імені якої він значиться, встановлюються суттєві збіжні та розбіжні почеркові ознаки. Оцінка цих ознак викликає у експертів значні труднощі, тому не завжди можливо надати категоричні ідентифікаційні висновки, а щодо діагностичних висновків, то, як правило, експерти при поясненні розбіжних почеркових ознак у спірному підписі та зразках підпису особи, від імені якої він виконаний, наводять декілька можливих збиваючих причин. Більш того, у таких ситуаціях не виключні й експертні помилки. У зв'язку з викладеним методика дослідження підписів, виконаних шляхом автопідлогу, потребує удосконалення.

З метою встановлення стійкості та змінюваності почеркових ознак у вказаних об'єктах криміналістами Київського НДІСЕ про-

водилося експериментальне дослідження, у ході якого було зібрано, оброблено та проаналізовано певний масив підписів, виконаних особами з навмисною зміною ознак власного підписного почерку різними способами: незвичною до письма рукою, шляхом зміни нахилу елементів підписів, їх розміру, зі зміною транскрипції підписів, з довільною зміною почеркових ознак.

Проведення та обробка експерименту здійснювалися з урахуванням певних обставин.

Так, на ступінь зміни ознак власного підпису впливають можливості письмово-рухового навичу особи. Свідоме бажання змінити підпис стикається з косністю раніш виробленого впродовж багаточисельних повторень динамічного стереотипу. Тому при обробці експериментального масиву підписів приймалися до уваги ступінь досконалості почерку особи, а також частота виконання підпису у повсякденному житті.

Оскільки майстерність зміни ознак власного підписного почерку залежить і від ступеню компетентності виконавця у галузі судового почеркознавства, в експерименті приймали участь особи, які мали різний рівень володіння спеціальними знаннями у цій сфері.

В експерименті прийняли участь 28 осіб у віці від 22 до 60 років. Серед них були співробітники інституту (як почеркознавці, так і фахівці з інших галузей експертних знань) та особи, які не займаються експертною діяльністю, з них 25 осіб з вищою освітою, 3 особи — із середньою. Ступень виробленості почерку учасників експерименту — високий та вищий за середній. Почерки осіб різнилися за будовою, ступенем сформованості письмово-рухового навичу, ступенем досконалості системи рухів. У даних осіб звичною до письма рукою була права, звичний нахил почерку у 27 осіб — правий, у 1 особи — лівий.

Учасникам експерименту було запропоновано виконати власний підпис у звичайних умовах з урахуванням варіаційності підписного почерку (тобто надати усі варіанти звичайного підпису, якщо особа має їх декілька). Потім проводився відбір підписів, які виконувалися особами із зміною пишучої руки, шляхом зміни нахилу, розміру, транскрипції, а також із довільною зміною ознак власного підписного почерку. Крім того, учасникам експерименту пропонувалося надати будь-які документи із вільними зразками їх підпису.

Візуально було вивчено та проаналізовано відібраного експериментального масиву у кількості понад 1700 підписів.

Після обробки та аналізу отриманих даних були виявлені певні особливості та зміни прояву загальних і окремих ознак почерку в зазначених категоріях підписів у порівнянні з почерковими об'єктами, нанесеними у звичайних умовах. Це дозволило зробити деякі висновки щодо стійкості та змінюваності почеркових ознак у підписах, виконаних шляхом автопідлогу, та надати деякі рекомендації стосовно їх дослідження.

При виконанні особою власних підписів незвичною до письма рукою у даних підписах у порівнянні із підписами, нанесеними звичною до письма рукою, у тому чи іншому ступені змінюються як загальні (крім транскрипції), так і окремі (крім послідовності рухів) почеркові ознаки. В той же час діагностичні ознаки у таких підписах, як правило, достатньо виражені — це зміна загального вигляду підпису, зниження виробленості рухів, уповільнення темпу письма, наявність ознак порушення координації рухів першої та другої груп, зміна нахилу основних елементів підпису на нестійкий або на протилежний, збільшення розміру, розгону та розстановки елементів підпису, зміна напрямку лінії основи підпису на такий, що опускається, наявність у підписі «дзеркальних» букв та елементів, а також елементів, виконаних із протилежним напрямком рухів.

Тому, якщо при проведенні конкретної судово-почеркознавчої експертизи у досліджуваному підписі спостерігаються вказані діагностичні почеркові ознаки, необхідно висувати версію про виконання даного підпису незвичною до письма рукою та заявляти клопотання органу, що призначив експертизу, про надання у розпорядження експерта зразків підпису особи, що ототожнюється, виконаних як правою, так і лівою рукою. При наявності таких зразків у більшості випадків можливо вирішення ідентифікаційного та діагностичного завдань навіть у категоричній формі.

Порівняння підписів, виконаних шляхом зміни нахилу основних елементів, проводилось з усіма варіантами незмінених підписів та почерками учасників експерименту. Виконання підписів з намаганням особами змінити їх звичний нахил, відбувається двома способами — шляхом зміни положення поздовжніх осей елементів по відношенню до нижнього зрізу аркушу паперу (до бланкових ліній при їх наявності) та по відношенню до лінії основи підпису.

У першому варіанті, при звичайному розміщенні аркушу паперу по відношенню до пишучого, у процесі виконання підписів, помітному, змінювалось положення кисті пишучої руки. При цьому

напрямок лінії основи підпису різко змінювався з горизонтального або дещо вгору на такий, що значно підіймається, в деяких випадках — на такий, що опускається. У підписах, виконаних таким способом, нахил по відношенню до нижнього зрізу аркушу паперу (бланкової лінії), як правило, змінюється на протилежний, іноді спостерігається вертикальне положення поздовжніх осей елементів. Разом з тим, відносно лінії основи підпису нахил основних елементів залишається незмінним (тобто по суті звичним) або дещо змінюється кут нахилу. Усі інші загальні ознаки у таких підписах, як правило, не змінюються. Що ж стосується окремих почеркових ознак, то зміни відбуваються у розміщенні рухів при виконанні елементів підписів по відношенню до нижнього зрізу аркушу паперу. Відносно ж лінії основи підпису ці почеркові ознаки не змінюються. Інші окремі почеркові ознаки у таких підписах змінюються вкрай рідко.

При зміні положення поздовжніх осей елементів відносно лінії основи підпису нахил змінився на протилежний лівий чи правий або на нестійкий — від лівого до правого (тобто на незвичний для виконавця). У таких випадках по відношенню до нижнього зрізу аркушу паперу або до бланкової лінії нахил також змінюється на протилежний або на нестійкий. При такій зміні нахилу напрямок лінії основи підпису не змінюється. Що стосується інших загальних почеркових ознак, то іноді відбуваються зміни розміру, розгону та розстановки елементів підпису (у бік збільшення чи зменшення або на нестійкі). Певні окремі почеркові ознаки також можуть змінюватися. Так, в окремих випадках змінюється форма деяких елементів (прямолінійна або кута — на дугову), напрямок рухів при виконанні розчерку (на протилежний), розміщення рухів по горизонталі при виконанні розчерку. Іноді спостерігається зменшення протяжності рухів при виконанні елементів підпису.

Аналіз підписів, виконаних тільки зі зміною нахилу основних елементів, показує, що у таких підписах, як правило, зберігається корисна графічна інформація в обсягу, достатньому для встановлення тотожності виконавця, тобто вирішення ідентифікаційного завдання у таких випадках у експертів зазвичай не викликає труднощів. Що ж стосується діагностичного завдання, то дійти висновку про намагання особи навмисно змінити нахил підпису можливо лише тоді, коли розміщення поздовжніх осей елементів суттєво змінено по відношенню до лінії основи підпису. У випадках, коли нахил змінено відносно нижнього зрізу аркушу паперу (бланкової лінії) з одночас-

ною зміною напрямку лінії основи підпису, однозначно стверджувати про намагання особи таким чином змінити ознаки свого підписного почерку не можна, оскільки вказане розміщення підпису може пояснюватись не тільки зміною нахилу елементів, але й незвичним розташуванням аркушу паперу по відношенню до пишучого.

При зміні особами тільки розміру елементів підписів (їх збільшенні або зменшенні) інші загальні та окремі почеркові ознаки, як правило, суттєво не змінюються. Іноді спостерігаються зміни розгону та (або) розстановки елементів підписів, рідко — зміни деяких окремих ознак почерку. У підписах, змінених тільки шляхом збільшення або зменшення їх елементів, зберігається корисна графічна інформація в обсягу, достатньому для встановлення тотожності виконавця, тобто для вирішення ідентифікаційного завдання у категоричній формі. Що ж стосується діагностичного завдання, то однозначно стверджувати про намагання особи таким чином змінити ознаки свого підписного почерку не слід, оскільки розбіжність у розмірі елементів в досліджуваному підписі та зразках може пояснюватись різними причинами — характером документу, де міститься досліджуваний підпис, обмеженням місця для нанесення підпису (вузька графа) тощо.

Порівняльний аналіз підписів, виконаних зі зміною транскрипції, проводився з усіма варіантами незмінених підписів та почерками учасників експерименту. Зміна транскрипції власного підпису, як правило, веде до зміни загального вигляду підпису. Нерідко відбувається й фрагментарне зниження темпу письма, координації рухів першої групи і характеру натиску (змінюється на недиференційований), що спричиняється прагненням особи відтворити не властиві їй письмово-руховій навичці конструкції письмових знаків. Будова підпису може змінюватись або у бік спрощення, або ж у бік ускладнення. Відбуваються зміни й у параметрах крупних рухів (розгоні, розстановці, нахилі, рідше — у розмірі письмових знаків). Зв'язність часто знижується. Ознаки просторової орієнтації рухів змінюються не часто.

Слід також зазначити, що зміна транскрипції підпису тягне за собою й зміну певних окремих ознак почерку. Найчастіше змінюються будова букв та елементів за конструкцією в цілому і за ступенем складності рухів, форма рухів при виконанні та поєднанні елементів, напрямок криволінійних елементів, відносна протяжність рухів по вертикалі та горизонталі при виконанні елементів, вид поєднання

букв та елементів, послідовність виконання букв і елементів підпису, розміщення рухів по вертикалі і горизонталі при виконанні букв та елементів, розміщення точок початку, закінчення, перетину рухів та точок зміни напрямку рухів (у тому числі екстремумів) при виконанні та поєднанні букв та елементів. Як правило, переважна більшість змінених окремих ознак концентрується у фрагментах підпису, виконаних в уповільненому темпі письма і з порушенням координації рухів першої групи, оскільки прагнення особи відтворити незвичні для її підписного почерку конструкції письмових знаків вступає у конфлікт із автоматизованими і наробленими протягом тривалого часу навичками письма. Проте не можна виключити й попереднє тренування особи у виконанні власного підпису шляхом зміни його транскрипції, що призводить до автоматизації рухів і виробленні виконавцем нового варіанту підпису.

Також необхідно відмітити, що для зміни транскрипції підпису особою часто запозичуються варіанти букв з її власного почерку (скорописного чи «друкованого»). Тому при виникненні версії про автопідлог підпису необхідно залучати у коло порівняльного матеріалу також і зразки почерку особи, а в разі їх відсутності заявляти клопотання про надання зразків почерку особи, де містилися б такі ж самі букви, як і у досліджуваному підписі.

Порівняння підписів, виконаних з довільною зміною почеркових ознак, проводилось з усіма варіантами незмінених підписів та почерками учасників експерименту. Аналіз експериментального масиву підписів, виконаних з довільною зміною особами власного підпису показав, що змінам піддавалися деякі загальні чи окремі почеркові ознаки або як ті, так і інші.

Серед загальних ознак почерку найбільш часто змінювалися загальний вигляд та транскрипція підпису. У змінених підписах використовувались інші букви, часто — великі букви ім'я, по-батькові та прізвища (іноді — дівочого), які не входили до транскрипції незмінених сучасних підписів осіб. В окремих випадках використовувались інші великі букви алфавіту або буквена частина змінювалася на вигадані безбуквені елементи. Іноді до транскрипції підписів додавалися рядкові букви ім'я або прізвища особи, окремі підписи виконувалися «друкованими» буквами.

У підписах половини учасників експерименту знизились темп письма та координація рухів першої групи — при виконанні усіх підписів або частини з них, у підписі в цілому або фрагментарно. У

деяких підписах спостерігалось суттєве зниження вказаних параметрів, у більшості — незначне. Ознаки порушення координації рухів першої групи відобразились переважно у малопомітній дрібній або більш вираженій крупній звивистості штрихів в окремих фрагментах. Як правило, уповільненість темпу та порушення координації рухів першої групи спостерігалися у фрагментах підписів зі зміненими окремими почерковими ознаками. У таких випадках зміна вказаних загальних ознак відбувалася незалежно від бажання особи та була слідством впливу на процес письма такого збиваючого фактору, як намагання особи виконати незвичні для неї конструкції букв та елементів. У той же час у 2 осіб, що мають спеціальні знання у галузі почеркознавства, у частині підписів знизилась темп та координація рухів першої групи у всіх фрагментах, у тому числі й в незмінених з точки зору прояву окремих почеркових ознак. Ці учасники експерименту при нанесенні деяких почеркових об'єктів використовували техніку імітації підпису, виконаного з наслідуванням (т. зв. «компетентний автопідлог»).

Доволі часто спостерігалася зміна нахилу основних елементів підпису на протилежний або на нестійкий, іноді — зміна розміру елементів як у бік збільшення, так і у бік зменшення, рідше — зміна розгону та розстановки елементів підпису, як правило, у бік збільшення. У підписах половини учасників експерименту зменшилась зв'язність елементів підписів.

Найбільш стійкими загальними ознаками у даній групі змінених підписів виявились виробленість почерку та ознаки просторової орієнтації рухів — форма та напрямок лінії основи підписів, розміщення елементів підписів відносно бланкових ліній.

Що стосується окремих почеркових ознак, то майже усі вони піддавалися змінам у підписах різних осіб. Найбільш часто змінювалися будова букв та розчерку за конструкцією в цілому, за ступенем складності, а також форма рухів при виконанні елементів підписів. Такі ознаки, як напрямок прямолінійних та криволінійних рухів, послідовність виконання елементів букв, відносна протяжність елементів підписів змінювались переважно в осіб, що мають спеціальні знання у галузі почеркознавства. Взаємне розміщення елементів підписів по вертикалі та горизонталі, а також розміщення точок початку, закінчення, зміни напрямку та перетину рухів при виконанні та поєднанні елементів підписів в основному залежало від зміни інших почеркових ознак — нахилу, розміру та розстановки елементів під-

писів, напрямку лінії основи підписів, будови елементів підписів за конструкцією в цілому або за ступенем складності, напрямку та послідовності рухів при виконанні окремих фрагментів підписів.

Слід зазначити, що приблизно у 75% підписів даної групи, незважаючи на зміну ряду почеркових ознак, збереглась інформація в обсягу, достатньому для вирішення ідентифікаційного завдання — в імовірній або навіть в категоричній формі. Найбільш інформативними у цьому плані є фрагменти підписів, виконані у швидкому темпі письма. Проте при проведенні конкретної експертизи порівняння необхідно проводити не тільки з усіма варіантами підпису певної особи, але й з її почерком, тобто з рукописними записами, у яких повинні бути такі ж букви, що і в досліджуваному підписі.

На жаль, частина підписів вказаної групи не містила почеркової інформації, на підставі якої можлива ідентифікація їх виконавців. В основному це короткі підписи з малим обсягом графічного матеріалу та значною зміною почеркових ознак.

Стосовно вирішення діагностичного завдання у відношенні даної групи підписів, то дійти висновку про виконання досліджуваного підпису особою з намаганням змінити власний підписний почерк, по-видимому, можна у тих випадках, коли досліджувані підписи виконані з уповільненням темпу письма, зниженням координатії рухів та значною зміною інших загальних та окремих почеркових ознак. Якщо підпис виконано у швидкому темпі з незначною зміною почеркових ознак, це може пояснюватись і природною варіаційністю підписного почерку виконавця, яка не в повній мірі відобразилась у наданих на дослідження зразках.

Отримані результати експериментальних досліджень та викладені матеріали можуть слугувати основою для удосконалення методики проведення експертизи підписів, виконаних особами від свого імені з навмисною зміною власного підписного почерку, та використовуватись в експертній практиці.

ОСОБЕННОСТИ ПРОЯВЛЕНИЯ ПОЧЕРКОВЫХ ПРИЗНАКОВ В ПОДПИСЯХ, ИСПОЛНЕННЫХ ПУТЕМ АУТОПОДЛОГА

М. Е. Бондарь

При проведении почерковедческих экспертиз специалистам нередко приходится проводить исследование подписей, выполненных лицами от собственного имени с умышленным изменением признаков своего обычного подписного почерка.

В таких ситуациях у экспертов возникают значительные трудности при оценке почерковых признаков, проявившихся в исследуемой подписи. Не исключены и экспертные ошибки. В связи с этим методика исследования таких подписей нуждается в усовершенствовании.

С целью выявления устойчивости и изменчивости общих и частных признаков почерка в указанных объектах криминалистами Киевского научно-исследовательского института судебных экспертиз было проведено экспериментальное исследование подлинных подписей, выполненных с изменением почерковых признаков разными способами: непривычной к письму рукой, путем изменения наклона либо размера элементов подписи, с изменением транскрипции подписи, с произвольным изменением в подписи общих и частных почерковых признаков. В проведении эксперимента приняли участие 28 лиц в возрасте от 22 до 60 лет, при этом было получено свыше 1700 подписей, выполненных с умышленным изменением признаков перечисленными выше способами.

После обработки и анализа данного экспериментального массива подписей были установлены определенные особенности в проявлении общих и частных признаков почерка в измененных объектах по сравнению с подписями, выполненными в обычных условиях. Полученные сведения позволили дать некоторые рекомендации экспертам-почерковедам по исследованию подлинных подписей, выполненных с умышленным изменением почерковых признаков.

FEATURES OF DISPLAY POCHERKOVYKH SIGNS IN SIGNATURES, CARRIED OUT BY AN AUTOFORGERY

M. E. Bondar'

During the handwriting examinations the specialists often have to carry out a research of signatures made by persons in their own name with deliberate changes of their usual signs handwriting of a signature. In such situations, at experts there are significant difficulties in assessing the signs of signature handwriting that appeared in the investigated signature. Not excluded errors of experts. In connection this method of research of such signatures need it into improvement.

In order to identify the stability and variability of general and specific signs of handwriting in these objects, criminalists of the Kiev scientific research institute of the forensic examinations were carried out an experimental research of authentic signatures performed with the change handwriting signs handwriting of a signature various ways: unusual hand for writing, by varying the inclination or the size of the elements of signature, with the change of transcription of signatures, with arbitrary change in the of general and specific signature handwriting features. In the experiment, was attended by 28 of persons aged 22 to 60 years, and was gotten more than 1700 of signatures made with the deliberate change of signs like in the listed techniques above.

After the treatment and analysis of this experimental array of signatures have been installed certain characteristics in the manifestation of general and specific handwriting features of modified objects compared to with signatures made in the ordinary conditions. The obtained data have allowed to the experts by handwriting make some recommendations on research of authentic signatures made with deliberate changes of signs handwriting of a signature.

А. В. Кофанов
кандидат юридичних наук,
доцент, професор кафедри криміналістичних експертиз

Національна академія внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ЕКСПЕРТНИХ ПОМИЛОК ТА ДЕЯКІ ШЛЯХИ ЇХ ЗАПОБІГАННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-БАЛІСТИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ

Розглянуто питання щодо природи експертних помилок, їх загальних ознак та відмінностей при проведенні деяких судово-експертних досліджень.

Проблема експертних помилок є, на наш погляд, недостатньо розробленою щодо деяких видів судово-експертних досліджень. Правильне вирішення завдань залежить від можливостей і підготовленості експертів (рівня інтелекту, знань, навиків і умінь, інших особливостей особистості експерта). У той же час причина помилкового висновку експерта не завжди є наслідком неправильних дій самого експерта. Його дослідження може бути проведене бездоганно і зроблені висновки можуть цілком відповідати отриманим результатам, але, якщо вихідні для експертизи дані були помилковими або досліджувані об'єкти фальсифікованими, висновок експерта в аспекті встановлення істини в справі буде помилковим.

Аналіз експертної практики дозволяє виявити і класифікувати помилки, яких припускаються під час проведення судово-балістичних досліджень. За своєю етимологією вони не однорідні і можуть бути поділені на три класи: а) операційні; б) гносеологічні; в) процесуальні.

Операційні — пов'язані з порушенням встановлених вимог до послідовності дій експерта і укладання висновку. Вони характерні майже для всіх етапів дослідження, у більшості зустрічаються в практиці починаючих експертів. Сутність даного роду помилки експерта на практиці може виявлятися: у помилковому зазначенні в тексті висновку дат надходження матеріалів, винесення постанови, номера провадження і т.п.; у відсутності результатів дослідження одного з питань.

Гносеологічні помилки — пов'язані власне з вирішенням завдань експертом, поява яких залежить від багатьох причин: рівня професійної підготовки, його досвіду, особливо при дослідженні складних (що рідко зустрічаються в практиці) завдань, від наукової розробленості окремих положень судово-балістичних методик або взагалі їх наявності, нарешті, від інтелектуальних можливостей. У свою чергу гносеологічні помилки можна класифікувати на логічні і фактичні (предметні).

Логічні — це помилки, пов'язані з порушенням у змістовних розумових актах законів і правил логіки, а також із некоректним застосуванням логічних прийомів і операцій. Фактичні, або предметні, помилки — викривлене уявлення про відношення між предметами об'єктивного світу. У практичній діяльності експерта гносеологічні помилки виявляються: у неправильній оцінці комплексу ознак, істотності збігів і характеру відмінностей; у неправильній оцінці інформативності ознак, що збігаються.

Помилки процесуального характеру полягають у порушенні експертом процесуального режиму і процедури експертного дослідження. До зазначених помилок відносяться: вихід експерта за межі своєї компетенції, зокрема, його втручання в сферу правового характеру; дача висновку з питань, вирішення яких не вимагає спеціальних знань; необґрунтовані, недостатньо мотивовані висновки або обґрунтування висновків проведено не за результатами дослідження, а матеріалами кримінального провадження; невідповідність об'єму проведеного дослідження і відповідей експерта на поставлені йому питання; недотримання встановлених законом правил укладання висновку експерта, зокрема, відсутність у висновку необхідних реквізитів; внесення профілактичних пропозицій, що ґрунтуються на спеціальних знаннях експерта.

Причини помилок експерта можуть бути двоякого роду: об'єктивні, що не залежать від суб'єкта експертного дослідження (експерта), і суб'єктивні, що ґрунтуються на особливостях мислення або діях експерта. Вичерпного переліку об'єктивних і суб'єктивних помилок у літературі не дано.

До типових причин об'єктивних помилок відносяться такі: несправність апаратури (її відсутність); непридатність і невідповідність матеріалів вимогам дослідження; застарілість, невідповідність методик вимогам криміналістичного дослідження об'єктів або їх відсутність.

Суб'єктивні причини помилок: професійна некомпетентність експерта (незнання сучасних експертних методик, невміння користуватися технічними засобами дослідження та ін.); професійні недоліки експерта (недбалість, неухважність та ін.); вплив матеріалів справи, у тому числі висновків попереднього експертного дослідження більш авторитетним, досвідченим виконавцем.

Експертні помилки можуть бути виявлені: при перевірці самим експертом в процесі і результаті дослідження на будь-якій його стадії й особливо на стадіях оцінки результатів дослідження та формулювання висновків; при перевірці результатів досліджень керівником експертної установи або підрозділу; в ході проведення додаткової, повторної та комісійної експертизи; при оцінці висновків слідчим і судом; і в деяких інших випадках. На сучасному етапі розвитку судової експертології значна увага вивчення зазначеної проблематики приділяється В.М. Абрамовою, Є.Ю. Свободою [1].

При проведенні судово-балістичних досліджень виникають недоліки, які за своєю суттю не впливають на висновки експерта, але зменшують їх обґрунтованість і можуть стати підставою для призначення додаткових, повторних та комісійних експертиз. У судово-балістичних експертизах частіше зустрічаються такі недоліки: неповнота і неточність опису досліджуваних об'єктів, зразків та інших матеріалів; неповнота дослідження; неправильна оцінка ознак досліджуваних об'єктів і зразків; неправильне або недостатнє обґрунтування висновків.

Найбільш типові недоліки виникають при опису вогнепальної зброї — використання некоректних термінів, відсутність відомостей про важливі ознаки досліджуваного об'єкта. При опису вогнепальної зброї і бойових припасів заводського виготовлення необхідно застосовувати термінологію, передбачену державними стандартами України.

Під час проведення судово-балістичної експертизи вогнепальної зброї необхідно досліджувати стан внутрішніх поверхонь каналу ствола і набійника. Наявність у каналі ствола нарізів дозволяє віднести такий предмет (у випадку його придатності до стрільби) до нарізної вогнепальної зброї.

При надходженні зброї на дослідження у непридатному до стрільби стані, нашарування порохової кіптяви і металізації від дії куль, гільз у каналі ствола і набійника (що виявляються під час проведення хімічних досліджень), будуть свідчити про придатність її для стрільби у минулому.

Іноді експерти некоректно трактують поняття «вогнепальна зброя», вважаючи, що вогнепальною зброєю можуть бути визнані тільки пристрої, придатні для проведення пострілів у наданому на дослідження стані. При цьому не досліджуються уражаючі властивості снаряда, стріляного зі зброї (початкова швидкість, пробивна здатність та ін.), що призводить до неповноти, а іноді до помилки у висновках експерта при віднесенні пристрою до вогнепальної зброї. У деяких випадках вогнепальною зброєю визнаються газові, будівельно-монтажні, сигнальні пістолети, а також пневматичні пістолети і гвинтівки та набої до них [3].

На наш погляд, вогнепальною зброєю є пристрої, у яких викидання снаряду з каналу ствола відбувається під дією сили тиску газів, що утворюються при згоранні металевих вибухової речовини (пороху) або інших запалювальних сумішей, і призначені для ураження або знищення супротивника.

Вирішуючи питання, чи можливий постріл із зброї без натискання на спусковий гачок, експерти часто не заміряють спускові зусилля, а при дослідженні куркових мисливських рушниць не перевіряють, чи правильно налагоджені курки. Експерименти з визначення можливості пострілу без натискання на спусковий гачок проводяться в неповному обсязі (без урахування обставин, що мали місце в момент події).

У випадку виявлення неправильної взаємодії частин і механізмів зброї не встановлюється технічна причина несправностей. Іноді експерти змішують поняття технічної справності зброї і придатності її для проведення пострілів з можливістю проведення окремих пострілів. Зброя може бути: технічно несправною, але придатною для проведення пострілів (проведення одиничних пострілів з неможливістю стрільби «чергами» у автоматичній зброї); може бути непридатна до одиничних пострілів (наприклад «ПМ» при зношенні шептала, одне натискання на спусковий гачок, а постріли дуплетом), можливість проведення пострілів у револьверів «подвійної» дії без можливості зводу за допомогою спускового гачка, а тільки зводом курка.

При дослідженні саморобної і переробленої зброї деякі експерти вирішують питання про справність такої зброї, хоча фактично вони визначають лише придатність її до проведення пострілів. Справність (технічна справність) може визначатися тільки відносно зброї фабричного виготовлення, на яку є відповідна нормативно-технічна документація. Суттєвим недоліком є відсутність у висновках експертів

пертів оцінки результатів дослідження матеріальної частини зброї й експериментів, без яких остаточний безпомилковий висновок про справність зброї і придатність її для проведення пострілів неможливий.

Порушенням процесу експертного дослідження є повне розбирання зброї до проведення експериментів з визначення придатності її для проведення пострілів. Варто мати на увазі, що в процесі розбирання зброї можна змінити положення деталей і в такий спосіб усунути або навпаки створити окремі несправності.

При дослідженні саморобної і переробленої вогнепальної зброї, помилково не досліджуються і не аналізуються балістичні характеристики зброї: початкова швидкість кулі, її пробивна здатність, уражаючі властивості.

В окремих експертизах при визначенні можливості проведення пострілу без натискання на спусковий гачок роблять висновок про можливість проведення «випадкового» пострілу. При цьому упускається, що постріл без натискання на спусковий гачок завжди обумовлений конкретними технічними причинами. Категорія випадку відноситься до суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, що встановлюється судом, а не експертом.

При вирішенні ідентифікаційних завдань у процесі судово-балістичних досліджень (ототожнення зброї за слідами на кулях і гільзах) часто у висновках не вказуються ознаки, що індивідуалізують досліджувані об'єкти (кулі, гільзи, зброю), а саме наявність: маркувальних позначень; відповідного покриття для захисту від корозії (кольоровий лак на краю дульця і на капсулі гільзи, забарвлення вершини кулі і т.п.); слідів обробки абразивними матеріалами і металообробними інструментами; деформації, фрагментації й пошкодження; сторонніх включень і нашарування речовин.

Іноді не повно описуються або взагалі не описуються важливі ознаки. Зокрема, при дослідженні будови каналу ствола вогнепальної зброї не завжди описується: кількість, ширина полів нарізів, ступінь їх зношеності (округлення граней); наявність мастила, нагару та інших нашарувань.

Доволі часто нашарування з каналу ствола не вилучаються для подальшого хімічного дослідження.

При ідентифікації зброї за слідами на стріляних гільзах не завжди описується стан деталей зброї, що контактують при пострілі з гільзою набою, наявність на них мастила, сторонніх нашарувань і

часток. У низці судово-балістичних експертиз при вирішенні ідентифікаційних завдань прослідковуються методичні спрощення.

Під час ототожнення зброї важливо, щоб ознаки, що збігаються, утворювали індивідуально-характерний, неповторний комплекс, властивий даній зброї. У процесі роздільного дослідження слідів на кулях і гільзах не описуються загальні ознаки слідів: взаємне розташування і ступінь виразності слідів від деталей зброї на гільзі; форми ліній початку і закінчення слідів на кулі; особливості загального вигляду первинних слідів та ін.

Основна увага експертів звертається на окремі ознаки. Не завжди описуються у висновках умови проведення експериментальної стрільби, хоча ці умови (добір набоїв, розташування набоїв у набійнику, тип кулеуловлювача й ін.) у значній мірі визначають якість порівняльних зразків: одержання експериментальних слідів, найбільш подібних зі слідами на досліджуваній кулі [2].

Дослідження слідів на експериментальних кулях і гільзах доцільно проводити поетапно, після двох-трьох пострілів, з'ясовуючи, чи стабільно відображаються в експериментальних слідах ознаки деталей зброї.

Якщо сліди на кулях або на гільзах відображаються нестабільно, необхідно з'ясувати причину цього явища і продовжити проведення пострілів до одержання стійких результатів. Після вивчення слідів на експериментальних кулях або гільзах експерт повинен зробити синтезуючі висновки щодо наявності достатнього індивідуального комплексу ознак, придатних для ототожнення вогнепальної зброї.

Відсутність у висновку оцінки виявлених в експериментальних слідах ознак із погляду їх стійкості та індивідуальності для ототожнення конкретного екземпляра зброї є істотним і, водночас, дуже поширеним недоліком висновків ідентифікаційних судово-балістичних експертиз.

На стадії порівняльного дослідження іноді не вказується, які ознаки (загальні і окремі) порівнюваних слідів збігаються, а робиться лише посилання на ілюстрації, виконані за допомогою мікроскопів, які демонструють метод порівняння, суміщення, накладання, — в залежності від можливостей технічних засобів. Ілюстрації, не замінюють опис виявлених збігів і оцінку істотності цих збігів.

Часто експерти віддають перевагу виявленню збігу окремих ознак, ігноруючи першочерговість порівняння загальних. Це теж може призвести до експертної помилки, але абсолютно точно при-

зведе до втрати «дорогоцінного» часу, відведеного на проведення дослідження.

Підставою для категоричного позитивного висновку експерта при ототожненні вогнепальної зброї за слідами на кулях і гільзах можуть бути тільки збіги комплексу загальних і окремих ознак, що стійко відображаються в експериментальних слідах. Всі розбіжності повинні бути оцінені з погляду їх походження і знайти своє відображення у висновку експерта. Якщо в процесі порівняльного дослідження виявлені як збіги, так і розбіжності деяких загальних і окремих ознак, і в результаті додаткових експериментів не вдається виявити причину розходжень, але ознаки, що збігаються, не утворюють характерного достатнього комплексу, експерт повинен зробити висновок про неможливість ототожнення зброї, про непридатність слідів на досліджуваному об'єкті для ототожнення або про неможливість надати висновок у категоричній формі.

Наприклад, до зазначених висновків приходять у тих випадках, коли зброя після вчинення кримінального правопорушення зберігалась у несприятливих умовах, піддалась корозії або іншим впливам, що обумовили значну зміну мікрорельєфу робочих поверхонь слідотворюючих деталей. Необхідно спробувати видалити іржу та інші нашарування з робочих поверхонь деталей зброї, що впливають на процес слідотворення, провести експериментальну стрільбу і порівняльне дослідження слідів.

Якщо в слідах на досліджуваній і експериментальних кулях або гільзах будуть виявлені збіги комплексу загальних ознак і розходження окремих ознак, останні можуть бути пояснені експертом як такі, що викликані умовами зберігання зброї або іншими чинниками.

Встановлені збіги загальних ознак можуть бути підставою для висновку про те, що куля або гільза стріляна зі зброї такого самого калібру, системи, моделі, з такою самою будовою ствола (взаємним розташуванням і розмірними характеристиками інших деталей зброї) як і зброя, що ототожнюється (висновок про групову приналежність).

У висновку також зазначається, що індивідуальне ототожнення неможливе (або сліди на досліджуваній кулі чи гільзі не придатні для ототожнення конкретного екземпляра зброї) з роз'ясненням причин, що обумовили неможливість ототожнення зброї.

Найбільш складною при проведенні ідентифікаційних судово-балістичних експертиз є оцінка відмінних ознак, що є підставою для

категоричних негативних висновків. Безсумнівними аргументами для неототоження за окремими ознаками є розходження загальних (кількість та напрямок нарізів тощо).

Доволі часто експертами не враховується специфіка ототоження револьверів за слідами на кулях. Для ідентифікації револьверів за стріляними кулями необхідно одержати експериментальні кулі, що стріляні з тієї самої камори барабана, що і досліджувана куля (оскільки у револьверах функції набійника і магазину об'єднані у одній складовій зброї — барабані). Під час ототоження револьверів за слідами на стріляних кулях необхідно дотримуватись таких правил: якщо відомо, з якої камори барабана був зроблений постріл на місці події (наприклад, залишилася стріляна гільза), з цієї камори необхідно зробити до трьох-чотирьох експериментальних пострілів; сліди на експериментальних кулях порівнюються між собою і зі слідами на досліджуваній кулі; якщо при цьому встановлюються збіги індивідуально-характерного комплексу стійких ознак, експерт робить категоричний позитивний висновок; якщо ж у слідах на експериментальних кулях виявляються ознаки, що збігаються з загальними ознаками у слідах на досліджуваній кулі, але відсутні збіги окремих ознак (або збіги часткові), експериментальну стрільбу необхідно продовжити з інших камор.

З тієї камори барабана, з якої стріляна експериментальна куля, що має сліди, найбільш подібні до слідів на досліджуваній кулі, роблять ще два-три постріли й знов проводять порівняльне дослідження.

У висновках ідентифікаційних судово-балістичних (як й інших) експертиз можуть використовуватися категоричні формулювання (позитивні або негативні), ймовірні (позитивні або негативні) і висновок про неможливість вирішення питання про тотожність (з роз'ясненням причин такого формулювання).

При проведенні судово-балістичних експертиз вогнепальних пошкоджень (під час встановлення дистанції, напрямку, послідовності проведення пострілів, положення зброї і перепони в момент пострілу й ін.) частіше зустрічаються спрощений або неправильний опис об'єктів із вогнепальними пошкодженнями і самих пошкоджень.

У опису не вказуються ознаки, характерні для вогнепальних пошкоджень, як для основних та і для додаткових ознак пострілу. Не вказуються локалізація й орієнтація пошкоджень на досліджуваному об'єкті: відстань від відповідних базисно-орієнтуючих точок (сторін

предмету й ін.); точні розміри пошкодження; характер і розміри пошкоджень на різних частинах предмета; особливості каналів пошкоджень, їх характер (сліпі, наскрізні); наявність, локалізація і розміри нашарувань сторонніх речовин тощо.

Під час вивчення ознак вогнепальних пошкоджень необхідно застосовувати різні методи виявлення та дослідження слідів пострілу.

При візуальному і мікроскопічному дослідженні визначається характер пошкодження, наявність дефекту матеріалу перепони (або відсутність фрагменту «мінус тканини»), особливо країв і каналу пошкодження, наявність і локалізація сторонніх нашарувань і часток.

Дослідження об'єктів із пошкодженнями в ультрафіолетовій ділянці спектру дозволяє виявити навколо вхідного отвору сліди масла й їх локалізацію.

Вивчення об'єкту в інфрачервоній ділянці спектру (за допомогою фотозйомки або електронно-оптичного перетворювача) дозволяє виявити і зафіксувати локалізацію кіптяви пострілу навколо вхідного отвору.

Результати попередніх досліджень вхідних і вихідних пошкоджень (отворів), обов'язково фіксують за допомогою фотозйомки, що дозволяє у подальшому ілюструвати їх ознаки.

Хімічні методи дослідження (насамперед, контактно-дифузійний метод виявлення металів у кіптяві пострілу) дозволяють визначити відстань, а у деяких випадках і напрямок пострілу.

Фізичні методи (спектральний і т.п.) дослідження дозволяють провести порівняння складу відповідних компонентів заряду і снаряду з елементами набоїв (бойових припасів), вилученими в підозрюваного, а також вирішити інші питання.

Під час проведення судово-балістичних експертиз, пов'язаних із встановленням дистанції пострілу за особливостями вогнепальних пошкоджень на перепонах, деякі експерти обмежуються зіставленням пошкоджень із характеристиками вогнепальних пошкоджень, зазначеними в спеціальній (криміналістичній, судово-медичній) літературі. Цього, на наш погляд, недостатньо, обов'язковим вважаємо проведення експертного експерименту.

Обґрунтування висновків про дистанцію та напрямок пострілу суто на підставі довідникових або інших літературних джерел є істотним недоліком і може стати причиною експертної помилки.

По-перше, зазначені в літературних джерелах відомості про вогнепальні пошкодження, отримані при стрільбі з різних дистанцій,

усереднені, узагальнені, та отримані при так званих «ідеальних умовах» (зброя має незначний ступінь зношення каналу ствола або взагалі нова, використання високоякісних бойових припасів заводського спорядження, вологість повітря — середня, швидкість вітру — 0 м/с. і т.п.).

По-друге, відомості в різних літературних джерелах суттєво відрізняються, що може бути наслідком використання для експериментальної стрільби різної за якістю та станом зброї (за ступенем зношення й інших показників), а також різних фірм-виробників набоїв.

По-третє, якщо експерту невідомо, які боеприпаси були використані при пострілі на місці події, порівнювати утворені в таких умовах вогнепальні пошкодження з отриманими при стрільбі набоями відомих виробників не можна.

Виходячи з вищезазначеного, при визначенні дистанції пострілу за пошкодженнями обов'язковим етапом експертизи є експериментальна стрільба зі зброї, спеціально підібраними набоями та аналогічними перепонами, що були на місці події.

Зі зброї проводять (із зазначеної відстані) три-п'ять експериментальних постріли. Після дослідження пошкоджень на мішенях, в залежності від відповідності або невідповідності ознак пошкоджень на досліджуваній і експериментальних мішенях, або припиняють експериментальну стрільбу, або роблять серію пострілів із інших дистанцій (по три-чотири постріли з кожної дистанції). Результати порівняння всіх отриманих мішеней дозволяють визначати дистанцію, з якої був проведений постріл, який утворив досліджуване пошкодження [2].

Потрібно мати на увазі, що дистанція пострілу визначається, як правило, з точністю від десятків сантиметрів (відстань у межах дії додаткових чинників пострілу) до декількох метрів (відстань за межами дії додаткових чинників пострілу), а також під час стрільби шротом. Більш точно визначається дистанція стрільби під час пострілу в притул.

Усунення, а краще запобігання всіх зазначених помилок та недоліків, при проведенні судово-балістичних експертиз буде сприяти підвищенню якості, обґрунтованості та доказової цінності висновків у ефективному використанні їх у слідчий та судовій практиці при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням або застосуванням вогнепальної зброї та набоїв (бойових припасів) до неї.

Список використаних джерел

1. *Абрамова В. М.* Помилки в судово-експертній діяльності: сутність, умови виникнення та види / *В. М. Абрамова, Є. Ю. Свобода* // Криміналістика і судебна експертиза: міжвід. наук.-метод. зб. / КНДІСЕ МЮ України. — К., 2014. — Вып. 59. — С. 72–78.
2. *Бергер В. Е.* Образцы экспертных заключений. Баллистика / *В. Е. Бергер, Я. В. Рыбалко*. — К.: РИО МВД УССР, 1988. — 172 с.
3. *Про судову практику* в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: постанова Пленуму Верховного Суду від 26.04.2002 № 3 // Вісник Верховного Суду України. — № 4 (32). — К., 2002.

ОСОБЕННОСТИ ЭКСПЕРТНЫХ ОШИБОК И НЕКОТОРЫЕ ПУТИ ИХ ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ ВО ВРЕМЯ ПРОВЕДЕНИЯ СУДЕБНО-БАЛЛИСТИЧЕСКИХ ЭКСПЕРТИЗ

А.В. Кофанов

В общем понимании экспертная ошибка — это несоответствующее объективной реальности суждение эксперта либо его действия, которые не привели к решению задачи экспертного исследования, или ошибочные суждения, являющиеся результатом добросовестного заблуждения. Именно это отличает экспертную ошибку от уголовного правонарушения в отношении правосудия. Экспертные ошибки, хотя и имеют общие черты, но существенно отличаются частными особенностями содержания (информации и т.д.) при проведении разных видов судебно-экспертных исследований, например, судебно-баллистических. Это, например, обусловлено обязательностью проведения экспертного эксперимента в процессе судебно-баллистического исследования огнестрельного оружия, патронов, боеприпасов и следов выстрела, что в свою очередь не является обязательным элементом стадийности при проведении других видов судебных экспертиз.

При проведении идентификационных судебно-баллистических исследований возникают недостатки, которые по своему содержанию не влияют на вывод эксперта, однако снижают его обоснованность, что может стать причиной назначения дополнительных, повторных либо комиссионных экспертиз. При проведении судебно-баллистических исследований чаще встречаются следующие недостатки: неполнота и неточность описания исследуемых объектов, образцов и других материалов; неполнота исследования; неправильная оценка признаков исследуемых объектов и образцов; неправильное либо недостаточное обоснование (аргументация) выводов.

При решении идентификационных задач в ходе проведения судебно-баллистических исследований (отождествления оружия по следам на пулях и гильзах) зачастую в выводах не указываются индивидуализирующие признаки исследуемых объектов (пуль, гильз, оружия), а именно наличие: маркировочных обозначений; специального антикоррозийного покрытия (томпаку, окрашенного лака на краю

дульца и капсулы гильзы, окрашенность вершины пули и др.); следов обработки абразивными реагентами и металлообрабатывающими инструментами; деформации, фрагментации и повреждения; посторонних включений и наслоений веществ.

Устранение, а лучше недопущение выше перечисленных ошибок и недостатков при проведении судебно-баллистических исследований будет способствовать повышению качества, аргументированности, обоснованности и доказательной ценности вывода в эффективном его использовании при осуществлении следственной и судебной практики. *Ключевые слова:* экспертная ошибка, операционные ошибки, гносеологические ошибки, логические ошибки, процессуальные ошибки.

FEATURES OF EXPERT ERRORS AND SOME WAYS OF ITS PREVENTION DURING THE BALLISTIC FORENSIC EXAMINATION

A. Kofanov

In general understanding Expert mistake — this is an inappropriate objective reality judgment of the expert or his actions, which did not lead to solving the problem of expert research, or erroneous judgments resulting from bona fide error. This is what distinguishes an expert error from criminal offenses against justice. Expert errors, although they have common features, but differ significantly particularly of the content (information, etc.) during the different types of forensic investigations, such as forensic ballistic. This, for example, due to be bound by the peer during the experiment forensic ballistic study of firearms, ammunition, ammunition, and the next shot, which in turn is not a mandatory element of stages during other types of forensic examinations.

When conducting forensic identification no ballistic studies arise disadvantages that its content does not affect the conclusion of the expert, but reduce their validity, which can cause additional appointment, re-examinations or commission. When a forensic ballistic studies are more common following disadvantages: incomplete and inaccurate descriptions of the objects, samples and other materials; incompleteness of the study; misjudging the signs of the objects and specimens; improper or insufficient justification (argument) conclusions. The most common deficiencies arise in the description of firearms — the use of incorrect terms, the lack of data about the significant individualizing attributes of the object. In the description of firearms and ammunition factory manufacturing must use the terminology provided and recommended national standards of Ukraine.

In solving the problems of identification in forensic ballistic studies (identification of weapons in the footsteps on bullets and cartridge cases) are often not specified in the conclusions of individualizing features of the objects (bullets, shells, weapons), namely the presence: of markings; Special anti-corrosion coating (red brass colored varnish on the edge of the sleeve caps and dulcitol, colored vertices bullet et al.); traces of handling abrasive agents and metal working tools; deformation, fragmentation and damage; of impurities and accretions substances.

Troubleshooting, and better prevention of the above errors and deficiencies in the forensic ballistic research will enhance the quality of argumentation, validity and evidentiary value of output in the effectiveness of their use in the implementation of the investigative and judicial practice. In the investigation of criminal offenses related to the use or the use of firearms, ammunition.

О. Л. Кобилянський
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістичних експертиз

Національна академія внутрішніх справ

ЕКСПЕРТИЗА ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

У статті проаналізовано основні положення методики дослідження холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів, окреслено проблемні питання проведення експертизи холодної зброї та викладено пропозиції щодо їх усунення. Запропоновано шляхи удосконалення діючої методики дослідження холодної зброї.

Відмітною ознакою будь-яких змін у суспільстві є насичення його різноманітною зброєю. Це відбувається як у сфері її легального обігу, так і в незаконному обігу. Даний факт не міг не відобразитися на криміногенній обстановці в країні. Основна небезпека криється у якісній характеристиці вчинюваних кримінальних правопорушень. Для кримінальних правопорушень, вчинених з використанням зброї, характерна особлива зухвалість: нерідко вони мають відкритий характер і частіше за все доводяться до логічного завершення.

Низка небезпечних кримінальних правопорушень (убивств, розбійних нападів та ін.) вчиняється із застосуванням зброї або інших предметів, що використовуються як зброя. Особливу небезпеку являють кримінальні правопорушення проти особи, при вчиненні яких використовується холодна зброя, оскільки вона найбільш поширена, доступна у виготовленні широкому колу осіб, зручна для прихованого носіння і несподіваного застосування.

Кваліфікація кримінально-протиправних дій у більшості залежить від того, наскільки правильно буде встановлена групова приналежність предмета — речового доказу з метою віднесення його до холодної зброї, встановлення його виду (різновиду), в том числі і за способом виготовлення, а також його технічного стану.

Розмаїття видів і типів холодної зброї, специфіка конструкції, форми, розміри та інші характеристики кожного з них вимагають спеціальних знань у сфері його криміналістичної оцінки. У багатьох випадках названі питання можуть бути вирішені за допомогою криміналістичної експертизи холодної зброї.

Проблеми експертизи холодної зброї впродовж десятиріч були в центрі уваги науковців у галузі судової експертизи, працівників судових та правоохоронних органів.

Незважаючи на значний крок у розвитку експертизи холодної зброї, пов'язаний з прийняттям методики дослідження холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів (далі — Методика), практика її використання показала, що окремі її положення мають суттєві недоліки.

В зв'язку з цим необхідно критичне осмислення деяких положень Методики та вирішення проблемних питань її застосування.

Першим і найбільш важливим питанням, що потребує уваги, на нашу думку, є саме визначення поняття «Холодна зброя», викладене в Методиці, а саме: *Холодна зброя* — предмети та пристрої, конструктивно призначені та за своїми властивостями придатні для неодноразового завдання шляхом безпосередньої дії тяжких (небезпечних для життя у момент спричинення) і смертельних тілесних ушкоджень, дія яких заснована на використанні м'язової сили людини.

Зазначене визначення можна було б прийняти як таке, що відображає усі ознаки поняття, яке визначається, за умови виключення з переліку видів холодної зброї *метальної* або доповнити його ознаками, що характеризують дію останньої. На відміну від усіх інших видів холодної зброї, дія метальної зброї заснована на використанні як м'язової сили людини, так і сили тяжіння, пружних властивостей деревини (металу, пластичної маси) або енергії скручених (розтягнутих) волокон.

Наступним, не менш суперечливим, є визначення поняття «Метальна холодна зброя», а саме: *Метальна холодна зброя* — предмети та пристрої, які *призначені* для ураження цілі на відстані.

Критерієм визначення належності до холодної зброї є наявність у предмета (пристрою) сукупності загальних криміналістичних ознак: призначеності і *придатності* для неодноразового ураження цілі (розділ 2, п. 2.1. Методики). Отже, виникає колізія між певними положеннями, викладеними у Методиці, яка дозволяє відносити предмети (пристрої) до категорії метальної холодної зброї за наявності лише однієї загальної криміналістичної ознаки (призначеності), а така ознака як *придатність*, яка дає можливість встановити достатність уражаючих властивостей предметів (пристроїв) вважається несуттєвою.

Помилка, закладена у визначення даного поняття, спричинила появу в правовому полі «мін сповільненої дії», а саме, можливість отримання юридично і методично вірних антитетичних (позитивного і негативного) висновків експерта при дослідженні одного і того самого предмету.

Для того, щоб проілюструвати наявність даної помилки, необхідно визначити особливості методики експертного дослідження на прикладі простих металевих предметів (металевих ножів).

Так, відповідно до п. 4.4. (розділ 4 Методики) завданням дослідження є встановлення фактичних характеристик наданого на випробування предмета (пристрою) та їх порівняння з критеріями призначеності та придатності для ураження цілі. Придатність випробуваного предмета (пристрою) для ураження цілі визначається за наявністю технічної забезпеченості як окремих елементів, так і конструкції в цілому, а також за достатністю його уражуючих властивостей (розділ 2, п. 2.3. Методики). Згідно з п. 2.4. достатність уражуючих властивостей предметів (пристроїв), які досліджуються, визначається в результаті встановлення можливості неодноразового ураження цілі при використанні предмету (пристрою) визначеним для конкретного типу холодної зброї способом. Можливість нанесення таких ушкоджень перевіряється експериментально відповідно до встановлених цією Методикою критеріїв.

Комплекс експериментів, що проводяться з метою визначення певної сукупності властивостей предметів, називається випробуванням, які бувають статичні і динамічні (розділ 1, п. 1.1.12–1.1.12.2. Методики). Динамічні випробування простих металевих предметів проводяться шляхом кидання в мішень у спосіб, характерний для найближчого аналогу холодної зброї. Простий металевий предмет визнається таким, що має достатні уражуючі властивості, якщо при проведенні не менш як десяти експериментів не виникло будь-яких пошкоджень предмету (пристрою), а глибина проникнення бойової частини в матеріал мішені сягає не менш як 10 мм. Тепер розглянемо два випадки.

Випадок 1. Експерт не має навичок і не володіє технікою кидання металевих ножів. В даному випадку передбачено, що під час аналізу встановлених при дослідженні криміналістичних ознак металевих ножів визначальними є ознаки, вказані у п. 2; 4.1; 4.3; 5 цього Додатку, а відсутність техніки кидання металевих ножів під час випробувань є суб'єктивним фактором, який не є впливовим при віднесенні

бойового металюного ножа до холодної клинкової зброї (п. 6.1. Додатку № 13 Методики).

Отже, якщо при проведенні експертизи буде встановлено відповідність криміналістичних ознак і техніко-криміналістичних вимог, передбачених п. 2; 4.1; 4.3; 5 Додатку № 13 Методики, експерт має право не проводити динамічні випробування і, на основі отриманих даних, встановити належність предмета до бойового металюного ножа, який є клинковою холодною зброєю.

Випадок 2. Експерт має навички і володіє технікою кидання металюних ножів. Методикою (п. 6 Додатку № 13) передбачено, що визначення достатності уражуючих властивостей ножів провадиться шляхом експериментальної перевірки міцнісних властивостей їх конструкцій в цілому при динамічних випробуваннях, які передбачені п. 4.7.3.; 4.7.3.1. цієї Методики. В п. 4.7.3.1 зазначається, що якщо при контактах з мішенню простого металюного предмету виникли пошкодження уражуючого елементу (вигини, притуплення, викришування) та/або пошкодження (руйнування), внаслідок яких порушується необхідна для ураження цілі балансування предмету, досліджуваній предмет визнається таким, що не має достатніх уражуючих властивостей. Відповідно до п. 2.1. предмети (пристрої), у яких повністю або частково відсутня хоча б одна з загальних ознак (призначеність та придатність для ураження цілі), до холодної зброї не відносяться (розділ 2 Методики).

Аналізуючи наведені випадки можна зробити висновок, що Методика дає можливість отримати два юридично і методично вірних протилежних категоричних висновки відносно одного і того самого об'єкта дослідження!

Експерт (від лат. Expertus — досвідчений) це фахівець в певній галузі. У ряду професійного рівня займає високий статус в послідовності: Учень → Стажер → Спеціаліст → Майстер → Раціоналізатор → Експерт → Творець. Отже, на нашу думку, у експерта не повинна бути відсутня техніка кидання простих металюних предметів та стрільби з механічних металюних пристроїв, що, в свою чергу, убезпечить від описаних вище випадків та експертних помилок.

Характеризуючи призначеність предмета (пристрою) для ураження цілі, Методикою визначено, що вона (*призначеність*) визначається в результаті встановлення збігу притаманній йому сукупності конструктивних ознак із сукупністю конструктивних ознак відомого різновиду холодної зброї при порівнянні з відомими аналогами

певних різновидів холодної зброї, у якості яких виступають натурні зразки з криміналістичних та інших колекцій, описи та зображення різноманітних зразків холодної зброї в офіційній довідковій та спеціальній літературі, комп'ютерних базах даних та з урахуванням даних фірм-виробників.

На нашу думку, говорити необхідно не про *збіг*, а про *ступінь подібності*, оскільки спосіб виготовлення холодної зброї може характеризуватися ступенем якості та (або) одноманітності зовнішнього оформлення, конструкції та розмірів і не відповідати стандартам промислового виробництва.

У пункті 2.2 Методики говориться про те, що призначеність предмета (пристрою) для ураження цілі визначається наявністю сукупності конструктивних ознак, які дозволяють віднести його до певного різновиду холодної зброї. Так само, зазначається, що до такої сукупності конструктивних ознак входять: наявність елементів певного виду, форми та розмірів і *спосіб з'єднання елементів*. У пункті 4.6.2.1 мова йде про те, що для визначення технічної забезпеченості предмету (пристрою) для ураження цілі встановлюється наявність у нього характерної сукупності конструктивних елементів. На цьому етапі Методика передбачає також встановлення *способу з'єднання елементів* наданого на дослідження предмету або пристрою. На нашу думку, говорити про *спосіб з'єднання елементів* предметів (пристроїв) можна лише за умов, якщо вони виготовлені промисловим (заводським) способом у відповідності до прийнятих Державних стандартів або технічних умов і тільки щодо відповідності або невідповідності ним. Відповідність способу з'єднання елементів конкретного предмету чи пристрою передбачає наявність технічної забезпеченості конструкції в цілому, тобто міцнісні параметри, необхідні і достатні для забезпечення його використання за призначенням.

При кустарному і саморобному способі виготовлення елементи предметів (пристроїв) можуть бути з'єднані між собою у будь-який спосіб, що забезпечує його використання за призначенням. Основною вимогою до з'єднання елементів між собою є забезпечення міцності конструкції предмета у цілому, що встановлюється при перевірці придатності для неодноразового ураження цілі, тобто є другим криміналістичним критерієм визначення холодної зброї.

Розкриваючи загальні техніко-криміналістичні вимоги до клинкової холодної зброї, автори Методики визначають кут загострення

вістря клинка як кут сходження кромки леза та лінії обуха (скоса обуха) (п. 3.2.3. розділу 3 Методики). Така характеристика даного поняття могла мати місце за умов рівнобіжності голоміней клинка. Проте, деякі конструкції клинків ножового і кинджального типів можуть мати звуження голоміней клинка до вістря, що, в свою чергу, не меншою мірою впливає на кут загострення вістря. Отже, на нашу думку, кут загострення вістря необхідно встановлювати як у вертикальній, так і в горизонтальній площині, за умов звуження голоміней клинка до вістря.

Не менш важливою є така загальна техніко-криміналістична вимога до клинкової холодної зброї, як товщина клинка. На нашу думку, розробники методики не дарма дану вимогу віднесли до розряду загальних, як таких, яким повинна відповідати клинкова холодна зброя, комбінована холодна зброя з клинком (клинками). Втім, за змістом Методики дане поняття підмінюється поняттям товщина обуху клинка. Така підміна є хибною, оскільки, на нашу думку, клинок може або не мати обуху взагалі, або конструкція клинка може мати особливості, за яких товщина клинка буде більшою за товщину обуху.

У пункті 3.2.9 Методики говориться, що товщина виступаючої над держакон п'яти клинка, що слугує утиком, — повинна бути не менше 5 мм, якщо п'ята не має в перерізі клиноподібної форми. Ця загальна техніко-криміналістична вимога до клинкової холодної зброї у Методиці докладно не описана і по тексту більше не зустрічається. Отже, не зрозуміло, яка клинкова зброя має такі конструктивні особливості і як клиноподібна форма п'яти може впливати на використання зброї за призначенням. У додатках Методики, серед найбільш розповсюджених об'єктів досліджень, ця техніко-криміналістична вимога не зазначається. До того ж, з визначення поняття утику, наведеного у Методиці, виступаюча над держакон п'ята може слугувати тільки «захисним пристроєм», оскільки утик є складовою частиною руків'я.

Відповідно до Методики, з метою визначення технічної забезпеченості предмета (пристрою) для ураження цілі відбувається його порівняння з аналогами (порівняння технічних характеристик, форми, розмірів та конструкції предмету (пристрою) з технічними характеристиками, формами, розмірами та конструкцією відомих зразків холодної зброї та предметів господарсько-побутового призначення). Результатом порівняння може бути встановлення збігу і розбіжностей. Останні, в свою чергу, можуть бути несуттєвими і суттєвими.

Суттєвими Методика визначає такі, що перешкоджають ураженню цілі типовим для найближчого аналогу холодної зброї способом. Невизначеність поняття «несуттєві розбіжності» привносить елемент суб'єктивізму у процес дослідження.

З метою встановлення достатності для ураження цілі міцності предмета (пристрою) проводяться статичні випробування. Приміткою у Методиці зазначається, що ці випробування повинні проводитись відносно всіх короткоклінкових предметів (пристроїв) окрім, короткоклінкової металевий холодної зброї, та довгоклінкової холодної зброї. Проте жодним чином не йдеться мова про дослідження предметів, що мають середньої довжини клинок.

Динамічні випробування проводяться для встановлення можливості неодноразового ураження цілі при застосуванні досліджуваного клінкового предмету (пристрою) типовим для найближчого аналога (аналогів) холодної зброї способом (способами). Однією з умов проведення випробування шляхом нанесення колючих та рублячих ударів є максимальна сила ударів. Проте, особи, які проводять такі дослідження, можуть бути різної статі, мати різну фізичну підготовку і стан здоров'я на момент випробувань.

Також, варто зазначити, що якщо при нанесенні колючих ударів особливих труднощів не виникає, то при нанесенні рублячих — постає питання про визначення ділянки клинка, якою будуть наноситися удари. У додатку № 14 Методики подається інформація щодо частин клінкової холодної зброї. Так, клинок має бойовий кінець та центр удару (місце на лезі клинка, при нанесенні рублячого удару, яким досягається найбільший уражувачий ефект). Отже, у примітці до пункту 4.7.2 Методики варто відобразити, що рублячі удари мають наноситися по ребру дошки центром удару клинка.

У п. 4.5. (розділ 4 Методики) зазначається, що відсутність сукупності необхідних визначальних ознак холодної зброї дозволяє віднести зразок до визначеної групи виробів господарсько-побутового призначення, які конструктивно схожі з такою зброєю. Проте, до холодної зброї не відносяться вироби, сертифіковані як вироби господарсько-побутового та виробничого призначення, спортивні снаряди, спеціальні засоби, конструктивно подібні зі зброєю. Отже, на нашу думку, за відсутності у досліджуваного предмета (пристрою) сукупності необхідних визначальних ознак холодної зброї, його приналежність не повинна зводитись лише до певної групи виробів господарсько-побутового призначення.

Пункт 4.6.2.2. (розділ 4 Методики) передбачає визначення (встановлення) безпечності використання предмету (пристрою). Втім, по-перше, на нашу думку, тут відбувається підміна понять «використання» і «застосування» (п. 1.1.14. розділ 1 Методики), по-друге, Методикою не регламентований механізм перевірки безпечності застосування зброї.

У пункті 4.7.2.1. (розділ 4 Методики) говориться, що як мішені для нанесення колючих та рублячих ударів використовується суха соснова дошка товщиною *до 50 мм*. Ми вважаємо, що такий показник є недопустимим, оскільки цим самим пунктом визначається мінімальна глибина проникнення клинка в матеріал мішені, яка повинна складати не менше 10 мм. Отже Методикою необхідно встановити не максимальну, а мінімально граничні розміри товщини мішені.

Пунктом 4.7.2.2. (розділ 4 Методики) визначається, що якщо при огляді встановлено, що на лезі клинка є заводська (фабрична) заточка, кут якої складає 31° і більше, об'єкт вважається не призначеним для нанесення різаних ушкоджень і випробування не проводяться. Проте, незрозуміло чому мова йде тільки про заводську (фабричну) заточку. Звичайно, виробник, конструюючи ніж, закладає параметри, які мають у подальшому визначати сферу застосування виробу. Проте, автори Методики встановлюючи максимальні параметри кута заточки леза клинка, заздалегідь передбачили, що предмети (пристрої), у яких повністю або частково відсутня хоча б одна з загальних криміналістичних ознак, до холодної зброї не відноситься. Отже, незалежно від способу заточки, перебільшення граничних показників кута заточки, на нашу думку, свідчить про те, що предмет (пристрій) вважається не призначеним для нанесення різаних ушкоджень.

Далі, у цьому самому пункті зазначається, що якщо можливо та нескладно привести об'єкт у стан, придатний для нанесення різаних ушкоджень, зазначені недоліки експериментальних зрізів не можуть вважатися достатньою підставою для висновку про *непризначеність* предмету (пристрою) для нанесення різаних ушкоджень. На нашу думку, наявність на лезі клинка вигинів, викривувань, притуплень жодним чином не можуть свідчити про непризначеність предмету (пристрою) для нанесення різаних ушкоджень, оскільки призначеність предмета (пристрою) для ураження цілі визначається за наявністю сукупності конструктивних ознак, які дозволяють віднести його до певного різновиду холодної зброї. В даному випадку мова може йти тільки про *придатність* для ураження цілі.

У п. 4.7.3.2. (розділ 4 Методики) зазначається, що динамічні випробування механічних металевих предметів (пристроїв) проводяться шляхом метання снаряду (пострілів) у мішень у спосіб, характерний для найближчого аналогу холодної зброї при таких додаткових умовах: — дистанція — не менше як 5 метрів і не більше 100 метрів. Проте, не зрозуміло чим саме регламентується нижня границя дистанції, оскільки у п. 1.1. (додаток № 8, 10 Методики) зазначається, що механічні металеві пристрої визнаються холодною зброєю за умов можливості ураження цілі на значній (20 м і більше) відстані.

Також, незрозуміло, чому при проведенні динамічних випробувань механічних металевих предметів (пристроїв) не передбачені умови виникнення при експериментальній стрільбі дефектів (незначних деформацій, руйнування окремих фрагментів елементів об'єкту (снаряду), суттєвих деформацій, руйнування пристрою), передбачених для простих металевих предметів.

У додатку № 2 Методики говориться, що кинджали мисливські повинні складатися з клинка та руків'я, мати утик (обмежувач) на руків'ї, який забезпечує міцне утримання ножа під час нанесення колючих ударів та безпечність застосування. Додаток № 14 дає визначення поняття обмежувач, а саме — деталь у вигляді металевої пластини, розташованої між клинком та руків'ям, що виступає за межі руків'я. Отже, існує протиріччя в інформації, поданій у цих додатках — кинджал мисливський не може мати обмежувач на руків'ї. Обмежувач є окремим елементом клинкової зброї і не може бути складовим елементом руків'я.

У п. 4.1. (додаток № 2 Методики) говориться, що кинджали мисливські повинні складатися з клинка та руків'я, мати утик (обмежувач) на руків'ї, який забезпечує міцне утримання *ножа* під час нанесення колючих ударів та безпечність застосування. Незрозумілим є використання терміну «ніж» при характеристиці кинджалів.

Пунктом 4.8 додатку № 2 Методики передбачається, що руків'я кинджалів мисливських повинні забезпечувати безпечність під час використання. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що під час вживання кинджалів мисливських не за основним їх призначенням руків'я повинні забезпечувати безпечність, а при вживанні згідно з їх основним призначенням така вимога не пред'являється, що виходить за межі логіки. Така сама невідповідність відображена й в інших додатках Методики (додаток 1 п. 4.11, додаток 3 п. 4.10, додаток 4 п. 4.8, додаток 5 п. 4.7).

Також, у додатку № 2 Методики зазначається, що кинджали мисливські повинні мати симетричну дволезну форму клинка з гострим бойовим кінцем або вістрям. В даному твердженні є неточність. Кинджали повинні мати гострий як бойовий кінець, так і вістря. Кинджалом є контактна клинкова холодна зброя колюче-ріжучої дії, що має короткий або середній, прямий або вигнутий, дволезний клинок. Холодна зброя колюче-ріжучої дії має бойову частину, призначену для нанесення колото-різаних ушкоджень. Тобто, бойова частина кинджалу повинна мати уражуючі властивості, що забезпечують його використання за призначенням (колоти і різати).

У п. 4.2 додатків № 4 та № 6 говориться, що з'єднання клинка ножів мисливських спеціального призначення та туристичних нескладаних і розбірних з руків'ям повинно бути достатньо щільним та міцним. Проте, незрозуміло, за якими критеріями оцінюється достатність щільності та міцності з'єднання клинка з руків'ям.

У п. 1.1. (додаток №6 Методики) говориться, що ножі туристичні є різновидом ножів господарсько-побутового призначення і до холодної *клинкової* зброї не відносяться. Отже, можна зробити висновок, що ножі туристичні відносяться до якогось іншого різновиду холодної зброї. На нашу думку, з даного пункту необхідно виключити слово «клинкової», що позбавить подвійного тлумачення.

У п. 1.1. (додаток № 13 Методики) зазначається, що бойові металеві ножі є різновидом холодної клинкової зброї. Пункт 1.4.1.6. (додаток № 14 Методики) дає визначення поняття «метальний ніж», а саме: «метальна клинкова холодна зброя колюче-ріжучої дії, що має короткий однолезний (обо дволезний) клинок, центр ваги якого знаходиться посередині ножа чи зміщений до вістря». Виходячи з аналізу інформації, зазначеної у цих пунктах, можна зробити висновок, що бойовий металевий ніж є різновидом холодної клинкової зброї, а ніж металевий — *метальна* клинкова холодна зброя, що, по суті, є нелогічним.

Додаток № 14 Методики регламентує терміни та визначення, що використовуються при проведенні експертизи холодної зброї. Пункт 1.1. цього додатку характеризує типи холодної зброї. Проте, у переліку наявні предмети, що не відносяться до холодної зброї.

Проблематичним є вирішення питання про віднесення до холодної металеві зброї арбалетів або луків, якщо вони надаються на дослідження без стріл або у випадках, коли конструкція наданих стріл свідчить про те, що вони призначені не для ураження цілі, а для тренувань або виконання інших завдань.

Не менш складним є питання оцінки значимості інформаційних листів ДНДЕКЦ МВС України, рекомендованих для використання у практичній діяльності працівників підрозділів Експертної служби МВС України, якщо в них наявні протиріччя з положеннями Методики. Так, у інформаційному листі «Особливості дослідження сюрікенів та конструктивно схожих з ними виробів» (ДНДЕКЦ МВС України, 2013), окрім різного способу написання подається відмінне визначення самого поняття «сюрікен». У розділі 5 Інформаційного листа зазначається інформація, яка не відображена у Методиці, або яка прямо суперечить їй. В Методиці відсутня інформація щодо того, що кут загострення вістря бойових частин сюрікенів повинен бути не більше 70°. Суперечливою є і відстань, з якої необхідно здійснювати кидання предмета у мішень (3–4 метри) та глибина проникнення у мішень (не менше 8 мм).

Викладене вище свідчить про те, що в діючій Методиці наявні неточності та протиріччя, які свідчать про необхідність наукових досліджень у зазначеній галузі знань з подальшим удосконаленням Методики.

Список використаних джерел

1. *Кофанов А. В.* Криміналістичне дослідження холодної зброї: конспект лекцій / *А. В. Кофанов, О. Л. Кобилянський, О. С. Кофанова*. — К.: УкрДГРІ, 2013. — 228 с. — (Зброєзнавство і мисливствознавство).
2. *Кофанов А.В.* Методологічні та методичні аспекти криміналістичного дослідження холодної зброї та схожих з нею предметів (пристроїв): метод. рек. / *А. В. Кофанов, О. Л. Кобилянський, О. С. Кофанова*. — К.: УкрДГРІ, 2013. — 40 с. — (Зброєзнавство і мисливствознавство).
3. *Кофанов А. В.* Теоретичні аспекти криміналістичного дослідження холодної зброї та схожих з нею предметів (пристроїв): метод. рек. / *А. В. Кофанов, О. Л. Кобилянський, О. С. Кофанова*. — К.: УкрДГРІ, 2013. — 46 с. — (Зброєзнавство і мисливствознавство).
4. *Кофанов А. В.* Практичні аспекти криміналістичного дослідження холодної зброї та схожих з нею предметів (пристроїв): метод. рек. / *А. В. Кофанов, О. Л. Кобилянський, О. С. Кофанова*. — К.: УкрДГРІ, 2013. — 37 с. — (Зброєзнавство і мисливствознавство).
5. *Кофанов А. В.* Теорія і практика криміналістичного дослідження холодної зброї: метод. рек. / *А. В. Кофанов*. — К.: УкрДГРІ, 2013. — 56 с. — (Зброєзнавство і мисливствознавство).
6. *Ніконова К. В.* Особливості дослідження сюрікенів та конструктивно схожих з ними виробів: метод. лист. / [уклад. *К. В. Ніконова*]. — К.: ДНДЕКЦ МВС України, 2013. — 13 с.

7. *Кобилянський О. Л.* Проблемні аспекти експертизи холодної зброї / *О. Л. Кобилянський, А. О. Малікова* // Актуальні питання техніко-криміналістичного забезпечення кримінальних проваджень : матеріали круглого столу. — К.: ННПФЕКП НАВС, 2013. — С. 134-139.
8. *Кобилянський О. Л.* Проблемні аспекти експертизи холодної зброї (частина 2) / *О. Л. Кобилянський, А. О. Малікова* // Актуальні питання судово-експертного забезпечення кримінальних проваджень : матеріали круглого столу. — К.: ННПФЕКП НАВС, 2013. — С. 118-125.
9. *Кобилянський О. Л.* Криміналістичне дослідження метальної холодної зброї: метод. рек. / *Кобилянський О. Л., Кофанов А. В., Приходько Ю. П.* — К.: УкрДГПІ, 2014. — 140 с. — (Зброєзнавство і мисливствознавство).

ЭКСПЕРТИЗА ХОЛОДНОГО ОРУЖИЯ: ПРОБЛЕМЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ

О. Л. Кобилянский

Экспертиза холодного оружия заняла место в судебных процессах, связанных с применением оружия, использовавшегося для причинения вреда здоровью, актов незаконного приобретения или торговли, вывоза через таможенную незадекларированных его видов и т. д.

Холодное оружие — это предметы и устройства, конструктивно предназначенные и по своим свойствам пригодны для неоднократного нанесения путем непосредственного воздействия тяжелых (опасных для жизни в момент причинения) и смертельных телесных повреждений, действие которых основано на использовании мышечной силы человека.

Анализ экспертной практики экспертизы холодного оружия, Методики криминалистического исследования холодного оружия и конструктивно сходных с ним изделий и опрос практических работников экспертных подразделений свидетельствуют, что на современном этапе существуют значительные проблемы экспертизы холодного оружия. Несмотря на значительный шаг в развитии экспертизы холодного оружия, связанный с принятием методики криминалистического исследования холодного оружия и конструктивно сходных с ним изделий, практика ее использования показала, что отдельные положения Методики имеют существенные недостатки.

В статье проанализированы основные положения методики исследования холодного оружия и конструктивно сходных с ним изделий, определены проблемные вопросы проведения экспертизы холодного оружия и изложены предложения по их устранению.

EXPERTISE OF COLD STEEL: THE PROBLEMS OF THE THEORY AND PRACTICE

O. L. Kobilyanskiy

The expertise of cold steel took place in litigation, connected with the use of weapon, used to damage the health, the acts of unlawful acquisition or trade, exportation of undeclared kinds of weapon, through the customs office, etc.

The cold steel — is the objects and devices, constructively intended and by their properties are suitable for repeated application, by the direct effects of severe (life-threatening, at the time of infliction) and fatal injuries, action of which, is based on the use of human muscle power. Analysis of expert practice examination of bladed weapons. Techniques of criminalistic investigation of cold steel and constructively similar to them products and a survey of practical workers of expert divisions testify, that at the current stage, there are significant problems of expertise of cold steel. Despite a significant step in the development of expertise of bladed weapons, connected with the acceptance of the technique of criminalistic investigation of cold steel and constructively similar to it products, practice of its use has shown that certain provisions of the techniques have significant disadvantages. The article analyzes the main provisions of research methods of bladed weapons and constructively similar to it products, identified the problematic issues of the examination of bladed weapons and presents suggestions for remedying them.

УДК 343.982.4

Ю. О. Мазниченко
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри

О. В. Шведова
кандидат юридичних наук, доцент кафедри

Національна академія внутрішніх справ

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АВТОМАТИЗОВАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ МАТЕРІАЛІВ ТА ЗАСОБІВ ЦИФРОВОГО ЗВУКОЗАПИСУ

У статті розглянуті методологічні аспекти автоматизованих судово-фоноскопичних досліджень. Показана доцільність використання спеціалізованих програмно-апаратних комплексів у ході експертизи матеріалів та засобів цифрового звукозапису. Проаналізована ефективність застосування методів і програмних засобів у складі згаданих інформаційних систем для автоматизації діагностичних та ідентифікаційних експертних досліджень.

Загальна методологія автоматизованого судово-експертного дослідження матеріалів та засобів цифрового звукозапису базується на оптимізації методів і засобів виявлення, виділення та аналізу комплексу індивідуальних ознак, відповідно до вибраних критеріїв оцінки та особливостей об'єктів дослідження [1, с. 248–256].

Створення та удосконалення окремих експертних методик судово-фоноскопичних досліджень здійснюється по двох напрямам.

The cold steel — is the objects and devices, constructively intended and by their properties are suitable for repeated application, by the direct effects of severe (life-threatening, at the time of infliction) and fatal injuries, action of which, is based on the use of human muscle power. Analysis of expert practice examination of bladed weapons. Techniques of criminalistic investigation of cold steel and constructively similar to them products and a survey of practical workers of expert divisions testify, that at the current stage, there are significant problems of expertise of cold steel. Despite a significant step in the development of expertise of bladed weapons, connected with the acceptance of the technique of criminalistic investigation of cold steel and constructively similar to it products, practice of its use has shown that certain provisions of the techniques have significant disadvantages. The article analyzes the main provisions of research methods of bladed weapons and constructively similar to it products, identified the problematic issues of the examination of bladed weapons and presents suggestions for remedying them.

УДК 343.982.4

Ю. О. Мазниченко
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри

О. В. Шведова
кандидат юридичних наук, доцент кафедри

Національна академія внутрішніх справ

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АВТОМАТИЗОВАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ МАТЕРІАЛІВ ТА ЗАСОБІВ ЦИФРОВОГО ЗВУКОЗАПИСУ

У статті розглянуті методологічні аспекти автоматизованих судово-фоноскопичних досліджень. Показана доцільність використання спеціалізованих програмно-апаратних комплексів у ході експертизи матеріалів та засобів цифрового звукозапису. Проаналізована ефективність застосування методів і програмних засобів у складі згаданих інформаційних систем для автоматизації діагностичних та ідентифікаційних експертних досліджень.

Загальна методологія автоматизованого судово-експертного дослідження матеріалів та засобів цифрового звукозапису базується на оптимізації методів і засобів виявлення, виділення та аналізу комплексу індивідуальних ознак, відповідно до вибраних критеріїв оцінки та особливостей об'єктів дослідження [1, с. 248–256].

Створення та удосконалення окремих експертних методик судово-фоноскопичних досліджень здійснюється по двох напрямам.

Перший напрям тісно пов'язаний з науковими досягненнями у сфері прикладної математики, цифрової обробки інформації та комп'ютерної техніки і визначається в основному результатами науково-дослідницької роботи, що проводиться в спеціалізованих експертних установах. Шляхом дослідження можливостей застосування сучасних методів і технічних засобів, які ефективно використовуються в інших галузях науки і техніки, розробляються нові методики для проведення судової експертизи матеріалів та засобів цифрового звукозапису.

Другий напрям — широке впровадження в експертну практику сучасних методів дослідження, які виявилися в найбільшій мірі такими, що відповідають її завданням, і усувають з арсеналу судової експертизи застарілі, неефективні методи дослідження і недосконалі технічні засоби [2, с. 88].

Аналізуючи ефективність того чи іншого експертного методу (на відміну від оцінки всієї сукупності методів, застосованих в експертній методиці), на нашу думку, слід в першу чергу підкреслити, що така постановка питання можлива лише за умови, коли для порівняння ефективності беруться різні окремі методи, але на одному їх рівні при вирішенні даного конкретного завдання, або беруться методи на різних рівнях, при використанні їх у певній послідовності, на рівні кожної стадії дослідження, а також в цілісному загальному їх застосуванні при вирішенні поставленого експерту завдання.

Звичайно, це не виключає постановки питання про ступінь ефективності окремо взятого методу поза порівняння його з іншими. У цьому випадку критерієм оцінки даного методу будуть слугувати його результативність, затрати часу та обчислювальних ресурсів, зручність представлення результатів дослідження об'єктів тощо [2, с. 89–90].

На сьогодні методологія автоматизованого експертного дослідження звукових чи відеофайлів цифрового запису як об'єкту криміналістичного дослідження побудована на застосуванні спеціалізованих програмно-апаратних засобів. До недавнього часу у країнах ближнього зарубіжжя найбільшими досягненнями в цьому напрямку були відомі програмно-апаратні комплекси криміналістичного дослідження матеріалів та засобів звукозапису, а саме:

- «ИКАР» з програмними пакетами SIS, EditCleiner, SoundTracker (Санкт-Петербург);
- «Justiphone» та «OT Expert» (Москва);
- програма «Академія» (Київ).

Зазначені комплекси мали достатньо високу ринкову вартість, а їхні відомі можливості в дослідженні внутрішньої структури файлів були обмежені, тому необхідно поглиблювати вивчення як особливостей фіксування мовленнєвого сигналу у форматах запису, що найбільш часто використовуються в цифровій апаратурі звукозапису (найчастіше це цифрові диктофони), так і засоби виділення притаманним цим форматам ознак [3, с. 355].

На думку російського вченого А.Ш. Каганова, програмно-апаратні комплекси у найближчій перспективі будуть основним засобом проведення криміналістичної експертизи звукозапису. Структура апаратних та програмних засобів таких автоматизованих систем відповідає характеру об'єктів дослідження та переліку завдань поставлених на вирішення цього виду експертиз [4, с. 21–26].

Стосовно експертизи матеріалів та засобів цифрового запису, то, на нашу думку, виходячи зі складності проведення експертних процедур та необхідності оброблення значних масивів цифрової інформації, альтернативи використанню спеціалізованих програмно-апаратних комплексів у даному виді судово-фоноскопичних досліджень немає.

На сьогодні методологія дослідження цифрових фонограм (далі — ЦФ) та цифрової апаратури звукозапису (далі — ЦАЗЗ) у вітчизняних спеціалізованих експертних установах визначається впровадженнями в експертну практику методиками, які були реалізовані у вигляді експертних прикладних програм. Це такі програмні комплекси автоматизованого дослідження ЦФ та ЦАЗЗ як «Академія» та «Фрактал».

Програма «Академія» ґрунтується на застосуванні математичного апарату вейвлет-аналізу для порівняння експериментальної та спірної (та що надана на дослідження) фонограм у процесі проведення судово-фоноскопичної експертизи [5]. Це була перша на вітчизняних теренах спеціалізована програма, призначена для проведення експертизи матеріалів і засобів цифрового звукозапису, тому її використання в експертній практиці виявило низку суттєвих недоліків як методологічного, так і методичного характеру, а саме:

- значні затрати часу для введення фонограми через аналоговий вхід;
- велика складність розрахунків вейвлет-портретів (модуля та аргумента вейвлет-перетворення) досліджуваних сигналів, що, у свою чергу, не дозволяло виділення ознак для порівняльного аналізу в автоматизованому режимі;

- трудомісткий візуальний відбір у ручному режимі безпосередньо з екрану ПЕОМ значної кількості інформативних ділянок на всій протяжності кожної із наданих на дослідження фонограм;

- форма отримання результату у вигляді вейвлет-портретів як ілюстративного матеріалу дуже складна і незрозуміла для непідготовлених учасників кримінального провадження;

- застосування штучного прийому переведення вейвлет-портретів у графіки привело до неоднозначності їх розрахунків (на нашу думку, це один із головних недоліків програми);

- неможливість перевірки фонограми за всією її довжиною, тобто всіх ділянок фонограми, оскільки це можна зробити лише фрагментарно, що значно знижує ступінь довіри до отриманих результатів експертизи;

- сумнівна надійність визначення тотожності ЦАЗЗ та достовірності отриманих висновків, які ґрунтуються лише на візуальному порівнянні графіків-еквівалентів спектрограм та не підтверджуються будь-якими критеріями оцінки ймовірності отриманих результатів шляхом математичної обробки (тобто емпірично).

Згадані недоліки спонукали фахівців у сфері автоматизації судово-фоноскопичної експертизи шукати нові методологічні підходи, які ґрунтувалися б на системному підході до вибору методів та засобів дослідження, максимально усували експерта від виконання трудомістких дослідницьких процедур та дозволяли візуалізувати результати експертного дослідження у зручній і наглядній формі, доступній для сприйняття не лише експертами-фоноскопистами, а й іншими суб'єктами кримінального провадження.

Подальшим розвитком цієї ідеї стало створення фахівцями НАВС та ДНДЕКЦ МВС України нової окремої експертної методики та спеціалізованого програмного забезпечення «Фрактал», призначеного для ідентифікації ЦАЗЗ, встановлення первинності ЦФ і виявлення ознак монтажу у ЦФ за цифровими даними, що фіксуються як у ЦАЗЗ, так і в самих цифрових фонограмах, а також встановлення відсутності ознак цифрового монтажу в аналогових фонограмах.

Згадана методика розроблена за тематичними планами ДНДЕКЦ МВС України у 2011-2013 рр. у рамках виконання НДР «Використання програм «Фрактал» при проведенні судових експертиз для вирішення питань, пов'язаних з встановлення автентичності цифрового запису» та «Розроблення методики визначення оптимальних значень фрактальних масштабів в залежності від використання форматів за-

писів при проведенні технічних досліджень звуко- та відеозаписів на основі використання програмного комплексу «Фрактал»» [6, 7].

В основу методики «Фрактал» покладено те, що цифровий сигнал, записаний на ЦАЗЗ, має фрактальну структуру⁴, яка змінюється при монтажних операціях з цим сигналом, що було показано у роботі [8].

У згаданій нами вище програмі «Академія» в аналізованому звуковому файлі також виділяються повторювані стійкі самоподібні структури утворені після аналого-цифрового перетворення в молодших бітах файлу. Ці структури фізично ідентифікуються як характерні специфічні індивідуальні ознаки даного екземпляру АЦП, що характеризують конкретний пристрій запису. Дослідження має статистичний характер і для достатньої достовірності результатів, як засвідчує практика, необхідно мати фрагмент запису тривалістю не менше ніж 10 с, який попередньо у ручному режимі відбирається експертом з досліджуваної фонограми для забезпечення достатньої його інформативності [8; 9].

Подальше вивчення цього явища довело, що цифровий сигнал, записаний на кожному конкретному апараті, містить у своєму складі індивідуальні самоподібні структури [9]. Отже, це фізичне явище може бути використане для проведення ідентифікації ЦАЗЗ при проведенні фоноскопічних експертиз. А враховуючи те, що з'ясування первинності фонограми ґрунтується на ідентифікації апаратури запису, це явище цілком придатне для проведення експертизи матеріалів і засобів цифрового звукозапису [10].

Як показала експертна практика, у разі застосування методики «Фрактал» навіть на 10-секундних ділянках фонограми можна виділити регулярні самоподібні структури, кількість яких сягає десятків тисяч. З них виділяють найбільш характерні для цього пристрою структури, які і є індивідуальними ознаками каналу запису-відтворення конкретного апарата. За ними обчислюється функція густини ймовірності для таких самоподібних структур $P(s)$, яка власне і являє собою характеристику каналу запису-відтворення даного екземпляра ЦАЗЗ.

Порівняння таких функцій (тобто перевірка їх належності до одного розподілу) для різних записів проводиться за критерієм Пірсона

⁴ **fractal** — фрактал (від лат. fractus – дроблений); геометрична форма, яку можна розбити на окремі частини, що приблизно становлять зменшену копію цілого. Термін запропонував у 1975 р. американський математик Бенуа Мандельброт. Він дав їм визначення й об'єднав у клас структур зі спільними властивостями: самоподібністю та структурною необмеженістю.

на основі теорії статистичних гіпотез за певною (заданою) граничною ймовірністю похибки I роду, що дозволяє вирішити поставлені завдання в явному вигляді [11].

Даний метод статистичних гіпотез, застосований у згаданій методиці, дозволяє отримати рішення, у якому характеристики цифрових файлів, які досліджуються, відрізняються з ймовірністю похибки, достатньої для категоричного висновку, що вони ідентичні (зазвичай, така похибка не перевищує значення $P=0.05$). Для наочності до звіту про проведення дослідження додаються графіки $P(s)$, які можна зберігати у різних графічних форматах.

Підсумовуючи сказане, можна стверджувати, що методологія дослідження матеріалів та засобів цифрового звукозапису, що ґрунтується на статистичному аналізі фрактальних утворень при обробці цифрових записів з допомогою програми «Фрактал», є новим якісним переходом до систем автоматизованого експертного дослідження, у яких задається прогнозована похибка отримання результату. Програма «Фрактал» усунула недоліки, притаманні програмі «Академія» і методика її застосування в експертизі матеріалів та засобів цифрового звукозапису в цілому відповідає вимогам проведення даного виду судової експертизи звуко- та відеозапису [12].

Однак слід зауважити, що методика автоматизованого дослідження «Фрактал», попри високу її ефективність з точки зору вирішення комплексу експертних процедур та запропонованих критеріїв оцінювання правильності прийнятого рішення, так і не вирішила ключового питання — емпіричної перевірки однозначності результатів дослідження пересічними учасниками кримінального провадження без використання спеціального обладнання, спеціальних знань і відповідного досвіду у цій сфері. Зрозуміло, що у подальшому це потребуватиме від науковців розробки нових методологічних підходів до спрощення сприйняття отриманих з використанням спеціалізованої експертної дослідницької програми графічних образів, які за рівнем абстракції так і не стали більш переконливими ніж графіки-еквіваленти, що використані у відомій нам програмі «Академія».

Список використаних джерел

1. Галашина Е. И. Актуальные проблемы экспертизы цифровых фонограмм / Е. И. Галашина // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. праць. — Х., 2008. — Вип. 8. — С. 248–256.

2. *Винберг А. И.* Судебная экспертология (общетеоретические и методологические проблемы) : учеб. пособие / *А. И. Винберг, Н. Т. Малаховская*. — Волгоград: НИИРИО МВД СССР, 1979. — 186 с.
3. *Бобрицький С. М.* Дослідження ознак монтажу записів, виконаних цифровими записуючими пристроями / *С. М. Бобрицький, С. В. Стороженко* // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: зб. наук. праць. — Х., 2011. — Вип. 11. — С. 355–362.
4. *Каганов А. Ш.* Использование аппаратно-программных комплексов в ходе проведения криминалистической экспертизы звукозаписи / *А. Ш. Каганов* // Реферативная информация / РФЦСЭ МЮ РФ. — М., 1995. — Вып. 1. — С. 21–26.
5. *Рибальський О. В.* Методика застосування програми «Академія» («Academy») для виявлення слідів цифрової обробки аналогових і цифрових фонограм при проведенні експертизи матеріалів та засобів відеозвукозапису: метод. рек. / *О. В. Рибальський*. — К.: КНУВС, 2007. — 40 с.
6. *Методика ідентифікаційних і діагностичних досліджень матеріалів та апаратури цифрового й аналогового звукозапису зі застосуванням програмного забезпечення «Фрактал» при проведенні експертизи матеріалів та засобів відео та звукозапису: наук.-метод. посіб.* / [О. В. Рибальський, В. І. Соловійов, В. В. Журавель, Т. О. Татарнікова]. — К.: ДУІКТ, 2013. — 75 с.
7. *Рыбальский О. В.* Автоматизация подбора коэффициента фрактального масштаба в программе «Фрактал» / *О. В. Рыбальский, В. И. Соловьев, В. В. Журавель, Т. А. Татарникова* // Сучасна спеціальна техніка. — № 3 (34), 2013. — С. 5–8.
8. *Рыбальский О. В.* К вопросу о фрактальности аналоговых сигналов, подвергнутых цифровой обработке / *О. В. Рыбальский* // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. — 2006. — № 9. — Ч. 1. — С. 21–25.
9. *Командина Т. В.* Идентификация звукового устройства по статистическим характеристикам звукового файла / *Т. В. Командина, В. И. Соловьев* // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. — 2009. — № 6. — Ч. 1. — С. 169–172.
10. *Кобозева А. А.* Комплексный подход к экспертизе подлинности материалов цифровой звукозаписи / *А. А. Кобозева, О. В. Рыбальский, И. А. Струк, Е. А. Трифонова* // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. — 2009. — № 6. — Ч. 1. — С. 75–78.
11. *Бикел П.* Математическая статистика / *П. Бикел, К. Доксам* : пер. с англ. — М.: Финансы и статистика, 1983. — Вып. 2. — 254 с.
12. *Методичні рекомендації з питань призначення судової експертизи звуко- та відеозапису* / [уклад. Л. В. Домбровський, С. М. Шелепкова]. — К.: ДНДЕКЦ МВС України, 2013. — 27 с.: іл
13. *Мазниченко Ю. О.* Методологічні аспекти автоматизованого дослідження матеріалів та засобів цифрового звукозапису / *Ю. О. Мазниченко* // Су-

часні експертизи в розслідуванні злочинів: матеріали круглого столу (25 лютого 2015 р.). — Київ: ННПП НАВС, ДНДЕКЦ МВС України, 2015. — С. 8–10.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ АВТОМАТИЗОВАННОГО ИССЛЕДОВАНИЯ МАТЕРИАЛОВ И СРЕДСТВ ЦИФРОВОЙ ЗВУКОЗАПИСИ

*Ю.О. Мазниченко
О.В. Шведова*

В статье рассмотрены методологические аспекты автоматизированных судебно-фоноскопических исследований. Авторами показана целесообразность использования специализированных программно-аппаратных комплексов в ходе экспертизы материалов и средств цифровой звукозаписи. Проанализирована эффективность применения методов и программных средств в составе упомянутых информационных систем для диагностических и идентификационных экспертных исследований.

Развитием идеи того, что цифровой сигнал, записанный на каждом конкретном аппарате, содержит в своем составе индивидуальные самоподобные структуры, которые могут быть использованы при проведении фоноскопических экспертиз, стало создание новой отдельной экспертной методики и специализированного программного обеспечения «Фрактал». Программа предназначена для идентификации цифровой аппаратуры звукозаписи, установления первичности цифровой фонограммы и выявления признаков ее монтажа по цифровым данным, которые имеются как в самой аппаратуре, так и в цифровых фонограммах. Также предусмотрена возможность установления отсутствия признаков цифрового монтажа в аналоговых фонограммах.

Установлено, что в рассматриваемом звуковом файле выделяются повторяющиеся устойчивые самоподобные структуры образованные после аналого-цифрового преобразования в младших битах файла. Эти структуры физически идентифицируются как характерные специфические индивидуальные признаки данного экземпляра преобразователя, характеризующие конкретное устройство записи. Исследование имеет статистический характер и для достаточной достоверности результатов вычисляется функция плотности вероятности для таких самоподобных структур, которая собственно и представляет собой характеристику канала записи-воспроизведения данного экземпляра записывающего устройства. Метод статистических гипотез, примененный в данной методике, позволяет получить решение, в котором характеристики цифровых файлов, которые исследуются, отличаются с вероятностью ошибки, достаточной для категорического вывода, что они идентичны.

Методология исследования материалов и средств цифровой звукозаписи, основанная на статистическом анализе фрактальных образований при обработке цифровых записей с помощью программы «Фрактал», является новым качественным переходом к системам автоматизированного экспертного исследования в которых задается прогнозируемая погрешность получения результата.

Высокий уровень абстракции результатов судебно-фоноскопической экспертизы, полученных с использованием предложенной прикладной экспертной програм-

мы автоматизированного исследования, требует дальнейшей разработки таких методологических подходов, которые позволят воспринимать их в форме доступной участникам уголовного производства, которые не владеют специальными знаниями в этой сфере.

METHODOLOGICAL ASPECTS AUTOMATIZED RESEARCH MATERIALS AND MEANS OF DIGITAL RECORDING

*J.O. Maznichenko
O.V. Shvedova*

The article describes the methodological aspects of automated forensic phonoscopic research. The authors have shown the feasibility of the use of specialized software and hardware systems in the course of the examination of materials and means of digital recording. Analyzed the effectiveness of methods and software as a part of said information systems for diagnostic and identification of expert studies.

Development of the idea that the digital signal recorded on each machine, contains in its structure the individual self-similar structures that can be used during phonoscopic examinations, was the creation of a new separate expert methodology and specialized software «Fractal». The program is designed to identify the recording of digital equipment, the establishment of the primary digital soundtrack, and signs of its mounting on the digital data, which are available both in hardware and in digital phonograms. You also have the opportunity to establish the absence of signs of digital editing analog phonograms.

It was found that in this audio file highlighted recurrent stable self-similar structure of education after the analog-to-digital conversion bits of the file. These structures are identified as physically specific characteristic features of the individual transducer instance, characterizing a specific recording device. The study is statistical in nature and sufficient reliability of the results is calculated the probability density function for such self-similar structures, which actually represents a channel characteristic recording-reproducing this instance recorder. The method of statistical hypotheses applied in this method allows to obtain a solution in which the characteristics of digital files that are studied, differ from the error probability sufficient for the categorical conclusion that they are identical.

The methodology of the study materials and means of digital audio based on a statistical analysis of fractal structures in the processing of digital recordings using the «Fractal» is a new qualitative transition to computer-aided expert study which predicted error is given the result.

The high level of abstraction of the results of forensic examination phonoscopic obtained using the proposed application of the automated expert study requires further development of methodological approaches that will take them in the form of criminal proceedings available to participants who do not possess specialized knowledge in this field.

М. Ф. Сокиран
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник

Національної академії внутрішніх справ

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНІКИ ЗВУКО-, ВІДЕОЗАПИСУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У статті розглянуто окремі питання, що висвітлюють історію винаходу технічних засобів запису та відтворення візуальних і звукових сигналів. Проаналізовано основні проблеми впровадження звуко-, відеозапису у діяльність з розслідування кримінальних правопорушень і судовий розгляд кримінальних проваджень. Простежено еволюцію використання техніки звуко- відеозапису у кримінальному судочинстві.

Злочинність як антисоціальне явище є невід’ємним супутником суспільства упродовж усієї історії його розвитку. В усі періоди державності правоохоронні органи були вимушені боротися зі злочинністю, а з розвитком науки та техніки вдавалися по допомогу до технічних засобів.

Криміналістичний звукозапис та відеозапис в кримінальному судочинстві має свою історію, початок якої слід віднести до виникнення загальної теорії запису та відтворення візуальних і звукових сигналів.

У 1877 р. в США Т. Едісон запатентував фонограф — один з перших приладів для механічного запису звуку і його відтворення [9, с. 13]. Саме Т. Едісон увійшов до історії як людина, що відкрила світу секрети аудіозапису. Носієм у фонографі був циліндровий вал, обгорнений олов’яною фольгою або паперовою стрічкою, вкритою шаром воску. Для запису і відтворення звуку служила голка (різець), сполучена з мембраною. Звісно, такий запис не міг бути довговічним і якісним. Т. Едісон багаторазово вносив конструктивні зміни у фонограф, але так і не досяг чистого звучання.

Подальший розвиток науки в цьому напрямі привів до народження магнітного запису. В 1898 р. датський вчений-фізик В. Паульсен вперше продемонстрував роботу магнітофона, де носієм запису був сталевий дріт [9, с. 218]. Якість відтворення звуку в той час була

низькою, а сам процес запису — складним (він здійснювався на досить товстий залізний дріт діаметром 1 мм, який протягувався зі швидкістю 20 м/с).

Довгий час магнітний запис серйозно не вдосконалювався, і на нього не звертали особливої уваги аж до 30-х років XX століття. В 1928 р. німецький винахідник Перлемейер запатентував спосіб отримання магнітної стрічки на немагнітній основі. Для цієї мети залізний порошок (одна з видозмін окислу заліза — Fe_2O_3) і зв'язуюча речовина наносилися на папір, целулоїд або інший гнучкий матеріал. Проводити звукозапис на подібну магнітну стрічку стало значно зручніше і якість його покращала [8, с. 26].

За оцінкою Р.С. Белкіна, кінець XIX і початок XX століть ознаменувалися проривом у формуванні дійсно наукових засобів і методів боротьби зі злочинністю [2, с. 253; 3, с. 8]. Майже одночасно з виникненням звукозапису в кінці XIX століття французьким інженерам братам Огюсту і Луї Люм'єрам вдалося створити апарат з елементами кінематографа, за допомогою якого вони зафіксували декілька епізодів, що відтворювали прибуття поїзда та вихід робочих з фабрики. 28 грудня 1895 р. в м. Парижі були продемонстровані перші кіносюжети. Вже за декілька місяців кінематограф з'явився у всіх розвинутих країнах. В Росії вперше кіносюжети були продемонстровані 4 травня 1896 р. в м. Петербурзі, а згодом і в Україні — у м. Харкові [12, с. 7].

Відомо, що вперше у розслідуванні кінострічка була використана в 1901 р. в м. Чикаго (США). Так, один із репортерів випадково навів кіноапарат на президента США У. Мак-Кінлі в момент нападу на нього анархіста і точно зафіксував президента та метушню натовпу біля нього. При уважному вивченні кіноплівки можна було роздивитися обличчя вбивці і зусилля, які він робив, щоб пробратися крізь натовп. Весь його вигляд говорив про остаточно ухвалене рішення: спершу він, мабуть, когось шукав, можливо, співучасника, або чекав обумовленого сигналу, потім розрядив револьвер в президента [22, с. 5].

В 1914 р. один кінофабрикант зняв фільм про реально вчинений злочин, де «вбивця» був загримований під розшукуваного злочинця. Через деякий час, завдяки заповзятливості цієї людини і його фільму, злочинець був впізнаний і затриманий. В 1925 р. в кінотеатрах м. Бостона, а потім й інших міст з метою розшуку стали демонструвати фільми-портрети злочинців, що набагато спрощувало пошук та їх затримання [16, с. 4].

Прикладом використання кінострічки як доказу, може бути справа по обвинуваченню режисера Київської студії художніх фільмів в порушенні правил техніки безпеки. В м. Донецьку знімався епізод «Палаючий барак» для кінофільму «Так ніхто не кохав». Зйомка епізоду проводилася під керівництвом режисера в умовах, що не забезпечували безпеку артистів. Коли за командою режисера актриса втретє вбігла до палаючого бараку, на неї впала конструкція. В результаті вона отримала небезпечні опіки і, не дивлячись на зусилля медиків, померла.

Слідчий вилучив кіноплівку з усіма дублями знятого епізоду і приєднав її до матеріалів кримінальної справи. З'ясувалося, що згідно з планом зйомок фільму ці кадри повинні були зніматися комбінованими методами. Режисер прийняв рішення проводити зйомки в палаючій вогнем декорації, нікого про це не повідомивши.

Група експертів проаналізувала представлені слідчим матеріали справи (свідчення свідків, режисерську розробку сценарію фільму, дев'ять дублів, знятих трьома кінооператорами під час зйомок епізоду «Палаючий барак») і констатувала грубі порушення правил техніки безпеки. Переглядаючи на екрані дев'ять дублів дозволив відновити не лише обстановку, в якій велася зйомка епізоду «Палаючий барак», але і осередок пожежі в різні проміжки часу. На поставлене слідчим запитання: «Чи була необхідність знімати третій дубль в умовах швидкого розповсюдження вогню, що загрожує падінням деталей палаючої декорації?» — експерти одногласно відповіли, що за подібних умов режисер-постановник не мав права знімати жодного дубля.

Вивчивши переглянуті на екрані дублі, експертиза дала наступний висновок. Оскільки зйомка проводилась одночасно трьома операторами практично з однієї позиції, перший дубль можна було вже не повторювати. Другий дубль, теж знятий трьома камерами при значному поширенні вогню, давав всі підстави припинити зйомки. Третій дубль після того, як сцена була знята шість разів, при охопленні полум'ям всієї декорації, а також місця пробігу акторів, був категорично неприпустимий.

З висновку експертизи слідувало, що вихідним матеріалом для відповіді на більшість поставлених слідчим запитань була інформація, отримана при перегляді кіноматеріалів. У вирокі по цій справі вказано, що перегляд судом кінодокументів про зйомки першого, другого і третього дублів з очевидністю свідчить про постановку акторів в умови реального ризику для життя [14, с. 22–24].

Незабаром методи запису та відтворення візуальних і звукових сигналів перетворилися в засоби дослідження різних галузей науки, техніки та практики, що не оминувало і правові науки. Вчені на сторінках юридичної літератури почали висловлювати думки щодо застосування звукозапису і кінозйомки в кримінальному судочинстві. Так, у 1926 р. С. М. Потапов висловлював думку про можливість використання кінозйомки в розслідуванні [25, с. 78].

Згодом про доцільність використання не лише кінозйомки, але й звукозапису в кримінальному судочинстві пишуть А.Є. Брусиловський і М.С. Строгович, які відзначили проблеми протоколювання та вказали: «Проблема протоколу не проста. Краще стенограма, ще краще фонограма, а найкраще кіно-фонограма. Однак при цьому ми вже зустрічаємось з технічними ускладненнями... Однак для повсякденної практичної роботи — це муза майбутнього» [4, с. 161] *[тут і далі переклад наш — М. С.]*. В криміналістичній літературі про практичне застосування звукозапису та кінозйомки під час розслідування кримінальних справ питання було поставлено лише через 12 років А.І. Вінбергом та О.О. Ейсманом [8, с. 21–30], однак перепорою до широкого застосування на практиці звукозапису і кінозйомки була відсутність якісної кіно-, звукозаписувальної та кіно-, звуковідтворюючої апаратури.

Важливо, що при постановці питання про впровадження до сфери кримінального судочинства кінозйомки і звукозапису підкреслювалась необхідність розробки відповідних процесуальних правил [7, с. 22–25].

Відомо, що на Нюрнберзькому міжнародному процесі головних військових злочинців у 1945–1946 рр. проводився магнітофонний запис всього судочинства і кінозйомка на досудовому слідстві частини допитів обвинувачених та свідків [24, с. 7].

У повоєнні часи вітчизняна промисловість освоїла випуск великої кількості різних магнітофонів, диктофонів, кінокамер, надійних і простих в роботі. Більшість із них мали відносно невеликі габарити і були прості в роботі. З'явилася практична можливість використовувати кінозйомку і звукозапис у розслідуванні кримінальних справ та в суді. Вчені-криміналісти почали приділяти багато уваги питанням застосування звуко-, кінозйомки в кримінальному судочинстві [11, с. 51–53; 15, с. 52; 28, с. 70–80; 30, с. 38] та започаткували розробку процесуальних і тактичних питань застосування кінозйомки та звукозапису в кримінальному судочинстві.

У 1960 р. в КПК УРСР була закріплена можливість фотографування речових доказів під час огляду (ч. 3 ст. 191) і відтворення обстановки й обставин події (ч. 1 ст. 194). Додатками до протоколів слідчих дій було визначено фотознімки, плани, схеми й інші матеріали, які пояснюють їх зміст (ч. 3 ст. 85), — тобто результати застосування частини науково-технічних засобів. Вже тоді поставало дискусійне питання про процесуальну регламентацію застосування звукозапису та кінозйомки [19, с. 317].

Постійно зростаючі можливості науково-технічних засобів, належна розробка питань теорії й практики криміналістики і судової експертизи в поєднанні зі зростаючими потребами практики вимагали подальшого вдосконалення правових підстав застосування науково-технічних засобів у правозастосовчій діяльності.

В той час про необхідність впровадження магнітного звукозапису в процесі розслідування говорили не лише юристи. 25 червня 1964 р. в «Литературной газете» була опублікована стаття Н. Четунової «Обмова». В цій статті автор ставила питання про необхідність використання магнітного звукозапису на судовому слідстві. Н. Четунова вказувала, що магнітний звукозапис, що проводиться разом з протоколюванням процесу судового слідства, безперечно забезпечує об'єктивність і повноту судового слідства.

19 січня 1965 р. на кафедрі Вищої школи Міністерства охорони громадського порядку РРФСР було проведено семінар щодо використання засобів магнітного звукозапису при проведенні слідчих дій [13], матеріали, якого були узагальнені та стали підґрунтям до видання в 1967 р. Л.М. Карнєвою, О.Р. Ратиновим, М.П. Хилобком посібника «Применение звукозаписи в следственной работе». Також у 1967 р. вийшла у світ брошура авторів В.М. Ніколайчика, Л.А. Соя-Серка, А.М. Трофімова, І.Д. Найдіса «Применение киносъемки при расследовании». Видання вказаних брошур сприяло більш активному застосуванню кінозйомки і звукозапису в слідчій практиці.

Виходячи з потреб практики, Президія Верховної Ради УРСР 18 січня 1966 р. прийняла Указ, яким було доповнено ст. 85 і 114 КПК УРСР. Вони містили вказівки про те, що під час проведення досудового (на той час використовувався термін — попереднього) слідства може застосовуватись магнітофонний запис, кінозйомка, машинопис і стенографія [23, с. 103].

Законодавчо не врегульовані процедури застосування звукозапису і кінозйомки в розслідуванні призвели до великого розмаїття у їх застосуванні:

- матеріали звукозапису, кінозйомки, отримані в ході слідчих дій, приєднувалися до справи спеціальною постановою;
- для участі в допиті із застосуванням звукозапису, кінозйомки запрошувалися поняті, спеціалісти;
- до письмового протоколу допиту включалися лише анкетні дані допитуваного;
- показання записувалися прихованим магнітофоном без повідомлення, але в кінці допиту запис відтворювався допитуваній особі;
- у допитуваного не питали згоди на проведення звукозапису, кінозйомки і т.д.

Це призвело до створення на місцях спеціальних інструкцій, керівництв і пам'яток, які передбачали правила застосування звукозапису і кінозйомки, але ці правила відрізнялися, деколи істотно, одні від одних.

Указом Президії Верховної Ради РРФСР від 31 серпня 1966 р. КПК РРФСР був доповнений ст. 141¹. Положення цієї статті почали застосовуватись по всій країні (неофіційно), що, безумовно, сприяло уніфікації фактичного застосування звукозапису, підвищенню об'єктивності розслідування, зміцненню гарантованих прав допитуваних осіб. Практика використання звукозапису стала розвиватися в одному напрямі. В подальшому на території УРСР, як і в інших союзних республіках, практика застосування звукозапису в розслідуванні удосконалювалася, звукозапис впроваджувався також і в судовий процес.

Все це призвело до того, що Указом Президії Верховної Ради УРСР від 30 серпня 1971 р. було запроваджено спеціальні норми КПК УРСР (ст. 85¹, 85²), які регламентували застосування звукозапису та кінозйомки.

Поява цих правових норм підвищила загальну інформаційну цінність, доказове значення, об'єктивність і наочність слідчих і судових дій.

В 60–80-х рр. XX століття настає якісно новий етап у вивченні кримінально-процесуальних проблем науково-технічного прогресу, що пов'язано з подальшим зростанням потреби слідчих і судових органів у використанні допомоги науки і техніки. Причинами зростання слугували ті зміни, що відбувалися в житті суспільства та розвиток науки і техніки.

Одним із результатів технологічної революції, стала поява відеоманітофонів, перша згадка про які з'явилась у пресі в 1956 р. Їх першим виробником стала фірма AMPEX (США) [6, с. 11].

Одразу після появи відеозапис розділився на дві самостійні гілки. Одна з часом стала різновидом мистецтва, а інша — служить науці. Судовий відеозапис, звісно, є специфічною підгалуззю останньої. Спочатку відеоманітофони використовувалися лише для запису телевізійних програм у стаціонарних умовах. Лише в другій половині 60-х рр. шляхом вдосконалення і подальшого розвитку в нашій країні були створені вітчизняні стаціонарні, а в подальшому — портативні апарати. Процес в даному напрямі проходив дуже повільно. Поява портативної відеозаписувальної апаратури привернула увагу як вчених криміналістів, так і практичних працівників. Перший досвід їх застосування в слідчій практиці показав, що новий метод фіксації займе своє місце в криміналістиці й отримає подальший розвиток [20, с. 37–41; 29, с. 67].

Нечисленні наукові повідомлення, опубліковані в юридичних журналах, піднімали лише питання ефективності відеозапису, техніки виготовлення судових відеограм.

Практично ж відеозапис в сфері кримінального судочинства почали застосовувати в 70-ті рр., коли МВС закупило в Японії десяток комплектів апаратури [5, с. 24]. Це в свою чергу було поштовхом до застосування відеозапису на досудовому слідстві та в суді.

Застосування відеозапису не передбачалося кримінально-процесуальними кодексами союзних республік, хоча його використання в радянському кримінальному процесі не суперечило закону і ні в кого не викликало сумнівів, що відеозапис здійснюється відповідно до наукових принципів.

На той час недостатньо досліджений досвід і процесуальні питання використання засобів відеозапису в кримінальному процесі, відсутність законодавчої регламентації відносно застосування відеозапису як допоміжного засобу фіксації викликали у слідчих певні труднощі в процесуальному оформленні як самого факту застосування відеозапису, так і одержуваних в результаті фіксації матеріалів запису. Через ці причини більшість практичних працівників по-різному оформляли результати застосування відеозапису на досудовому слідстві та в суді, іноді допускаючи при цьому порушення процесуального закону [21, с. 8].

16 квітня 1984 р., враховуючи потреби практики та теоретичні розробки вчених, Президія Верховної Ради УРСР своїм Указом зако-

нодавчо закріпила застосування відеозапису при проведенні слідчих дій, шляхом внесення змін до ст. 85² КПК УРСР. Правова регламентація застосування відеозапису в кримінальному процесі визначила основні напрями розвитку теоретичних думок і практики в сфері використання даного засобу фіксації доказів.

У 1992 р. з метою підвищення рівня техніко-криміналістичного забезпечення розкриття злочинів і розслідування кримінальних справ, а також ефективності роботи експертно-криміналістичних підрозділів ОВС наказом МВС України від 9 березня 1992 р. № 140 було затверджено Положення про діяльність експертно-криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ України. Цим Положенням на експертно-криміналістичні підрозділи покладено такі основні завдання: техніко-криміналістичне забезпечення слідчих дій і оперативно-розшукових заходів; проведення криміналістичних досліджень з метою створення науково обґрунтованої бази доказів у розслідуванні кримінальних справ (п. 1.2.1.) [26].

28 червня 1996 р. Верховною Радою України було прийнято Конституцію України [17], де в п. 7 ч. 3 ст. 129 закріплено один із основних принципів судочинства — гласності судового процесу і його повної фіксації технічними засобами. Фіксація має принциповий характер і, закріплюючи її правове регулювання, законодавець мав на меті забезпечити об'єктивність, результативність виконуваних процесуальних дій та можливість перевірки дотримання при цьому прав і законних інтересів громадян. Втілення в життя цього конституційного положення ускладнюється обмеженими фінансовими та економічними можливостями судової гілки влади в нашій країні.

Крім того, Законом України «Про внесення змін до кримінально-процесуального кодексу України» [25], який набрав чинності з 29 червня 2001 р., КПК було доповнено деякими положеннями, які регламентували застосування науково-технічних засобів. Зокрема, захисникові надано право використовувати науково-технічні засоби при провадженні дізнання, досудового слідства та в суді (п. 5 ст. 48), а ст. 87¹ регламентувала фіксацію судового процесу технічними засобами.

Варто зауважити, що діюча до 2012 року система кримінально-процесуальних норм щодо використання науково-технічних засобів була зорієнтована на суспільні відносини і рівень розвитку науки й техніки початку 60-х рр., і, незважаючи на деякі зміни та доповнення, внесені до КПК, практично повністю зберегла свої основні риси і потребувала серйозного реформування.

Історичні факти свідчать, що формування, становлення й розвиток організаційних і правових основ застосування науково-технічних досягнень у розкритті та розслідуванні злочинів являє собою складний процес, який протікає під впливом багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів. Особливе місце серед них, на думку В.О. Волинського, займає фактор ідеології, існування якого до недавнього часу взагалі не визнавалось у вітчизняній криміналістиці. Між тим, вплив цього фактора проявився в недалекому минулому, і не лише у розвитку вітчизняної науки і техніки (критика «кібернетики — як лженауки», морганівської генетики тощо), а зокрема й криміналістики, її методів і засобів [10, с. 98].

І дійсно, до початку так званої «перебудови», до відкриття «залізної завіси» у вітчизняній криміналістичній літературі важко було зустріти джерела, де б не піддавалася критиці «реакційна сутність буржуазної криміналістики». Звичайно, цей фактор не міг позитивно позначитись на розвитку вітчизняної криміналістики.

Докорінні зміни у соціально-політичних та інших умовах життя суспільства і держави на сучасному етапі розвитку України створили передумови для реформування системи кримінальної юстиції у напрямі подальшої демократизації, гуманізації, посилення захисту прав і свобод людини відповідно до вимог міжнародних правових актів і зобов'язань нашої держави перед європейським і світовим співтовариством. Внаслідок цього Верховною Радою України було прийнято новий Кримінальний процесуальний кодекс України (13 квітня 2012 року № 4651-VI), який набрав чинності 20 листопада 2012 року [18].

У новому КПК України застосування технічних засобів фіксації, у тому числі і звуко-, відеозапису передбачено у главі 5 «Фіксування кримінального провадження. Процесуальні рішення» (ст.ст. 103–107).

Відповідно ст. 103 КПК України процесуальні дії під час кримінального провадження можуть фіксуватися: 1) у протоколах; 2) на носії інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії; 3) у журналі судового засідання. Носіями інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії, є матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії, які містять відомості про обставини, установлені під час проведення таких дій.

Інформація зафіксована під час проведення процесуальної дії за допомогою технічних засобів повинна бути долучена до протоколу

процесуальної дії як додатки. Ними відповідно п. 3 ч. 2 ст. 105 КПК України можуть бути стенограми, аудіо-, відеозаписи процесуальної дії, що пояснюють і збагачують зміст протоколу.

Загальні вимоги, які визначають допустимість застосування в кримінальному провадженні технічних засобів полягають у такому: дії по їх застосуванню правомірні, якщо вони передбачені законом, не суперечать йому; застосовувати їх можуть особи, спеціально на те уповноважені; можливість їх застосування визначається їх науковою обґрунтованістю, об'єктивністю і достовірністю одержаних при цьому результатів; вони не повинні суперечити етичним нормам, принижувати гідність осіб, щодо яких застосовуються; їх використання має відповідати вимогам безпеки.

Застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження під час досудового розслідування, в тому числі під час розгляду питань слідчим суддею, відповідно ст. 107 КПК України здійснюється на розсуд особи, яка проводить відповідну процесуальну дію.

Обов'язковим є фіксування технічними засобами за клопотанням учасників процесуальної дії під час досудового провадження, а також фіксація речових доказів (із застосуванням фотографування або відеозапису), що не містять слідів кримінального правопорушення, у вигляді предметів, великих партій товарів, зберігання яких через громіздкості, або з інших причин неможливо без зайвих труднощів, або витрати на їх зберігання співмірні з їх вартістю, а також речові докази у вигляді товарів або продукції, що піддаються швидкому псуванню (ч. 6 ст. 100 КПК України).

Про застосування технічних засобів фіксування процесуальної дії заздалегідь повідомляються особи, які беруть участь у процесуальній дії. У матеріалах кримінального провадження зберігаються оригінальні примірники технічних носіїв інформації зафіксованої процесуальної дії, резервні копії яких зберігаються окремо.

Незастосування технічних засобів фіксування кримінального провадження у випадках, якщо воно є обов'язковим, тягне за собою недійсність відповідної процесуальної дії та отриманих внаслідок її вчинення результатів, за винятком випадків, якщо сторони не заперечують проти визнання такої дії та результатів її здійснення чинними.

Фіксація технічними засобами звуко-, відеозапису слідчих (розшукових) дій передбачена і окремими статтями КПК України, а саме під час: допиту — ч. 5. ст. 224 КПК України; пред'явлення

для впізнання осіб, речей чи трупа — ч. 6–8 ст. 228 і ч. 3 ст. 231 КПК України; проведення допиту, впізнання у режимі відео-, телефонної конференції ст. 232 КПК України; допиту за запитом компетентного органу іноземної держави шляхом проведення відео- або телефонної конференції (ст. 567 КПК України); обшуку — ч. 7 ст. 236 КПК України; огляду — ч. 7 ст. 237 КПК України; огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією — ч. 6 ст. 239 КПК України; слідчого експерименту — ч. 2 ст. 240 КПК України; освідуванні особи — ч. 4 ст. 241 КПК України. Відеозапис може застосовується для безперервної фіксації ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії (для пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляду трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією, слідчого експерименту, освідування особи) і у такому разі участь понятих не є обов'язковою (ч. 7 ст. 223 КПК України).

Відповідно ч. 1 ст. 136 КПК України матеріали відеозапису можуть бути належним підтвердженням отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом.

Матеріали звуко-, відеозапису у кримінальному провадженні можуть виступати документами, якщо вони містять зафіксовані за допомогою звуку, зображення відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під досудового розслідування, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії.

Фіксація ходу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій передбачена ст. 252 КПК України. Протоколи щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, аудіо- або відеозаписи, фотознімки, інші результати, здобуті за допомогою застосування технічних засобів, вилучені під час їх проведення речі і документи або їх копії можуть використовуватися в доказуванні на тих самих підставах, що і результати проведення інших слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування (ст. 256 КПК України).

Технічні засоби звуко-, відеозапис під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть бути використані для: аудіо-, відеоконтролю особи (ст. 260 КПК України); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, шляхом встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи (п. 5 ч. 1 ст. 267 КПК України); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи з використанням відеозапису (ч. 1 ст. 269 КПК України); аудіо-, відеоконтролю місця (ст. 270 КПК України).

У судовому провадженні фіксування технічними засобами є обов'язковим відповідно ст. 27 КПК України. Проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції передбачено ст. 336 КПК України (допит обвинуваченого відповідно Ч. 3 ст.351 КПК України; допит малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого відповідно Ч. 4 ст. 354 КПК України). Дослідження звуко- і відеозаписів судом (ст. 359 КПК України) проводяться в залі судового засідання або в іншому спеціально обладнаному для цього приміщенні з відображенням у журналі судового засідання основних технічних характеристик обладнання та носіїв інформації і зазначенням часу відтворення (демонстрації). Після цього суд заслуховує доводи учасників судового провадження. Матеріали звуко- відеозапису запису можуть бути повторені повністю або в певній частині. Для з'ясування відомостей, що містяться у звуко- і відеозаписах, судом може бути залучено відповідного спеціаліста.

Підводячи підсумок сказаному, необхідно відзначити, що використання звуко- та відеозапису у кримінальному провадженні стало можливим завдяки впровадженню до сфери кримінального судочинства досягнень науки та техніки.

Звуко-, відеозапис зародився та розвивався поза межами кримінального процесу і криміналістики, на сьогоднішній день він зайняв своє місце в фіксації процесуальних дій та закріпленні доказової інформації.

Список використаних джерел

1. *Баишатов В. К.* Применение киносъемки на предварительном следствии: Обобщение практики по материалам ряда областных прокуратур / *В. К. Баишатов.* — М., 1974. — 42 с.
2. *Белкин Р. С.* История отечественной криминалистики / *Р. С. Белкин.* — М.: Норма, 1999. — 486 с.
3. *Белкин Р. С.* Криминалистика. Общетеоретические проблемы / *Р. С. Белкин, А. И. Винберг.* — М.: Юрид. лит., 1973. — 264 с.
4. *Брусиловский А. Е.* Свидетельские показания в качестве судебных доказательств: методика и техника следственной работы / *А. Е. Брусиловский, М. С. Строгович.* — Киев, 1934. — 226 с.
5. *Вагурина М. В.* Криминалистическая фотография, киносъемка и видеозапись: учеб. пособие / *М. В. Вагурина, Е. А. Волобуев, Н. Н. Егоров.* — М.: ВНИИ МВД России, 2005. — 29 с.
6. *Васин В. А.* Видеомagnetофоны и видеокамеры: справ. пособ. / *В. А. Васин* — М.: Горячая линия — Телеком, 2002. — 325 С.

7. *Винберг А. И.* Новые методы фиксации и демонстрации судебных доказательств / *А. И. Винберг, А. А. Эйсман* // Социалистическая законность. — 1946. — № 4–5. — С. 22–25.
8. *Винберг А. И.* Фототелеграфия и звукозапись в криминалистике / *А. И. Винберг, А. А. Эйсман*. — М. : РИО ВЮА КА, 1946. — С. 21–30.
9. *Волков-Ланнит Л. Ф.* Искусство запечатленного звука: очерки по истории граммофона / *Л. Ф. Волков-Ланнит*. — М. : Искусство, 1964. — 256 с.
10. *Волынский В. А.* Социально-экономические факторы, влияющие на развитие криминалистики / *В. А. Волынский* // Криминалистика: актуальные вопросы теории и практики : всерос. «круглый стол» 15–16 июня 2000 г. : сб. тез. — Ростов н/Д : РЮИ МВД РФ, 2000. — С. 96–102.
11. *Герасун А.* За применение магнитофона в следственной работе / *А. Герасун* // Социалистическая законность. — 1962. — № 10. — С. 51–53.
12. *Голдовский Е. М.* От немого кино к панорамному / *Е. М. Голдовский*. — М., 1961. — 163 с.
13. *Использование средств магнитной звукозаписи при производстве следственных действий : материалы теор. семинара кафедры криминалистики Высш. шк. МООП РСФСР 19 янв. 1965 г.* — М.: ВШ МООП РСФСР, 1965. — 58 с.
14. *Ищенко Е. П.* Криминалистическая фотография и видеозапись: учеб.-практ. пособие / *Е. П. Ищенко, П. П. Ищенко, В. А. Зотчев*; под ред. Е. П. Ищенко. — М. : Юрист, 1999. — 438 с.
15. *Карнеева Л.* Применим ли, магнитофон в следственной работе? / *Л. Карнеева* // Социалистическая законность. — 1963. — № 1. — С. 50–54.
16. *Киноеженедельная газета.* — 1925. — № 4–5. — С. 4.
17. *Конституція України: прийнята на 5-ій сесії Верховної Ради України 28.06.1996* // Відомості Верховної Ради. — 1996. — № 30. — Ст. 141 (з наступними змінами і доповненнями станом на 11.12.2007).
18. *Криміналістична фотографія та відеозапис (основи методики викладання): навч. -метод. посіб.* / *С. Л. Ларін, М. В. Салтевський, Л. М. Довгий, О. В. Одерій*. — Донецьк: ДЮІ ЛДУВС, 2007. — 456 с.
19. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 [Електронний ресурс] // Голос України. — 2012. — № 90–91. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
20. *Макаров И. В.* Видеомагнитофонная запись — новый вид фиксации доказательств / *И. В. Макаров, К. С. Скоромников* // Труды высшей школы МВД СССР. — 1972. — № 34. — 37–41.
21. *Мусиенко А. В.* Процессуальные, тактические и организационные проблемы применения киносъемки, видео- и звукозаписи при расследовании преступлений : автореф. дис. ...канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / *А. В. Мусиенко*. — М., 1983. — 25 с.
22. *Найдис И. Д.* Судебная кинематография и видеозапись / *И. Д. Найдис*. — Х.: Вища шк.: Изд-во при Харьк. ун-те, 1986. — 197 с.

23. *Нор В. Т.* Судові витрати у кримінальному процесі України / *В. Т. Нор, А. А. Павлишин*; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. — К.: Атіка, 2003. — 175 с.
24. *Нюрнбергский процесс: право против войны и фашизма* / под ред. И. А. Ледаях, И. И. Лукашука. — М.: ИГПАН, 1995. — 262 с.
25. *Потапов С. М.* Судебная фотография: краткое систематическое руководство для органов дознания, следствия, суда, прокуратуры, правозаступников и экспертов. — М.: Изд. НКВД при заготхозе милиции респ., 1926. — 162 с.
26. *Про внесення змін до кримінально-процесуального кодексу України: закон України від 21.06.2001* // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 34–35. — Ст. 187.
27. *Про затвердження* Настанови про діяльність експертно-криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ: наказ МВС України від 09.03.1992 № 140.
28. *Розенблит С. Я.* Возможности использования звукозаписи при производстве следственных и судебных действий / *С. Я. Розенблит* // Вопросы криминалистики. — 1964. — № 10. — С. 70–80.
29. *Ряшев В.* Видеомагнитофон — в помощь следователю / *В. Ряшев* // Социалистическая законность. — 1971. — № 9. — С. 67–68.
30. *Селиванов Н. А.* Научно-технические средства при расследовании преступлений / *Н. А. Селиванов* // Социалистическая законность. — 1961. — № 9. — С. 37–40.

ИСТОРИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕХНИКИ ЗВУКО-, ВИДЕОЗАПИСИ В УГОЛОВНОМ ПРОИЗВОДСТВЕ

М. Ф. Сокиран

В статье рассмотрены отдельные вопросы, освещающие историю изобретения технических средств фиксации звуковой и наглядно-образной фиксации. Проведен историко-правовой анализ исследуемой проблемы, рассмотрены предпосылки и возможности использования звуко-, видеозаписи в уголовном судопроизводстве Украины с момента изобретения техники звуко-, видеозаписи и до настоящего времени. Проанализированы основные проблемы внедрения звуко-, видеозаписи в деятельность по расследованию уголовных преступлений и судебное разбирательство уголовных производств.

Показано влияние применения технических средств звуковой и наглядно-образной фиксации на состояние раскрытия и расследования преступлений судебного разбирательства уголовных производств. Рассмотрены общие требования, которые определяют допустимость применения в уголовном производстве технических средств и заключаются в том, что действия по их применению правомерны, если они предусмотрены законом, не противоречат ему; применять их могут лица, специально на то уполномоченные; возможность их применения определяется их научной обоснованностью, объективностью и достоверностью полученных при этом результатов; они не должны противоречить этическим нормам, унижать достоинство лиц, в отношении которых применяются; их использование должно соответствовать требованиям безопасности.

Исследовано особенности применения технических средств фиксации в современных условиях, с учетом принятия в Украине нового Уголовного процессуально-го законодательства.

На основе проведенного исследования автором установлено, что формирование, становление и развитие организационных и правовых основ применения научно-технических достижений в раскрытии и расследовании преступлений и судебном разбирательстве представляет собой сложный процесс, который протекает под влиянием многих объективных и субъективных факторов. Использование звуко- и видеозаписи в уголовном производстве стало возможным благодаря внедрению в сферу уголовного судопроизводства достижений науки и техники. Технические средства звуко-, видеозаписи изобретены и развивались вне уголовного процесса и криминалистики, на сегодняшний день они заняли свое место в фиксации процессуальных действий и закреплении доказательственной информации.

HISTORICAL ASPECTS OF THE USING SOUND AND VIDEO RECORDINGS IN THE CRIMINAL PROCEEDINGS

M.F. Sokiran

The article discusses some problems related to the history of the invention of technical means of recording and playback of visual and acoustic signals. The evolution of the use of sound equipment and video recording in criminal proceedings of Ukraine was researched. Also the basic problems of the sound and video recording introduction into the criminal investigation and trial of criminal proceedings were analyzed.

The effect of the application of technical means of sound and visual fixation on the condition of crime investigation is showed. The general requirements that determine the permissibility of the use of technical means in criminal proceedings are researched. These actions are legitimate if they are prescribed by law and do not contradict it; they can be applied only by specifically authorized persons; the possibility of their application is determined by their scientific validity, objectivity and reliability of the obtained results; they must not conflict with ethical standard; their use must comply with the safety requirements.

The features of the application of technical means of fixation in modern conditions according to the adoption of the new Criminal Procedure legislation in Ukraine are researched.

Based on the conducted study, the author found that the formation, establishment and development of organizational and legal basis for the use of scientific and technological advances in the crime investigation and the trial is a complex process that takes place under the influence of many objective and subjective factors. The use of sound and video recordings in criminal proceedings became possible because of the introduction of science and technology in criminal proceedings. Technical means of sound and video recording are invented and developed outside the criminal process and criminalistics, but nowadays they have taken their place in the fixation of the proceedings and securing evidentiary information.

О. А. Сич
кандидат хімічних наук, головний судовий експерт

С. І. Стальмахович
провідний судовий експерт

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

ДОСЛІДЖЕННЯ МИЮЧИХ ПРИСАДОК ДО МОТОРНИХ ПАЛИВ

Розглянуті основні види та хімічний склад миючих присадок до моторних палив. Запропоновано комплексний підхід до криміналістичного дослідження миючих присадок в моторних паливах, який включає хроматографічні та спектральні методи дослідження.

До складу сучасних видів палив підвищеної якості входять нетрадиційні компоненти, аналіз яких існуючими методами не здійснюється. Перш за все, це стосується миючих присадок до моторних палив. Склад миючих присадок у більшості випадків є комерційною таємницею, що не підлягає розголошенню, і як наслідок, будь які методики дослідження даних присадок відсутні. Проте, відомості про наявність у складі моторних палив миючих присадок дозволять вирішувати більш складні ідентифікаційні дослідження при проведенні криміналістичних та товарознавчих експертиз. Першочерговим напрямком роботи слід вважати розробку методичних підходів щодо виявлення та ідентифікації миючих присадок в сучасних видах моторних палив.

На даний час при виробництві високоякісних вуглеводневих палив застосовують присадки різного функціонального призначення, зокрема, депресорні, октано та цетанопідвищувальні, протизносні, антидимні, миючі, антиокислювальні, диспергуючі, а також інгібітори корозії та ін. Це дозволяє модифікувати паливо з метою покращення його експлуатаційних та екологічних характеристик.

За літературними даними, частка миючих присадок становить до 50% від загального обсягу присадок, тому їх можна вважати найбільш розповсюдженим типом.

Основне призначення миючих присадок до моторних палив — забезпечення чистоти деталей і вузлів паливної системи карбюра-

торного і інжекторного двигунів (впускні клапани, інжектори, камера згоряння, впускний колектор і т.д.). Застосування миючих присадок запобігає погіршенню характеристик керованості автомобілем через формування відкладень на перерахованих вузлах і деталях двигунів, скорочується витрата палива, зменшується емісія шкідливих газів, збільшується термін служби двигуна. Особливо високою чутливістю до відкладень і забруднень відрізняються сучасні високотехнологічні двигуни і тому вони розраховані на моторні палива з пакетом присадок.

Миючі присадки до бензинів і дизельних палив застосовують у різних варіантах. Заводи випускають спеціальні марки палив із присадками, при цьому нормується показник, що гарантує наявність і ефективність присадки в паливі [1, 2, 3, 4]. Слід зазначити, що більшість автомобільних бензинів, які випускаються за ДСТУ 4839:2007 «Бензини автомобільні підвищеної якості. Технічні умови.» містять в своєму складі миючі присадки. Особливо це стосується бензинів відомих марок виробників, так званих «брендових» бензинів. В деяких випадках спостерігається введення присадок у паливо на великих нафтобазах, якщо там є необхідні для цього умови. У більшості випадків моторні палива різних виробників розрізняються за складом введених миючих присадок і таким чином введення присадки можна вважати своєрідним маркуванням палива.

Присадки не повинні погіршувати фізико-хімічні й експлуатаційні властивості палив. Але при цьому допустимі відхилення від нормативних показників, що непрямым чином характеризують якість нафтопродукту. Головним чином введення присадок впливає на такий експлуатаційний показник, як вміст фактичних смол. Наявні присадки збільшують цей показник і тому цю обставину необхідно враховувати при інтерпретації одержаних експериментальних результатів.

Всі присадки до моторних палив, в тому числі миючі присадки, повинні відповідати обов'язковим вимогам, головними з яких слід вважати наступні:

- присадки повинні добре розчинятись в паливі і знаходитись в розчиненому стані у всьому температурному діапазоні експлуатації паливної системи;
- введення присадок не повинно погіршувати експлуатаційні характеристики палив, які обумовлені відповідними нормативними документами;

— всі присадки повинні відповідати вимогам екологічної безпеки та охороні довкілля [5].

Як було зазначено, склад миючих присадок у більшості випадків є комерційною таємницею. Але відомо, що у більшості випадків миючі присадки складаються з високомолекулярних органічних сполук на основі поліефірів та поліамінів.

В даний час миючі присадки мають наступний хімічний склад [6]:

1. Поліефіраміни;

2. Присадки на основі поліізобутіленаміна (ПІБ): — звичайний поліізобутіленамін;

— високореакційноздатний поліізобутіленамін (Технологія і виробництво BASF).

Високореакційноздатний ПІБ виробляється на BASF з чистого поліізобутилену за запатентованою технологією і має у своєму складі більше 90% альфа-олефінів, вузький молекулярно-масовий розподіл і стабільну сталість якості (Звичайний ПІБ має близько 20% альфа-олефінів, широке молекулярно-масовий розподіл і мінливість якості через його виробництва з бутан-бутиленової суміші). Тому присадки BASF досягають необхідної ефективності при нижчих дозуваннях і мають дуже низьку тенденцію до побічних ефектів. Принцип дії присадки може бути пояснений наступним чином: до клапана повинна «прилипати» молекула певної маси (Полярна частина — амін — відповідає за прилипання, неполярні — поліізобутиленової «хвіст» не допускає утворення відкладень), а потім вона повинна згоріти без сліду. Якщо хвіст молекули короткий — молекула присадки просто згорить, не здійснивши перед цим свого функціонального призначення. Якщо хвіст довгий — протилежний ефект — після адсорбирования на клапані молекула згорає погано, це призводить до побічних ефектів — наприклад, залипання клапана. Молекули присадки BASF Keropur на базі високореакційноздатного ПІБ мають оптимальну довжину молекули поліізобутилену, тому дозування присадки мінімальне.

Більшість миючих присадок, що застосовуються в США, країнах ЄС та Японії в якості активної речовини використовують ПІБ. Миючі присадки BASF Keropur (Puradd в США), синтезовані на базі високореакційного ПІБу, мають високу ефективність (незначна кількість для досягнення необхідних значень чистоти деталей при певних умовах моторних випробувань), низьку вартість обробки палива

у порівнянні з присадками інших компаній, мінімальну тенденцію до побічних ефектів.

Товарні миючі присадки складаються з розчинника (середньо дистильована нафтова фракція або синтетична рідина) та речовини миючої присадки. Кількість розчинника (нафтового компонента) у товарних зразках миючих присадок знаходиться в межах 30–60%, а саму товарну миючу присадку додають до палива в межах 0,015–0,06% по масі палива [7].

При дослідженні автомобільних палив та їх компонентів найбільше розповсюдження набули хроматографічні та спектральні методи аналізу. Серед хроматографічних методів найчастіше використовуються методи тонкошарової (ТШХ) та газорідинної хроматографії (ГРХ) [8]. Зазначені методи дають інформацію про молекулярний склад досліджуваних органічних речовин і тому можуть бути застосовані при дослідженні миючих присадок до моторних палив.

Слід зазначити, що для дослідження високомолекулярних та полімерних органічних сполук (до яких належать миючі присадки), метод ГРХ має обмежене застосування в зв'язку з високими температурами кипіння досліджуваних речовин.

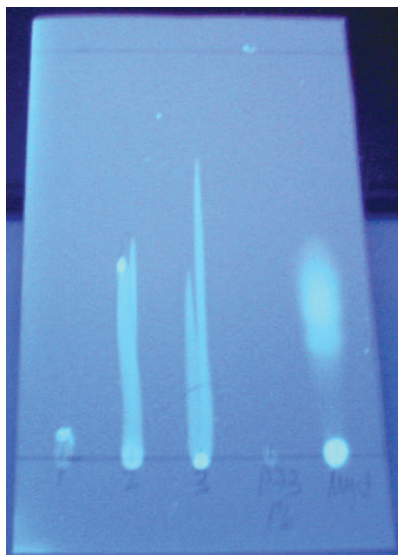
Метод тонкошарової хроматографії (ТШХ) використовується для якісного аналізу вуглеводневої основи бензинів та є традиційним методом при експертному дослідженні нафтопродуктів та пально-мастильних матеріалів [8, 9]. Як показали проведені дослідження, результати яких будуть наведені нижче, метод ТШХ є досить інформативним при дослідженні миючих присадок до моторних палив. Дослідження товарних зразків миючих присадок та палив з миючими присадками здійснюється за таких умов:

Умови хроматографування.

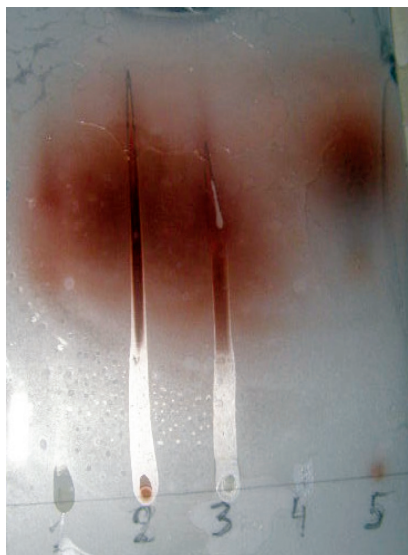
1. Пластинки «Merck».
2. Рухлива фаза: октан — бензол (5:1)
4. Детектування плям — УФ-промені, 2%-й розчин формаліну в концентрованій сірчаній кислоті (реактив Маркі). В деяких випадках використовується обробка пластин парами йоду.

На рисунку 1А наведена картина хроматографічного розділення товарних зразків миючих присадок Keropur R Pulsar 2 BASF (1), Octimise D3042 (2), Octimise G2003 (3), 0,1% розчину присадки Octimise G2003 та зразка бензину А-95 Mustang при огляді в фільтрованих променях кварцової лампи при $\lambda_3 = 366$ нм.

В фільтрованих УФ — променях кварцової лампи ($\lambda_3 = 366$ нм) для зразка бензину А-95 Mustang спостерігаються окремі люмінесцентні плями з ледь помітними переходами кольорів при $R_f = 0,3-0,45$. При цьому спостерігається суттєва відмінність від картини хроматографічного розділення для миючих присадок, для яких характерна наявність люмінесцюючого факелу з $R_f = 0,0-0,45$ (присадка Octimise D3042) та $R_f = 0,0-0,65$ (присадка Octimise G2003).

А

В

Рис. 1. Картина хроматографічного розділення зразків миючих присадок та автомобільного бензину А-95. А — в фільтрованих УФ-променях кварцової лампи при $\lambda_3 = 366$ нм, В — після обробки реактивом Маркі:

- 1 — товарний зразок миючої присадки Keropur R Pulsar 2 BASF;
- 2 — товарний зразок миючої присадки Octimise D3042;
- 3 — товарний зразок миючої присадки Octimise G2003;
- 4 — 0,1 % розчин присадки Octimise G2003 у петролейному ефірі;
- 5 — Бензин А-95 Mustang

При обробці хроматографічних пластин реактивом Маркі для зразка бензину А-95 Mustang, спостерігаються окремі зони синє-

зеленого кольору з хроматографічним показником $R_f = 0,5$ — 0,55, синього кольору з $R_f = 0,55$ — 0,6 та зона малинового кольору з $R_f = 0,7$ –0,75. Дані хроматографічні зони характерні для ароматичних та гібридних вуглеводнів нафтопродуктів. Для зразків миючих присадок хроматографічні зони нафтопродуктів проявляються значно слабше, але спостерігається не змочувана зона з $R_f = 0,0$ –0,65, яка повністю відсутня у нафтових палив. Поява не змочуваних зон для зразків миючих присадок обумовлена наявністю полімерних сполук в складі присадок.

Таким чином, метод тонкошарової хроматографії дозволяє на якісному рівні встановлювати наявність миючих присадок в складі моторних палив. Поява не змочуваного факелу на хроматограмах свідчить про наявність в складі моторних палив миючих присадок на основі полімерних органічних сполук. Перед проведенням дослідження методом ТШХ досліджувані зразки бензинів необхідно сконцентрувати термічним випарюванням.

Серед спектральних методів аналізу автомобільних палив та їх компонентів найбільше розповсюдження знайшли метод інфрачервоної (ІЧ) спектроскопії та спектроскопії в ультрафіолетовій (УФ) частині спектру. Дані методи аналізу мають свої переваги та недоліки і використовуються відповідно до поставлених завдань та стану досліджуваних зразків. Метод ІЧ-спектроскопії дає більш детальну інформацію про якісний склад об'єктів дослідження, але має відносно невисоку чутливість до мікродомішок (до 1%). Даний метод був застосований для дослідження нерозведених товарних зразків різних видів миючих присадок. У товарному вигляді миючі присадки виробляють як суміш речовини присадки з нафтопродуктами (керосинові та масляні фракції, суміш ароматичних вуглеводнів), при цьому активна речовина присадки складає 0,4–0,6 часток від об'єму товарного продукту.

Дослідження здійснювалось у фундаментальній ІЧ-області спектру в діапазоні хвильових чисел 4000 – 400 см^{-1} для тонких шарів досліджуваної рідини: роздавлені краплі між двома віконцями бромистого калію та шару фіксованої товщини у кюветі з бромистого калію товщиною $0,024\text{ см}$. Для реєстрації ІЧ-спектрів можливе використання спектрометрів різних типів. В даній роботі наведені результати, які проводились на інтерференційному Фур'є-спектрофотометрі «SPECTRUM GX» виробництва Perkin Elmer, США. ІЧ-спектри поглинання реєструвались за таких умов:

- діапазон реєстрації спектру
- роздільна здатність
- відстань між точками вимірювання
- число сканів

- $4000\text{--}400\text{ см}^{-1}$;
- 4 см^{-1} ;
- 4 см^{-1}
- 32.

На рисунку 2 наведено інфрачервоний спектр поглинання зразка миючої присадки «Keropur R Pulsar 2» виробництва концерну BASF, THK для товщини поглинаючого шару у $0,024\text{ см}$.

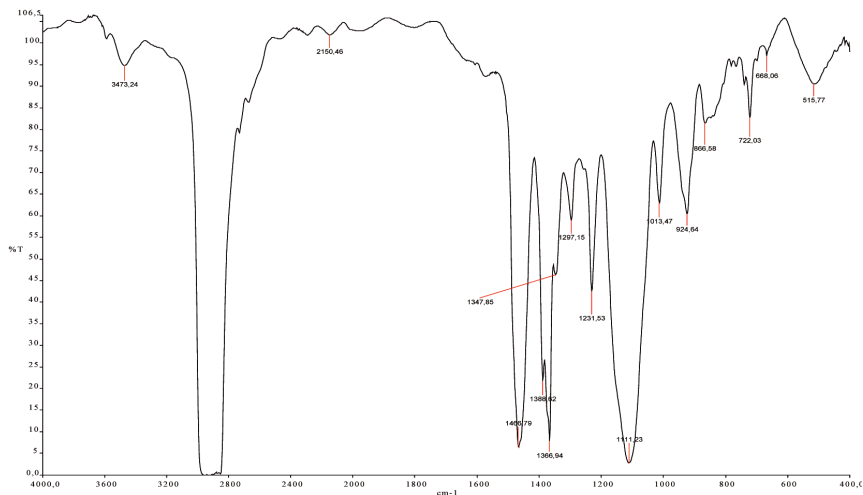

Рис. 2. ІЧ-спектр поглинання присадки «Keropur R Pulsar 2» виробництва концерну BASF, THK, шар товщиною $0,024\text{ см}$.

Інфрачервоний спектр поглинання дослідженої присадки має значну кількість характеристичних смуг поглинання, які характерні як для нафтових вуглеводнів так і для діючої речовини миючої присадки. При аналізі одержаних спектральних характеристик поглинання в інфрачервоній частині спектра речовини товарної миючої присадки «Keropur R Pulsar 2» встановлено, що речовина миючої присадки має смуги поглинання, обумовлені коливаннями аміногрупи (NH , NH_2) при 3480 та 1390 см^{-1} та смуги поглинання ефірної групи (C-O-C) при 1230 , 1110 та 1010 см^{-1} . Перелічені смуги поглинання не характерні для палив на нафтовій основі і можуть використовуватись для ідентифікації присадок в складі моторних палив.

На рисунку 3 наведено інфрачервоний спектр поглинання товарного зразка миючої присадки Octimise D3042 (шар товщиною 0,024 см).

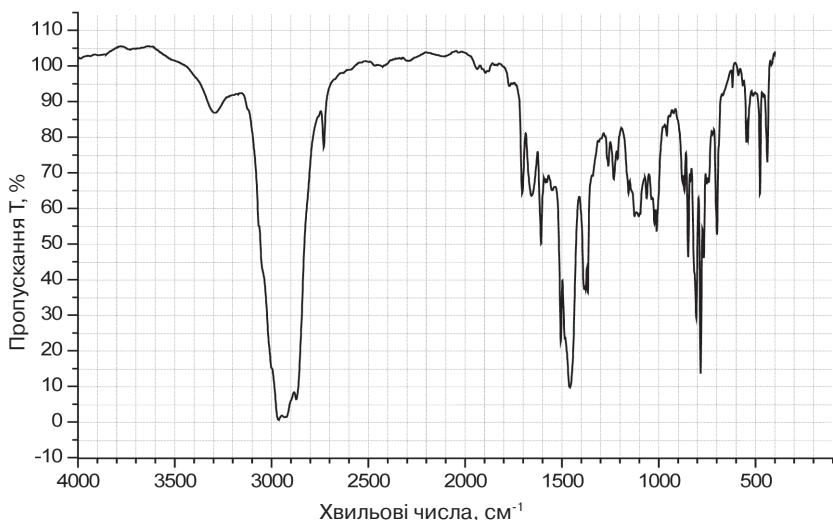

Рис. 3. ІЧ-спектр поглинання товарного зразка присадки Octimise D3042.

Інфрачервоний спектр поглинання дослідженої присадки товарного зразка миючої присадки Octimise D3042 має смуги поглинання, які характерні як для нафтових вуглеводнів так і для діючої речовини миючої присадки. При аналізі одержаних спектральних характеристик поглинання в інфрачервоній частині спектру речовини товарної миючої присадки Octimise D3042 встановлено, що речовина миючої присадки має смуги поглинання, обумовлені коливаннями аміногрупи (NH , NH_2) при 3300 та 1390 см^{-1} та смуги поглинання ефірної групи (C-O-C) при 1230 , 1110 та 1010 см^{-1} . Слід зазначити, що смуги поглинання ефірної групи на спектральній залежності для присадки Octimise D3042 мають меншу інтенсивність у порівнянні зі ІЧ-спектром поглинання товарного зразка миючої присадки Keropur R Pulsar 2.

На рисунку 4 наведено інфрачервоний спектр поглинання товарного зразка миючої присадки Octimise G2003.

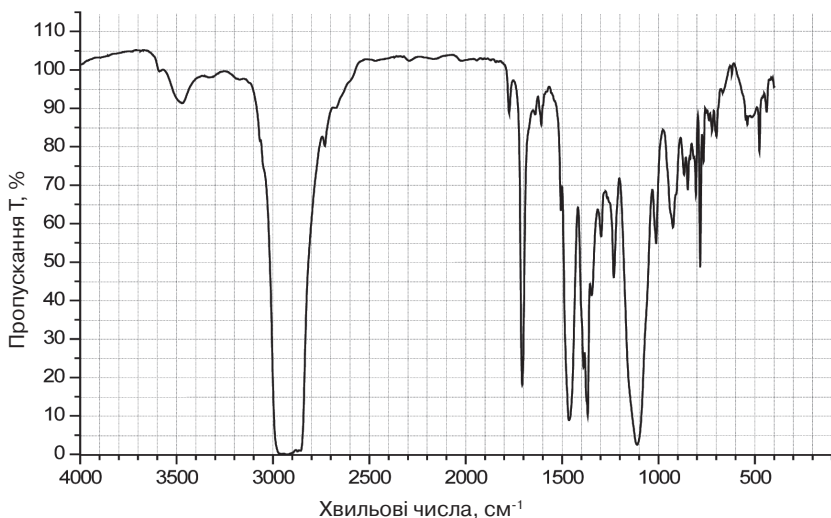

Рис. 4. ІЧ-спектр поглинання товарного зразка присадки Octimise G2003, шар товщиною 0,024 см.

Інфрачервоний спектр поглинання дослідженого товарного зразка присадки Octimise G2003 має характеристичні смуги поглинання нафтових вуглеводнів і смуги поглинання діючої речовини миючої присадки. При аналізі одержаних ІЧ-спектральних характеристик поглинання миючої присадки Octimise G2003 встановлено, що речовина миючої присадки має смуги поглинання, обумовлені коливаннями аміногрупи (NH , NH_2) при 3480 та 1390 cm^{-1} та смуги поглинання ефірної групи (C-O-C) при 1230, 1110 та 1010 cm^{-1} . За основними смугами поглинання спектральна характеристика для присадки Octimise G2003 подібна до іншої дослідженої миючої присадки Keropur R Pulsar 2, але відрізняється від останньої наявністю інтенсивної смуги поглинання при 1710 cm^{-1} . Слід зазначити, що товарні зразки присадок Keropur R Pulsar 2 та Octimise G2003 використовуються як миючі присадки для автомобільних бензинів.

При порівнянні інфрачервоних спектрів поглинання товарних зразків миючих присадок Keropur R Pulsar 2, Octimise D3042 та Octimise G2003 виявлені значні відмінності, які дозволяють диференціювати миючі присадки за видовою приналежністю та відрізняти різні марки миючих присадок однієї видової приналежності.

Так, присадки Keropur R Pulsar 2 і Octimise G2003 використовуються в автомобільних бензинах та мають інтенсивну смугу поглинання при 1110 см^{-1} . Для присадки Octimise D3042, яка використовується у дизельному паливі, смуга поглинання при 1110 см^{-1} має значно меншу інтенсивність та сформована у вигляді дублету двох близько розташованих смуг поглинання. Ця ознака дозволяє розрізняти миючі присадки різного видового призначення, а саме розрізняти миючі присадки, які використовуються в автомобільних бензинах від миючих присадок, які використовуються у дизельному паливі.

Інфрачервоний спектр поглинання товарного зразку миючої присадки Octimise G2003 відрізняється від спектральної характеристики присадки Keropur R Pulsar 2 наявністю інтенсивної смуги поглинання при 1710 см^{-1} . За подібними відмінностями у спектральних характеристиках можливо розрізняти різні марки миючих присадок одного виду.

Як було зазначено у першому розділі товарну миючу присадку додають до палива в межах $0,015\text{--}0,06\%$ по масі палива [7]. Незначна концентрація миючих присадок у складі автомобільного палива не дозволяє їх виявляти методом ІЧ-спектроскопії безпосередньо у товарних зразках бензинів.

На рисунку 5 наведено інфрачервоний спектр поглинання автомобільного бензину А-92 Євро, в якому згідно паспорту якості містяться миючі присадки. Як видно з наведеного зображення, в ІЧ-спектрі поглинання товарного зразка автомобільного бензину характерні смуги поглинання миючих присадок при 3480 , 1390 см^{-1} (коливаннями аміногрупи (NH , NH_2)) та смуги поглинання ефірної групи (C-O-C) при 1230 , 1110 та 1010 см^{-1} практично не розрізняються, що унеможливорює ідентифікацію речовини миючої присадки.

Незначна концентрація присадок в складі автомобільних палив унеможливорює безпосереднє визначення миючих присадок в складі товарних зразків автомобільних бензинів і потребує їх концентрування.

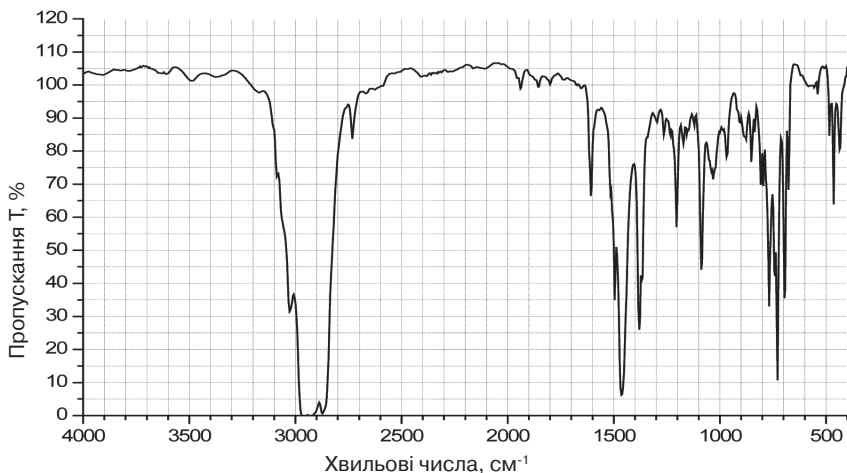

Рис. 5. ІЧ-спектр поглинання бензину марки АИ-92 Євро.

Концентрування автомобільних бензинів для подальшого дослідження методом інфрачервоної спектроскопії можливо здійснювати термічним випаровуванням зразків палив до сухого залишку.

Для перевірки можливості дослідження природи миючих присадок після випаровування палив були виготовлені модельні розчини досліджених зразків миючих присадок Keropur R Pulsar 2, Octimise D3042 та Octimise G2003 в петролейному ефірі з концентраціями 0,1 % об'ємних. В подальшому модельні розчини випаровувались в м'яких умовах при помірному нагріві у потоці нагрітого повітря. Після випаровування модельних зразків до сухого залишку проводилось дослідження природи присадок за допомогою методу молекулярної спектроскопії в ІЧ- області спектра (ІЧ-спектри поглинання реєструвались за описаних вище умов на віконцях із бромистого калію).

На рисунку 6 наведено ІЧ-спектр поглинання присадки Keropur R Pulsar 2, виділеної з модельного розчину після випаровування та селективної екстракції.

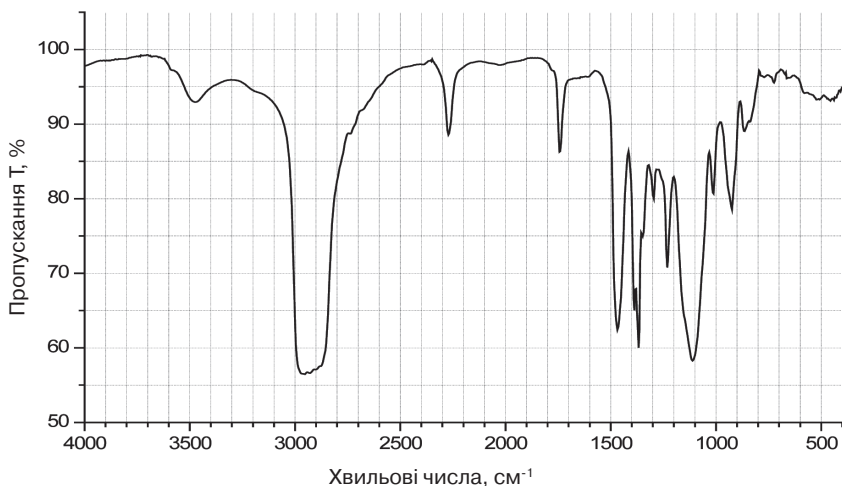

Рис. 6. ІЧ-спектр поглинання присадки Keropur R Pulsar 2 виробництва концерну BASF, виділеної з модельного розчину після випаровування та селективної екстракції.

З одержаної спектральної характеристики видно, що для ІЧ-спектрів поглинання сухого залишку після випаровування модельної паливної суміші характерна наявність всіх основних характерних смуг поглинання товарної миючої присадки Keropur R Pulsar 2, а саме: смуги поглинання, обумовлені коливаннями аміногрупи (NH , NH_2) при 3480 та 1390 cm^{-1} та смуги поглинання ефірної групи (C-O-C) при 1230, 1110 та 1010 cm^{-1} .

Аналогічним чином досліджувались модельні розчини з присадками Octimise D3042 та Octimise G2003. У всіх перевірених модельних розчинах в результаті випаровування зразків до сухого залишку та послідовного дослідження методом молекулярної спектроскопії в ІЧ-області спектра вдавалось надійно ідентифікувати наявність в складі паливної суміші миючої присадки та встановлювати її видову приналежність.

Таким чином, застосування спектроскопії поглинання в інфрачервоній частині спектру при дослідженні упарених до сухого залишку паливних сумішей дозволяє диференціювати миючі присадки за видовою приналежністю та відрізняти різні марки миючих присадок однієї видової приналежності.

Список використаних джерел

1. *Караулов А. К.* Автомобильные топлива. Бензины и дизельные: справочник / *А. К. Караулов, Н. Н. Худой.* — К., 1999. — 214 с.
2. *Емельянов В.* Автомобильный бензин и другие виды топлива: свойства, ассортимент, применение / *В. Емельянов.* — М.: Профиздат, 2005.
3. *ДСТУ 4839:2007.* Бензини автомобільні підвищеної якості. Технічні умови. — К.: Держстандарт України, 2007. — 28 с.
4. *ДСТУ 4840:2007.* Паливо дизельне підвищеної якості. Технічні умови. — К.: Держстандарт України, 2007. — 24 с.
5. [Електронний ресурс.] — Режим доступу: http://energy.ice.kpi.ua/files/2010_2/13_2010_2.pdf
6. [Електронний ресурс.] — Режим доступу: <http://vika5plot.livejournal.com/16000.html>
7. [Електронний ресурс.] — Режим доступу: <http://www.ukrbudmash.org.ua/aditives.htm>
8. Криминалистическое исследование нефтепродуктов и горюче-смазочных материалов: метод. пособие для экспертов, следователей и судей. — М., 1989. — Вып. II. — 176 с.
9. Экспертная практика и новые методы исследования / ВНИИСЭ. — М., 1979. — Вып. 11.

ДОСЛІДЖЕННЯ МОЮЩИХ ПРИСАДОК ДО МОТОРНИХ ПАЛИВ

*О. А. Сич
С. І. Стальмахович*

Рассмотрены основные виды присадок к моторным топливам. Согласно литературным данным моющие присадки являются наиболее распространенными присадками к автомобильным бензинам. В большинстве случаев моющие присадки содержат высокомолекулярные органические соединения на основе полиэфиров и полиаминов. Выявление наличия моющих присадок и установление их состава является актуальной задачей при исследовании моторных топлив.

Предложен комплексный подход при криминалистическом исследовании моющих присадок в моторных топливах, который включает хроматографические и спектральные методы исследования. Для установления наличия моющих присадок в автомобильных бензинах используется метод тонкослойной хроматографии. Данный метод позволяет на качественном уровне установить наличие моющих присадок в составе автомобильных бензинов. Наличие хроматографических зон полимерных соединений свидетельствует о присутствии моющих присадок в автомобильных бензинах.

Для идентификации моющих присадок и установления их вида предложено использовать метод молекулярной спектроскопии в инфракрасной области спектра. Для исследования используются упаренные образцы автомобильных бензинов. Мо-

ющие присадки характеризуются наличием полос поглощения, обусловленных колебаниями аминогруппы (NH , NH_2) при $3300\text{--}3480$ и 1390 см^{-1} и полосы поглощения эфирной группы (C-O-C) при 1230 , 1110 и 1010 см^{-1} . Перечисленные полосы поглощения не характерны для топлив на нефтяной основе и могут использоваться для идентификации присадок в составе моторных топлив. Моющие присадки разных марок имеют различный химический состав, что приводит к различию спектральных характеристик упаренных образцов бензинов. Это позволяет дифференцировать моющие присадки по видовой принадлежности и отличать различные марки моющих присадок одной видовой принадлежности.

RESEARCH DETERGENT ADDITIVES TO ENGIN FUELS

*O. A. Sych
S. I. Stalmahovich*

The main types of additives to motor fuels. According to the literature detergents are the most common additive to motor gasoline. Most detergents contain high molecular weight organic compound based on polyesters and polyamines. Identification of detergents and establishing their composition is an important task in the study of motor fuels.

A comprehensive approach to the forensic investigation of detergent additives in motor fuels, which includes chromatographic and spectroscopic methods. To determine the presence of detergents in motor gasolines TLC method is used. This method allows qualitatively establish the presence of detergents in the composition of motor gasoline. The presence of chromatographic zones polymeric compounds indicates the presence of detergents in motor gasolines.

For identification of detergents and determine their species is proposed to use the method of molecular spectroscopy in the infrared region of the spectrum. To investigate the use of evaporated samples of motor gasoline. Detergents are characterized by the presence of absorption bands due to variations amino (NH , NH_2) at $3300\text{--}3480$ and 1390 см^{-1} and absorption bands of the ester group (C-O-C) at 1230 , 1110 and 1010 см^{-1} . These absorption bands are not characteristic for petroleum based fuels and can be used to identify the additive in motor fuels. Detergents different brands have different chemical composition, leading to a difference of the spectral characteristics of the samples of evaporated gasoline. This allows us to differentiate detergents for species identification and to distinguish different brands of detergent additives of one species.

К. Караджян
начальник отдела физико-технических исследований
и химических экспертиз

Г. Каспарян
начальник отделения экспертиз наркотических,
сильнодействующих и ядовитых веществ

Национальное Бюро Экспертиз Республики Армения

ВНЕДРЕНИЕ И СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДИКИ ЭКСПЕРТНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ РАСТИТЕЛЬНЫХ КУРИТЕЛЬНЫХ СМЕСЕЙ И СОДЕРЖАЩИХСЯ В НИХ НАИБОЛЕЕ РАСПРОСТРАНЕННЫХ СИНТЕТИЧЕСКИХ КАННАБИНОИДОВ

Статья посвящена экспертному исследованию разных видов курительных смесей, в которых содержатся синтетические каннабиноиды. По результатам исследования разработана методика, которая в настоящее время применяется для обнаружения компонентов разных курительных смесей.

Введение. В настоящее время в мире существует большой интерес в сфере экспертных исследований синтетических каннабиноидов, содержащихся в разных видах курительных смесей. Содержащееся в курительных смесях число компонентов, являющихся синтетическими каннабиноидами, увеличивается изо дня в день, что вызывает необходимость проведения научно-исследовательских работ с целью, разработки и внедрения на основании полученных экспериментальных результатов методики обнаружения и количественного подсчета синтетических каннабиноидов с последующей её валидацией. Актуальность данного вопроса очевидна, так как в связи с появлением в Республике Армения курительных смесей «спайс» были подготовлены и в декабре 2014 года утверждены Национальным Собранием РА изменения в действующие списки наркотических веществ, оборот которых на территории РА запрещён. Изменения включают список синтетических каннабиноидов с их химическими формулами с определением их мелких, крупных и особо крупных размеров.

Для разработки и внедрения специальной методики, отдел физико-технических исследований и химических экспертиз Национального Бюро Экспертиз Республики Армения, имея большой опыт проведения экспертиз наркотических, сильнодействующих веществ и их прекурсоров, накопленную богатую базу данных, располагая современными хроматографическими, спектральными приборами и оборудованием, осуществил комплекс научно-исследовательских работ по обнаружению и идентификации содержащихся в растительных курительных смесях синтетических каннабиноидов, с последующим внесением полученных результатов в существующую в Бюро базу данных.

Данная статья посвящена экспертному исследованию, обнаружению и идентификации на конкретных примерах различными методами, базирующимися на современных научных исследованиях, содержания в курительных смесях синтетических каннабиноидов, в частности методами тонкослойной хроматографии (ТСХ), газовой хроматографии (ГХ), инфракрасной спектроскопии (ИКС) и масс-спектрометрии.

Исследованы курительные смеси неизвестного состава и курительные смеси, содержащие компонент «JWH-018», принадлежащий к группе нафтоиндоллов [1, 2].

Методы исследования, полученные результаты экспериментов и их обсуждение

Первым и важным шагом исследования для каждого отдельного компонента является корректно выполненная пробоподготовка, соответствующая данному прибору и/или оборудованию. Для нижеперечисленных методов исследования в лабораторных условиях, для эффективной и воспроизводимой экспертизы для каждого отдельного компонента, были разработаны разные схемы исследования. Этот подход был с успехом также реализован в исследованиях по определению содержащихся в курительных смесях синтетических каннабиноидов.

1. Исследование методом тонкослойной хроматографии (ТСХ)

Пробоподготовка. Образцы курительных смесей были экстрагированы этанолом или метанолом, при массово-объемном соотношении образец-растворитель, равном 1:10. Полученные экстракты были подогреты до температуры кипения растворителя, после чего были выдержаны в течение 30 минут при комнатной температуре. Экстракты были отфильтрованы на фильтровальной бумаге, после

чего была проведена тонкослойная хроматография при следующих условиях:

- стабильная фаза — хроматографическая пластинка типа «Силуфол» или «Сорбфил»;
- мобильная фаза — одна из нижеследующих систем растворителей (элюентов) в объемных соотношениях:

№1 — толуол,

№2 — гексан-ацетон (3:1),

№3 — гексан-хлороформ-ацетон (4:1:1),

№4 — толуол-ацетон-этанол-аммиак (25%) (45:45:7:3),

№5 — гексан-диэтиловый эфир (4:1),

№6 — толуол-этанол-триэтиламин (диэтиламин) (9:1:1).

Длина пробега — 10 см. Хроматографические пластинки были проявлены реактивами Марки и Манделина. В результате на хроматографических пластинках в исследуемых образцах появились типичные пятна с характерными для них хроматографическими коэффициентами подвижности (R_f). Результаты экспериментов приведены в таблице №1.

При проведении научно-исследовательских работ мы руководствовались следующим подходом: использование 2-х или 3-х разных систем растворителей (элюентов) и 2-х реактивов для достижения достоверной идентификации.

Хроматографические коэффициенты подвижности (R_f) приведены в настоящей статье в качестве ориентировочной информации. Необходимо отметить, что основными идентификационными факторами являются совпадения только со сравнительными стандартными веществами (свидетель) по коэффициенту R_f , совпадения по цвету пятен, а также совпадения поглощений и/или отражений, проявленных в ультрафиолетовых лучах.

Результаты исследования некоторых компонентов синтетических каннабиноидов по методу ТСХ

Таблица № 1

Компонент	Хроматографические коэффициенты подвижности (R_f) для следующих систем элюентов						Окрашивание пятен после проявки соответствующим реактивом	
	№1	№ 2	№ 3	№ 4	№ 5	№ 6	Марки	Манделин
JWH-018	0,15	0,52	0,87	0,85	0,20	0,70	Ярко-желтый → Желто-зеленый → Коричневый с зеленым оттенком	Фиолетовый → Фиолетовый с коричневым оттенком
CP47,497-C8	–	0,45	0,63	0,80	–	0,65	Ярко-желтый → Желто-зеленый → Коричневый с зеленым оттенком	Фиолетовый → Фиолетовый с коричневым оттенком
JWH-073	0,13	0,41	0,76	0,90	–	–	Ярко-желтый → Желто-зеленый → Коричневый с зеленым оттенком	Фиолетовый → Фиолетовый с коричневым оттенком
JWH-250	0,08	0,37	0,82	0,89	–	–	Желто-зеленый → Пепельно-коричневый → Розовый	Красно-фиолетовый

Следует отметить, что в экспертной практике часто встречаются такие объекты курительных смесей, которые по внешнему

виду и по запаху похожи на гашиш и марихуану. В связи с этим, осуществляя соответствующее химическое исследование и получая отрицательный результат на каннабиноиды, эксперт может оказаться в затруднительном положении. Поэтому, после проявки хроматографической пластинки реактивом «Прочный синий Б (ББ)», независимо от присутствия каннабиноидов, также необходимо немедленно осуществить дополнительную проявку реактивами Марки и/или Фрейде, что в итоге позволит утверждать или отрицать присутствие в исследуемом образце любого компонента из группы синтетических каннабиноидов [4, 5].

Исследование курительной смеси, содержащей компонент «JWH-018», методом ТСХ было проведено в вышеупомянутых системах растворителей (элюентов). Во всех случаях как «свидетельные» вещества были использованы метанольные экстракты димедрола, токоферола ацетата (витамин Е), опия и метамфетамина.

Во всех вышеупомянутых системах растворителей (элюентов), при проявке хроматографической пластинки реактивом Марки, во всех шести образцах курительных смесей, содержащих компонент «JWH-018» при значении R_f соответственно равных 0,15; 0,52; 0,87; 0,85; 0,20 и 0,70 появились пятна ярко-желтого цвета, после чего цвет перешел в желто-зеленый, а затем в коричневый с зеленым оттенком. При проявке хроматографической пластинки реактивом Манделина, соответствующие пятна окрасились в фиолетовый цвет, после чего появился еще и коричневый оттенок.

В вышеупомянутых системах растворителей (элюентов) № 2, № 3, № 4 и № 6 при проявке хроматографической пластинки реактивом Марки в образцах курительных смесей, содержащих компонент «CP47,497-C8» при значении R_f соответственно равных 0,45; 0,63; 0,80 и 0,65 появились пятна ярко-желтого цвета, после чего цвет перешел в желто-зеленый, а затем в коричневый с зеленым оттенком. При проявке хроматографической пластинки реактивом Манделина соответствующие пятна окрасились в фиолетовый цвет, после чего появился еще и коричневый оттенок. В системах растворителей (элюентов) № 1 и № 5 при проявке хроматографической пластинки реактивами Марки и Манделина в образце курительной смеси, содержащей компонент «CP47,497-C8» никакого пятна отсутствовали.

В вышеупомянутых системах растворителей (элюентов) №1, № 2, № 3 и № 4 при проявке хроматографической пластинки реактивом Марки в образцах курительных смесей, содержащих компонент

«JWH-073» при значениях R_f соответственно равных 0,13; 0,41; 0,76 и 0,90 появились пятна ярко-желтого цвета, после чего цвет перешел в желто-зеленый, а затем в коричневый с зеленым оттенком. При проявке хроматографической пластинки реактивом Манделина соответствующие пятна окрасились в фиолетовый цвет, после чего появился еще и коричневый оттенок. В системах растворителей (элюентов) №5 и №6 при проявке хроматографической пластинки реактивами Марки и Манделина в образце курительной смеси, содержащей компонент «JWH-073», пятна отсутствовали.

Исследование курительной смеси с неизвестным составом методом ТСХ было проведено в вышеприведенной системе растворителей (элюентов) №4. Как вещество «свидетель» был использован метанольный экстракт курительной смеси, содержащей компонент «JWH-018». При проявке хроматографической пластинки реактивом Марки в исследуемом образце при значении R_f равному 0,89 появилось пятно желто-зеленого оттенка, после чего оттенок перешел в пепельно-коричневый, а затем, при распылении хроматографической пластинки водой, в розовый. При проявке хроматографической пластинки реактивом Манделина соответствующее пятно окрасилось в красно-фиолетовый оттенок.

2. Исследование методом газовой хроматографии (ГХ)

Метод газовой хроматографии (ГХ) был применен для идентификации и количественного подсчета каннабиноидов и синтетических каннабиноидов.

Вышеупомянутый экстракт курительной смеси, содержащей компонент «JWH-018», был разбавлен метанолом 25 раз, после чего отдельно был приготовлен раствор токоферола ацетата (витамин Е) с концентрацией 0,6 мг/мл (как дополнительный внутренний стандарт). Полученные растворы были смешаны в объемном соотношении 1:1 и исследованы с помощью газ-хроматографа модели «НР-6890» в следующих условиях:

- детектор — пламенно-ионизационный,
- колонка — стеклянная, капиллярная, 10 метров,
- жидкая фаза — силоксан,
- газ-носитель — водород,
- температура испарителя — 250°C,
- температура детектора — 250°C,
- температура камеры — 75°C–280°C (с шагом подъема температуры 25°C/мин).

В качестве универсального внутреннего стандарта был использован метанольный раствор метилстеарата с концентрацией 1 мг/мл.

При необходимости количественный подсчет содержащихся в курительных смесях синтетических каннабиноидов был проведён методом внутреннего стандарта. В качестве внутреннего стандарта был использован метанольный раствор метилстеарата с концентрацией 1 мг/мл.

Из исследуемых курительных смесей были взяты усреднённые образцы весом 10-20 мг, к которым добавлялся 1 мл метанольного раствора метилстеарата с концентрацией 1 мг/мл. Полученные экстракты, после встряхивания и выдержки в течении 1 часа, фильтровались при помощи фильтровальной бумаги и подвергались исследованию методом ГХ при вышеупомянутых условиях.

Для каждого исследуемого образца были проведены по крайней мере 3 исследования, исходя из результатов которых определялась средняя величина количественного содержания конкретного синтетического каннабиноида [6,7].

На хроматографическом диаграмном изображении, в исследуемом образце курительной смеси, содержащей компонент «JWH-018», появились пики, характерные для следующих компонентов:

- метилстеарат — время удерживания — 6,623 мин,
- токоферола ацетат — время удерживания — 9,601 мин,
- «JWH-018» — время удерживания — 9,677 мин (относительное время удерживания — 1,461).

Экстракт, приготовленный из курительной смеси неизвестного состава, также был исследован с помощью газовой-хроматографического прибора модели «HP-6890» в тех же условиях, что и экстракт курительной смеси, содержащий компонент «JWH-018».

В этом случае на хроматографическом диаграмном изображении, в образце курительной смеси неизвестного состава, появились пики, характерные для следующих компонентов:

- метилстеарат — время удерживания — 6,592 мин,
- компонент курительной смеси неизвестного состава — время удерживания — 10,207 мин (относительное время удерживания — 1,548).

3. Исследование методом инфракрасной спектроскопии (ИКС)

В первую очередь, отметим, что метод инфракрасной спектроскопии (ИКС) для исследования содержащихся в курительных смесях компонента «JWH-018» и компонента курительной смеси не-

известного состава, был применён только после предварительного отделения этих компонентов методом ТСХ.

В рассматриваемом способе, полученные методом ТСХ характерные пятна, которые обнаруживаются в ультрафиолетовых лучах (коэффициент R_f соответственно в районе 0,9 и 0,85), были отмечены графитным карандашом (пластинка реактивами не проявлялась). После этого отмеченные участки пластинки ТСХ были соскоблены от пластинок вместе с сорбентом и после отделения были экстрагированы в малом количестве метанола. Полученные метанольные экстракты были отфильтрованы при помощи фильтровальной бумаги, с целью полного отделения сорбента. Фильтраты были высушены в потоке воздуха и были собраны сухие остатки. Последние были исследованы методом ИКС, с помощью спектрометра модели «IR Prestige-21 FTIR», в режиме отражения, в системе измерения ATR, в инфракрасных длинах волн от 4000 до 650 см^{-1} и со сканированием 16 раз.

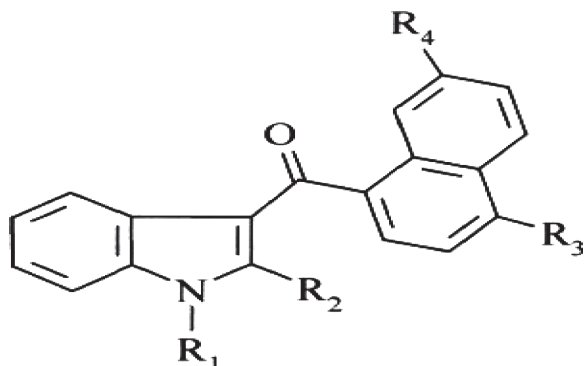
Компонент «JWH-018» дал максимальные поглощения в таких ИК волновых длинах, которые характерны для следующих функциональных групп:

- валентные колебания ароматического кольца — 1576–1600 см^{-1} ,
- деформационные колебания группы C–H — 933–1227 см^{-1} ,
- колебания пирольной группы — 2937–3060 см^{-1} ,
- валентные колебания группы $>\text{C}=\text{O}$ — 1650–1800 см^{-1} .

Компонент курительной смеси неизвестного состава, также как компонент «JWH-018», дал максимальные поглощения в таких ИК длинах волн, которые характерны для следующих функциональных групп:

- валентные колебания ароматического кольца — 1376–1528 см^{-1} ,
- деформационные колебания группы C–H — 964–1232 см^{-1} ,
- колебания пирольной группы — 2930–3136 см^{-1} ,
- валентные колебания группы $>\text{C}=\text{O}$ — 1650–1800 см^{-1} .

В обоих случаях полученные результаты соответствуют нафтоиндолам, имеющим следующую структурную формулу:

В данном случае R_1 соответствует группе пентил (C_5H_{11}), а R_2 , R_3 и R_4 — водороду (H).

Следует отметить, что полученный ИК спектр компонента «JWH-018» соответствует результатам подобных исследований, проведенных за границей, в особенности, результатам «Федеральной Службы Контроля Оборота Наркотических средств» Российской Федерации и одной из американских крупнейших компаний (которая является ведущим поставщиком ГХ, ИКС, высокоэффективной жидкостной хроматографии (ВЭЖХ) и других приборов и инструментов), как по общему виду, так и по ИК поглощениям в определенных длинах волн [8].

4. Исследование методом масс-спектрометрии

Экстракт, приготовленный из курительной смеси неизвестного состава был также исследован с помощью масс-спектрометра модели «GC-7890A MSD-5975C».

При проведении исследований с использованием метода масс-спектропии в качестве газа-носителя был использован гелий с чистотой 99,999% производства фирмы «PGNIG». Перед каждым исследованием прибор подвергался самотестированию и тюнингу.

Исследования выполнены при следующих условиях:

- параметры ГХ: — колонка — HP-5MS 5% Фенил Метил Силоксан, 30 метров,
- газ-носитель — гелий,
- температура испарителя — 280°C ,
- температура камеры — 100°C – 300°C ($40^{\circ}\text{C}/\text{мин}$),
- параметры МСД: — температура квадрополя — 150°C ,
- температура источника ионизации — 230°C .

На хроматографическом диаграмном изображении, в образце курительной смеси неизвестного состава появился пик, характерный компоненту «JWH-250» или 2-(2-метоксифенил)-1-(1-пентилиндолил)этанол [3,9].

Выводы. Основываясь на результатах проведенных исследований, разработана новая методика экспертного исследования растительных курительных смесей, которая применяется для обнаружения и количественного подсчета компонентов, содержащихся в различных растительных курительных смесях. Согласно разработанной методике, экспертное исследование растительных курительных смесей должно осуществляться в следующем порядке:

1. Внешний осмотр массы, взвешивание, пробоотбор (средний образец), оптическое микроскопическое исследование.

2. Начальная стадия исследования с целью исключения в образце присутствия натуральных каннабиноидов и наркотических алкалоидов опия, необходимо выполнить исследование методами капельных химических (цветных) тестов и тонкослойной хроматографии в соответствии с установленными методиками исследования наркотиков, получаемых из конопли и снотворного мака.

3. Заключительная идентификация компонентов выполняется инструментальными методами: газовая хроматография, инфракрасная спектроскопия, а также хромато-масс-спектрометрия или высокоэффективная жидкостная хроматография.

4. Оценка всех проведенных исследований и формулировка выводов.

Согласно разработанной методике, вывод формулируется следующим образом:

«Представленная для экспертного исследования растительная масса с чистым весом „X“, грамм, содержит синтетический каннабиноид (каннабиноиды) (например, JWH-018), который включен в список «Контролируемых в республике Армении наркотиков, психоактивных веществ и их прекурсоров».

Список використаних джерел

1. *Christian Steup*, «Untersuchung des Handelsproduktes «Spice »» — THC PHARM GmbH [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.thc-pharm.de>.
2. *Investigating a not-so-natural high* // American Chemical Society / Analytical Chemistry. — 2009. — May 1. — P. 3205–3207.

3. *Auwarter V.* Spice and other herbal blends: harmless incense or cannabinoid designer drugs? / Volker Auwarter, Sebastian Dresen, Wolfgang Weinmann etc. // Journal of Mass Spectrometry. — Vol. 44, Is. 5. — May 2009. — P. 832–837 [Journal of Mass Spectrometry (2009, DOI 10.1002/jms.1558)].
4. *Определение вида наркотических средств, получаемых из конопли и мака: метод. рек. / В. И. Сорокин, Е. П. Савенко, Е. П. Семкин и др. — М.: ЭКЦ МВД России, 1995.*
5. *Криминалистическое исследование героина: метод. рек. / В. И. Сорокин, Г. В. Любецкий, М. А. Макаров, М. А. Дроздов, М. В. Чибисова, В. П. Мелкозеров, И. Э. Чефранов, Е. А. Симонов. — М.: ЭКЦ МВД России, 2005.*
6. *Дроздов М. А.* Исследование растительных смесей («спайсов»), содержащих наиболее распространенные синтетические каннабиноиды / М. А. Дроздов, В. В. Гладырев, Мелкозеров В.П. // Информационное письмо. — М.: ЭКЦ МВД России, 2010.
7. *Spice: A never ending story? / R. Lindigkeit et al. // Forensic Science International. — 2009. — 191 — P. 58–63.*
8. *John W. Huffman* 3-Indolyl-1-naphthylmethanes: New Cannabimimetic Indoles Provide Evidence for Aromatic Stacking Interactions with the CB1 Cannabinoid Receptor / John W. Huffman et al. // Bioorganic & Medicinal Chemistry . — 2003. — 11. — P. 539-549.
9. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.swgdrug.org/Monographs/JWH-250.pdf>.

ВНЕДРЕНИЕ И СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДИКИ ЭКСПЕРТНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ РАСТИТЕЛЬНЫХ КУРИТЕЛЬНЫХ СМЕСЕЙ И СОДЕРЖАЩИХСЯ В НИХ НАИБОЛЕЕ РАСПРОСТРАНЕННЫХ СИНТЕТИЧЕСКИХ КАННАБИНОИДОВ

*К. Караджян
Г. Каспарян*

В настоящее время в мире существует большой интерес в сфере экспертных исследований синтетических каннабиноидов, содержащихся в разных видах курительных смесей. Содержащееся в курительных смесях число компонентов, являющихся синтетическими каннабиноидами, увеличивается изо дня в день, что вызывает необходимость проведения научно-исследовательских работ с целью, разработки и внедрения на основании полученных экспериментальных результатов методики обнаружения и количественного подсчета синтетических каннабиноидов с последующей её валидацией. Актуальность данного вопроса очевидна, так как в связи с появлением в Республике Армения курительных смесей «спайс» были подготовлены и в декабре 2014 года утверждены Национальным Собранием РА изменения в действующие списки наркотических веществ, оборот которых на территории РА за-

прещён. Изменения включают список синтетических каннабиноидов с их химическими формулами с определением их мелких, крупных и особо крупных размеров.

Для разработки и внедрения специальной методики, отдел физико-технических исследований и химических экспертиз Национального Бюро Экспертиз Республики Армения, имея большой опыт проведения экспертиз наркотических, сильнодействующих веществ и их прекурсоров, накопленную богатую базу данных, располагая современными хроматографическими, спектральными приборами и оборудованием, осуществил комплекс научно-исследовательских работ по обнаружению и идентификации содержащихся в растительных курительных смесях синтетических каннабиноидов, с последующим внесением полученных результатов в действующую в Бюро базу данных.

Данная статья посвящена экспертному исследованию, обнаружению и идентификации на конкретных примерах различными методами, базирующимися на современных научных исследованиях, содержания в курительных смесях синтетических каннабиноидов, в частности методами тонкослойной хроматографии (ТСХ), газовой хроматографии (ГХ), инфракрасной спектроскопии (ИКС) и масс-спектрометрии.

Исследованы курительные смеси неизвестного состава и курительные смеси, содержащие компонент «JWH-018», принадлежащий к группе нафтоиндолов.

INTRODUCTION AND DEVELOPMENT OF METHODOLOGY FOR FORENSIC RESEARCH OF HERBAL SMOKE MIXTURES AND WIDESPREAD SYNTHETIC CANNABINOIDS CONTAINING IN THEM

*K. Gharajyan
H. Kasparyan*

Nowadays high interest exists in express analysis of different types of smoke mixtures containing synthetic cannabinoids. The diversity of psychoactive components has a tendency to grow, which dictates to perform scientific researches in order to elaborate and introduce corresponding established methodology for determination and quantitative calculation of synthetic cannabinoids containing in smoke mixtures. The aim is to have an elaborated and established methodology, which will allow to determine mentioned above components and to struggle with their illegal circulation, when these components are included in the list of „Controlled drugs, psychoactive substances and their precursors registered in the Republic of Armenia,,.

For elaboration and introduction of this methodology the experts of Physical Technical Examinations and Chemical Expertises Department of National Bureau of Expertises, National Academy of Sciences Republic of Armenia, having great experience of examinations of drugs, psychoactive substances and their precursors, wide database, corresponding tools and equipment, such as gas chromatography device, infrared spectroscope and chromato-mass spectrometer, performed corresponding research for determination and inclusion in database of synthetic cannabinoids containing in smoke mixtures.

This article is devoted to expert analysis of smoke mixtures containing synthetic cannabinoids on specific examples by methods of thin layer chromatography (TLC), gas chromatography (GC), infrared spectroscopy (IR) and chromato-mass spectrometry.

We researched the smoke mixture, which belong to group naphtoilindols and contains component JWH-018 and the smoke mixture with unknown compound

УДК 343.132.1

В. В. Пасічник
начальник сектору експертизи наркотичних засобів,
психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів

С. В. Шкурдода
начальник відділу

*Науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
при УМВС України в Черкаській області*

О. О. Посільський
кандидат хімічних наук, завідувач відділу

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

ПРО ПРАКТИКУ ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ КОМПЛЕКСУ ХІМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ПО ДОСЛІДЖЕННЮ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ ТА ПРЕКУРСОРІВ

У статті на підставі аналізу положень теорії доказового права, зокрема методології судової ідентифікації, проаналізовано процесуальну та не процесуальну її форми. За результатами аналізу надані пропозиції до чинного Кримінального процесуального кодексу України.

Своєчасне виявлення і ліквідація підпільних нарколабораторій є одним з пріоритетних напрямків роботи органів внутрішніх справ щодо боротьби з незаконним наркообігом. При документуванні злочинів за ст. 313 КК України виникають певні проблеми, які пов'язані із залученням фахівців різних напрямків, необхідністю проведення допиту підозрюваного з залученням спеціаліста-хіміка, необхідніс-

This article is devoted to expert analysis of smoke mixtures containing synthetic cannabinoids on specific examples by methods of thin layer chromatography (TLC), gas chromatography (GC), infrared spectroscopy (IR) and chromato-mass spectrometry.

We researched the smoke mixture, which belong to group naphtoilindols and contains component JWH-018 and the smoke mixture with unknown compound

УДК 343.132.1

В. В. Пасічник
начальник сектору експертизи наркотичних засобів,
психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів

С. В. Шкурдода
начальник відділу

*Науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
при УМВС України в Черкаській області*

О. О. Посільський
кандидат хімічних наук, завідувач відділу

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

ПРО ПРАКТИКУ ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ КОМПЛЕКСУ ХІМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ПО ДОСЛІДЖЕННЮ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ ТА ПРЕКУРСОРІВ

У статті на підставі аналізу положень теорії доказового права, зокрема методології судової ідентифікації, проаналізовано процесуальну та не процесуальну її форми. За результатами аналізу надані пропозиції до чинного Кримінального процесуального кодексу України.

Своєчасне виявлення і ліквідація підпільних нарколабораторій є одним з пріоритетних напрямків роботи органів внутрішніх справ щодо боротьби з незаконним наркообігом. При документуванні злочинів за ст. 313 КК України виникають певні проблеми, які пов'язані із залученням фахівців різних напрямків, необхідністю проведення допиту підозрюваного з залученням спеціаліста-хіміка, необхідніс-

тю проведення комплексу хімічних, хіміко-технологічних експертиз тощо. Прикладом документування факту виявлення підпільної лабораторії по виготовленню психотропної речовини — амфетаміну є наступний: 25.09.2007 року в ході проведення санкціонованого обшуку в одному із сіл Черкаського району Черкаської області було встановлено, що гр. К., за освітою інженер-технолог, за допомогою спеціального хімічного обладнання та реактивів займався виготовленням психотропної речовини — амфетаміну. Під час обшуку встановлено, що обладнання та різні реактиви знаходиться в приміщенні літньої кухні, яка була оснащена витяжною вентиляцією, водогоном та підводом електричної енергії. Також у вказаному приміщенні виявлено хімічні прилади, посуд, речовини та реактиви.

За допомогою спеціалістів-хіміків було зафіксовано, виявлено та вилучено наступне: документи, а саме: сертифікати якості на реактиви та накладні на них; колби круглі плоскодонні, кульковий холодильник із водопровідними шлангами, конічні плоскодонні колби, саморобна установка для вакуумного фільтрування, електронні ваги, електронний термометр, прес, саморобна електрична плитка, кавомолка та саморобний нагрівальний пристрій для висушування; всі реактиви, які знаходилися в приміщенні, відходи виробництва, проміжний продукт виробництва (кристалічну речовину жовтого кольору), порошкоподібну речовину білого кольору.

Ретельність та кваліфікований підхід до огляду місця події дозволили виявити комплекс ознак, які характеризують підпільну лабораторію, як то [1]: наявність певного приміщення; оснащення вказаного приміщення витяжною вентиляцією та водогоном; оснащення промисловим та кустарним обладнанням, за допомогою якого проводився хімічно-технологічний процес синтезу амфетаміну.

Слідчим управлінням УМВС України в Черкаській області було призначено комплекс хімічних експертиз, в тому числі по дослідженню наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, хіміко-технологічні експертизи по вилученому обладнанню та хіміко-технологічні експертизи схеми синтезу амфетаміну. Вказані експертизи були виконані фахівцями відділу спеціальних видів експертизи НДЕКЦ при УМВС України в Черкаській області. Згідно висновків експерта порошкоподібні речовини білого кольору, які надані на експертизу, містять в своєму складі амфетамін-сульфат з достатньо високим відсотковим вмістом (до 73%). Вилучені кристалічні речовини жовтого кольору являються фенілнітропропеном.

За запитом слідчого, для кваліфікованого допиту гр. К., було запрошено спеціаліста-хіміка НДЕКЦ при УМВС України в Черкаській області. Наявність кваліфікованого спеціаліста дозволило професійно та повно з'ясувати специфічні питання, які лягли в основу доказової бази для пред'явлення слідчим звинувачення за ст. 313 КК України, відтворити схеми синтезу психотропної речовини — амфетаміну.

При вивченні протоколу допиту К. було встановлено, що в даному матеріалі вірогідно викладено опис методики отримання психотропної речовини — амфетаміну за «нітrostиropyльною» схемою синтезу.

Процес складається (згідно опису) з кількох стадій: I стадія — отримання проміжного продукту — фенілнітропропену реакцією взаємодії бензальдегіду з нітроетаном; II стадія — очищення та виділення фенілнітропропену; III стадія — приготування активованого алюмінію; IV стадія — відновлення фенілнітропропену до амфетаміну у формі ацетату; V стадія — переведення ацетату амфетаміну в амфетамін-основу, з подальшим її відділенням; VI стадія — отримання амфетаміну сульфату; VII стадія — отримання кристалічного амфетаміну сульфату (готового продукту).

Під час проведення експертизи було опрацьовано відповідну літературу, проведено консультації з викладачами кафедри неорганічної та органічної хімії Черкаського Національного університету ім. Б. Хмельницького, які надали методичні рекомендації по теоретичним проблемам вивчення умов та методики синтезу амфетаміну.

В результаті вивчення літератури з органічної хімії [2–3] нами встановлено, що альдегіди, зокрема бензальдегід, може реагувати з нітропохідними метанового ряду з утворенням ненасичених сполук — $\alpha\beta$ ненасичених кетонів. Вказана реакція є однією з реакцій отримання нітrostиropyлів, в тому числі і для отримання фенілнітропропену. Для очищення фенілнітропропену, який отримувався в нарколабораторії, застосовувався метод фільтрування під вакуумом.

Третя стадія синтезу — приготування активованого алюмінію (амальгами алюмінію) за допомогою солей ртуті. Для отримання амальгами алюмінію (згідно з показами гр. К) використовувалися відрізки алюмінієвого дроту довжиною 1-2 см, або можливо використання харчової алюмінієвої плівки, яку можна придбати в мережі господарчих та продуктових магазинів. Ртуть (згідно з показами гр. К) добувалася з термометрів. Для отримання нітрату ртуті змішува-

лися ртуть, амонію нітрат та концентрована сульфатна кислота. В результаті реакції амонію нітрату та сульфатної кислоти утворюється концентрована нітратна кислота, яка в свою чергу реагує з ртуттю, утворюючи нітрат ртуті (II).

За звичайних умов алюміній покритий тонкою плівкою оксиду, який зумовлює досить високу стійкість металічного алюмінію до дії навколишнього середовища та різних хімічних реагентів. Саме для зняття оксидної плівки з металічного алюмінію застосовується реакція з нітратом ртуті (II). При цьому на поверхні алюмінію проходить реакція заміщення, а металічний алюміній утворює на своїй поверхні амальгаму. Амальгама алюмінію набагато реакційно здатніша, ніж металічний алюміній, вкритий оксидною плівкою.

При четвертій стадії синтезу проводиться реакція отриманої амальгами алюмінію з ацетатною кислотою. При цьому утворюється атомарний гідроген, який є надзвичайно сильним відновником. Атомарний гідроген: а) відновлює нітрогрупу фенілнітропропену до аміногрупи; б) проводить гідрогенізацію подвійного зв'язку фенілнітропропену. При цьому утворюється амфетамін, який реагуючи з надлишком ацетатної кислоти утворює ацетат амфетаміну.

На п'ятій стадії для відділення амфетаміну до реакційної суміші додається водний розчин КОН чи NaOH. При цьому: а) нейтралізується надлишок ацетатної кислоти; б) проходить реакція між алюмінієм та лугом з утворенням розчинного алюмінату калію чи натрію; в) проходить реакція ацетату амфетаміну з лугом, при цьому утворюється амфетамін-основа у вигляді масла.

Відділення амфетаміну — основи від маточного розчину зазвичай проводиться за допомогою ділильної лійки. Утворена амфетамін-основа при взаємодії з сульфатною кислотою утворює амфетамін-сульфат, який кристалізується з розчину (VII, кінцева стадія синтезу).

Таким чином нами було встановлено, що в протоколі допиту гр. К. викладено опис методики синтезу психотропної речовини — амфетаміну, яка розписана по стадіям технологічного процесу з вказуванням необхідного обладнання та реактивів для синтезу. Використання певних речовин (бензальдегіду, нітроетану, фенілнітропропену, оцтової кислоти, ацетату амонію, металічного алюмінію, ртуті, лугу (KOH чи NaOH), ізопропанолу) та порядок дій з вказаними речовинами, відповідає хімічним процесам, які відомі з літературних джерел по органічній хімії та методикам дослідження психотропної речовини — амфетаміну.

Підсумовуючи вище вказане можна зробити наступні висновки:

- у вказаному випадку синтез амфетаміну був проведений з речовин, жодна з яких не підпадає під передбачені нормативними документами заходи контролю;

- для синтезу амфетаміну не обов'язково мати спеціальне хімічне обладнання. Для цього достатньо хімічного обладнання загального призначення. До хімічного обладнання та посуду загального призначення відносяться ті предмети, які завжди повинні бути в лабораторії і без яких неможливо провести більшість робіт (різноманітні хімічні колби (круглі, конічні), хімічні стакани, перехідники, хімічні холодильники (Алліна, Дімрота, Лібіха, дефлегматори), дільні лійки тощо). Вказане хімічне обладнання можливо закупити цілком легально на фірмах, які поставляють хімічний лабораторний скляний посуд;

- синтез амфетаміну за «нітростирольною» схемою можна здійснити за допомогою речовин, які згідно «Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» затвердженого Постановою Кабінету Міністрів від 06.05.2000 року №770 (зі змінами)» не підпадають під заходи контролю, а саме — нітроетану та бензальдегіду, отже, які можливо закупити цілком легально на фірмах, які поставляють хімічні реактиви; при взаємодії нітроетану з бензальдегідом утворюється проміжний кристалічний продукт — фенілнітропропен, який також згідно «Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» затвердженого Постановою Кабінету Міністрів від 06.05.2000 року №770» (зі змінами) не підпадає під заходи контролю;

- не виключена можливість синтезу амфетаміну безпосередньо з фенілнітропропену, який можливо закупити цілком легально на фірмах, які поставляють хімічні реактиви, в тому числі і через мережу Інтернет [11-13];

- синтез амфетаміну з проміжного продукту (фенілнітропропену) проходить фактично в одну стадію, не викликає труднощів та не потребує дефіцитних та коштовних реактивів і обладнання, які підпадають під заходи контролю;

- існує вірогідність розділення лабораторії на дві частини: перша частина лабораторії може легально синтезувати проміжний продукт — фенілнітропропен (або цілком легально заповувати у представників фірм, які торгують хімічними реактивами). Друга ж частина лабораторії (нелегальна) — займатися синтезом амфетаміну.

При цьому вказані лабораторії можуть бути абсолютно самостійними, тобто знаходитися на певній, досить значній відстані (в іншому місті, районі, селі, в іншій області і т.д.), що, безумовно, ускладнює документування злочинної діяльності підпільної лабораторії по виготовленню психотропної речовини.

Виходячи з вищевикладеного, для якісного експертного супроводження матеріалів кримінального провадження, матеріалами якого є лабораторії по нелегальному виготовленню наркотичних засобів, психотропних речовин чи прекурсорів на нашу думку необхідно:

- при проведенні огляду місця події по факту виявлення нарколабораторії в обов'язковому порядку необхідно залучати спеціалістів-хіміків, які кваліфіковано нададуть допомогу слідчому в огляді місця події, вилучаючи при цьому всі необхідні речові докази;

- при допиті обвинуваченого присутність спеціаліста-хіміка також є необхідною умовою, так як спеціаліст-хімік професійно та повно може з'ясувати специфічні питання, які можуть лягти в основу доказової бази для пред'явлення слідчим звинувачення за ст. 313 КК України, відтворити схеми синтезу наркотичного засобу чи психотропної речовини;

- в експертній практиці іноді виникають такі нестандартні ситуації, які вимагають застосування нетрадиційних спеціальних знань, а тому в таких випадках доцільно отримувати консультації з професорсько-викладацьким складом відповідних вищих навчальних закладів (кафедри органічної, неорганічної, аналітичної хімії, хімічної технології тощо), що дає можливість значно зекономити час при вивченні відповідної літератури та більш повно вияснити моменти, які виникають при проведенні експертизи, підібрати більш повно літературні джерела;

- під час проведення огляду місця події та обшуків необхідно також вилучати комп'ютерне обладнання, електронні носії інформації, на яких можливо міститься, як інформація по синтезу наркотичного засобу чи психотропної речовини, так і інформація по джерелах постачання вихідних речовин.

На жаль, інформація по виготовленню наркотичних засобів та психотропних речовин знаходиться у відкритому доступі в мережі Інтернет, в тому числі і у вигляді «відео уроків» [15], що дозволяє практично кожній людині, яка має елементарні навички роботи з хімічними реактивами та посудом (достатньо шкільного курсу), провести синтез [14–18].

До вищевикладеного слід додати, що починаючи з 2006 року відділом спеціальних видів експертизи НДЕКЦ при УМВС України в Черкаській області було проведено експертизи більше ніж за 10 матеріалами по дослідженню нелегальних лабораторій, які займалися синтезом амфетаміну саме за вищевказаною (нітростирольною) схемою.

Список використаних джерел

1. *Виявлення та ліквідація підпільних лабораторій по виготовленню наркотичних засобів та психотропних речовин: метод. рек. / Г. В. Пасічник, М. С. Хруппа, В. М. Жмійко, О. Г. Дячук, О. П. Замошець, Р. М. Павленко, О. М. Стрільців.* — К.: РВВ МВС України, 2000 — 24 с.
2. *Физер Л. Органическая химия: углуб. курс. / Л. Физер, М. Физер: пер. с англ.* — М.: Химия, 1966. — Т. 1. — 680 с.
3. *Несмеянов А. Н. Начала органической химии / А. Н. Несмеянов, Н. А. Несмеянов.* — М.: Химия, 1969. — 630 с.
4. *Воскресенский П. И. Техника лабораторных работ / П. И. Воскресенский.* — М.: Химия, 1969. — 720 с.
5. *Сегеда А. С. Аналітична хімія. Якісний аналіз: навч. -метод. посіб. / А. С. Сегеда.* — К.:ЦУЛ, 2002. — 524 с.
6. *Можливості криміналістичного дослідження амфетамінів та їх похідних: метод. посіб.* — К.: МВС України, ДНДЕКЦ, 2003, — 17 с.
7. *Шимановський С. О. Дослідження наркотиків, поширених на території України: метод. рек. / С. О. Шимановський, В. Т. Машикін, О. П. Замошець, І. В. Семенова.* — К.: МВС України. — 1997.
8. *Clarke's Analisis of Drugs and Poisons / Ed. by Anthony C. Moffat, M David Osselton, Brian Widdop.* — Third Ed. — London: the Pharmaceutical Press, 2004.
9. *Можливості криміналістичного дослідження амфетамінів та їх похідних: метод. посіб.* — К.: МВС України, ДНДЕКЦ. — 2003.
10. *Экспертное исследование производных амфетамина / И. Г. Алексеев, А. В. Беляев, М. А. Дроздов, Т. Б. Кимстач, Е. П. Семкин, Е. А. Симонов, В. И. Сорокин : метод. рек.* — М.: ЭКЦ МВД России. — 1998.
11. *Фенилнитропропен в Украине [Електронний ресурс]* — Режим доступу: <http://prom.ua/Fenilnitropropen.html>.
12. *[Електронний ресурс]* — Режим доступу: <http://prom.ua/p37551626-fenilnitropropen-f2npnitropropenpropen-50g.html>.
13. *Продаю 1-фенил-2-нитропропен (фенилнитропропен, P2NP)* — Реактивы [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.vsesdelki.kiev.ua/offer-i-id-i-501883-i-prodaju-1-fenil-2-nitropropen-fenilnitropropen-p2np.html>.

14. *Синтез* амфетамина на амальгаме с разъяснением процессов [Электронный ресурс] — Режим доступа: <https://psylab.cc/t1475/>
15. [Электронный ресурс] — Режим доступа: <https://www.youtube.com/watch?v=XocJ9dfUOYo>.
16. *Синтез* Сульфата Амфетамина [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://tor4ru.net/phpBB/page.php?p=286>.
17. [Электронный ресурс] — Режим доступа: <https://legalrc.biz/threads/sintez-amfetamina.220403/>
Амфетамин. Способы синтеза. Основные нюансы. [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://rc lenta.info/laboratory/amfetamin-sposobyi-sinteza-osnovnyie-nyuansyi>.

О ПРАКТИКЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВОЗМОЖНОСТЕЙ КОМПЛЕКСА ХИМИЧЕСКИХ ЭКСПЕРТИЗ ПО ИССЛЕДОВАНИЮ НАРКОТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ, ПСИХОТРОПНЫХ ВЕЩЕСТВ, ИХ АНАЛОГОВ И ПРЕКУРСОРОВ

*В.В. Пасечник
С. В. Шкурдода
О.А. Посильский*

В статье описан один из методов получения психотропного вещества — амфетамина по «нитростирольной» схеме синтеза, который состоит из нескольких стадий, химического процесса, известных из литературных источников по органической химии, и позволяет практически любому человеку, у которого элементарные навыки работы с химическими реактивами и посудой провести синтез, причем из веществ, ни одна из которых не подпадает под Перечень наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров, утвержденный постановлением Кабинета Министров Украины от 06.05.2000 № 770, с изменениями и дополнениями.

При обнаружении нарколабораторий, а именно при проведении осмотра места происшествия, в обязательном порядке необходимо привлекать специалистов-химиков, которые квалифицированно окажут помощь следователю в осмотре места происшествия, изымая при этом все необходимые вещественные доказательства, профессионально и полно и помогут выяснить специфические вопросы, которые могут лечь в основу доказательной базы для предъявления следователем обвинения по Уголовному кодексу Украины, воссоздав схемы синтеза психотропного вещества.

Соответственно, своевременное выявление и ликвидация подпольных лабораторий является одним из приоритетных направлений оперативных органов внутренних дел по предотвращению и реагированию на информационное распространение по изготовлению наркотических средств и психотропных веществ, находящихся в открытом доступе в сети Интернет.

ABOUT PRACTICES CAPABILITIES OF THE COMPLEX CHEMICAL EXAMINATION RESEARCH DRUGS, PSYCHOTROPIC SUBSTANCES, THEIR ANALOGUES AND PRECURSORS

V.V. Pasichnik

S.V. Shkurdoda

O.O. Posilksiy

The article says one of the methods for psychotropic substances — amfitaminu for «nitrostyrolnoy» circuit synthesis, which consists of several stages of chemical process known from the literature of organic chemistry, and allows practically anyone who has basic skills with chemical reagents and utensils spend synthesis, with the substances none of which fall under the list of list of narcotic drugs, psychotropic substances and precursors approved (Cabinet of Ministers of Ukraine from 06.05.2000r. № 770, as amended).

In identifying drug labs, namely during the inspection of the scene, necessarily need to involve specialists-chemists who qualified investigator will assist in the review of the site, while removing all the necessary evidence, professional and fully and help clarify specific issues that could form the basis for the presentation of evidence investigating the charges under the Criminal Code of Ukraine, recreating circuit synthesis psychotropic substances.

Therefore, early detection and elimination of clandestine laboratories is one of the priorities of the Interior operative to prevent and respond to information dissemination for the manufacture of narcotic drugs and psychotropic substances, which are freely available on the Internet.

УДК 343.98

Ю.П. Приходько

старший викладач кафедри криміналістичних експертиз

Національна академія внутрішніх справ

ВИЯВЛЕННЯ ТА ФІКСАЦІЯ СЛІДІВ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ ЯК ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ ПРО СКОЄНИЙ ЗЛОЧИН

У статті висвітлено проблемні питання виявлення та вилучення слідів застосування вибухових пристроїв на місці вибуху. Надана характеристика основних частин вибухового пристрою, проаналізовано фактори вибуху та їх вражаючі властивості. Визначено категорії слідів, які залишаються при певних умовах: виготовленні вибухового пристрою, підготовці до вибуху, після вибуху.

Соціально-економічні та політичні зміни, що відбуваються в Україні на даному етапі її розвитку, супроводжуються якісними змі-

ABOUT PRACTICES CAPABILITIES OF THE COMPLEX CHEMICAL EXAMINATION RESEARCH DRUGS, PSYCHOTROPIC SUBSTANCES, THEIR ANALOGUES AND PRECURSORS

V.V. Pasichnik

S.V. Shkurdoda

O.O. Posilksiy

The article says one of the methods for psychotropic substances — amfitaminu for «nitrostyrolnoy» circuit synthesis, which consists of several stages of chemical process known from the literature of organic chemistry, and allows practically anyone who has basic skills with chemical reagents and utensils spend synthesis, with the substances none of which fall under the list of list of narcotic drugs, psychotropic substances and precursors approved (Cabinet of Ministers of Ukraine from 06.05.2000r. № 770, as amended).

In identifying drug labs, namely during the inspection of the scene, necessarily need to involve specialists-chemists who qualified investigator will assist in the review of the site, while removing all the necessary evidence, professional and fully and help clarify specific issues that could form the basis for the presentation of evidence investigating the charges under the Criminal Code of Ukraine, recreating circuit synthesis psychotropic substances.

Therefore, early detection and elimination of clandestine laboratories is one of the priorities of the Interior operative to prevent and respond to information dissemination for the manufacture of narcotic drugs and psychotropic substances, which are freely available on the Internet.

УДК 343.98

Ю.П. Приходько

старший викладач кафедри криміналістичних експертиз

Національна академія внутрішніх справ

ВИЯВЛЕННЯ ТА ФІКСАЦІЯ СЛІДІВ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ ЯК ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ ПРО СКОЄНИЙ ЗЛОЧИН

У статті висвітлено проблемні питання виявлення та вилучення слідів застосування вибухових пристроїв на місці вибуху. Надана характеристика основних частин вибухового пристрою, проаналізовано фактори вибуху та їх вражаючі властивості. Визначено категорії слідів, які залишаються при певних умовах: виготовленні вибухового пристрою, підготовці до вибуху, після вибуху.

Соціально-економічні та політичні зміни, що відбуваються в Україні на даному етапі її розвитку, супроводжуються якісними змі-

нами злочинності. Злочинність все частіше набуває організованих форм, способи вчинення і приховування кримінальних правопорушень ускладнюються, росте число заздалегідь запланованих тяжких і особливо тяжких насильницьких злочинів. Посиленню криміногенної обстановки у державі сприяє безліч чинників, але основними із них є: бойові дії на сході країни, спад економіки, безробіття, низький рівень життя, корупція.

Злочинність, пов'язана із застосуванням вибухових пристроїв та вибухових речовин, набуває все більшого розмаху, поширюється кримінальний професіоналізм, жорстокість злочинних проявів. Водночас, злочини цієї категорії є найбільш зухвалими і небезпечними, викликають напруженість та негативний резонанс у суспільстві, страх людей за своє майбутнє.

Питання, пов'язані з окремими аспектами розслідування злочинів, учинених із застосуванням вибухових пристроїв, досліджувалися у наукових працях К.В. Антоновим, В.П. Бахіним, Л.В.Бертовським, Р.З. Боршиговим, О.А. Буханченком, Т.М. Бульбою, С. І. Винокуровим, Ю.М. Дільдіним, С. В. Діденком, А.В. Іщенко, М.В. Кобцем, С. М. Колотушкін, В.В. Мартиновим, М.А. Михайловим, І.Д. Моторним, В.А. Ручкіним, В.М. Плєскачевським, А.С. Подшибякіним, В.В. Поліщуком, В.І. Пашенком, В.О. Федоренком, Н.Є. Філіпенко та іншими вченими-криміналістами.

Практика показує, що розслідування правопорушень, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв, викликає певні труднощі, які полягають у збереженні слідової картини після вибуху, своєчасності проведення огляду, виявленні і вилученні слідів вибуху вибухового пристрою та їх дослідженні. Тому в нашому дослідженні ми визначаємо категорію слідів, які залишаються при виготовленні вибухового пристрою, підготовці до вибуху, після вибуху.

Сліди застосування вибухових пристроїв і вибухових речовин не можуть обмежуватись тільки тією категорією слідів, які утворились в результаті вибуху. Важливу інформацію про виконавця скоєння злочину з використанням вибухових матеріалів несуть також і інші сліди, а саме: сліди виготовлення, транспортування та підготовки вибухового пристрою до вибуху.

За своєю сутністю та природою будь-яка подія в матеріальному світі пов'язана з певними змінами у навколишньому середовищі. За характером таких змін можна судити про подію, яка відбулася та її особливості.

Так, в процесі вибуху вибухового пристрою знищуються багато прямих і непрямих доказів (гинуть свідки, повністю або частково руйнується вибуховий пристрій, ознаки вибуху знищуються пожежею і т.п.). Крім того, обмеженість кола осіб, які мають доступ до вибухових пристроїв і вибухових речовин, а також сувора міра покарання за злочини з їх використанням, змушують правопорушника заздалегідь продумувати свої дії, щоб не залишити слідів. Специфічність дії вибухових пристроїв і вибухових речовин полегшує злочинцю дану задачу. У багатьох випадках він додатково приховує сліди вибуху. У таких випадках основними доказами, які свідчать про використання вибуховий пристрій чи обставини їх застосування, зазвичай є залишки самого вибухового пристрою і сліди відображені на предметах речевої обстановки місця вибуху.

Сліди застосування вибухових пристроїв, які можуть бути використані в процесі розслідування злочинів, на нашу думку, відносно часу їх утворення, можна поділити на три групи:

1) сліди, утворені при виготовленні вибухових пристроїв (технологічні);

2) сліди, утворені при підготовці вибуху;

3) сліди, які утворились під час вибуху вибухового пристрою.

Буш М.П., Грибунов О.П., Макаров А.В. вважають, що їх можна розділити на п'ять груп, зокрема:

1) сліди виготовлення вибухового пристрою;

2) сліди транспортування вибухового пристрою на об'єкт мінування;

3) сліди, утворені при установці вибухового пристрою на об'єкті мінування, в тому числі і сліди маскування;

4) сліди, утворені при відході з об'єкта мінування (включаючи і сліди приховування злочину);

5) сліди вибуху вибухового пристрою.

При цьому слід підкреслити, що ретельного вивчення і докладного опису вимагають ознаки, що відносяться до принципу дії вибухового пристрою, його конструктивні особливості, матеріали, з яких виготовлено вражаючі елементи [1, с. 27–28].

До слідів, утворених при виготовленні вибухового пристрою відносяться: сліди виготовлення корпусу вибухового пристрою; заряду вибухової речовини; засобів підриву; підривача і допоміжних елементів.

1. *Сліди виготовлення корпусу вибухового пристрою* включають сліди фрезерування, токарної обробки, свердління, зварювання, пай-

ки і т. д. Якщо корпус виготовлений із пластмаси, деревини, картону чи подібних матеріалів, слід звернути увагу на фактуру матеріалу і вузли кріплення. [2, с. 134–135].

Можливе також виявлення слідів клеймування та маркування на елементах конструкції штатного вибухового пристрою тобто стандартних боеприпасів.

Так, наприклад, на корпусі гранати Ф-1 нанесено маркування у вигляді тиснення, що вказує номер партії та шифр заводу виробника, який виготовляє металевий корпус. На донній частині корпусу нанесено маркування, як правило фарбою чорного кольору, що вказує: індекс виробу, шифр вибухової речовини, рік виготовлення та шифр заводу, на якому граната споряджена. Висота шрифту близько 3,5–4,0 мм. Приклад маркування показано на рис. 1 [3, с. 165].

Приклад із практики. У 2004 році в місті Б., на території одного із приватних магазинів був підірваний легковий автомобіль, який належав власнику цього магазину.

При огляді місця пригоди було встановлено, що вибуховий пристрій поміщений у пластмасову коробку і за допомогою постійного магніту був прикріплений до днища автомобіля під багажником. На виявлених на місці події шматках пластмаси було видно фрагменти етикетки. В ході оперативно-розшукових заходів за підозрою у скоєнні даного злочину був затриманий громадянин Н., який займався вимаганням грошей у власників подібних торгових точок.

Під час обшуку за місцем його проживання були виявлені подібні пластмасові коробки з ідентичними етикетками. Дана деталь вказувала на причетність громадянина Н., до скоєння злочину.

На поверхні корпусу вибухового пристрою, замаскованого під побутові предмети, також можуть бути виявлені різні написи, штем-

пелі (від посилюючих ящиків). Іноді використовуються коробки з-під товарів з реквізитами магазинів і фірм. Крім того, зазначені коробки, ящики, сумки і т. п. можуть мати сліди минулого зберігання різних предметів (рідких медикаментів, засушених рослин, продуктів і т.п.). Металеві поверхні корпусів вибухових пристроїв нерідко мають рештки мастил або забарвлення, які можуть виступати в якості ознак при дослідженні речових доказів. На корпусі вибухового пристрою при його виготовленні часто залишаються сліди слюсарного інструменту (кусачок, лещат і струбцин, різного роду затискачів і т.п.) [2, с. 135].

Досить часто корпус вибухового пристрою являє собою осколковою оболонку (понад 50% випадків), тому до поверхні корпусу можуть додатково кріпитися гвинти, гайки, шурупи, шматки нарубаного дроту. Вражаючі елементи кріпляться до корпусу липкою або ізоляційною стрічкою, клеєм та іншими фіксуючими матеріалами. На шматках дроту залишаються сліди ріжучого інструменту. Гайки, шурупи і гвинти можуть мати специфічне призначення, що вказує на професійну орієнтацію виробника. Липка (ізоляційна) стрічка досить надійно і надовго фіксує сліди рук, біологічні і запахові сліди [2, с. 135].

2. *Сліди виготовлення заряду вибухової речовини.* В якості заряду злочинці використовують штатні вибухові речовини (в тому числі мисливські порохи) і саморобні вибухові речовини. Вибухові речовини промислового виготовлення мають достатньо вузьку сферу використання. Так, військові підривники в якості вибухової речовини (без спорядження в боєприпаси) використовують виключно тротил і пластид. У промисловості застосовують широкую номенклатуру вибухових речовин, але орієнтовану на виконання досить вузьких завдань. Наприклад, при розробці ґрунтів головним чином використовуються вибухові речовини амонійної групи, при виконанні робіт, пов'язаних зі зварюванням металу вибухом, змішані склади з заданим критичним діаметром детонації [2, с. 136].

При дослідженні саморобних вибухових речовин може бути отримана цінна інформація про використання при їх виготовленні рідких хімічних компонентів і складних технологій, що вимагають відповідних знань і обладнання. Це дозволяє ефективніше вирішувати питання організації оперативно-розшукової діяльності. У разі встановлення факту застосування вибухової речовини яка рідко зустрічається або необхідність спеціальних знань для її виготовлення,

коло підозрюваних осіб та напрямки пошуку злочинця значно звужуються [2, с. 136].

Слід зазначити, що пластичні вибухові речовини мають у своєму складі в'язку структуру (пластифікатор), яка досить добре утримує на своїй поверхні такі мікрооб'єкти, як мікрОВОлокна, волосся, лупу і т. п. В холодну пору року пластична вибухова речовина при затвердінні довго зберігає на своїй поверхні сліди рук (рукавичок) [2, с. 136].

3. *Сліди виготовлення засобів підриву.* Більш ніж в 90 % випадків виготовлення саморобних вибухових пристроїв використовуються промислові засоби підриву. Це пояснюється досить складною і небезпечною технологією їх виробництва. Виняток становлять запалювачі порохових зарядів на основі освітлювальних електричних лампочок з напругою від 1,5 до 12 В.

Детонатори, які мають широку номенклатуру, являють (особливо в промисловості) досить конкретну специфіку застосування (задані уповільнення, перешкодозахисненість і т.п.). При виготовленні запалювальних трубок на гільзах детонаторів залишаються сліди обтиску (трасологічні сліди). Іноді замість слідів обтиску від інструменту виявляються сліди зубів людини.

Способи під'єднання електродетонаторів до магістральних ліній (місця скруток дротів) можуть бути досить специфічні, характерні для професіонала-електрика. [2, с. 136].

Вогнепровідні шнури типу ОША досить добре утримують на своїй поверхні сліди у вигляді мікрооб'єктів і мікрочастинок (сліди одягу, вміст кишень і т.п.). Характер обрізки вогнепровідного і детонуючого шнурів (до детонаторів під кутом 90°, і до засобу займання 45°) також може вказувати на професійні навички розшукуваної особи [2, с. 136].

4. *Сліди виготовлення підривача вибухового пристрою.* Широкий спектр застосовуваних саморобних підривачів обумовлює достатньо велике різноманіття слідів, пов'язаних з їх виготовленням.

Якщо при виготовленні підривача використовувались остаточні зібрані елементи промислового виготовлення (сотові телефони, пейджери, системи охоронної сигналізації, радіокеровані іграшки тощо), то встановлення їх виду, форми, розмірів, місця і дати виготовлення може вказати напрям пошуку злочинця.

При дослідженні електричної схеми підривача необхідно фіксувати характеристику і способи травлення плат, характерні ознаки

пайки і розміщення деталей на схемі, підключення джерела струму [2, с. 137].

В окремих випадках, при застосуванні злочинцями в конструкції вибухового пристрою уніфікованих запалів ручних гранат типу УЗРГМ (УЗРГМ-2) можливо виявлення на їх деталях заводських маркувань.

Маркування запалів УЗРГМ наноситься на важіль і вказує номер партії, рік виготовлення, тип запалу, номер споряджувального заводу. На важіль навчальних зразків запалів, як правило, з внутрішнього боку ставиться маркування «Уч», «УЧЕБНЫЙ» або «ХОЛ». Приклад маркування показано на рис. 2. [3, с. 175].

Рис. 2. Маркування важелів УЗРГМ.

Ми погоджуємось з позицією Колотушкіна С. М. , Федоренка В.А. в тому, що сліди, які утворюються при підготовці вибухового пристрою (боєприпасу) до вибуху, умовно можна розділити на дві групи: сліди транспортування вибухового пристрою; сліди установки і маскування вибухового пристрою.

1. *Сліди транспортування вибухового пристрою.* Ця група слідів пов'язана з виходом злочинця до об'єкту мінування і його відходом. Тут можливо виявлення слідів транспортних засобів і взуття. Якщо встановлений факт проникнення злочинця на об'єкт мінування, то на цьому місці можливо також виявлення слідів рук, одягу, знарядь злому (статичних і динамічних), забутих речей. Сліди, що вказують на послідовність дій і напрямок відходу від об'єкта мінування, дають додаткову інформацію про характер підготовки та організації злочину. Вони дозволяють встановити кількість правопорушників які підготували вибух, отримати орієнтовні дані про їх одяг, зріст,

особливості ходи і т.п. Досить часто перед встановленням вибухового пристрою злочинець таємно спостерігає за об'єктом, залишаючи при цьому додаткові сліди на місці спостереження — недопалки, згорілі сірники, жувальну гумку і ін. [2, с. 138].

2.Сліди, утворені при установці (маскуванні) вибухового пристрою на об'єкті мінування, головним чином пов'язані з розміщенням (кріпленням) вибухового пристрою і його маскуванню. При цьому можливе виявлення слідів рук, взуття, одягу, а також слідів перекусу інструментами частин, які раніше становили єдине ціле (ліпка стрічка, шпагат, дроти). Трапляються випадки виявлення об'єктів, які вказують на засоби доставки і маскуванню вибухового пристрою (сумки, пакети, коробки, пакунки, шматки паперу і т.п.). На місці установки вибухового пристрою можуть бути вилучені заправові сліди, в тому числі з об'єктами-носіями [2, с. 138].

Досить інформативними з криміналістичної точки зору є сліди вибуху штатного вибухового пристрою (стандартних боеприпасів) з металевим корпусом. Ці сліди певною мірою обумовлюють ознаки прояву вибуху, його природу і конструкцію конкретного вибухового пристрою.

На думку більшості науковців, що займаються даною проблематикою, власне ознаки вибуху включають в себе сліди, характерні для: бризантної, фугасної, термічної і осколкової дії.

Бризантна (дробляча) дія вибуху проявляється на об'єктах, що знаходяться в безпосередньому контакті з зарядом конденсованої вибухової речовини або з вибуховим пристроєм на його основі в момент вибуху. Бризантна дія визначається взаємодією детонаційної хвилі, продуктів детонації і ударної хвилі. Основними її ознаками на місці події є локальні деформації, руйнування у вигляді вм'ятин, воронок, ерозійних зон, відколів на високоміцних елементах з металу, залізобетону, цегли і т. п., а також локальні області повних руйнувань на маломістких об'єктах з дерева, скла, полімерних матеріалів і їм подібних [6, с. 26].

Фугасний вплив проявляється в набагато більшому просторі від центру вибуху і обумовлюється здатністю ударної хвилі (а на невеликих відстанях і розширенням стиснутих газів) здійснювати зміни навколишньої обстановки, окремих її об'єктів. До слідів вибуху фугасної дії відносяться: воронка в ґрунті та інших матеріалах, ураження людей, переміщення предметів навколишнього оточення, руйнування, пошкодження і формозмінення окремих елементів в області дії вибуху [6, с. 27].

Термічна дія вибуху на навколишні об'єкти, здійснюється сильно нагрітими продуктами (температура близько 2500 С°), які швидко поширюються в результаті хімічного перетворення вибухової речовини. Її відмітною ознакою на місці події є наявність слідів окопчення і оплавлення, які в деяких випадках можуть бути знищені пожежею, що виникла після вибуху. Виникнення пожежі в переважній більшості випадків характерне для вибуху газових, паро — і пилоповітряних реагуючих сумішей, що відрізняються неоднорідністю за своїм хімічним складом, та призводять до догорання частини непрореагуваного пального після вибуху і тим самим забезпечує загорання окремих об'єктів матеріального оточення [6, с. 27].

Результатом бризантної і фугасної дії часто є високошвидкісний розліт елементів зруйнованих вибухом об'єктів з наступною ударною взаємодією з іншими об'єктами навколишнього оточення, так звана вторинна осколкова дія при вибуху. Первинна осколкова дія або просто осколкова дія за ступенем ураження об'єктів перевищує вторинну і обумовлюється руйнуванням і польотом осколків або окремих елементів конструкції зруйнованого вибухового пристрою. До ознак осколкової дії, що дозволяє визначати напрямок польоту окремих осколкових елементів і їх швидкість слід віднести: кратери і траси (подряпини) на високоміцних об'єктах, пробіни від глибокого занурення міцних осколків в менш міцні матеріали, проникнення в тіло людини, дальність розльоту осколків. Виявлення слідів осколкового впливу на навколишніх об'єктах сприяє цілеспрямованому пошуку залишків підірваного пристрої, які несуть корисну інформацію про його конструктивні особливості [6, с. 28].

Такими предметами, в залежності від конструктивних особливостей вибухового пристрою виступають: фрагменти оболонки, фрагменти засобів ініціювання, додаткові вражаючі елементи (гайки, гвинти, рубані цвяхи); допоміжні елементи вибухового пристрою (шматки газети, шматки ізоляційної стрічки і т.п.).

До теперішнього часу в криміналістичній вибухотехніці найбільш вивчені залишки і сліди вибуху вибухових пристроїв з зарядами масою менше 10 кг вибухової речовини. У результаті експериментально-теоретичних досліджень встановлено, що під слідами вибуху даних категорій вибухових пристроїв необхідно розуміти такі комплекси матеріально фіксованих змін обстановки на місці вибуху:

— деформовані фрагменти деталей і частин вибухового пристрою;

– продукти вибуху і інші залишки вибухових речовин або вибухоспроможної суміші;

– сліди дії продуктів вибуху і повітряної ударної хвилі на деталі пристрою та предмети обстановки місця події;

– сліди розльоту вражаючих елементів та інших фрагментів вибухового пристрою (осколкове ураження предметів обстановки);

– сліди впливу вибуху на людину [10, с. 68].

Найбільшу питому вагу серед даної категорії речових доказів мають осколки корпусів вибухових пристроїв.

Поряд з осколками та іншими фрагментами вибухових пристроїв (боєприпасів) до досить поширених слідів застосування вибухового пристрою І.Д. Моторний відносить також продукти вибуху і залишки вибухової речовини. Він їх поділяє на шість основних груп:

1) конденсовані (тверді) продукти вибуху, що являють собою в основному вуглець (сажа) в ультрадисперсному стані, оксиди алюмінію, магнію та інших металів, коли металеві порошки входять в рецептурний склад вибухової речовини. Їх дослідження дає інформацію про наявність у складі вибухової речовини відповідних компонентів неорганічної природи;

2) газоподібні продукти вибуху — оксиди азоту, вуглекислий газ, окис вуглецю, пари води, і інші отруйні гази. Криміналістичного значення не мають і в практиці дослідження слідів вибуху не використовуються;

3) залишки вибухової речовини або вибухоспроможної суміші у вигляді непрореагувавших шматків і порошку, що являють собою добре видимі неозброєним оком матеріальні утворення, які мають практично всі морфологічні ознаки вибухової речовини і заряду. Їх наявність пов'язана або з відсутністю детонації і вибуху, або з загасанням вибухового перетворення внаслідок дефектного спрацювання засобів ініціювання або непридатності використаної вибухової речовини;

4) окремі частинки і малі кількості вибухової речовини або вибухоспроможної суміші, що являють собою відокремлені частини від заряду і несуть інформацію про його морфологічні ознаки. Частинки мають розмір не більш 1 мм, стійку форму та інші властивості. Малі кількості речовини (масою до 0,1 мг) несуть інформацію про якісний і кількісний склад компонентів вибухової речовини. Присутні в слідах вибуху, коли заряд має маломіцну оболонку з паперу або картону;

5) мікрочастинки і мікрокількості вибухової речовини, що являють собою дуже малі за розміром і масою об'єкти, які відокремилися від заряду вибухової речовини і несуть інформацію тільки про природу і якісний склад компонентів вибухової речовини. Їх розміри менше 0,1 мм, маса менше 0,01 мг. Виявляються спеціальними вибухотехнічними методами і засобами;

6) ультрачастинки і слідові кількості вибухової речовини, що являють собою невидимі звичайним оком непрореагувавши залишки вибухової речовини, виявляються тільки високочутливими приладами і несуть інформацію тільки про природу вибухової речовини. Для криміналістичного дослідження необхідні спеціальні прийоми підготовки проб та особливий порядок поводження з об'єктами-носіями [10, с. 69].

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що найважливішими джерелами інформації про подію злочину, пов'язаного із застосуванням вибухового пристрою, являються: сліди транспортування і встановлення вибухового пристрою; конструктивні і технологічні особливості штатного вибухового пристрою і його елементів (забарвлення покриття, маркування, характерні геометричні параметри і вид з'єднань окремих частин, матеріал фрагментів, сліди технологічної обробки); ознаки вибухового руйнування оболонок, пошкодження інших елементів вибухового пристрою і ступінь їх прояву (характерні розміри і форма осколків, дальність розльоту осколків, сліди вибухового навантаження на осколках, деформація осколків в результаті удару); частинки заряду вибухової речовини які не прореагували, а також продукти вибуху на оболонці вибухового пристрою і предметах навколишньої обстановки.

Слід мати на увазі, що осколки вибухових пристроїв і сліди на них, несуть також важливу інформацію про обставини вчиненого кримінального вибуху. Зокрема, з використанням цієї інформації можливо:

1) встановити належність вибухового пристрою, що спрацював до штатного або саморобного;

2) відокремити уламки корпусу штатного вибухового пристрою від осколків, що вийшли в результаті руйнування інших предметів та елементів конструкції (елементів технологічного устаткування тощо), які перебували в зоні дії вибуху;

3) визначити конкретний вид і тип штатного вибухового пристрою (по особливостям сегментів на його уламках, а також їх кількості, форми і маси);

4) встановити тип і вид вибухової речовини, що складала основний заряд вибухового пристрою (за залишками продуктів вибуху та вибухової речовини);

5) орієнтовно судити про спеціальні знання (навички) особи, яка підготувала вибуховий пристрій до вибуху і т. ін.

Вважаємо, що найважливіша роль у встановленні перерахованих вище обставин події (кримінального вибуху) полягає в необхідності проведення професійно організованого, якісного огляду місця кримінального вибуху, який обов'язково повинен проводитись із залученням фахівців вибухотехніків, криміналістів, хіміків, а за необхідності і інших фахівців експертних підрозділів.

Список використаних джерел

1. Буш М.П. Взрывные устройства и следы их применения: учеб. пособ. / М. П. Буш, О.П. Грибунов, А.В. Макаров. — Иркутск: ВСИ МВД России, 2005. — 75 с.
2. Колотушкин С. М. Взрывные устройства и следы их применения: учебник./ С. М. Колотушкин, В.А. Федоренко — Волгоград: ВА МВД России, 2010. — 296 с.
2. Прохоров-Лукін Г. В. Методика комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху: посібник / Г. В. Прохоров-Лукін, В. І. Пащенко, В. І. Биков та ін. — К.: ТОВ Еліт Прінт, 2011. — 216 с.: іл.
3. *Справочник по патронам, ручным и специальным гранатам.* М. — 1964. — С. 17–19.
4. *Справочник по боеприпасам.* — М: Воениздат, 1963. — С. 14.
5. Курин Г. И. Криминалистические исследования по реконструкции самодельных взрывных устройств по следам их воздействия на окружающую обстановку / Г. И. Курин: дис. ...канд. юрид. наук. — Волгоград, 1999. — С. 28.
6. Дильдин Ю. М. Место взрыва как объект криминалистического исследования: учеб. пособие / Ю. М. Дильдин, В. В. Мартынов, А. Ю. Семенов, А. Д. Стецкевич. — М.: ЭКЦ МВД России, 1995. — 2-е изд., перераб. и доп. — 98 с., 10 ил., прилож., библиогр.
7. Резвана А. П. Криминалистика: введение в курс, криминалистическая техника: учебник / А.П. Резван, М.В.Субботина, Р.И. Могутин. — Волгоград: ВА МВД России, 2003. —С. 106.
8. Контемиров В. Т. Особенности осмотра места происшествия, связанного со взрывом и обнаружением взрывных устройств: практ. пособ. / В.А. Ручкин, В.И. Шапочкин, С. М. Колотушкин и др. — Волгоград: Волгоград. Акад. МВД России, 2000. — С. 51.

9. *Одинцов В. А.* Механика импульсного разрушения при взрыве / *В. А. Одинцов* // Труды МВТУ. — М., 1980. — № 312: Вопросы физики взрыва и удара. — Вып. № 1. — С. 82–86.
10. *Моторный И. Д.* Теоретико-прикладные основы применения средств и методов криминалистической взрывотехники в борьбе с терроризмом / *И. Д. Моторный*. — М., 1999. — С. 68.
11. *Бахин В. П.* Особенности расследования криминальных взрывов. / *В. П. Бахин, М. А. Михайлов*. — Симферополь, 1999.
12. *Кофанов А. В.* Особливості проведення огляду і збору слідової інформації на місці кримінального вибуху / *А. В. Кофанов, О. Л. Кобилянський, Ю. П. Приходько*: метод. рек. — К. 2013. — С. 36.
13. *Белов О. А.* Криминалистическая взрывотехника: учеб. пособие. / *О. А. Белов, А. А. Крымов, А. М. Лютынский, Д. В. Мулыдин*. — М., 2012. — С. 168.

ВЫЯВЛЕНИЕ И ФИКСАЦИЯ СЛЕДОВ ВЗРЫВНЫХ УСТРОЙСТВ КАК ИСТОЧНИК ИНФОРМАЦИИ О СОВЕРШЕНИИ ПРЕСТУПЛЕНИЯ

Ю. П. Приходько

В данной статье освещены проблемные вопросы обнаружения и изъятия следов использования как самодельных взрывных устройств так и штатных (стандартных боеприпасов) взрывных устройств на месте криминального взрыва. В статье также определены категории следов, которые остаются при определённых обстоятельствах: во время изготовления взрывного устройства; в процессе установки и подготовки к взрыву; и как следствие после взрыва. Также дана характеристика основных частей взрывного устройства и какую они могут нести информацию об изготовителе.

Дана характеристика факторов взрыва и их поражающие свойства. Описаны бризантное, фугасное, термическое и осколочное действие взрыва с воздействием на окружающую обстановку.

В процессе написания статьи использовались материалы научных трудов ученых-криминалистов которые работали над проблематикой расследования криминальных взрывов.

Материалы изложенные в данной статье могут быть полезными как для практических работников правоохранительных органов, так и для преподавательского состава учебных заведений юридического профиля, студентов и курсантов.

DETECTING AND FIXING OF EXPLOSIVE DEVICES TRACES AS AN INFORMATION SOURCE OF CRIME

Y. P. Prikhodko

This article deals with the problematic issues of detection and iSlate traces of use as improvised explosive devices or standard (standard ammo) explosive devices in place of

the crime explosion. The article also identifies the categories of traces that remain under certain circumstances: at the time of manufacture of an explosive device; the installation process and prepare for the explosion; and as a consequence after the explosion. Also, the characteristic of the main parts of an explosive device and what they can carry information about the manufacturer.

The characteristic factors of the explosion and their amazing properties. Described blasting, blast, heat and fragmentation effect of the explosion from the impact on the environment.

In the process of writing materials used in scientific works of scientists, criminologists who worked on issues of criminal investigation of explosions.

The materials presented in this article can be useful for practical law enforcement officials and teaching staff of educational institutions and legal profile, students and cadets.

УДК 343.98

О.А. Гуменський
головний фахівець

О.І. Охріменко
кандидат технічних наук,
начальник Центру судових і спеціальних експертиз

*Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки
та судових експертиз Служби безпеки України*

ПОРІВНЯЛЬНА СТАДІЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ДОСЛІДЖЕНЬ З ГРУПОВОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ, ЯКІ Є РЕЗУЛЬТАТОМ ІНЖЕНЕРНО- ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ

Дана стаття присвячена аналізу загальних принципів та уніфікації методичного забезпечення порівняльної стадії при проведенні досліджень з групової ідентифікації об'єктів, які є результатом інженерно-технічної діяльності людини. Пропонується в загальному випадку проведення вказаної стадії в два етапи, а саме: порівняння наданого об'єкту дослідження з найближчими відомими аналогами та порівняння встановлених характеристик об'єкту вимогам до побудови об'єктів певного типу.

Криміналістична ідентифікація (від лат. *identifico* — ототожнюю) означає встановлення тотожності об'єкту чи особи за сукупністю загальних і окремих ознак [1].

Поряд із встановленням індивідуально-конкретної тотожності широко розповсюджена групова ідентифікація або встановлення

the crime explosion. The article also identifies the categories of traces that remain under certain circumstances: at the time of manufacture of an explosive device; the installation process and prepare for the explosion; and as a consequence after the explosion. Also, the characteristic of the main parts of an explosive device and what they can carry information about the manufacturer.

The characteristic factors of the explosion and their amazing properties. Described blasting, blast, heat and fragmentation effect of the explosion from the impact on the environment.

In the process of writing materials used in scientific works of scientists, criminologists who worked on issues of criminal investigation of explosions.

The materials presented in this article can be useful for practical law enforcement officials and teaching staff of educational institutions and legal profile, students and cadets.

УДК 343.98

О.А. Гуменський
головний фахівець

О.І. Охріменко
кандидат технічних наук,
начальник Центру судових і спеціальних експертиз

*Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки
та судових експертиз Служби безпеки України*

ПОРІВНЯЛЬНА СТАДІЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ДОСЛІДЖЕНЬ З ГРУПОВОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ, ЯКІ Є РЕЗУЛЬТАТОМ ІНЖЕНЕРНО- ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ

Дана стаття присвячена аналізу загальних принципів та уніфікації методичного забезпечення порівняльної стадії при проведенні досліджень з групової ідентифікації об'єктів, які є результатом інженерно-технічної діяльності людини. Пропонується в загальному випадку проведення вказаної стадії в два етапи, а саме: порівняння наданого об'єкту дослідження з найближчими відомими аналогами та порівняння встановлених характеристик об'єкту вимогам до побудови об'єктів певного типу.

Криміналістична ідентифікація (від лат. *identifico* — ототожнюю) означає встановлення тотожності об'єкту чи особи за сукупністю загальних і окремих ознак [1].

Поряд із встановленням індивідуально-конкретної тотожності широко розповсюджена групова ідентифікація або встановлення

групової належності. Таке дослідження дозволяє встановити приналежність об'єкта до певного класу, роду, виду, тобто до деякої множини однорідних об'єктів. При цьому під однорідними розуміють об'єкти, які при всіх їх відмінностях володіють одним і тим же набором ознак групової властивості. Однорідні об'єкти відрізняються від просто схожих (подібних). Під схожими розуміють об'єкти, що мають лише деякі однакові ознаки або, які не володіють властивістю еквівалентності, взаємозамінюваності. Збірним поняттям для категорії однорідних об'єктів є термін «група», тому такі дослідження трактують як встановлення групової приналежності. [2]. Об'єкти, що належать до однієї класифікаційної групи, схожі за ідентифікаційними ознаками, якими характеризується ця класифікаційна група, а подібними можуть бути й об'єкти з різних класифікаційних груп [3]. Групова ідентифікація (яку ще називають класифікаційним дослідженням [3]) здійснюється або як первісний етап (перша стадія) всілякого індивідуального ототожнення, або як вирішення самостійного завдання [2].

Іноді встановлення групової належності штучно виділяють з теорії криміналістичної ідентифікації, гадаючи, що ототожнення може стосуватись тільки індивідуально визначеного об'єкту. Заперечуючи проти цього і вважаючи встановлення групової приналежності органічною частиною криміналістичної ідентифікації, в якості аргумента можливо послатися на філософську трактовку поняття ототожнення.

«Отождествление означает усмотрение одного и того же, как того же самого, в его различных проявлениях. При этом или один и тот же предмет рассматривается как тот же самый во всех своих различных состояниях, или во многих предметах усматривается одна и та же общая черта, по которой эти различные предметы сходятся между собой, образуя ряд однородных предметов». [Савинов А. В. Логические законы мышления. М., 1958. С. 12.]

Трактовка ряду однорідних предметів являє собою не що інше, як поняття групи, а «усмотрение» загальної риси — встановлення групової належності, віднесення конкретного об'єкта до визначеної групи [2].

Встановлення належності об'єкта до певної групи проводиться на основі вивчення ознак об'єкта та співставлення їх з ознаками інших об'єктів цього ж класу (групи). Так форма кулі, її розміри, конструкція і сліди, які залишились на ній при проходженні каналу ствола, дозволяють зробити висновок про те, із зброї якої системи (моделі) вистріляна дана куля.

Кажучи про встановлення групової належності, мають на увазі, що в якості груп можуть виступати існуючі класифіковані системи. Наприклад, можливо казати про поділ холодної зброї на: рублячу, колючу, ріжучу тощо [2].

До ідентифікаційних задач при дослідженні об'єктів, які умовно названі результатами інженерно-технічної діяльності людини [4] відносяться: групова ідентифікація (встановлення групової належності об'єкта) й (у певних випадках) індивідуальна ідентифікація.

Групова ідентифікація при дослідженні, наприклад, вогнепальної зброї, включає в себе встановлення:

- належності об'єктів до категорії вогнепальної зброї;
- виду, моделі, типу наданої вогнепальної зброї [5].

Як відомо, під час групової ідентифікації виділяють: а) огляд об'єктів; б) роздільне (аналітичне) дослідження об'єктів; в) експеримент; г) порівняльне дослідження (співставлення) об'єктів; д) оцінку ознак та формулювання висновків.

Необхідною умовою ідентифікації є метод порівняння — одночасне вивчення двох або декількох об'єктів з метою встановлення того, що їх об'єднує або відрізняє.

В процесі порівняння об'єктів встановлюють як збіжні, так і розбіжні ознаки. На основі такого аналізу роблять висновок щодо тожності або її відсутності [2].

В теорії та практиці криміналістичної ідентифікації розрізняють дві форми відображення: матеріально-фіксовану та психофізіологічну. Перша означає об'єктивну фіксацію ознак в матеріальних об'єктах [2] (слідах, фотознімках, кресленнях, описах і т.і. [1]).

Психофізіологічна форма — відображення уявного образу предмета в пам'яті конкретної особи — має суб'єктивний характер. Тому суб'єктом ототожнення (особою, яка здійснює ідентифікацію) тут може бути тільки людина, у свідомості якої збережений даний образ [2] (наприклад, свідок бачив злочинця, запам'ятав його та може впізнати його за зовнішнім виглядом; на відміну від цього ідентифікацію за матеріально-фіксованим зображенням може здійснити й інша особа, наприклад, слідчий, суддя, експерт [1]).

У зв'язку з цим, науковці виділяють щонайменше дві форми дослідження: узнавання (впізнання за уявним образом) та експертне ототожнення (за матеріально-фіксованим відображенням) [2].

Розширене тлумачення можливих форм ідентифікації дозволяє деяким авторам виділити чотири її види [1]:

1. Ідентифікація за матеріально-фіксованим зображенням, наприклад, ототожнення людини за слідами її рук, фотографіям, рентгенівським знімкам, почерком.

2. Ідентифікація за ознаками загального походження (ціле за частинами), наприклад, фарний розсіювач автомобіля за його осколком. При цьому ціле трактується широко і під ним розуміються не тільки предмети та вироби монолітної будови, але й біологічні об'єкти (рослини, шматки деревини), механізми й агрегати, комплекти речей (костюм: брюки, жилет, піджак; ніж і піхви).

3. Ідентифікація за описами ознак, наприклад, ототожнення людини за розшуковою орієнтирною, ототожнення речі за описом, наданим в обліковій картці.

4. Ідентифікація за уявним образом. Наприклад, обвинувачений ідентифікується постраждалим у ході пред'явлення до впізнання [1].

Кожен об'єкт матеріального світу володіє сумою властивостей. Ці властивості характеризують зовнішню будову об'єкта, його форму, розміри, матеріал, з якого він виготовлений. Пізнати всі властивості об'єкта — задача доволі складна, потребує значних витрат часу і зусиль. Однак для ідентифікації об'єкту зовсім не обов'язково досліджувати всі його властивості. Об'єкт в достатній мірі може бути охарактеризований комплексом ознак, що дають необхідне уявлення про нього. В якості ідентифікаційних можуть виступати ознаки зовнішньої будови предмета або його внутрішні властивості: хімічний склад, щільність, електропровідність тощо. Нарешті, ідентифікаційні ознаки можуть бути перетвореним відображенням властивостей об'єкта ідентифікації [2].

В якості ідентифікаційних ознак вибирають такі, які найповніше і найточніше відображають властивості об'єкта [2].

Ідентифікаційну ознаку розуміють як виявлення властивості предмета, як його прикмету, здатну характеризувати предмет певним чином. Ознака невід'ємна від самого об'єкта та може бути використана для його ототожнення [2].

Ідентифікаційні ознаки можуть бути класифіковані за різними основами. Насамперед вони поділяються на загальні та окремі. При груповій ідентифікації використовують загальні ознаки, які притаманні однорідним об'єктам та дозволяють відокремити дану групу від інших подібних груп, а також віднести об'єкт до даної групи [2].

Ідентифікаційні ознаки поділяють на якісні (атрибутивні) і кількісні, що покликано відобразити різницю в способах їх сприйняття,

фіксації, оцінювання. Атрибутивні викладаються в термінах, які містять якісну характеристику об'єкту. Кількісні виражаються числовими величинами, які визначають, наприклад, розмір, кількість і нахил нарізів ствола [2].

Ідентифікаційні ознаки поділяються на необхідні і випадкові. В необхідних ознаках виявляється сутність предмету, без них він не був би тим, чим є. Наприклад, ознаки, які характеризують пістолет як вогнепальну зброю [2].

На стадії роздільного дослідження об'єкт, що ідентифікується, та об'єкт, що ідентифікує, вивчаються ізольовано один від одного. Ціль — виявити якомога більше ознак, які характеризують об'єкт ідентифікації. Вивчаючи загальні ознаки об'єкта, експерт вирішує, що це за об'єкт, яке його цільове призначення, яку він має конструкцію (форму, розміри). Стадія роздільного дослідження може супроводжуватись проведенням експертименту, який здійснюється в умовах максимально наближених до тих в яких відбувалась подія [2].

На порівняльній стадії виявлені загальні ознаки порівнюються з метою встановлення тотожності. На основі цих даних об'єкт відносять до певної групи [2].

У найзагальнішому випадку, коли, наприклад, на дослідження наданий невідомий предмет (наприклад, саморобний, про який в протоколах часто вказують «предмет схожий на ... (пістолет, гвинтівку, ніж, сокиру тощо)» чи який з'явився нещодавно в результаті науково-технічного прогресу) або атиповий предмет (наприклад, ручка-стрілячка при проведенні балістичних експертиз) порівняльне дослідження фактично проводиться в 2 етапи:

– по-перше, порівняння усіх вимірних на етапі роздільного дослідження параметрів предмета з вимогами до побудови технічних засобів певного типу. Ці вимоги можуть з часом скластися в уяві суб'єкта ідентифікації (як пересічного громадянина, так і експерта), який вже тільки за формою об'єкта може, принаймні, припустити до якої класифікаційної групи він належить (наприклад, ніж, пістолет тощо); бути вказаними безпосередньо в експертних методиках (вже після того, як «уявний образ склався», або навпаки, — для його формування) як обов'язковий набір основних конструктивних ознак (наприклад, для вогнепальної зброї [7]: патронник із направляючою частиною, пристрій запирання каналу ствола і пристрій запалення металюного заряду); або, якщо вказати основні конструктивні ознаки неможливо або недоцільно з об'єктивних причин (наприклад, у

зв'язку з постійним розвитком техніки і удосконаленням технічних засобів), — як загальні конструктивні та функціональні вимоги до технічного засобу певного типу (наприклад, до СТЗ за призначенням [8]);

– по-друге, об'єкт дослідження порівнюється з (найближчими) відомими зразками, які містяться в натурних колекціях експертних підрозділів, або даними (ілюстраціями, розмірними, технічними характеристиками тощо), приведеними в довідковій літературі.

Дані етапи не обов'язково йдуть у вказаному порядку, причому, один з них взагалі може бути відсутнім (при дослідження стандартизованих об'єктів виключається етап порівняння з вимогами до побудови об'єктів певного виду, або при дослідження «нових» об'єктів — етап порівняння з аналогами).

Легко можна побачити, що ці етапи поєднують вказані вище види ідентифікаційних досліджень, а саме: «впізнання за уявним образом» та «ідентифікація за описами ознак» (тобто, ототожнення за певними вимогами до об'єктів окремої групи, які склалися в теорії та свідомості експерта); експертне ототожнення за матеріально-фіксованим результатом інженерно-технічної діяльності людини; а також «ідентифікація за ознаками загального походження», якщо на дослідження надана, наприклад, частина технічного засобу.

Як було зазначено, на етапі порівняльного дослідження встановлюється призначеність (призначення)⁵, яка є підсумком одного з основних етапів створення об'єкта дослідження: розробки (мета, задум, розрахунки, конструювання) [4]. При цьому, в якості порівнювальних ознак виступають як технічні ознаки (технічні характеристики, конструктивні особливості, функціональні можливості) виявлені на етапі роздільного (аналітичного) дослідження, так і встановлені в ході проведення експертного експерименту, які обумовлюють якісні характеристики технічного засобу (ТЗ), що є результатом інженерно-технічної діяльності людини.

В результаті проведеного аналізу запропоновано наступний алгоритм проведення порівняльного дослідження (див. рис. 1).

⁵ **Призначення** — дія за знач. призначити. 3. // *Цілеспрямованість, мета створення чого-небудь. // Мета використання чого-небудь // Спосіб використання або застосування чого-небудь* [6].

Призначеність — абстр. ім. до призначений. Призначений — дієприкм. пас. мин. ч. до призначити. Призначити (призначати) — визначити наперед що-небудь [6].

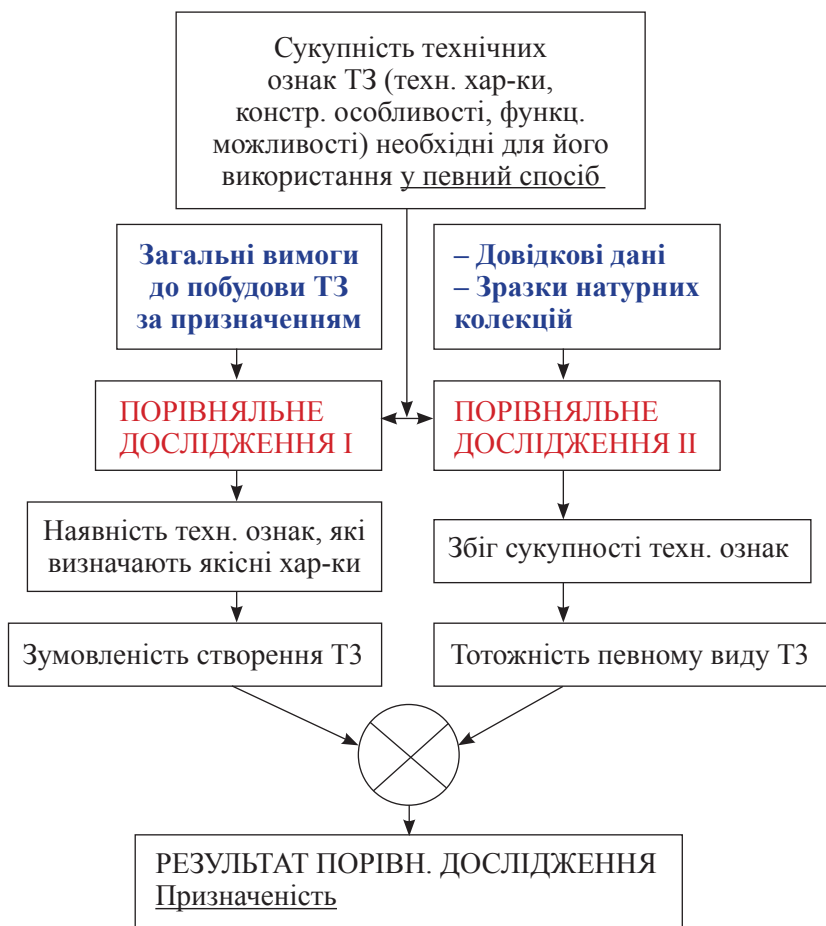

Рис. 1. Алгоритм порівняльного дослідження при віднесенні об'єкту до предмету злочину

При аналізі наявних експертних методик [7, 8, 9] встановлено, що практики також виділяють (часто неявно) вказані етапи при проведенні порівняльної стадії дослідження під час групової ідентифікації об'єктів, умовно названих нами результатами інженерно-технічної діяльності людини.

Наприклад, у Методиці встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби (проведення пострілів) [7] вказано: «При збігу конструктивних ознак об'єкта з ознаками вогнепальної зброї промислового або кустарного виробництва (ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ II згідно з рис. 1) визначається тип, модель (зразок), основні дані виробника (країна, фірма і т.д.) досліджуваного зразка... При збігу конструктивних ознак об'єкта саморобного виготовлення з конструктивними ознаками вогнепальної зброї на даному етапі робиться висновок про наявність у досліджуваного об'єкта цих ознак і визначається найближчий аналог вогнепальної зброї певного типу й виду (ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ I)... Якщо в досліджуваному виробі промислового виробництва, призначеному для ураження цілей, але не віднесеному виробником до вогнепальної зброї, встановлені конструктивні ознаки, що дозволяють використовувати його як вогнепальну зброю без внесення до конструкції яких-небудь незворотних змін, на даному етапі дослідження робиться висновок про наявність у досліджуваного об'єкта цих ознак і визначається найближчий аналог вогнепальної зброї певного типу й виду. (ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ I)» [7].

Методика криміналістичного дослідження холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів [9] дає однозначне визначення: «Призначеність предмета (пристрою) для ураження цілі визначається за наявністю сукупності конструктивних ознак, які дозволяють віднести його до певного різновиду холодної зброї...Призначеність предмета (пристрою), який випробовується, для ураження цілі визначається в результаті встановлення збігу притаманній йому сукупності конструктивних ознак із сукупністю конструктивних ознак відомого різновиду холодної зброї при порівнянні з відомими аналогами певних різновидів холодної зброї, у якості яких виступають натурні зразки з криміналістичних та інших колекцій, описи та зображення різноманітних зразків холодної зброї в офіційній довідковій та спеціальній літературі, комп'ютерних базах даних та з урахуванням даних фірм-виробників (ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ II)... В результаті аналізу технічних умов на виготовлення різноманітних зразків холодної зброї та криміналістичної практики, цією Методикою встановлені мінімальні розміри та інші допустимі технічні характеристики холодної зброї, а також найбільші припустимі розміри та аналогічні характеристики для декотрих типів виробів госпо-

дарсько-побутового призначення, які конструктивно схожі на таку зброю (ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ I).» [9].

В методиці «Віднесення об'єктів до спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації» [8] також наявні вказані етапи, однак особливістю даної методики є те, що етап ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ I (згідно з рис. 1) введений до роздільного дослідження: «У разі встановлення працездатності засобу визначаються його технічні характеристики, функціональні можливості та конструктивні особливості (технічні ознаки), в тому числі технічні характеристики, притаманні для певного виду СТЗ... Проводиться оцінка функціональних можливостей, кількісних показників технічних характеристик та конструктивних параметрів технічного засобу, які обумовлюють якісні характеристики технічного засобу, придатного для негласного отримання інформації». На етапі ж роздільного дослідження встановлюється виключно «збіг сукупності технічних ознак засобу, що досліджується, із відповідними ознаками певного виду (типу) СТЗ або розбіжності окремих ознак, які несуттєво впливають на якісні характеристики технічного засобу» та «з'ясовується тотожність технічного засобу певному виду СТЗ (ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ II)» [8].

Аналізуючи викладений матеріал, можна дійти висновку про те, що при розробці загальних методик дослідження об'єктів, які є результатом інженерно-технічної діяльності людини доцільно передбачати проведення порівняльної стадії в два етапи: порівняння наданого об'єкта дослідження з найближчими відомими аналогами та порівняння встановлених характеристик об'єкта вимогам до побудови об'єктів певного типу.

Список використаних джерел

1. *Россинская Е. Р. Криминалистика: учеб. пособ. для вузов / Е. Р. Россинская; под ред. Н. Д. Эриашвили — М.: ЮНИТИ — ДАНА, 1999. — 351 с.*
2. *Криминалистика: учебник для вузов. / Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Россинская; под ред. проф. Р. С. Белкина — М.: НОРМА, 2000. — 980 с.*
3. *Криміналістика (криміналістична техніка): курс лекцій / П. Д. Біленчук, А. П. Гель, М. В. Салтєвський, Г. С. Семаков. — К.: МАУП, 2001. — 216 с. — Бібліогр.: С. 211–212.*
4. *Гуменський О. А. Щодо призначеності та придатності як критеріїв віднесення об'єктів до предметів злочинів / О. А. Гуменський // Актуальні питання нормативно-методичного забезпечення трасологічних та біліс-*

тичних експертиз: матеріали міжвідом. наук.-практ. семінару (м. Київ 21 квітня 2015 р.) / КНДІСЕ; уклад. А.О. Полтавський, О.В. Юдіна. — К., 2015 — С. 9–11.

5. *Судебная баллистика и судебно-баллистическая экспертиза* / А. В. Стальмахов, А. М. Сумарека, А. Г. Егоров, А. Г. Сухарев. — Саратов: Саратов. юрид. ин-т МВД РФ, 1998. — 168 с.: іл.
6. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* (з додат. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. — К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. — 1736 с.: іл.
7. *Встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби* (проведення пострілів): судово-балістична методика / НДЕКЦ при УМВС в Луганській обл., затв. рішенням Мініюста України від 03.06.2005. — К., 2005. — 31 с.
8. *Віднесення об'єктів до спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації: загальна методика проведення судової експертизи «Експертиза спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації»* / О.І. Охріменко, В.С. Серьогін. — К.: Укр. НДІ спец. техніки та суд. експертиз СБ України, 2011. — 26 с.
9. *Методика криміналістичного дослідження холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів: затв. рішенням розшир. засід. секції НКМР Мініюста України з проблем трасології та судової балістики із залуч. членів Координаційної ради з питань судової експертизи. Протокол від 10.04.2009 року № 22.* — К., 2009.

СРАВНИТЕЛЬНАЯ СТАДИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ ПРИ ПРОВЕДЕНИИ ГРУППОВОЙ ИДЕНТИФИКАЦИИ ОБЪЕКТОВ, ЯВЛЯЮЩИХСЯ РЕЗУЛЬТАТОМ ИНЖЕНЕРНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЧЕЛОВЕКА

А.А. Гуменский
А.И. Охрименко

Наряду с установлением индивидуально-конкретного тождества широко распространена групповая идентификация или установление групповой принадлежности. Такое исследование позволяет установить принадлежность объекта к определенному классу, роду, виду, т. е. к некоторому множеству однородных объектов. Собирательным понятием для категорий однородных объектов является термин «группа», почему и исследования трактуют как установление групповой принадлежности. Групповая идентификация (которую еще называют классификационным исследованием) осуществляется либо как первоначальный этап всякого индивидуального отождествления, либо как решение самостоятельной задачи.

При осуществлении групповой идентификации выделяют: а) осмотр объектов; б) раздельное исследование объектов; в) эксперимент; г) сравнительное исследование (сопоставление) объектов; д) оценка признаков и формулирование вывода.

Установление принадлежности объекта к определенной группе проводится на основе изучения признаков объекта и сопоставления их с признаками других объектов этого же класса (группы).

В теории и практике криминалистической идентификации различают две формы отражения: материально-фиксированную (объективную фиксацию признаков в материальных объектах) и психофизиологическую (отображение мысленного образа предмета в памяти конкретного лица).

Различают такие виды идентификации:

1. Идентификация по материально-фиксированным изображениям.
2. Идентификация по признакам общего происхождения (целое по частям).
3. Идентификация по описаниям признаков.
4. Идентификация по мысленному образу.

Установлено, что в самом общем случае, когда, например, на исследование поступил неизвестный или атипичный предмет, сравнительное исследование фактически проводится в два этапа:

– во-первых, сравнение всех измеренных на этапе отдельного исследования параметров предмета с требованиями к построению технических средств определенного типа;

– во-вторых, объект исследования сравнивается с ближайшими известными образцами, которые содержатся в натурных коллекциях экспертных подразделений, или данными, приведенными в справочной литературе.

Данные этапы не обязательно идут в указанном порядке, причем, один из них может вообще отсутствовать.

Можно легко увидеть, что эти этапы объединяют указанные выше виды идентификационных исследований.

При анализе существующих экспертных методик установлено, что практики также выделяют (часто неявно) указанные этапы при проведении сравнительной стадии исследования во время групповой идентификации объектов, условно названных нами результатами инженерно-технической деятельности человека.

В результате проведенной работы предложен алгоритм сравнительного исследования таких объектов, состоящий из двух этапов: сравнение поступившего объекта исследования с ближайшими известными аналогами и сравнение установленных характеристик объекта требованиям к построению объектов определенного типа.

THE METHODOICAL ENSURING OF FORENSIS EXPERTISES OF TAKING OBJECTS THAT ARE THE RESULTS OF AN ENGINEER-TECHNICAL ACTIVITY TO OBJECTS OF CRIME

*O.A. Gumenskyi
O.I. Ohrimenko*

In the base of general expert methodology of taking objects that are the results of an engineer-technical activity to objects of crime (block scheme of which is shown in an article) the analysis of results of two main steps of its creation can be laid: of the development (an aim, project, calculations, designing) and of realization (the conformity

of real-time device characteristics to characteristics that are formed on the phase of development and that are typical to the group of devices of certain type), that are expressed, correspondingly, by appointment and availability- main features of the specified device category.

Suggested general principles and the algorithm of an investigation can in future become the basis for an improvement of existing and the development of new general and private criminalistic methods of different objects of an investigation: pockie machines, «skimmers», «code-grabbers», different «unknown» devices and so on.

Together with determination of individual-specific identity the group identification while determining of group attachment is widespread. Such a research allows us to determine the attachment of an object to a specific class, kind, type etc. to a some multiplicity of congeneric objects. The collective concept for categories of congeneric objects is the term «group», that's why these researches are interpreted as the determination of group attachment. The group identification (which is also called the classific research) is carried out as the first stage of different individual identification or as a decision of an independent task.

While providing the group identification we can distinguish: a) the inspection of facilities; b) the separate research of objects; c) experiment; the comparing research of objects; e) the assessment of sings and making a decision.

The determination of attachment of an object to a specific group is provided on the base of studing the sings of an object and comparing them with sings of other objects of the same class (group).

In the theory and practice of a criminalistic identification the two forms of reflection are shown: material-fixed (the objective fixation of sings in material objects) and psychophysiological (the reflection of thinking image of an object in the memory of a concrete person). Such types of identification are distinguished:

1. The identification according to a material-fixed image;
2. The identification according to sings of common origin (the whole according to its parts);
3. The identification according to description of sings;
4. The identification according to a thinking image.

It is determined, that in the common case, when, for example, the unknown or atypical object is given for research, the comparing investigation is hold in two stages:

- 1) first, the comparing of all measured on the stage of separate research parameters of an object with requirements to construction of specific type hardware;
- 2) second, the object of research is compared with the nearest known samples, which are contained in collections of expert subdivisions, or in data, that is given in references.

The given stages can be realized in different order, besides one of them can be absent.

We can easily observe that these stages unite the given types of identic investigations.

During the analysis of existing expert methods it is determined that practices also determines the given stages while holding the comparing stage of an investigation during the group identification of objects that are conditionally named the results of an engineer-technical activity of a person.

As the result of a carried work the algorithm of a comparing research of such objects, that consists of two stages is given; the comparing of a giving object of a research with the nearest known analog and comparing the determined characteristics of an object to requirements of constructing of specific type objects.

С. С. Кириленко
молодший науковий співробітник

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

ЗАРУБІЖНІ НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЧЕРКОВИХ ОБ'ЄКТІВ, ВИКОНАНИХ ОСОБАМИ В СТАНІ АЛКОГОЛЬНОГО СП'ЯНІННЯ

У статті наведено аналіз праць зарубіжних авторів з дослідження почерку осіб, що перебували в стані алкогольного сп'яніння, а саме розкрито основний зміст найбільш значущих з цих досліджень та здійснено порівняння їх результатів між собою із зазначенням причин розбіжностей.

На теперішній час досить поширеними об'єктами почеркознавчих досліджень виступають рукописні тексти, записи та підписи, виконані особами в стані алкогольного сп'яніння. Розгляд зарубіжного досвіду з дослідження такого роду об'єктів та порівняння його з вітчизняними напрацюваннями є важливим аспектом сприяння вдосконаленню існуючих та здійснення подальших методичних наукових розробок в сфері судово-почеркознавчої діагностики, зокрема з дослідження впливу вказаного збиваючого фактору на рукописні тексти та записи. Тому виникає необхідність вивчення змісту основних праць зарубіжних авторів, зокрема, й найновіших, в яких зазначаються особливості виконання таких почеркових об'єктів особами в стані алкогольного сп'яніння, а також причин відмінностей результатів їх досліджень.

За останні більш ніж 50 років значна кількість зарубіжних літературних джерел про вплив алкогольного сп'яніння осіб на їх почерк розглянута Р. Хубером і А. Хідріком у праці, що присвячена теорії та практиці почеркознавчої ідентифікації (1999 р.) [1]. В більш ранніх оглядах досліджень з цього предмету Л. Гросс (1975 р.) відзначає, що алкоголь як препарат був частіше вивчений відносно зміненого почерку [2]. Огляд праць іноземних авторів, які досліджували почерк осіб, що перебували в стані алкогольного сп'яніння, наявний і в роботі М. Калігіурі та Л. Мохаммеда (2012 р.) [3]. В монографії В.Ф. Орлової (2006 р.) також наведено основні підсумки деяких досліджень почерку осіб в стані алкогольного сп'яніння зарубіжними

авторами [4]. Втім, інформація, наявна в даних джерелах, потребує доповнення та узагальнення.

Перейдемо до висвітлення основного змісту найбільш значних праць зарубіжних авторів з дослідження почерку осіб, що перебували в стані алкогольного сп'яніння, порівняння результатів, що були отримані ними, та пояснення їх відмінностей.

Щодо досліджень, які відбувалися до початку ХХІ століття, то як вказують М. Калігіурі та Л. Мохаммед: «незважаючи на численні твердження в той час, що алкоголь може бути причиною появи відмінностей почерку в документі, мало які з них були засновані на емпіричних дослідженнях.» [3, с. 190].

Вказівки на можливість використання зразків почерку для оцінки впливу алкоголю на організм людини були наявні вже в роботі А. Ерленмеєра (1879 р.) [5]. Ще на початку ХХ ст. впливом алкоголю на письмо та почерк зацікавився німецький психіатр М. Майер [6]. Проводячи експерименти на самому собі він помітив, що ступінь впливу алкоголю залежить від його концентрації в крові та що він уповільнює рухи, паузи між виконанням окремих знаків при прийомі малих доз алкоголю скорочуються, а при великих — збільшуються, натиск при малих дозах — збільшується, при великих — зменшується, рухи стають незграбними [4, с. 48].

Взагалі над цієї проблемою в ХХ столітті працювали численні автори. Свідчення про них, як зазначає В.Ф. Орлова, охоплюють дослідження, представлені на рівні теоретичного аналізу: М. Майер (1934 р.), Г. Шнейкерт (1939 р.), Г. Пфанне (1954 р.), К. Гендель (1958 р.), Г. Грюневальд (1963 р.), К. Пурі (1965 р.), К.Бох, Г.Швейцер, У. Мільц (1974 р.) та ін.; проведені експериментально: Мауерхоффер (1951 р.), А. Ребін і Г. Блер (1953 р.), Г. Швейцер (1955 р.), М.В. Хірш, М.Е. Ярвік, А. Абрамсон (1956 р.), Г. Ельбель (1956 р.), І. Герхов (1959 р.), Б. Вітліх (1961 р.), Г.Деннемарк (1964 р.), О.Хілтон (1969 р.), Б. Брюн та Н. Рейнсбі (1971 р.), М. Поль-Менгельберг (1976 р.), Р. Фоулі, Е.Л. Мюллер (1979 р.) та ін., та такі, що містять описи випадків з практики: Р. Пофаль (1959 р.), А. Лєгрюн (1963 р.), А. Саф'яновський (1974 р., 1980 р.) та ін. [4, с. 48]. Окрім того, слід також виділити роботи й інших дослідників: К. Тріппа, Ф. Флюхігера та Г. Вайнберга (1959р.), Р.Дж.Пекерда (1960 р.), Р.Дж. Столера (1960 р.), Г.Дж. Андерсона (1974 р.), Н.Н. Закі та М.А. Ібрагіма (1983 р.), Й. Бека (1985 р.), Т.С. Левінсон (1986 р.), Н. Гелбрейта (1986 р.), С. Хіла та Л. Хан-та (1989), Е.С. Геллера, С. Кларка та М. Келшера (1991 р.), Р. Воткін-

са і Дж. Горайчика (1996 р.), Ф. Есісіоглу і Н. Турана (2003 р.), Дж. Філіпса, Р. Огейла та Ф. Мюллера (2009 р.), частина з яких містить і експериментальні досліді.

Розглянемо найбільш змістовні з перелічених вище досліджень. Найцікавішими є, звісно, експериментальні роботи. Вони були різними за об'ємом піддослідних (від однієї людини — Б.Віттліх, до 234-х — Г. Деннемарк). В ряду випадків експерименти проводилися з контролем концентрації алкоголю в крові та застосуванням методів статистичного аналізу [4, с. 49].

Першим емпіричним дослідженням в цьому напрямку вважається дослідження А. Ребіна і Г. Блера (1953 р.) [7]. Їх цікавили суб'єктивні судження щодо зразків письма і об'єктивні вимірювання. Вони звернулися з проханням до сорока дорослих виконати свої підписи та скопіювати набір стандартних слів до та після вживання великої дози алкоголю. Дослідники проаналізували декілька ознак почерку, в тому числі швидкість письма, просторову ширину, довжину, розмір і точність. Їх основний висновок такий, що пишучі під впливом алкоголю, як правило, роблять більше помилок і їм потрібно більше часу і простору для завершення виконання поставленого перед ними завдання. Величина просторових та часових змін в почерках була пов'язана з дозою алкоголю [3, с. 190].

Г. Ельбель (1956 р.), І. Герхов (1959 р.) вказували на те, що зміни в почерку настають при вмісті алкоголю в крові від 1,8 до 1,9‰. При більшому вмісті алкоголю в крові, згідно їх спостережень, почерк може ставати зовсім хаотичним [8], [9]. К. Гендель (1959 р.) відмічав, що при алкогольному сп'янінні нерідко спостерігаються орфографічні помилки, пропуски букв та здвоєння окремих букв [10]. Г. Ельбель, І. Герхов, К. Гендель та інші автори пропонують використовувати наступаючі в почерку зміни для діагностики ступеня алкогольного сп'яніння в судово-медичній практиці.

Подальші дослідження, які проводили К. Тріпп, Ф. Флюхігер та Г. Вайнберг (1959р.), Б. Брюн та Н. Рейнсбі (1971 р.), підтвердили загальний висновок, що під впливом алкоголю почеркові рухи збільшуються як в розмірі, так і в інших просторових вимірах, стають повільніші, включають в себе уривчастість та злами в процесі письма (К. Тріпп та інші, 1959 р.), а також виявляють коливання в натиску (Б.Брюн та Н. Рейнсбі, 1971 р.) [11], [12].

Дослідження, проведене Г. Деннемарком (Німеччина, 1964 р.), засноване на достатньо об'ємному експериментальному матеріалі

[13]. Він досліджував зміни в почерку, що пов'язані з дією алкогольного сп'яніння на письмо, і прийшов до висновку, що навіть при невеликій концентрації алкоголю в крові в почерку відбуваються чітко виражені зміни. При проведенні експерименту Г. Деннемарк враховував тип реакції піддослідного. В залежності від того, чи є піддослідний ваготоніком чи симпатикотоніком, зміни в почерку наступають в різний час. Швидше вони наступають та швидше затухають у симпатикотоніків, ніж у ваготоніків. Комплекси змін, по його даним, також різняться. Але, як він правильно відмічає, окремо взятих симптоматичних ознак для тих та інших не спостерігалось [4, с. 48].

Д. Пуртелл (США, 1965 р.) розглянув зміни почерку відносно трьох видів вживання алкоголю [14]. Це «соціальне» вживання, вивчення якого переслідує практичні цілі, зокрема, включення почеркових тестів по визначенню стану сп'яніння у водіїв, що вже реалізовано в штаті Каліфорнія та в Німеччині, медичні цілі — використання в допомогу діагностиці разом з фармпрепаратами та хронічний алкоголізм в діагностичних цілях. Ознаки були описані відносно кожної групи [4, с. 49].

К. Пурі (США, 1965 р.) також у своєму дослідженні акцентує увагу на порушенні координації рухів в зв'язку з дією алкоголю [15].

Вплив алкогольного сп'яніння на почерк О. Хілтон (1969 р.) описував за результатами експериментального дослідження на 20-ти піддослідних з контролем вмісту крові, що був проведений професором судової медицини Ф. Кампсом [16]. Описані з точки зору автора специфічні ознаки свідчать про алкогольне сп'яніння: збільшення розміру букв, зниження швидкості письма, його чіткості, охайності, нерівність рядків, зменшення зв'язності. При цьому не спостерігались зміни в натиску, основний висновок автора — спостережувані зміни є неспецифічними та можуть бути результатом впливу інших причин.

Більш пізні дослідження із застосуванням строгих наукових методів дослідження та експериментального контролю були опубліковані в криміналістичній літературі (Р. Фоулі і Е.Л. Міллер, 1979 р., Н. Гелбрейт, 1986 р., М. Стінсон, 1979 р., Ф. Есісіоглу і Н. Туран, 2003 р.).

З експериментальних робіт звертає до себе увагу дослідження М. Стінсон (США, 1979 р.) [17]. Її експеримент відносно невеликий — 26 осіб різного віку при врахуванні росту, ваги та дози алкоголю. Результати дослідження цього автора значною мірою повторюють результати досліджень її попередників: зниження читаємості букв, збільшення розміру, розгону, зниження стабільності нахилу,

порушення напрямку лінії основи письма, збільшення кількості опісок, помилок, пропусків букв. Разом з тим нею зазначалися відсутність змін в натиску і швидкості письма. Вага людини не впливала на концентрацію алкоголю в крові і зміни в письмі та почерку [4, с. 50].

А. Сафьяновський (Польща, 1974 р.) намагався експериментально встановити залежність між змінами в почерку, що відбуваються під впливом сп'яніння, з урахуванням ступеня виробленості почерку і ступеню сп'яніння (легкий, середній, тяжкий) [18]. Ним вивчалися ознаки почерку (загальні, окремі) і ознаки писемного мовлення. В експерименті брали участь 121 людина, що знаходились в стані сп'яніння різного ступеня. Ним також було сконцентровано увагу на змінах, що відбуваються в почерку під впливом середнього ступеня сп'яніння, тому що при легкому ступені вони мало виражені, а при тяжкому — ПД ФДК близький до розпаду. За даними дослідження А. Сафьяновського, основні зміни у почерку такі: уповільнення темпу письма, порушення координації рухів 1 групи (незграбність, злами в штрихах) і 2 групи (збільшення натиску — до сильного, нестійкість відстаней між рядками), порушення в правописі, велика кількість виправлень та обводок штрихів. Висновки автора обережні: на його думку розмежування ознак, характерних для алкогольного сп'яніння, і викликаних іншими причинами (отруєння фармпрепаратами, стрес) ще не досить чітке. Тому висновки про факт алкогольного сп'яніння за почерком допустимі тільки у ймовірній формі [4, с. 49].

Р.Фоулі та Е.Л.Міллер (1979 р.) порівнювали вплив канабісу та алкоголю на почерк і з'ясували, що дія алкоголю на почерк була більш руйнівною, ніж канабісу [19]. Тим не менш, Н.Закі та М.Ібрагім (1983 р.) досліджували окремі впливи канабісу та алкоголю на швидкість почерку, будову букви, довжину руху, а також їх співвідношення та дійшли до протилежного висновку: при відсутності достатнього наукового контролю відомості про ступінь впливу, який здійснюють алкоголь та канабіс на рукопис (однаковий чи різний), залишаються невідомими [20].

Н.Гелбрейт (1986 р.) провів довготривалий експеримент на 35-и піддослідних (чоловіки та жінки), на кожному по 7 досліджень протягом 8-и років [21]. Виконувались тексти та підписи через 30–45 хвилин після вживання алкоголю, причому доза доводилася до 0,10 — законна межа для водіння автомашин в Каліфорнії. Визначалась концентрація алкоголю в крові. Описані зміни: найбільш загальна тенденція — до незграбності, збільшення масштабу; інтер-

вали між словами частіше збільшувалися, рідше зменшувалися, зростала їх нерівномірність, 51% піддослідних допускали помилки, пропуски, виправлення; темп міг уповільнюватися, пришвидшуватися та залишатися без змін; спостерігалось нетипове тремтіння, властиве алкоголікам-хронікам, в підписах же змін не спостерігалось. Ступінь зміни у різних людей була різною [4, с. 49].

Е.С. Геллер, С. Кларк та М. Келшер (1991 р.) перевіряли навичку студентів точно судити про рівень інтоксикації алкоголем пишучого на основі зразків почерку [22]. В цілому ці «судді слова» були більш точними в класифікації щодо виконаних в період постінтоксикації зразків рукописних записів (83,7%), ніж зразків підписів (67,5%). Суддівська точність значно корелювала з концентрацією алкоголю в крові у пишучих та навіть зросла до 80% для підписів, виконаних особами з концентрацією алкоголю в крові, яка була рівна 0,15 або вище. Ці дані свідчать про те, що підписи менш піддаються впливу алкоголю, ніж рукописні записи (через те, що характер виконання їх значно запрограмований та дуже гарно вивчений пишучими), що підкреслює важливу різницю для дослідників. Очевидно, що характеристики підпису особи будуть більш стабільні в часі в порівнянні з іншими зразками почерку, зокрема, зі зразками надмірно питушого [3, с. 191].

На початку 2000-х р.р. дослідники починають застосовувати чутливі кількісні методи (Ф. Есісіоглу і Н. Туран, 2003 р.) та динамічні (Дж. Філіпс, Р. Огейл та Ф. Мюллер, 2009 р.) для більш глибокого розуміння наслідків впливу алкоголю на почерк. Ф.Есісіоглу і Н.Туран (2003р.) вивчали 73-х осіб до і після того, як піддослідні вживали алкоголь [23]. Зразки почерку були піддані аналізу за допомогою стереомікроскопа, прямого та косопрямованого освітлення та відеоспектрального компаратора. Прямі вимірювання довжини руху та його області були виконані за допомогою цифрового вимірювача. Їх результати були сумісні з попередніми дослідженнями, які показують, що вживання алкоголю спричиняло статистично значуще збільшення в довжині слова, висоті рухів, інтервалах між словами та звужені закінчення, так само як і збільшення незграбності та рвучких рухів при формуванні літер [3, с. 191].

Дж. Філіпс, Р. Огейл та Ф. Мюллер (2009 р.) оцінили кінематику почерку в 20-ти молодих чоловіків [24]. Особам вводили дозу алкоголю до збільшення концентрації його в крові до 0,048%, що є відносно низькою в порівнянні з попередніми дослідженнями (наприклад, Е.С. Геллера, С. Кларка та М. Келшера, 1991 р.). Суб'єкти були

проінструктовані у написанні чотирьох літер «І» 20 разів, використовуючи нечорнильну ручку. Потім зразки почерку були оцифровані за допомогою графічного планшета Wascom. Особи виконали завдання до та через 30 хвилин після вживання алкогольних напоїв. Дослідники піддали оцифровані зразки почерку автоматичному аналізу довжини руху, його тривалості, визначенню піку швидкості та часу до його настання, кількості перетинів нульової осі при нормальній швидкості та при прискоренні, а також натиску ручки. Балістичні рухи ручкою були проаналізовані за допомогою методу швидкого перетворення Фур'є для вивчення піків частоти руху її пишучого вузла. Автори повідомляли, що рух при письмі мав тенденцію до збільшення тривалості після прийому алкоголю ($p < 0,10$). Крім того, довжина руху була пов'язана з підвищеною концентрацією алкоголю в крові. Тим не менше, не спостерігалось ніяких інших кінематичних відмінностей до і після вживання алкоголю. Висновком з цього дослідження було спостереження того, що після вживання алкоголю частота балістичних рухів, як правило, концентрується близько 4 Гц з помітним піком в спектрі швидкостей. Ця частота є характерною для розладів мозочку та інших умов, які впливають на функції мозочка, наприклад, алкогольного сп'яніння. Автори приписують знаходження піків до появи певної дії тремору. Цілком ймовірно, що відсутність статистично значущих відмінностей при кінематичних вимірюваннях була пов'язана з низьким рівнем алкогольного сп'яніння (0,048% у своєму дослідженні). Дійсно, як зазначає Е.С. Геллер, в його експерименті 1991 року «судді» не змогли відрізнити підписи тверезого від підписів нетверезого з достатнім рівнем точності у випадках з рівнем концентрації алкоголю в крові нижче 0,15% [3, с. 191–192].

Отже, зарубіжна література з дослідження почерку осіб, що перебували у стані алкогольного сп'яніння, представлена численними теоретичними, практичними та експериментальними дослідженнями за останні 50 років, які активно проводяться і в теперішній час із застосуванням статистичних і динамічних методів дослідження та новітніх технологій (цифрових вимірювачів, графічних планшетів тощо). Необхідно відмітити присутність окрім об'єктивної, також і виключно оригінальної суб'єктивної складової (наприклад, експертна оцінка так званих «суддів») при виконанні деяких з експериментів. При проведенні досліджень враховувалась залежність змін також і від таких характеристик піддослідних як тип реакції, вік, стать, ріст, вага, професійна діяльність, типи вживання алкоголю і т.д. Але, за-

галом, експериментальні дослідження, проведені зарубіжними вченими, засвідчують, що ознаки письма змінюються саме в залежності від змін концентрації алкоголю в крові (а саме ступеня алкогольного сп'яніння), а саме збільшення змін в кількості та різниці в їх характері залежали від ступеня алкогольного сп'яніння. Найменш помітні зміни в почерку спостерігалися при малих концентраціях алкоголю в крові у піддослідних. З усіх почеркових об'єктів більш стійкими до впливу вищезгаданого збиваючого фактору виявилися підписи. В деяких дослідженнях було відмічено, що характер змін, що наступали у почерку алкоголіків-хроніків, відрізнявся від характеру змін, що виявлялися у осіб, що не страждали на хронічний алкоголізм.

При порівнянні результатів вищевказаних досліджень між собою, можна констатувати, що характерні порушення в почерку, виявлені одними дослідниками, відповідають певною мірою змінам почерку, що виявлені іншими. Протиріччя, які відмічали автори, описуючи зміни, що наставали в почерку осіб, пояснюються невеликим числом учасників експерименту або незначною кількістю експериментальних зразків почерку, а також неврахуванням в деяких випадках ступеня сп'яніння особи, ступеня виробленості, будови її почерку і т.д. Деякі з авторів вказували також і на те, що не має точно визначеної взаємозалежності між ступенем алкогольного сп'яніння та змінами, які відбуваються в почеркових об'єктах, виконаних під впливом цього збиваючого фактору. Тому ними наголошувалось на застосуванні інших методів дослідження для встановлення факту перебування особи в стані алкогольного сп'яніння.

Вказані результати зарубіжних наукових досліджень почеркових об'єктів, що виконані особами в стані алкогольного сп'яніння, мають бути використані при розробці відповідних методик і вдосконаленні існуючих. Врахування причин зазначених протиріч в описі змін почерку осіб після вживання алкоголю допоможе об'єктивізувати процес проведення наступних експериментальних та теоретичних дослідів в цьому напрямку та формування заключних висновків.

Список використаних джерел

1. *Huber R. A. Handwriting identification: Facts and fundamentals / R. A. Huber, A. M. Headrick. — Boca Raton, FL: CRC Press LLC, 1999. — 456 p.*
2. *Gross L. J. Drug-induced handwriting changes: An empirical review / L. J. Gross // Texas Reports on Biology and Medicine. — 1975. — Vol. 33, Is. 3. — P. 371–390.*

3. *Caligiuri M.P.* The Neuroscience of Handwriting: Applications for Forensic Document Examination / *M. P. Caligiuri, L. A. Mohammed*. — New York: CRC Press, 2012. — 234 p.
4. *Орлова В.Ф.* Судебно-почерковедческая диагностика: учеб. пособие / *В.Ф. Орлова*. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2006. — 160 с.
5. *Erlennmeyer A.* Die Schrift. Grandzuge ihrer Physiologie und Pathologic / *A. Erlennmeyer*. — Stuttgart: Adolf Bonz & Co., 1879. — 72 p.
6. *Meyer G.* Die Wissenschaftlichen Grundlagen Der Graphologie: Vorschule der gerichtlichen Schriftvergleichung / *Meyer G., Schneickert. H.* — Jena: Fischer, 1925. — IV. — 154 p.: ill.
7. *Rabin A.* The effects of alcohol on handwriting / *A. Rabin, H. Blair* // Journal of Clinical Psychology — 1953. — Vol. 9., Is. 3. — P. 284–287.
8. *Elbel H.* Blutalkohol / *H. Elbel, F. Schleyer*. — Stuttgart: Thieme, 1956. — 226 p.
9. *Gerchow J.* Studio dei Gemelli Roma. Zur Methodik der Feststellung und Bewertung alkoholoibedingter personlichkeits Varanderungen / *J. Gerchow, L. Gedda* // Deutsche Zeitschrift fur die gesamte gerichtliche Medizin. — 1959. — Vol. 49. — P. 70–77.
10. *Händel K.* Die Handschrift Betrunkener / *K. Händel* // Deutsche Zeitschrift fur die gesamte gerichtliche Medizin. — 1958. — Vol. 19. — P. 92–95.
11. *Tripp C. A.* Effects of alcohol on the graphomotor performance of normals and chronic alcoholics / *C. A. Tripp, F. A. Fluchiger, G. H. Weinberg* // Perceptual and Motor Skills. — 1959. — Vol. 9. — P. 227–236.
12. *Brun B.* Handwriting changes following meprobamate and alcohol / *B. Brun, N. Reisby* // Quarterly Journal of Studies on Alcohol; New Brunswick, N. J.: Journal of Studies on Alcohol, Inc. — 1971. — Vol. 32, Is. 4. — P. 1070–1082.
13. *Dennemark H.-G.* Die Handschrift Angetrankener unter Berücksichtigung der Reaktionstypen / *H.-G. Dennemark* // Kriminalistik — 1964. — Vol. 18. — P. 38–40.
14. *Purtell D. J.* Effects of drugs on handwriting / *D. J. Purtell* // Journal of Forensic Sciences. — 1965. — Vol. 10. — P. 335–346.
15. *Puri K. S.* Effects of Intoxication on handwriting / *K. S. Puri* // Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science. — 1965. — Vol. 56. — P. 372–374.
16. *Hilton O.* A study of the influence of alcohol on handwriting / *O. Hilton* // Journal of Forensic Sciences. — 1969. — Vol. 14, Is. 3. — P. 309–316.
17. *Stinson M. D.* A validation study of the influence of alcohol on handwriting / *M. D. Stinson* // Journal of Forensic Sciences. — 1997. — Vol. 42, Is. 3. — P. 411–416.
18. *Safianowski A.* Identyfikacja osoby na podstawie rekopisu wykonanego przez nia w stanie nietrzezwym / *A. Safianowski* // Problemy Kryminalistyki. — 1974. — № 112. — P. 661.
19. *Foley R. G.* The effects of marijuana and alcohol usage on handwriting / *R. G. Foley, A. L. Miller* // Forensic Science International. — 1979. — Vol. 14, Is. 3. — P. 159–164.

20. *Zaki N. N.* Effect of alcohol and Cannabis sativa consumption on handwriting / *N. N. Zaki, M. A. Ibraheim* // *Neurobehavioral Toxicology Teratology*. — 1983. — Vol. 5, Is. 2. — P. 225–227.
21. *Galbraith N. G.* Alcohol: Its effect on handwriting / *N. G. Galbraith* // *Journal of Forensic Sciences*. — 1986. — Vol. 31. — P. 580–588.
22. *Geller E. S.* Knowing when to say when: a simple assessment of alcohol impairment / *E. S. Geller, S. W. Clarke, M. J. Kalsher* // *Journal of Applied Behavioral Analysis*. — 1991. — Vol. 24, Is. 1. — P. 65–72.
23. *Asicioglu F.* Handwriting changes under the effect of alcohol / *F. Asicioglu, N. Turan* // *Forensic Science International*. — 2003. — Vol. 132. — P. 201–210.
24. *Phillips J. G.* Alcohol consumption and handwriting: A kinematic analysis / *J. G. Phillips, R. P. Ogeil, F. Muller* // *Human Movement Science*. — 2009. — Vol. 28, № 5. — P. 619–632.

ЗАРУБЕЖНЫЕ НАУЧНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ПОЧЕРКОВЫХ ОБЪЕКТОВ, ВЫПОЛНЕННЫХ ЛИЦАМИ В СОСТОЯНИИ АЛКОГОЛЬНОГО ОПЬЯНЕНИЯ

С. С. Кириленко

В статті проаналізовано праці зарубіжних авторів з дослідження почеркових об'єктів, виконаних особами, що перебували в стані алкогольного сп'яніння, а саме висвітлено зміст основних з цих досліджень та здійснено порівняння їх результатів із зазначенням можливих причин розбіжностей. Зокрема, із зазначенням деяких особливостей проведення наведено результати досліджень: А. Ребіна і Г. Блера, Г. Ельбея, К. Тріппа, Ф. Флюхігера та Г. Вайнберга, К. Пурі, І. Герхова, К. Генделя, Г. Деннемарка, Д. Пуртелла, О. Хілтона, М. Стінсон, А. Сафьяновського, Р. Фоулі і Е.Л. Міллера, Н. Гелбрейта, Ф. Есісіоглу і Н. Турана, Е.С. Геллера, С. Кларка та М. Келшера, Дж. Філіпса, Р. Огейла та Ф. Мюллера.

Внаслідок аналізу вказаних напрацювань було виявлено, що зарубіжна література за останні більш ніж 50 років з дослідження почерку осіб, що перебували у стані алкогольного сп'яніння, представлена численними теоретичними, практичними та експериментальними дослідженнями, які активно проводяться і в теперішній час із застосуванням статистичних і динамічних методів дослідження та новітніх технологій. Відмічено присутність в деяких з цих досліджень окрім об'єктивної, також і виключно оригінальної суб'єктивної складової. Виявлено, що при проведенні досліджень враховувалась залежність змін почерку також і від різноманітних характеристик піддослідних. Узагальненням експериментальних досліджень, здійснених зарубіжними авторами, встановлено, що ознаки письма змінюються в залежності від змін концентрації алкоголю в крові. Зроблено висновок, що характерні зміни у почеркових об'єктах, що виконані особами, які перебували під впливом алкогольного сп'яніння, у різних авторів узгоджуються між собою. Відзначено причини протиріч, які виникали у дослідників, описуючи зміни, які наставали в почерку осіб, що перебували під впливом згаданого збиваючого фактору. Запропоновано врахувати результати даних зарубіжних наукових досліджень та причини їх відмінностей при розробці відповідних методик.

FOREIGN SCIENTIFIC RESEARCHES OF HANDWRITING OBJECTS PERFORMED BY PERSONS IN STATE OF ALCOHOLIC INTOXICATION

S. S. Kyrylenko

The article analyzes the works of foreign authors on the study of handwriting objects executed by the persons, which were intoxicated by alcohol, and it highlights the main content of the studies and comparison of their results indicating the possible reasons for discrepancies. In particular, indicating some features of conduction, the researching results of A. Rebin and G. Blair, G. Elbel, C. Tripp, F. and G. Weinberg, F. Fluchiger, K. Puri, I. Herhov, K. Handel, G. Denmark, D. Purtell, A. Hilton, M. Stinson, A. Safyanovski, R. Foley and E.L. Miller, N. Galbraith, N. Ascioglu and F. Turan, E.S. Geller, S. Clarke and M. Kelsher, J. Phillips, R. Muller and F. Ogeil are presented.

As a result of the analysis of these developments it is found that over the last more than 50 years foreign literature study of handwriting of persons who were drunk, represented by the theoretical, practical and experimental studies, which are actively carried out at present using statistical and dynamic research methods and computing. Except as objective it is noted also presence in some of the studies exclusively original subjective component. Found that conducting researches accounted dependence of writing also on various characteristics of the subjects. Generalization of experimental studies conducted by foreign authors found that writing signs vary with changes in the concentration of alcohol in the blood. It is concluded that the characteristic changes revealed by different authors in handwriting objects that are made by persons who were under the influence of alcohol, are compatible among themselves. Noted causes controversy that arose among researchers, describing the changes that advancing in the handwriting of those who were under the influence of aforementioned factor. Proposed to take into account the results of these foreign researches and the reasons for their differences in the development of appropriate techniques.

УДК 343.98

В.М. Здор
судовий експерт

*Дніпропетровський науково-дослідний інститут
судових експертиз Мінюсту України*

ВПЛИВ СУБ'ЄКТИВНИХ ЧИННИКІВ НА ФОРМУВАННЯ ІМОВІРНИХ ВИСНОВКІВ ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ

У статті проаналізовані загальні етапи формування експертних висновків та їх класифікація по ступеню твердження. Чітко сформульовані основні чинники та переважні фактори впливу на формування імовірних висновків. Обґрунтована важливість та вагомість імовірних висновків у кримінальних розслідуваннях, процесуальних діях й судочинстві у цілому.

FOREIGN SCIENTIFIC RESEARCHES OF HANDWRITING OBJECTS PERFORMED BY PERSONS IN STATE OF ALCOHOLIC INTOXICATION

S. S. Kyrylenko

The article analyzes the works of foreign authors on the study of handwriting objects executed by the persons, which were intoxicated by alcohol, and it highlights the main content of the studies and comparison of their results indicating the possible reasons for discrepancies. In particular, indicating some features of conduction, the researching results of A. Rebin and G. Blair, G. Elbel, C. Tripp, F. and G. Weinberg, F. Fluchiger, K. Puri, I. Herhov, K. Handel, G. Denmark, D. Purtell, A. Hilton, M. Stinson, A. Safyanovski, R. Foley and E.L. Miller, N. Galbraith, N. Ascioglu and F. Turan, E.S. Geller, S. Clarke and M. Kelsher, J. Phillips, R. Muller and F. Ogeil are presented.

As a result of the analysis of these developments it is found that over the last more than 50 years foreign literature study of handwriting of persons who were drunk, represented by the theoretical, practical and experimental studies, which are actively carried out at present using statistical and dynamic research methods and computing. Except as objective it is noted also presence in some of the studies exclusively original subjective component. Found that conducting researches accounted dependence of writing also on various characteristics of the subjects. Generalization of experimental studies conducted by foreign authors found that writing signs vary with changes in the concentration of alcohol in the blood. It is concluded that the characteristic changes revealed by different authors in handwriting objects that are made by persons who were under the influence of alcohol, are compatible among themselves. Noted causes controversy that arose among researchers, describing the changes that advancing in the handwriting of those who were under the influence of aforementioned factor. Proposed to take into account the results of these foreign researches and the reasons for their differences in the development of appropriate techniques.

УДК 343.98

В.М. Здор
судовий експерт

*Дніпропетровський науково-дослідний інститут
судових експертиз Мінюсту України*

ВПЛИВ СУБ'ЄКТИВНИХ ЧИННИКІВ НА ФОРМУВАННЯ ІМОВІРНИХ ВИСНОВКІВ ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ

У статті проаналізовані загальні етапи формування експертних висновків та їх класифікація по ступеню твердження. Чітко сформульовані основні чинники та переважні фактори впливу на формування імовірних висновків. Обґрунтована важливість та вагомість імовірних висновків у кримінальних розслідуваннях, процесуальних діях й судочинстві у цілому.

Висновки експерта це оцінка результатів проведеного дослідження та надзвичайно відповідальна стадія: це складний акт усвідомлення кількісної і якісної цінності (визначеності) ознак. Її підсумки багато в чому залежать від якості всієї проведеної роботи на попередніх стадіях експертизи. Висновок про наявність або відсутність тотожності в почеркознавчій експертизі буде обґрунтованим тільки у тому випадку, якщо в основу його покладені результати якісної і кількісної оцінки всіх виявлених ознак. На підставі такої оцінки ознак в порівнюваних почерках експерт приходить до певного логічного висновку, істинність і обґрунтованість якого оцінюється слідчим і судом в сукупності з іншими доказами, зібраними по конкретній справі.

Оцінка ознак почерку, як затверджує С. Н. Потапов, здійснюється експертом практично на всіх попередніх етапах дослідження, але першочергове значення ця оцінка набуває після здійснення порівняльного дослідження і встановлення певного об'єму співпадаючих ознак та ознак, що розрізняються [1, с. 20–22].

Підсумкова оцінка повинна враховувати результати «проміжних» оцінок. Якщо експертом використано декілька методик дослідження, то результати застосування кожної з них оцінюються окремо, а потім всі результати оцінюються в сукупності.

Підсумкова оцінка складається з наступних етапів:

- 1) оцінка результатів, що мають місце на попередньому етапі;
- 2) пояснення природи співпадаючих ознак;
- 3) пояснення природи і походження ознак, що розрізняються;
- 4) визначення ознак, які повинні увійти до сукупності;
- 5) встановлення ідентифікаційного значення сукупності ознак і їх ідентифікаційної значущості;
- 6) формування і формулювання оцінної думки;
- 7) формування і формулювання висновку.

Висновки експерта можуть мати різну логічну форму [3, с. 24–32].

Перш за все, вони класифікуються залежно від характеру вирішуваних експертом задач (діагностичного, класифікаційного, ідентифікаційного, ситуалогічного).

За наслідками діагностичних досліджень даються висновки про природу і стан об'єкту

- наявність або відсутність незвичності письма;
- характер незвичності — тимчасовий або постійний;

– групи природних (не пов’язаних із навмисною зміною) або штучних факторів незвичності письма;

– групи природних внутрішніх (стрес, хвороба, алкогольне сп’яніння, вікові зміни) або зовнішніх (незвична поза, матеріал письма або пишучий прилад, виконання рукопису без окулярів, під впливом холодних навантажень) незвичних факторів;

– групи штучних факторів (наслідування друкарському шрифту, пропису, маловиробленому почерку або підпису другої особи, зміна загальних та окремих ознак);

– виконання підпису з навмисною зміною (авто підробка) або зміна пишучої руки.

Класифікаційний висновок дається при встановленні належності об’єкту до якого-небудь класу:

– встановлення належності почерку виконавця до групи почерків, притаманних особам визначеної статі, віку, або типу почерків (високо-, середне-, маловироблені із високою, середньою або малою координацією рухів);

– встановлення статі та віку виконавця;

– встановлення схожості почерків 2-х осіб. Задача встановлення індивідуальної тотожності тут відсутня.

Для ідентифікаційних досліджень характерні два види висновків — про індивідуальну тотожність і про групову належність (останній — у разі неможливості встановлення індивідуальної тотожності).

Окрім розподілу висновків за змістом, існують і інші, що проводяться з урахуванням вимог логіки за наступними підставами:

1) по ступеню твердження — категоричні й імовірні.

Підсумкова оцінка повинна привести експерта до твердого переконання в істинності своїх висновків. Цьому сприяє і використання математичних методик оцінки ідентифікаційної значущості співпадаючих ознак і ознак, що розрізняються [6, с. 58].

В процесі почеркознавчої ідентифікаційної експертизи, вирішуючи питання по суті, експерт тим самим з кількісної і якісної сторони оцінює виявлену при детальному дослідженні сукупність співпадаючих ознак та ознак, що розрізняються. Жодне експертне дослідження, у тому числі і почеркознавче, не проводиться без кількісної і якісної оцінки порівнюваних ознак. І те і інше важливе. На підставі тільки кількісної оцінки експерт не може дійти якого-небудь висновку. Для того, щоб експерт зміг вирішити питання по суті, він

повинен дати якісну оцінку сукупності виявлених ознак, тому що почерк кожної людини суворо індивідуальний. Таким чином, лише при якісній визначеності письмово-рухового навику (почерку) можлива ідентифікація особи по почерку.

Слід враховувати, що в обґрунтування висновку експерта включаються не всі співпадаючі ознаки або ознаки, що розрізняються, а тільки найістотніші, стійкіші і достатні [2, с. 70–74].

Успіх тут багато в чому залежить від таких суб'єктивних чинників, як особистий досвід експерта, його кваліфікація, спеціалізація і т.д. В той же час використання при оцінці виявлених ознак тільки суб'єктивних критеріїв може привести експерта до помилкових висновків. Аналіз експертної практики показує, що основні недоліки проведення почеркознавчих ідентифікаційних експертиз полягають в невмінні виявляти, вивчати і правильно оцінювати ознаки почерку [3, с. 48–52].

При дачі висновків деякі експерти в основу висновків беруть ознаки, що часто зустрічаються в почерках різних осіб, тобто такі, що не уявляють ідентифікаційної цінності. В даний час розроблені і застосовуються в експертних установах методики визначення частоти зустрічаємості і ідентифікаційної значущості ряду окремих ознак скоропису. Основою для об'єктивної оцінки ідентифікаційної значущості окремої ознаки є частота її зустрічаємості в почерках різних осіб. Використовуючи імовірні статистичні методи, експерт на підставі частоти зустрічаємості певних окремих ознак в змозі не тільки дати їм кількісну оцінку, але і об'єктивно оцінити їх якісну сторону.

Таким чином — в процесі формування загальних оцінних думок (загального синтезу) експерт залежно від якості і кількості виявлених співпадаючих або ознак, що розрізняються (сукупності ознак) може дійти категоричного позитивного, негативного, імовірного висновку про наявність або відсутність тотожності або про неможливість рішення питання по суті.

Імовірна або категорична форма висновку і виражає вироблену експертом оцінку достатності знайдених їм фактичних даних.

Імовірна форма висновку експерта указує на дві істотні обставини:

а) в наслідок наукового дослідження не знайдено даних, перешкоджаючих позитивному рішення поставленого питання;

б) дані, знайдені в результаті дослідження можуть служити підставою для пропозиції, але не достатні для категоричного вирішення питання.

У основі диференціювання висновків експерта на категоричні і імовірні лежить ступінь впевненості в істинності одержаного знання і ступінь наукової обґрунтованості даної думки. Категоричний позитивний висновок про наявність тотожності — встановлення конкретного виконавця спірного рукопису — експерт в праві зробити тільки у тому випадку, коли співпадаючі ознаки утворюють сукупність, не повторювану в почерках інших осіб. У криміналістичній літературі наголошується, що до об'єктивних підстав вірної оцінки співпадаючих ознак для категоричної думки про наявність тотожності відноситься:

- індивідуальність ознак, включених в сукупність (чим рідше в почерках різних осіб зустрічаються ті або інші ознаки, тим вище коефіцієнт їх ідентифікаційної значущості;

- стійкість ознак впродовж всього рукопису;

- відсутність нез'ясованих ознак, що розрізняються.

Експерт, дійшовши позитивного категоричного висновку, зобов'язаний пояснити походження наявних ознак, що розрізняються. Відмінності можуть бути пояснені варіаційністю почерку, бажанням пишущого навмисно змінити свій звичний скорпис, незвичними умовами, в яких виконувався рукопис, і т.д. Категоричний негативний висновок робиться у разі виявлення в порівнюваних почерках стійких загальних, що розрізняються, і, головним чином, окремих ознак. Збіги у разі негативного висновку можуть бути пояснені схожістю почерків, загальними типовими властивостями або наслідуванням почерку передбачуваного виконавця.

Таким чином, висновок експерта є достовірним, категоричним позитивним або категоричним негативним тільки у тому випадку, коли всім ходом дослідження встановлена (доведена) неможливість протилежного твердження.

У основі імовірного висновку експерта лежать два критерії:

- 1) ступінь переконаності експерта в правильності зробленої ним оцінки виявленої сукупності ознак, оцінки окремих ознак і їх ідентифікаційної значущості;

- 2) ступінь наукової обґрунтованості, значущості сукупності виявлених ознак.

Імовірний висновок, як правило, витікає з наступних об'єктивних обставин:

- виявлена сукупність, з одного боку, містить ознаки, ідентифікаційна значущість яких відносно висока;

- їх кількість недостатньо через обмежений об'єм почеркового матеріалу (наприклад, дослідження почерку маловиробленого, «шкільного», високовиробленого простого за структурною складністю).

У таких висновках оцінюються всі ознаки (сукупність ознак) і повинно бути пояснено, якщо це можливо, походження окремих співпадаючих або ознак, що розрізняються (залежно від імовірного позитивного або негативного висновку).

Якщо експерт не упевнений у вірній оцінці виявленої при порівняльному дослідженні сукупності ознак (наприклад, за наявності виявленої сукупності співпадаючих ознак він не може пояснити походження наявних ознак, що розрізняються), його висновок по ступеню імовірності далекий від достовірності. Отримане знання імовірне внаслідок того, що по ступеню впевненості експерта є тільки деякі підстави вважати його істинним. Коли експерт не в змозі пояснити походження ознак, він зобов'язаний відмовитися від рішення поставленого перед ним питання, аргументуючи свою відмову.

Два види даних імовірних висновків якісно відрізняються один від одного. Якщо друге припущення далеко від достовірного висновку, то в першій думці ступінь імовірності близький до достовірності техніко-криміналістичних засобів, методів і методик дослідження може перетворитися на достовірність. Висновок про неможливість рішення питання про виконавця спірного рукопису формується у експерта, як правило, при дослідженні вкрай обмеженого об'єму почеркового матеріалу, коли неможливо виявити, а виявивши, пояснити сукупність ідентифікаційних ознак, достатню для категоричного або імовірного висновку про наявність або відсутність тотожності.

Іншими причинами, що не дозволяють експерту вирішувати питання по суті за наявності обмеженого об'єму почеркового матеріалу, що міститься в спірному рукописі є:

- простота виконання почерку, яким виконаний спірний рукопис (мала ідентифікаційна значущість виявлених ознак);
- навмисна або ненавмисна зміна звичного для пишучого рукопису.

При оцінці висновку експерта (проведеного їм дослідження і сформульованих висновків) необхідно враховувати, що можливість і успішність рішення поставлених перед експертами слідчо-судовими органами питань визначаються в основному п'ятьма чинниками:

- 1) видом, характером і особливостями об'єкту почеркознавчого дослідження;

2) наявністю достатнього по кількості і якості порівняльного матеріалу;

3) рівнем розробки методики;

4) відповідним технічним оснащенням експертних установ;

5) наявністю підготовлених кадрів.

Висновки експертів-почеркознавців при рішенні класифікаційних і діагностичних задач мають імовірний характер і можуть використовуватися як аргументи лише в тих випадках, коли відсутні істотні суперечності між ними і іншими доказами по справі [4, с. 36].

Імовірна думка носить характер припущення і не є доказом. Проте не слід нехтувати такою думкою. Непевне відношення до імовірного висновку у висновках експертів виникає від того, що деякі практичні працівники не вміють вірно оцінювати такі висновки. У судовій і слідчій практиці зустрічаються випадки, коли висновки імовірного характеру, обґрунтовано аргументовані всім ходом дослідження, стали підставою для зміни напрямку розслідування кримінального провадження, або справи, сприяли здійсненню додаткових процесуальних дій для виявлення нових доказів і з'явилися проміжною ланкою на шляху слідчого до встановлення істини [5, с. 64].

У даний час широко використовуються імовірно-статистичні методи, що дозволяють розрахувати і кількісно виразити рівень надійного експертного висновку. Знання принципів такого визначення було б дуже корисним для слідчих і суддів, які вважають, що між категоричним та імовірним висновком існує непрохідна грань, а не вельми умовна межа.

Так, при надійності висновку 0,9999, тобто що наближається до 1 (достовірному), дається категоричний висновок, а при надійності 0,98 — імовірний висновок. При нижчих показниках надійності методики експертизи наказують експерту відмову від дачі висновку. Таким чином, імовірний висновок дається при достатньо високому рівні надійності висновку, що межує з надійністю категоричного висновку.

Список використаних джерел

1. С. М. Потапов — основоположник теории криминалистической идентификации / редкол.: М. Л. Цымбал, Э. Б. Симаква-Ефремян, В. Ю. Шепитько и др. — Х.: Право, 2002.

2. *Сегай М. Я.* Методология судебной идентификации / *М. Я. Сегай.* — К.: РИО МВД УССР, 1970.
3. *Образцы экспертных заключений. Судебное почерковедение* / *З. А. Ковальчук, В. В. Липовский, З. С. Меленевская, С. Ю. Петряев, И. Я. Фридман, С. А. Ципенюк.* — К., 1995.
4. *Куприянова А. А.* Методические рекомендации решения судебно-почерковедческих диагностических задач / *А. А. Куприянова.* — Минск, 1982.
5. *Судебно-почерковедческая экспертиза.* — М., 1971. — Ч. 1, 2.
6. *Судебно-почерковедческая экспертиза* / под. ред. *Е. Е. Доброславской, А. И. Манцетовой, В. Ф. Орловой,* — М., 1971. — Ч. I, II.

ВЛИЯНИЕ СУБЪЕКТИВНЫХ ФАКТОРОВ НА ФОРМИРОВАНИЕ ВЕРОЯТНЫХ ВЫВОДОВ ПОЧЕРКОВЕДЕЧЕСКИХ ЭКСПЕРТИЗ

В. М. Здор

Самый важный этап в проведении почерковедческих экспертиз — это процесс формирования выводов.

Эксперт имеет обоснованную возможность формирования выводов только в том случае, если в результате качественной и количественной оценки всех выявленных признаков четко определено отсутствие или наличие тождества.

По характеру решаемых задач выводы эксперта делятся на — диагностические, классификационные, идентификационные и ситуалогические.

Диагностические выводы включают в себя информацию о наличии или отсутствии необычности письма с временным или постоянным характером (1 — стресс, болезнь, алкогольное опьянение, возрастные изменения; 2 — необычная поза, материал письма или пишущего прибора, выполнение рукописи без очков, с переохлаждением организма; 3 — искусственные факторы необычности выполнения письма: подражание печатному шрифту, прописи, маловыработанному почерку или подписи другого лица; выполнение подписи с умышленным изменением почерка и пишущей руки).

Классификационные выводы отражают принадлежность объекта исследования к какому-нибудь классу: определение пола, возраста, типу почерка, установление схожести почерков. Идентификация в данном случае не проводится.

Для идентификационных исследований характерны два вида выводов — индивидуальное тождество и групповая принадлежность (в случае невозможности установления индивидуального тождества).

Кроме вышеперечисленных выводов существуют и те, которые делятся по степени утверждения на категорические и вероятные.

Категорический положительный вывод — установление конкретного исполнителя спорной рукописи.

Категорический отрицательный вывод делается в случае выявления в сравниваемых почерках стойких различающихся общих и частных признаков.

Таким образом, вывод эксперта является достоверным, категорически положительным или категорически отрицательным только в том случае, если всем ходом исследования установлена невозможность противоположного утверждения.

Вероятная форма вывода эксперта указывает на два существенных обстоятельства:

а) в следствие научного исследования не найдено данных, препятствующих положительному решению поставленного вопроса;

б) данные, найденные в результате исследования могут служить основанием для предположения, но не достаточны для категорического решения вопроса.

В основе дифференцирования выводов эксперта на категорические и вероятные лежит степень уверенности в истинности полученного знания и степень научной обоснованности данной мысли.

Успех тут зависит от таких субъективных факторов, как личный опыт эксперта, его квалификация, специализация и т.д. В то же время использование при оценке выявленных признаков только субъективных критериев может привести эксперта к ошибочным выводам. Анализ экспертной практики показывает, что в основе недостатков проведения почерковедческих идентификационных экспертиз лежит неумение выявлять, изучать и правильно оценивать признаки почерка.

При даче выводов некоторые эксперты в основу выводов берут признаки, которые часто встречаются в почерках разных лиц, то есть такие, которые не представляют идентификационную ценность. Основой для объективной оценки идентификационной значимости частого признака есть частота его встречаемости в почерках разных лиц. Используя вероятные статистические методы, эксперт на основе частоты встречаемости определённых частных признаков в состоянии не только дать им количественную оценку, но и объективно оценить их качественную сторону.

Кроме того необходимо учитывать, что возможность и успешность решения поставленных перед экспертами следственно-судебными органами вопросов опередаются следующими факторами:

1. видом, характером и особенностями объекта почерковедческого исследования;
2. наличие достаточного по количеству и качеству сравнительного материала;
3. уровнем разработки методики;
4. соответственным техническим оснащением экспертных учреждений.

INFLUENCE OF SUBJECTIVE FACTORS ON THE FORMATION LIKELY CONCLUSIONS OF EXPERT HANDWRITING

V. M. Zdor

The most important step in conducting handwriting expert — is the process of forming conclusions.

Expert has a reasonable opportunity to draw conclusions only if the result of the qualitative and quantitative assessment of all identified signs clearly identified the presence or absence of identity.

By the nature of the conclusions of the expert tasks are divided into — diagnosis, classification, identification and situationally.

Diagnostic findings include information on the presence or absence of unusual emails with a temporary or permanent character (1 — stress, illness, alcohol intoxication, age-related changes; 2 — unusual posture, writing material and a writing instrument, the execution of the manuscript without glasses, with a child; 3 — artificial factors unusual performance letters: imitation block letters, prescription, handwriting or signature few drawn another person; perform signature deliberate change in handwriting and writing hand).

Classification reflects the conclusions of the research object belonging to any class: identification of gender, age, type of handwriting, the establishment of the similarity of handwritings. Identification in this case is not carried out .

For the identification of studies characterized by two kinds of findings — individual identity and group membership (in the case of failure to establish the identity of an individual).

In addition to these findings, there are those who are divided on the degree of categorical statements and probable .

Definitive positive conclusion — the establishment of a particular artist controversial manuscript.

The categorical conclusion is negative in case of persistent handwriting compared to different public and private signs.

Thus, the conclusion of the expert is credible, strongly positive or strongly negative only if the entire course of the study the impossibility of the opposite assertion.

Possible form of withdrawal of the expert points to two significant facts:

a) as a consequence of scientific studies have not found data that prevent a positive solution of the issue;

b) the data found by the study may form the basis for the assumption, but not enough for a definitive solution to the question.

The basis of the conclusions of an expert on Differentiation definitive and probable is the degree of certainty of the truth of the knowledge and the degree of scientific validity of this idea.

Success here depends on subjective factors such as personal experience of the expert, his qualifications, specialization, etc. At the same time, the use in the assessment of the identified signs only subjective criteria may lead to erroneous conclusions of the expert. Analysis of expert practice shows that the basis of the shortcomings of handwriting identification examination is the inability to identify, study and properly evaluate handwriting characteristics.

Having given the findings, some experts in the basis of the findings are taken symptoms that are often found in the handwriting of different persons, those which do not represent identifiable value. The basis for an objective assessment of the relevant portions of the identification tag has its frequency in the handwriting of different persons. Using statistical methods likely, an expert on the basis of frequency of occurrence of certain private signs are able to not only give them a quantitative assessment, and objectively evaluate their qualitative aspect.

In addition, please note that the possibility and success of the solution put to the expert investigative and judicial bodies home's questions the following factors:

- 1) views , nature and characteristics of duplicate objects handwriting analysis;
- 2) the availability of sufficient quantity and quality of comparative material;
- 3) the level of design methodology;
- 4) according to the expert technical equipment foundations.

УДК 343. 98

В. В. Дем'яненко
судовий експерт

*Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

КОМПЛЕКС ВИХІДНИХ ДАНИХ, НЕОБХІДНИХ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ ЕКСПЕРИМЕНТІВ ТА СУДОВИХ АВТОТЕХНІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ДЛЯ РІЗНИХ УМОВ ДТП (ПРИ НАЇЗДІ)

У статті пропонується доцільна послідовність дій перед проведенням слідчих експериментів дорожньо-транспортних пригод при наїзді. Наведено рекомендації стосовно комплексу вихідних даних для різних умов дорожньо-транспортних пригод при наїзді.

У кожному конкретному випадку для проведення автотехнічної експертизи необхідна певна кількість вихідних даних, які не тільки характеризують механізм конкретної дорожньо-транспортної пригоди (ДТП), а яких буде досить для вирішення поставлених перед експертом питань.

Визначення або уточнення більшості вихідних даних, у конкретній ДТП, залежить від суб'єктивної оцінки обставин події його учасниками або свідками, і можливістю проведенням слідчих експериментів.

Метою проведення слідчого експерименту, відповідно до чинного законодавства, є перевірка і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин пригоди шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань, при цьому до слідчого експерименту доцільно залучати фахівця (спеціаліста) з відповідними знаннями. [1]

Перед проведенням слідчого експерименту в першу чергу експерту (спеціалісту) необхідно ознайомитись з матеріалами справи, зокрема з протоколом огляду місця ДТП, схемою і фототаблицею до нього, а також іншими матеріалами справи (висновки експертизи, протокол огляду транспортного засобу (ТЗ) та інше), щоб мати змогу визначити механізм наїзду та виконати можливі попередні розрахунки.

В експертній практиці під наїздом розуміють процес контактування ТЗ з пішоходом, нерухомим об'єктом, велосипедом, твариною. Механізм наїзду — це комплекс пов'язаних об'єктивними закономірностями обставин, що визначають процес зближення ТЗ і пішохода (або нерухомий об'єкт, велосипед, тварину) перед наїздом, їх взаємодія в процесі контактування і подальший рух до зупинки.

Перша стадія механізму наїзду — процес зближення — починається з моменту виникнення небезпеки для руху або перешкоди для руху, коли для запобігання події або зменшення тяжкості наслідків, потрібне негайне вживання водіями необхідних заходів і закінчується у момент первинного контакту.

Друга стадія механізму наїзду — процес контактування — починається з моменту первинного контакту і закінчується в мить, коли дія ТЗ на пішохода (або нерухомий об'єкт, велосипед, тварину) припиняється і вони починають вільний рух.

Третя стадія механізму наїзду — процес відкидання — починається з моменту припинення взаємодії і закінчується у момент завершення руху під впливом сил опору. [3]

З метою повного, всебічного та об'єктивного розгляду справи нами пропонується доцільна послідовність дій перед проведенням слідчого експерименту, яка, у свою чергу, забезпечить єдиний ефективний підхід для розкриття механізму наїзду та якісне забезпечення вихідними даними, необхідними при призначенні автотехнічної експертизи, з подальшим вирішенням «стандартних» питань стосовно того «Як повинен був діяти водій ТЗ згідно технічних вимог Правил дорожнього руху України (ПДРУ) у заданій дорожній обстановці», «Чи мав водій ТЗ технічну можливість запобігти наїзду» та «Чи відповідають дії водія ТЗ технічним вимогам ПДРУ, якщо ні, то чи знаходяться його дії у причинному зв'язку з технічним характером ДТП — наїздом».

Якщо наїзд на пішохода був здійснений в умовах недостатньої видимості або у темну пору доби, доцільно мати інформацію сто-

совно одягу пішохода та наявності (або відсутності) предметів, які переносив, або які були у пішохода. У даному випадку мова йде про колір речей та їх світлоповертаючі можливості, оскільки при визначенні «конкретної» видимості зазначена інформація може суттєво вплинути на її величину.

У відповідності до методичних рекомендацій «конкретна» видимість — відстань, від передньої частини ТЗ, на якій з робочого місця водія об'єкт (який може бути перешкодою або небезпекою для руху) може бути чітко розпізнаний по його характерним ознакам (іншими словами, наприклад, побачити ноги людини, яка рухається, не побачивши його повністю, щоб зробити категоричний висновок про те, що це людина, яка рухається). [2]

У загальному випадку при наїзді на пішохода доцільно мати висновок комплексної судово-медичної та транспортно-трасологічної експертизи, з метою визначення взаємного розташування пішохода і ТЗ на момент контактування (шляхом співставлення пошкоджень ТЗ з тілесними пошкодженнями пішохода на момент первинного контактування [4]), механізму контактування в цілому та напрямку руху пішохода.

Як приклад, розглянемо ситуацію, коли контактування між ТЗ та пішоходом відбулось передньою правою частиною ТЗ, а пішохід в свою чергу рухався зліва направо. Як вже було зазначено, перед проведенням слідчого експерименту експерту (спеціалісту) необхідно ознайомитись з матеріалами справи. При ознайомленні з матеріалами справи, зокрема з висновком медичної експертизи встановлено, що у пішохода наявний перелом лівої стегнової кістки та лівої малої гомілкової кістки. Зазначені переломи у пішохода характерні для переміщення пішохода справа на ліво відносно напрямку руху ТЗ, а не зліва на право. Це свідчить про те, що пішохід на момент контактування змінив напрямок руху (розвернувся навколо себе). Зазначений факт може суттєво вплинути як на хід проведення слідчого експерименту в умовах недостатньої видимості або у темну пору доби, так і загалом на висновок автотехнічної експертизи стосовно технічної можливості для водія запобігти наїзду.

При наїзді на велосипедиста, гужовий транспорт або нерухомий ТЗ доцільно мати висновок транспортно-трасологічної експертизи, з метою визначення взаємного розташування ТЗ на момент первинного контактування, механізму контактування в цілому, з визначенням конкретної величини кута взаємного розташування на момент пер-

винного контактування, з урахуванням слідової інформації, яка зафіксована і міститься у протоколі огляду місця ДТП, схеми до нього та фототаблиці місця пригоди.

Розглянемо ситуацію наїзду ТЗ на велосипедиста, коли на проїзній частині залишені сліди від коліс одного з ТЗ. У даному випадку в першу чергу є доцільним визначення величини кута взаємного розташування зазначених ТЗ на момент первинного контактування, який визначається виходячи з співставлення розташування ділянок пошкоджень (первинних деформацій) зазначених ТЗ між собою, що в свою чергу є одним із питань, які вирішує транспортно-трасологія. [4] З урахуванням визначеного кута та розміщення одного із ТЗ на слідову інформацію, яка згідно матеріалів належить даному ТЗ, а інший ТЗ встановлюється відповідно до визначеного кута між повздовжніми вісями зазначених ТЗ. Таким чином визначений кут між повздовжніми вісями зазначених ТЗ дає можливість визначити експертним шляхом напрямку руху ТЗ перед контактуванням, розташування ТЗ відносно меж проїзної частини перед контактуванням, ще перед проведенням слідчого експерименту. Зазначений факт може суттєво вплинути на визначення технічної спроможності показів підозрюваного, потерпілого або свідка стосовно механізму наїзду в цілому, а отже і на хід проведення слідчого експерименту.

У загальному вигляді перед проведенням слідчого експерименту доцільно мати висновок комплексної автотехнічної та транспортно-трасологічної експертизи з метою визначення місця наїзду, можливої траєкторії руху ТЗ, можливого розташування ТЗ відносно меж проїзної частини на момент контактування, швидкості руху ТЗ та інших просторово-динамічних характеристик пригоди виходячи з наявності всього об'єму слідової інформації, яка зафіксована і міститься у протоколі огляду місця ДТП, схеми до нього та фототаблиці місця пригоди.

Також слід відмітити технічне оснащення сучасних ТЗ засобами активної безпеки, такими як: «ABS» (антиблокувальна система гальм), «BA» (підсилювач екстреного гальмування), «TRC» (антипробуксовочна система), «EBD» (система розподілу гальмівного зусилля), «ESP» (система динамічної стабілізації) та іншими, які, в свою чергу, відіграють важливу роль у визначенні параметрів гальмування ТЗ (час спрацювання гальмівної системи, час зростання сповільнення, усталене сповільнення), оскільки від ефективності

гальмових систем залежить не тільки технічна можливість запобігти технічному характеру ДТП, але й точність попередніх розрахунків при проведенні слідчого експерименту. Гальмівні параметри ТЗ, об'єднаного системами активної безпеки, доцільно визначати шляхом проведення слідчого експерименту з залученням фахівця (спеціаліста) з відповідними знаннями, який має у своєму розпорядженні необхідне технічне оснащення, наприклад деселерометр «VZM 300», або його аналоги.

Всі вказані експертизи допоможуть ще перед проведенням слідчого експерименту визначити технічну спроможність показів підозрюваного, потерпілого або свідка стосовно механізму наїзду в цілому (швидкості руху ТЗ, місця наїзду, часу руху пішохода до місця наїзду та інші просторово-динамічні параметри).

Вихідні дані, отримані шляхом проведення слідчого експерименту, визначають не тільки методику і методи дослідження, але і його результат та обґрунтованість отриманих експертом висновків. Тому для дослідження механізму ДТП стосовно наїзду і вирішенням питання про технічну можливість запобігання наїзду в цілому, необхідні наступні вихідні дані:

- тип покриття проїзної частини (грунтова, бруківка, гравійна, асфальто- або цементобетонна);
- стан поверхні проїзної частини (суха, мокра, засніжена, покрита вкоченим снігом, ожеледь), поздовжньому профілі (горизонтальний, спуск — підйом);
- геометричні параметри проїзної частини у місці події;
- організації руху ТЗ і пішоходів в місці події (двосторонній, наявність пішохідних переходів, відомості про дорожню розмітку та її розташування, дорожні знаки та їх розташування, режимі роботи світлофорів та їх розташування);
- розташування місця наїзду відносно меж проїзної частини та нерухомих орієнтирів;
- сліди гальмування на проїжджій частині, які належать ТЗ що скоїв наїзд, (їх кількість, довжина, ширина, якими колесами залишені, характер слідів — суцільні, переривчасті, їх розташування щодо нерухомих орієнтирів);
- розташування об'єктів які могли відділитися від ТЗ або пішохода;
- дії водія перед наїздом (чи застосовував гальмування перед наїздом або після нього, чи було розгальмування ТЗ);

– дії пішохода (напрямок; швидкість руху або темп руху на мірному відрізку; час, витрачений для зупинки, або час, на протязі якого пішохід змінив траєкторію свого руху або на розвертання);

– відстань, яку подолав пішохід з моменту, коли водієві ТЗ слід було застосовувати заходи до гальмування, до моменту наїзду;

– швидкість руху ТЗ;

– технічний стан ТЗ перед подією, у тому числі чи був обладнаний ТЗ на момент події засобами активної безпеки («ABS», «EBD», «ESP», «BA», «TRC» та іншими) і чи знаходились вони у технічно справному стані та ввімкнені;

– гальмівні характеристики ТЗ (час спрацьовування гальмівної системи, час зростання сповільнення, усталене сповільнення);

– відомості про завантаження ТЗ (число пасажирів, маса вантажу, його характер);

– відомості про те, якою частиною ТЗ був здійснений наїзд (передній або бічний) і про розташування на поверхні ТЗ місця контактування;

– момент виникнення небезпеки або перешкоди для руху;

– фотознімки і схеми місця події.

При наїзді на велосипедиста, гужовий транспорт або нерухомий ТЗ окрім перелічених вище вихідних даних (без вихідних даних, які відносяться до пішохода) необхідні вихідні дані стосовно велосипедиста, гужового транспорту або нерухомого ТЗ:

– швидкість руху велосипедиста або гужового транспорту;

– розташування відносно меж проїзної частини велосипедиста, гужового транспорту або нерухомого ТЗ;

– напрямок руху велосипедиста, гужового транспорту;

– відстань, яку подолав велосипедист або гужовий транспорт з моменту, коли водієві ТЗ слід було застосовувати заходи до гальмування, до моменту наїзду.

Якщо подія наїзду мала місце в умовах недостатньої видимості або у темну пору доби, окрім перелічених вище вихідних даних, також необхідні вихідні дані стосовно:

– відстані видимості елементів дороги з робочого місця водія при русі ТЗ;

– інформація стосовно наявності (або відсутності) на момент ДТП у пішохода, на велосипедисті (велосипеді), гужовому транспорті або нерухомому ТЗ будь-яких світлоповертаючих елементів та ввімкнених ліхтарів (фар, лампочок);

– відстань, з якої об'єктивно з робочого місця водія можливо виявити (розпізнати) пішохода, велосипедиста (велосипед), гужовий транспорт або нерухомий ТЗ;

– якщо наїзд на пішохода відбувся на пішохідному переході, необхідно визначити видимість з робочого місця водія елементів дорожньої розмітки пішохідного переходу і видимість дорожніх знаків;

Якщо подія наїзду мала місце в умовах недостатньої видимості або у темну пору доби при наявності світла фар зустрічного транспортного засобу, окрім перелічених вище вихідних даних також необхідні вихідні дані стосовно:

- швидкість руху зустрічного ТЗ;
- наявність та характер ввімкненого освітлення зустрічного ТЗ;
- смуга руху на якій рухався зустрічний ТЗ;
- місце роз'їзду з зустрічним ТЗ.

Якщо подія наїзду мала місце в умовах обмеженої оглядовості окрім перелічених вище вихідних даних також необхідні вихідні дані стосовно:

– видимість дорожніх знаків з робочого місця водія;

– відстань, на якій знаходився ТЗ від місця наїзду, на якій з робочого місця водія можливо виявити пішохода, велосипед, гужовий транспорт (в тому числі і тварину), який наближається до смуги руху ТЗ із-за нерухомого об'єкту, що обмежує водію ТЗ оглядовість;

– відстань, на якій знаходився ТЗ від місця наїзду, на якій з робочого місця водія можливо виявити пішохода, велосипед, гужовий транспорт, який наближається до смуги руху ТЗ із-за рухомого об'єкту, що обмежує водію ТЗ оглядовість;

– тип рухомого об'єкту, що обмежує водію ТЗ оглядовість;

– швидкість рухомого об'єкту, що обмежує водію ТЗ оглядовість;

– дії рухомого об'єкту, що обмежує водію ТЗ оглядовість;

– інтервал між ТЗ та рухомим об'єктом, що обмежує водію ТЗ оглядовість.

Більшість вище наведених вихідних даних можливо (але не завжди) визначити на підставі існуючих методичних рекомендацій, методик та досліджень за допомогою фахівців (спеціалістів) з відповідними знаннями і відповідним технічним обладнанням, виходячи з аналізу матеріалів справи, що надаються на дослідження.

Виходячи з перелічених вище вихідних даних можна зрозуміти, що механізм наїзду у загальному вигляді досить різноманітний, складний і потребує глибокого аналізу.

Застосування єдиного підходу по проведенню слідчих експериментів з визначенням механізму наїзду в цілому забезпечить якісне, повне та своєчасне виконання призначених автотехнічних експертиз, а також зменшить строки їх виконання.

Список використаних джерел

1. *Кримінальний процесуальний кодекс України*: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. *Линевский Э. П.* Эксперименты по определению видимости при исследовании ДТП, совершенных в темное время суток: науч. -техн. сб. / Э. П. Лиевский, А. Я.Гордовер, А. И. Овчаренко; под. ред. Э. П. Лиевского. — Мн.: БелНИИСЭ, 1987. — 29 с.
3. *Судебная автотехническая экспертиза*: пособ. для экспертов-автотехников, следователей и судей; отв. ред. В. А. Илларионов. — М.: ВНИИСЭ, 1980. — Ч. II: Теоретические основы и методики экспертного исследования при производстве автотехнической экспертизы. — 392 с.
4. *Транспортно-трасологическая экспертиза по делам о дорожно-транспортных происшествиях (диагностические исследования)*: пособ. для экспертов, следователей и судей. — М.: ВНИИСЭ, 1988. — Вып. 2.

КОМПЛЕКС ИСХОДНЫХ ДАННЫХ НЕОБХОДИМЫХ ДЛЯ ПРОВЕДЕНИЯ СЛЕДСТВЕННЫХ ЭКСПЕРИМЕНТОВ И СУДЕБНЫХ АВТОТЕХНИЧЕСКИХ ЭКСПЕРТИЗ ДЛЯ РАЗЛИЧНЫХ УСЛОВИЙ ДТП (ПРИ НАЕЗДЕ)

В. В. Демьяненко

В настоящей статье изложена целесообразная последовательность действий перед проведением следственного эксперимента, которая, в свою очередь, обеспечит единый эффективный подход для раскрытия механизма наезда и качественное обеспечение исходными данными, необходимыми при назначении автотехнической экспертизы, с последующим решением «стандартных» вопросов.

Детально изложены поэтапные тонкости проведения следственных экспериментов в условиях которые косвенно влияют на механизм наезда, а именно на первую стадию — сближения транспортного средства и пешехода (неподвижного объекта, велосипеда, животного). К данным тонкостям относятся: условия недостаточной видимости (или темное время суток), расположение тела пешехода и транспортного средства на момент контактирования, расположение велосипеда и транспортного средства на момент контактирования, расположение места наезда, траектория движения транспортного средства.

Указано о важности проведения ряда исследований, еще перед проведением следственного эксперимента, которые помогут решить вопросы технической

состоятельности показаний подозреваемого, потерпевшего и свидетеля(ей), а именно:

- комплексных судебно-медицинских и транспортно-трасологических экспертиз при исследовании контактного взаимодействия тела пешехода с транспортным средством;
- транспортно-трасологических экспертиз при определении взаимного расположения велосипедиста (гужевой транспорт или неподвижное транспортное средство) с транспортным средством и механизма контактирования в целом;
- комплексных судебно автотехнических и транспортно-трасологических экспертиз при определении места наезда, возможной траектории движения транспортного средства, расположения транспортного средства по отношению к границам проезжей части и т.д.

Приведены примеры необходимости проведения ряда экспертиз еще перед проведением следственного эксперимента.

Отдельно упомянуто о техническом оснащении современных транспортных средств средствами активной безопасности.

Приведен перечень необходимых исходных данных для исследования механизма наезда и решением вопроса о технической возможности для различных ситуаций.

Как вывод отмечено, что применение единого подхода по проведению следственных экспериментов с определением механизма наезда, в целом, обеспечит качественное, полное и своевременное выполнение автотехнических экспертиз, а также уменьшит сроки их выполнения.

COMPLEX OF NECESSARY BASIC DATA FOR DOING INVESTIGATION EXPERIMENTS AND AUTO-TECHNICAL LEGAL EXPERTISE FOR DIFFERENT CONDITIONS OF ROAD ACCIDENTS (WITH CHARGE)

V.V. Demianenko

In this article you can find expedient sequence of actions which has to be taken before investigative experiment takes its place. Using this sequence we can ensure ourselves with unified and effective approach to discovery of the mechanism of accident. It also can ensure experts with qualitative basic data which is required in appointing auto-technical examination and solving «standard» questions.

Here refinements of carrying out investigative experiment in conditions which influence by implication on the mechanism of accident are set out in detail. As this refinements we can name conditions of poor visibility (or dark time of the day), disposition of the pedestrian's body and vehicle in the moment of contact, disposition of the bicycle and vehicle in the moment of contact, disposition of the accident, motion path of the vehicle.

Here we can find out about importance of carrying out several investigations before investigative experiment took its place. This several investigations can solve questions about technical consistency of the suspect's evidence or the evidence of the victim or witness. They are:

- complex forensic medical examinations and freight trasological examinations in investigation of the contact interaction of the pedestrian's body and vehicle;
- freight trasological examinations in determination of relative positions of the cyclist (cartage or stationary vehicle) and vehicle and mechanism of the contact as a whole;
- complex auto-technical and freight trasological examinations in determination of the place of the accident, possible motion path of the vehicle, disposition of the vehicle on the traffic area.

Here you can find several cases when carrying out examinations is necessary before investigative experiment takes its place.

Conclusion: using unified approach to carrying out investigative experiment with discovery of the mechanism of the accident can provide us with qualitative and well-timed discharge of the auto-technical examinations as a whole and also can minify the term of there's discharge.

УДК 347.235

В.В. Савчак
кандидат юридичних наук,
судовий експерт, доцент кафедри

Ужгородський національний університет

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ЗЕМЕЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ РОЗМЕЖУВАННЯМ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ

Досліджено деякі аспекти виконання земельно-технічної експертизи, пов'язаної із встановленням місця знаходження земельної ділянки відносно меж населеного пункту, до якого її віднесено. Встановлено нормативну та методологічну основу виконання досліджуваного типу експертизи, проаналізовано проблемні аспекти її виконання, а також сформульовано власні пропозиції щодо вдосконалення експертизи.

Із зростанням відсотку приватизованих та переданих у користування земельних ділянок збільшується тиск на сферу діяльності у галузі земельно-технічної експертизи, яка, поряд з іншими видами судових експертиз, в порядку норм Закону України «Про судову експертизу» [1] покликана забезпечувати правосуддя України незалежним, кваліфікованим і об'єктивним дослідженням на основі спе-

- complex forensic medical examinations and freight trasological examinations in investigation of the contact interaction of the pedestrian's body and vehicle;
- freight trasological examinations in determination of relative positions of the cyclist (cartage or stationary vehicle) and vehicle and mechanism of the contact as a whole;
- complex auto-technical and freight trasological examinations in determination of the place of the accident, possible motion path of the vehicle, disposition of the vehicle on the traffic area.

Here you can find several cases when carrying out examinations is necessary before investigative experiment takes its place.

Conclusion: using unified approach to carrying out investigative experiment with discovery of the mechanism of the accident can provide us with qualitative and well-timed discharge of the auto-technical examinations as a whole and also can minify the term of there's discharge.

УДК 347.235

В.В. Савчак
кандидат юридичних наук,
судовий експерт, доцент кафедри

Ужгородський національний університет

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ЗЕМЕЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ РОЗМЕЖУВАННЯМ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ

Досліджено деякі аспекти виконання земельно-технічної експертизи, пов'язаної із встановленням місця знаходження земельної ділянки відносно меж населеного пункту, до якого її віднесено. Встановлено нормативну та методологічну основу виконання досліджуваного типу експертизи, проаналізовано проблемні аспекти її виконання, а також сформульовано власні пропозиції щодо вдосконалення експертизи.

Із зростанням відсотку приватизованих та переданих у користування земельних ділянок збільшується тиск на сферу діяльності у галузі земельно-технічної експертизи, яка, поряд з іншими видами судових експертиз, в порядку норм Закону України «Про судову експертизу» [1] покликана забезпечувати правосуддя України незалежним, кваліфікованим і об'єктивним дослідженням на основі спе-

ціальних знань. Відтак виконання завдань земельно-технічної експертизи, як правило, не витримує рамок орієнтовних до вирішення питань, та набуває комплексного характеру щодо дослідження проблемних аспектів земельної сфери.

Служителям Феміди та правоохоронним органам, як правило, для встановлення істини у земельній справі бракує одного доказу, який би підтвердив або спростував факт належності земельної ділянки до земель населеного пункту, до якого її віднесено згідно правовстановлюючих документів.

Мотивація такої необхідності є зрозумілою, адже розташування земельної ділянки, що виділялася в межах населеного пункту, за межами населеного пункту має наслідком порушення ряду норм Земельного кодексу України (далі по тексту — ЗК України) [2], зокрема статей 12, 15¹, 17, 84 та 85. Норми останніх визначають, що органи місцевого самоврядування розпоряджаються землями територіальних громад, якими передусім є землі в межах населених пунктів. Розпорядження землями за межами населених пунктів є компетенцією місцевих державних адміністрацій та Держземагенства України.

Разом з тим, виконання подібної судової експертизи супроводжується рядом проблем, основною серед яких є різні просторові площини, в яких визначено місце розташування окремо взятої земельної ділянки та місце проходження межі населеного пункту, до якого віднесено земельну ділянку.

Зокрема, в проектах встановлення меж населених пунктів, як правило розроблених у 90-х роках минулого століття, відсутні відомості про координати поворотних точок окружної межі того чи іншого населеного пункту. Межі населених пунктів зображені лише графічно, з переліком контурів, що увійшли до їх складу.

При цьому, визначення місця розташування окремих земельних ділянок з 2000-2002 років масово здійснюється сучасними методами із застосуванням приладів глобальної супутникової радіонавігаційної системи координатно-часового забезпечення GPS та тахеометрами з прив'язкою до державної геодезичної мережі зі складанням каталогів координат.

Науковців, які у своїх дослідженнях приділяли увагу адміністративно-територіальним одиницям, умовно можна поділити на три групи. До першої входять ті дослідники, досягнення яких зосереджені на теоретико-методологічному та методичному забезпеченні процесу формування меж адміністративно-територіальних утворень. До

них відносимо Д.С. Добряка [3], А.Г. Мартина [4], А.М. Третьяка [5], О. Краснолуцького та Т. Євсюкова [6] та інших науковців.

До другої групи дослідників слід віднести тих, хто присвятив свої праці юридичним аспектам правового регулювання розмежування земель між собою. До них належать, зокрема, Д.М. Старостенко[7], О. Беліков [8].

Третю групу дослідників становлять ті, хто в своїх дослідженнях акцентує увагу на технології підвищення точності державної координатної основи, методиці перетворення координат пунктів існуючої локальної геодезичної мережі у загальноземну систему. Такі дослідження знаходимо в роботі І. М. Засць [9].

Поряд з цим, проблематика вирішення питань, пов'язаних із використанням графічних меж населених пунктів, в часи активної реалізації сучасних технологій заслуговує на окрему увагу.

Керуючись п. 1.4 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [10], під час проведення експертиз експертами застосовуються відповідні методи дослідження, методики проведення судових експертиз, а також нормативно-правові акти та нормативні документи, а також чинні республіканські стандарти колишньої УРСР та державні класифікатори тощо. Визначення способу проведення експертизи (вибір певних методик, (методів дослідження) належить до компетенції експерта.

В межах досліджуваного виду судової експертизи в силу динамічних змін норм земельного законодавства важливими є дата або період часу, станом на які необхідно здійснити дослідження. Конкретна дата або ж період часу дозволяють експерту відмежувати для дослідження нормативні положення, що були актуальними на відповідний момент часу.

Згідно ст. 173 чинного ЗК України межа району, села, селища, міста, району у місті — це умовна замкнена лінія на поверхні землі, що відокремлює територію району, села, селища, міста, району у місті від інших територій. Межі району, села, селища, міста, району у місті встановлюються і змінюються за проектами землеустрою щодо встановлення (зміни) меж адміністративно-територіальних одиниць [2].

Беручи до уваги приклад Закарпатської області, переважна більшість меж населених пунктів області встановлена у 1990-х роках. Відтак, незважаючи на дату чи період часу, що досліджуються, для проведення такого роду судової експертизи важливими будуть також

положення Земельного кодексу України 1990 року, статті 63–65 якого присвячувалися встановленню меж населених пунктів [11].

Важливість використання саме тих нормативних положень, які діяли на час розробки конкретного проекту встановлення меж населеного пункту, зумовлена динамікою законодавчих змін в частині розподілу повноважень між органами влади, що встановлюють межі населених пунктів різного рівня.

Ч. 1 ст. 79 ЗК України визначає земельну ділянку як частину земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування та з визначеними щодо неї правами. Що стосується виникнення прав на землю, то до 2011 року ст. 126 ЗК України передбачала, що право власності на земельну ділянку посвідчується державним актом. З 2011 року редакція статті 126 відсилає до норм Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», згідно положень якого право власності на земельну ділянку реєструється з видачею відповідного свідоцтва та витягу з державного реєстру [12].

Таким чином, нормативну основу виконання досліджуваної земельно-технічної експертизи складає вся сфера земельного законодавства, в тому числі. Особливості використання нормативної бази моделюють дата встановлення меж населеного пункту, а також дата або період часу, станом на які проводиться дослідження.

Методологія виконання судової експертизи, завданням якої є визначення місцезнаходження земельної ділянки відносно меж населеного пункту, передбачає використання судовим експертом ряду методів, а саме: методу спостереження; методу безпосереднього виміру; методу опису; методу порівняння, в результаті чого здійснюється співпореження досліджених в натурі фактів та отриманих в результаті ознайомлення з отриманими експертом матеріалами.

Слід зауважити, що метод виміру доцільно проводити шляхом виконання топографо-геодезичної зйомки із залученням спеціалізованої сертифікованої установи, що в умовах сьогодення є більш ефективнішим та точнішим способом одержання даних, аніж обміри із застосуванням мірної стрічки.

Крім того, з метою встановлення, чи належить досліджувана земельна ділянка до земель населеного пункту, картографічний матеріал проекту встановлення меж відповідного населеного пункту (який виконаний без координування окружної межі) необхідно прив'язати

до результатів топографо-геодезичної зйомки земельної ділянки у державній системі координат.

Розділом 4 Методичних рекомендацій по організації і проведенню судово-будівельних експертиз з приводу порушення меж суміжного землекористування визначено, що за загальним правилом, прив'язка меж земельної ділянки здійснюється до постійно існуючих твердих предметів на місцевості, зокрема, ними можуть бути будівлі, споруди, опори лінії електропередачі, дорога з твердим покриттям тощо [13].

Нормативно порядок такої прив'язки чітко не визначений. При цьому, слідуючи п. 3.8 Інструкції з топографічного знімання у масштабах 1:5000, 1:2000, 1:1000 та 1:500, вибрані в натурі місця для закладання геодезичних пунктів закріплюють тимчасовими знаками (кілками, металевими штирями, обкопуванням тощо) і на них складають абриси з прив'язкою до постійних предметів місцевості не менше ніж трьома промірами [14].

Таким чином, приведеними положеннями закріплено в цілому поняття прив'язки до твердих об'єктів на місцевості.

Так само за аналогією прив'язка межі населеного пункту виконується до тих твердих об'єктів на місцевості, які безпосередньо відображені у проекті встановлення меж та збереглися до цього часу. Такими об'єктами як правило виступають автодороги, інженерні споруди ліній електропередач тощо.

Таким чином, особливість методології досліджуваної експертизи пов'язана з необхідністю проведення топографо-геодезичної зйомки окремо взятої території населеного пункту та твердих об'єктів на місцевості, розташованих поруч, сертифікованою установою.

За офіційними даними Держземагентства України станом на 1 січня 2010 року, із 29835 населених пунктів України встановлено межі згідно із проектами землеустрою щодо встановлення або зміни меж населеного пункту у 19252 населених пунктах, що становить 64,5% від їх загальної кількості [15].

В межах Закарпатської області, як інформує Головне управління Держземагентства у Закарпатській області, налічується 609 населених пунктів, серед яких станом на 15 вересня 2014 року необхідно встановити межі у 309 населених пунктах [16].

Таким чином, кількість населених пунктів, в яких межі є не встановленими, як по Україні в цілому, так і в межах окремо взятої області, сягає значної кількості.

Серед причин такої ситуації дослідники О.Краснолуцький та Т.Євсюков називають: відсутність на планово-картографічних матеріалах меж адміністративно-територіальних одиниць, визначених належним чином, та не встановлення їх на місцевості; відсутність зацікавленості органів місцевого самоврядування, а також через недостатнє державне та місцеве фінансування виконання робіт та законодавче неврегулювання встановлення та зміни меж населених пунктів та районів; відсутність цілеспрямованої та виваженої державної політики у сфері земельних відносин [6].

Згідно інформації Головного управління Держземагентства у Закарпатській області, крім недостатнього фінансування, низькі темпи виконання зазначених робіт пов'язані з відсутністю генеральних планів населених пунктів [16].

Зауважимо, що наявність проекту встановлення меж у сільській, селищній або міській раді не засвідчує факту, що такі межі є встановленими.

Зокрема, йдеться про фактичні обставини, за яких наявний проект встановлення меж не містить рішення уповноваженого органу влади про його затвердження. Відтак, подібний проект не несе жодних юридичних наслідків за собою. Це впливає з норм чинного ЗК України, та Земельного кодексу 1990 року.

Так, ч. 1 ст. 174 чинного ЗК України врегульовує, що рішення про встановлення і зміну меж районів і міст приймається Верховною Радою України. Згідно ч. 2 ст. 174 Кодексу в редакції, що діяла до 05 серпня 2012 року, рішення про встановлення і зміну меж сіл, селищ приймалися серед іншого обласними радами.

Чинна редакція ч. 2 статті Кодексу передбачає, що рішення про встановлення і зміну меж сіл, селищ, які входять до складу відповідного району, приймаються районною радою, а щодо сіл, селищ, які не входять до складу відповідного району — відповідною обласною радою.

В свою чергу, ч. 4 ст. 63 Земельного кодексу України 1990 року передбачала, що межа міста встановлюється і змінюється Верховною Радою України. Згідно ч. 3 ст. 65 Земельного кодексу України 1990 року, межі сільських населених пунктів встановлювалися і змінювалися районною Радою народних депутатів.

Таким чином, за відсутності рішення уповноваженого органу влади про встановлення межі несеного пункту, межі такого населеного пункту є не встановленими.

Отже, у разі відсутності юридично встановлених меж у населеного пункту, виконання судової експертизи щодо встановлення факту належності чи неналежності земельної ділянки до складу землі населеного пункту уявляється неможливим.

Проблемним аспектом здійснення досліджуваної судової експертизи є відсутність координат окружних меж населених пунктів.

Вище згадано, що межі населених пунктів, як правило, встановлені графічно, із зазначенням переліку контурів, що ввійшли до складу села, селища чи міста. Поряд цим, межі окремо взятих ділянок за сучасних умов визначають у державній системі координат.

В такому випадку, щоб встановити, як співвідносяться межі досліджуваної земельної ділянки та межі населеного пункту, їх необхідно співставити в одній просторовій площині, що можливо виконати у два способи — шляхом звірки переліку контурів, включених до території населеного пункту на наявність в ньому контуру, в якому знаходиться земельна ділянка або ж шляхом прив'язки окремих елементів проєкту встановлення межі населеного пункту до твердих об'єктів на місцевості.

При цьому, використання першого способу не є актуальним через те, що в такому разі висновки носитимуть орієнтовний характер, а встановити значення похибки не уявляється можливим. Окрім того, інформація про контур, з якого виділена земельна ділянка, як правило, відсутня або ж спотворена.

Що стосується другого способу, то виконання такого потребує проведення топографо-геодезичної зйомки приладами глобальної супутникової радіонавігаційної системи координатно-часового забезпечення GPS та тахеометром відповідною спеціалізованою сертифікованою установою, про що автором вже зазначено вище.

Зауважимо, що обидва приведені способи визначення місця розташування земельної ділянки відносно межі населеного пункту не відрізняються точністю, однак іншої можливості у експерта виконати поставлене завдання немає.

Отже, проблему співставлення меж населеного пункту та земельної ділянки в одній просторовій площині можливо вирішити через звірку переліку контурів, включених до складу населеного пункту, або ж шляхом прив'язки межі населеного пункту до твердих об'єктів на місцевості.

Точність є однією із основних вимог, що ставляться до сфери судової експертизи. Відтак, наступною проблемою виконання дослі-

джуваної земельно-технічної експертизи є неможливість отримання достовірних результатів, оскільки має місце відповідна похибка.

Масштаб карти, в якому виконувалося графічне встановлення межі населеного пункту (як правило 1:10 000), товщина ліній на карті, а також людський фактор (йдеться про точність перенесеної інженером на карту конфігурації об'єкту) дають підстави для досягнення експертом приблизних висновків в частині відстані земельної ділянки до межі населеного пункту.

Так, згідно положень п. 25 «Основных положений по созданию и обновлению топографических карт масштабов 1:10000, 1:25000, 1:50000, 1:100000, 1:200000, 1:500000, 1:1000000», що діяли до 1999 року, «на топографических картах масштабов 1:10000, 1:25000, 1:50000 и 1:100000, когда они созданы в результате топографических съёмок, средние ошибки в плановом положении изображений объектов и четких контуров местности относительно ближайших пунктов и точек геодезической основы не должны превышать 0,5 мм, а на картах низогорных, среднегорных и высокогорных районов — 0,75 мм» [17].

Тобто, якщо брати до уваги приклад Закарпатської області, дві третини якої займають гори, то станом на час виконання більшості проектів встановлення меж допускалася похибка до 0,75 мм у масштабі плану, що для креслення меж населеного пункту виконано у масштабі 1:10 000 становити до 7,5 метрів.

Чергову проблему виконання судових експертиз по встановленню місця розташування земельної ділянки відносно меж населеного пункту вбачаємо у відсутності у судового експерта доступу до інформаційної бази даних про актуальне місце розташування земельних ділянок, межі адміністративно-територіальних одиниць та інших об'єктів Державного земельного кадастру.

Згідно абз. 6 ч. 1 ст. 38 Закону України «Про Державний земельний кадастр» доступ до Державного земельного кадастру надається банкам, центральному органу виконавчої влади, який здійснює державний контроль за використанням та охороною земель, та особам, які в установленому законом порядку включені до Державного реєстру сертифікованих інженерів-землевпорядників та Державного реєстру сертифікованих інженерів-геодезистів, і особам, які отримали ліцензії на проведення землеоціночних робіт та земельних торгів [18].

В порядку п. 190 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку ведення Державного земельного кадастру»

від 17 жовтня 2012 р. № 1051, доступ до Державного земельного кадастру в режимі читання може надаватися до відомостей про: 1) геодезичну основу Державного земельного кадастру; 2) картографічну основу Державного земельного кадастру; 3) державний кордон; 4) землі в межах територій адміністративно-територіальних одиниць; 5) землі в межах державного кордону за межами територій адміністративно-територіальних одиниць; 6) обмеження у використанні земель; 7) земельну ділянку [19].

Отже, згідно норм чинного законодавства України у судових експертів навіть відсутня можливість отримати подібний доступ до даних Державного земельного кадастру.

Разом з тим, для реалізації завдань земельно-технічної експертизи відомості про об'єкти Державного земельного кадастру та їх характеристика у вигляді доступу до бази даних є конче необхідними експерту, виходячи із наступного.

По-перше, досліджуючи аспекти місця знаходження земельних ділянок експерту важливо знати координати таких ділянок з мінімальними похибками. При цьому, дані документацій із землеустрою не завжди є остаточним варіантом розміщення земельної ділянки. Крім того, внесення змін до даних Державного земельного кадастру також коригує місце розташування земельної ділянки, що становить сферу невідомої для судового експерта інформації. В свою чергу, доступ до даних Державного земельного кадастру надає можливість виконати судову експертизу у відповідності до актуального стану земель, без похибок, що спотворюють досягнуті висновки.

По-друге, навіть користуючись повноваженням на вилучення додаткових документів, та вилучивши необхідну інформацію про земельну ділянку через суд в органах Держземагентства України, судовий експерт не отримає такої.

У відповідності до ч. 1 ст. 38 Закону України «Про Державний земельний кадастр» відомості Державного земельного кадастру надаються державними кадастровими реєстраторами у формі витягів з Державного земельного кадастру про об'єкт Державного земельного кадастру, довідок, що містять узагальнену інформацію про землі (території) та викопйовань з кадастрової карти (плану) та іншої картографічної документації Державного земельного кадастру.

Однак, жоден із названих документів не містить інформації про точне місцезнаходження земельної ділянки, в тому числі її координати, що необхідно для судового експерта.

Таким чином, єдиний орган влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері земельних відносин та топографо-геодезичної і картографічної діяльності, та здійснює накопичення, аналіз та систематизацію відомостей про земельні ділянки, не уповноважений надавати детальну інформацію про земельні ділянки для цілей судової експертизи, що утруднює її виконання та встановлення істини у справі.

По-третє, доступ судового експерта до інформаційної системи Державного земельного кадастру надасть останньому мобільності в отриманні необхідної додаткової інформації та як наслідок зменшить ризик затягування процесу розгляду справи.

Таким чином, законодавча можливість отримання судовими експертами доступу до інформаційної системи Державного земельного кадастру значно покращить якість виконання експертиз та зменшить загальних строк їх виконання.

Висновки та пропозиції. За підсумками виконаного дослідження щодо особливостей проведення судових експертиз по встановленню місця розташування земельної ділянки відносно меж населеного пункту, до якого її віднесено, приходимо до наступних висновків: дата встановлення меж населеного пункту та дата або період часу, станом на які проводиться дослідження, моделюють нормативно-правову базу, що підлягає використанню під час проведення судової експертизи; проведення топографо-геодезичної зйомки окремо взятої території населеного пункту та твердих об'єктів на місцевості, розташованих поруч, є обов'язковим етапом здійснення даної експертизи; відсутність юридично встановлених меж населеного пункту призводить до неможливості виконання судової експертизи; основними проблемами здійснення експертизи є: відсутність координат окружних меж населених пунктів; значна похибка при визначенні відстаней; відсутність доступу до інформаційної системи Державного земельного кадастру.

Вважаємо доцільним сформулювати наступні пропозиції щодо виконання експертиз, пов'язаних з визначенням місця розташування земельних ділянок відносно меж населених пунктів: співставлення меж населеного пункту, які визначені графічно, із межами земельної ділянки, шляхом прив'язки межі населеного пункту до твердих об'єктів на місцевості, можливо за умови збереження в натурі (на місцевості) на час проведення експертизи твердих об'єктів, які зазначені в документації по встановленню меж населеного пункту; до

числа суб'єктів, які мають право на отримання доступу до інформаційної системи Державного земельного кадастру включити судових експертів, спеціальність яких відносить до земельної сфери.

Список використаних джерел

1. *Про судову експертизу*: закон України від 25.02.1994 № 4038-XII / Верховна Рада України. — Офіц.вид. — К.: Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 28. — С. 232 [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
2. *Земельний кодекс* України: станом на 07 листопада 2012 року // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 3. — Ст. 27 [Електронний ресурс]. — Режим доступу до тексту: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
3. *Добряк Д. С.* Стан і перспективи розвитку землеустрою в Україні / *Д. С. Добряк* // *Землевпорядкування*. — 2002. — № 2(6). — С. 22–30.
4. *Мартин А. Г.* Встановлення меж адміністративно-територіальних утворень: проблеми та напрями їх вирішення / *А. Г. Мартин* // *Землевпорядний вісник*. — № 4. — 2012. — С. 17–23.
5. *Третьак А. М.* Землевпорядне проектування: теоретичні основи і територіальний землеустрій: навч. посіб. / *А. М. Третьак*. — К.: ТОВ «ЦЗРУ», 2008. — 576 с.
6. *Краснолуцький О.* Встановлення меж населених пунктів: сучасні проблеми та шляхи їх вирішення / *О. Краснолуцький, Т. Євсюков* // *Землевпорядний вісник*. — 2012. — № 2. — С. 22–27.
7. *Старостенко Д. М.* Правове регулювання межування земель в Україні: автореф. дис....канд. юрид. наук: 12.00.06 / *Д. М. Старостенко*. — К., 2009. — 21 с.
8. *Беліков О.* Особливості встановлення меж земельної ділянки / *О. Беліков* // *Юстиніан*. — 2013. — № 3 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3955>
9. *Заєць І. М.* Вдосконалення технології створення координатної основи для забезпечення загальнодержавного картографування України: автореф. дис. ... канд. техн. наук: 05.24.01 / *І. М. Заєць*. — Львів, 2004. — 22 с.
10. *Про Інструкцію* про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5: за станом на 22 січня 2013 року // Офіційний вісник України. — 1998. — № 46. — С. 172 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.
11. *Земельний кодекс* України: від 18 грудня 1990 року № 561-XII / Верховна Рада УРСР // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1991. — № 10. — С. 283

- [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/561-12>.
12. *Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень*: закон України від 01.07. 2004 року № 1952-IV: за станом на 01 липня 2004 року // Відомості Верховної Ради України, 2004. — № 51. — С. 553 [Електронний ресурс]. — Режим доступу до тексту: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1952-15/ed20040701>.
 13. *Методичні рекомендації по проведенню судово-будівельнотехнічних експертиз з приводу порушення меж суміжного землекористування*: звіт про НДР / С. Трошин, А. Чайка, О. Конченко та ін. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://expertks.ipb.su/index.php?act=ST&f=18&t=210>.
 14. *Про затвердження Інструкції з топографічного знімання у масштабах 1:5000, 1:2000, 1:1000 та 1:500* (ГКНТА-2.04-02-98) від 09.04.98 № 56: наказ Головного управління геодезії, картографії та кадастру при Кабінеті Міністрів України станом на 28 вересня 1999 року/ Головне управління геодезії, картографії та кадастру при Кабінеті Міністрів України // Офіційний вісник України. — 1998. — № 29. — С. 173 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0393-98>.
 15. *Держкомзем інформує про проведення робіт з інвентаризації, розмежування земель і встановлення меж населених пунктів* / Держгеомагентство України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dazru.gov.ua/zemleustrii-ta-okhorona-zemel/zemleustrii/95317-derchkomzem-informue-pro-provedennya-robit-z-inventaryzaciyy-rozmechuvannya-zemel-i-vstanovlennya-mech-naselenyh-punktiv.html>.
 16. *Встановлення меж населених пунктів області* — одне з першочергових завдань землевпорядників/Головне управління Держгеомагентства у Закарпатській області. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zemreszak.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=957:2014-09-15-07-46-04&catid=2:2010-10-20-19-51-05&Itemid=1.
 17. *Основные положения по созданию и обновлению топографических карт масштабов 1:10000, 1:25000, 1:50000, 1:100000, 1:200000, 1:500000, 1:1000000*: приказ Главного управления геодезии и картографии при Совете Министров СССР за станом на 01 вересня 2013 року / Главное управление геодезии и картографии при Совете Министров СССР [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://meganorm.ru/Index2/1/4293849/4293849307.htm>.
 18. *Про Державний земельний кадастр*: закон України від 07.07.2011 № 3613-VI: за станом на 08 серпня 2012 року // Відомості Верховної Ради України. — 2012. — № 8. — С. 348 [Електронний ресурс]. — Режим доступу до тексту: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3613-17>.
 19. *Про затвердження Порядку ведення Державного земельного кадастру*:

постанова Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2012 р. № 1051: за станом на 10 грудня 2014 року // Офіційний вісник України. — 2012. — № 89. — С. 183 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1051-2012-%D0%BF>

ОСОБЕННОСТИ ИССЛЕДОВАНИЯ ОБЪЕКТОВ ЗЕМЕЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ, СВЯЗАННЫХ С РАЗДЕЛЕНИЕМ НАСЕЛЕННЫХ ПУНКТОВ

В. В. Савчук

Автором проанализированы отдельные аспекты выполнения земельно-технической экспертизы, связанной с установлением местонахождения земельного участка относительно границ населенного пункта, к которому она отнесена. В статье установлено нормативную и методологическую основу выполнения исследуемого типа экспертизы, выделены проблемные аспекты выполнения экспертизы, а также сформулированы собственные предложения по осуществлению экспертизы.

По результатам проведенного исследования достигнуто выводов, что основными проблемами осуществления исследуемой судебной экспертизы являются: отсутствие координат окружающих границ населенных пунктов; значительная погрешность при определении расстояний; отсутствие доступа к информационной системе Государственного земельного кадастра.

Среди предложений по усовершенствованию исследуемой судебной экспертизы автором выделено необходимость отнесения судебных экспертов, специальность которых относится к земельной сфере, в число субъектов, которые имеют право на получение доступа к информационной системе Государственного земельного кадастра.

FEATURE OF RESEARCH OF OBJECTS OF EARTH-TECHNICAL EXAMINATION, SETTLEMENTS RELATED TO DIVISION

V. V. Savchak

The author analyzes some aspects of the land-technical expertise, which means establishing the location of the property to the border of the locality, to which it belong. The article determines normative and methodological framework of performance Land-technical expertise, establishes gaps in implementing this type of expertise and includes suggestions the author of the publication

The results of the research allow to obtain the conclusion that the main problems of implementation the land-technical expertise are: lack coordinates boundaries of settlements; significant error in determining distances; lack of access to the information system of the State Land Cadastre..

Among the proposals to improve the land-technical expertise, which explored, the author highlighted the necessity of giving to court experts, that works in land area, the possibility for access to the information system of the State Land Cadastre.

О. Б. Шмерего
завідуючий сектором лабораторії криміналістичних видів
досліджень

А. П. Поплавський
завідуючий Хмельницьким відділенням

О. С. Філіпчук
судовий експерт

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ЕЛЕКТРОННО- МЕХАНІЧНИХ ПРИЛАДІВ ОБЛІКУ СПОЖИТОЇ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ

У статті на підставі результатів узагальнення практичного досвіду, отриманого під час проведення експертиз та експертних досліджень приладів обліку спожитої електричної енергії, які проводились у науково-дослідних інститутах судових експертиз МЮ України, а також вивчення та аналізу досвіду щодо проведення таких досліджень відповідними спеціалістами заводів-виробників України, викладені особливості проведення цього виду досліджень та методи вирішення різноманітних питань, які ставились під час проведення досліджень електронно-механічних приладів обліку.

Кризова ситуація, що останнім часом відбувається в економіці держави, призвела до зростання випадків крадіжок електричної енергії її споживачами та, як наслідок, стала причиною збільшення кількості призначення електротехнічних судових експертиз та експертних досліджень приладів й системи обліку (надалі ПО), які проводяться у державних експертних установах Міністерства юстиції України.

Метою проведення таких експертиз та досліджень є виявлення спеціально встановлених, не передбачених заводом-виробником, пристроїв у обліковому механізмі електролічильника. Як правило, наслідком проникнення під кожух (кришку) електролічильника є заздалегідь сплановані дії, спрямовані на збільшення похибки лічильника чи на «коригування» показів рахункового механізму у бік їх зменшення.

При цьому, за наявних пошкоджень пломб на ПО облік спожитої (вимірної) електричної енергії, що здійснюється ним, визначається як не легітимний. Встановлення фактів пошкодження пломб і втручання в роботу ПО потребує застосування спеціальних знань, якими володіють судові експерти, що мають кваліфікацію з експертної спеціальності 4.2 «Дослідження знарядь, агрегатів, інструментів, і залишених ними слідів, ідентифікація цілого по частинах» та 10.18 «Дослідження технічного стану електроустаткування».

Згідно аналітичних даних, близько 66% з усіх проведених експертиз та досліджень в Хмельницькому відділенні Київського НДІ судових експертиз припадає на проведення досліджень електролічильників електронно-механічного типу. Саме дослідження такого типу електролічильників на даний час є найбільш актуальним, оскільки в таких ПО, виходячи із їх конструктивних особливостей, найчастіше застосовують способи зменшення показників спожитої електроенергії.

Перші дослідження ПО з вказаного напрямку проводились в експертних установах МЮ України і виконувались експертами — трасологами, якими, в основному, вирішувались питання щодо виявлення пошкоджень пломб, встановлених на ПО, та здійснювалось виявлення слідів механічного впливу на деталі його облікового механізму, що давало можливість занизити показники спожитої електроенергії.

Проте, питання відносно проведення експертних досліджень саме електричної складової частини електролічильників на вирішення експертизи майже не ставились, оскільки на той час, як правило, споживачам встановлювались електролічильники індукційного типу, що не мали вмонтованих, не передбачених конструкцією заводу-виробника, пристроїв, за допомогою яких можливо було зупинити обліковий механізм лічильника або змусити його рахувати електроенергію із зменшенням показників її споживання. Слід зазначити, що такі можливості у даного типу електролічильників існують, проте застосовуються з боку споживачів вкрай рідко.

Необхідно звернути увагу, що для зупинки або зміни показів електролічильника індукційного типу не обов'язково вигадувати та виготовляти будь-який електронний пристрій, а достатньо лише створити умови для механічного пригальмовування рухомого диску індукційного лічильника, а саме встановити перешкоди здійснення обліку спожитої електроенергії (різної природи).

Змінювання показників електронно-механічного електролічильника було можливим при частковому розбиранні такого ПО та здійснювалось за допомогою переставлення положення барабанів лічильного механізму, що призводило до зміни показів лічильника.

Виявлення слідів механічного впливу на барабани лічильного механізму такого електролічильника (без втручання в його електричну схему) можливе при проведенні трасологічної експертизи. Разом з тим, слід зазначити, що навіть у таких типах електролічильників є можливість втручання в їх електричну схему шляхом встановлення додаткових електронних компонентів (додаткових електроприладів), відключення їх від електричних (вимірювальних кіл) тощо. Для встановлення вище перелічених змін необхідне проведення електротехнічних досліджень із залученням експерта — фахівця у такій галузі спеціальних знань.

Вдосконалення електронно-механічних та поява електронних ПО, одночасно призвело до появи нових способів та механізмів, які застосовувались з метою зменшення показників спожитої електроенергії або для її позаоблікового споживання.

Аналіз виконаних експертиз з дослідження електронно-механічних лічильників показав, що принцип їх роботи полягає у вимірюванні активної електричної енергії, шляхом аналого-цифрового перетворення електричних сигналів, які надходять від первинних перетворювачів сили струму і напруги, з подальшим обчисленням їх мікропроцесором та інтегрування отриманих значень у часі.

Послідовність електричних імпульсів формується на виході процесора, при цьому їх частота пропорційна активній потужності, що обліковується ПО. В якості первинних перетворювачів сили струму і напруги використовуються трансформатори струму та резистивні дільники напруги. Процесор формує сигнали управління кроковим двигуном рахункового барабанного механізму.

Електромеханічний пристрій, що перетворює електричні сигнали в дискретні кутові переміщення валу, називають кроковим електродвигуном. Застосування крокових двигунів дозволяє робочим механізмам машин здійснювати суворо дозовані переміщення із фіксацією свого становища в кінці руху. Оскільки дискретний електропривод з кроковим електродвигуном природним чином поєднується з цифровими керуючими пристроями, це дозволяє успішно використовувати його у верстатах з числовим програмним управлінням, промислових роботах і маніпуляторах а також в годинникових ме-

ханізмах тощо. Натомість крокові електродвигуни застосовуються в електроприводах потужністю від часток вата до декількох кіловат.

Аналіз способів впливу на електронно-механічні ПО спожитої електричної енергії дає змогу виділити два основних напрямки, що вказують: на наявність таких дій, зокрема, наявність фактичних ознак та слідів втручання сторонніх осіб й ознак, що вказують на можливість стороннього впливу на ПО. Ці фактори певною мірою впливають на облік електроенергії щодо зменшення показників від реального її споживання або дозволяють позаоблікове споживання електроенергії.

Таким чином, можна констатувати, що перший напрямок таких дій відбувається шляхом впливу на ПО без розкриття корпусу, а другий — впливом на ПО після розкриття корпусу.

З огляду на зазначене, під час дій першого напрямку немає потреби розбирати корпус електrolічильника, й відповідно пошкоджувати його або підробляти пломби заводу-виробника та Держспоживстандарту.

З експертної практики відомо, що першими випадками крадіжки електричної енергії шляхом втручання в електронно-механічний лічильник, були переставляння положень барабанів облікового механізму такого ПО з метою зміни його показників об'єму спожитої електроенергії, зокрема в ПО індукційного типу.

Для здійснення такого впливу на обліковий механізм електронно-механічного ПО, у його задній частині корпусу (напроти цифрових барабанів) розрахункового механізму стороннім предметом робили отвір, діаметром близько 2 мм. Через такий отвір, за допомогою будь-якого предмета (діаметром до 2 мм) можна було дістатись до рухомих конструктивних елементів електrolічильника та завадити регламентованій роботі його розрахункового механізму. З метою маскування такого отвору, його закривають будь якою наклейкою, зокрема, із зображенням штрих коду або числовим позначенням, за для імітації заводського маркування.

Такий спосіб здійснення позаоблікового споживання електроенергії реалізується і на електронно-механічних електrolічильниках. При такому впливі стороннім предметом на барабанний обліковий механізм, зокрема, на цифрових барабанах залишаються сліди примусової зміни їх положення, що змінює показники об'єму спожитої електроенергії (рис. 1).

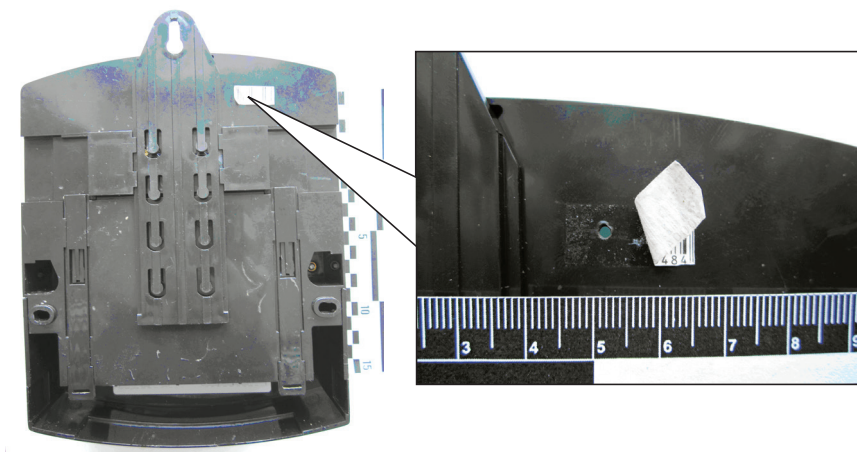

Рис. 1. Детальне зображення виявленого отвору на задній частині корпусу ПО

Такий спосіб потребує постійно маскувати зазначений отвір (рисунк 1), оскільки і без спеціального обладнання його легко виявити. При такому способі впливу (втручання) залишаються певні сліди на цифрових барабанах механізму (подряпини, відколи, відбитки тощо).

В практиці проведення досліджень доволі часто зустрічаються випадки впливу на обліковий механізм електронно-механічного лічильника стороннього магнітного поля.

Останнім часом збільшились випадки призначення експертиз з дослідження електронно-механічних ПО зі спеціально встановленим енергопостачальною компанією індикатором магнітного поля, який призначений для індикації впливу потужного стороннього магнітного поля.

Принцип дії на електролічильник з встановленим індикатором магнітного поля полягає у тому, що у разі дії магнітного поля величиною біля 100 мТл і більше, відбувається відповідна реєстрація цього впливу зазначеним індикатором. Реєстрація застосування потужного магнітного поля у кожного індикатора відображається різними способами, у залежності від марки індикатора, відповідно до прийнятого конструктивного рішення заводом виробником.

Навмисний вплив потужним магнітним полем може здійснюватися на кроковий електродвигун обліково-барабанного механізму

електролічильника, що зупиняє його роботу та дає змогу споживати електроенергію поза обліком.

Таким чином, спрацювання індикатору магнітного поля є однією з ознак впливу потужного магнітного поля на обліковий механізм електролічильника.

Для встановлення інших ознак, що підтверджують вплив на обліковий механізм електролічильника потужним магнітом, проведено ряд експериментальних досліджень. Які надали можливість з'ясувати, що для зупинки крокового електродвигуна електролічильника впливом магнітного поля, потужний магніт здебільшого встановлюють на лицьовій частині ПО, напроти місцезнаходження крокового електродвигуна.

Слід зазначити, що кроковий електродвигун ПО знаходиться під його екранованим металевим кожухом (щитком). У разі впливу на двигун потужного магнітного поля, металевий кожух електродвигуна намагнічується, що і змінює рівень намагніченості його металевої поверхні (рис. 2).

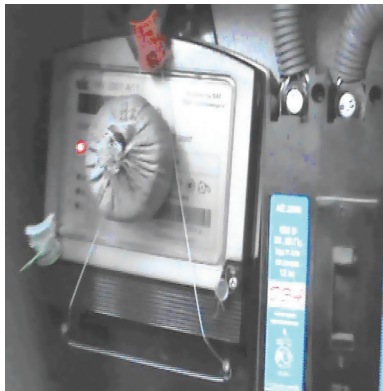

Рис. 2. Електронно-механічний лічильник із встановленим на ньому магнітом для безоблікового споживання електроенергії

Водночас напруженість магнітного поля магніту, який застосовується у кроковому електродвигуні (роторі) розрахункового механізму електролічильника не може мати однакового значення, оскільки досягти таких результатів неможливо технологічно. Значення напруження магнітного поля встановленого магніту (ротору), що застосовується у цих крокових електродвигунах, який взаємодіє з обмоткою статора

має забезпечувати покрокове обертання ротора, відповідно до електричних імпульсів, що надходять до його обмотки. Таке обертання забезпечує передачу крутного моменту для підрахунку спожитої електроенергії барабанными обліковим механізмом. Цей облік повинен відповідати класу точності вищезгаданого приладу, проте водночас відшукати два однаково намагнічених магніти, що використовуються в якості роторів крокових електродвигунів майже неможливо.

Досліджуваний ПО, що має пломбу держпівірителя, відповідає метрологічним параметрам вказаним на панелі класу точності. Ступінь напруженості магнітного поля магніту, який є складовою ротора крокового електродвигуна, може бути різною. Оскільки магнітне поле, впливаючи на металевий екран крокового електродвигуна, буде його намагнічувати, тому й значення залишкового намагнічування на цьому екрані може бути різним. При цьому одночасно також можуть впливати інші прояви електромагнітних явищ, що виникають в електрообладнанні при наявних регламентованих та понаднормативних режимах їх експлуатації.

Оскільки значення показників намагнічування вказаних елементів під дією зовнішнього магнітного поля неможливо відокремити від магнітного впливу постійного магніту — частини ротора крокового електродвигуна, тому за результатами досліджень неможна однозначно встановити та вказати на їх утворення саме внаслідок магнітного впливу, який діяв ззовні на ці елементи. Тому для проведення повного та об'єктивного дослідження щодо впливу на досліджуваний електролічильник потужного магнітного поля необхідно надавати на дослідження разом із електролічильником магніт, за допомогою якого здійснювався вплив на даний ПО. В цьому випадку експерт може вирішувати завдання щодо встановлення факту впливу на досліджуваний ПО з метою безоблікового споживання електроенергії, або зниження показників від реально спожитого її обсягу. В такому разі дослідження щодо застосування потужного магніту з цією метою будуть ґрунтовними та переконливими.

Останнім часом значно збільшилась кількість експертиз та експертних досліджень, призначених до НДУСЕ, з дослідження електронно-механічних електролічильників. Поряд з тим, трапляються випадки, коли неможливо виявити сліди та ознаки втручання в облікову схему ПО, але за фактичними даними, наявними в матеріалах справ, що отримані під час перевірок електроустановок споживачів, фіксується кількість фактично спожитої електроенергії в часі її ви-

користання, яка значно перевищує зафіксовану електролічильником кількість спожитої електроенергії, що сплачується споживачем.

При порівнянні фактичної потужності електроустановки за певний час її використання з обсягом електроенергії, який оплачується споживачем, можна зробити висновок про те, що частина спожитої електроенергії недовраховується електролічильником. У цьому разі відсутність будь-яких слідів втручання в роботу ПО свідчить про можливість впливу на компоненти схеми електронного ПО електромагнітного поля з такими параметрами, що робить облік електроенергії недостовірним.

Слід відмітити, що на даний час на дослідження часто надходять пристрої, які являють собою саморобний випромінювач хвиль електромагнітних коливань високої частоти.

Такі пристрої виготовляються спеціально, з метою впливу на облік електронно-механічних електролічильників. Особливістю цих пристроїв є те, що випромінювальна потужність їх становить всього від 1 до 2 Вт. При цьому виявити їх за допомогою скануючого пристрою реєстрації випромінювання майже неможливо.

При піднесенні антени передавача (у тому числі й саморобного), що випромінює радіохвилі електромагнітних коливань, на відстань 5 см або ближче з будь-якої сторони електролічильника, облік споживаної електроенергії припиняється повністю (рис. 3).

Рис. 3. Спосіб застосування пристрою електромагнітного випромінювання високої частоти для безоблікового споживання електроенергії електронно-механічним електролічильником

До другої групи втручання в ПО можна віднести дії, для яких необхідно розбирати корпус ПО, і відповідно пошкоджувати або підробляти захисні пломби заводу-виробника та Держспоживстандарту.

На сьогодні дедалі частіше на експертизу надходять електролічильники з вмонтованими, не передбаченими заводом-виробником, електронними пристроями, які підключаються до облікового механізму електролічильника, зокрема, на розрив ланцюга живлення або застосовуються для здійснення шунтування струмових вимірювальних кіл в електронних схемах електронно-механічних електролічильників.

На практиці досить часто проводились дослідження електронно-механічних електролічильників з встановленим у ПО електромеханічного пристрою геркону, який вмонтовано в розріз електропроводу у колі живлення крокового електродвигуна, а саме, між цим електродвигуном, що передає крутний момент до обліково-барабанного механізму і монтажною платою електролічильника (рис. 4).

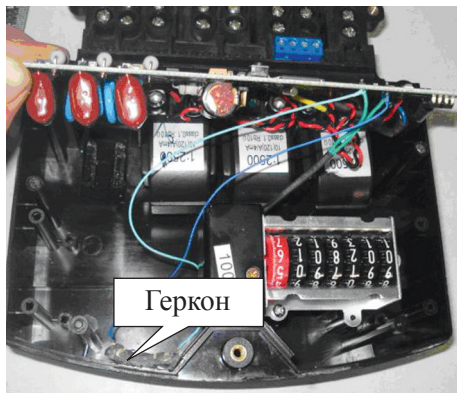

Рис. 4. Встановлення в ланцюг рахункового механізму геркона з нормально замкненими контактами.

(Червоною переривчастою смугою позначено електропроводи, які відходять від виявленого нашарування клею, де встановлено геркон, до монтажної плати електролічильника, стрілками вказано місце їх приєднання на друкованій платі)

Геркон — це електромеханічний пристрій — герметизований контакт, який замикається (або розмикається) у разі впливу магнітного поля в зоні його установки (наприклад, при піднесенні до нього постійного магніту або при установці його всередині електромагніту) (рис. 5).

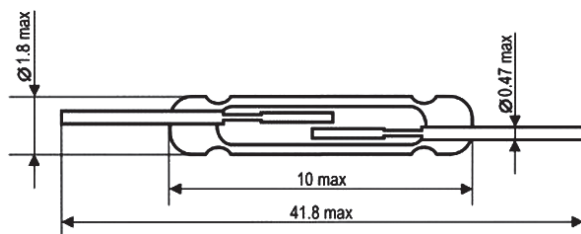

Рис. 5. Схематичне зображення замикаючого геркону

Такий геркон призначений для закорочування електричного зв'язку між вихідними контактами мікроконтролера електrolічильника та його обліковим механізмом. Таким чином, при впливі незначного магнітного поля на місце, де встановлений геркон, електричне коло між монтажною платою та кроковим електродвигуном розривається, що призводить до зупинки обліково-барабанного механізму, й відповідно до безоблікового споживання електроенергії.

Інший спосіб дії, за подібною схемою, на електричне коло живлення крокового електродвигуна полягає у здійсненні його розірвання шляхом монтування в корпус електrolічильника додаткового електронного пристрою.

Слід також зазначити, що спосіб керування додатковим електронним пристроєм у вигляді вмонтованої електронної плати може бути реалізований за допомогою як інфрачервоного передавача, так і через радіоканал у вигляді випромінюваних кодованих імпульсів. (рис. 6).

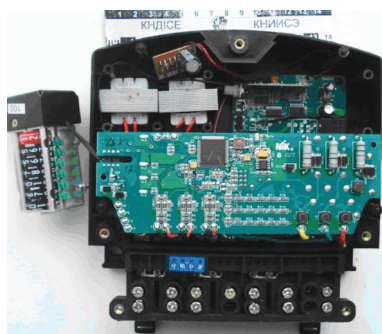

Рис. 6. Внутрішня частина електромеханічного лічильника.

(Червоними стрілками вказано виявлені електронні деталі, які не передбачені заводом виробником)

При дистанційній подачі спеціальним пультом керування оптичного сигналу на інфрачервоний приймач додатково вбудованої схеми, здійснюється паралельне підключення резисторів вмонтованої електронної плати до вимірювальних трансформаторів струму електrolічильника, що призводить до зменшення величини струму, який подається на вимірювальні резистори досліджуваного приладу обліку.

Подібним чином використовуються схеми впливу на ПО із застосуванням відключення або зменшення обліку спожитої електроенергії по радіоканалу, один з яких дозволяє дистанційно «відмотувати» показники спожитої електроенергії на обліковому барабанному механізмі із використанням дистанційно керованого вмонтованого електродвигуна (рис. 7).

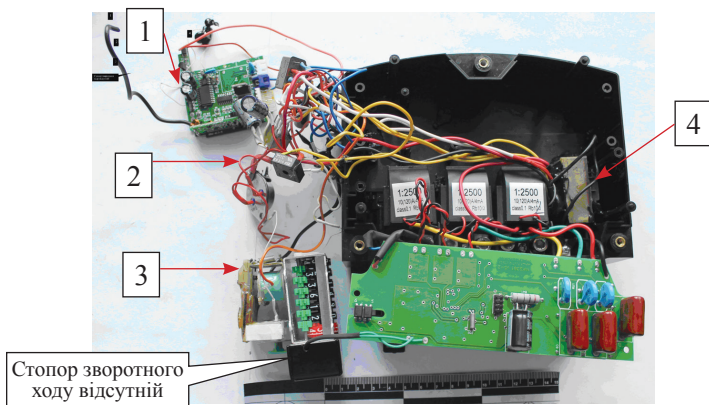

Рис. 7. Вмонтований сторонній пристрій для відмотування показників спожитої електроенергії

Червоними стрілками вказано: 1 — стороння монтажна електронна плата без позначень; 2 — сторонні електронні елементи; 3 — електромагніт із електродвигуном; 4 — трансформатор напруги

Основним методом визначення електронних деталей, які не передбачені заводом-виробником, що монтуються у електронно-механічні лічильники, є порівняння конструкції електrolічильника наданого на дослідження із зразковим електrolічильником, наданим для порівняльних досліджень такого ж типу і конструкції.

Слід зазначити, що для використання перелічених способів зупинки електронно-механічного електролічильника (встановлення непередбачених виробником деталей в електролічильник) необхідно розбирати його корпус, що практично неможливо без порушення його опломбування або підробки пломб, встановлених на досліджуваній ПО.

Тому, основним свідченням такого факту слугує пошкодження або фальсифікована пломба енергопостачальної організації чи Держспоживстандарту, що вказує про несанкціонований доступ до процесу обліку ПО сторонніх осіб. У зв'язку з цим, перед проведенням електротехнічних досліджень необхідно провести трасологічні досліджень пломб Держспоживстандарту. Однак, разом із виготовленням спеціальних електронних компонентів, які вмонтовуються у конструкцію електролічильників для безоблікового споживання електроенергії, у даний час також фальсифікують свинцеві пломби Держспоживстандарту, найчастіше за допомогою пломбувальних плашок, які виготовляються з досить високою якістю та точністю. При встановленні фальсифікованих пломб на них відсутні сліди, які б свідчили про втручання в їх конструкцію або повторне її встановлення. Тому, основним завданням експерта-трасолога є встановлення факту, чи залишені відбитки на пломбі державної повірки, що встановлена на корпусі лічильника, тавром Держспоживстандарту. Для проведення даного дослідження необхідні зразки пломб Держспоживстандарту, які використовувались при пломбуванні електролічильника, наданого на дослідження. При наявності даних зразків, або фотографій відтисків пломбувальних тавр, за допомогою мікроскопу та відповідного програмного забезпечення можна з високою точністю визначити чи пломба, яка встановлена на досліджуваному електролічильнику є фальсифікованою чи ні. Тим самим підтвердити чи спростувати факт втручання в конструкцію електролічильника ще до проведення електротехнічного дослідження (рис. 8, 9).

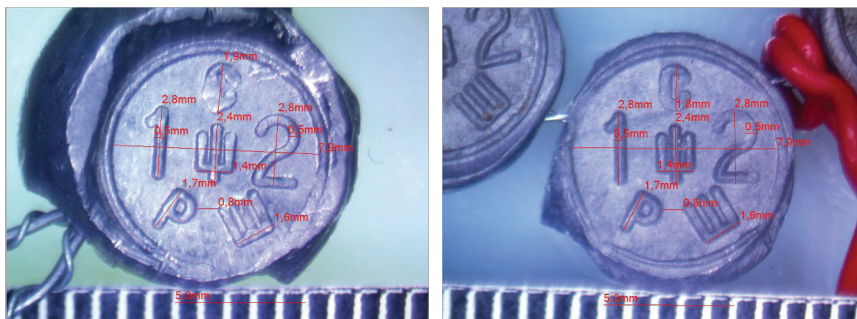

Рис. 8, 9. Порівняльний аналіз зображення лицьової сторони відтиску тавра досліджуваної пломби з позначками держспівірки (ліворуч) та зображення відтиску тавра експериментальної пломби держспівірки, що використовувалась у відповідному році (праворуч)

Слід зауважити, що при проведенні експертиз різних за типом та конструкцією приладів обліку, постійно виникає одна із суттєвих проблем, пов'язаних з відсутністю технічної інформації щодо конструкції та електричних схем досліджуваних електролічильників та відсутності зразків пломб, які необхідні для проведення порівняльних досліджень.

Підсумовуючи викладене, є підстави зробити висновок про необхідність вдосконалення і розширення інформаційної бази та розвитку матеріальної бази, створення відповідної методики з проведення електротехнічної експертизи різних за типом та конструкцією приладів обліку. Встановлення таких фактів судовими експертами надає підстави суду вирішувати питання щодо компенсації втрат електроенергії за рахунок споживачів, які використовують її позаобліково.

Список використаних джерел

1. *Про електроенергетику*: закон України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: rada.gov.ua.
2. *ДСТУ ІЕС 61036:2001*. Лічильники статичної активної електричної енергії змінного струму. (Класи точності 1 та 2) (ІЕС 61036:2000, IDT). — К., 2002.
3. *ГОСТ 30207-94 (МЭК 1036-90)*. Статические счетчики ватт-часов активной энергии переменного тока (классы точности 1, 2).
4. *ГОСТ 26035-83*. Счетчики электрической энергии переменного тока электронные. Общие технические условия. — М., 1984.

5. *СОУ-Н МПЕ 40.1.35.110:2005*. Додаткові вимоги до засобів обліку електроенергії, спрямованих на запобігання несанкціонованому втручанням у їх роботу. — К., 2005.
6. *Правила користування* електричною енергією: затв. постановою НКРЕ від 31.07.96 № 28 (у редакції постанови НКРЕ від 17.10.2005 № 910), зареєстр. Міністром України 18.11.2005 р. за № 1399/11679 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: rada.gov.ua.
7. *Правила користування* електричною енергією для населення : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 26.07.1999 № 1357. — із змінами та доп. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: rada.gov.ua.
8. *Інструкція* про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: затв. Міністром України 08.10.1998 № 53/5 із змінами та доп. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: rada.gov.ua.
9. *Загальні методи* положення судової електротехнічної експертизи : звіт про НДР (заключний) / ХНДІСЕ ім. зал. проф. М.С. Бокаріуса; викон: В.О. Горбунко, Б.М. Льченко, В.В. Сабодаш та ін. — Х., 2009.
10. *Методичні рекомендації* щодо проведення судових електротехнічних експертиз і експертних досліджень / В.О. Горбенко, В.О. Дмитрієв, Б.М. Льченко та ін. — Х.: ХНДІСЕ, 2012. — 52 с.
11. *Посібник* для працівників енергопостачальних компаній і енергонагляду щодо роботи зі споживачами електроенергії та запобігання крадіжкам електроенергії / за ред. Ю. А. Андрійчука, Г. М. Катренка. — К., 2003. — 423 с.
12. *Методика визначення* обсягу та вартості електричної енергії, не облікованої внаслідок порушення споживачами правил користування електричною енергією: затв. Постановою НКРЕ 04.05.2006 № 562, зареєстр. в Міністерстві юстиції України 4 липня 2006 р. № 782/12656.
13. *Счетчик электрической энергии ЦЭ6803В*: рук. по эксплуатации ИНЕС. 411152.055.19 РЭ.
14. *Счетчики электрической энергии НІК 2301*: рук. по эксплуатации / ООО «НИК-ЭЛЕКТРОНИКА». — К., 2011. — Ч. 1: Счетчики электрической энергии нетарифные. — (ААШХ. 411152.010 РЭ).
15. *Счетчики электрической энергии НІК 2303*: рук. по эксплуатации / ООО «НИК-ЭЛЕКТРОНИКА». — К., 2011. — Ч. 1: Счетчики электрической энергии нетарифные. — (ААШХ. 411152.010 РЭ).
16. *Энциклопедия* электронных схем. — М.: ДМХ, 2000. — Т. 7, Ч. 1. — 304 с.
17. *Шустов М. А.* Практическая схемотехника: источники питания и стабилизаторы / М. А. Шустов. — М.:Альтекс-А, 2003. — 188 с.
18. *Куневич А. В.* Магниты и магнитные системы. Ферриты: энциклопед. справочник / А.В. Куневич, А.В. Подольский, И.Н.Сидоров. — М.: 2004.
19. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.plomb.com.ua/files/imp.pdf>
20. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://schetchiki.dn.ua/index.php/odnofaznye-schetchiki/nik-2102-02m2v-detail>

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПО ПРОВЕДЕНИЮ СУДЕБНЫХ ЭЛЕКТРОТЕХНИЧЕСКИХ ЭКСПЕРТИЗ ЭЛЕКТРОННО- МЕХАНИЧЕСКИХ ПРИБОРОВ УЧЕТА ПОТРЕБЛЕННОЙ ЭЛЕКТРОЭНЕРГИИ

*А. Б. Шмерего
А. П. Поплавский
О. С. Филиппук*

В статье на основании результатов проведенного обобщения практического опыта, полученного при проведении экспертиз и экспертных исследований приборов учета потребленной электроэнергии, которые проводились в научно-исследовательских институтах судебных экспертиз МЮ Украины, а также изучения и анализа опыта проведения таких исследований соответствующими специалистами заводов-производителей приборов учета электрической энергии в Украины, изложены особенности проведения этого вида исследований и методы решения различных вопросов, которые решались при проведении исследований электронно-механических приборов. В статье освещено многообразие способов вмешательства в приборы учета, количество каких возрастает в связи с их совершенствованием, что свидетельствует о необходимости совершенствования информационной и материальной базы научно-исследовательских институтов судебных экспертиз МЮ Украины. Это есть обязательным условием, необходимым для проведения таких исследований. Также, учитывая определенную специфику исполнения приборов учета электрической энергии, которые используется потребителями, а именно электронно-механических приборов учета, необходимо и актуально создание соответствующей отдельной методики проведения электротехнической экспертизы этого типа приборов. Поскольку порядок проведения экспертных исследований различных по типу и конструкции приборов учета с целью выявления фактов постороннего вмешательства в их работу для осуществления не учитываемого потребления электроэнергии многообразен и специфичен для каждого типа таких приборов. С этой целью, на ряду с проведением таких исследований по выявлению фактов вмешательства в конструкцию электронно-механических приборов учета необходимо проведение экспериментальных исследований в области применения возможных методов воздействия на такие приборы учета электроэнергии как дистанционного воздействия без разборки их, что усложняет задачу в области практического применения такого воздействия на эти приборы учета потребленной электроэнергии, так и при проведении вскрытия корпуса этих приборов учета. В связи с изложенным, при разработке вышеуказанной методики исследований указанных приборов учета электроэнергии необходимо одновременное развитие исследовательской базы ее разработчиков.

SOME ASPECTS OF COURT FOR ELECTRICAL EXPERTISE ELECTRO-MECHANICAL METERING DEVICES CONSUMED ELECTRICITY

A. B. Shmeregо

A. P. Poplavskiy

O. S. Filipchuk

In this paper, based on the results of the generalization of the experience gained during the expertise and expert studies metering of electricity consumed, which were conducted in the research institutes of forensic examinations MJ Ukraine, as well as the study and analysis of the experience of such studies relevant specialists manufacturers of devices account of electric energy in Ukraine, outlined features of this type of research and methods for solving various issues that were resolved during the study of the electronic and mechanical devices. The article highlights the many ways in intervention metering devices, the amount of any increases due to their improvement, which indicates the need for improved information and material base of scientific research institutes of forensic examinations MJ Ukraine. This is a mandatory prerequisite for such studies. Also, given certain specific performance of electric power meters that are used by consumers, namely Electro-mechanical meters, it is necessary and urgent establishment of an appropriate methodology for conducting a separate examination of this type of electrical appliances. Since the procedure of expert studies of various types and designs of metering devices for the purpose of detecting tampering in their work does not account for energy consumption varied and specific for each type of such devices. To this end, on a number of such studies to identify the facts of intervention in the design Electro-mechanical metering equipment necessary to conduct experimental research in the field of application of the possible methods of influence on such devices as remote power metering exposure without dismantling them, which complicates the task in the practical application such an impact on these meters for electricity, as well as during the opening of the metering body. In view of the above, the development of the above mentioned research methodologies electricity meters must be simultaneous development of the research base of its developers.

О. І. Буратевич
завідувач лабораторії інженерно-технічних видів досліджень

М. А. Шишов
завідувач відділу досліджень з питань землеустрою
та оцінки земель

Ю. Ф. Бікус
головний судовий експерт

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

ЕКСПЕРТИЗА ДОКУМЕНТАЦІЇ ІЗ ЗЕМЛЕУСТРОЮ ТА ОЦІНКИ ЗЕМЕЛЬ

В статті розглянуті загальні питання проведення експертиз щодо досліджень документації із землеустрою та оцінки земель на сучасному етапі.

На підставі відповідної документації із землеустрою набувають-ся права на земельні ділянки, встановлюється та змінюється цільове призначення земель; визначаються межі земельних ділянок і територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення; забезпечується впорядкування території населених пунктів, еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь; проводиться рекультивації порушених земель, землювання малопродуктивних угідь, захист земель від ерозії, підтоплення, заболочення, вторинного засолення, висушення, зсувів, ущільнення, закислення, забруднення промисловими та іншими відходами, радіоактивними та хімічними речовинами, покращання сільськогосподарських земель, підвищення родючості ґрунтів. Тобто, розроблення документації із землеустрою спрямоване на регулювання земельних відносин, раціональне використання та охорону земель.

На підставі документації з оцінки земель визначається вартість земельної ділянки, яка в свою чергу може бути:

- ціною, яку може отримати її продавець;
- складовою завданих збитків;

– підставою для нарахування плати за землю тощо.

Невідповідність документації із землеустрою та оцінки земель може порушувати права і законні інтереси суб'єктів земельних відносин (фізичних та юридичних осіб, територіальних громад, держави), у зв'язку з чим потреба у визначеності відповідності вимогам законодавства зазначеної документації є актуальною і спрямована на забезпечення прав на землю громадян, юридичних осіб, територіальних громад, держави і врегулювання земельних спорів.

На даний час питання експертизи документації із землеустрою врегульовано положеннями Закону України «Про державну експертизу землевлпорядної документації» та Методики проведення державної експертизи землевлпорядної документації, затвердженої наказом Держкомзему України від 03.12.2004 № 391.

При цьому, виходячи з приписів ст. 3 Закону України «Про державну експертизу землевлпорядної документації», дія цих нормативно-правових актів не поширюється на регулювання відносин, пов'язаних із проведенням судових експертиз.

Також даними нормативно-правовими актами не врегульовано питання проведення експертизи щодо документації із землеустрою, на підставі якої вже виникли певні суб'єктивні права, наприклад, укладено договір оренди земельної ділянки, оформлено та видано державний акт на право власності на земельну ділянку, земельна ділянка відчужена та ін. і не врегульовано питання проведення експертизи деяких видів документації із землеустрою, передбачених Законом України «Про землеустрій».

Наказом Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5, який набрав чинності 22.01.2013, викладено в новій редакції Інструкцію про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень і Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08.01.1998 № 53/5 (із змінами внесеними наказом Міністерства юстиції України від 27.07.2015 № 1350/5), якими передбачено проведення науково-дослідними установами судових експертиз Міністерства юстиції України оціночно-земельних експертиз та експертиз з питань землеустрою.

Одним із основних завдань оціночно-земельних експертиз та експертиз з питань землеустрою, передбачених п. п. 6, 7 розділу II Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призна-

чення судових експертиз та експертних досліджень, є визначення відповідності виконаної оцінки земельної ділянки або прав на неї і розробленої документації із землеустрою та її затвердження вимогам законодавства у сфері оцінки земель та землеустрою.

Судова оціночно-земельна експертиза та експертиза з питань землеустрою — це діяльність, метою якої є дослідження, перевірка, аналіз та оцінка відповідної документації на предмет її відповідності вимогам законодавства, встановленим стандартам, нормам і правилам, а також підготовка обґрунтованих висновків для прийняття рішень щодо об'єктів експертизи.

До 2013 року експертизи із зазначених питань науково-дослідними установами судових експертиз Міністерства юстиції України не проводилися і на даний час відсутня будь-яка науково-методична база проведення судових експертиз документації із землеустрою та оцінки земель на відповідність вимогам законодавства, встановленим стандартам, нормам і правилам.

У зв'язку з цим, за участі авторів даної статті, в Київському науково-дослідному інституті судових експертиз в 2014 році виконана наукова робота на тему «Методичні рекомендації з визначення відповідності документації із землеустрою вимогам законодавства», результати якої на даний час проходять апробацію.

При виконанні наукової роботи фахівцями Київського науково-дослідного інституту судових експертиз, крім нормативно-правових та нормативно-технічних актів з питань землеустрою та оцінки земель, судової практики з даних питань, були також використані роботи науковців в галузі землеустрою та земельного права, зокрема, Третяка А. М., Мартина А. Г., Шульги М. В. та ін.

Як свідчить практика, судами та слідчими органами в основному ставляться питання щодо визначення відповідності вимогам законодавства наступних видів документацій із землеустрою та оцінки земель:

- проектів землеустрою щодо відведення земельних ділянок у власність (користування);
- проектів землеустрою щодо відведення земельних ділянок із зміною цільового призначення;
- технічної документації із землеустрою щодо складання документів, що посвідчують право на земельну ділянку;
- технічної документації із землеустрою щодо поділу та об'єднання земельних ділянок;

- технічної документації із землеустрою щодо встановлення відновлення меж земельної ділянки в натурі (на місцевості);
- технічної документації з інвентаризації земель;
- технічної документації з нормативної грошової оцінки земельних ділянок;
- звітів з експертної грошової оцінки земельних ділянок.

При проведенні досліджень щодо визначення відповідності вимогам законодавства документацій із землеустрою та оцінки земель необхідно звертати увагу на оформлення цієї документації та визначити послідовність виконання досліджень.

Так, на дослідження має бути наданий оригінал або належним чином завірена копія (прошита, пронумерована та завірена печаткою і підписом розробника або державного органу земельних ресурсів) документації із землеустрою та оцінки земель.

Послідовність виконання досліджень передбачає порядок аналізу документації, відбір нормативно-правових і нормативно-технічних актів, стандартів, правил, наукової та довідкової літератури, судових рішень з питань землеустрою та оцінки земель, узагальнення отриманих результатів та надання висновків.

При проведенні досліджень відповідності вимогам законодавства документації із землеустрою та оцінки земель визначається коло питань, які будуть вирішуватися, та їх черговість, а саме:

- 1) визначення дії законодавства в часі, яке має бути застосовано при проведенні дослідження;
- 2) мета та підстави розроблення документації із землеустрою;
- 3) визначення повноважень суб'єкта, на підставі рішення (заяви, клопотання) якого розроблено документацію із землеустрою;
- 4) дослідження документації із землеустрою та документації з оцінки земель щодо її складу, змісту та правил оформлення;
- 5) розгляд питання щодо затвердження документації із землеустрою та документації з оцінки земель (у випадках передбачених законодавством);
- 6) визначення відповідності документації із землеустрою і документації з оцінки земель та їх затвердження (у випадках передбачених законодавством) вимогам законодавства.

При дослідженні документації із землеустрою та оцінки земель вимогам законодавства необхідно застосовувати законодавство чинне на дату набуття цією документацією офіційного статусу.

Так, згідно приписів Земельного кодексу України, законів Укра-

їни «Про землеустрій», «Про Державний земельний кадастр», «Про оцінку земель» та інших нормативно-правових актів статусу офіційного документу:

- документація із землеустрою набуває після її затвердження відповідним органом (у випадках передбачених законодавством) або після перевірки відповідним органом обмінного файлу та внесення відомостей про земельну ділянку до бази даних Державного земельного кадастру (у випадках, якщо документація із землеустрою не підлягає затвердженню);

- технічна документація з нормативної грошової оцінки оцінки земель набуває після її затвердження відповідним органом;

- звіти з експертної грошової оцінки земельних ділянок набувають після їх підпису оцінювачами, які безпосередньо проводили оцінку, і скріплення печаткою та підписом керівника суб'єкта оцінної діяльності.

При дослідженні документації із землеустрою та документації з оцінки земель щодо її складу, змісту та правил оформлення слід враховувати, що згідно Словника української мови 1970–1980 рр.:

- склад — сукупність окремих частин, які утворюють що-небудь ціле (том 9, стор. 272).

- зміст — те, про що говориться, розповідається де-небудь, те, що описується, зображується, суть, внутрішня особливість чого-небудь (том 3, стор. 624).

- оформлення (дія за значенням оформити, оформляти і оформитися, оформлятися) — надавати чому-небудь законної сили, робити щось дійсним шляхом виконання необхідних формальностей (том 5, стор. 818).

Тобто, при дослідженні документації із землеустрою та оцінки земель щодо її складу, змісту та правил оформлення необхідно встановити, чи наявні у складі цієї документації всі текстові та графічні документи, обов'язкові на той чи інший час, чи наявні в цих документах суперечності щодо інформації про земельні ділянки (площа, місце розташування, цільове призначення, кому відводиться та за рахунок яких земель, вид прав тощо), та чи оформлені ці документи з дотриманням приписів відповідних інструкцій та стандартів з питань діловодства.

Слід також звернути увагу на те, що при призначенні експертиз слідчі органи досить часто, поряд з питаннями щодо відповідності вимогам законодавства документації із землеустрою та оцінки зе-

мель, ставлять питання щодо відповідності вимогам законодавства висновків відповідних органів, які наявні у складі наданої на дослідження документації, та визначення винних осіб, які допустили ці невідповідності.

Статтею 1 Закону України «Про землеустрій» визначено, що документація із землеустрою — затверджені в установленому порядку текстові та графічні матеріали, якими регулюється використання та охорона земель державної, комунальної та приватної власності, а також матеріали обстеження і розвідування земель, авторського нагляду за виконанням проектів тощо.

Висновок — це остаточна думка про що-небудь, логічний підсумок, зроблений на основі спостережень, міркувань або розгляду певних фактів (Словник української мови. Том 8, стор. 492).

Тобто, висновок відповідного органу до документації із землеустрою не є власне документацією із землеустрою в розумінні ст. 1 Закону України «Про землеустрій», а є лише письмовим підсумком, зробленим за результатами розгляду такої документації, у зв'язку з чим проведення експертизи будь-яких наявних в документації із землеустрою висновків з питань щодо відповідності їх вимогам законодавства, не належить до повноважень науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України при проведенні земельно-технічних експертиз.

Щодо встановлення осіб, винних у допущенні невідповідностей документації із землеустрою та оцінки земель, то відповідно до ст. 69 КПК України та ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» судова експертиза — це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення.

Спеціальні знання експерта — це його знання в певній галузі науки, техніки, виробництва, ремесла, в області мистецтва, іншій сфері людської діяльності, набуті ним унаслідок професійної підготовки та досвіду відповідної роботи. До спеціальних знань не належать загальновідомі й загальнодоступні наукові знання, повсякденні, побутові відомості, а також знання в галузі матеріального і процесуального права. Питання, пов'язані із застосуванням законодавства, слідчі органи, прокурор, суд зобов'язані вирішувати самостійно відповідно до наданих повноважень (абз. 7 розділу III листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних

справ від 01.06.2011 року «Узагальнення судової практики про застосування судами кримінально-процесуального законодавства при призначенні судових експертиз і використання їх висновків у кримінальному судочинстві»).

Дослідити та надати висновок на питання щодо встановлення осіб, винних у допущенні невідповідностей документації із землеустрою та оцінки земель, можливо виключно із застосуванням виключно знань в галузі матеріального і процесуального права, а тому такі питання, при призначенні земельно-технічних експертиз, не можуть бути дослідженні.

Список використаних джерел

1. *Земельний кодекс* України: від 25.10.2001 № 2768-III // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 3-4. — Ст. 27.
2. *Про землеустрій*: закон України від 22.05.2003 № 858-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 36. — Ст. 282.
3. *Про державну експертизу землевпорядної документації*: закон України прийнятий 17.06.2004 № 1808-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 38. — Ст. 471.
4. *Про оцінку земель*: закон України від 11.12.2003 № 1378-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 15. — Ст. 229.
5. *Про Державний земельний кадастр*: закон України прийнятий 07.07.2011 № 3613-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2012. — № 8. — Ст. 61.
6. *Порядок ведення Державного земельного кадастру*: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 17.10.2012 № 1051 // Офіційний вісник України. — 2012. — № 89. — С. 183, Ст. 3598.
7. *ДСТУ 4163-2003*. Вимоги до оформлювання документів: затв. наказом Держспоживстандарту України від 07.04.2003 № 55 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/>
8. *Методика експертної грошової оцінки земельних ділянок*: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 11.10.2002 № 1531 // Урядовий кур'єр. — 2002. — № 196.
9. *Порядок проведення експертної грошової оцінки земельних ділянок*: затв. наказом Держкомзему від 09.01.2003 № 2 // Офіційний вісник України. — 2003. — № 22. — С. 195, Ст. 1011.
10. *Земельне право* України: підручник / М. В. Шульга 3–51 (кер. авт. кол.), Г. В. Анісімова, Н. О. Багай та ін.; за ред. М. В. Шульги. — К.: Юрінком Інтер, 2004. — 368 с.
11. *Узагальнення судової практики* про застосування судами кримінально-процесуального законодавства при призначенні судових експертиз і використання їх висновків у кримінальному судочинстві: лист Вищого спе-

ціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 01.06.2011 року.

12. *Словник української мови: в 11 томах, 1970-1980 рр.* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://sum.in.ua/>.

ЭКСПЕРТИЗА ДОКУМЕНТАЦИИ ПО ЗЕМЛЕУСТРОЙСТВУ И ОЦЕНКЕ ЗЕМЕЛЬ

*А. И. Буратевич
Н. А. Шишов
Ю. Ф. Бикус*

В статье рассмотрен актуальный вопрос о проведении экспертизы документации по землеустройству и оценке земель и кратко изложены основные критерии исследований по данному вопросу.

Актуальность выбранной темы обосновывается тем, что приказом Министерства юстиции Украины от 26.12.2012 № 1950/5, который вступил в силу 22.01.2013, изложена в новой редакции Инструкция о назначении и проведении судебных экспертиз и экспертных исследований и Научно-методические рекомендации по вопросам подготовки и назначения судебных экспертиз и экспертных исследований, утвержденных приказом Министерства юстиции Украины от 08.01.1998 № 53/5 (с изменениями, внесенными приказом Министерства юстиции Украины от 27.07.2015 № 1350/5), которыми предусмотрено проведение научно-исследовательскими учреждениями судебных экспертиз Министерства юстиции Украины оценочно-земельных экспертиз и экспертиз по вопросам землеустройства, одними из основных задач которых является определение соответствия выполненной оценки земельного участка или прав на него и разработанной документации по землеустройству требованиям законодательства в сфере оценки земель и землеустройства.

До 2013 года экспертизы по указанным вопросам научно-исследовательскими учреждениями судебных экспертиз Министерства юстиции Украины не проводились и в настоящее время отсутствует какая-либо научно-методическая база проведения судебных экспертиз документации по землеустройству и оценке земель на соответствие требованиям законодательства, установленным стандартам, нормам и правилам.

Целью данной статьи является предоставление судебным экспертам методической помощи при проведении экспертиз по вопросам соответствия требованиям законодательства документации по землеустройству и оценке земель, а судам и следователям — разъяснений правильной формулировки вопросов, которые ставятся на решения оценочно-земельных экспертиз и экспертиз по вопросам землеустройства.

EXAMINATION OF DOCUMENT ON ORGANIZATION OF THE USE OF LAND AND OTSENKE ZEMEL'

A. I. Buratevich

N. A. Shishov

Y. F. Bikus

The article deals with the question of the actual examination of documentation on land management and land evaluation and summarized the basic criteria of research on the subject.

The relevance of the chosen theme based on the fact that the order of the Ministry of Justice of Ukraine from 26.12.2012 № 1950/5, which entered into force on 01.22.2013, The new wording of the Instruction on the appointment and conduct forensic examinations and expert studies and methodological recommendations on the preparation and the appointment of forensic examination and expert research, approved by the Ministry of Justice of Ukraine from 08.01.1998 № 53/5 (as amended by Decree of the Ministry of Justice of Ukraine from 27.07.2015 № 1350/5), which provides scientific-research institutions of forensic examination of the Ministry Justice of Ukraine estimated land-examination and examination on the land, one of the main objectives of which is to determine whether the assessment made of the land or the rights to it and develop land management documentation requirements of the legislation in the field of land management and land evaluation.

Until 2013, the examination of these issues research institutions of forensic examination of the Ministry of Justice of Ukraine were not conducted and currently there is no scientific and methodological basis of the forensic documentation on land management and land evaluation for compliance with the law, set standards, rules and regulations .

The purpose of this article is to provide guidance to forensic experts in conducting examinations for compliance with the requirements of the legislation documents on land management and land evaluation, and the courts and investigators — clarification correct wording of the questions that are put on the solution estimated land-examination and examination on the land.

УДК 343.98

В. М. Бондар
завідувач відділу лабораторії автотехнічних,
товарознавчих та спеціальних видів досліджень

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

ВИЗНАЧЕННЯ ВАРТОСТІ МАШИН ТА ОБЛАДНАННЯ, ЩО НЕ ПРЕДСТАВЛЕНІ НА ВНУТРІШНЬОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

У статті на підставі проведеного аналізу нормативної бази в галузі проведення оцінки машин та обладнання, проаналізовано можливі методичні підходи до визначення їх вартості. За результатами проведеного аналізу наведено алгоритм визначення вартості об'єктів дослідження за витратним методичним підходом.

Визначення вартості машин та обладнання на сьогоднішній день є однією із доволі складних задач при проведенні судових товарознавчих експертиз, оскільки дані дослідження, окрім іншого, також потребують певних знань в галузі виробництва, експлуатації та обслуговуванні об'єктів дослідження.

Під впливом науково-технічного прогресу для виробництва машин та обладнання впроваджуються нові технології і матеріали, удосконалюється організація виробництва, зростає продуктивність праці в машинобудуванні, що викликає здешевлення їх відтворення.

Експерту при проведенні досліджень необхідно розрізняти його основні ціноутворюючі характеристики для можливості шляхом проведення маркетингового дослідження ринку вірно підібрати об'єкти порівняння, що за своїми споживчими та технічними характеристиками відповідають об'єкту дослідження.

На даний час при проведенні судових товарознавчих експертиз, найчастіше призначеними судовими органами або органами досудо-

вого слідства з визначення вартості спеціалізованого та/або високо-технологічного обладнання, що є об'єктом закупівель за державні кошти, експерт стикається з проблемою відсутності будь-якої цінової інформації, яка необхідна для проведення експертизи.

Це обумовлюється, по-перше, обмеженою кількістю угод на закупівлю такого роду обладнання, по-друге, відповідно обмеженим попитом аналогічної продукції на ринку України в зв'язку з його високою вартістю, по-третє, відсутністю на ринку України достатньої кількості суб'єктів господарювання, які представляють виробника певного обладнання і відповідно спроможні надати відповідну цінову інформацію щодо його вартості.

Виходячи з усталеної практики проведення судових експертиз та експертних досліджень складного за своєю конструкцією технологічного обладнання, при визначення вартості застосувати дохідний методичний підхід не вбачається за можливе, зазвичай з причин відсутності необхідної інформації щодо поточної вартості очікуваних доходів від використання об'єкта дослідження за своїм цільовим призначенням.

Відповідно, оскільки об'єкт дослідження не представлений на внутрішньому ринку України, застосувати порівняльний методичний підхід також не вбачається за можливе.

Для визначення вартості обладнання як нового, так і бувшого у використанні, що не представлене на внутрішньому ринку України, зазвичай застосовується витратний методичний підхід як єдино можливий.

Метод прямого відтворення полягає у визначенні вартості відтворення з подальшим вирахуванням суми зносу (знецінення). Доцільно зазначити, що проведений аналіз змін вартості машин та обладнання вказує на необхідність розділення об'єктів порівняння на дві групи:

- вітчизняного виробництва України та країни СНД;
- іноземного виробництва.

Тобто, для використання методу прямого відтворення, для обладнання виробництва України та країн СНД, необхідні наступні дані:

- первісна або історична вартість придбання обладнання (вказана інформація зазвичай містяться в даних бухгалтерського обліку підприємства, на балансі якого обліковується об'єкт дослідження);
- коефіцієнт зміни вартості з дати придбання об'єкту дослідження до визначеної дати оцінки, з урахуванням індексу цін вироб-

ників промислової продукції (за даними Державної служби комітету статистики України — <http://www.ukrstat.gov.ua>);

- у разі відсутності даних щодо коефіцієнту зміни вартості, розрахованого на базі індексу цін виробників промислової продукції — індекс інфляції, або індекс споживчих цін — показник, який характеризує зміни загального рівня цін на товари і послуги з дати придбання об'єкту дослідження до визначеної дати оцінки (за даними Міністерства фінансів України — <http://index.minfin.com.ua/index/>).

Для використання методу прямого відтворення, для обладнання іноземного виробництва, необхідні наступні дані:

- первісна або історична вартість придбання обладнання (вказана інформація зазвичай містяться в даних бухгалтерського обліку підприємства, на баланс якого обліковується об'єкт дослідження);

- індекс зміни офіційного курсу долару США або Євро до гривні з дати придбання об'єкту дослідження до дати оцінки. В якості «індексної валюти» експертом обирається відповідна валюта в залежності від країни походження обладнання, курс якої по відношенню до національної валюти відображає дійсні ринкові тенденції (за даними Національного банку України — <http://www.bank.gov.ua/>).

Додатково слід зазначити, що дані про первісну або історичну вартість обладнання повинні міститися в Інвентарній картці обліку основних засобів підприємства (типова форма № ОЗ-6), що регламентується Наказом № 352 Міністерства статистики України від 29.12.1995 «Про затвердження типових форм первинного обліку». Картка обліку основних засобів застосовується для обліку будинків, споруд, передавальних пристроїв, робочих силових машин і обладнання, автоматизованих ліній, транспортних засобів, вимірювальних приладів і регулюючих пристроїв, лабораторного обладнання, виробничого і господарського приладдя та інших об'єктів основних засобів. Інвентарна картка відкривається в бухгалтерії на кожний об'єкт та заповнюється на підставі акта прийняття-передачі основних засобів (типова форма № ОЗ-1), накладних, технічної та іншої супровідної його документації. У картці подається коротка індивідуальна характеристика об'єкта.

Також бухгалтерськими документами, що підтверджують первісну вартість придбання обладнання, можуть бути договори купівлі-продажу, специфікації до договорів, акти прийому-передачі, видаткові накладні тощо.

Отже, формула розрахунку вартості відтворення обладнання, виробництва України та країн СНД, матиме наступний вигляд:

$$C_{\text{вв1(СНД)}} = B_{\text{п}} \times K_{\text{зв}} , \quad (1),$$

або

$$C_{\text{вв2(СНД)}} = B_{\text{п}} \times I_{\text{і}} , \quad (2),$$

де:

$C_{\text{вв1(СНД)}}$ — вартість відтворення обладнання, виробництва України та країн СНД, розрахована за допомогою коефіцієнта зміни вартості (розрахованого на базі індексу цін виробників промислової продукції), (гривень);

$C_{\text{вв2(СНД)}}$ — вартість відтворення обладнання, виробництва України та країн СНД, розрахована за допомогою індексу інфляції, (гривень);

$B_{\text{п}}$ — первісна або історична вартість придбання обладнання, (гривень);

$K_{\text{зв}}$ — коефіцієнт зміни вартості, розрахованого на базі індексу цін виробників промислової продукції;

$I_{\text{і}}$ — індекс інфляції.

Формула розрахунку вартості відтворення обладнання, іноземного виробництва, матиме наступний вигляд:

$$C_{\text{вв(іноз)}} = B_{\text{п}} / K_{\text{вп}} \times K_{\text{вдо}} , \quad (3),$$

де:

$C_{\text{вв(іноз)}}$ — вартість відтворення обладнання, іноземного виробництва, (гривень);

$B_{\text{п}}$ — первісна або історична вартість придбання обладнання, (гривень);

$K_{\text{вп}}$ — курс валют на дату придбання обладнання;

$K_{\text{вдо}}$ — курс валют на дату оцінки.

Метод заміщення полягає у визначенні вартості заміщення з подальшим вирахуванням суми зносу (знецінення). Даний метод доцільно використовувати за умови наявності на ринку нового обладнання, яке за своїми технічними характеристиками відповідає, або максимально наближене до об'єкту дослідження та випускається на даний час.

Доцільно зазначити, що новітні технології, які втілюються в розробку нових моделей обладнання, звісно впливають на його біль-

шу функціональність, продуктивність, економічність та технологічність, та не можуть бути порівняні з об'єктом дослідження, який зазвичай є морально застарілим. Водночас, такі розходження можливо та необхідно враховувати шляхом подальшого коригування отриманої вартості заміщення з урахуванням значення коефіцієнту функціонального зносу машин та обладнання, після проведення відповідного порівняння технічних характеристик та основних ціноутворюючих параметрів об'єкту дослідження та об'єкту порівняння.

Функціональний знос — знос, зумовлений частковою або повною втратою первісних функціональних (споживчих) характеристик об'єкта оцінки.

Функціональний знос характеризує зниження вартості досліджуваного обладнання порівняно з більш сучасним аналогічним за призначенням обладнанням, спричинене більш низькими споживчими властивостями об'єкту дослідження.

Функціональний знос приводить до зняття з виробництва обладнання, що морально застаріло, не відповідає сучасним вимогам виробництва. На прискорення функціонального зносу, тобто частоту зміни обладнання та технологій, впливає науково-технічний прогрес.

При визначенні функціонального зносу використовують метод порівняння конкурентоспроможності досліджуваного обладнання з існуючим на ринку новим, більш досконалим обладнанням за технічними характеристиками, що є визначальними для певного типу обладнання (продуктивність, енергоспоживання, технологічність, якість продукції, що виробляється тощо).

Нижче наведено параметри, які відображають вплив науково-технічного прогресу на споживчі властивості нового, більш досконалого з технічної точки зору, об'єкту порівняння, а саме:

- розширення виробником функціональних можливостей машин та обладнання за основним призначенням, з додаванням нових функцій, що розширюють можливість його використання;
- розширення можливостей режиму автоматичної роботи машин та обладнання із застосуванням систем контролю і програмованого дистанційного управління;
- підвищення якості продукції, що виробляється за допомогою машин та обладнання;
- підвищення надійності роботи машин та обладнання (безвідмовність, довговічність, ремонтпридатність тощо);

- зростання продуктивності машин та обладнання за одиницю часу;
- зростання паливної, енергетичної та матеріальної економічності машин та обладнання;
- поліпшення ергономічних характеристик, підвищення комфортності в управлінні обладнанням;
- поліпшення екологічних та естетичних характеристик машин та обладнання.

Враховуючи викладене, для визначення відсотку функціонального зносу, доцільно застосувати наступну формулу:

$$K_{\text{фун}} = \left(\frac{X_{1\text{об(од)}}}{X_{1\text{об(н)}}} \right)^{0,7} \times \left(\frac{X_{2\text{об(од)}}}{X_{2\text{об(н)}}} \right)^{0,7} \times \left(\frac{X_{3\text{об(од)}}}{X_{3\text{об(н)}}} \right)^{0,7} \quad (6),$$

де:

$K_{\text{фун}}$ — коефіцієнт функціонального зносу об'єкта дослідження;
 $X_{1\text{об(од)}}$, $X_{2\text{об(од)}}$, $X_{3\text{об(од)}}$ — значення 1-го, 2-го, 3-го основного ціноутворюючого параметру об'єкту дослідження;
 $X_{1\text{об(н)}}$, $X_{2\text{об(н)}}$, $X_{3\text{об(н)}}$ — значення 1-го, 2-го, 3-го основного ціноутворюючого параметру нового об'єкту порівняння;
 0,7 — коефіцієнт гальмування (коефіцієнт Чілтона).

Фізичний знос — знос, зумовлений частковою або повною втра-тою первісних технічних та технологічних якостей об'єкта оцінки.

Фізичний знос машин та обладнання може бути двох видів: продуктивний і непродуктивний.

Продуктивний фізичний знос — втрата вартості машин та обладнання в процесі їх експлуатації.

Непродуктивний фізичний знос — втрата вартості машин та обладнання внаслідок природних процесів старіння, що характерно для обладнання, що знаходиться на консервації.

Фізичний знос являє собою нормальний експлуатаційний знос об'єкту дослідження та являється результатом минулих періодів функціонування обладнання та взаємодію його з навколишнім середовищем.

В результаті впливу фізичного зносу зазвичай виникають наступні наслідки:

- погіршуються технічні характеристики об'єкта дослідження;
- збільшується ймовірність виникнення несправностей та аварій;

- зменшується залишковий строк служби об'єкта дослідження в цілому, або деяких його вузлів та агрегатів.

Існує три загальноприйняті методи розрахунку фізичного зносу, що наведені нижче.

1. Експертні:

- метод ефективного строку;
- експертний метод.

2. Економіко-статистичні:

- метод зменшення прибутковості;
- метод стадії ремонтного циклу (модель сервісного фактору).

3. Експериментально-аналітичні:

- метод зниження споживчих властивостей;
- метод поелементного розрахунку;
- прямий грошовий вимір.

Для визначення фізичного зносу в експертній практиці найбільш розповсюджений метод ефективного строку та експертний метод, який реалізується шляхом порівняння фізичного стану об'єкта дослідження та еталонного значення. Інші методи не отримали значного розповсюдження з причин складності їх реалізації.

Довідкові дані по відсотку фізичного зносу при застосуванні експертного методу наведено нижче, в таблиці 1⁶.

Таблиця 1

Стан об'єкту	% фізичного зносу
Новее	
Нове, змонтоване і невикористане	0 5
Дуже гарне	
Як нове, працююче, що не вимагає ремонтів чи заміни деталей	10 15
Гарне	
Устаткування, що було у використанні, проходило поточний ремонт чи модернізацію, і знаходиться в доброму стані	20 25 30 35
Нормальне	

6 Appraising Machinery and Equipment. John Alico Editor N.Y. McGraw Hill Book Corp., 1989.

Стан об'єкту	% фізичного зносу
Устаткування, що було у використанні і вимагає поточного ремонту чи заміни деталей	40
	45
	50
	55
	60
Задовільне (придатне до використання)	
Устаткування, що було у використанні, знаходиться в робочому стані, однак вимагає значного ремонту	65
	70
	75
	80
Погане	
Устаткування, що було у використанні, і вимагає значної реконструкції — такий як заміни рухомих частин чи основних конструктивних блоків	85
	90
Неліквідне устаткування або брут	
Устаткування, що не має реальних перспектив бути проданим, за винятком повернення вартості ліквідних складових	97,5
	100

Тобто, для розрахунку вартості об'єкта дослідження при застосуванні експертного методу, доцільно застосувати наступну формулу:

$$C_{об(ем)} = Ц_{об} \times (1 - K_{физ} / 100), \quad (4),$$

де:

$C_{об(ем)}$ — вартість об'єкту дослідження при застосуванні експертного методу, (гривень);

$Ц_{об}$ — вартість нового обладнання, що за своїми технічними характеристиками відповідає об'єкту дослідження, (гривень);

$K_{физ}$ — відсоток фізичного зносу об'єкту дослідження, (%), приймається на основі результатів проведеного огляду та відповідно до характеристик, що містяться в таблиці).

Метод ефективного строку передбачає наявність в розпорядженні експерта інформації щодо фактичного строку експлуатації об'єкту дослідження та нормативного або корисного строку експлуатації, при якому обладнання може продуктивно працювати, без проведення значних капіталовкладень або проведення позапланових ремонтів чи заміни високовартісних складників, що з економічної точки зору є недоцільними.

Нормативний або корисний строк експлуатації передусім може бути визначений заводом-виробником обладнання, але зазвичай ця інформація відсутня в розпорядженні експерта, що проводить дослідження. В такому випадку, для визначення нормативного або корисного строку експлуатації об'єкту дослідження можливо використати дані, що містяться в наступних джерелах:

- нормативні строки служби відповідно до збірника «Marshall & Swift». Містить укрупнені показники обладнання по відповідним галузям його застосування;

- «Единые нормы амортизационных отчислений на полное восстановление основных фондов народного хозяйства СССР. Утверждены Постановлением Совмина СССР от 22 октября 1990 г. № 1072». Містить нормативні строки служби обладнання різних галузей виробництва. Один з недоліків — некоректно застосовувати до нового сучасного високотехнологічного обладнання.

Тобто, для розрахунку вартості об'єкта дослідження при застосуванні методу ефективного строку, доцільно застосувати наступну формулу:

$$C_{\text{об(мес)}} = C_{\text{об}} \times \left(1 - \frac{T_{\Phi}}{T_{\Pi}}\right), \quad (5),$$

де:

$C_{\text{об(мес)}}$ — вартість об'єкту дослідження при застосуванні методу ефективного строку, (гривень);

$C_{\text{об}}$ — вартість нового обладнання, що за своїми технічними характеристиками відповідає об'єкту дослідження, (гривень);

T_{Φ} — фактичний строк експлуатації об'єкту дослідження, (роки).

T_{Π} — нормативний або корисний строк експлуатації об'єкту дослідження, (роки).

Отже, загальна формула з визначення ринкової вартості об'єкту дослідження, із застосуванням фізичного та функціонального зносу матиме наступний вигляд:

$$C_{\text{об}} = C_{\text{об}} \times (1 - (K_{\text{фіз}}/100) + (K_{\text{функ}}/100)), \quad (7),$$

де:

$C_{\text{об}}$ — вартість об'єкту дослідження, (гривень);

$C_{\text{об}}$ — вартість нового обладнання, що за своїми технічними характеристиками відповідає об'єкту дослідження, (гривень);

$K_{\text{фіз}}$ — коефіцієнт фізичного зносу об'єкта дослідження;

$K_{\text{функ}}$ — коефіцієнт функціонального зносу об'єкта дослідження.

На підставі проведеного аналізу нормативної бази в галузі про-

ведення оцінки машин та обладнання, проаналізовано можливі методичні підходи до визначення їх вартості. За результатами проведеного аналізу наведено алгоритм визначення вартості об'єктів дослідження за витратним методичним підходом.

Викладені вище підходи до оцінки машин та обладнання, що не представлені на внутрішньому ринку України, дозволять забезпечити єдині методичні підходи в експертній практиці, скоротити трудомісткість проведення судових експертиз та підвищити результативність виконання товарознавчих досліджень.

Список використаних джерел

1. *Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні* : закон України від 12 липня 2001 року № 2658-III (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: rada.gov.ua.
2. *Про ціни та ціноутворення* : закон України від 21 червня 2012 року № 5007-VI (зі змінами та доповненнями)) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: rada.gov.ua.
3. *Про затвердження Методики оцінки майна* : постанова Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 року № 1891 (зі змінами та доповненнями)) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: rada.gov.ua.
4. *Про затвердження Національного стандарту № 1. Загальні засади оцінки майна і майнових прав*: постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2003 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: rada.gov.ua.
5. *Міжнародні стандарти оцінки*, 2011.
6. *Appraising Machinery and Equipment* / Ed. John Alico. — N.Y.: McGraw Hill Book Corp., 1989.
7. *Marshall Valuation Service* // Marshall & Swift. — Los Angeles, CA 90071, Grand Avenue, 34th floor, 2007. — 350 S.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ СТОИМОСТИ МАШИН И ОБОРУДОВАНИЯ, КОТОРЫЕ НЕ ПРЕДСТАВЛЕНЫ НА ВНУТРЕННЕМ РЫНКЕ УКРАИНЫ

В. М. Бондарь

В статье на основании проведенного анализа нормативной и законодательной базы в области проведения оценки машин и оборудования, проанализированы возможные методические подходы к определению их рыночной стоимости.

Отдельно рассмотрены доходный, сравнительный и затратный методические подходы, а также проанализирована возможность их применения при определении стоимости машин и оборудования, которые не представлены на внутреннем рынке Украины.

Рассмотрены такие виды износов как физический и функциональный, представлен алгоритм их определения при расчете рыночной стоимости машин и оборудования.

При расчете физического износа, с использованием экспертного метода, в статье приведена таблица значений по проценту износа в зависимости от технического состояния объектов исследования, так называемая шкала экспертных оценок, которая применяется в международной практике.

Также приведены основные исходные данные, которые необходимы для расчета стоимости объектов исследования при проведении оценки, а именно: первоначальная или историческая стоимость приобретения оборудования, коэффициент изменения стоимости от даты приобретения объекта исследования к дате оценки, индекс инфляции, или индекс потребительских цен.

По результатам проведенного анализа описан алгоритм определения стоимости объектов исследования с применением затратного методического подхода как единственно возможного (с использованием метода замещения и метода восстановления).

Приведены исходные данные, которые необходимы для проведения исследования, а также формулы расчета стоимости восстановления объекта исследования при применении затратного методического подхода, формула расчета коэффициента физического износа, при его определении по методу эффективного срока, формула расчета коэффициента функционального износа и общая формула определения рыночной стоимости объекта исследования.

Изложенные выше подходы к оценке машин и оборудования, которые не представлены на внутреннем рынке Украины, позволят обеспечить единый алгоритм определения стоимости машин и оборудования, которые не представлены на рынке Украины, сократить трудоемкость проведения судебных экспертиз и повысить результативность выполнения товароведческих исследований.

VALUATION OF MACHINES AND EQUIPMENT, WHICH ARE NOT REPRESENTED IN THE UKRAINIAN DOMESTIC MARKET

V. M. Bondar

In the article, on the basis of the analysis of regulatory and legislative base for the machinery and equipment evaluation, analyzed the possible methodological approaches to assessing of their market value.

It is deals with income, comparative and cost methodological approaches, and it is analyzed the possibility of their use in evaluation machinery and equipment value, which are not represented in the Ukrainian domestic market.

Attention is drawn to physical and functional depreciations, proposed algorithm for evaluation machinery and equipment market value.

In the calculation of physical depreciation, using expert method, the article contains the table of rate value percent depreciation, depending on the technical condition studied objects (the so-called expert assessments scale in international practice).

Also provides basic data needed to calculate the value of studied objects in the evaluation, namely: the initial or historical cost of equipment, the cost variation coefficient of date acquisition studied objects to the valuation date, the inflation index, or consumer price index (CPI).

According to the results of the analysis described the algorithm for valuation studied objects with application of cost methodical approach as the only possible (using the substitution method and the method of recovery).

Initial data are given needed to conduct the study, as well as the formula for calculating the recoverable amount of studied objects in the application of cost methodical approach, the formula for calculating physical depreciation coefficient by the effective period method, the formula for calculating of functional depreciation coefficient and the general formula for assessing studied objects market value.

The above approaches to the assessment of machinery and equipment that are not represented in the domestic Ukrainian market will ensure a single algorithm for machinery and equipment evaluation will reduce the labor intensity of forensic operation and increase the effectiveness of commodity research performing.

УДК 34.037:347.77

Н. В. Кісіль
кандидат сільсько-господарських наук,
старший науковий співробітник,
заступник директора

*Науково-дослідний центр судової експертизи
з питань інтелектуальної власності
Міністерства юстиції України*

СОРТИ РОСЛИН ЯК ОБ'ЄКТ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

На основі аналізу основних положень теорії судової експертизи сформульовано основні методологічні поняття судової експертизи у сфері інтелектуальної власності, пов'язаної із сортами рослин: об'єкт, предмет експертизи та основні завдання, що ставляться на вирішення експерта. Наведено орієнтовний перелік питань, що вирішуються цією експертизою.

При вирішенні спорів про визнання права на сорт рослин чи порушення особистих немайнових і майнових прав на сорт доволі часто виникає необхідність у застосуванні спеціальних знань, зокрема, у таких галузях, як селекція, фізіологія, морфологія, рослинництво, фітопатологія. Тому судами та органами досудового розслідування залучаються фахівці, які мають відповідні знання та здатні дослідити у повному обсязі предмет спору.

В Україні у рамках класу судової експертизи «Експертиза у сфері інтелектуальної власності» дослідження, пов'язані з сортами рослин, виділено у окрему експертну спеціальність. Слід відмітити, що за останні п'ять років судами розглядалося лише декілька справ, в яких вирішувалися питання щодо порушення прав на сорти рослин, переважно вирішувалися питання, пов'язані із визначенням розміру справедливої винагороди (роялті) автору за використання сорту.

Досить повільний розвиток цього напрямку судової експертизи, на нашу думку, певною мірою обумовлений відсутністю науково-обґрунтованих методологічних основ проведення судових експертиз, пов'язаних із сортами рослин.

Питанням, присвяченим дослідженню змісту таких основних методологічних понять судової експертизи, як предмет, об'єкт та завдання судової експертизи присвячено праці багатьох авторів [1–6], між тим аналогічні дослідження стосовно таких об'єктів права інтелектуальної власності, як сорти рослин нині ще не знайшли своє відображення в науковій літературі або методичних джерелах.

Метою дослідження було проаналізувати сорт рослин з точки зору об'єкту судової експертизи у сфері інтелектуальної власності та сформулювати основні методологічні поняття: предмет, об'єкт цього виду судової експертизи та визначити основні завдання, що ставляться на вирішення експерта.

Поняття предмету, об'єктів та завдань експертизи у сфері інтелектуальної власності є одними з основних фундаментальних понять цього класу судової експертизи, які дають можливість зрозуміти сутність та зміст експертної діяльності у цій сфері, визначити природу спеціальних знань експерта, що залучається для проведення експертизи, розмежувати завдання конкретної експертизи від завдань інших суміжних видів експертизи у сфері інтелектуальної власності, найбільш повно вказати на спектр обставин, які можуть бути встановлені при призначенні та провадженні даного виду судової експертизи.

Фундаментальним поняттям кожного виду експертизи у сфері інтелектуальної власності є об'єкти дослідження, які є засобом пізнання для встановлення фактичних даних, що мають значення для юридичного провадження, виходячи з поставлених перед експертом завдань. У більшості випадків об'єкт експертизи є специфічним для кожного виду судової експертизи у сфері інтелектуальної власності. Саме за цим принципом нині побудована диференціація існуючих видів судових експертиз у межах класу «Експертиза у сфері інтелектуальної власності».

Зміст поняття об'єкту судової експертизи у спеціальній літературі трактується неоднозначно. Так, у словнику основних термінів судової експертизи [1] під об'єктом експертизи (експертного дослідження) розуміються матеріалізовані, визначені кримінально-процесуальним або цивільно-процесуальним законодавством джерела

інформації — матеріали кримінальної або цивільної справи. В якості об'єктів експертизи, зокрема, виступають: речові докази, речова обстановка, або фрагменти місця події, зразки, інші відомості, що містяться у різноманітних матеріалах справи.

Інші вчені [2, с. 21] вважають об'єкт експертного дослідження матеріальним об'єктом, що містить інформацію, необхідну для вирішення експертної задачі. При цьому зазначається, що об'єктами судової експертизи за цивільними справами є живі особи та речові докази, в тому числі: відображення людей та тварин, предметів, механізмів та агрегатів, речовин, матеріалів та виробів, документів та поліграфічної продукції, транспортні засоби, харчові продукти та напої, рослини та інше.

Між тим, переважна більшість авторів зазначають, що об'єктом судової експертизи можуть бути як матеріалізовані джерела інформації (документи) так і матеріальні (предмети, їх сукупності) [3; 4, с. 120].

Авторський колектив представників експертних систем різних відомств РФ в залежності від ролі носія інформації, об'єкти експертизи диференціюють на наступні види [5, с. 95]:

- об'єкти, що досліджуються;
- порівняльні матеріали (зразки, еталони);
- інші матеріали справи, що містять відомості, які відносяться до предмету експертизи.

На наш погляд, вищезазначена класифікація об'єктів експертизи повною мірою поширюється й на експертизу у сфері інтелектуальної власності.

Розглядаючи сутність поняття об'єкту судової експертизи у сфері інтелектуальної власності, слід враховувати природу поняття об'єкта права інтелектуальної власності.

Загальновідомо, що об'єкти права інтелектуальної власності, в тому числі й сорти рослин, за своєю природою є нематеріальними об'єктами, використання яких не пов'язано з фізичним володінням. Оскільки певні знання та інформація можуть знаходитися у розпорядженні невизначеного кола осіб, відповідно існує можливість застосування їх у певній формі необмеженим колом осіб одночасно. Перешкодою для вільного використання є обмеження, які встановлюються законом, при цьому певним особам надається монопольне право використовувати об'єкти інтелектуальної власності, що отримали правову охорону, протягом певного строку. У широкому розумінні

право інтелектуальної власності означає закріплені законом права на результати інтелектуальної, творчої діяльності у промисловій, науковій, літературній і художній галузях.

Як відомо, об'єкти права інтелектуальної власності відносяться до нематеріальних цінностей. Не дивлячись на те, що об'єкти права інтелектуальної власності не мають матеріальної субстанції, вони стають об'єктом правової охорони лише за умови, що зазначені об'єкти втілені у певний матеріальний об'єкт [6, с. 17].

Цілком погоджуємося з авторами [7, с. 120], які зазначають, що об'єкт експертного дослідження є поняттям не лише матеріальним, але й правовим. Правовий же режим може бути поширеним лише на об'єкти, що реально існують. Об'єкти нематеріального характеру не мають якого-небудь процесуального положення. Лише матеріальні об'єкти можуть бути процесуально оформлені та надані у розпорядження експерта, лише по відношенню до таких об'єктів експерт може мати певні повноваження. Зазначена трактовка об'єкта опосередковано знайшла своє відображення в п. 3.2. Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, де зокрема зазначено: «до експертної установи (експерту) надаються: документ про призначення експертизи (залучення експерта), об'єкти, зразки для порівняльного дослідження та, за клопотанням експерта, — матеріали справи (протоколи оглядів з додатками, протоколи вилучення речових доказів тощо)».

Отже, при призначенні судової експертизи у сфері інтелектуальної власності на дослідження експерту надаються матеріальні об'єкти, у яких матеріалізовано об'єкт права інтелектуальної власності, а також інші матеріали, які містять відомості про об'єкти дослідження.

При проведенні експертних досліджень, пов'язаних із сортами рослин, об'єктом дослідження передусім виступає безпосередньо сорт рослин.

Поняття сорту рослин розкрито у статті 1 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» [8], де, зокрема, зазначено: *«Сорт рослин — окрема група рослин (клон, лінія, гібрид першого покоління, популяція) в рамках нижчого із відомих ботанічних таксонів, яка, незалежно від того, задовольняє вона повністю або ні умови виникнення правової охорони:*

— може бути визначена ступенем прояву ознак, що є результатом діяльності даного генотипу або комбінації генотипів;

— може бути відрізнена від будь-якої іншої групи рослин ступенем прояву принаймні однієї з цих ознак;

— може розглядатися як єдине ціле з точки зору її придатності для відтворення в незмінному вигляді цілих рослин сорту».

Розглядаючи сорт рослин з точки зору об'єкту судової експертизи та розуміючи, що всі об'єкти права інтелектуальної власності є нематеріальними об'єктами, можемо зробити висновок, що об'єктом експертного дослідження є сорт рослин, який може бути матеріалізовано у наступних носіях інформації: у насінні та садивному матеріалі певного сорту (які є прямими носіями сорту рослин), у відомостях, що містяться у матеріалах справи (наприклад, патент на сорт рослин та офіційний опис сорту рослин, де містяться відомості про сукупність ознак певного сорту рослин, що набув правової охорони) тощо. При цьому слід зазначити, що до об'єктів експертизи також відносяться порівняльні зразки та інші матеріали справи, що містять відомості щодо предмету експертизи.

Формулюючи зміст поняття предмету судової експертизи, пов'язаної з сортами рослин, необхідно зазначити, що у широкому розумінні предмет експертизи окреслює компетенцію експерта, яка обумовлюється вирішенням певних задач — встановленням обмеженого кола фактичних даних на основі певного обсягу спеціальних знань з використанням методичних засобів, що знаходяться у розпорядженні експерта. У перелік такого роду фактів, як відомо, не входять судження правового характеру, що визначають склад злочину, його кваліфікацію, елементи складу — об'єкт, суб'єкт, об'єктивну сторону, суб'єктивну сторону, включаючи форму вини [5, с. 71].

Проведене дослідження щодо змісту поняття предмету судової експертизи, пов'язаної з сортами рослин, дало підставу сформулювати наступне визначення цього поняття: *«предметом судової експертизи, пов'язаної з сортами рослин є фактичні данні (обставини справи) про властивості, ознаки, закономірності створення, функціонування та використання сортів рослин, що мають значення для юридичного провадження, які встановлюються на підставі спеціальних знань судового експерта, що включають сукупність даних про закономірності росту та розвитку рослин, а також методи створення сортів»*.

Критерії придатності сорту для набуття прав інтелектуальної власності на нього визначено законодавством України. Так, відповідно до частини 2 статті 11 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» [8] *«сорт вважається придатним для набуття пра-*

ва на нього як на об'єкт інтелектуальної власності, якщо за проявом ознак, породжених певним генотипом чи певною комбінацією генотипів, він є новим, відмінним, однорідним та стабільним».

Враховуючи те, що основним завданням експертизи об'єктів інтелектуальної власності є виявлення та оцінка властивостей та ознак цих об'єктів, до завдань судової експертизи, пов'язаної з сортами рослин, можна віднести наступні:

- з'ясування того чи має даний об'єкт ознаки сорту рослин, як об'єкту права інтелектуальної власності;
- визначення відповідності сорту критерію новизни;
- визначення відповідності сорту критеріям відмінності, однорідності та стабільності;
- дослідження ідентифікаційних ознак вегетативних та генеративних органів рослин сорту (його кодової формули) та об'єкта, що досліджується;
- встановлення тотожності (подібності) назви сорту рослин назві іншого сорту.

Для судової експертизи у сфері інтелектуальної власності найбільш характерними є ідентифікаційні та діагностичні експертні задачі. Між тим, дослідження літературних джерел та наявної експертної практики показало, що при дослідженні таких об'єктів як сорти рослин наряду з ідентифікаційними та діагностичними задачами можуть вирішуватися також класифікаційні та ситуаційні задачі. Хоча окремі автори [6] вважають, що класифікаційні задачі слід відносити до діагностичної групи задач, у запропонованій нами класифікації поділяємо на чотири групи експертних задач.

Отже, загальна класифікація задач судової експертизи, пов'язаної з сортами рослин, виглядає наступним чином:

1. Ідентифікаційні задачі:

- виявлення індивідуально-характерного комплексу морфологічних ознак вегетативних і генеративних органів рослин;
- встановлення тотожності чи подібності назви сорту до назви іншого сорту рослин або позначення (засобу індивідуалізації).

2. Діагностичні задачі:

- встановлення чи має даний об'єкт ознаки сорту рослин, як об'єкту права інтелектуальної власності;
- встановлення відповідності об'єкту умовам надання правової охорони (критеріям новизни, відмінності, однорідності та стабільності);

- встановлення факту використання сорту.

3. Класифікаційні задачі:

- визначення належності сортів рослин до споріднених таксонів.

4. Ситуаційні задачі:

- встановлення залежності прояву певних ознак сортів рослин від умов навколишнього середовища або антропогенних факторів, що склалися у період вирощування сорту.

Також слід відмітити, що деякі задачі цього виду судової експертизи мають змішаний характер, наприклад, встановлення факту використання сорту (діагностична задача) передбачає вирішення задачі по виявленню індивідуально-характерного комплексу ознак сорту та його ідентифікацію.

Проведення судових експертиз, пов'язаних із сортами рослин, певною мірою ускладнюється тим, що на відміну від інших об'єктів патентного права (за виключенням порід тварин) сорти рослин є об'єктами біологічними, у зв'язку з чим здатні до певних змін, в той час як об'єкти промислової власності, після їх розробки набувають закінченої форми. Тому, при проведенні експертизи сортів рослин може виникнути необхідність у вирішенні ситуаційних завдань при встановленні обставин, які могли вплинути на прояв певних ознак досліджуваних об'єктів. Зміна ознак сортів рослин може бути викликана особливостями природно-кліматичних умов навколишнього середовища в яких вирощувався сорт, дією антропогенних факторів (наприклад, невідповідність застосування засобів захисту рослин, добрив) тощо.

Виходячи із змісту предмету та завдань судової експертизи, пов'язаної із сортами рослин, на вирішення судовому експерту можуть бути поставлені наступні питання:

1. Чи містить сорт «XXX» ознаки об'єкта інтелектуальної власності відповідно до наданих матеріалів?

2. Чи відповідає сорт «XXX» таким критеріям як новизна, відмінність, однорідність та стабільність відповідно до наданих матеріалів?

3. Чи відповідає гібрид «XXX» задекларованим морфологічним ознакам за державною реєстрацією як гібрид першого покоління?

5. Чи є ідентичними морфологічні ознаки сорту «XXX» та наданого на дослідження зразка посівного матеріалу?

7. Чи містить сорт «XXX», який вирощувався на полях фірми N, ознаки сорту «YYY», який охороняється патентом України № 000?

8. Чи співпадають ознаки сорту «XXX», який вирощувався на полях фірми N, з ознаками зазначеними у опису (кодовій формулі) сорту «YYY», який охороняється патентом України № 000?

9. Чи є назва сорту «XXX» тотожною (подібною) з назвою сорту «YYY»?

Таким чином, проведені дослідження дозволили сформулювати основні методологічні поняття судової експертизи у сфері інтелектуальної власності, пов'язаної із сортами рослин: об'єкт, предмет та основні завдання, що ставляться на вирішення експерта. При подальших дослідженнях необхідно розробити методичні підходи до проведення експертиз, пов'язаних із сортами рослин, що стане можливим при накопиченні експертної практики.

Список використаних джерел

1. *Словарь основных терминов судебных экспертиз* / под. ред. А.И. Винберга, А.Р. Шляхова, А.А. Эйсмана. — М.: ВНИИСЭ, 1980.
2. *Судебные экспертизы в гражданском судопроизводстве: организация и практика: науч.-практ. пособие* / под. ред. Е.Р. Россинской. — М.: Юрайт, 2011. — 535 с.
3. *Мирский Д. Я.* Понятие объекта судебной экспертизы / *Д. Я. Мирский, М. Н. Ростов* // Актуальные проблемы теории судебной экспертизы. — М.: ВНИИСЭ, 1984.
4. *Щербаковский М. Г.* Судебные экспертизы: назначение, производство, использование: учеб.-практ. пособие / *М. Г. Щербаковский*. — Х.: Эспада, 2005. — 544 с.
5. *Основы судебной экспертизы*. — М.: РФЦСЭ, 1997. — Ч. 1: Общая теория / *И. А. Алиев, Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Л.Д. Беляева*; под. ред. И. Ф. Батунова. — 430 с.
6. *Методологічні основи судової експертизи об'єктів інтелектуальної власності: звіт про НДР (заключний)* / МЮУ, КНДІСЕ, ХНДІСЕ; Г.В. Прохоров-Лукін (керівник); вик.: *А. В. Андрєєва, С. В. Мельник, О. А. Авейнік* та ін. — К.: КНДІСЕ, 2006. — 290 с.
7. *Право інтелектуальної власності: академ. курс: підручник* / за ред. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького. — 2-ге вид., перероб. та доп. — К.: Ін Юре, 2004. — 672 с.
8. *Про охорону прав на сорти рослин: закон України від 21.04.1993 № 3116-XII* // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 21. — Ст. 218 із змінами.

СОРТА РАСТЕНИЙ КАК ОБЪЕКТ СУДЕБНОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ В СФЕРЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ

Н. В. Кисиль

На основе анализа экспертной практики и литературных источников сформулирован основной понятийный аппарат такого вида судебной экспертизы в сфере интеллектуальной собственности как «исследования связанные с сортами растений». Сформулировано понятие предмета экспертизы, задач которые ставятся перед судебным экспертом, рассмотрены объекты, которые подлежат исследованию в рамках этого вида экспертизы.

Предметом судебной экспертизы, связанной с сортами растений, являются фактические данные (обстоятельства дела) о свойствах, признаках, закономерностях создания, функционирования и использования сортов растений, имеющих значение для юридического производства, которые устанавливаются на основании специальных знаний судебного эксперта, включающие совокупность данных о закономерностях роста и развития растений, а также методах создания сортов.

Объектом экспертного исследования является сорт растений, который может быть материализованным в следующих носителях информации: в семенах и посадочном материале определенного сорта (прямые носители сорта растений), в сведениях, которые находятся в материалах дела. При этом к объекту экспертизы также относятся сравнительные образцы и другие материалы дела, содержащие сведения о предмете экспертизы.

Основными заданиями судебной экспертизы сортов растений являются: определение наличия признаков объекта права интеллектуальной собственности в исследуемом объекте; определение соответствия сорта критерию новизны, определение соответствия сорта критериям отличимости, однородности и стабильности, исследование идентификационных признаков вегетативных и генеративных органов растений сорта (его кодовой формулы) и исследуемого объекта, установление тождества (сходства) названия сорта растений с названием другого сорта.

Для судебной экспертизы сортов растений наиболее характерными являются идентификационные и диагностические экспертные задачи. Между тем, при исследовании таких объектов наряду с идентификационными и диагностическими задачами могут решаться также классификационные и ситуационные задачи. Также следует отметить, что некоторые задачи этого вида судебной экспертизы имеют смешанный характер, например, установление факта использования сорта (диагностическая задача) предусматривает решение задачи по выявлению индивидуально-характерного комплекса признаков сорта и его идентификацию.

PLANT VARIETIES AS OBJECT FORENSICS INTELLECTUAL PROPERTY

N. V. Kisil

Based on the analysis of expert practice and literature are formulated the basic conceptual apparatus of this type of forensics in the field of intellectual property as a

«research related to plant varieties.» There were formulated the subject of expertise, the tasks, that are put before the forensic expert, the objects to be investigated in the framework of this type of examination.

The subject of forensic expertise, related with plant varieties are evidence (facts of the case) about the properties, attributes, patterns of establishment, operation and use of plant varieties that are relevant to juridical proceedings, which are established on the basis of special knowledge of the expert, including collection of data about the laws of growth and evolution plants, as well as methods for creating the varieties.

The object of expert research is a plant variety that can be materialized in the following information carriers: in the seeds and the planting material of a certain type (direct media of plant varieties) in the data that contain materials of the case. Also, the object of expertise is included comparative samples and other materials, that contain information about the subject of expertise.

The main tasks of the forensic expertise of plant varieties are: to determine does the investigated object, the characteristics of intellectual property; determine whether the variety of plant accord to the criteria of novelty, criteria of distinctness, uniformity and stability, the research of identification features of vegetative and generative organs of plants varieties (its code formula) and researching object, the establishment of the similarity the name of plant varieties with the name of a different variety.

For forensic expertise of plant varieties the most characteristic are identification and diagnostic tasks for expert. Meanwhile, at research of such objects along with the identification and diagnostic tasks can be solved also classification tasks and situational tasks. It should also be noted that some of the tasks of this type of forensics can be mixed, for example, the finding the fact of exploitation of the variety (diagnostic problem) provides for the objective of identifying individual characteristic of the complex characteristics of the variety and its identification.

УДК 343.98

Р. К. Энфенджян
эксперт отдела культуроведческих экспертиз

Национальное Бюро Экспертиз Республики Армения

**ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ ЭКСПЕРТИЗ ОБЪЕКТОВ
ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА
И ФУНКЦИОНАЛЬНОЕ ЗНАЧЕНИЕ ПОПОЛНЕНИЯ
БАЗЫ ДАННЫХ О ХУДОЖНИКАХ**

Выявлены цели и определены методы проведения экспертом искусствоведческих экспертиз, а также уточнены особенности и практические навыки в сборе информации для базы данных о художниках. Показано, что пополнение биографических данных, авторских подписей художников создают предпосылки для квалифицированной экспертизы и последующей интеграции базы данных изобразительного искусства в подобные структуры передовых европейских стран.

В Национальном бюро экспертиз Республики Армения искусствоведческие экспертизы чаще всего проводятся в рамках уголовных дел, связанных с хищениями произведений искусства, по таможенным делам о контрабанде, уголовным делам о мошенничестве и нарушении авторских прав, уничтожении или повреждении памятников истории и культуры. Экспертизы также проводятся для получения разрешения узаконенного вывоза с территории Армении произведений искусства, антиквариата и предметов художественного достояния. Значительная доля экспертиз, проводимых культуроведческим отделом в Национальном бюро экспертиз приходится на авторские произведения живописи армянских художников, весомую часть которых составляют произведения современных художников станковой живописи.

В соответствии с действующим законодательством Республики Армения для вывоза с территории Армении произведений

изобразительного искусства, созданных свыше пятидесяти лет назад, требуется экспертиза культурной ценности с её оценкой и заключение эксперта для выдачи разрешения на вывоз Агентством по охране культурных ценностей Министерства культуры Республики Армения. Произведения же изобразительного искусства со временем создания менее пятидесяти лет не требуют разрешения на вывоз, необходимо лишь наличие авторской подписи и даты их создания. Вышеизложенное не касается произведений знаменитых художников Армении, внесенных в действующий список Министерства культуры Республики Армения и включающий 28 авторов, по которым требуются экспертизы произведений и разрешение на вывоз. Такими авторами являются М. Сарьян, Д. Налбандян, О. Зардарян, Г. Ханджян, М. Аветисян, М. Абемян, Е. Ночар, Ж. Гарзу и другие, работы которых выполнены за последние пятьдесят лет [1].

Отмечу, что современные требования, предъявляемые к эксперту, включают наряду с профессиональным образованием также наличие накопленных практических знаний. Экспертиза культурных ценностей включает в себя в первую очередь атрибуцию, которая требует от квалифицированного специалиста проведение экспертизы с определением следующих основных параметров произведений живописи:

- а) установление подлинности произведения;
- б) определение времени, места создания произведения;
- в) указание автора и техники работы;
- г) определение принадлежности к тому или иному стилю, направлению в искусстве;
- д) художественная оценка произведения и т.п.

Полноценная оценка произведения живописи не может базироваться исключительно на визуальном осмотре и авторитетном мнении эксперта.

В экспертном заключении необходимо предоставить убедительные доказательства, которые можно получить в настоящее время лишь с помощью технических и аналитических видов исследования. К последним следует отнести анализ фактуры живописного слоя, изучение его в инфракрасном и ультрафиолетовом излучении (выявление поздних вмешательств в структуру произведения), рентгенографическое изучение (выявление скрытой реставраций и подделок) и с помощью микроскопа.

Немаловажное значение имеет также изучение материала, на котором автор изобразил произведение (холст, картон, бумага), его грунтовка, подмалевка и те методы, которыми художник начинал работу [2, 9].

Подобные лабораторные исследования позволяют установить сохранность произведения, не подвергалось ли оно постороннему воздействию, определить стилевую оригинальность или имитацию, указать возраст, подтвердить или опровергнуть подлинность художественного произведения. По действующему в Национальном бюро экспертиз положению результаты конкретных лабораторных исследований обязательно вводятся в базу данных отдела культуроведческих экспертиз с целью их использования в последующих экспертизах.

Авторская подпись и возможные надписи на тыльной стороне произведения, являются так же объектами исследования со стороны экспертов — криминалистов отдела почерковедческих, автороведческих и документальных экспертиз. Данному отделу для проведения сопоставления прописей, предоставляются истинные и безупречные разновидности подписей (с привлечением эталонного сравнительного материала), того или иного автора, текстовых правописаний взятых из базы данных отдела культуроведческих экспертиз. При проведении экспертиз культурных ценностей сотрудники отдела постоянно используют в своей деятельности накопленный текстовой архив экспертных заключений, а также фототеку (разнообразные коллекции фотографий произведений живописи) с фиксированными подписями в электронном виде. Такая база данных, истинно-безупречных разновидностей подписей, собирается в отделе культуроведческих экспертиз со дня его основания — 2005 года.

В качестве примера для наглядности приведём конкретный случай из практики. Во время исследования картины «известного художника» с авторской подписью, было выявлено его несоответствие с манерой письма. Также при визуальном изучении подписи было выявлено его несоответствие ко времени написания произведения, что подтвердилось технологическим исследованием с использованием ультрафиолетового излучения. Имея фототеку, коллекцию фотографий произведений живописи, было обнаружено и подтверждено сопоставительным методом, что это произведение живописи проходило как неподписанная работа неизвестного художника.

Для определения времени и места создания произведения искусства, авторской принадлежности, того или иного стиля или направления, необходимо, сопоставить данные, полученные в результате проведения стилистических микроскопических и химических исследований, а также учесть авторитетное мнение эксперта. Такие исследования можно отнести к комплексной экспертизе, которая в совокупности с современными методами и технологией позволяет обеспечить качественную экспертизу [3].

Определенную роль в экспертизе произведений изобразительного искусства играет база данных о художниках, а также их биографические данные, такие как место проживания, время переезда, пребывания в той или иной стране и творческие поездки.

Для подтверждения вышесказанного приведу конкретный случай из практики. Во время исследования картины известного армянского художника П.Терлемезяна было выявлено, что холстовый материал имеет определенную структуру и парную вязку нитей в основе, которые не являются характерными для нашего региона [4, 5]. В ходе изучения биографии художника было выявлено, что автор восемь лет прожил в Америке и только в 1928 году по приглашению советского правительства вернулся в Армению, привезя с собой холстовый материал американского происхождения, который и явился основой для написания исследуемой картины с армянским мотивом.

Основным источником эталонного сравнительного материала являются также произведения, которые находятся в картинных галереях и домах-музеях. А источником биографических данных о художнике являются в основном архивные данные, каталоги и справочники. Также вспомогательным эталонным материалом являются информационные данные с выставок и аукционов.

Для проведения атрибуции культурных ценностей на помощь приходит интернет с его из года в год нарастающим потоком информации. Для эксперта трудно переоценить то количество полезной информации, которую содержит интернет, но при этом необходимо быть осторожным в выборе информации, чтобы исключить при проведении экспертиз использование недостоверной данных. Интернет позволяет осуществлять поиск необходимых сведений, начиная со справочной информации и заканчивая мнениями экспертов, высказываемых в различных формах сетевого общения.

В качестве примера для наглядности приведём конкретный случай из практики. Во время исследования профессионально выпол-

ненной этюдной работы (масло, картон), с трудно просматриваемой подписью ВП..., подозрение на авторство пало сразу на нескольких художников, конца 19-ого века. На тыльной стороне старого картона была прописная надпись «окраина Бейрута», что и явилось основанием для рассмотрения творческих поездок этих художников из их биографических данных. Таким художником оказался Василий Полenov (1844–1927) [6, 7].

Искусствоведческое исследование предполагает, кроме привлечения эталонного сравнительного материала и поиска аналогов, также фундаментальную работу с литературными, документальными, архивными источниками.

Приведём конкретный случай из практики. Экспертное исследование профессионально выполненной картины «Пейзаж у реки» с авторской неразборчивой подписью латинскими буквами указывало на европейскую школу станковой живописи 19 века. Но косвенные факты, относящиеся к прошлой истории картины, а именно приобретению её в Петербурге, и старый подрамник с российским штемпелем, наводили на поиск автора произведения с первой буквой «R», третей и четвертой буквами, похожими на «П». Им оказался уроженец Регенсбурга (Бавария) живописец, художник театра Андреас Роллер (1805–1891), автор эскизов декораций к спектаклям «Руслан и Людмила», «Дева Дуная», «Волшебный стрелок», поставленных в Петербургских императорских театрах [8].

При проведении экспертизы необходима информация о биографических данных художника, о времени и месте получения образования, преподавателях, творческом окружении и потомках, которые бережно хранят творческое наследие художника. Так, дети, внуки и правнуки многих армянских художников старшего поколения приобщены к искусству, это живописцы, скульпторы, графики, прикладники, режиссёры и искусствоведы.

В подтверждение приведём конкретный случай из практики. Во время исследования неподписанной картины, на оборотной стороне которой была нанесена дарственная юбилейная надпись «к 50-летию», «псевдоним» и «дата 1959 г.», авторство художника Чилингаряна Армена, а так же имя его друга, художника Есаяна Хачика, который был изображён на этой картине, было подтверждено членами семьи автора.

При проведении экспертиз эксперту нередко приходится рассматривать всю совокупность произведений, созданных мастера-

ми армянского изобразительного искусства, а также устанавливать связь художественных произведений с различными историческими и культурными явлениями современности, определять место и значение творческого наследия художника в развитии мирового и армянского искусства. Немаловажно быть приобщённым к современной художественной жизни и творческой деятельности живописцев, скульпторов, прикладников. Посещение выставок, галерейных экспозиций, творческих мастерских художников, ознакомление с их старыми и новыми произведениями, а также обязательное участие в искусствоведческих обсуждениях, проводимых в рамках действующих выставок, с детализированной фиксацией этих событий в базу данных о художниках также является неотъемлемой частью профессиональной деятельности эксперта.

Приведём конкретный случай из практики. Для выявления авторства на исследование эксперту была представлена профессионально выполненное неподписанное произведение живописи, которое рядом экспертов было отнесено к художественному наследию созданному М. Сарьяном. Манера письма, время создания картины, примерно шестидесятые годы прошлого столетия, выбор места пейзажа и его компоновка указывали на сходство с его картинами. Однако зная о произведениях другого, менее известного художника и владея информацией о творческих работах, выполненных в его мастерской, было выявлено авторство этого холста по манере художника, который в эти же годы, выезжал на пленэр вместе с Сарьяном.

Функционирование национальной картинной галереи Армении, являющейся одной из крупнейших музеев на территории СНГ, где периодически проводятся ретроспективные экспозиции старых мастеров, является хорошим подспорьем в повышении профессионализма экспертов и в формировании и пополнении базы данных так как на экспозицию выставляются из запасников многочисленные произведения художников ранее не выставленные. Это этюдные работы, наброски с разнообразными манерами написания живописного слоя, графического рисунка, авторскими подписями и надписями, которые являются познавательными для изучения эксперта [9]. За последние десять лет в Армении открылись многочисленные частные галереи и салоны, которые периодически издают каталоги, брошюры, буклеты современных армянских художников. Ведущими искусствоведами республики издаётся автороведческая, культуроведческая и позна-

вательная литература о жизни и творчестве, как старшего поколения художников, так и современных.

Недавно вышла в свет седьмая книга, посвященная армянским художникам, из серии «Узнай и полюби», подготовленная искусствоведом Шагэном Хачатряном, активно сотрудничающим с культуроведческим отделом Национального бюро экспертиз. В рамках упомянутой серии уже опубликованы книги, посвящённые Петросу Конураджяну (1905–1956), Аршиль Горки (1902–1948), Минасу Аветисяну (1928–1975), Акоп Акопяну (1923–2013), Вардгесу Суренянцу (1860–1921) и знаменитому маринисту Ованесу (Иван) Айвазовскому (1817–1900), что позволяет экспертам отдела достаточно глубоко и всесторонне проводить сравнительный анализ представленных на экспертизу произведений художников, неизвестных и малоизвестных аудитории [10].

Необходимо отметить также многочисленные выставки, проводимые в залах Союза Художников Армении. Особый интерес экспертов вызвала недавно прошедшая выставка «Поколения» [11]. Проведенная под таким заголовком выставка была уникальна по своему содержанию, так как представляла 21 семью со своими 120 работами (живопись, скульптура, графика, прикладное искусство), которые находятся в частных коллекциях [12]. Выставочные работы были рассмотрены и изучены для пополнений знаний творческого наследия. На этом пути эксперт, как исследователь имеет возможность опереться на базисную основу отечественной методологии искусствознания, рассматривающую историю искусств в связи с этапами развития общества и мировоззрением той или иной эпохи.

В заключении необходимо отметить, что эволюционные процессы, происходящие в национальном изобразительном искусстве, не могут рассматриваться обособленно. Поэтому для проведения высококачественных и безошибочных экспертиз художественных произведений в Национальном бюро экспертиз отведено важное место объёмной собирательной деятельности с целью пополнения базы данных художественных произведений современности. Данная работа является залогом успеха качественной экспертизы художественных произведений, что позволяет отличить оригинал от подделки и копии.

Таким образом, созданы все необходимые предпосылки для интеграции созданной в Бюро базы данных изобразительного искусства в аналогичные структуры передовых европейских стран.

Список використаних джерел

1. *Игитян Г.* Армянская палитра XX век / *Г. Игитян.* — Ереван : Тигран Мец, 2004.
2. *Ревенко А.Г.* Применение рентгеноспектрального метода анализа для исследования материалов культурного наследия / *А.Г. Ревенко, В.А. Ревенко* // Методы и объекты химического анализа. — 2007. — Т. 2, № 1. — С. 4–30.
3. *Аванесов Э. С.* Комплексная экспертиза мобильных культурных ценностей / *Э. С. Аванесов* // Известия Ереванского Государственного Университета. — 2013. — № 1(33).
4. *Судебно-экспертное* исследование некоторых объектов биологического происхождения: метод. пособ. для экспертов-биологов / ВНИИСЭ. — М., 1980.
5. *Исследование* волокнистых материалов и изделий из них: метод. пособ. для экспертов / ВНИИСЭ. — М., 1983. — Вып. 2.
6. *Копищицер М. И.* Поленов / *М. И. Копищицер.* — М.: Молодая гвардия, 2010. — (Жизнь замечательных людей: сер. биограф.; вып. 1289).
7. Поленов В. Д, Поленова Е. Д. *Хроника семьи художников* / В. Д, Поленов, Е.Д., Поленова; сост. *Е.В. Сахарова.* — М.: Искусство, 1964.
8. *Сысоев П.* 225 лет Академии художеств СССР: каталог / *П. Сысоев.* — М.: Изобразительное искусство, 1985
9. *Драммян Р.* Государственная картинная галерея Армении / *Р. Драммян.* — М.: Искусство, 1982.
10. *Хачатрян Ш.* Узнай и полюби: Иван (Ованес) Айвазовский / *Ш. Хачатрян.* — Ереван : Printinfo, 2013.
11. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://artru.info/ar/52583/>
12. *Поколения* / Союз Художников Армении; *Г. Багдасарян, К. Агамян, К. Микаелян — Терлемезян, Э. Тер — Казарян.* — Ереван: Тигран Мец, 2014.

ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ ЭКСПЕРТИЗ ОБЪЕКТОВ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА И ФУНКЦИОНАЛЬНОЕ ЗНАЧЕНИЕ ПОПОЛНЕНИЯ БАЗЫ ДАННЫХ О ХУДОЖНИКАХ

Р. К. Энфенджян

Выявлены цели и определены методы проведения экспертом искусствоведческих экспертиз, а также уточнены особенности и практические навыки в сборе информации для базы данных о художниках.

Отмечено, что при подготовке экспертного заключения в настоящее время необходимо располагать убедительными доказательствами, которые с учётом научно-технического прогресса можно получить также с помощью технических и аналитических видов исследования. К последним следует отнести анализ фактуры живо-

писного слоя, изучение его в инфракрасном и ультрафиолетовом излучении, с выявлением поздних вмешательств в структуру произведения, а также рентгенографическое изучение с выявлением скрытой реставрации и подделок. Особое внимание обращено на то, что при проведении экспертиз культурных ценностей постоянно используется накопленный в отделе текстовый архив экспертных заключений, а также фототека с фиксированными подписями в электронном виде (начало сбора базы данных истинно-безупречных разновидностей подписей датируется 2005 годом).

Определено, что при экспертизе произведений изобразительного искусства значительное место должно отводиться роли базы данных о художниках, а также их биографическим данным, таким как место проживания, время переезда, пребывание в той или иной стране и творческие поездки. Для наглядности двумя конкретными примерами описаны исследования проведённые по подтверждению подлинности произведений армянского художника П.Терлемезяна и русского художника В.Поленова.

Констатируется, что для проведения высококачественных и безошибочных экспертиз художественных произведений необходимо отводить важное место объёмной собирательной деятельности с целью пополнения базы данных художественных произведений современности. Данная работа является залогом успеха качественной экспертизы художественных произведений, что позволяет отличить оригинал от подделки и копии.

Показано, что пополнение биографических данных, авторских подписей художников создают предпосылки, для квалифицированной экспертизы и последующей интеграции базы данных изобразительного искусства в подобные структуры передовых европейских стран.

GOALS AND OBJECTIVES OF EXAMINATION OF OBJECTS OF VISUAL ARTS AND FUNCTIONAL SIGNIFICANCE OF UPDATING DATABASES OF ARTISTS

R. Enfenjyan

In the article are identified objectives and specific methods of conducting examinations as well as specified features and practical skills in gathering information for a database on artists.

It's noted that currently in preparation of expert opinion, it's important to have convincing evidence which can also be obtained by means of technical and analytical studies taking into account scientific and technical progress. The latter should include analyze of fractures of paint layer, its study in infrared and ultraviolet radiation with identification of later interventions in the structure of the object, as well as radiographic study of the identification of undetected restoration and counterfeiting. Particular attention is drawn to the fact that during the examination of cultural values are constantly used a text archive of expert reports gained in the department, as well as photo-store with fixed signatures in electronic form (the beginning of the collection of databases of the truly perfect varieties signature is dated in 2005).

It was determined that during the examination of visual arts significant attention must be paid to the role of a database on artists and their biographical data, such as location, time of the move, stay in a particular country and the creative journey.

For clarity, two specific examples described studies conducted to confirm the authenticity of works of Armenian artist P.Terlemezyan and Russian artist V.Polenov.

It is stated that for the implementation of high-quality and error-free examinations of works of art it's necessary to pay attention to volumetric collective activity to replenish the database of works of art of modernity.

This work is the key to the success of qualitative examination of works of art that allows you to distinguish the original from the fakes and copies.

It is shown that the completion of the biographical data and copyrights of the artists create the prerequisites for qualified examination and subsequent integration of the database of visual arts in such structures of advanced European countries.

УДК 616-001.45-07:340.6

А. О. Гусенцов
кандидат медицинских наук,
государственный медицинский судебный эксперт

*Управление Государственного комитета судебных экспертиз
Республики Беларусь по г. Минск*

МЕТОДИКА УСТАНОВЛЕНИЯ НАЛИЧИЯ РИКОШЕТА И ОПРЕДЕЛЕНИЯ УГЛА ВСТРЕЧИ ПУЛИ С ПРЕГРАДОЙ В ЗАВИСИМОСТИ ОТ ХАРАКТЕРИСТИК ВХОДНЫХ ПУЛЕВЫХ ОГНЕСТРЕЛЬНЫХ ПОВРЕЖДЕНИЙ

В статье, основанной на результатах проведенного автором лабораторного эксперимента по формированию пулевых огнестрельных повреждений, образующихся в результате рикошета при выстреле из 9-мм пистолета Макарова, изложены этапы и содержание методики установления наличия данного вида огнестрельных повреждений, а также определения угла встречи пули с преградой.

К настоящему времени судебно-медицинская наука и практика достигли значительных успехов в изучении морфологии огнестрельной травмы [13, 14, 17]. При этом нередко проводились экспериментальные исследования для решения наиболее сложных вопросов: выявления закономерностей образования огнестрельных повреждений, причиненных выстрелами через преграду в зависимости от условий выстрела и параметров огнестрельного снаряда; установлен комплекс признаков, характерных для промежуточных огнестрельных повреждений, определены методические особенности исследования промежуточных огнестрельных повреждений [7]; определена зависимость площади отложения металлов выстрела

от запреградного и запреградного расстояний, предложены оригинальные способы установления в огнестрельной ране материала поражаемой преграды [6]. Вместе с тем, особенности огнестрельных повреждений, образовавшихся в результате рикошета пули, и закономерности их возникновения, изучены не в полной мере. В то же время, случаи применения огнестрельного оружия с последующим рикошетом огнестрельного снаряда и причинением повреждений сотрудниками органов внутренних дел [20], полиции [22, 24], специальных воинских подразделений [5], государственной охраны [11] различных стран нередко получают широкий общественный резонанс и служат ярким подтверждением актуальности темы исследования.

Целью настоящего исследования является установление комплекса данных для объективизации определения угла встречи пули с преградой в зависимости от параметров входных пулевых огнестрельных повреждений, образующихся в результате рикошета пули при выстреле из 9-мм пистолета Макарова.

Для достижения указанной цели поставлены следующие задачи:

1. Разработать методику определения признаков рикошета во входных пулевых огнестрельных повреждениях, образующихся при выстреле из 9-мм пистолета Макарова.

2. Разработать регрессионную модель определения угла встречи пули с различными преградами в зависимости от параметров входных огнестрельных повреждений, образовавшихся в результате рикошета при выстреле из 9-мм пистолета Макарова.

Материал и методы исследования

Эмпирический материал получен в результате экспериментального исследования, проведенного на базе Государственного экспертно-криминалистического центра Министерства внутренних дел Республики Беларусь (2008) [3, с. 19-23]. В качестве оружия использовался 9-мм пистолет Макарова, в качестве боеприпасов — патроны калибра 9,0мм. Выбор данного образца оружия обусловлен тем, что он является служебным и предназначен для использования должностными лицами государственных органов Республики Беларусь в целях самообороны или для исполнения обязанностей, в том числе, по защите жизни и здоровья граждан [8]. Кроме того, 9-мм пистолет Макарова является служебным оружием сотрудников органов внутренних дел, государственной безопасности, военнослужащих ряда сопредельных государств [9; 10].

Экспериментальные выстрелы производились из вычищенного, смазанного оружия. С целью соблюдения мер безопасности при стрельбе все этапы лабораторного эксперимента проводились в строгом соответствии с «Инструкцией по охране труда сотрудников 5-го управления Государственного экспертно-криминалистического центра МВД Республики Беларусь при проведении баллистических исследований». Выстрелы производились удаленным способом: исследователи располагались в специально оборудованном удаленном укрытии, используя средства дистанционного управления стрельбой. Оружие фиксировалось в стандартной установке для отстрела оружия с крепежными приспособлениями. В соответствии с литературными данными [23, с. 506], в качестве рикошетирующих преград нами использовались материалы, наиболее часто встречающиеся в объектах окружающего мира (зданиях, сооружениях, транспортных средствах и т.п.) — кирпич глиняный обыкновенный марки 100, пенобетон марки 0600 класса В2,5, бетон марки М350 класса В25, сталь марки Ст45. Используемые преграды имели ровную поверхность, без вмятин, трещин и сколов. Каждая из исследуемых преград располагалась и прочно фиксировалась в разработанной нами «Установке для моделирования рикошета огнестрельного снаряда в экспериментальных условиях» [4; 16]. Объектами попадания пули после рикошета являлись как небиологические, так и биологические мишени. В качестве небиологических мишеней использовались квадратные фрагменты бязи размерами 50х50 см, широко используемой для пошива предметов одежды; в качестве биологических мишеней — кожно-мышечные лоскуты, изъятые с ампутированных нижних конечностей. Использование в качестве мишеней указанных объектов, их параметры соответствуют методикам, применяемым в судебно-медицинской науке [1, с. 7–8; 21]. Мишени укреплялись на деревянных рамках с умеренным натяжением; с целью имитации наличия подлежащих тканей тела человека небиологические мишени укреплялись поверх ватномарлевой подушки. Закрепленные мишени устанавливались вертикально и перпендикулярно в направлении предполагаемого полета пули после рикошета, перед стандартным пулеулавливателем с наполнителем, в качестве которого использовалось кевларовое волокно. Угол встречи пули с рикошетирующей преградой (далее — угол встречи) измерялся с помощью лазерной указки БР 17 Наша 3517, установленной на затворе оружия, и транспортира. Направление луча целеуказателя совпадало с направлением

ем продольной оси канала ствола оружия. Предпреградная и запреградная дистанции измерялись с помощью механической рулетки Кгайоо1 34125-05. Направление полета пули после планируемого рикошета пули определялось с помощью упомянутой лазерной указки, фиксированной на стволе оружия и зеркала, закрепленного на преграде.

Условия лабораторного эксперимента с использованием небиологических мишеней были следующими: по каждой из вышеуказанных преград производились серии по 3 выстрела. В каждой серии устанавливалось по одному значению каждого из додпреградных расстояний (далее — ДПР) — (50 см, 100 см), углов встречи (10° , 20° , 30° , 40° , 50°) и запреградных расстояний (далее — ЗПР) (30 см, 40 см и 50 см); указанные параметры последовательно изменялись. Таким образом, прослеживалась динамика изменений характеристик входных огнестрельных повреждений в пределах исследуемых нами параметров.

Зачетными (используемыми для дальнейшего изучения) считались повреждения мишеней, когда имел место рикошет пули и не произошло разрушения преграды. Всего произведено 350 выстрелов — 308 по бязевым мишеням и 42 — по трупному материалу. Зачетными признаны 288 поражений бязевых мишеней и 42 — трупного материала. В 20 незачетных случаях происходило разрушение преграды (при выстрелах по кирпичу глиняному обыкновенному марки 100) либо образование слепого или сквозного повреждения преграды без образования рикошета: в ходе проведения эксперимента установлено, что при выстрелах по пенобетону марки D600 класса B2,5 рикошет пули возникает только при значении угла встречи пули с преградой 10° , а при его больших значениях происходит вышеописанное повреждение преграды. Указанная особенность обусловила отсутствие достаточного количества данных для определения влияния данного вида преграды на характеристики огнестрельных повреждений в зависимости от изменений значений угла встречи пули с преградой.

Огнестрельные повреждения всех экспериментальных мишеней были подвергнуты комплексному судебно-медицинскому исследованию, в ходе которого применялись следующие методы: визуальный, измерительный, стереомикроскопический, фотографический, исследование в ультрафиолетовых и инфракрасных лучах, контактно-диффузионный, рентгенографический, гистологический и математико-статистический.

Объектом исследования являлись экспериментальные биологические и небιологические мишени с входными пулевыми огнестрельными повреждениями. Предметом исследования явились входные пулевые огнестрельные повреждения и прилежащие к ним зоны на объектах исследования, цветные цифровые макро- и микрофотоснимки указанных повреждений, сделанные как при обычном освещении, так и в ультрафиолетовых и инфракрасных лучах, фотографии рентгеновских изображений мишеней, контактограммы, гистологические препараты.

В результате проведенных исследований установлено, что из всего комплекса методов изучения огнестрельных повреждений, с целью определения угла встречи пули с преградой будет достаточным последовательное применение следующих: визуального, измерительного, контактно-диффузионного и математико-статистического методов [4], что предопределяет реализацию предлагаемой методики в 5 этапов.

1-й этап: метод визуального исследования

Входные пулевые огнестрельные повреждения условно разделяются на 2 группы: при наличии одного повреждения либо нескольких, равных или приблизительно равных по размерам они называются «Основными повреждениями» (ОП); при наличии нескольких повреждений, из которых одно гораздо больше других по размерам, оно называется «Основным повреждением», а остальные, гораздо меньшие по размерам — «Дополнительными повреждениями» (ДП). Фиксируется наличие дефекта в области ОП.

2-й этап: выявление частиц металлов контактно-диффузионным методом

С целью выявления на поверхности мишеней и в области краев повреждений наличия и топографии вероятных следов металлов (свинца, меди), а также с целью установления принадлежности к указанным металлам обнаруженных на мишенях посторонних частиц и микрочастиц произведено исследование методом оттисков, которое производилось в соответствии с рекомендациями, изложенными в методическом письме «Об использовании метода цветных отпечатков для обнаружения следов металлов на объектах судебно-медицинской экспертизы» [1].

Суть данного метода заключается в следующем: в лабораторном помещении с необходимой степенью вентиляции, в условиях полной темноты лист фотобумаги (адсорбент, следовоспринимаю-

щий объект) помещается реактив-растворитель (25% раствор уксусной кислоты), а затем стороной, содержащей эмульсионный слой, накладывается на предмет-носитель с огнестрельными повреждениями (предмет одежды, кожно-мышечный лоскут и т.д.), после чего производится их плотное прижатие, в процессе которого частицы свинца переходят с поверхности предмета-носителя в эмульсионный слой адсорбент. Для выявления частиц свинца на поверхности адсорбента он подвергается обработке реактивом-проявителем (25% раствор сульфида натрия), после чего указанные частицы визуализируются в виде участков отложений, имеющих различные формы и размеры, темно-коричневого или черно-коричневого цветов, либо мелкоточечных и точечных участков аналогичных цветов.

Выявление частиц меди производится аналогичным образом, однако в качестве реактива-растворителя применяется 12% раствор аммиака, а в качестве реактива-проявителя — насыщенный спиртовой раствор рубеоно-водородной кислоты; частицы меди обнаруживаются в виде участков отложений темно-зеленого цвета, по характеру аналогичных вышеописанным.

Для удобства количество частиц выявленных металлов целесообразно подсчитывать на дм².

3-й этап: метод измерительного исследования

На данном этапе фиксируются следующие параметры входных огнестрельных повреждений:

- количество;
- длина и ширина ОП;
- количество и площадь распространения ДП;
- длина и ширина участка обтирания вокруг ОП;
- длина и ширина участка отложения меди вокруг ОП;
- длина и ширина участка отложения свинца вокруг ОП;
- количество частиц свинца на поверхности объекта попадания пули.

4-й этап: установление «рикошетного» характера повреждений с использованием доверительных интервалов для средних значений количественных параметров входных пулевых огнестрельных повреждений

Окраска пояса обтирания, располагающегося поверх пояса осаднения, обусловлена отложением частиц, имеющихся на поверхности пули — копоти, остатков пороха, частиц металла, ржавчины [19, с. 109]. Поясок обтирания может быть слабо выражен при ис-

пользовании тщательно вычищенного оружия, при выстрелах через многослойную одежду либо под углом, близким к прямому [13, с. 159].

При проведении визуального исследования огнестрельных повреждений нами отмечено, что нередко вокруг входного отверстия имеется не поясok обтирания, а участок, располагающийся с одной из сторон пулевого отверстия и имеющий различные формы и размеры; данное явление было названо «участок обтирания». Образование обтирания в виде участка может быть объяснено тем, что в результате контакта с преградой возможна потеря устойчивости пули в полете, что может привести к ее повороту вокруг продольной оси, приобретению «кувыркательного» характера движения и причинению повреждения боковой поверхностью [13, с. 237].

По каждому из значений угла встречи пули с преградой проанализированы параметры входных пулевых огнестрельных повреждений, которые показали статистически значимое отличие средних значений по уровням фактора угол встречи пули с преградой. В зависимости от наличия и характера признаков входных пулевых огнестрельных повреждений, выявленных в ходе проведения 1–3-го этапов, производится установление их образования в результате рикошета путем сравнения значений параметров обнаруженных огнестрельных повреждений с расчетными значениями. Для увеличения статистической значимости полученных результатов значения угла встречи пули с преградой (10° , 20° , 30° , 40° , 50°) были сгруппированы в два диапазона ($10\text{--}20^\circ$ и $30\text{--}50^\circ$), после чего произведен расчет описательных статистик для двух уровней угла встречи отдельно для каждого объекта попадания пули (табл. 1–4).

Таблица 1

Расчетные значения границ 99%-х доверительных интервалов для средних значений количественных параметров ОП и ДП (угол встречи пули с преградой $10\text{--}20^\circ$, объект попадания пули «Мишень»)

Параметры огнестрельных повреждений	Среднее	99 %-й доверительный интервал	
		Нижняя граница	Верхняя Граница
Количество ОП	1,00	1	1
Длина ОП	1,09	1,04	1,14

Ширина ОП	0,70	0,67	0,73
Количество ДП	0,39	0,10	0,68
Площадь ДП	439,20	224,21	654,19
Длина участка обтирания вокруг ОП	0,72	0,60	0,83
Ширина участка обтирания вокруг ОП	0,47	0,36	0,58
Длина участка отложения меди вокруг ОП	1,00	0,88	1,13
Ширина участка отложения меди вокруг ОП	0,69	0,59	0,79
Длина участка отложения свинца вокруг ОП	0,62	0,52	0,72
Ширина участка отложения свинца вокруг ОП	0,41	0,32	0,49
Количество частиц свинца на поверхности объекта попадания пули (дм ²)	2,29	1,94	2,65
Бетон 2	1,40	0,98	1,83
«Кирпич»	3,04	2,24	3,84
«Металл»	2,57	1,82	3,31

Таблица 2

Расчетные значения границ 99 %-х доверительных интервалов для средних значений количественных параметров ОП и ДП (угол встречи пули с преградой 30–50°, объект попадания «Мишень»)

Параметры огнестрельных повреждений	Среднее	99 %-й доверительный интервал	
		Нижняя граница	Верхняя граница
Количество ОП	1Д9	1,06	1,31
Длина ОП	1,46	1,35	1,57
Ширина ОП	0,83	0,75	0,90
Количество ДП	2,53	2,00	3,06

Площадь ДП	235,22	175,21	295,24
Длина участка обтирания вокруг ОП	1,12	0,98	1,26
Ширина участка обтирания вокруг ОП	0,70	0,60	0,81
Длина участка отложения меди вокруг ОП	1,40	1,31	1,49
Ширина участка отложения меди вокруг ОП	0,94	0,86	1,02
Длина участка отложения свинца вокруг ОП	1,39	1,26	1,53
Ширина участка отложения свинца вокруг ОП	0,86	0,75	0,96
Количество частиц свинца на поверхности объекта попадания пули (дм ²)	9,65	7,75	11,56
Бетон 2	7,20	5,35	9,05
«Кирпич»	6,19	4,56	7,83
«Металл»	15,56	10,66	20,46

Таблица 3

*Расчетные значения границ 99 %-х доверительных интервалов для средних значений количественных параметров основных и дополнительных повреждений (ОП и ДП)
(угол встречи пули с преградой 10–20°, объект попадания пули «Лоскут»)*

Параметры огнестрельных повреждений	Среднее	99 %-й доверительный интервал	
		Нижняя граница	Верхняя Граница
Количество ДП	0,25	0,00	0,77
Длина участка отложения меди вокруг ОП	0,22	0,11	0,33
Ширина участка отложения меди вокруг ОП	0,17	0,09	0,25
Длина участка отложения свинца вокруг ОП	1,19	0,50	1,87

Таблица 4

Расчетные значения границ 99 %-х доверительных интервалов для средних значений количественных параметров основных и дополнительных повреждений (ОП и ДП) (угол встречи пули с преградой 30–50°, объект попадания пули «Лоскут»)

Параметры огнестрельных повреждений	Среднее	99 %-й доверительный интервал	
		Нижняя граница	Верхняя Граница
Количество ДП	1,28	0,62	1,93
Длина участка отложения меди вокруг ОП	1,40	1,31	1,49
Ширина участка отложения меди вокруг ОП	0,66	0,37	0,95
Длина участка отложения свинца вокруг ОП	2,03	1,58	2,49

Основываясь на представленных выше 99 %-х доверительных интервалах количественных параметров повреждений, можно определить совокупность их характеристик, присущих для различных значений угла встречи пули с преградой, видов преград и объектов попадания пули после рикошета.

В ходе визуального исследования огнестрельных повреждений нами отмечено, что нередко вокруг входного отверстия имеется не поясок обтирания, а участок, располагающийся с одной из сторон пулевого отверстия и имеющий различные формы и размеры; данное явление было названо «участок обтирания» (рис. 1).

Образование обтирания в виде участка может быть объяснено тем, что в результате контакта с преградой возможна потеря устойчивости пули в полете, что может привести к ее повороту вокруг продольной оси, приобретению «кувыркательного» характера движения и причинению повреждения боковой поверхностью [13, с. 237]. В результате проведенных исследований нами установлена прямая зависимость между углом встречи пули с преградой и длиной ($P=5,77$, $r=0,00$), а также шириной ($P=3,79$, $r=0,01$) участка обтирания вокруг ОП.

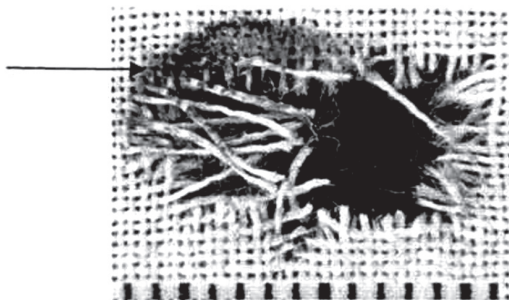

Рис. 1 Участок обтирания у края входного огнестрельного отверстия (указан стрелкой)

Таким образом, основываясь на доверительных интервалах (см) можно прогнозировать значение угла:

1) если значение длины участка обтирания находится в интервале $[0,6-0,83]$, угол меньше 30° ; если значение длины участка обтирания находится в интервале $[1,01-1,26]$, угол больше или равен 30° ;

2) если значение ширины участка обтирания находится в интервале $[0,36-0,57]$, угол меньше 30° , если значение ширины участка обтирания находится в интервале $[0,64-0,83]$, угол больше или равен 30° .

*5-й этап: определение угла встречи пули с преградой
с использованием регрессионной модели*

С использованием метода логистической регрессии была построена регрессионная модель, которая позволяет прогнозировать интервал угла встречи пули с преградой, а именно, один из двух уровней: $10-20^\circ$ или $30-50^\circ$. Путем пошагового отбора были установлены наиболее значимые независимые параметры регрессионной модели: наличие дефекта ткани в основном повреждении (ОП), длина участка отложения свинца по краям ОП и количество частиц свинца на поверхности объекта попадания пули (дм^2). Угол встречи пули с преградой, заданный двумя интервалами значений, является зависимым или прогнозируемым параметром модели (табл. 5).

Таблица 5

Коэффициенты регрессии			
Постоянная уравнения регрессии B_0	Наличие дефекта ткани ОП (x_0 B_1)	Длина участка отложения свинца по краям ОП (x_2) B_2	Количество частиц свинца (дм) вокруг ОП (x_3) B_3
-0,93	-2,45	1,59	0,35
Уравнение регрессии	$Y=B_0+B_1*X_1+B_2*X_2+B_3*X_3$		
Критерий Хи-квадрат	Уровень значимости p		
78,163	$p=0,00$		

Значение критерия Хи-квадрат ($\chi^2=78,16$; $p<0,01$) является статистически значимым, что говорит о наличии влияния вышеописанной комбинации параметров на интервальное значение угла встречи пули с преградой с указанной вероятностью. В связи с тем, что был использован метод логистической регрессии, прогнозное значение интервала угла встречи пули с преградой (вероятность интервала угла) для нового случая рассчитывается следующим образом:

1) рассчитывается значение Y по известным входным значениям для x_1 ; x_2 ; x_3 ;

2) рассчитывается вероятность попадания в интервал значений угла встречи: $P_{\text{прогноз}} = \exp(Y)/(1+\exp(Y))$;

3) при $P_{\text{прогноз}} < 0,5$ значение угла встречи пули с преградой находится в интервале 10- 20°, при $P_{\text{прогноз}} > 0,5$ — в интервале 30-50°.

Анализируя значения коэффициентов B_1 , B_2 и B_3 , можно сделать следующие выводы:

1) с увеличением значений длины участка отложения свинца по краям ОП и количества частиц свинца на поверхности вида мишени (на dm^2) угол встречи пули с преградой увеличивается.

2) наличие дефекта ткани соответствует интервалу с меньшими значениями угла встречи пули с преградой.

Основываясь на указанной модели, получена классификационная матрица с точностью классификации при объекте попадания пули после рикошета «Мишень» — 88,0 %, при объекте попадания пули «Лоскут» — 84,2% [2, с. 24].

Необходимо подчеркнуть, что приведенные результаты относятся исключительно к повреждениям, образованным в результате рикошета при выстреле именно из 9-мм пистолета Макарова. Гипотетически можно предположить, что при выстреле из других образцов оружия параметры образующихся повреждений также будут в определенной степени коррелировать в соответствии с установленными нами закономерностями, однако данное предположение, разумеется, ни в коем случае не может являться объективной и научно достоверной основой для правовой оценки действий стрелявшего, поскольку выдвинутая гипотеза, безусловно, требует тщательной проверки состоятельности и научной обоснованности.

В случаях, когда выстрел производился не из 9-мм пистолета Макарова, а из какого-либо другого образца огнестрельного оружия, целесообразно проведение экспериментальных отстрелов из данного образца оружия с соблюдением параметров и условий искомого выстрела (значений до- и запреградного расстояний, угла встречи с преградой и ее вида). Искомые огнестрельные повреждения (полученные покойным в ходе применения огнестрельного оружия) и сформированные экспериментальные повреждения подвергаются комплексному исследованию (в соответствии с приведенными этапами 1–4), после чего проводится сравнительное исследование искомым и экспериментальных повреждений.

Следует отметить, что в случаях применения огнестрельного оружия с последующим рикошетом при наличии пули и объекта, от которого, предположительно, произошел рикошет, их необходимо в обязательном порядке подвергать экспертному исследованию с целью сравнения полученных результатов и, тем самым, увеличения степени достоверности установления наличия и обстоятельства выстрела и последующего рикошета.

Результаты проведенных исследований позволили прийти к следующим выводам:

- 1) разработанная методика может применяться для определения признаков рикошета во входных пулевых огнестрельных повреждениях, образующихся при выстреле из 9-мм пистолета Макарова;

- 2) определение угла встречи пули с преградой в зависимости от параметров входных огнестрельных повреждений, образовавшихся в результате рикошета при выстреле из 9-мм пистолета Макарова, целесообразно производить с помощью разработанной регрессионной модели, использование которой позволит устанавливать обстоя-

тельства происшествия с применением данного образца огнестрельного оружия;

3) для определения обстоятельств рикошета при выстреле из других образцов огнестрельного оружия целесообразно проведение экспериментальных отстрелов из данного образца оружия с последующим сравнительным анализом параметров искомых и экспериментальных огнестрельных повреждений;

4) при наличии пули и преграды, от которой произошел рикошет, данные объекты необходимо подвергать экспертному исследованию с целью сравнения полученных результатов и увеличения степени достоверности установления обстоятельств выстрела и последующего рикошета.

Список использованных источников

1. *Гаджиева Д. Б.* Особенности следов близкого выстрела из некоторых современных образцов огнестрельного оружия (эксперим. исслед.): автореф. дис. ...канд. мед. наук: 14.0.24 / *Д. Б. Гаджиева*; Гос. образоват. учр. доп. проф. образов. «Рос. Мед. акад. последующ. образов.» Росздздрава. — М., 2007. — 25 с.
2. *Гусенцов А. О.* Определение интервальных значений угла встречи пули с преградой в зависимости от характеристик входных пулевых огнестрельных повреждений, образовавшихся в результате рикошета при выстреле из 9-мм пистолета Макарова: метод. рекомендации / *А. О. Гусенцов, Э. В. Туманов, В. А. Чучко*; МВД Респ. Беларусь, учрежд. образования «Акад. М-ва внутр. дел Респ. Беларусь». — Минск: Акад. МВД, 2012. — 30 с.
3. *Гусенцов А. О.* Судебно-медицинская диагностика входных пулевых огнестрельных повреждений, образовавшихся в результате рикошета: дис. ...канд. мед. наук: 14.03.05 / *А. О. Гусенцов*. — Минск, 2012. — 100 л.
4. *Гусенцов А. О.* Эволюция дополнительных методов исследования огнестрельных повреждений в судебно-медицинской науке и практике / *А. О. Гусенцов* // Медицинский журнал. — 2012. — № 3. — С. 41-42.
5. *Лекарев С.* Опыт С АС в периоды военных действий // Опыт британских диверсионно-террористических операций в периоды военных действий [Электронный ресурс]. — 2006. — Режим доступа : [Ийр://ю.иа/57157](http://iyr.yu.ua/57157). — Дата доступа : 18.10.2008.
6. *Мережко Г. В.* Судебно-медицинская характеристика огнестрельных повреждений, причиненных выстрелами через преграду с близкой дистанции: автореф. дис. ... канд. мед. наук: 14.00.24 / *Г. В. Мережко*; Воен.-мед. акад. им. С.М. Кирова — Л., 1986. — 25 с.

7. *Микляева О. В.* Криминалистическая диагностика промежуточных огнестрельных повреждений, образованных выстрелами из нарезного оружия: дис. ... канд. юрид. наук: 09 / *О. В. Микляева.* — М., 2000. — 156 с.
8. *Об оружии:* закон Респ. Беларусь, 13 нояб. 2001 г., № 61-3: в ред. закона Респ. Беларусь от 20.06.2008 г. // Консультант Плюс: Беларусь. Технология 3000 [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. — Минск, 2011.
9. *Об оружии:* закон Республики Молдова, 18 мая 1994 г., № 563-ХУ: в ред. от 19.10.2001 г. [Электронный ресурс]. — 2001. Дата доступа: 11.06.2011.
10. *Об оружии:* Федеральный закон Российской Федерации, 13 декабря 1996 г., № 150-ФЗ : в ред. от 31.05.2010 г. [Электронный ресурс]. — 2010. Дата доступа: 11.06.2011.
11. *Обзор происшествий* за 13.11.2004 // РосБизнесКонсалтинг [Электронный ресурс]. — 2004. Дата доступа : 04.09.2008.
12. *Погребной А. А. Пособие криминалиста.* Установление обстоятельств происшествия по следам рикошета на преградах и пулях: учеб. пособие для вузов / *А. А. Погребной.* — Минск, Приор-издат, 2004. — С. 7.
13. *Попов В. Л.* Судебно-медицинская баллистика / *В. Л. Попов, В. Б. Шигеев, Л. Е. Кузнецов.* — СПб: Гиппократ, 2002. — 656 с.
14. *Толмачев, И. А.* Судебно-медицинская характеристика огнестрельных повреждений диафизов длинных трубчатых костей конечностей по рентгенологическим данным (экспериментальное исследование): дис. ... канд. мед. наук: 14.0.24 / *И.А. Толмачев.* — Л., 1993. — 297 с.
15. *Пат. 14359* Респ. Беларусь, МПК7 Р 42В 35/00, Р 41.1 1/00. Установка для моделирования рикошета огнестрельного снаряда в экспериментальных условиях: / *А. О. Гусенцов, В. А. Чучко, Г. В. Мережко;* заявитель Белорус. гос. мед. ун-т. — № а 20081371; заявл. 30.10.2008; опубл. 30.04.2011 // Афіцыйны бюл. / Дзярж. камітэт по навуцы і тэхналогіях Рэсп. Беларусь, Нац. цэнтр інтэлектуал. уласнасці. — 2011. — № 2. — С. 119.
16. *Пат. 5277* Республика Беларусь, МПК7 О 09В 23/00, Р 42В 35/00, Р 4П 1/00. Установка для моделирования рикошета огнестрельного снаряда в экспериментальных условиях / *А. О. Гусенцов, В. А. Чучко, Г. В. Мережко;* заявитель Белорус. гос. мед. ун-т. — № и 20080805; заявл. 30.10.2008; опубл. 30.06.2009 // Афіцыйны бюл. / Дзярж. камітэт по навуцы і тэхналогіях Рэсп. Беларусь, Нац. цэнтр інтэлектуал. уласнасці. — 2009. — № 3. — С. 238.
17. *Чиж И. М.* Современные представления о механизмах формирования огнестрельной раны / *И. М. Чиж [и др.]* // Военно-медицинский журнал. — 2004. — № 8. — С. 12-20.
18. *Чугунов А. М.* О возможности определения калибра и модели оружия по следам выстрела на преграде из бронестекла / *А. М. Чугунов, А. В. Ситников* // Экспертная практика. — 2003. — № 54. — С. 47-51.

19. *Эйдлин Л. М.* Огнестрельные повреждения. / *Л. М. Эйдлин.* — 2-е изд. доп. и перераб. — Ташкент: Медгиз УзССР, 1963. — 330 с.
20. *Янченков В.* Рикошет // [Электронный ресурс]. — 2001. — Режим доступа: <http://www.trud.ru/issue/article/php?id=200107111250501> . — Дата доступа: 11.11.2008.
21. *Cecchetto O.* Estimation of the firing distance through micro-CT analysis of gunshot wounds / *O. Cecchetto* [et al.]. // *Int. J. of Legal Med.* — 2011. — Vol. 125. — I. 2. — P. 245-251.
22. *Haag L. C.* The «Nixon» Report: Observations, Analysis and Comments / *L.C. Haag* // [Electronic resource]. — 2011. — Mode of access: <http://www.drama-bulletpath.com/wp-content/uploads/2011/05/Haag-comments-on-3-30-2004-Nixon-Report-Reformatted.pdf>. — Date of access: 18.01.12.
23. *Hartline P. C.* A Study of Shotgun Pellet Recochet from Steel Surfaces / *P.C. Hartline, G. Abraham, W.F. Rowe* // *Journ. of Forens. Sc.* — 1982. — Vol. 27. — №. 3. — P. 506-512.
24. *Sunlin Hu.* Trajectory Reconstruction Through Analyasis of Trace Evidence in Bullet-Intermediate Target Interaction by SEM / EDX / *Hu. Sunlin* [et al.] // *Journ. of Forens. Sc.* — 2009. — Vol. 54. — I. 6. — P. 1349-1352.

МЕТОДИКА УСТАНОВЛЕНИЯ НАЛИЧИЯ РИКОШЕТА И ОПРЕДЕЛЕНИЯ УГЛА ВСТРЕЧИ ПУЛИ С ПРЕГРАДОЙ В ЗАВИСИМОСТИ ОТ ХАРАКТЕРИСТИК ВХОДНЫХ ПУЛЕВЫХ ОГНЕСТРЕЛЬНЫХ ПОВРЕЖДЕНИЙ

А. О. Гусенцов

Во введении научной статьи приведены как наиболее значимые достижения в области судебно-медицинской экспертизы огнестрельной травмы, так и аспекты, требующие дальнейшего изучения; аргументирована актуальность избранной автором темы исследования, приведены его цель и задачи. В разделе «Материал и методы исследования» изложен порядок проведения собственного экспериментального исследования по формированию пулевых огнестрельных повреждений биологических и небиологических мишеней, образующихся при выстреле из 9-мм пистолета Макарова, детально приведены условия и параметры лабораторного эксперимента, указан перечень методов научного исследования, которые применялись для изучения огнестрельных повреждений экспериментальных мишеней. В разделе «Результаты и обсуждение» автором приводятся этапы исследования сформированных в ходе эксперимента пулевых огнестрельных повреждений биологических и небиологических мишеней, раскрываются применяемые методики, указаны полученные расчетные значения границ 99 %-х доверительных интервалов для средних значений количественных параметров повреждений в зависимости от вида мишени (биологическая, небиологическая), диапазона углов встречи пули с преградой (10–20° либо 30–50°), позволяющие определить совокупность их

характеристик огнестрельных повреждений, присущих для различных значений угла встречи пули с преградой, видов преград и объектов попадания пули после рикошета, описан механизм образования участка обтирания по краям входного пулевого огнестрельного повреждения, указаны параметры данного признака в зависимости от диапазона углов встречи пули с преградой ($10-20^\circ$ либо $30-50^\circ$); изучение вышеприведенных расчетных значений границ 99%-х доверительных интервалов для средних значений количественных параметров повреждений, а также наличия и параметров участка обтирания по краям входного пулевого огнестрельного повреждения позволяют устанавливать «рикошетный» характер огнестрельных повреждений. В завершение данного раздела автор приводит разработанную им с использованием метода логистической регрессии регрессионную модель, которая позволяет прогнозировать интервал угла встречи пули с преградой в зависимости от его диапазона ($10-20^\circ$ либо $30-50^\circ$), основываясь на которой точность классификации для небиологической мишени составляет 88,0%, для небиологической — 84,2%. В разделе «Выводы» автор кратко резюмирует полученные в ходе исследования результаты и приводит рекомендации по возможностям их применения на практике с целью установления обстоятельств происшествия с применением огнестрельного оружия.

METHOD FOR ESTABLISH THE PRESENCE OF RICOCHET AND DEFINITIONS BULLETS INCIDENT ANGLE WITH THE BARRIER DEPENDING FROM CHARACTERISTICS INPUT BULLET GUNSHOT DAMAGES

A. O. Gusentsov

The article presents some results of its own experimental study on the basis of which are given the possibility of experimental modeling ricochet bullets, developed a method of determining the existence of ricochet in entrance gunshot damages of biological and non-biological targets resulting from the firing of the 9mm Makarov pistol containing regression model according to the interval values of the bullets incident angle with the barrier on three parameters of this type of gunshot wounds and the adjoining areas. Resulting from the use of this method is the formation of an objective justification to establish the circumstances of the incident with said sample offirearms.

In the introduction of scientific articles are presented as the most significant achievements in the field offorensics of gunshot injuries, and aspects that require further study; argued the relevance of the research topic chosen by the author, given its purpose and objectives. In the «Material and methods» explains how to conduct their own pilot study on the formation of gunshot injuries of biological and non-biological targets, resulting from the firing of 9mm Makarov pistol, are detailed conditions and parameters of the laboratory experiment, shows a list of scientific research methods that have been applied for the study of gunshot injuries experimental targets. In the «Results and discussion» stages of the study are the author formed during the experiment gunshot injuries of biological and non-biological targets disclosed technique used, the calculated values obtained are specified boundaries 99% confidence intervals for the mean values of quantitative parameters of damage depending on

the target (biological, non-biological), the ricochet incident angle (10–20° or 30–50°), for determining the set of their characteristics gunshot injuries inherent for different values of the angle between the bullets with an obstacle, types of obstacles and objects falling bullets after the bounce, describes a mechanism Education site wiping the edges of the input bullet fire damage set the parameters for a given trait, depending on the ricochet incident angle (10–20° or 30–50°); above-stated study design values borders 99% confidence intervals for the mean values of quantitative parameters of damage, as well as the presence and site parameters wiping the edges of the input bullet fire damage to allow you to set «Ricochet» nature of gunshot injuries. At the end of this section, the author gives them developed using logistic regression model, which allows to predict the range of on the ricochet incident angle depending on the range (10–20° or 30–50°), which is based on the classification accuracy for non-biological target is 88,0%, and for non-biological — 84,2%>. In the «Conclusions», the author briefly summarizes the obtained results of the study and recommendations on possible causes of their application in practice in order to establish the circumstances of the accident with a firearm.

УДК 616.89-08.12-055.2+343.914

О. А. Ревенок
доктор медичних наук, професор,
завідувач відділу комплексної судово-психіатричної
експертизи

*Український науково-дослідний інститут соціальної і судової психіатрії
та наркології Міністерства охорони здоров'я України*

Н. Ю. Васильєва
здобувач вченого ступеню кандидата медичних наук,
заступник директора з експертної роботи

Київський міський центр судово-психіатричної експертизи

ЧИННИКИ РИЗИКУ ТА СТРУКТУРА КРИМІНАЛЬНОЇ АГРЕСІЇ ЖІНОК

У статті на підставі аналізу повного обсягу (суцільної вибірки) випадків проведення стаціонарних судово-психіатричних експертиз виявлено біологічні, соціально-демографічні, психологічні, психопатологічні чинники ризику та продемонстровано структуру кримінальної агресії жінок, які скоїли злочини проти життя та здоров'я особи.

Витоки всіх проявів насильства слід шукати не тільки в соціальному середовищі, але й в індивідуальній психології людей, у суб'єктивному світі особистості [1, 2]. Особистість жінки, яка скоїла злочин, представляє собою певну сукупність соціально-демогра-

the target (biological, non-biological), the ricochet incident angle (10–20° or 30–50°), for determining the set of their characteristics gunshot injuries inherent for different values of the angle between the bullets with an obstacle, types of obstacles and objects falling bullets after the bounce, describes a mechanism Education site wiping the edges of the input bullet fire damage set the parameters for a given trait, depending on the ricochet incident angle (10–20° or 30–50°); above-stated study design values borders 99% confidence intervals for the mean values of quantitative parameters of damage, as well as the presence and site parameters wiping the edges of the input bullet fire damage to allow you to set «Ricochet» nature of gunshot injuries. At the end of this section, the author gives them developed using logistic regression model, which allows to predict the range of on the ricochet incident angle depending on the range (10–20° or 30–50°), which is based on the classification accuracy for non-biological target is 88,0%, and for non-biological — 84,2%>. In the «Conclusions», the author briefly summarizes the obtained results of the study and recommendations on possible causes of their application in practice in order to establish the circumstances of the accident with a firearm.

УДК 616.89-08.12-055.2+343.914

О. А. Ревенок
доктор медичних наук, професор,
завідувач відділу комплексної судово-психіатричної
експертизи

*Український науково-дослідний інститут соціальної і судової психіатрії
та наркології Міністерства охорони здоров'я України*

Н. Ю. Васильєва
здобувач вченого ступеню кандидата медичних наук,
заступник директора з експертної роботи

Київський міський центр судово-психіатричної експертизи

ЧИННИКИ РИЗИКУ ТА СТРУКТУРА КРИМІНАЛЬНОЇ АГРЕСІЇ ЖІНОК

У статті на підставі аналізу повного обсягу (суцільної вибірки) випадків проведення стаціонарних судово-психіатричних експертиз виявлено біологічні, соціально-демографічні, психологічні, психопатологічні чинники ризику та продемонстровано структуру кримінальної агресії жінок, які скоїли злочини проти життя та здоров'я особи.

Витоки всіх проявів насильства слід шукати не тільки в соціальному середовищі, але й в індивідуальній психології людей, у суб'єктивному світі особистості [1, 2]. Особистість жінки, яка скоїла злочин, представляє собою певну сукупність соціально-демогра-

фічних, соціально-психологічних, психофізіологічних та правових властивостей, ознак, зв'язків, відносин, які характеризують її та впливають на злочинну поведінку [3].

Певні психологічні особливості жінки можуть зіграти провідну роль у виборі злочинного способу задоволення потреб або вирішення конфлікту (егоїстична, корислива спрямованість особистості, небажання працювати, неповага до людського життя і людської гідності, сексуальна розбещеність тощо), інші — тільки сприяють скоєнню злочину за наявності зовнішньої несприятливої ситуації (слабовілля, легковажність, хвороблива самолюбність, емоційна збудливість, недобррозичливе відношення до людей, боягузтво та ін.) [4, 5].

Динаміка психічних розладів у жінок пов'язана з патогенною роллю біологічних періодів жінок, особливо декомпенсуючим впливом післяпологового і клімактеричного періодів, коли спостерігається висока сприйнятливість до несприятливих психогенних чинників. Кількість психічних відхилень збільшується з віком.

Аналіз літературних даних показує, що психічні порушення у жінок, які скоїли вбивства, виявляються значно частіше, ніж у чоловіків. В багатьох країнах значно більше звинувачених жінок, ніж чоловіків, є об'єктом судово-психіатричної оцінки. Якщо для чоловіків, що направляються на експертизу, характерним є кримінальний анамнез, то для жінок — психіатричний [6].

В практиці судової психіатрії аналіз клінічного чинника того чи іншого психічного розладу має вирішальне значення у формуванні експертного рішення СПЕ.

На тлі самотності (вдівство, розпад сім'ї, втрати близьких) у жінок часто розвивається алкогольна залежність. Одиноких жінок, страждаючих на алкоголізм, у 3 рази більше, ніж чоловіків. Жінки занурюються у стресові обставини та шукають негайного їх вирішення, виходу з психотравмуючої ситуації, підтримки і співчуття. За їх відсутності, жінки починають вживати алкогольні напої, що на початкових етапах вживання швидко приносить полегшення, дає відчуття ейфорії [7].

Метою дослідження є вивчення чинників ризику та структури кримінальної агресії жінок.

Проведене дослідження ґрунтується на основі аналізу повного обсягу (суцільної вибірки) випадків проведення стаціонарних СПЕ жінкам в Київському міському центрі судово-психіатричної експертизи упродовж десяти років (2002–2011 рр.), які були розподілені на дві гру-

пи: основну (група А), у яку ввійшли 122 підекспертні, звинувачувані у скоєнні суспільно-небезпечних діянь (СНД) проти життя та здоров'я особи (ст.115–119, 121–128 КК України), та групу порівняння (група Б) — 181 підекспертна, звинувачувана у скоєнні СНД, передбачених іншими статтями КК України. Збір інформації проводився шляхом викопіювання даних з різних офіційних документів: медичних карт стаціонарного хворого, матеріалів кримінальної справи, актів СПЕ в спеціально розроблену карту обстеження, яка містить загальні відомості про підекспертну та експертизу, анамнестичні, соціально-демографічні, клінічні та індивідуально-психологічні особливості жінок, дані про особу потерпілого, кримінал та посткримінальну ситуацію, поведінку підекспертної в період проведення СПЕ.

Для досягнення поставленої в дослідженні мети використовувались наступні методи дослідження: анамнестичний, клініко-психопатологічний, соціально-демографічний, експериментально-психологічний, метод експертного дослідження документації, судово-психіатричного аналізу генезу СНД, статистичний.

При порівнянні груп спостереження за допомогою t-коефіцієнту достовірності було прийнято, що $p1$ — це інтервал достовірності при порівнянні групи А з групою Б. Якщо $p > 0,05$, перевага вважалася недостовірною і значення p не відмічалось.

Розподіл підекспертних за віком

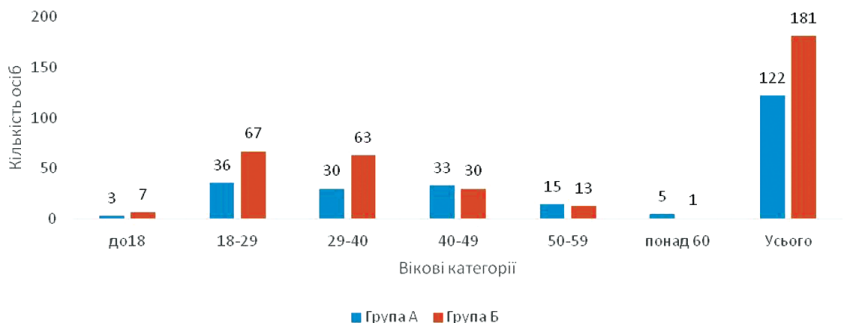

Рис. 1 Розподіл підекспертних за віком

Дослідження виявило достовірну перевагу ($p1 < 0,01$) кількості підекспертних у групі А віком 40–49 років — 27,1% (33 випадки) та понад 60 років — 4,1% (5 випадків) в порівнянні з групою Б — 16,6% (30 випадків) та 0,6% (1 випадок) відповідно. Виявлено статистично досто-

вірну перевагу ($p < 0,02$) досліджених віком 29–40 років в групі Б — 34,8% (63 випадки) в порівнянні з групою А — 24,6% (30 випадків).

Розподіл підекспертних за рівнем освіти

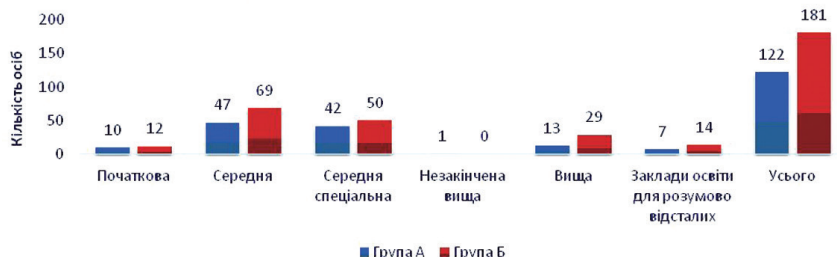

Рис. 2 Розподіл підекспертних за рівнем освіти

Виявлено, що серед підекспертних переважали особи із середньою освітою 38,3% (116 випадків), на другому місці за кількістю — особи із середньою спеціальною освітою 30,4% (92 випадки), на третьому — особи з вищою освітою 13,9% (42 випадки). Достовірних розбіжностей між підекспертними обох груп за рівнем освіти виявлено не було.

Розподіл підекспертних за сімейним станом

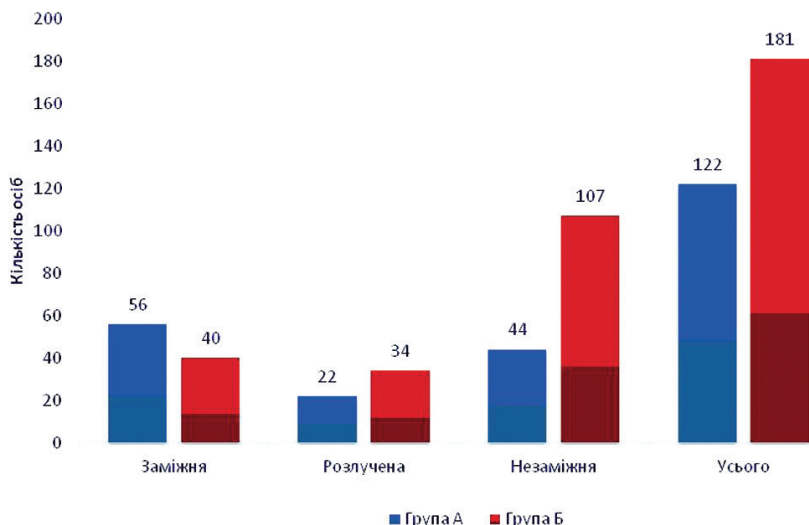

Рис. 3 Розподіл підекспертних за сімейним станом

У групі А в 45,9% (56 випадків) достовірно ($p1 < 0,001$) в порівнянні з групою Б — 22,1% (40 випадків) переважали заміжні підекспертні. В свою чергу, у групі Б у 59,1% (107 випадків) достовірно ($p1 < 0,001$) в порівнянні з групою А — 36,1% (44 випадки) переважали незаміжні особи.

Рис. 4 Розподіл підекспертних за відношенням до праці

З аналізу вищенаведених даних вбачається, що серед дослідженого контингенту непрацюючі особи складають 53,8% (163 випадки), працюючих підекспертних 31% (94 випадки), інвалідів 11,9% (36 випадків), осіб, що навчаються 1,3% (4 випадки). Пенсіонери були тільки серед підекспертних групи А.

Рис. 5 Розподіл підекспертних за наявністю антисоціальної поведінки

У групі Б в 14,4% (26 випадків) достовірно ($p < 0,04$) в порівнянні з групою А — 8,2% (10 випадків) переважали підекспертні інваліди.

Розподіл підекспертних за наявністю антисоціальної поведінки до скоєного СНД свідчить, що в 58,1% (176 випадків) у досліджених осіб обох груп її, як такої, не було; у 35,3% підекспертних (107 випадків) антисоціальна поведінка до скоєного СНД спостерігалась епізодично, а в 6,6% (20 випадків) — систематично.

В групі Б достовірно ($p < 0,02$) переважали підекспертні з систематичною антисоціальною поведінкою — 8,8% (16 випадків).

Дослідження показало, що у жінок, які скоїли злочини проти членів своєї сім'ї здійснення агресивних актів реалізувало їх високу базову агресивність як особистісну рису або мотиваційну тенденцію, пов'язану з характером психопатологічного розладу. Глибина особистісних розладів і вираженість агресивних тенденцій цих жінок значно вищі, що припускає більш високу криміногенність та прогностично несприятливий перебіг наявних у них психічних розладів.

В практиці судової психіатрії аналіз клінічного чинника того чи іншого психічного розладу має вирішальне значення у формуванні експертного рішення СПЕ.

Розподіл підекспертних за наявністю психічної патології

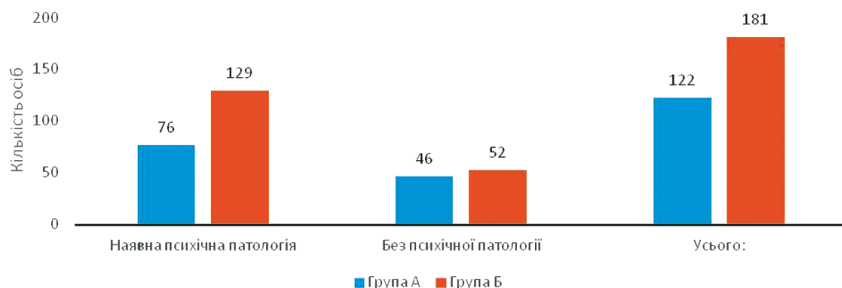

Рис. 6 Розподіл підекспертних за наявністю психічної патології

Серед осіб із психічною патологією в групі А в 11,5% (14 випадків) достовірно ($p < 0,001$) в порівнянні з групою Б 3,3% (6 випадків) переважали підекспертні із психічними та поведінковими розладами внаслідок вживання алкоголю, тоді як у групі Б у 12,1% (22 випадки) достовірно ($p < 0,001$) в порівнянні з групою — А 2,5% (3 випадки)

переважали особи з психічними та поведінковими розладами внаслідок вживання наркотичних та інших психоактивних речовин.

В процесі дослідження нами проаналізована структура жіночої злочинності.

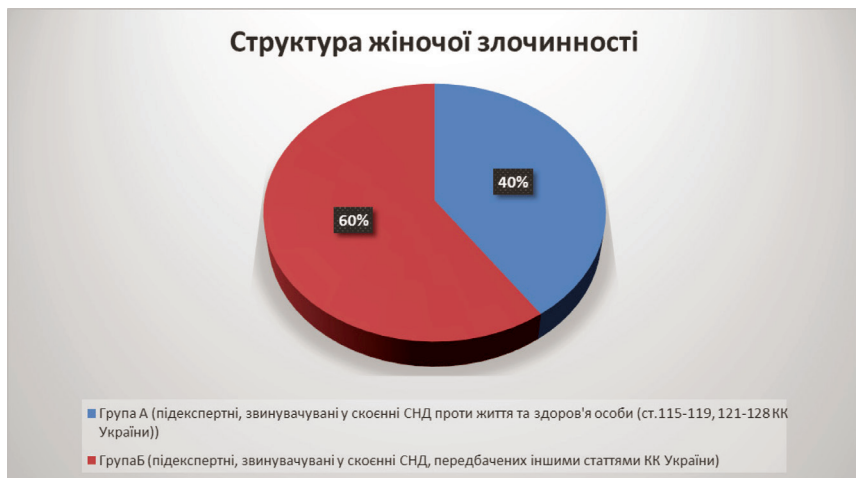

Рис. 7 Структура жіночої злочинності серед досліджених підекспертних

РОЗПОДІЛ ПІДЕКСПЕРТНИХ ГРУПИ А ЗА ХАРАКТЕРОМ СКОЄНИХ СНД ЗГІДНО СТАТЕЙ КК УКРАЇНИ

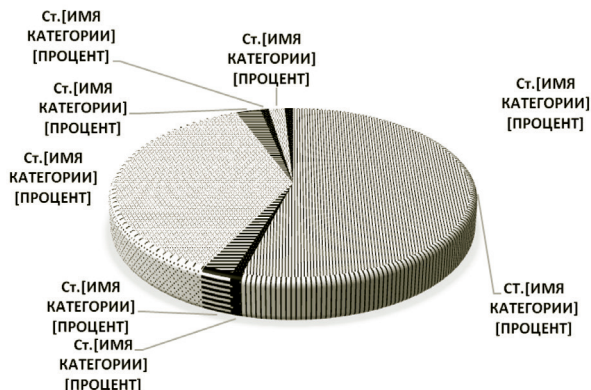

Рис. 8 Розподіл підекспертних групи А за характером скоєного суспільно-небезпечного діяння[8].

Дослідження підтверджує, що поведінка жінок, які здійснюють суспільно-небезпечні дії, характеризується особливою зухвалістю і жорстокістю, що йде урозріз з традиційним розумінням гендерних відмінностей.

Нами встановлено, що у 42,6% (52 випадки) провокуючим агресію фактором з боку потерпілого була вербальна образа, у 10,7% (13 випадків) — фізичні знущання; їх поєднання спостерігалось у 9,8% (12 випадків). Провокуючий фактор був відсутній у 32,8% (40 випадків).

Рис. 9 Спрямованість агресії підекспертних

Більшість насильницьких злочинів, що здійснюються жінками, відносяться до сімейної сфери, на відміну від публічної/суспільної сфери, де за кількістю насильницьких злочинів лідирують чоловіки. Так, серед насильницьких злочинів, які вчиняють жінки, значна частина припадає на подружні вбивства [9]. Цей факт підтверджено у нашому дослідженні (рис. 9).

Загальновідомо, що стан сп'яніння підвищує емоційність сприйняття подій та імпульсивність реагування на них, тому найбільш тяжкі та агресивні СНД жінки здійснювали безпосередньо після вживання алкоголю та інших психоактивних речовин. Дані про наявність стану сп'яніння у підекспертних та їх жертв у період суспільно-небезпечного діяння наведені на рисунку 10.

НАЯВНІСТЬ СТАНУ СП'ЯНІННЯ У ПІДЕКСПЕРТНИХ ТА ЇХ ЖЕРТВ НА ПЕРІОД СНД

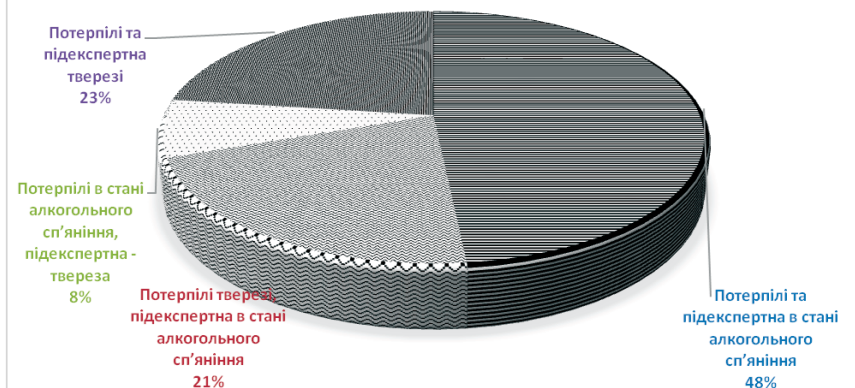

Рис. 10 Наявність стану сп'яніння у підекспертних та їх жертв у період суспільно-небезпечного діяння

Вражає той факт, що майже в 70% випадків підекспертні під час скоєння СНД перебували у стані алкогольного сп'яніння.

Висновки

В результаті аналізу впливу факторів ризику на формування агресивної кримінальної поведінки жінок та вивчення структури скоєних ними злочинів проти життя та здоров'я особи можна зробити наступні висновки.

1. Особлива криміногенність у жінок пов'язана з ендокринно-фізіологічними особливостями, притаманними деяким віковим групам.
2. Прямой кореляційної залежності між рівнем освіти і характером скоєного СНД немає, однак рівень освіти впливає на правосвідомість, формування світоглядних поглядів, здатність вибору того чи іншого варіанту поведінки.
3. Більшість насильницьких злочинів, що здійснюються жінками, відносяться до сімейної сфери. Дослідження виявило, що серед насильницьких злочинів, які вчиняють жінки, значна частина припадає на подружні вбивства.

4. Найбільш значущою є роль психопатологічного фактору в здійсненні агресивних дій особами з важкими психічними розладами, проте і менш важкі психічні порушення (які не виключають осудності, якщо мова йде про кримінальну агресію) так або інакше, відображаються в агресивній поведінці, хоча при цьому зберігається значна роль особистісних, індивідуально-психологічних механізмів регуляції.

5. Особливості біологічної природи жінок обумовлюють специфіку їх соціальних ролей, які істотно впливають на поведінку жінок, у тому числі злочинну.

6. У структурі жіночої злочинності спостерігається стрімкий ріст та значна питома вага кількості тяжких та особливо тяжких злочинів проти життя та здоров'я особи, скоєних жінками.

7. Найбільш тяжкі та агресивні СНД скоювали жінки на тлі зловживання алкоголем.

Список використаних джерел

1. *Goetz A. T.* The evolutionary psychology of violence / *A. T. Goetz* // *Psicothema*. — 2010. — Vol. 22, № 1. — P. 15–21.
2. *Silver E.* Understanding the relationship between mental disorder and violence: the need for a criminological perspective / *E. Silver* // *Law Hum. Behav.* — 2006. — Vol. 30, № 6. — P. 685–706.
3. *Шевченко Л. О.* До питання про типологію жінок, які скоїли злочини проти життя та здоров'я особи / *Л. О. Шевченко* // *Право і безпека*. — 2004. — № 2. — С. 224–228.
4. *Шеслер А. В.* Криминологическая характеристика и профилактика женской преступности : учеб. пособие / *А. В. Шеслер, Т. А. Смолина*. — Тюмень: Тюмен. юрид. ин-т МВД России, 2008. — 94 с.
5. *Стасенко О. В.* Преступное поведение: гендерный анализ / *О. В. Стасенко* // *Женщина в российском обществе*. — 2009. — № 1. — С. 57–63.
6. *Yourstone J.* Women who kill: a comparison of the psychosocial background of female and male perpetrators / *J. Yourstone, T. Lindholm, M. Kristiansson* // *Int. J. Law Psychiatry*. — 2008. — Vol. 31, № 4. — P. 374–383.
7. *Шляхов И. Н.* Личностные особенности женщин с тревожно-депрессивными расстройствами, коморбидными с алкогольной зависимостью / *И. Н. Шляхов* // *Мед. психология*. — 2009. — № 1. — С. 67–71.
8. *Кримінальний кодекс України*: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 11 квітня 2012 року: (офіц. текст). — К.: ПАЛИВОДА А.В., 2012. — 216 с.
9. *Капинус О. С.* Убийства: мотивы и цели / *О. С. Капинус*. — М.: ИМПЭ-ПАБЛИШ, 2004. — 310 с.

ФАКТОРЫ РИСКА И СТРУКТУРА КРИМИНАЛЬНОЙ АГРЕССИИ ЖЕНЩИН

*А. А. Ревенок
Н. Ю. Васильева*

В связи с тем, что на сегодняшний день в структуре женской преступности наблюдается стремительный рост и значительный удельный вес количества особо тяжких преступлений, направленных против жизни и здоровья личности целью нашего исследования было изучение факторов риска и структуры криминальной агрессии женщин. В статье представлены результаты исследования 303 женщин, которые проходили стационарную судебно-психиатрическую экспертизу в Киевском городском центре судебно-психиатрической экспертизы на протяжении десяти лет (2002–2011 гг.). Выявлена и продемонстрирована роль биологического, социально-демографического, психологического и психопатологического факторов в формировании агрессивного поведения женщин, а также изучена структура общественно-опасных деяний, направленных против жизни и здоровья личности. Поведение женщин, которые осуществляют общественно-опасные действия, характеризуется особой дерзостью и жестокостью, что идет вразрез с традиционным пониманием гендерных различий. Особенности биологической природы женщин определяют специфику их социальных ролей, которые существенно влияют на поведение женщины, в том числе, преступное. Установлено, что особая криминогенность у женщин связана с эндокринно-физиологическими особенностями, присущими определенным возрастным группам. Отмечено, что большинство насильственных преступлений, совершаемых женщинами относятся к семейной сфере, подавляющая часть которых приходится на супружеские убийства. Наиболее значимой является роль психопатологического фактора в совершении агрессивных действий лицами с тяжелыми психическими расстройствами, однако и менее тяжелые психические нарушения (которые не исключают вменяемости, если речь идет об уголовной агрессии) так или иначе, отражаются в агрессивном поведении, хотя при этом сохраняется значительная роль личностных, индивидуально-психологических механизмов регуляции. Также в исследовании выявлено, что состояние опьянения повышает эмоциональность восприятия событий и импульсивность реагирования на них, поэтому наиболее тяжкие и агрессивные общественно опасные действия женщины совершали непосредственно после употребления алкоголя и других психоактивных веществ. Авторы надеются, что данная работа поможет внедрению профилактических мер направленных на предотвращение общественно опасных действий против жизни и здоровья личности, совершаемых женщинами.

RISK FACTORS AND STRUCTURE CRIMINAL AGGRESSION WOMEN

A.A. Revenok

N.Y. Vasilyeva

Due to the fact that today in the structure of female crime has seen a rapid growth and a significant proportion of the number of especially grave crimes against life and health of the individual purpose of our study was to investigate the risk factors and the structure of criminal aggression women. The article presents the results of the study 303 women who were inpatient forensic psychiatric examination in the Kiev city center forensic psychiatric examination for ten years (2002 — 2011.). Revealed and demonstrated the role of biological, socio-demographic, psychological and psychopathological factors in the formation of aggressive behavior of women, as well as study the structure of socially dangerous acts directed against life and health of the individual. The behavior of women who carry out socially dangerous acts, characterized by a particular audacity and cruelty that is contrary to the traditional understanding of gender differences. Features of the biological nature of women determine the specificity of their social roles, which significantly affect the behavior of women, including criminal. It is established that the specific criminality among women is associated with endocrine and physiological characteristics inherent in certain age groups. It is noted that most of the violent crimes committed by women are the family sphere, most of which falls on marital murder. The most significant is the role of psychopathological factor in the commission of acts of aggression by persons with severe mental disorders, but less severe mental disorders (which do not exclude sanity, if we are talking about criminal aggression) somehow reflected in aggressive behavior, although it retained a significant role personal, individual psychological mechanisms of regulation. Also, the study revealed that drunkenness increases the emotional perception of the events and impulsiveness to respond to them, so the most serious and aggressive socially dangerous acts committed women immediately after alcohol and other psychoactive substances. The authors hope that this work will help the implementation of preventive measures aimed at preventing socially dangerous acts against life and health of the person, made by women.

УДК 343.98

В. Н. Чисников
кандидат юридических наук, доцент,
ведущий научный сотрудник

*Государственный научно-исследовательский
экспертно-криминалистический центр МВД Украины*

**С. М. ПОТАПОВ — ПЕРВЫЙ УПРАВЛЯЮЩИЙ
КАБИНЕТОМ НАУЧНО-СУДЕБНОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ
ПРИ ПРОКУРОРЕ КИЕВСКОЙ СУДЕБНОЙ ПАЛАТЫ**

Рассматривается жизненный путь и научная деятельность Сергея Михайловича Потапова (1873–1957 гг.) — первого управляющего Кабинетом научно-судебной экспертизы при прокуроре Киевской судебной палаты, возглавлявшего данное учреждение с января 1914 г. по октябрь 1919 г. Главное внимание уделено именно этому периоду его деятельности. Среди источников имеются малоизвестные литературные и архивные материалы.

Сергей Михайлович Потапов занимает одно из ведущих мест в плеяде пионеров советской криминалистики. Как справедливо отмечает профессор И.Ф. Крылов, с его именем связано создание теории криминалистической идентификации, развитие в Советской Союзе судебной фотографии, разработка криминалистических учетов и многих других базовых вопросов теории и практики отечественной криминалистики [1, с. 196].

В научной литературе жизненный путь и творческую деятельность С. М. Потапова исследовали такие ученые, как В.В. Ануфриев, Р.С. Белкин, И.Ф. Крылов, А.И. Миронов и др. Однако в работах указанных авторов освещался, главным образом, советский период деятельности ученого. Поэтому цель данной статьи исследовать более подробно период пребывания С. М. Потапова на посту управляющего Кабинетом научно-судебной экспертизы при прокуроре Киевской судебной палаты с января 1914 г. по октябрь 1919 г.

Родился Сергей Михайлович 29 (17) сентября 1873 года в селе Ляхово Духовщинского уезда Смоленской губернии в семье надворного советника — служащего губернской канцелярии. Окончив с отличием в 1891 году смоленскую гимназию, юноша поступил на юридический факультет Московского университета. Овладев юридическими науками, С. М. Потапов в течение года продолжал учебу на филологическом факультете того же университета, изучая психологию, логику и историю, которые не преподавались на юридическом факультете, но, по его разумению, были необходимы юристу. В 1896 году он успешно сдал государственные экзамены и получил диплом юриста первой степени [2, с. 82].

После окончания университета С. М. Потапов четыре года состоял кандидатом на судебные должности, исполняя обязанности помощника секретаря уголовного и гражданского отделений Новгородского окружного суда. После окончания кандидатского стажа был назначен исполняющим должность судебного следователя. В 1903 году его переводят на такую же должность в Петербургском окружном суде, где он проработал почти десять лет [1, с. 196].

Следственная работа убедила Сергея Михайловича в том, что успеха в раскрытии преступлений можно достигнуть лишь тогда, когда опыт дополняется знанием приемов и методов следствия, когда используются научные достижения естественных и технических наук. В этот период времени С. М. Потапов, наряду с расследованием уголовных дел, работает над монографией, посвященной проблемам общей теории права [3]. Первая часть книги была издана автором на собственные средства, однако на издание второй части монографии денег не хватило, поэтому работа осталась незаконченной.

Интерес судебного следователя Потапова к научным методам расследования преступлений был замечен его непосредственным начальством и потому не случайно летом 1911 года Сергея Михайловича включили в группу судебных чиновников Министерства юстиции

для командировки в г. Лозанну. Позднее в одной из своих автобиографий профессор Потапов писал: «...В 1911 и 1912 годах состоял в командировке в г. Лозанне (Швейцария) и Париже (Франция) для изучения научной экспертизы, необходимой для производства дознания, розыска и следствия, прослушав курс лекций профессора Рейсса, ведя практические занятия в его лаборатории и ознакомившись с организацией и работами бюро идентификации Бертильона» [4, с. 251].

Возвратившись из заграничной командировки, Сергей Николаевич по рекомендации профессора С. Н. Трегубова в течение 1911–1912 учебного года читал лекции и проводил практические занятия по уголовной технике в Императорском училище правоведения и Александровской военно-юридической академии. В то же время он сам занимался на курсах научной фотографии при Пятом отделе Русского технического общества.

В начале 1912 года, когда было принято решение об открытии первого в России Кабинета научно-судебной экспертизы при прокуратуре С.-Петербургской судебной палаты, С. М. Потапову предложили должность помощника управляющего кабинетом. Вместе с Н.А. Поповым (будущим управляющим) его снова командировали в Лозанну, к профессору Р.А. Рейссу, который дал согласие «специально заняться с лицами, предназначенными к замещению должностей во вновь учреждаемом кабинете, для всестороннего изучения судебно-технической экспертизы в его институте научной полиции». [5, с. 15].

Готовясь к работе в кабинете научно-судебных экспертиз, Сергей Михайлович тщательно изучал труды Е.Ф. Буринского по судебной экспертизе документов, знакомился с точками зрения ведущих ученых-процессуалистов, касающихся статуса судебного эксперта и т.д.

После вступления в должность помощника управляющего, С. М. Потапов принимал активное участие в подготовке научных кадров для открывающихся кабинетов научно-судебной экспертизы в Москве, Киеве и Одессе, читая лекции и проводя практические занятия на курсах, организованных при С.-Петербургском КНСЭ.

В январе 1914 года С. М. Потапов получил назначение на должность управляющего кабинетом научно-судебной экспертизы при прокуратуре Киевской судебной палаты. Газета «Киевские ведомости» сообщала своим читателям, что «Высочайшим приказом по гражданскому ведомству от 1 января 1914 года, за № 1. НАЗНАЧЕНЫ: помощник управляющего кабинетом научно-судебной экспертизы при

УПРАВЛЯЮЩІЙ
КАБИНЕТОМЪ
Научно-Судебной Экспертизы
при Прокурорѣ
КІЕВСКОЙ СУДЕБНОЙ ПАЛАТЫ.

-----♦-----

1 июля, 9 " дня 1914 г.

№ 159.

-----♦-----

КІЕВЪ,
Зданіе Присутственныхъ мѣстъ.

-----♦-----

Угловой штамп
управляющего Киевским
кабинетом
научно-судебной экспертизы

2 февраля в Киеве состоялось торжественное открытие кабинета научно-судебной экспертизы, на котором

После этого министр осмотрел помещения кабинета, которые располагались на самом верхнем этаже судебной палаты и занимали 12 комнат. Восемь комнат были предназначены для проведения исследований (лаборатории), три — для управляющего и его помощников и одна — для канцелярии. Во время осмотра управляющий кабинетом С. М. Потапов демонстрировал министру, духовным лицам и

другим приглашенным возможности некоторых технических приборов. Так, например, он продемонстрировал волос кролика, который с помощью специального аппарата можно увеличить и, таким образом, определить его принадлежность. При этом Сергей Михайлович заметил, что пока прибор дает возможность определить только видовую принадлежность, но он уверен, что вскоре наука найдет и признаки, которые позволят устанавливать принадлежность волоса индивидууму.

С. М. Потапов также рассказал присутствующим об исследованиях, связанных с применением ультрафиолетовых лучей, которые сами по себе являются бесцветными, но вызывают свет в других приводимых в соприкосновение с ними предметах. При этом управляющий кабинетом пояснил, что каждый предмет имеет свой особый цвет, который находится в предмете, так сказать, в скрытом состоянии и начинает светиться под влиянием ультрафиолетовых лучей. «Это открытие, — отмечал он, — имеет величайшее значение для правосудия, так как открывает присутствие разных элементов в том их состоянии и даже тогда, когда кажется они исчезли навсегда или не оставили о себе никаких следов». В подтверждение своих слов Сергей Михайлович продемонстрировал опыты «над подписями и вообще, так сказать, отображенными когда бы то ни было чернилами» [8].

Вскоре к кабинету был прикомандирован приват-доцент Киевского университета по кафедре химии А.П. Семенов. Кроме того, в штат кабинета включили троих судебных фотографов, которых рекомендовал известный петербургский эксперт судебной фотографии А.А. Поповицкий «...из числа прошедших его школу лучших учеников» [7, с. 483]. а также секретаря — машинистку и переводчицу.

Согласно внутреннему распределению экспертных обязанностей, на управляющего кабинетом С. М. Потапова и приват-доцента В.И. Фаворского было возложено исследование документов, на доктора Н.Н. Туфанова — исследование вещественных доказательств со следами крови, спермы и других следов, волос, пыли, волокнистых веществ, и в отдельных случаях писем душевнобольных, а на приват-доцента А.П. Семенова — проведение химических анализов [7, с. 483].

Возглавляемый С. М. Потаповым кабинет научно-судебной экспертизы обслуживал Киевскую, Харьковскую и Варшавскую судебные палаты. За первый год его деятельности в кабинет посту-

пили исследования по 220 уголовным и 34 гражданским делам. Из них были даны заключения экспертов по 201 уголовному и 15 гражданским делам. Подавляющее большинство заключений относились к исследованию документов — 240, по которым производились фотографические, микроскопические, химические и микрохимические исследования. Значительное количество экспертиз касалось исследований орудий взлома, материалов для поджога, земли, глины, пепла, пыли, сгоревших документов, тканей, кусочков дерева, одежды с пулевыми отверстиями и пр. — 83, исследований предметов со следами крови, спермы и других пятен — 67, волос — 56. Дактилоскопических экспертиз было произведено — 33. «В приведенный перечень, — как указывалось в отчете, — не включены обширные категории предметов, подвергавшихся исследованиям в качестве материалов для сравнения. Помимо этих последних, Кабинетом исследовались и другие объекты в целях постановки разного рода опытов сравнительных и проверочных, а также с целью усовершенствования существующих и разработки новых приемов» [9, с. 325–326].

В течение последующих трех лет Киевским КНСЭ было произведено 503 экспертных исследований: в 1915 г. — 240, в 1916 г. — 123 и в 1917 г. — 140. Снижение количества экспертиз за последние два года объяснялось тем, что в конце 1915 года в условиях военного времени часть наиболее ценных приборов кабинета пришлось отправить в Харьков. Принимая во внимание эти обстоятельства, Министерство юстиции издало распоряжение, согласно которому Киевскому кабинету запрещалось проводить экспертизы по делам, кроме тех, которые можно было провести без эвакуированного имущества [10].

В июле 1915 года Сергей Михайлович принял участие в работе 1-го съезда управляющих кабинетами научно-судебной экспертизы, который проходил в С.-Петербурге. В своем докладе «О наиболее существенных признаках почерка при сравнительном исследовании» ученый утверждал, что Киевскому КНСЭ «пришлось не только подвергнуть критической оценке уже существующие ранее способы сравнения почерков, но и остановиться на изыскании новых путей для установления наибольшей достоверности своих выводов». Большим шагом вперед, по мнению С. М. Потапова, явилось изучение почерка, как суммы приводящих и отводящих движений. Этот принцип, основанный на бесспорной зависимости письма от индивидуальных движущих функций данного лица, открыл в перспективе возможность

призводить измерения почерков, классифицировать их на разряды и добывать, таким образом, для конечных выводов объективный, доступный проверке материал. В конце своего доклада Сергей Михайлович делал вывод, что наиболее существенными признаками почерка при сравнительном исследовании являются «соотношения между штрихами в их одинаковых комбинациях, и что сами по себе штрихи, как результаты комбинированных движений, приобретают существенно важное значение лишь тогда, когда они выражают собою механически повторяемые *привычки письма*» [11, с. 360 об.-361 об.]. В журнале заседаний съезда отмечалось, что выслушав доклад управляющего Киевским кабинетом научно-судебной экспертизы, Съезд не мог не отметить весьма ценного значения работы С. М. Потапова в области исследования почерков» (11, с. 361 об.).

В следующем году С. М. Потапов подготовил и опубликовал свою первую научную работу по криминалистике, посвященную защите документов [12].

Заметим, что по инициативе С. М. Потапова в руководимом им учреждении силами сотрудников была создана библиотека, насчитывающая около ста изданий, касающихся методов научно-судебных исследований. Кроме того, кабинетом выписывался ряд отечественных и зарубежных журналов по научной фотографии, криминальной антропологии, криминалистике и пр.

Киевским кабинетом научно-судебной экспертизы Сергей Михайлович руководил до октября 1919 года. а после занятия Киева белогвардейцами «...самовольно прекратил работу в Кабинете и покинул Киев» [7, с. 484]. Отвечая позже в анкете на вопрос: «В чем выразилось Ваше участие в Февральской и Октябрьской революциях?» С. М. Потапов отвечал: «В труде и сохранении научного народного достояния». [1, с. 197].

Переехав в Одессу, С. М. Потапов сначала занимал должность старшего техника в Одесском кабинете научно-судебной экспертизы, а затем работал представителем службы контроля в Южном округе путей сообщения. В сентябре 1922 года его пригласили на работу в органы внутренних дел в качестве начальника экспертного подотдела научно-технического отдела (НТО) управления уголовного розыска НКВД РСФСР, а спустя год он уже возглавил НТО, которым руководил более десяти лет. После ухода на пенсию в 1934 году С. М. Потапов работал научным сотрудником в Институте по изучению преступника и преступности, принимал участие в организации

там криминалистической лаборатории. В 1938 году эта лаборатория была передана в ведение Института права АН СССР, а С. М. Потапов был назначен ее заведующим. В том же году ему за достижения в науке было присвоено ученое звание профессора, а 2 апреля 1949 года присуждена ученая степень доктора юридических наук без защиты диссертации.

В конце января 1946 года профессор С. М. Потапов принял участие в 3-й Всесоюзной конференции научных сотрудников, преподавателей и лаборантов по криминалистике, проходившей в Центральной криминалистической лаборатории НКЮ СССР при Московском государственном юридическом институте. В своем научном докладе «Организация и первый период истории Киевского института научно-судебной экспертизы» ученый раскрыл предпосылки создания в России Кабинетов научно-судебной экспертизы, отметил инициативную роль в этом процессе профессора С. Н. Трегубова. Докладчик основное внимание уделил вопросам организации Киевского кабинета НСЭ в 1914–1919 годах, а так же деятельности его сотрудников В.И. Фаворского, доктора Н.Н.Туфанова и А.П. Семенцова.

Тезисы (копия) этого доклада ученого представляют интерес для нашего исследования. Поэтому будет уместным, принимая во внимание, что для многих специалистов этот документ малоизвестен, привести его почти полностью:

«ОРГАНИЗАЦИЯ И ПЕРВЫЙ ПЕРИОД ИСТОРИИ КИЕВСКОГО ИНСТИТУТА НАУЧНО-СУДЕБНОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ: ТЕЗИСЫ ДОКЛАДА

1. Главной предпосылкой из числа обусловленных сведений в России учреждений научно-судебной экспертизы была общественная инициатива, проявленная во многих статьях и докладах конца 90-х и начала 900-х годов с указаниями на потребность и важность применения научных методов в раскрытии преступлений.

Большое влияние в этом отношении оказало знакомство с заграничной криминалистической литературой и произведениями Конан-Дойля и Шерлока Холмса.

2. Осуществление означенной инициативы выпало на долю проф. С. Н. Трегубова, бывшего юрисконсультом Министерства юстиции и преподавателем уголовного процесса.

По его проектам и были учреждены в законодательном порядке Кабинеты научно-судебной экспертизы, в том числе Киевский, выросший при Советской Власти и прекрасно поставленный и плодотворно работающий Институт.

3. Образцом, предопределившим организацию и деятельность Кабинетов, как первичных учреждений современных институтов научно-судебной экспертизы, послужило устройство в городе Лозанне криминалистической лаборатории, находящейся под руководством проф. Р.А. Рейсса и называвшейся в соответствии с французским именованием криминалистики институтом «научной полиции».

По ознакомлении с ним летом 1910 года Трегубов сделал доклад в собрании следственных и судебных работников о необходимости подобного рода учреждений для устранения недостатков следствия.

4. Попытка подготовить кадры для будущих кабинетов научно-судебной экспертизы выразилась в командировании на три летних месяца в город Лозанну 16 лиц судебного ведомства для выслушания полного курса лекций проф. Рейсса и ознакомления в Париже со «службой судебной идентификации» Бертильона

Однако из всех командированных лиц лишь двое согласились посвятить себя научно-судебной работе.

5. Опыт указанной командировки показал неосуществимость превращения юристов в исследователей методами естественных наук без предварительной к этому подготовки.

Из этого стала ясна необходимость включения в состав кабинетов научно-судебной экспертизы лиц с высшим естественно-научным образованием.

6. Обязанность устройства Киевского Кабинета была возложена на бывшего помощника управляющего Петербургским Кабинетом С. М. Потапова с предоставлением ему полной свободы в проявлении инициативы и ее осуществлении.

По составленному им плану и под личным наблюдением за строительными работами помещения Кабинета было приспособлено в сделанной настройке над зданием судебных учреждений, оборудовано, снабжено приборами и укомплектовано личным составом.

7. На должность помощника управляющего Киевским Кабинетом были приглашены высоко квалифицированные научные работники: д-р Туфанов, и приват-доценты Фаворский и Семенцов.

Судебными фотографами были назначены три лица по рекомендации Поповичко из числа прошедших его школу лучших учеников.

На выполнение обязанностей секретаря, машиниста и переводчиц были приняты два лица.

8. Полная организация кабинета, явившейся начальной формой, существующего Киевского института научно-судебной экспертизы была закончена ко дню его открытия 2/15 февраля 1914 года.

Приглашенный на открытие проф. Рейсс, не имея возможности прибыть, прислал сердечно выраженное приветствие /см. фото/.

9. Согласно территориальному распределению границ деятельности Кабинетов, на Киевский было возложено обслуживание следственных и судебных органов трех округов судебных палат.

Потребность в производстве экспертиз весьма быстро оказалась превышающей возможности наличного состава работников Кабинета.

10. По внутреннему распределению экспертных обязанностей, исследование документов лежало на управляющем Кабинетом и пр.-доц. Фаворским; д-р Туфанов исследовал вещественные доказательства на кровь, сперму и другие следы, волосы, пыль, мучнистые и волокнистые вещества и в отдельных случаях письма душевнобольных; на прив.-доц. Семенцове лежало производство химических анализов.

Производившаяся работа отличалась высоким подъемом творческой инициативы и энергии, результаты которых были показаны на съезде управляющих Кабинетами в 1915 году, в журнальных статьях и отчете, напечатанном Трегубовым в журнале Министерства юстиции.

11. Из исследований начального периода деятельности Киевского Кабинета могут быть отмечены: разработка метода цветоделения по способу «Озобром» и применения циматита для установления изменений в содержание документа (Фаворский); применение люминисценции — анализа (Фаворский, Потапов); установление важнейших признаков при исследовании почерка и способов технической защиты документов (Потапов); микро фотографические методы исследования различных видов вещественных доказательств (Туфанов), обнаружение доказательств по делам о поджогах (Семенцов) и др..

12. С захватом Киева немцами Кабинет научно-судебной экспертизы бездействовал, и лишь приходом Советской Власти его деятельность возродилась сразу же, ознаменовавшись успешными результатами экспертизы (подлога чека), благодаря которой похищенная из Главного военно-санитарного управления сумма в 325 тис. руб. была возвращена по принадлежности.

При занятии Киева белогвардейцами осенью 1919 года управляющий Кабинетом Потапов самовольно прекратил работу и покинул Киев.(...). С. ПОТАПОВ» [7, с. 482–484].

В феврале 1951 года криминалистическая лаборатория Института права была передана во Всесоюзный НИИ криминалистики Прокуратуры СССР, где профессор С. М. Потапов продолжал работать до конца своих дней. Скончался он 10 ноября 1957 года в возрасте 84 лет и был похоронен в Москве

Основные труды ученого были написаны в советское время, среди которых: «Судебная фотография. Краткое систематизированное руководство для органов дознания, следствия, суда, прокуратуры, правозаступников и экспертов» (1926); «Словарь жаргона преступников» (1927); «Криминалистика» (1935, 1938 в соавт.), «Судебная фотография. Учебное практическое руководство» (1936), «Принципы криминалистической идентификации» (1940), «Борьба с диверсантами» (1941, в соавт.); «Введение в криминалистику» (1946), «Судебная фотография. Методы фотографических доказательств в следственном и судебном процессе» (1948), «Настольная книга следователя» (1949).

О широком диапазоне научных интересов С. М. Потапова свидетельствуют и его статьи, опубликованные в различных юридических изданиях: Установление личности неопознанных трупов // Рабоче-крестьянская милиция. 1924, № 9; Розыск обвиняемых //Административный Вестник. 1925. № 1; Система графологи-

ческой регистрации // Административный вестник. 1926. № 1; О постановке судебно-лабораторной медицинской экспертизы // Административный Вестник. 1926. № 3; Регистрационный метод раскрытия преступлений по индивидуальным признакам преступных действий // Административный Вестник. 1927. № 7–8;

Научные методы борьбы с преступностью // Административный Вестник. 1927. № 12; Введение словесного портрета как обязательно-го метода уголовно-регистрационной работы // Административный Вестник. 1928. № 3; Принципы криминалистической идентификации // Советское государство и право. 1940. № 1.

Список використаних джерел

1. *Крылов И. Ф.* Избранные труды по криминалистике / *И. Ф. Крылов.* — СПб., 2006. — С. 196-206.
2. *Белкин Р. С.* История отечественной криминалистики / *Р. С. Белкин.* — М.: Изд-во «Норма», 1999.
3. *Потапов С. Н.* Научные основы права / *С. М. Потапов.* — СПб., 1908.
4. *Органы внутренних дел России: в 2 т. / под ред. С. И. Гирько.* — М.: ВНИИ МВД России, 2002. — Т. 2: 1802–2002.
5. *Трегубов С. Н.* Первый кабинет научно-судебной экспертизы в России (История его учреждения и открытие) / *С. Н. Трегубов.* — СПб., 1913.
6. *Киевские ведомости.* — 1914. — № 8, 18 января.
7. *Потапов С. М.* Организация и первый период истории Киевского института научно-судебной экспертизы: тезисы / *С. М. Потапов* // Криміналістичні реєстраційно-довідкові й судово-експертні установи Міністерства внутрішніх справ та Міністерства юстиції Російської імперії (1889-1917 рр.): у 2-х кн. — К.:Х: ДНДІ МВС України, 2013. — Кн. 2 / *М. В. Вербенський, С. І. Гирько, Т. О. Проценко, В. М. Чисніков, Т. А. Плугатар, І. Е. Нікітіна, С. Г. Лаптев.*
8. *Открытие кабинета* научно-судебной экспертизы // Киевская мысль. — 1914. — № 35, 4 февраля.
9. *Краткий очерк* деятельности кабинетов научно-судебной экспертизы в 1914 году // Журнал Министерства юстиции. — 1916. — № 6.
10. *Центральный государственный архив высших органов власти Украины.* — Ф. 2209. — Оп. 1. — Д. 31. — Л. 15.
11. *Съезд при Министерстве Юстиции Управляющих Кабинетами* научно-судебной экспертизы при Прокурорах Петроградской, Московской, Киевской и Одесской судебных палат: журнал заседаний 1-9 июля 1915 года // Российский государственный исторический архив. — Ф.1405. — Оп. 532. — Д.137. *Потапов С. М.* Основания защиты документов / *С. М. Потапов* // Журнал Министерства юстиции. — 1916. — № 6.

**С. М. ПОТАПОВ — ПЕРШИЙ УПРАВЛЯЮЧИЙ КАБІНЕТОМ
НАУКОВО-СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИРЗИ ПРИ ПРОКУРОРІ
КИЇВСЬКОЇ СУДОВОЇ ПАЛАТИ**

В. М. Чисніков

Розглядається життєвий шлях та наукова діяльність Сергія Михайловича Потапова (1873–1957 рр.) — першого управляючого Кабінетом науково-судової експертизи при прокурорі Київської судової палати, який очолював його з січня 1914 р. по жовтень 1919 р. Головну увагу приділяється саме цьому періоду його діяльності. В роботі над статтею були використані малознайомі літературні та архівні матеріали.

**S. M. POTAPOV IS THE FIRST MANAGERS BY CABINET
SCIENTIFICALLY JUDICIAL EKSPERTIRZI AT PUBLIC
PROSECUTOR OF KIEVAN JUDICIAL CHAMBER**

V. M. Chisnikov

We consider the life and scientific work of Sergei Mikhailovich Potapov (1873-1957 gg.) — First control Cabinet of scientific and forensic examination at the Prosecutor of Kyiv Court of Justice, who headed the agency from January 1914 to October 1919 The main attention is paid to this period of his activities. Among the sources are obscure literary and archival materials.

**ВАЛЕНТИН ФРІЦЕВИЧ БЕРЗІН
(1925–2014)**

24 березня 2014 року пішов з життя видатний вчений, досвідчений криміналіст, кандидат юридичних наук, учасник Великої Вітчизняної війни, людина, яка довгий період плідно слугувала розвитку криміналістичної науки та судової експертизи, — Валентин Фріцевич Берзін. Народився Валентин Фріцевич 19 листопада 1925 року в селі Хоцьки Переяслав-Хмельницького району Київської області в родині службовців. Протягом 1932–1941 років навчався в Хоцьковській середній школі.

В 1941 році Валентин Фріцевич вступив до лав Червоної армії. Саме на початку його зрілого життєвого шляху розпочалася Велика Вітчизняна війна, якою він пройшов в складі першого Білоруського фронту. В серпні 1944 був звільнений від військової служби і вже в 1945 році продовжив навчання у десятому класі Ворзельської середньої школи, яку закінчив в 1946 році.

Прагнення до навчання та бажання стати юристом надихнуло Валентина Фріцевича до вступу у вересні 1946 року на юридичний факультет Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченко, який він закінчив у 1951 році та отримав кваліфікацію юриста.

Згодом за направленням Міністерства юстиції УРСР був зарахований на посаду молодшого наукового співробітника до відділу криміналістичних досліджень Київського НДІ судових експертиз. Валентин Фріцевич старанно й вдумливо опонував криміналістичну науку і невдовзі був призначений на посаду старшого наукового співробітника відділу криміналістичних досліджень за напрямком дактилоскопія. Творче та відповідальне ставлення до доручених йому завдань, оволодіння напрямками криміналістичних досліджень, обумовило його призначення спочатку завідуючим відділу криміналістичної ідентифікації особи, а надалі завідуючим лабораторією судово-почеркознавчих досліджень і згодом — заступником

директора інституту з наукової роботи. Одночасно за сумісництвом він був призначений на посаду провідного наукового співробітника лабораторії судово-почеркознавчих досліджень. Обіймаючи вказані посади, Валентин Фріцевич активно продовжував наукову діяльність. Ним було опубліковано ряд наукових статей та продовжені наукові розробки, зокрема наукова тема «Співвідношення процесів встановлення тотожності об'єктів по відображенням та особливостях механізмів (умов) утворення відображення». Упродовж роботи в Київському НДІСЕ В.Ф. Берзін обіймав також посаду Вченого секретаря інституту, був рекомендований для роботи в Державну екзаменаційну комісію юридичного факультету Київського державного університету, де його було обрано головою.

За час роботи в інституті Валентин Фріцевич став одним із найвисококваліфікованиших експертів-криміналістів у галузі судового почеркознавства та дактилоскопії. Ще в 1954 році йому було присвоєно вчене звання «Молодший науковий співробітник», а в 1966 р. — «Старший науковий співробітник» за спеціальністю «Криміналістика і судова експертиза». Одна з цікавих наукових розробок була присвячена дослідженню питань щодо задач експерименту в ідентифікаційних дослідженнях слідів зовнішньої будови об'єктів та місцю експерименту в експертному дослідженні. Цей напрямок досліджень ним було викладено у дисертаційній роботі «Експеримент при проведенні криміналістичних експертиз», яку він захистив у 1964 році. Берзін В.Ф. приділяв велику увагу науковій роботі з вивчення питань теорії та практики криміналістичної експертизи, працював над темою «Логіка експертного дослідження», яка одночасно являлась темою докторської дисертації. Валентин Фріцевич є автором великої кількості наукових публікацій. Всього ним було виконано понад 40 наукових робіт.

Валентин Фріцевич був членом Вченої ради інституту, виступав рецензентом трьох докторських дисертацій, чотирьох кандидатських робіт, складав рецензії на понад тринадцять авторефератів докторських та кандидатських дисертацій, приймав участь у складанні системи ознак почерку, які використовувалися в практиці експертних установ Міністерства юстиції УРСР, приймав участь в методичній роботі інституту, читав лекції для судово-слідчих працівників з підвищенню криміналістичних знань, приймав участь у складанні узагальнень щодо практики призначення експертиз, надавав всебічну допомогу відділенням інституту, організовував стажування молодим

спеціалістам і щедро передавав їм свої знання, був керівником практики та спеціалізації працівників інституту, приймав участь у багатьох науково-практичних семінарах. За високопрофесійну роботу неодноразово нагороджувався адміністрацією інституту Почесними грамотами, мав відзнаки Міністерства юстиції УРСР, за заслуги в період Великої Вітчизняної війни мав державні нагороди. За особливі заслуги у зміцненні законності і правопорядку, захист прав громадян, високий професіоналізм Указом президента України йому було присвоєно Почесне звання «Заслужений юрист України». Міністерством юстиції України він нагороджений нагрудним знаком «За заслуги у розвитку судової експертизи».

Після виходу на пенсію в 1997 році Валентин Фріцевич продовжував працювати в інституті, надаючи науково-методичну і практичну допомогу його співробітникам.

Неможливо не відзначити той факт, що виконуючи таку насичену експертну та науково-методичну роботу, Валентин Фріцевич з 1984 року до останнього свого дня життя був постійним членом редакційної колегії міжвідомчого науково-методичного збірника «Криміналістика и судебная экспертиза».

У 1974 році Берзіним В.Ф. опублікована авторська робота «Логічний аналіз задач та процесу криміналістичного ідентифікаційного дослідження», яка присвячена актуальній та мало розробленій проблемі логічного аналізу підстав задач експертного ідентифікаційного дослідження та вирішення сформульованих ідентифікаційних задач шляхом використання індуктивних та дедуктивних умовиводів. Ця наукова розробка та наведені в ній приклади найбільш типових ідентифікаційних задач та класифікаційних досліджень націлює на розробку логічних бездоганних методик.

Неможливо не відзначити такі моральні якості Валентина Фріцевича, як велику людяність до оточуючих людей, зорієнтовану на його власному світосприйнятті та шанобливому ставленні, поваги до колег, глибока порядність та доброзичливість, що завоювали Берзіну В.Ф. повагу і любов колег та друзів, як до справжнього Інтелігента та Вченого з великої літери.

Валентин Фріцевич був прекрасним у своєму філософському підході до життя, проносив велику гідність і гумор по всьому життю, продовжуючи працювати до останнього дня.

Світла пам'ять про Валентина Фріцевича Берзіна назавжди залишиться у вдячних серцях його учнів та колег.

СОФІЯ АБРАМІВНА ЦІПЕНЮК (1920–2014)

Пішла з життя знаний криміналіст, фахівець у галузі судового почеркознавства, кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник Київського НДІСЕ Міністерства юстиції України Софія Абрамівна Ципенюк.

Народилася Софія Абрамівна 28 жовтня 1920 року в м. Києві в сім'ї службовця. Після закінчення середньої школи у 1939 році вступила до Київського державного університету на юридичний факультет. Навчання у вузі призупинила Велика Вітчизняна війна. З початком війни разом з родиною була евакуйована на Кавказ. У 1942 році продовжила навчання в Свердловському (зараз Єкатеринбург) юридичному інституті, який закінчила в 1944 році. З серпня 1944 року по травень 1948 року працювала прокурором слідчого відділу Свердловської обласної прокуратури.

Повернувшись із родиною до Києва у січня 1949 р., розпочала роботу в Київському НДІСЕ в підрозділі судово-почеркознавчих досліджень. З 1963 р. — старший, а з 1990 року — провідний науковий співробітник. Мала кваліфікацію судового експерта вищого класу.

У 1962 р. захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук «Криміналістичні дослідження рукописних текстів, виконаних з наслідуванням друкованим літерам та спеціальним шрифтам».

С. А. Ципенюк — автор 62 наукових праць (методичних посібників, розділу підручників, статей) з питань дослідження рукописних текстів, зокрема, виконаних зміненним почерком, з наслідуванням друкованим літерам та спеціальними шрифтами, значення судової експертизи в кримінальному і цивільному процесах. До найбільш вагомих її праць належать: «Дослідження рукописних текстів, виконаних з наслідуванням друкованим літерам та спеціальним шрифтам», «Методика ймовірної оцінки збігу ознак при ідентифікаційному дослідженні друкованого почерку», «Друковані та спеціальні шрифти: посібник для експертів-почеркознавців».

Протягом свого життя Софія Абрамівна навчала молодь. Багато її учнів працюють в усіх куточках земної кулі, зокрема в Ізраїлі, Німеччині, Америці та країнах колишнього СНД.

Нагороджена пам'ятними медалями та відзначена Нагрудним знаком Міністерства юстиції України «За заслуги у розвитку судової експертизи».

Софія Абрамівна гідно пройшла життя. В нашій пам'яті вона залишиться не тільки вченим-криміналістом, а й доброзичливим вчителем, наставником, насправді інтелігентною, щирою людиною з великим серцем.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК
статей, опублікованих у міжвідомчому
науково-методичному збірнику
«КРИМИНАЛИСТИКА И СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА»
(1964–2014 рр.)

Бібліографічний покажчик упорядкований за видами експертних досліджень відповідно до розділів збірника.

В межах кожного виду експертиз матеріал викладений в алфавітно-хронологічному порядку. Статті, зміст яких можна віднести до різних розділів покажчика, наведені в кожному з них.

Для зручності у користуванні додається іменний покажчик.

За редакцією О.Г. Рувіна

Укладач: О.В. Юдіна

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Абрамова В. М. Помилки в судово-експертній діяльності: сутність, умови виникнення та види / *В. М. Абрамова, Є. Ю. Свобода* // Вып. 59. — 2014. — С. 72-80.

Аринушкин Г. П. Роль и задачи судебно-экспертных учреждений в профилактике правонарушений / *Г. П. Аринушкин* // Вып. 14. — 1977. — С. 3-10.

Ароцкер Л. Е. Оценка Верховным судом СССР и Верховным судом УССР научной обоснованности заключения эксперта-криминалиста / *Л. Е. Ароцкер* // Вып. 4. — 1967. — С. 179-189.

Ароцкер Л. Е. Об этике судебного эксперта / *Л. Е. Ароцкер* // Вып. 5. — 1968. — С. 135-141.

Ароцкер Л. Е. Организационные и процессуальные вопросы использования электронно-вычислительных машин в экспертной практике / *Л. Е. Ароцкер* // Вып. 6. — 1969. — С. 182-190.

Ароцкер Л. Е. Структура оценочной деятельности эксперта-криминалиста / *Л. Е. Ароцкер* // Вып. 10. — 1973. — С. 148-156.

Ароцкер Л. Е. Проблемы психологии оценочной деятельности судебного эксперта / *Л. Е. Ароцкер* // Вып. 12. — 1976. — С. 63-69.

Ароцкер Л. Е. Роль ведущего эксперта при производстве экспертиз / *Л. Е. Ароцкер* // Вып. 18. — 1979. — С. 32-37.

Ароцкер Л. Е. О «синтетической» форме производства судебных экспертиз / *Л. Е. Ароцкер* // Вып. 20. — 1980. — С. 33-37.

Ароцкер Л. Е. Совершенствование планирования научных исследований в области судебной экспертизы / *Л. Е. Ароцкер* // Вып. 22. — 1981. — С. 14-20.

Бахин В. П. Вопросы оценки криминалистических рекомендаций в процессе их разработки и внедрения / *В. П. Бахин, А. В. Ищенко* // Вып. 25. — 1982. — С. 6-13.

Бахин В. П. Источники информации о потребностях следственной практики / *В. П. Бахин, А. А. Садченко* // Вып. 42. — 1991. — С. 16-22.

Бахин В. П. Понятие и сущность криминалистической рекомендации / *В. П. Бахин, А. В. Ищенко* // Вып. 46. — 1993. — С. 15-23.

Белкин Р. С. Понятие методологий советской криминалистики в свете ленинской теории отражения / *Р. С. Белкин* // Вып. 6. — 1969. — С. 28-35.

Бергер В. Е. К вопросу о комплексной оценке признаков при установлении тождества в судебной экспертизе / *В. Е. Бергер* // Вып. 5. — 1968. — С. 122-124.

Бергер В. Е. Вопросы совершенствования производства комплексных экспертиз и оформления заключений / *В. Е. Бергер, О. В. Филипчук* // Вып. 36. — С. 18-22.

Бергер В. Е. Современное состояние производства комплексных экспертиз в судебно-экспертных учреждениях системы Министерства юстиции СССР / *В. Е. Бергер* // Вып. 19. — 1979. — С. 23-28.

Бергер В. Е. Основные стадии производства комплексных криминалистических и судебно-медицинских экспертиз / *В. Е. Бергер, Ю. Н. Коваленко* // Вып. 22. — 1981. — С. 30-35.

Бергер В. Е. О подготовке экспертов к производству комплексных межведомственных экспертиз / *В. Е. Бергер* // Вып. 35. — 1987. — С. 7-9.

Берзин В. Ф. Некоторые спорные вопросы теории идентификации / *В. Ф. Берзин* // Вып. 6. — 1969. — С. 151-154.

Берзин В. Ф. Логический анализ криминалистических идентификационных задач / *В. Ф. Берзин* // Вып. 9. — 1972. — С. 173-176.

Берзин В. Ф. Логический анализ процесса криминалистического экспертного идентификационного исследования / *В. Ф. Берзин* // Вып. 10. — 1973. — С. 191-194.

Берзин В. Ф. О соотношении суждений возможности и действительности в идентификационных исследованиях / *В. Ф. Берзин* // Вып. 11. — 1975. — С. 155-160.

Берзин В. Ф. Логические основания формулирования выводов в неидентификационных исследованиях / *В. Ф. Берзин* // Вып. 12. — 1976. — С. 58-63.

Берзин В. Ф. Логические аспекты отражения результатов исследования в заключениях криминалистических экспертиз / *В. Ф. Берзин* // Вып. 15. — 1977. — С. 51-56.

Берзин В. Ф. Логические аспекты оценки заключения эксперта-криминалиста / *В. Ф. Берзин* // Вып. 16. — 1978. — С. 15-20.

Берзин В. Ф. Логические аспекты установления причинной связи явлений при производстве автотехнической экспертизы / *В. Ф. Берзин* // Вып. 18. — 1979. — С. 42-45.

Берзин В. Ф. Логические аспекты установления причинной связи в процессе экспертного судебно-химического исследования / *В. Ф. Берзин* // Вып. 20. — 1980. — С. 41-44.

Берзин В. Ф. О разграничении понятий «причина» и «условие» при экспертном исследовании причинной связи явлений / *В. Ф. Берзин* // Вып. 25. — 1982. — С. 39-43.

Берзин В. Ф. Об идентификационной задаче комплексной экспертизы вещественных доказательств / *В. Ф. Берзин, З. А. Ковальчук, З. С. Меленевская* // Вып. 27. — 1983. — С. 15-22.

Берзин В. Ф. К вопросу о процедуре решения идентификационной задачи комплексной экспертизы вещественных доказательств / *В. Ф. Берзин, З. А. Ковальчук, З. С. Меленевская* // Вып. 29. — 1984. — С. 12-16.

Берзин В. Ф. Психологические аспекты формирования и организации деятельности комиссии экспертов, проводящих комплексную экспертизу / *В. Ф. Берзин, З. А. Ковальчук, З. С. Меленевская* // Вып. 31. — 1985. — С. 21-26.

Берзин В. Ф. Психологические особенности деятельности комиссии экспертов при производстве комплексных экспертиз / В. Ф. Берзин, З. А. Ковальчук, З. С. Меленевская // Вып. 32. — 1986. — С. 7-12.

Берзин В. Ф. О сущности вопроса об установлении контакта (контактного взаимодействия объектов) / В. Ф. Берзин, З. А. Ковальчук, З. С. Меленевская // Вып. 33. — 1986. — С. 8-15.

Берзин В. Ф. О нереальных идентификационных задачах в теории и практике криминалистической экспертизы / В. Ф. Берзин, З. А. Ковальчук, З. С. Меленевская // Вып. 36. — 1988. — С. 9-17.

Берзин В. Ф. Оценка признаков, противоречащих выводу, на заключительной стадии идентификационного исследования / В. Ф. Берзин, З. А. Ковальчук, З. С. Меленевская // Вып. 37. — 1988. — С. 39-42.

Берзин В. Ф. К вопросу об оптимизации экспертной задачи / В. Ф. Берзин, З. А. Ковальчук, З. С. Меленевская // Вып. 38. — 1989. — С. 21-30.

Берзин В. Ф. Установление факта контактного взаимодействия объектов (критический анализ экспертного исследования) / В. Ф. Берзин, З. А. Ковальчук, З. С. Меленевская // Вып. 43. — 1991. — С. 42-50.

Берзін В. Ф. Ще раз до питання про встановлення факту контактної взаємодії (ФКВ) об'єктів / В. Ф. Берзін, З. О. Ковальчук, З. С. Меленевська // Вип. 49. — 2000. — С. 17-26.

Берзин В. Ф. К вопросу об усовершенствовании синтезирующих суждений экспертов в идентификационных исследованиях / В. Ф. Берзин, З. А. Ковальчук, З. С. Меленевская, Л. Н. Головченко // Вып. 50. — 2001. — С. 35-40.

Бершадский Е. М. Проблема микроспадов в современной криминалистике / Е. М. Бершадский // Вып. 14. — 1977. — С. 63-69.

Бідняк Г. С. Обов'язки експерта за новим Кримінальним процесуальним кодексом України / Г. С. Бідняк // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 74-76.

Біленчук П. Д. Сучасна класифікація методів судової експертизи / *П. Д. Біленчук, В. В. Ковальова, О. О. Шульга, Г. А. Стрілець* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 118-123.

Біленчук П. Д. Сучасні інноваційні засоби підготовки експертів в Україні / *П. Д. Біленчук, Ю. О. Шульга* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 127-141.

Бірюков В. В. Криміналістична ідентифікація: метод, методики, технології / *В. В. Бірюков* // Вип. 59. — 2014. — С. 12-19.

Большаков В. Н. Требования к огнестрельному оружию предназначенному для открытых экспозиций / *В. Н. Большаков* // Вип. 21. — 1980. — С. 104-106.

Бондарь М. Е. О понятии «экспертная методика» / *М. Е. Бондарь* // Вип. 40. — 1990. — С. 13-19.

Бондарь М. Е. К вопросу о структуре методики экспертного исследования / *М. Е. Бондарь* // Вип. 42. — 1991. — С. 9-16.

Бондарь М. Е. Источники и пути формирования методик криминалистической экспертизы / *М. Е. Бондарь* // Вип. 48. — 1997. — С. 16-21.

Бондарь М. Е. Функции методики исследования в экспертной деятельности / *М. Е. Бондарь* // Вип. 50. — 2001. — С. 40-47.

Бондарь М. Е. Разработка типовой экспертной методики как процесс научного исследования / *М. Е. Бондарь* // Вип. 53. — 2006. — С. 20-25.

Бондар М. Є. Перспективні напрямки науково-дослідних розробок у галузі судового почеркознавства / *М. Є. Бондар, Т. О. Сукманова* // Вип. 57. — 2012. — С. 10-17.

Бондар М. Є. Проблемні питання застосування експертних методик при проведенні конкретних досліджень / *М. Є. Бондар* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 116-124.

Бордюгов Л. Г. Решение вопроса о причинной связи в судебной экспертизе / *Л. Г. Бордюгов* // Вип. 59. — 2014. — С. 55-64.

Бочарова О.С. Методы криминалистики как элементы познания / *О.С. Бочарова, О. М. Дятлов* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 27-34.

Вакулович В. И. Актуальные проблемы борьбы с преступлениями, совершенными организованными преступными группами / *В. И. Вакулович, В. Ф. Жура* // Вып. 43. — 1991. — С. 3-10.

Варфоломеева Т. В. К понятию производных вещественных доказательств / *Т. В. Варфоломеева* // Вып. 7. — 1970. — С. 135-143.

Варфоломеева Т. В. Применение данных криминалистики в деятельности адвоката / *Т. В. Варфоломеева* // Вып. 18. — 1979. — С. 45-49.

Варфоломеева Т. В. Работа защитника с доказательствами / *Т. В. Варфоломеева, С. В. Гончаренко* // Вып. 37. — 1988. — С. 23-30.

Ващук О. П. Криміналістична класифікація ознак зовнішності людини: теоретичний аспект / *О. П. Ващук* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 32-34.

Веденеева Т. Г. Использование рекомендаций криминалистики и возможностей судебных экспертиз при расследовании тяжких преступлений против личности / *Т. Г. Веденеева, Г. М. Надгорный* // Вып. 35. — 1987. — С. 35-40.

Винберг А. И. О спорных вопросах идентификации в свете теории отражения / *А. И. Винберг* // Вып. 5. — 1968. — С. 105-109.

Винберг А. И. Вопросы криминалистической техники в свете ленинских идей о научно-техническом прогрессе / *А. И. Винберг* // Вып. 6. 1969. — С. 21-27.

Войцеховская О. В. Совершенствование гарантий обеспечения обвиняемому права на защиту при производстве экспертиз / *О. В. Войцеховская* // Вып. 34. — 1987. — С. 22-28.

Волобуєв А. Ф. Особливості розслідування злочинів у сфері економіки залежно від організаційної форми підприємств / *А. Ф. Волобуєв* // Вип. 49. — 2000. — С. 32-41.

Гавриленко И. Т. 50 лет судебно-экспертных учреждений Министерства юстиции УССР / *И. Т. Гавриленко* // Вып. 10 — 1973. — С. 7-15.

Гапотченко Г. М. Удосконалення правового врегулювання проведення окремих експертиз у кримінальному провадженні / *Г. М. Гапотченко* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 59-68.

Гвахария О. Г. Криминалистическая одорология и теория информации / *О. Г. Гвахария* // Вып. 9. — 1972. — С. 189-192.

Герасименко О.И. Организационные проблемы судебно-медицинской службы Украины / *О. И. Герасименко, Л. Н. Головченко* // Вып. 50. — 2001. — С. 56-60.

Глушко Г. К. Оценка заключений судебных экспертиз при рассмотрении уголовных дел / *Г. К. Глушко* // Вып. 17. — 1978. — С. 33-37.

Голікова Т. Д. Деякі питання проведення узагальнень основних напрямків судово-експертної діяльності / *Т. Д. Голікова, Б. М. Ісакович* // Вып. 55. — 2009. — 2009. — С. 31-40.

Головченко Л. М. Про необхідність вдосконалення законодавства про судово-експертну діяльність в Україні / *Л. М. Головченко* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 5-12.

Гончаренко В. И. Процессуальные и общеметодические вопросы использования кибернетики в судебных экспертизах / *В. И. Гончаренко* // Вып. 29. — 1984. — С. 16-23.

Гончаренко В. И. Понятие криминалистической характеристики преступления / *В. И. Гончаренко, Г. А. Кушнир, В. Л. Подпалый* // Вып. 33. — 1986. — С. 3-8.

Гончаренко В. И. Гносеологические и процессуальные вопросы комплексных исследований в свете теории судебных доказательств / *В. И. Гончаренко* // Вып. 35. — 1987. — С. 3-7.

Гончаренко В. И. Автоматизация правоприменительной деятельности и ее пределы / *В. И. Гончаренко, М. П. Омельченко* // Вып. 38. — 1989. — С. 3-10.

Гора І. В. Проблемні питання залучення експерта стороною захисту / *І. В. Гора* // Вып. 59. — 2014. — С. 87-98.

Гранат Н. Л. О вероятной форме решения экспертных задач / *Н. Л. Гранат, Ю. Н. Погибко* // Вып. 9. — 1972. — С. 193-201.

Грановский Г. Л. Эвристические начала в деятельности эксперта / *Г. Л. Грановский* // Вып. 10. — 1973. — С. 165-170.

Грузкова В. Г. Пути изучения некоторых профессиональных качеств эксперта-криминалиста / *В. Г. Грузкова* // Вып. 16. — 1978. — С. 20-28.

Грузкова В. Г. Формирование профессионального опыта судебного эксперта / *В. Г. Грузкова* // Вып. 20. — 1980. — С. 44-48.

Грузкова В. Г. Психологические и организационно-методические аспекты профессионального отбора и подготовки судебных экспертов в системе Министерства юстиции СССР / *В. Г. Грузкова* // Вып. 25. — 1982. — С. 43-47.

Грузкова В. Г. Об объектах экспертного исследования в документах — вещественных доказательствах / *В. Г. Грузкова* // Вып. 28. — 1984. — С. 19-22.

Грузкова В. Г. Комплекс судебных экспертиз и комплексная судебная экспертиза / *В. Г. Грузкова* // Вып. 51. — 2003. — С. 3-11.

Гурский М. К. К вопросу об экспертных функциях учреждений и криминалистических исследований МООП УССР / *М. К. Гурский* // Вып. 2. — 1965. — С. 116-121.

Давудов Ф. Э. Недостатки в назначении повторных и дополнительных экспертиз / *Ф. Э. Давудов* // Вып. 6. — 1969. — С. 177- 181.

Даньшин М.В. Практичне значення встановлення міжпредметних зв'язків криміналістики з науками кримінально-правового циклу / *М. В. Даньшин* // Вып. 59. — 2014. — С. 19-26.

Дзюбан А. Н. К вопросу о планомерности в экспертной работе / *А. Н. Дзюбан, В. В. Липовский* // Вып. 13. — 1976. — С. 43-47.

Додин Е. В. Применение криминалистических методов и средств в административном процессе / *Е. В. Додин, В. И. Юркин* // Вып. 6. — 1969. — С. 92-97.

Дулов А. В. Ленинская теория познания и проблемы совершенствования судебной экспертизы / *А. В. Дулов* // Вып. 6. — 1969. — С. 36-39.

Ермоленко Б. Н. О судебной экспертизе как процессе познания / *Б. Н. Ермоленко* // Вып. 12. — 1976. — С. 54-58.

Жаріков Ю. Ф. Сліди-відображення та їх криміналістичне значення / *Ю. Ф. Жаріков, І. О. Струк, Ю. О. Голубовський* // Вип. 49. — 2000. — С. 9-17.

Зеленковский С. П. Некоторые теоретические вопросы идентификации личности потерпевшего в расследовании убийств / *С. П. Зеленковский* // Вып. 11. — 1975. — С. 39-45.

Зеленковский А. С. Развитие понятия «негативные обстоятельства» в криминалистике / *А. С. Зеленковский* // Вып. 34. — 1987. — С. 16-22.

Кизнер А. В. О практике оперирования приближенными числами в судебной экспертизе / *А. В. Кизнер* // Вып. 6. — 1969. — С. 191-198.

Курсанов З. И. К вопросу о понятии технико-криминалистических методов и средств / *З. И. Курсанов* // Вып. 10. — 1973. — С. 34-39.

Клименко Н. И. О возможности криминалистической идентификации личности / *Н. И. Клименко* // Вып. 9. — 1972. — С. 216-218.

Клименко Н. И. Использование экспертом исходных данных для производства экспертизы / *Н. И. Клименко* // Вып. 25. — 1982. — С. 34-39.

Клименко Н. И. Экспертные ошибки и их причины / *Н. И. Клименко* // Вып. 37. — 1988. — С. 35-38.

Клименко Н. И. К вопросу о подготовке экспертов / *Н. И. Клименко, В. К. Стринжа* // Вып. 39. — 1989. — С. 20-28.

Клименко Н. И. Природа и структура криминалистического знания / *Н. И. Клименко* // Вып. 43. — 1991. — С. 10-18.

Клименко Н. И. Криминалистические знания: природа и содержание / *Н. И. Клименко, Р. Г. Домбровский* // Вып. 47. — 1995. — С. 3-10.

Клименко Н. И. Концептуальні питання судової експертизи / *Н. И. Клименко* // Вып. 55. — 2009. — С. 3-8.

Клименко Н. И. Щодо інтеграційної функції судової експертології / *Н. И. Клименко* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 104-112.

Козутич І. І. Окремі аспекти методики прийняття судових рішень у кримінальному провадженні / *І. І. Козутич* // Вып. 59. — 2014. — С. 35-46.

Ковальчук З. А. К вопросу о разграничении компетенции следователя и эксперта при исследовании вещественных доказательств / *З. А. Ковальчук* // Вып. 1. — 1964. — С. 42-47.

Ковальчук З. А. О процессуальной природе копий вещественных доказательств / *З. А. Ковальчук* // Вып. 3. — 1966. — С. 68-69.

Ковальчук З. А. Психологическая характеристика методики экспертного исследования и пути ее совершенствования / *З. А. Ковальчук* // Вып. 23. — 1981. — С. 30-35.

Коврижных Б. И. К вопросу о процессуальном положении и роли прокурора-криминалиста / *Б. И. Коврижных* // Вып. 21. — 1980. — С. 26-30.

Колдин В. Я. Логическое отождествление и криминалистическая идентификация / *В. Я. Колдин* // Вып. 6. — 1969. — С. 137-143.

Колесниченко А. Н. Некоторые вопросы получения образцов для экспертного исследования / *А. Н. Колесниченко, Л. Е. Моисеенко* // Вып. 12. — 1976. — С. 76-81.

Колмаков В. П. Криминалистическая идентификация как способ доказывания в уголовном и гражданском судопроизводстве / *В. П. Колмаков* // Вып. 8. — 1971. — С. 91-100.

Колмаков В. П. Харьковский научно-исследовательский институт судеб-
ной экспертизы на службе социалистического правосудия / *В. П. Колмаков* //
Вып. 4. — 1967. — С. 50-61.

Колмаков В. П. Учение В.И. Ленина о государстве и праве — неиссяка-
емый источник развития советской юридической науки / *В. П. Колмаков* //
Вып. 6. — 1969. — С. 7-14.

Колмаков В. П. Вклад следователей и прокуроров УССР в развитие
советской криминалистики / *В. П. Колмаков, И. В. Постика* // Вып. 9. —
1972. — С. 16-23.

Кологривов В. П. Следственному аппарату органов внутренних дел — 20
лет / *В. П. Кологривов* // Вып. 27. — 1983. — С. 3-6.

Компаниец А. М. О процессуальном положении посредников между экс-
пертом и ЭВМ / *А. М. Компаниец* // Вып. 10. — 1973. — С. 172-175.

Коновалова В. Е. О внедрении научных достижений в работу по пред-
упреждению хищений / *В. Е. Коновалова, З. А. Жамойто* // Вып. 41. —
1990. — С. 14-16.

Коновалова В. В. О значении и функциях экспертных версий / *В. В. Ко-
новалова* // Вып. 14. — 1977. — С. 53-58.

Кононенко И. П. О совершенствовании организации производства су-
дебных экспертиз / *И. П. Кононенко* // Вып. 9. — 1972. — С. 149-153.

Кононенко И. П. Развитие правового регулирования деятельности уч-
реждений судебной экспертизы Министерства юстиции УССР / *И. П. Коно-
ненко* // Вып. 10. — 1973. — С. 121-130.

Кононенко И. П. О законодательной регламентации полномочий руко-
водителя судебно-экспертного учреждения / *И. П. Кононенко* // Вып. 11. —
1975. — С. 134-145.

Кононенко И. П. Некоторые процессуальные особенности производ-
ства судебных экспертиз в экспертном учреждении / *И. П. Кононенко* //
Вып. 12. — 1976. — С. 31-40.

Кононенко И. П. О полномочиях руководителя научно-экспертного подразделения судебно-экспертного учреждения / *И. П. Кононенко* // Вып. 15. — 1977. — С. 36-45

Кононенко И. П. К истории возникновения судебно-экспертных учреждений Министерства юстиции УССР / *И. П. Кононенко* // Вып. 16. — 1978. — С. 10-15.

Кононенко И. П. О преимуществах производства судебных экспертиз в экспертном учреждении / *И. П. Кононенко* // Вып. 17. — 1978. — С. 8-15.

Кононенко И. П. О комплексной системе управления качеством судебных экспертиз в экспертном учреждении / *И. П. Кононенко* // Вып. 18. — 1979. — С. 11-18.

Кононенко И. П. Совершенствование законодательства о судебной экспертизе в уголовном процессе / *И. П. Кононенко, Г. М. Надгорный* // Вып. 24. — 1982. — С. 18-25.

Корж В. П. Криміналістичне обґрунтування та доказове значення висновку експерта в суді / *В. П. Корж* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 28-32.

Коротич В. А. Некоторые вопросы оценки судом заключения эксперта / *В. А. Коротич* // Вып. 4. — 1967. — С. 190-194.

Котюк И. И. К вопросу о периодизации развития советской теории криминалистической идентификации / *И. И. Котюк* // Вып. 39. — 1989. — С. 10-14.

Котюк И. И. Сущность тождества / *И. И. Котюк* // Вып. 50. — 2001. — С. 24-35.

Котюк И. И. Актуальные проблемы организационного, процессуального и методологического обеспечения познавательных процессов в сфере современного судопроизводства / *И. И. Котюк* // Вып. 55. — 2009. — С. 9-19.

Крыгин Е. В. О понятии криминалистической экспертизы в административном процессе / *Е. В. Крыгин* // Вып. 8. — 1971. — С. 145-148.

Крылов Е. М. Возможности автоматического анализа на ЭВМ формализованных описаний почерковых объектов / *Е. М. Крылов* // Вып. 17. — 1978. — С. 55-58.

Крылов Е. М. Исследование на ЭВМ статистических характеристик выборочных мер сходства формализованных описаний почерковых объектов / *Е. М. Крылов* // Вып. 20. — 1980. — С. 54-59.

Курганский Г. Н. К вопросу о назначении экспертизы до возбуждения уголовного дела / *Г. Н. Курганский* // Вып. 19. — 1979. — С. 32-33.

Курочка Н. И. О необходимости урегулирования статуса прокурора-криминалиста / *Н. И. Курочка* // Вып. 47. — 1995. — С. 10-14.

Кучеров Л. Л. Дифференцирование при исследовании сходных почерков / *Л. Л. Кучеров* // Вып. 3. — 1966. — С. 166-174.

Лебедева О. В. Проверка судом соблюдения процессуальных норм, относящихся к назначению и производству экспертизы / *О. В. Лебедева* // Вып. 10. — 1964. — С. 221-225.

Лисиченко В. К. Научные принципы судебной экспертизы / *В. К. Лисиченко* // Вып. 17. — 1978. — С. 23-28.

Лисиченко В. К. Особенности проверки и оценки заключений экспертизы на предварительном следствии и в суде / *В. К. Лисиченко* // Вып. 24. — 1982. — С. 30-36.

Лисиченко В. К. Развитие криминалистики и судебной экспертизы в первые годы Советской власти в РСФСР и СССР / *В. К. Лисиченко, И. В. Сабуров* // Вып. 26. — 1983. — С. 3-15.

Лисиченко В. К. Об условиях формирования и правовой природе приложений к протоколам следственных действий / *В. К. Лисиченко, З. Т. Гулкевич* // Вып. 32. — 1986. — С. 3-7.

Лисиченко В. К. Проблемы криминалистики и судебной экспертизы в свете решений XXVII съезда КПСС / *В. К. Лисиченко, В. К. Стринжа, М. Я. Сегай* // Вып. 34. — 1987. — С. 3-13.

Лисиченко В. К. Следственная ситуация и ее значение в криминалистике и следственной практике / *В. К. Лисиченко, О. В. Батюк* // Вып. 36. — 1988. — С. 3-9.

Лисиченко В. К. О понятии негативных обстоятельств и механизма их возникновения / *В. К. Лисиченко, А. С. Зеленковский* // Вып. 39. — 1989. — С. 3-10.

Лисиченко В. К. О регламентации в УПК познавательных основ предварительного следствия / *В. К. Лисиченко, Н. В. Перебитюк* // Вып. 43. — 1991. — С. 18-27.

Литвинчук С. Ф. О совершенствовании организации предварительного следствия при раскрытии и расследовании тяжких преступлений / *С. Ф. Литвинчук, Е. И. Фоменко* // Вып. 37. — 1988. — С. 3-8.

Лозовий А. І. Сучасний стан та перспективи розвитку судово-експертної діяльності / *А. І. Лозовий* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 35-42.

Лукиянчиков Е. Д. Использование специальных знаний по новому УПК Украины / *Е. Д. Лукьянчиков, Б. Е. Лукьянчиков* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 61-69.

Мазниченко Ю. А. К вопросу о классификации информационных технологий, которые используются в судебно-экспертных учреждениях / *Ю. А. Мазниченко* // Вып. 54. — 2008. — С. 11-27.

Мазниченко Ю. О. Використання графічних інформаційних моделей в автоматизованих судово-експертних дослідженнях / *Ю. О. Мазниченко* // Вып. 59. — 2014. — С. 114-122.

Майстренко О. І. Перспективи розвитку судової експертизи / *О. І. Майстренко* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 51-54.

Макогон В. Л. Некоторые вопросы назначения и проведения экспертизы на предварительном следствии / *В. Л. Макогон* // Вып. 2. — 1965. — С. 112-115.

Максименков А. А. О понятии «холодное оружие» в криминалистике / *А. А. Максименков, А. Н. Дьяков, В. В. Наумов, Э. А. Разумов* // Вып. 42. — 1991. — С. 22-25.

Мамотюк М. Л. Развитие судебно-биологической экспертизы на Украине (на материалах судебно-экспертных учреждений Министерства юстиции СССР) / *М. Л. Мамотюк* // Вып. 27. — 1981. — С. 22-25.

Матусовский Г. А. Криминалистика в системе научного познания / *Г. А. Матусовский* // Вып. 8. — 1971. — С. 118-124.

Матусовский Г. А. Вопросы научной организации управления и труда в следственном аппарате и их связь с криминалистикой / *Г. А. Матусовский* // Вып. 9. — 1972. — С. 38-44.

Матусовский Г. А. Вопросы межнаучного взаимодействия криминалистики и криминологии / *Г. А. Матусовский* // Вып. 11. — 1975. — С. 19-27.

Мацько И. Г. К проблеме создания информационных сетей персональных компьютеров на основе локальных баз данных в СЭУ / *И. Г. Мацько* // Вып. 44. — 1992. — С. 3-7.

Мацько И. Г. Проблемы и перспективы использования средств вычислительной техники в судебно-экспертных учреждениях / *И. Г. Мацько* // Вып. 46. — 1993. — С. 23-26.

Мацько И. Г. О структуре и функциях АСПС научной библиотеки / *И. Г. Мацько, К. А. Рябухина* // Вып. 47. — 1995. — С. 31-37.

Меленевская З. С. О разграничении повторных и дополнительных экспертиз / *З. С. Меленевская* // Вып. 7. — 1970. — С. 129-134.

Меленевская З. С. Основания назначения повторных экспертиз / *З. С. Меленевская* // Вып. 8. — 1971. — С. 134-141.

Меленевская З. С. Опыт экспериментального изучения внушаемости и конформности в деятельности группы экспертов / *З. С. Меленевская* // Вып. 14. — 1977. — С. 83-88.

Меленевская З. С. Пути совершенствования деятельности комиссий экспертов-криминалистов / *З. С. Меленевская* // Вып. 22. — 1981. — С. 21-27.

Мельников И. М. Криміналістична вибухотехніка в системі науки криміналістики / *И. М. Мельников* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 35-44.

Митричев В. С. К вопросу о содержании и видах судебной идентификации / *В. С. Митричев* // Вып. 10. — 1973. — С. 157-163.

Можар И. М. О практике оценки и использования заключений экспертов следователями и судьями / *И. М. Можар* // Вып. 10. — 1973. — С. 210-214.

Можар И. М. О практике использования заключения криминалистической экспертизы материалов, веществ и изделий в уголовном и гражданском судопроизводстве / *И. М. Можар* // Вып. 15. — 1977. — С. 43-45.

Можар И. М. Пути повышения эффективности использования заключения судебного эксперта в уголовном и гражданском судопроизводстве / *И. М. Можар* // Вып. 20. — 1980. — С. 38-41.

Моїсєєв О. М. Визначення поняття експертних технологій та їх місце в системі судової експертології / *О. М. Моїсєєв* // Вып. 54. — 2008. — С. 3-11.

Моїсєєв О. М. Самоконтроль в експертному дослідженні / *О. М. Моїсєєв, О. І. Перепічка* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 131-137.

Нагнойный Я. П. О возможности назначения судебной экспертизы до возбуждения уголовного дела / *Я. П. Нагнойный* // Вып. 4. — 1967. — С. 174-178.

Надгорный Г. М. Оценка и использование следователем и судом выводов о наличии или отсутствии тождества / *Г. М. Надгорный* // Вып. 2. — 1965. — С. 83-91.

Надгорный Г. М. Актуальные вопросы дальнейшего развития судебной экспертизы в УССР / *Г. М. Надгорный* // Вып. 4. — 1967. — С. 163-173.

Надгорный Г. М. Взаимодействие наук при производстве судебной экспертизы / *Г. М. Надгорный* // Вып. 5. — 1968. — С. 126-134.

Надгорный Г. М. Экспертиза о нарушении специальных правил / Г. М. Надгорный // Вып. 6. — 1969. — С. 164-169.

Надгорный Г. М. Некоторые логические и доказательственные аспекты выводов эксперта / Г. М. Надгорный // Вып. 7. — 1970. — С. 109-113.

Надгорный Г. М. Предмет судебно-экспертной отрасли знаний и предмет судебной экспертизы / Г. М. Надгорный // Вып. 13. — 1976. — С. 37-42.

Надгорный Г. М. Особенности заключения комплексной экспертизы / Г. М. Надгорный // Вып. 15. — 1977. — С. 45-51.

Надгорный Г. М. К вопросу о формировании судебно-экспертных отраслей знаний / Г. М. Надгорный // Вып. 17. — 1978. — С. 15-23.

Надгорный Г. М. О производном объекте судебной экспертизы / Г. М. Надгорный // Вып. 18. — 1979. — С. 37-42.

Надгорный Г. М. Гносеологические аспекты понятия «специальные знания» / Г. М. Надгорный // Вып. 21. — 1980. — С. 37-43.

Надгорный Г. М. Уголовно-процессуальное законодательство о судебной экспертизе и понятие специальных знаний / Г. М. Надгорный // Вып. 22. — 1981. — С. 27-30.

Надгорный Г. М. К вопросу о понятии судебно-экспертной отрасли знаний / Г. М. Надгорный // Вып. 25. — 1982. — С. 28-34.

Надгорный Г. М. Понятие и критерии эффективности правового регулирования судебной экспертизы в уголовном судопроизводстве / Г. М. Надгорный, Б. М. Исакович, С. М. Ткаченко // Вып. 26. — 1983. — С. 40-46.

Надгорный Г. М. Соотношение специальных и юридических знаний / Г. М. Надгорный // Вып. 28. — 1984. — С. 14-19.

Надгорный Г. М. Понятие судебной экспертизы / Г. М. Надгорный // Вып. 29. — 1984. — С. 7-112.

Надгорный Г. М. К вопросу о законодательной регламентации комплексной экспертизы в уголовном судопроизводстве / *Г. М. Надгорный* // Вып. 30. — 1985. — С. 11-18.

Надгорный Г. М. Совершенствование правовой регламентации экспертизы в суде / *Г. М. Надгорный* // Вып. 31. — 1985. — С. 26-32.

Надгорный Г. М. Процессуальные вопросы получения образцов для экспертного исследования / *Г. М. Надгорный* // Вып. 32. — 1986. — С. 12-18.

Надгорный Г. М. Экспертная инициатива: дискуссионные вопросы / *Г. М. Надгорный* // Вып. 36. — 1988. — С. 22-27.

Надгорный Г. М. О понятии предмета судебной экспертизы / *Г. М. Надгорный* // Вып. 38. — 1989. — С. 10-15.

Надгорный Г. М. Об избыточной процессуальной регламентации судебной экспертизы в уголовном процессе / *Г. М. Надгорный* // Вып. 39. — 1989. — С. 14-20.

Надгорный Г. М. Регламентация судебной экспертизы в УПК Франции / *Г. М. Надгорный, Б. М. Исакович* // Вып. 44. — 1992. — С. 7-15.

Надгорный Г. М. Судебно-бухгалтерская экспертиза и судебная ревизия (дискуссионные вопросы) / *Г. М. Надгорный, Ю. С. Сушко* // Вып. 45. — 1992. — С. 20-27.

Надгорный Г. М. О создании аудиторской службы при судебно-экспертных учреждениях / *Г. М. Надгорный, М. Я. Сегай, Ю. С. Сушко* // Вып. 47. — 1995. — С. 22-25.

Надгорный Г. М. Нова інструкція про призначення та проведення судових експертиз / *Г. М. Надгорный, Б. М. Исакович* // Вып. 49. — 2000. — С. 3-9.

Надгорный Г. М. Заключение эксперта и его оценка в уголовном процессе: гносеологический аспект / *Г. М. Надгорный, Б. М. Исакович* // Вып. 50. — 2001. — С. 16-24.

Немно Ю. М. Кінесика як спеціальне нетрадиційне знання в криміналістиці / *Ю. М. Немно* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 18-21.

Никончук И. А. Некоторые вопросы назначения и проведения экспертизы в суде по уголовным делам / *И. А. Никончук* // Вып. 26. — 1983. — С. 61-67.

Олейник П. А. Некоторые вопросы теории советской криминалистики / *П. А. Олейник, А.Г. Птицын* // Вып. 14. — 1977. — С. 11-16.

Павиукова О. Г. В.И. Ленин и социалистическое правосудие / *О. Г. Павиукова* // Вып 6. — 1969. — С. 15-20.

Палиашвили А. Я. Вызов эксперта в суд / *А. Я. Палиашвили* // Вып. 9. — 1972. — С. 202-208.

Палий В. М. Классификация экспертных задач в свете теории распознавания образов / *В. М. Палий* // Вып. 37. — 1988. — С. 30-35.

Палий В. М. О совершенствовании форм взаимодействия экспертов-бухгалтеров и правоохранительных органов в профилактике правонарушений / *В. М. Палий, М. Я. Сегай, Ю. С. Сушко* // Вып. 42. — 1991. — С. 30-37.

Парамонова Л. Ф. Компетенция эксперта и специалиста в уголовном процессе Республики Казахстан: вчера, сегодня, завтра / *Л. Ф. Парамонова* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 78-87.

Партоленко Н. В. Можливості використання спеціальних знань в діяльності нотаріуса / *Н. В. Партоленко* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 92-95.

Перепічка О. І. Комплексна експертиза та комплекс експертиз: порівняльний аналіз / *О. І. Перепічка* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 123-126.

Петряєв С. Ю. Періодизація розвитку використання спеціальних знань у практиці розслідування злочинів в Україні / *С. Ю. Петряєв* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 69-77.

Пилипчук П. Ф. Процессуальные и организационные вопросы проведения судебно-психиатрической экспертизы в суде / *П. Ф. Пилипчук* // Вып. 23. — 1981. — С. 22-26.

Пиріг І. В. Поняття та класифікація експертних методик і проблеми їх використання в експертній практиці / *І. В. Пиріг* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 87-97.

Пиріг І. В. Класифікація судових експертиз та проблеми вдосконалення законодавства / *І. В. Пиріг* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 112-117.

Пиріг І. В. Поняття та сутність експертного дослідження місця події / *І. В. Пиріг* // Вып. 59. — 2014. — С. 64-72.

Полтавський А. О. Деякі особливості роботи вимірювальної лабораторії при акредитації за ДСТУ ІБО 17025 / *А. О. Полтавський, Г. В. Ліночев, О. О. Посільський* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 147-150.

Полтавський А. О. Актуальні питання вдосконалення методичного забезпечення судово-експертної діяльності / *А. О. Полтавський, М. А. Прокопенко, С. С. Кириленко* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 167-169.

Полтавський А. О. Проблемні питання правової регламентації функціонування системи криміналістичної реєстрації кримінальним процесуальним кодексом України: шляхи удосконалення / *А. О. Полтавський* // Вып. 59. — 2014. — С. 107-114.

Постика И. В. Значение фотоснимков в заключении эксперта / *И. В. Постика* // Вып. 4. — 1967. — С. 213-216.

Потопальский Н. Ф. Использование заключений эксперта прокурором в поддержании государственного обвинения / *Н. Ф. Потопальский* // Вып. 5. — 1968. — С. 142-145.

Прохоров-Лукин Г. В. Криминалистические аспекты типологии взаимодействия / *Г. В. Прохоров-Лукин* // Вып. 41. — 1990. — С. 7-14.

Прохоров-Лукин Г. В. Информационная сущность механизма взаимодействия как объекта криминалистических исследований / *Г. В. Прохоров-Лукин* // Вып. 42. — 1991. — С. 3-8.

Прохоров-Лукин Г. В. Методологические аспекты судебно-экспертного исследования механизма взаимодействия материальных объектов / *Г. В. Прохоров-Лукин* // Вып. 45. — 1992. — С. 14-20.

Прохоров-Лукин Г. В. Об автоматизированном информационном фонде (АИФ) для обеспечения производства некоторых криминалистических экспертиз автомобилей и документов на них / *Г. В. Прохоров-Лукин, В. В. Липовский* // Вып. 48. — 1997. — С. 27-33.

Прохоров-Лукин Г. В. Предмет судебной экспертизы и общие основания / *Г. В. Прохоров-Лукин* // Вып. 50. — 2001 — С. 3-15.

Редин А. М. О качестве заключений судебных экспертиз и их доказательственном значении / *А. М. Редин* // Вып. 19. — 1979. — С. 28-31.

Репешко П. І. Щодо сутності судово-експертної діяльності як об'єкта державного регулювання / *П. І. Репешко* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 45-52.

Рожнова В. В. Определение основных понятий в новом УПК Украины как фактор обеспечения единого понимания и применения уголовно-процессуальной формы / *В. В. Рожнова* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 13-20.

Розанов М. И. Об идентификации целого по частям / *М. И. Розанов* // Вып. 4. — 1967. — С. 204-211.

Романов Н. С. Закономерности и механизм формирования предмета судебной экспертизы и предмета отрасли судебно-экспертных знаний / *Н. С. Романов* // Вып. 21. — 1980. — С. 31-36.

Романов Н. С. Гносеологическая характеристика судебно-экспертной диагностики / *Н. С. Романов* // Вып. 26. — 1983. — С. 36-40.

Романов Н. С. Факт контактного взаимодействия объектов как предмет судебно-экспертного исследования / *Н. С. Романов* // Вып. 29. — 1984. — С. 23-29.

Романов Н. С. Диагностика как метод и задача судебно-экспертного исследования / *Н. С. Романов* // Вып. 31. — 1985. — С. 8-15.

Романов Н. С. О спорных вопросах решения идентификационных задач в комплексной судебной экспертизе / *Н. С. Романов* // Вып. 33. — 1986. — С. 15-22.

Романов Н. С. Гносеологическая сущность экспертизы факта контактного взаимодействия объектов / *Н. С. Романов* // Вып. 38. — 1989. — С. 15-21.

Романов Н. С. Следы преступления как источник информации / *Н. С. Романов* // Вып. 40. — 1990. — С. 7-13.

Романов Н. С. К вопросу о критике общеметодических положений идентификационного исследования в экспертизе ФКВ / *Н. С. Романов, В. А. Киреев* // Вып. 47. — 1995. — С. 31-37.

Романов Н. С. Методологические вопросы комплексной судебной экспертизы по установлению лица, управлявшего транспортным средством / *Н. С. Романов, В. А. Киреев* // Вып. 48. — 1997. — С. 9-16.

Романов М. С. Загальнометодичні питання експертного дослідження контактної взаємодії об'єктів / *М. С. Романов, Е. Б. Єфремян* // Вып. 49. — 2000. — С. 26-32.

Рувін О. Г. Експертна методика як вид видання, його зміст та структура у світлі міжнародних стандартів управління якістю, адаптованих в Україні / *О. Г. Рувін, Ю. І. Палеха, А. О. Полтавський, М. Є. Бондар* // Вып. 57. — 2012. — С. 3-9.

Рувін О. Г. До питання щодо структури та змісту експертної методики з урахуванням вимог стандартів управління якістю, адаптованих в Україні / *О. Г. Рувін, А. О. Полтавський, В. В. Назаров, Д. Ю. Гамов, Г. В. Ліночев, О. О. Посільський* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 97-116.

Рувін О. Г. Поняття експертної методики як документа, його структура з урахуванням міжнародних стандартів систем управління якістю, адаптованих в Україні / *О. Г. Рувін, Ю. І. Палеха, А. О. Полтавський, Я. Р. Рудницька* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 124-130.

Рувін О. Г. Структура та зміст експертних методик / *О. Г. Рувін, А. О. Полтавський, В. В. Назаров, Д. Ю. Гамов, Г. В. Лінючев, О. О. Посільський* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 150-167.

Рудик С. И. Новая конституция СССР и задача судебно-экспертных учреждений / *С. И. Рудик* // Вып. 18. — 1979. — С. 3-11.

Рудиченко А. И. Сущность диагностического метода исследования в судебной экспертизе / *А. И. Рудиченко* // Вып. 22. — 1981. — С. 35-39.

Рудиченко А. И. Предмет, понятие и функции теории криминалистической диагностики / *А. И. Рудиченко* // Вып. 25. — 1982. — С. 25-28.

Рябухина К. А. К проблеме создания справочно-поисковой системы научной библиотеки судебно-экспертных учреждений МЮ СССР / *К. А. Рябухина, И. Г. Мацько* // Вып. 42. — 1991. — С. 37-40.

Салтевский М. В. Объекты идентификации и установления групповой принадлежности / *М. В. Салтевский* // Вып. 2. — 1965. — С. 92-98.

Салтевский М. В. Способы получения информации об идеальном отражении в криминалистике / *М. В. Салтевский* // Вып. 6. — 1969. — С. 144-150.

Салтевский М. В. О структуре криминалистической характеристики хулиганства в типичных следственных ситуациях / *М. В. Салтевский* // Вып. 25. — 1982. — С. 13-21.

Салтевский М. В. Проблемы совершенствования процессуальной регламентации применения научно-технических средств в уголовном судопроизводстве / *М. В. Салтевский* // Вып. 43. — 1991. — С. 27-32.

Санун А. П. Устранять причины, обуславливающие невозможность решения поставленных перед экспертизой вопросов / *А. П. Санун, М. Я. Сегай* // Вып. 3. — 1966. — С. 124-132.

Санун А. П. О внедрении в экспертную практику результатов научных работ / *А. П. Санун* // Вып. 5. — 1968. — С. 168-175.

Сапун А. П. Пути совершенствования деятельности государственных экспертных учреждений / *А. П. Сапун* // Вып. 6. — 1969. — С. 154-159.

Сапун А. П. Роль общей теории советской криминалистики в развитии теоретических основ криминалистической экспертизы / *А. П. Сапун* // Вып. 8. — 1971. — С. 113-116.

Сегай М. Я. Сущность судебной идентификации как способа доказывания тождества по взаимному отображению свойств / *М. Я. Сегай* // Вып. 3. — 1966. — С. 102-114.

Сегай М. Я. Идентификационные связи и их использование в доказывании тождества / *М. Я. Сегай* // Вып. 5. — 1968. — С. 110-120.

Сегай М. Я. Ленинская теория отражения и методологические проблемы судебной идентификации / *М. Я. Сегай* // Вып. 6. — 1969. — С. 40-47.

Сегай М. Я. Актуальные проблемы психологии экспертной деятельности / *М. Я. Сегай* // Вып. 9. — 1972. — С. 154-160.

Сегай М. Я. Научно-технический прогресс и методологические проблемы судебной экспертизы материальных следов преступления / *М. Я. Сегай* // Вып. 10. — 1973. — С. 139-147.

Сегай М. Я. Принципы тактики судебной экспертизы в гражданском судопроизводстве / *М. Я. Сегай, Т.И. Федоренко* // Вып. 12. — 1976. — С. 40-49.

Сегай М. Я. О процессуальном статусе судебной автотехнической экспертизы, назначаемой в связи с изменением исходных данных / *М. Я. Сегай, П. В. Галаса* // Вып. 21. — 1980. — С. 20-23.

Сегай М. Я. Научно-технический прогресс и процессуальные формы привлечения специальных знаний при выявлении латентных следов / *М. Я. Сегай, Ю. Ю. Ярослав* // Вып. 23. — 1981. — С. 16-22.

Сегай М. Я. Криминалистические и процессуальные проблемы преобразования латентных следов / *М. Я. Сегай, Ю. Ю. Ярослав* // Вып. 26. — 1983. — С. 31-36.

Сегай М. Я. Актуальные проблемы экспертной технологии в условиях НТР / *М. Я. Сегай, В. К. Стринжа* // Вып. 29. — 1984. — С. 3-7.

Сегай М. Я. О структуре экспертного познания / *М. Я. Сегай, В. К. Стринжа* // Вып. 31. — 1985. — С. 3-8.

Сегай М. Я. Типология экспертных задач: методологические аспекты / *М. Я. Сегай, В. К. Стринжа* // Вып. 37. — 1988. — С. 9-18.

Сегай М. Я. Система обобщений практики назначения и использования судебных экспертиз в уголовном судопроизводстве / *М. Я. Сегай, Г. М. Надгорный, Б. М. Исакович* // Вып. 41. — 1990. — С. 3-7.

Сегай М. Я. Предмет судебной экспертизы материальных следов преступления / *М. Я. Сегай, В. К. Стринжа* // Вып. 43. — 1991. — С. 32-42.

Сегай М. Я. Судебная экспертиза материальных следов преступления: методы решения основных классов экспертных задач / *М. Я. Сегай, В. К. Стринжа* // Вып. 45. — 1992. — С. 3-14.

Седнев В. В. Дифференциация юридических и специальных познаний при постановке вопросов экспертизу / *В. В. Седнев* // Вып. 55. — 2009. — С. 20-30.

Седова Т. А. О доказательственном значении выводов эксперта, сформулированных в виде суждений возможности / *Т. А. Седова* // Вып. 10. — 1973. — С. 215-220.

Селиванов Н. А. О методологии криминалистической техники / *Н. А. Селиванов* // Вып. 6. — 1969. — С. 64-71.

Селиванов Н. А. Отношения и множества в свете теории криминалистической идентификации / *Н. А. Селиванов* // Вып. 10 — 1973. — С. 183-190.

Сенчик Н. А. Криминалистическая характеристика преступлений / *Н. А. Сенчик* // Вып. 26. — 1983. — С. 26-31.

Сербулов А. М. Совершенствовать деятельность следственного аппарата органов внутренних дел / *А. М. Сербулов, Б. И. Святенький* // Вып. 13. — 1976. — С. 10-15.

Сербулов А. М. Задачи органов расследования МВД УССР в свете постановления ЦК КПСС «Об улучшении работы по охране правопорядка и усилении борьбы с правонарушениями» / *А. М. Сербулов* // Вып. 22. — 1981. — С. 3-13.

Скопенко С. Ф. 50 лет на страже социалистической законности / *С. Ф. Скопенко* // Вып. 9. — 1972. — С. 7-15.

Скопенко С. Ф. Постоянно повышать уровень следственной работы органов прокуратуры / *С. Ф. Скопенко* // Вып. 12. — 1976. — С. 5-10.

Скопенко С. Ф. Конституция СССР и задачи следственного аппарата в борьбе с преступностью / *С. Ф. Скопенко* // Вып. 19. — 1979. — С. 3-9.

Скопенко С. Ф. Закон о Прокуратуре СССР и задачи усиления борьбы с преступностью / *С. Ф. Скопенко* // Вып. 23. — 1981. — С. 3-11.

Скопенко С. Ф. Задачи дальнейшего повышения эффективности работы следственного аппарата органов прокуратуры и МВД / *С. Ф. Скопенко* // Вып. 25. — 1982. — С. 3-8.

Скопенко С. Ф. Роль судебно-экспертных учреждений в раскрытии и предупреждении преступлений / *С. Ф. Скопенко* // Вып. 28. — 1984. — С. 9-14.

Скорик Н. В. Об оценке заключения эксперта при пересмотре приговора вышестоящим судом / *Н. В. Скорик* // Вып. 6. — 1969. — С. 170-176.

Скорик Н. В. О пределах ознакомления судебного эксперта с материалами дела / *Н. В. Скорик* // Вып. 7. — 1970. — С. 116-124.

Скорик Н. В. Содержание заключения эксперта — объект аналитической деятельности следователя и суда / *Н. В. Скорик* // Вып. 8. — 1971. — С. 126-132.

Скорик Н. В. Об оценке и использовании в доказывании заключения эксперта о групповой принадлежности вещественных доказательств / *Н. В. Скорик* // Вып. 9. — 1972. — С. 161-166.

Скорик Н. В. Заключение судебного эксперта и доказывание по уголовным делам / *Н. В. Скорик* // Вып. 10. — 1973. — С. 202-209.

Скорик Н. В. Оценка и использование заключения эксперта судом / *Н. В. Скорик* // Вып. 11. — 1975. — С. 160-165.

Скорик Н. В. Внедрение новых методов исследования в экспертную практику / *Н. В. Скорик* // Вып. 12. — 1976. — С. 49-54.

Скорик Н. В. Об организации контроля за качеством судебных экспертиз и выполнением научно-исследовательских работ / *Н. В. Скорик* // Вып. 18. — 1979. — С. 26-32.

Скорик Н. В. Об основных направлениях методической работы Харьковского НИИСЭ / *Н. В. Скорик* // Вып. 21. — 1980. — С. 14-19.

Скорик Н. В. Организация обеспечения внедрения результатов научных исследований в экспертную практику / *Н. В. Скорик* // Вып. 24. — 1982. — С. 25-30.

Сокиран М. Ф. Окремі питання професійної підготовки експертів-криміналістів ОВС / *М. Ф. Сокиран* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 141-144.

Соколовский З. М. Понятие образцов для экспертного исследования / *З. М. Соколовский* // Вып. 2. — 1965. — С. 99-105.

Соколовский З. М. Содержание понятий необходимого и достаточного условия при экспертном исследовании причинной связи / *З. М. Соколовский* // Вып. 4. — 1967. — С. 195-203.

Соколовский З. М. Зависимость выводов эксперта о причинной связи от данных о возможности предотвращения опасных последствий / *З. М. Соколовский* // Вып. 5. — 1968. — С. 156-162.

Соколовский З. М. Понятие специальных знаний (к вопросу об основаниях назначения экспертизы) / *З. М. Соколовский* // Вып. 6. — 1969. — С. 199-205.

Соколовский З. М. Вопросы структуры экспертных заключений в свете новых методик исследований / *З. М. Соколовский* // Вып. 9. — 1972. — С. 167-171.

Соколовский З. М. Об уровне описания исследований в экспертном заключении / *З. М. Соколовский* // Вып. 10. — 1973. — С. 195-201.

Соколовский З. М. Об участниках проведения экспертных исследований / *З. М. Соколовский* // Вып. 11. — 1975. — С. 145-154.

Соколовский З. М. Об особенностях оформления заключений комиссионных экспертиз / *З. М. Соколовский* // Вып. 12. — 1976. — С. 70-76.

Соколовский З. М. Заключение и уведомления о невозможности ответить на поставленные вопросы / *З. М. Соколовский, Л. П. Небесная* // Вып. 14. — 1977. — С. 58-63.

Стефанюк В. С. 70-летие судебно-экспертных учреждений Министерства юстиции Украины и пути повышения научно-методического обеспечения судебной экспертизы в республике / *В. С. Стефанюк* // Вып. 46. — 1993. — С. 3-10.

Стринжа В. К. Личность как объект криминалистической идентификации / *В. К. Стринжа* // Вып. 24. — 1982. — С. 11-18.

Стринжа В. К. Проблемы судебной экспертизы в свете правовой реформы / *В. К. Стринжа, Г. М. Надгорный, М. Я. Сегай* // Вып. 40. — 1990. — С. 3-7.

Стринжа В. К. Вопросы процессуальной регламентации судебной экспертизы (к разработке нового УПК Украины) / *В. К. Стринжа, Г. М. Надгорный, М. Я. Сегай* // Вып. 47. — 1995. — С. 14-22.

Стычинский Б. С. Право и возможность быть участниками правоотношений по социальному обеспечению / *Б. С. Стычинский* // Вып. 50. — 2001. — С. 61-69.

Тищенко В. В. Криміналістичні технології: поняття та напрями використання / *В. В. Тищенко, А. А. Барцицька* // Вып. 59. — 2014. — С. 27-34.

Тихенко С. И. Развитие криминалистики в УССР за 50 лет советской власти / *С. И. Тихенко, В. К. Лисиченко* // Вып. 4. — 1967. — С. 7-29.

Тулъчий І. Проблема криміналістичного забезпечення виконавчого провадження / *І. Тулъчий* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 21-28.

Федоренко Т. М. Об усовершенствовании процессуальных норм, регламентирующих производство экспертизы в гражданском судопроизводстве / *Т. М. Федоренко* // Вып. 8. — 1971. — С. 142-144.

Федоров Г. В. Правоприменительные аспекты использования цифровой фотографии в криминалистике / *Г. В. Федоров, Ж. В. Малинок* // Вып. 53. — 2006. — С. 3-9.

Фокина А. А. Роль математических методов в формировании внутреннего убеждения и выводов эксперта / *А. А. Фокина* // Вып. 9. — 1972. — С. 209-215.

Фридман И. Я. Вопросы методической работы судебно-экспертных учреждений / *И. Я. Фридман* // Вып. 39. — 1989. — С. 20-24.

Фридман И. Я. Использование специальных знаний для выявления обстоятельств, способствующих хищениям и другим правонарушениям в системе агрокомплекса / *И. Я. Фридман* // Вып. 40. — 1990. — С. 19-22.

Фридман И. Я. Оформление результатов исследований, проведенных сотрудниками экспертного учреждения / *И. Я. Фридман* // Вып. 42. — 1991. — С. 26-30.

Фридман И. Я. Совершенствование практики использования специальных знаний в борьбе с преступлениями и другими правонарушениями в сфере экономики / *И. Я. Фридман, В. Н. Рогоза* // Вып. 48. — 1997. — С. 3-9.

Фридман И. Я. Вопросы борьбы с преступностью в кредитно-финансовой системе / *И. Я. Фридман* // Вып. 51. — 1989. — С. 11-17.

Хоша В. В. Теоретичні та практичні аспекти інтерпретації вимог міжнародного стандарту ІБО 17025 з урахуванням специфіки судово-експертної діяльності / *В. В. Хоша* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 144-147.

Цупренко П. Г. Экспертиза при судебном разбирательстве уголовных дел / *П. Г. Цупренко* // Вып. 16. — 1978. — С. 3-9.

Цыпарский Я. Г. К истории применения криминалистических методов в следственно-прокурорской практике / *Я. Г. Цыпарский* // Вып. 9. — 1972. — С. 25-28.

Черновецкий Л. М. Понятие следственной практики / *Л. М. Черновецкий* // Вып. 37. — 1988. — С. 18-23.

Чорноус Ю. М. Особливості проведення експертиз на підставі запиту про надання міжнародної правової допомоги / *Ю. М. Чорноус* // Вып. 59. — 2014. — С. 99-106.

Шаркова Т. Ф. Работа Одесской научно-исследовательской лаборатории судебной экспертизы за 50 лет / *Т. Ф. Шаркова* // Вып. 4. — 1967. — С. 62-67.

Шаркова Т. Ф. Формулирование экспертных выводов, устанавливающих групповую принадлежность материалов (веществ) / *Т. Ф. Шаркова* // Вып. 5. — 1968. — С. 152-155.

Шаркова Т. Ф. Использование специальных знаний в стадии возбуждения уголовного дела / *Т. Ф. Шаркова* // Вып. 10. — 1973. — С. 226-229.

Шетилов Е. А. Производство экспертизы в суде по уголовным делам / *Е. А. Шетилов* // Вып. 27. — 1983. — С. 36-40.

Шепітько В. Ю. Інновації в діяльності органів кримінальної юстиції / *В. Ю. Шепітько, Г. К. Авдеева* // Вып. 59. — 2014. — С. 3-11.

Шляхов А. Р. Процессуальные права и обязанности руководителя экспертного учреждения / *А. Р. Шляхов* // Вып. 6. — 1969. — С. 160-163.

Шляхов А. Р. Научные гипотезы поиска, экспериментов, теоретических обобщений по проблемам криминалистической экспертизы (для плана научно-исследовательских работ на 1976-1980 гг.) / *А. Р. Шляхов* // Вып. 10. — 1973. — С. 131-133.

Шляхов А. Р. Актуальные задачи судебной экспертизы как основа перспективного планирования научно-исследовательских работ на 1981-1985 гг. / *А. Р. Шляхов* // Вып. 21. — 1980. — С. 3-13.

Шмидт А. И. К вопросу о холодном оружии как юридическом понятии / *А. И. Шмидт, В. В. Гузенко* // Вып. 48. — 1997. — С. 33-36.

Щербаковский М. Г. О предмете судебной металловедческой экспертизы / *М. Г. Щербаковский* // Вып. 48. — 1997. — С. 22-27.

Щербаковский М. Г. Компетенция и компетентность судебного эксперта / *М. Г. Щербаковский, Л. П. Щербаковская* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 95-104.

Штерн Б. А. О недостатках в назначении и использовании заключений экспертизы следователями и судами / *Б. А. Штерн* // Вып. 2. — 1965. — С. 107-111.

Юсупов В. В. Спеціальні і криміналістичні знання у кримінальному провадженні: питання співвідношення / *В. В. Юсупов* // Вып. 59. — 2014. — С. 47-55.

Яворский А. Е. XXV съезд КПСС и задачи судебно-экспертных учреждений / *А. Е. Яворский* // Вып. 13. — 1976. — С. 5-10.

Яворский А. Е. Итоги и задачи деятельности судебно-экспертных учреждений / *А. Е. Яворский* // Вып. 15. — 1977. — С. 3-10.

Яворский А. Е. Задачи повышения эффективности использования экспертизы судом / *А. Е. Яворский* // Вып. 20. — 1980. — С. 3-11.

Яворский А. Е. XXVI съезд КПСС и задачи судебно-экспертных учреждений системы Министерства юстиции УССР / *А. Е. Яворский* // Вып. 24. — 1982. — С. 3-11.

Яворский А. Е. 60-летие судебно-экспертных учреждений Министерства юстиции УССР и пути повышения эффективности их деятельности / *А. Е. Яворский* // Вып. 28. — 1984. — С. 3-9.

Ясинский Г. М. Опыт организации работы прокурора-криминалиста / *Г. М. Ясинский* // Вып. 19. — 1979. — С. 41-45.

Ярослав Ю. Ю. К вопросу о современной классификации судебной тра-
сологии / *Ю. Ю. Ярослав* // Вып. 53. — 2006. — С. 10-20.

Ярослав Ю. Ю. Особливості призначення та проведення судових експер-
тиз в судочинстві України / *Ю. Ю. Ярослав* // Вып. 56. — 2011. — С. 3-11.

Ярослав Ю. Ю. До питання присутності осіб при проведенні судових
експертиз / *Ю. Ю. Ярослав* // Вып. 59. — 2014. — С. 80-87.

ПОЧЕРКОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА

Абросимова В. Г. До питання про ідентифікацію виконавця підпису, ви-
конаного з великим розривом у часі відносно часу виконання порівняльних
зразків / *В. Г. Абросимова* // Вып. 49. — С. 65-69.

Аликина Н. В. Графология и судебная экспертиза / *Н. В. Аликина*,
З. С. Мелневская // Вып. 49. — 2003. — С. 60-68.

Ароцкер Л. Е. Об использовании лингвистической статистики для установ-
ления автора анонимного текста (предварительное сообщение) / *Л. Е. Ароц-
кер, В. К. Войнов* // Вып. 3. — 1966. — С. 141-151.

Ароцкер Л. Е. Предмет неидентификационных исследований в судебном
почерковедении / *Л. Е. Ароцкер* // Вып. 7. — 1970. — С. 141-148.

Ароцкер Л. Е. Основные положения методики неидентификационной
почерковедческой экспертизы / *Л. Е. Ароцкер* // Вып. 8. — 1971. — С. 150-
155.

Ароцкер Л. Е. Вопросы почерковедческой экспертизы в оценке экспер-
тов-почерковедов / *Л. Е. Ароцкер* // Вып. 9. — 1972. — С. 227-233.

Ароцкер Л. Е. Основные принципы оценки экспертом-почерковедом
признаков письма / *Л. Е. Ароцкер* // Вып. 11. — 1975. — С. 177-182.

Ароцкер Л. Е. Экспериментальное моделирование психологии оценочной деятельности эксперта-почерковеда / *Л. Е. Ароцкер* // Вып. 14. — 1977. — С. 70-75.

Ароцкер Л. Е. О кибернетических и традиционных методах определения вариационности почерка / *Л. Е. Ароцкер* // Вып. 16. — 1978. — С. 59-64.

Барисионакене Р. Возможности решения вопроса о подлинности подписей с использованием в качестве сравнительного материала записей от имени и фамилии проверяемого лица (экспериментальное исследование) / *Р. Барисионакене* // Вып. 52. — 2004. — С. 54-56.

Берзин В. Ф. Некоторые вопросы исследования рукописей, выполненных с подражанием почерку другого лица / *В. Ф. Берзин, З. А. Ковальчук, З. С. Меленевская, С. Д. Павленко, А. Д. Топольский, Т. М. Федоренко, С. А. Ципенюк, Б. А. Штерн* // Вып. 6. — 1969. — С. 209-212.

Берзин В. Ф. О разграничении признаков письма при установлении исполнителя и составителя рукописи / *В. Ф. Берзин, З. А. Ковальчук* // Вып. 7. — 1970. — С. 184-187.

Берзин В. Ф. Определение экспертом-почерковедом задач исследования / *В. Ф. Берзин, З. С. Меленевская, С. А. Ципенюк* // Вып. 17. — 1978. — С. 59-61.

Берзин В. Ф. О методике решения судебно-почерковедческих идентификационных задач / *В. Ф. Берзин, З. А. Ковальчук, З. С. Меленевская* // Вып. 34. — 1987. — С. 56-59.

Берзин В. Ф. Соотношение процессов установления тождества исполнителя рукописи и познания условий (способов) ее исполнения / *В. Ф. Берзин, З. А. Ковальчук, З. С. Меленевская* // Вып. 45. — 1992. — С. 52-55.

Берзин В. Ф. К вопросу об установлении «автора-исполнителя» рукописного текста / *В. Ф. Берзин, З. А. Ковальчук, З. С. Меленевская* // Вып. 48. — 1997. — С. 83-90.

Бондарь М. Е. Количественные методики исследования в судебно-почерковедческой экспертизе / *М. Е. Бондарь* // Вып. 43. — 1991. — С. 64-68.

Бондар М. Є. Особливості діагностичного дослідження підписів з ознаками порушення координації рухів їх виконавців / *М. Є. Бондар* // Вип. 49. — 2000. — С. 59-65.

Бондарь М. Е. Особенности экспертного исследования подписей, выполненных путём перерисовки на просвет / *М. Е. Бондарь, Т. А. Сукманова* // Вип. 51. — 2003. — С. 48-55.

Бондарь М. Е. О возможности установления условий выполнения подписей с помощью экспертных систем / *М. Е. Бондарь, Т. А. Сукманова* // Вип. 53. — 2006. — С. 26-32.

Бондарь М. Е. Возможности решения почерковедческих задач в отношении подписей, представленных в виде оттисков факсимильных клише / *М. Е. Бондарь, Н. Г. Драпей, Т. А. Сукманова* // Вип. 54. — 2008. — С. 48-56.

Бондарь М. Е. К вопросу о классификации задач судебно-почерковедческой экспертизы / *М. Е. Бондарь, Т. А. Сукманова* // Вип. 55. — 2009. — С. 55-63.

Бондар М. Є. Реалізація права на експертну ініціативу при дослідженнях документів у деяких експертних ситуаціях / *М. Є. Бондар, Т. О. Сукманова* // Вип. 59. — 2014. — С. 204-211.

Бродская А. Б. О пределах сходства подписей однофамильцев / *А. Б. Бродская* // Вип. 1. — 1964. — С. 127-133.

Бродская А. Б. Пределы вариационности признаков в конструктивно-простых почерках / *А. Б. Бродская* // Вип. 3. — 1966. — С. 152-157.

Бродская А. Б. Особенности методики исследования рукописных текстов с большей вариационностью признаков почерка / *А. Б. Бродская* // Вип. 5. — 1968. — С. 176-182.

Бродская А. Б. О возможности установления факта выполнения рукописи в условиях низких температур (холода) / *А. Б. Бродская* // Вип. 7. — 1970. — С. 149-154.

Бродская А. Б. О причинах расхождений в выводах экспертов-почерковедов / *А. Б. Бродская* // Вып. 8. — 1971. — С. 180-185.

Бродская А. Б. О формировании общих и частных оценочных суждений в заключениях эксперта-почерковеда (по данным обобщения экспертной практики) / *А. Б. Бродская* // Вып. 9. — 1972. — С. 265-270.

Бродская А. Б. Значение обстоятельств дела для почерковедческих экспертиз (по данным анкетирования и обобщения экспертной практики) / *А. Б. Бродская* // Вып. 10. — 1973. — С. 234-238.

Варфоломеева Т. В. Проблемные вопросы судебной лингвистики / *Т. В. Варфоломеева, В. К. Лисиченко* // Вып. 13. — 1976. — С. 47-52.

Гордеева Г. Н. Установление факта выполнения текста лицом, находившимся в необычном психофизическом состоянии / *Г. Н. Гордеева, В. Г. Грузкова* // Вып. 7. — 1970. — С. 163-170.

Грузкова В. Г. К вопросу об идентификационной ценности топографических признаков цифрового письма / *В. Г. Грузкова* // Вып. 1. — 1964. — С. 120-126.

Грузкова В. Г. Взаимная связь признаков цифрового и буквенного письма в почерках средней и малой степени выработанности / *В. Г. Грузкова* // Вып. 5. — 1968. — С. 201-208.

Грузкова В. Г. О совокупности признаков, используемых экспертами в почерковедческих исследованиях / *В. Г. Грузкова, И. М. Можар* // Вып. 8. — 1971. — С. 173-179.

Грузкова В. Г. Об оценке экспертом признаков подписи (по данным обобщения экспертной практики) / *В. Г. Грузкова* // Вып. 9. — 1972. — С. 288-290.

Грузкова В. Г. Своеобразие оценочной деятельности эксперта-почерковеда в зависимости от примененной методики исследования / *В. Г. Грузкова* // Вып. 10. — 1973. — С. 239-247.

Грузкова В. Г. Профессиональные знания эксперта-почерковеда и его опыт как субъективные факторы, влияющие на оценочную деятельность / *В. Г. Грузкова* // Вып. 11. — 1975. — С. 191-195.

Грузкова В. Г. О специальных знаниях эксперта-почерковеда / *В. Г. Грузкова* // Вып. 18. — 1979. — С. 75-78.

Грузкова В. Г. Возможности идентификационного исследования кратких записей / *В. Г. Грузкова* // Вып. 24. — 1982. — С. 68-75.

Гуменський О. А. До питання дослідження копій документів при проведенні почеркознавчих та технічних експертиз документів / *О. А. Гуменський, К. М. Ковальов* // Вып. 59. — 2014. — С. 228-240.

Денисюк Г. П. Криминалистическое исследование почерков и подписей монозиготных и дизиготных близнецов (предварительное сообщение) / *Г. П. Денисюк* // Вып. 29. — 1984. — С. 85-68.

Денисюк Г. П. О значении учета сходства почерков при исследовании подписей / *Г. П. Денисюк* // Вып. 47. — 1995. — С. 79-83.

Денисюк Г. П. До питання про ідентифікацію виконання рукописів, виконаних учнями початкової школи, які навчаються письму за новими методиками / *Г. П. Денисюк, Т. В. Сохранич* // Вып. 49. — 2000. — С. 48-52.

Дораи С. Г. О криминалистическом исследовании документов, выполненных на молдавском языке / *С. Г. Дораи* // Вып. 6. — С. 233-239.

Дроздова Т. А. Криминалистическое исследование электрофотографических копий рукописных текстов и подписей с целью установления их исполнителей / *Т. А. Дроздова, Г. В. Логвина* // Вып. 48. — 1997. — С. 90-96.

Дроздова Т. А. Некоторые вопросы изучения намеренно измененного почерка лицами, обучавшимися письму по новым прописям / *Т. А. Дроздова* // Вып. 48. — 1997. — С. 101-105.

Дроздова Т. А. Об особенностях заключений экспертиз рукописных записей и подписей, представленных в виде электрофотографических копий изображений / *Т. А. Дроздова, Г. В. Логвина* // Вып. 51. — 2003. — С. 41-48.

Закарецький В. В. Почерковедческое исследование текстов, выполненных путем перерисовки «на просвет» / *В. В. Закарецький, В. В. Липовикій* // Вып. 35. — 1987. — С. 58-61.

Karapetyan M. G. Handwriting as an object of diagnostic research / *M. G. Karapetyan* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 249-252.

Кветкене А. О воспроизводимости признаков в подписях, выполненных с подражанием «на глаз» / *А. Кветкене, А. Качинскене* // Вып. 51. — 2003. — С. 56-60.

Кириленко С. С. Історія розвитку діагностичних досліджень в судовому почеркознавстві / *С. С. Кириленко* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 212-221.

Клименко Н. И. Особенности методики исследования рукописей, выполненных по схеме старых прописей украинского языка / *Н. И. Клименко* // Вып. 3. — 1966. — С. 158-165.

Клименко Н. И. Проведение почерковедческих экспертиз с целью решения неидентификационных задач и установления групповой принадлежности / *Н. И. Клименко, С. А. Ципенюк* // Вып. 8. — 1971. — С. 156-160.

Ковальчук З. А. К вопросу об узнавании объекта в идентификационном почерковедческом исследовании / *З. А. Ковальчук* // Вып. 9. — 1972. — С. 191-293.

Ковальчук З. А. Значение сукцессивного и симультанного узнавания в почерковедческом идентификационном исследовании / *З. А. Ковальчук* // Вып. 10. — 1973. — С. 248-250.

Ковальчук З. А. О возможности использования «наглядных» (перцептивных) признаков для одномоментного (симультанного) опознания графических объектов в криминалистической экспертизе / *З. А. Ковальчук, М. Я. Сегай, В. В. Липовский, С. А. Ципенюк* // Вып. 8. — 1971. — С. 196-204.

Ковальчук З. А. Возможности экспериментального исследования способностей эксперта к выделению и оценке признаков / *З. А. Ковальчук* // Вып. 15. — 1977. — С. 66-71.

Компаниец А. М. К вопросу об использовании электронно-вычислительных машин для почерковедческой идентификации / *А. М. Компаниец* // Вып. 5. — 1968. — С. 188-194.

Компаниец А. М. Статистические методы оценки результатов работы ЭВМ в идентификационных исследованиях / *А. М. Компаниец* // Вып. 6. — 1969. — С. 224-227.

Компаниец А. М. Изучение с помощью ЭВМ количественных характеристик почерка / *А. М. Компаниец* // Вып. 8. — 1971. — С. 186-191.

Компаниец А. М. О критериях оценки результатов сравнительного исследования почерка, проведенного на ЭВМ / *А. М. Компаниец* // Вып. 9. — 1972. — С. 241-245.

Компаниец А. М. Изучение с помощью ЭВМ вариационности меры различия одноименных записей в почерках высокой степени выработанности / *А. М. Компаниец* // Вып. 11. — 1975. — С. 224-228.

Косолапов И. Л. Использование корреляционного анализа структурно-геометрических характеристик для выявления подписей, выполненных с применением некоторых технических приемов / *И. Л. Косолапов, В. В. Липовский* // Вып. 38. — 1989. — С. 56-63.

Косолапов И. Л. Об использовании автоматизированной системы иерархической классификации для решения вопроса о подлинности подписей с помощью ЭВМ / *И. Л. Косолапов, В. В. Липовский* // Вып. 39. — 1989. — С. 63-67.

Костів І. В. Деякі особливості досліджень текстів, виконаних на івриті / *І. В. Костів* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 193-199.

Костів І. В. Деякі особливості міжкультурної комунікації у ділових документах, виконаних арабською графікою, при виконанні криміналістичних досліджень / *І. В. Костів* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 253-261.

Крылов Е. М. Возможности автоматического анализа на ЭВМ формализованных описаний почерковых объектов / *Е. М. Крылов* // Вып. 17. — 1978. — С. 55-59.

Крылов Е. М. Исследование на ЭВМ выборочных мер сходства формализованных описаний почерковых объектов / *Е. М. Крылов* // Вып. 20. — 1980. — С. 54-59.

Кузнецова Т. В. Дослідження рукописних текстів, виконаних друкованим почерком в умовах обмеженого зорового контролю / *Т. В. Кузнецова* // Вып. 54. — 2008. — С. 42-48.

Кузнецова Т. В. Щодо можливостей встановлення статі виконавця рукописного тексту, виконаного «друкованим» почерком / *Т. В. Кузнецова* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 224-227.

Кучеров И. Д. Дифференцирование при исследовании сходных почерков / *И. Д. Кучеров* // Вып. 3. — 1966. — С. 166-174.

Липовский В. В. Устойчивость подписи при изменении некоторых ее общих признаков / *В. В. Липовский, Т. М. Федоренко* // Вып. 1. — 1964. — С. 135-142.

Липовский В. В. Устойчивость признаков подписи / *В. В. Липовский* // Вып. 2. — 1965. — С. 123-128.

Липовский В. В. Особенности формирования подписи / *В. В. Липовский* // Вып. 3. — 1966. — С. 191-198.

Липовский В. В. Подпись как удостоверительный знак и профилактика ее подделки / *В. В. Липовский, И. Я. Фридман* // Вып. 5. — 1968. — С. 195-199.

Липовский В. В. Спорные вопросы методики исследования подписей / *В. В. Липовский* // Вып. 6. — 1969. — С. 214-216.

Липовский В. В. Возможности почерковедческого исследования подписей, исполненных с помощью технических приемов / *В. В. Липовский* // Вып. 8. — 1971. — С. 198-205.

Липовский В. В. Определение по почерку времени написания текстов / *В. В. Липовский* // Вып. 8. — 1971. — С. 386-391.

Липовский В. В. Методика почерковедческого исследования подписей, исполненных с помощью технических приемов / *В. В. Липовский* // Вып. 9. — 1972. — С. 184-240.

Липовский В. В. К вопросу о возможности предъявления подписи для опознания на предварительном следствии / *В. В. Липовский* // Вып. 10. — 1973. — С. 276-280.

Липовский В. В. Об установлении исполнителя подписей от имени вымышленных лиц / *В. В. Липовский* // Вып. 15. — 1977. — С. 56-61.

Липовский В. В. Почерковедческое исследование подписей, выполненных путем перерисовки на «просвет» / *В. В. Липовский* // Вып. 17. — 1978. — С. 64-67.

Липовский В. В. Вопросы криминалистического исследования подписей, выполненных лицами пожилого и старческого возраста / *В. В. Липовский, И. П. Верник, Т. А. Чепульченко* // Вып. 19. — 1979. — С. 175-184.

Липовский В. В. Об устойчивости общих признаков в подписях лиц пожилого и старческого возрастов / *В. В. Липовский, И. П. Верник, Т. А. Чепульченко* // Вып. 20. — 1980. — С. 48-54.

Липовский В. В. Об устойчивости частных признаков в высоковыработанных подписях лиц пожилого и старческого возраста / *В. В. Липовский, И. П. Верник, Т. А. Чепульченко* // Вып. 21. — 1980. — С. 75-83.

Липовский В. В. Устойчивость частных признаков в средневыработанных подписях лиц пожилого и старческого возраста / *В. В. Липовский, И. П. Верник, Т. А. Чепульченко* // Вып. 22. — 1981. — С. 61-68.

Липовский В. В. Об устойчивости частных признаков в маловыработанных подписях лиц пожилого и старческого возраста / *В. В. Липовский, И. П. Верник, Т. А. Чепульченко* // Вып. 23. — 1981. — С. 60-64.

Липовский В. В. Влияние острых нарушений мозгового кровообращения на устойчивость признаков подписей лиц пожилого и старческого возраста / *В. В. Липовский, Т. А. Чепульченко, В. Г. Костюченко* // Вып. 24. — 1982. — С. 75-81.

Липовский В. В. Влияние паркинсонизма на устойчивость признаков подписи у лиц пожилого и старческого возраста / *В. В. Липовский, Т. А. Чепульченко, А. Б. Вайншток* // Вып. 25. — 1982. — С. 86-91.

Липовский В. В. Дифференциация подлинных подписей лиц пожилого и старческого возраста и подписей, выполненных с подражанием / *В. В. Липовский, И. П. Верник, Т. А. Чепульченко* // Вып. 26. — 1983. — С. 82-88.

Липовский В. В. Идентификационное значение признаков подписей, выполненных от имени лиц пожилого и старческого возраста / *В. В. Липовский, Т. Н. Федоренко* // Вып. 27. — 1983. — С. 43-47.

Липовский В. В. Особенности методики исследования подписей, выполненных от имени лиц пожилого и старческого возраста / *В. В. Липовский* // Вып. 28. — 1984. — С. 60-67.

Липовский В. В. Устойчивость признаков подписей, выполненных лицами пожилого и старческого возраста в необычных условиях / *В. В. Липовский* // Вып. 29. — 1984. — С. 76-81.

Липовский В. В. Установление времени исполнения подписи / *В. В. Липовский, С. А. Ципенюк* // Вып. 30. — 1985. — С. 39-43.

Липовский В. В. Идентификационное значение изменений признаков подписей, наступивших у постинсультных больных пожилого и старческого возраста / *В. В. Липовский* // Вып. 32. — 1986. — С. 48-54.

Липовский В. В. Идентификационное значение изменений признаков подписей, наступивших у лиц пожилого и старческого возраста, больных паркинсонизмом / *В. В. Липовский* // Вып. 33. — 1986. — С. 72-79.

Липовский В. В. Использование медицинских данных при идентификационном исследовании подписей от имени лиц пожилого и старческого возраста / *В. В. Липовский, Г. В. Логвина* // Вып. 34. — 1987. — С. 59-62.

Липовский В. В. К вопросу о пределах совпадения признаков в разных подписях одного лица / *В. В. Липовский* // Вып. 37. — 1988. — С. 53-57.

Липовский В. В. Психологические и тактические аспекты проведения консультаций при судебно-почерковедческих исследованиях / *В. В. Липовский, З. С. Меленевская* // Вып. 40. — 1988. — С. 56-61.

Липовский В. В. Пределы совпадения признаков в маловариационных подписях одних и тех же лиц / *В. В. Липовский, В. Н. Садиленко, М. В. Лисиченко-Длоугы, Е. Н. Доценко* // Вып. 41. — 1990. — С. 72-76.

Липовский В. В. Экспериментальные данные о стереотипности некоторых структурно-геометрических характеристик подписей / *В. В. Липовский, В. Н. Садиленко* // Вып. 42. — 1991. — С. 40-44.

Липовский В. В. Использование методов технического исследования документов и почерковедения при экспертизе подписей, подвергшихся изменению / *В. В. Липовский, Т. А. Дроздова* // Вып. 43. — 1991. — С. 74-80.

Липовский В. В. Диагностические исследования при экспертизе подписей, выполненных от имени лиц пожилого и старческого возраста / *В. В. Липовский* // Вып. 44. — 1992. — С. 56-62.

Липовский В. В. Исследование почерка с целью установления времени исполнения рукописи / *В. В. Липовский* // Вып. 45. — 1992. — С. 47-51.

Липовский В. В. Исследование вдавленных штрихов при решении вопроса о подлинности подписи / *В. В. Липовский* // Вып. 46. — 1993. — С. 70-73.

Липовский В. В. Об исследовании подписей, предположительно выполненных путем перерисовки «на просвет» / *В. В. Липовский* // Вып. 47. — 1995. — С. 75-79.

Липовский В. В. Разработка экспертной системы “OLDMEN” / *В. В. Липовский, И. Л. Косолапов* // Вып. 48. — 1997. — С. 96-101.

Липовський В. В. Особливості дослідження підписів, що передані за допомогою факсимільного зв'язку / *В. В. Липовський, О. В. Бойцова, Г. С. Стрілець, Н. О. Сторож, В. О. Кучинська, Т. В. Качмар* // Вип. 49. — 2000. — С. 52-58.

Липовский В. В. Вопросы проверки экспертом-почерковедом сравнительного материала при идентификации личности по подписи / *В. В. Липовский* // Вып. 50. — 2001. — С. 103-106.

Липовский В. В. Некоторые вопросы криминалистического исследования подписей / *В. В. Липовский* // Вып. 52. — 2004. — С. 45-53.

Лысенко А. Н. К вопросу о признаках почерка исполнителя неподлинных подписей и их локализации в исследуемых объектах / *А. Н. Лысенко* // Вып. 39. — 1989. — С. 53-57.

Лысенко А. Н. О принципах классификации подписей, выполненных с подражанием / *А. Н. Лысенко* // Вып. 43. — 1991. — С. 68-74.

Лысенко А. Н. Об устойчивости общих признаков почерка исполнителей неподлинных подписей, выполненных с подражанием подлинным без предварительной тренировки / *А. Н. Лысенко* // Вып. 46. — 1993. — С. 67-69.

Лисенко А. М. Актуальні питання криміналістичного дослідження несправжніх підписів / *А. М. Лисенко* // Вып. 57. — 2012. — С. 17-34.

Лисенко А. М. Нетрадиційний погляд на порівняльне дослідження підроблених підписів / *А. М. Лисенко* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 244-248.

Лысенкова В. В. О возможности идентификации исполнителя неподлинных подписей, выполненных с подражанием в результате предварительной тренировки / *В. В. Лысенкова* // Вып. 27. — 1983. — С. 47-51.

Меленевская З. С. Оценка различающихся признаков при решении вопроса о подлинности подписи / *З. С. Меленевская, В. В. Липовский* // Вып. 5. — 1968. — С. 337-338.

Меленевская З. С. Особенности методики производства повторных почерковедческих экспертиз / *З. С. Меленевская* // Вып. 9. — 1972. — С. 255-260.

Меленевская З. С. Причины различной оценки признаков при производстве первичной и повторной почерковедческих экспертиз / *З. С. Меленевская* // Вып. 10. — 1973. — С. 251-256.

Меленевська З. С. Можливості використання комп'ютерної техніки при дослідженні динамічних характеристик невеликих за обсягом почеркових об'єктів / *З. С. Меленевська, Т. М. Кіліна* // Вип. 49. — 2000. — С. 42-48.

Мельник Д. В. Проблемні аспекти використання існуючих кількісних методів дослідження почерку / *Д. В. Мельник* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 227-235.

Можар И. М. Индивидуальность и устойчивость признаков почерка в период его формирования при обучении письму в школе / *И. М. Можар* // Вип. 1. — 1964. — С. 111-119.

Можар И. М. Особенности методики исследования рукописных текстов и подписей, выполненных со значительным разрывом во времени / *И. М. Можар* // Вип. 3. — 1966. — С. 175-182.

Можар И. М. О возможностях решения неидентификационных вопросов при исследовании рукописей, выполненных со значительным разрывом во времени / *И. М. Можар* // Вип. 5. — 1968. — С. 184-187.

Можар И. М. О возможности идентификации учеников начальных классов средней школы, обучающихся письму по новой методике / *И. М. Можар* // Вип. 7. — 1970. — С. 171-177.

Можар И. М. О соотношении объективных и субъективных моментов в оценке экспертом признаков почерка / *И. М. Можар* // Вип. 9. — 1972. — С. 247-254.

Можар И. М. Объективные факторы оценочной деятельности эксперта-почерковеда / *И. М. Можар* // Вип. 11. — 1975. — С. 184-190.

Можар И. М. Об оценке и использовании заключений почерковедческой экспертизы следователями и судами / *И. М. Можар, Т. Г. Цепковская* // Вип. 17. — 1978. — С. 28-33.

Небесная Л. П. Особенности рукописных текстов, выполненных левой рукой с подражанием печатному шрифту / *Л. П. Небесная* // Вип. 29. — 1984. — С. 95-97.

Небесная Л. П. О влиянии «безопорного» письма на признаки почерка // Вып. 46. — 1993. — С. 63-66.

Ніколайчук Т. В. Про можливості діагностичних досліджень рукописів, виконаних особами в стані алкогольного сп'яніння / *Т. В. Ніколайчук, Ю. В. Соломаха* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 207-212.

Ніколайчук Т. В. Основні фактори, що змінюють почерк / *Т. В. Ніколайчук* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 222-224.

Погибко Ю. Н. Принципы построения психологической структуры решения профессиональных задач экспертом-почерковедом / *Ю. Н. Погибко* // Вып. 10. — 1973. — С. 271-275.

Порфирьев К. Г. Значение установления технического приема выполнения подписей / *К. Г. Порфирьев* // Выв. 19. — 1979. — С. 134-136.

Порфирьев К. Г. Количественные характеристики признаков подписей, выполненных с подражанием / *К. Г. Порфирьев* // Вып. 23. — 1981. — С. 54-60.

Рогозин А. П. О понятии признака почерка и его качественных и количественных характеристиках / *А. П. Рогозин* // Вып. 11. — 1975. — С. 218-219.

Рожкова Г. В. К вопросу об устойчивости признаков почерка при письме на деревянной поверхности / *Г. В. Рожкова* // Вып. 2. — 1965. — С. 151-155.

Свиридова Л. В. Проблемні питання визначення віку автора тексту документа та перспективи їх дослідження / *Л. В. Свиридова* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 199-206.

Свобода Є. Ю. Судово-почеркознавча експертиза підписів: сучасні можливості / *Є. Ю. Свобода* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 235-243.

Сегай М. Я. О взаимозависимости и идентификационном значении признаков почерка в однотипных элементах разноименных письменных знаков / *М. Я. Сегай, С. А. Ципенюк* // Вып. 2. — 1965. — С. 130-145.

Славуцкая И. А. Возможности использования электромиографии для судебного почерковедения / *И. А. Славуцкая* // Вып. 2. — 1965. — С. 156-164.

Соколовский З. М. Математизация почерковедческой экспертизы и понятие признака почерка / *З. М. Соколовский* // Вып. 8. — 1971. — С. 192-196.

Соломаха Ю. В. Деякі питання методики дослідження багатооб'єктної судово-почеркознавчої експертизи / *Ю. В. Соломаха, Т. В. Ніколайчук* // Вып. 59. — 2014. — С. 212-218.

Сохранич Т. В. Об особенностях методики исследования почерков учащихся украинской и русской школ, обучающихся в современных условиях / *Т.В. Сохранич* // Вып. 50. — 2001. — С. 107-113.

Сохранич Т. В. Проблеми використання спеціальних знань експерта-почеркознавця у цивільному судочинстві / *Т. В. Сохранич, В. Г. Абросимова* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 209-212.

Стаховская А. С. Особенности признаков почерка при письме без зрительного контроля / *А. С. Стаховская* // Вып. 2. — 1965. — С. 146-150.

Стаховская А. С. Возможности умышленного изменения почерка при письме с ограниченным зрительным контролем и без зрительного контроля / *А. С. Стаховская* // Вып. 3. — 1966. — С. 183-190.

Сукманова Т. А. О возможностях решения почерковедческих диагностических задач в отношении подписей, представленных в виде ксерокопий / *Т. А. Сукманова* // Вып. 52. — 2004. — С. 57-64.

Сукманова Т. А. Про необхідність удосконалення методики експертного дослідження почеркових об'єктів, виконаних у незвичних зовнішніх умовах письма / *Т. А. Сукманова* // Вып. 56. — 2011. — С. 29-36.

Травина Т. В. Решение неидентификационных задач экспертом-почерковедом по гражданскому делу / *Т. В. Травина* // Вып. 19. — 1979. — С. 81-85.

Травина Т. В. О возможностях идентификационного исследования рукописей и подписей, выполненных в периоды деформации и деградации письменно-двигательного навыка / *Т. В. Травина* // Вып. 25. — 1982. — С. 81-86.

Трофименко А. И. Случай идентификации исполнителя подписей, выполненных при ограниченном зрительном контроле / *А. И. Трофименко* // Вып. 11. — 1975. — С. 418-421.

Федоренко Т. М. Установление исполнителя части подписи / *Т. М. Федоренко* // Вып. 5. — 1968. — С. 335-336.

Федоренко Т. М. О сроках производства почерковедческой экспертизы по гражданским делам / *Т. М. Федоренко* // Вып. 9. — 1972. — С. 261-264.

Федоренко Т. М. Практика оценки и использования заключений почерковедческой экспертизы в гражданском судопроизводстве Украинской ССР / *Т. М. Федоренко* // Вып. 10. — 1973. — С. 265-270.

Федоренко Т. М. Специфика подготовки свободных образцов при назначении судебно-почерковедческой экспертизы по гражданским делам / *Т. М. Федоренко* // Вып. 11. — 1975. — С. 220-224.

Федоренко Т. М. Общие тактические приемы подготовки материалов на почерковедческую экспертизу по гражданским делам / *Т. М. Федоренко* // Вып. 14. — 1977. — С. 76-83.

Федоренко Т. М. Об исследовании рукописных текстов, исполненных непривычной рукой / *Т. М. Федоренко* // Вып. 17. — 1978. — С. 114-116.

Федоренко Т. М. Эффективность использования судебно-почерковедческой экспертизы в гражданском судопроизводстве / *Т. М. Федоренко* // Вып. 18. — 1979. — С. 78-82.

Фридман И. Я. Исследование умышленно измененных подписей / *И. Я. Фридман, С. А. Ципенюк* // Вып. 4. — 1967. — С. 296-298.

Фридман И. Я. Оценка заключения эксперта-почерковеда, использующего математические методы / *И. Я. Фридман, В. В. Липовский* // Вып. 38. — 1989. — С. 42-46.

Фридман И. Я. О недостатках оформления завещаний и документов на выплату пенсий, облегчающих их подделку / *И. Я. Фридман* // Вып. 41. — 1990. — С. 58-61.

Фридман И. Я. Методические вопросы проведения судебно-почерковедческих исследований / И. Я. Фридман // Вып. 45. — 1992. — С. 43-47.

Ципенюк С. А. Об исследовании текстов и подписей, выполненных школьным почерком / С. А. Ципенюк, В. А. Штерн // Вып. 3. — 1966. — С. 383-387.

Ципенюк С. А. Система частных признаков «печатного почерка» / С. А. Ципенюк // Вып. 6. — 1969. — С. 228-232.

Ципенюк С. А. Идентификация исполнителя рукописи, выполненной в необычном психофизиологическом состоянии / С. А. Ципенюк // Вып. 9. — 1972. — С. 278-282.

Ципенюк С. А. Исследование анонимных писем, связанных с дуэлью А. С. Пушкина / С. А. Ципенюк // Вып. 12. — 1976. — С. 81-91.

Ципенюк С. А. Значение установления факта владения подозреваемым навыком письма «печатными» буквами в идентификационном исследовании / С. А. Ципенюк // Вып. 34. — С. 62-66.

Ципенюк С. А. Исследование текстов, выполненных левой рукой, с целью решения диагностических и идентификационных задач / С. А. Ципенюк // Вып. 36. — 1988. — С. 40-45.

Ципенюк С. А. Структура решения идентификационных задач, связанных с исследованием текстов, выполненных с подражанием буквам «печатной» формы / С. А. Ципенюк // Вып. 38. — 1989. — С. 51-56.

Чепульченко Т. А. Электромиографическая характеристика изменений двигательной активности при письме в процессе старения человека / Т. А. Чепульченко, Д. И. Олейник // Вып. 28. — 1984. — С. 56-60.

Чепульченко Т. А. К вопросу о роли возрастных изменений моторики в формировании особенностей у пожилых и старых людей / Т. А. Чепульченко, А. Я. Минц // Вып. 29. — 1984. — С. 81-85.

АВТОРОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА

Бардина Н. В. Системный антропоцентрический подход к проведению лингвистических экспертиз / *Н. В. Бардина* // Вып. 45. — 1992. — С. 68-76.

Будко Т. В. Экспериментальные исследования языковых структур статистическими методами / *Т. В. Гомон (Т. В. Будко)* // Вып. 37. — 1988. — С. 63-66.

Будко Т. В. К вопросу о возможностях судебно-автороведческого исследования текстов с деформированной структурой / *Т. В. Гомон (Т. В. Будко), Е. И. Горошко* // Вып. 40. — 1990. — С. 64-68.

Будко Т. В. Вплив станів психічної напруги на писемне мовлення (питання систематизації діагностичних ознак) / *Т. В. Литвин (Т. В. Будко)* // Вып. 49. — 2000. — С. 69-76.

Будко Т. В. Распознавание устойчивой патологии речемыслительных процессов автора письменного речевого сообщения (опыт систематизации диагностических признаков) / *Т. В. Будко (Т. В. Литвин)* // Вып. 50. — 2001. — С. 113-120.

Будко Т. В. Из опыта проведения специальных комплексных исследований текстов с целью получения из них значимой для следствия информации / *Т. В. Будко* // Вып. 54. — 2008. — С. 56-63.

Будко Т. В. Научоведческий анализ понятий “юридическая лингвистика”, “экспертная лингвистика”, “оперативный анализ текстов” / *Т. В. Будко* // Вып. 56. — 2011. — С. 37-46.

Будко Т. В. Теоретичні аспекти експертної методики кримінально-правової оцінки інформації, яка міститься в текстах мовних повідомлень / *Т. В. Будко* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 212-224.

Вул С. М. Из практики использования данных лингвистики и физиологии в криминалистической экспертизе письма / *С. М. Вул* // Вып. 5. — 1968. — С. 352-353.

Вул С. М. Об использовании признаков письменной речи в криминалистической экспертизе письма / *С. М. Вул* // Вып. 6. — 1969. — С. 217-223.

Вул С. М. О возможности установления факта выполнения рукописи в состоянии физической усталости / *С. М. Вул* // Вып. 7. — 1970. — С. 155-161.

Вул С. М. Текст документа как источник информации о личности его автора / *С. М. Вул* // Вып. 8. — 1970. — С. 162-168.

Вул С. М. Статистическое исследование общих признаков языковых навыков письменной речи / *С. М. Вул* // Вып. 9. — 1972. — С. 271-276.

Вул С. М. Понятие и классификация идентификационных признаков письменной речи / *С. М. Вул* // Вып. 10. — 1973. — С. 257-264.

Вул С. М. Экспериментальное исследование количественных характеристик текстов с помощью электронно-вычислительной техники в целях установления авторства / *С. М. Вул, В. К. Войнов* // Вып. 11. — 1975. — С. 204-212.

Вул С. М. Подготовка материалов на автороведческую экспертизу / *С. М. Вул* // Вып. 13. — 1976. — С. 53-57.

Вул С. М. Криминалистическая экспертиза письменной речи в системе судебной экспертизы / *С. М. Вул* // Вып. 15. — 1977. — С. 61-66.

Вул С. М. Оценка идентификационной значимости признаков письменной речи в судебно-автороведческой экспертизе / *С. М. Вул* // Вып. 17. — 1978. — С. 104-108.

Вул С. М. Установление авторства анонимных машинописных текстов / *С. М. Вул* // Вып. 18. — 1979. — С. 82-87;

Вул С. М. Предмет и объекты судебно-автороведческой экспертизы / *С. М. Вул* // Вып. 20. — 1980. — С. 110-113.

Вул С. М. Особенности методики решения вопросов о родном языке автора документа / *С. М. Вул* // Вып. 23. — 1981. — С. 70-75.

Вул С. М. Особенности оценки следователем и судом заключения идентификационной судебно-автороведческой экспертизы / *С. М. Вул* // Вып. 24. — 1982. — С. 81-84.

Вул С. М. Исследование русской письменной речи с целью решения вопроса о родном (узбекском) языке автора документа / *С. М. Вул, О. В. Довженко, Л. И. Овечкина, И. А. Быкова, Х. К. Азизов* // Вып. 26. — 1983. — С. 88-98.

Вул С. М. Экспериментальное определение места формирования языковых навыков автора анонимного документа (на материалах украинской письменной речи) / *С. М. Вул, А. А. Сващенко* // Вып. 27. — 1983. — С. 51-56.

Вул С. М. Исследование украинской письменной речи в целях установления места формирования языковых навыков автора документа / *С. М. Вул, А. А. Сващенко* // Вып. 28. — 1984. — С. 67-73.

Вул С. М. Экспериментальное исследование украинской письменной речи в целях решения вопросов о месте формирования языковых навыков автора документа / *С. М. Вул, А. А. Сващенко* // Вып. 29. — 1984. — С. 88-95.

Вул С. М. Качественные и количественные характеристики текстов, выполненных лицами с различным образовательным уровнем (высшее, среднее, начальное образование) / *С. М. Вул, А. Т. Гулак, Л. М. Черняк* // Вып. 30. — 1985. — С. 43-50.

Вул С. М. Особенности методики диагностирования образовательного уровня автора документа / *С. М. Вул* // Вып. 31. — 1985. — С. 64-74.

Вул С. М. Об условиях использования статистических методов при дифференциации авторов документов / *С. М. Вул* // Вып. 35. — 1987. — С. 61-66.

Вул С. М. Дифференциация авторства документов на основе количественных параметров тестов / *С. М. Вул, И. С. Кравчук* // Вып. 37. — 1988. — С. 57-62.

Вул С. М. О классификации идентификационных признаков письменной речи в судебно-автороведческой экспертизе / *С. М. Вул* // Вып. 41. — 1990. — С. 67-72.

Вул С. М. Речевая ошибка как источник информации об авторе и условиях составления текста документа (опыт систематизации) / *С. М. Вул* // Вып. 43. — 1991. — С. 80-85.

Вул С. М. О возможностях диагностирования пола автора документа / *С. М. Вул* // Вып. 46. — 1993. — С. 70-73.

Горошко Е. И. Исследование оценочных значений прилагательных с целью установления пола автора документа // Вып. 41. — 1990. — С. 62-66.

Довженко О. В. Экспериментальное исследование русской письменной речи с целью решения вопроса о родном (белорусском) языке автора анонимного документа / *О. В. Довженко, Л. М. Черняк, А. Н. Лысенко* // Вып. 23. — 1981. — С. 64-70.

Довженко О. В. Особенности методики судебно-автороведческого исследования текстов в зависимости от их структуры и объема / *О. В. Довженко* // Вып. 50. — 2001. — С. 127-135.

Жалкаускаене А. Об автороведческой экспертизе текстов, выполненных на литовском языке / *А. Жалкаускаене, Г. Малевски, Р. Рынгевич* // Вып. 50. — 2001. — С. 120-126.

Жулинский Б. В. Об использовании признаков письменной речи и почерка для установления автора анонимного документа / *Б. В. Жулинский* // Вып. 8. — 1971. — С. 169-172.

Закарецкий В. И. К вопросу о диагностике профессиональной принадлежности автора документа / *В. И. Закарецкий* // Вып. 34. — 1987. — С. 66-73.

Клименко Н. И. Значение признаков письменной речи при исследовании текстов, исполненных на украинском языке / *Н. И. Клименко* // Вып. 1. — 1964. — С. 103-110.

Клименко Н. И. Использование «географических» признаков письма при идентификации личности / *Н. И. Клименко, С. А. Ципенюк* // Вып. 5. — 1968. — С. 328-331.

Клименко Н. И. Криминалистическое значение признаков, характеризующих степень грамотности исполнителя рукописи на украинском языке / *Н. И. Клименко* // Вып. 7. — 1970. — С. 178-183.

Костів І. В. Деякі лексичні особливості перської мови при виконанні криміналістичних досліджень / *І. В. Костів* // Вип. 59. — 2014. — С. 222-227.

Кравченко О. М. Судова лінгвістична експертиза. Її місце в класифікації судових експертиз / *О. М. Кравченко* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 261-267.

Кузниченко Л. В. Экспертиза письменной речи: установление классификационных характеристик автора документа / *Л. В. Кузниченко* // Вип. 52. — 2004. — С. 65-72.

Левина М. В. О частных признаках синтаксических навыков русской письменной речи / *М. В. Левина* // Вип. 39. — 1989. — С. 67-71.

Лисиченко В. К. О понятиях письменной речи и ее идентификационных признаков в криминалистической экспертизе рукописных и машинописных текстов / *В. К. Лисиченко* // Вип. 44. — 1992. — С. 45-56.

Овечкина Л. И. Экспериментальное исследование русской письменной речи с целью решения вопроса о родном (украинском) языке автора документа / *Л. И. Овечкина, В. И. Закарецкий, М. В. Левина, Г. В. Логвина, Л. М. Черняк* // Вип. 22. — 1981. — С. 66-72.

Свиридова Л. В. Актуальність лінгвістичних досліджень у судово-експертній практиці / *Л. В. Свиридова* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 267-269.

Фраймович Л. В. Судово-авторознавче дослідження текстів з метою встановлення факту запозичення / *Фраймович Л. В.* // Вип. 59. — 2014. — С. 218-221.

ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ДОКУМЕНТІВ

Аксенова В. В. Микроскопическое исследование люминесценции пересекающихся чернильных штрихов и оттисков в красных лучах спектра / *В. В. Аксенова* // Вип. 5. — 1968. — С. 246-249.

Аксенова В. В. Экспериментальные данные об оптическом изменении чернил в процессе старения на различных бумагах / *В. В. Аксенова* // Вип. 6. — 1969. — С. 313-317.

Аксенова В. В. Факторы, влияющие на старение материалов документов / *В. В. Аксенова* // Вып. 8. — 1971. — С. 276-281.

Аксенова В. В. Предмет технико-криминалистической экспертизы документов, подвергшихся естественному изменению / *В. В. Аксенова* // Вып. 9. — 1972. — С. 878-382.

Аксенова В. В. Люминесцентно-адсорбционный анализ в криминалистической экспертизе документов / *В. В. Аксенова* // Вып. 10. — 1973. — С. 327-329.

Алтуева С. А. Дифференциация чернил «Радуга» и «Радуга-2» по бесцветным компонентам / *С. А. Алтуева* // Вып. 16. — 1978. — С. 67-68.

Алтуева С. А. Возможности дифференциации чернил отечественных и зарубежных фломастеров / *С. А. Алтуева* // Вып. 20. — 1980. — С. 67-70.

Алтуева С. А. О возможности судебно-экспертной дифференциации новых рецептур чернил для фломастеров / *С. А. Алтуева* // Вып. 28. — 1984. — С. 73-77.

Алтуева С. А. К вопросу о возможностях дифференциации чернил для фломастеров / *С. А. Алтуева* // Вып. 31. — 1985. — С. 75-81.

Алтуева С. А. Дифференциация одноцветных материалов письма по неокрашенным компонентам / *С. А. Алтуева* // Вып. 34. — 1987. — С. 78-81.

Анфилов Н. Н. Выявление следов подделок в облигациях / *Н. Н. Анфилов, З. И. Казаков* // Вып. 4. — 1967. — С. 301-304.

Анфилов Н. Н. Использование цветных слайдов в криминалистической экспертизе документов / *Н. Н. Анфилов* // Вып. 15. — С. 108-111.

Бондаренко А. Д. Особливості дослідження текстів, надрукованих на друкарських машинках нових марок і моделей вітчизняного виробництва / *А. Д. Бондаренко* // Вип. 49. — 2000. — С. 91-103.

Бондаренко А. Д. Криминалистическое исследование документов, отпечатанных на оперативной цифровой полиграфической технике / *А. Д. Бондаренко* // Вып. 52. — 2004. — С. 82-88.

Бочарова О. С. Криминалистические требования к элементам и средствам защиты от подделки ценных бумаг, документов с определенной степенью защиты и их бланков / *О. С. Бочарова* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 224-232.

Брайчевская Е. Ю. О возможности определения последовательности нанесения пересекающихся штрихов / *Е. Ю. Брайчевская* // Вып. 2. — 1965. — С. 214-227.

Брайчевская Е. Ю. Физико-химические основы контактно-диффузионного метода / *Е. Ю. Брайчевская, О. Б. Глинская, Н. М. Зюскин* // Вып. 3. — 1966. — С. 274-281.

Брайчевская Е. Ю. Взаимодействие органических красителей с бумагой / *Е. Ю. Брайчевская* // Вып. 3. — 1966. — С. 288-296.

Будзієвський М. Ю. Криміналістичне дослідження печатних форм, виготовлених фотополімерним способом / *М. Ю. Будзієвський* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 302-305.

Голик В. И. Документ как объект экспертных исследований / *В. И. Голик* // Вып. 53. — 2006. — С. 32-38.

Гордон Б. Е. Применение высоковольтного электрофореза для исследования красителя чернил в штрихах / *Б. Е. Гордон, С. Н. Торлина* // Вып. 7. — 1971. — С. 249-254.

Гордон Б. Е. Об определении вида красителей чернил / *Б. Е. Гордон, В. Я. Макаренко* // Вып. 8. — С. 288-290.

Гуменський О. А. До питання дослідження копій документів при проведенні почеркознавчих та технічних експертиз документів / *О. А. Гуменський, К. М. Ковальов* // Вып. 59. — 2014. — С. 228-240.

Дораиш С. Г. О криминалистическом исследовании документов, выполненных на молдавском языке / *С. Г. Дораиш* // Вып. 6. — 1969. — С. 233-239.

Дьякова Г. Д. Использование фотоденситометрии для оценки красителей одноцветных паст на хроматограммах / *Г. Л. Дьякова* // Вып. 13. — С. 91-93.

Задниченко О. М. Проблемные вопросы экспертизы документов, изготовленных с использованием компьютерных средств / *О. М. Задниченко* // Вып. 53. — 2006. — С. 38-45.

Золотарь А. В. Возможности исследования материалов письма методом фотоакустической спектроскопии / *А. В. Золотарь* // Вып. 36. — 1988. — С. 48-52.

Карпенко П. Н. Избирательное гашение инфракрасной люминесценции материалов документов / *П. Н. Карпенко* // Вып. 3. — 1966. — С. 282-287.

Киричинский Б. К. О возможности использования радиоактивного анализа при криминалистическом исследовании документов / *Б. К. Киричинский, Е. Ю. Брайчевская* // Вып. 1. — 1964. — С. 181-187.

Клименко Н. И. К вопросу об установлении исполнителя и автора машинописного документа / *Н. И. Клименко, Л. П. Рукина* // Вып. 16. — 1978. — С. 73-78.

Крыгин Е. В. Восстановление текста, удаленного подчисткой / *Е. В. Крыгин* // Вып. 4. — 1967. — С. 305-306.

Крыловский В. С. О карточках платежной системы «Visa» / *В. С. Крыловский, В. С. Возный* // Вып. 52. — 2004. — С. 110-115.

Куликовська В. С. Експертиза документів зі спеціальними засобами захисту / *В. С. Куликовська* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 232-238.

Липовский В. В. Использование методов технического исследования документов и почерковедения при экспертизе подписей, подвергшихся изменениям / *В. В. Липовский, Т. А. Дроздова* // Вып. 43. — 1991. — С. 74-80.

Липовский В. В. Экспертне дослідження документів на автотранспортний засіб з метою встановлення часу його випуску / *В. В. Липовський, Г. Д. Лутоніна, Т. І. Мороз, Г. В. Прохоров-Лукін, О. Б. Юрченко* // Вип. 49. — 2000. — С. 82-90.

Лисиченко В. К. Применение электрофореза для прочтения залитых и замазанных фрагментов документа / *В. К. Лисиченко, Ю.В. Усенко* // Вип. 6. — 1969. — С. 305-311.

Лисиченко В. К. Зависимость свойств чернил от взаимодействия их компонентов / *В. К. Лисиченко, А. М. Супрун* // Вип. 7. — 1970. — С. 188-195.

Лисиченко В. К. Проблемы технико-криминалистических исследований материалов документа / *В. К. Лисиченко* // Вип. 8. — 1971. — С. 264-274.

Лисиченко В. К. Юридическое понятие документа и его значение / *В. К. Лисиченко* // Вип. 9. — 1972. — С. 179-188.

Лисиченко В. К. Некоторые проблемные вопросы технико-криминалистического исследования материалов письма / *В. К. Лисиченко* // Вип. 15. — 1977. — С. 104-108.

Лисиченко В. К. Некоторые проблемы технико-криминалистического исследования текстов, выполненных на пишущих машинах / *В. К. Лисиченко, В. А. Чепульченко* // Вип. 43. — 1991. — С. 86-94.

Ломако З. М. К вопросу о восстановлении невидимых текстов с помощью растворов красителей / *З. М. Ломако, О. Б. Глинская* // Вип. 3. — 1966. — С. 398-401.

Лутонина Г. Д. Возможности судебно-технической экспертизы чеков современных контрольно-кассовых машин / *Г. Д. Лутонина* // Вип. 52. — 2004. — С. 78-81.

Маршалковская С. В. Виды чернил, используемых в струйных принтерах различных фирм-изготовителей и особенности их исследования / *С. В. Маршалковская, А. П. Матвеевская* // Вип. 52. — 2004. — С. 89-93.

Меликов А. С. Оптическая и цифровая фильтрация при выявлении содержания вдавненных текстов / *А.С. Меликов, Н. Т. Панахов* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 288-294.

Мороз Т. И. Идентификация пишущего прибора по штрихам записей / *Т. И. Мороз* // Вып. 12. — 1976. — С. 154-158.

Науменко С. М. Способи підробки свідоцтв про реєстрацію транспортних засобів та проблемні питання їх експертного дослідження / *С. М. Науменко* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 294-302.

Науменко С. М. Особливості дослідження паспорту громадянина України для виїзду за кордон / *С. М. Науменко, А. С. Силкин* // Вып. 59. — 2014. — С. 241-250.

Павленко С. Д. Установление относительной давности нанесения оттисков печатей и штампов в документах / *С. Д. Павленко* // Вып. 1. — 1964. — С. 268-270.

Павленко С. Д. Идентификация лица, изготовившего печатную форму / *С. Д. Павленко* // Вып. 4. — 1967. — С. 299-300.

Павленко С. Д. Выявление изменений в оттисках печатных форм / *С. Д. Павленко* // Вып. 5. — 1968. — С. 339-341.

Павленко С. Д. Идентификационные признаки стереотипных форм, изготовленных с одного набора или матрицы / *С. Д. Павленко* // Вып. 6. — 1969. — С. 295-300.

Павленко С. Д. Подделка бланков документов, оттисков печатей, штампов и подписей электрографическим способом / *С. Д. Павленко, Ю. И. Седов, С. Н. Чепуркин* // Вып. 7. — 1970. — С. 255-260.

Павленко С. Д. Идентификация линотипа по дефектам матриц / *С. Д. Павленко, Ю. И. Седов* // Вып. 8. — 1971. — С. 362-364.

Павленко С. Д. Идентификационные признаки линотипов и их матричных магазинов / *С. Д. Павленко* // Вып. 9. — 1972. — С. 835-340.

Павленко С. Д. Идентификация предметов фотографического оборудования / *С. Д. Павленко, Н. М. Виноградов* // Вып. 11. — 1975. — С. 439-443.

Павленко С. Д. Возможности идентификации лица, изготовившего печатные формы путем рисования или вырезывания / *С. Д. Павленко, С. А. Ципенюк* // Вып. 16. — 1978. — С. 68-73.

Павленко С. Д. Понятие судебно-полиграфической экспертизы / *С. Д. Павленко* // Вып. 19. — 1979. — С. 65-89.

Павленко С. Д. Некоторые особенности методики исследования изображений письменных знаков в рисованных бланках и печатных формах с целью идентификации их исполнителя / *С. Д. Павленко, С. А. Ципенюк* // Вып. 24. — 1982. — С. 84-89.

Павленко С. Д. Предмет, объекты, задачи и методы криминалистической экспертизы печатных форм и их отпечатков / *С. Д. Павленко* // Вып. 34. — 1987. — С. 73-78.

Павленко С. Д. Экспертная профилактика подделки документов, изготавливаемых печатными способами / *С. Д. Павленко* // Вып. 37. — 1988. — С. 66-69.

Павленко С. Д. Идентификация лица по рисованным изображениям отрисованных печатных форм / *С. Д. Павленко* // Вып. 39. — 1989. — С. 71-74.

Павленко С. Д. Выявление подделки документов по защитным сеткам / *С. Д. Павленко, А. Ф. Ягодин* // Вып. 45. — 1992. — С. 55-60.

Павленко С. Д. Особенности некоторых идентификационных признаков стереотипных печатей и штампов / *С. Д. Павленко, А. Ф. Ягодин* // Вып. 46. — 1993. — С. 78-82.

Палий В. М. О возможности идентификации и дифференциации некоторых видов беловых изделий / *В. М. Палий, В. М. Прищепа* // Вып. 15. — 1977. — С. 71-80.

Палий В. М. Знакопечатающие устройства вычислительных машин как объекты криминалистического исследования / *В. М. Палий* // Вып. 23. — 1981. — С. 75-78.

Палий В. М. Общеметодические вопросы классификационной диагностики знакопечатающих устройств по отпечаткам / *В. М. Палий, М. Я. Сегай* // Вып. 27. — 1983. — С. 60-63.

Палий В. М. Правовая регламентация и криминалистическая характеристика документов, изготовленных в условиях АСУ/ *В. М. Палий* // Вып. 33. — 1986. — С. 22-23.

Палий В. М. Проблемы криминалистической экспертизы документов в условиях прогресса информатики / *В. М. Палий, М. Я. Сегай* // Вып. 38. — 1989. — С. 63-69.

Палий В. М. Голографическая защита ценных бумаг и предметов: состояние и перспективы развития / *В. М. Палий, Ю. П. Попов, И. И. Робур, Л. И. Робур* // Вып. 48. — 1997. — С. 105-108.

Попов Ю. П. Возможности выявления невидимых текстов документов с помощью лазера ЛГ-38 / *Ю. П. Попов* // Вып. 33. — 1986. — С. 79-84.

Пелюшок В. Г. Особливості дослідження різного роду штрихів, що перетинаються зі штрихами, нанесеними електрофотографічним способом / *В. Г. Пелюшок* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 247-256.

Пелюшок В. Г. Визначення справжності документу, виготовленого електрофотографічним способом, шляхом встановлення послідовності нанесення його реквізитів / *В. Г. Пелюшок* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 285-288.

Полтавський А. О. Деякі аспекти методичного забезпечення комплексного дослідження реквізитів документів при встановленні абсолютного часу їх виконання / *А. О. Полтавський, О. О. Посільський* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 308-309.

Саврань Д. Ф. О возможности применения стереоскопа при криминалистическом исследовании документов / *Д. Ф. Саврань* // Вып. 33. — 1986. — С. 66-70.

Силкін О. С. Електронний паспорт як об'єкт технічної експертизи документів / *О. С. Силкін* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 305-308.

Смотров С. А. Идентификационные исследования документов, напечатанных с применением капельно-струйных печатающих устройств / *С. А. Смотров, И. С. Смотров* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 276-284.

Тихонова В. И. Возможности установления моделей струйных принтеров по изготовленным с их помощью документам / *В. И. Тихонова, Т. А. Захарова, И. А. Тищенко, М. В. Полякова* // Вып. 50. — 2001. — С. 143-146.

Усенко Ю. В. Электрошуп для исследования красителей в штрихах рукописных документов / *Ю. В. Усенко* // Вып. 10. — 1973. — С. 321-325.

Усенко Ю. В. Прибор для исследования штрихов текста документов с помощью электрофореа / *Ю. В. Усенко* // Вып. 11. — 1975. — С. 267-273.

Фридман И. Я. Решение экспертом вопросов, не предусмотренных постановлением о назначении криминалистической экспертизы документов / *И. Я. Фридман* // Вып. 3. — 1966. — С. 116-128.

Хомич Ю. А. Возможности выявления замаскированных знаков документов с помощью пространственного модулятора света «ПРИЗ» / *Ю. А. Хомич, С. Н. Марченко, Ю. П. Попов* // Вып. 28. — 1984. — С. 77-82.

Цымбал А. В. Ключевые аспекты методических подходов при установлении абсолютного времени выполнения реквизитов документов с использованием газохроматографического метода исследований / *А. В. Цымбал* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 256-267

Шведова Е. В. Методологические основы комплексных криминалистических исследований документов / *Е. В. Шведова* // Вып. 52. — 2004. — С. 94-102.

Щербаковская Л. П. Вариационность некоторых свойств бумаги в зависимости от размеров фрагментов и вида изделия // Вып. 42. — 1991. — С. 44-48.

Щербаковская Л. П. Использование характеристик просвета и структуры поверхности бумаги в идентификационных исследованиях // Вып. 44. — 1992. — С. 62-65.

Щербаковская Л. П. Криминалистическое исследование документов, выполненных на полноцветных копировальных аппаратах / *Л. П. Щербаковская, А. Ф. Дьяченко* // Вып. 50. — 2001. — С. 136-143.

Ярослав Ю. Ю. Об использовании размерных данных при установлении содержания остатков штрихов машинописного текста // Вып. 36. — 1988. — С. 45-48.

ФОТОТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

Анфилов Н. Н. Цветовая коррекция в цветном позитивном процессе / *Н. Н. Анфилов* // Вып. 5. — 1968. — С. 242-245.

Анфилов Н. Н. Применение цветных фотоматериалов для съемки люминесценции, возбуждаемой ультрафиолетовыми лучами / *Н. Н. Анфилов* // Вып. 6. — 1969. — С. 301-304.

Анфилов Н. Н. Контроль цветопередачи при съемке люминесценции на цветные фотоматериалы / *Н. Н. Анфилов* // Вып. 7. — 1970. — С. 242-245.

Анфилов Н. Н. Использование цветной фотографии для определения хронологической последовательности нанесения пересекающихся штрихов / *Н. Н. Анфилов* // Вып. 8. — 1971. — С. 283-286.

Анфилов Н. Н. Использование спектрально-негативной аэрофотопленки СН-6 в технико-криминалистической экспертизе документов / *Н. Н. Анфилов* // Вып. 9. — 1972. — С. 374-377.

Анфилов Н. Н. Особенности применения цветных негативных фотоматериалов в технико-криминалистическом исследовании документов / *Н. Н. Анфилов* // Вып. 10. — 1973. — С. 317-320.

Анфилов Н. Н. О роли приемов цветной фотографии в исследовании вещественных доказательств / *Н. Н. Анфилов* // Вып. 11. — 1975. — С. 264-266.

Анфилов Н. Н. О возможности использования цветной пленки СН-6 для фотографирования видимой люминесценции, возбуждаемой ультрафиолетовыми лучами / *Н. Н. Анфилов* // Вып. 13. — 1976. — С. 89-90.

Анфилов Н. Н. Условия получения максимального цветного контраста негативного изображения в исследовательской судебной фотографии / *Н. Н. Анфилов* // Вып. 18. — 1979. — С. 87-90.

Виноградов Н. М. Отождествление фотографических и киносъёмочных аппаратов по негативам / *Н. М. Виноградов* // Вып. 12. — 1976. — С. 109-114.

Виноградов Н. М. Новые признаки для решения неидентификационных задач при исследовании фотокинодокументов // Вып. 17. — 1978. — С. 61-64.

Виноградов Н. М. Новые идентификационные признаки фотографических и киносъёмочных аппаратов / *Н. М. Виноградов* // Вып. 20. — 1980. — С. 60-67.

Дроздов В. Г. О месте и задачах цветной фотографии в криминалистике / *В. Г. Дроздов* // Вып. 10. — 1973. — С. 310-316.

Гончаренко В. И. Реконструкция материальной обстановки места происшествия по фотоснимкам / *В. И. Гончаренко, Ю. П. Попов, Г. В. Прохоров-Лукин* // Вып. 27. — 1983. — С. 63-67.

Зюскин Н. М. Физико-химические основы контактно-диффузионных процессов / *Н. М. Зюскин* // Вып. 2. — 1965. — С. 205-212.

Зюскин Н. М. Увеличение контрастности фотографического изображения в процессе проявления / *Н. М. Зюскин, Е. Ю. Брайчевская* // Вып. 4. — 1967. — С. 253-259.

Зюскин Н. М. Выделение узких участков спектра для фотографического цветоделения / *Н. М. Зюскин* // Вып. 5. — 1968. — С. 239-241.

Зюскин Н. М. Современные проблемы судебной фотографии / *Н. М. Зюскин* // Вып. 7. — 1970. — С. 234-240.

Зюскин Н. М. Улучшение качества изображения в судебной фотографии / *Н. М. Зюскин* // Вып. 8. — 1971. — С. 248-255.

Зюскин Н. М. Фотографическое усиление и повышение различаемости деталей / *Н. М. Зюскин* // Вып. 10. — 1973. — С. 304-309.

Попов Ю.П. Определение точки съемки фото- и кинодокументов — самостоятельный вид криминалистической экспертизы / *Ю. П. Попов, О. Б. Мовсесян* // Вып. 26. — 1983. — С. 93-100.

Постика И. В. Возможности применения электрофотографии в судебной экспертизе / *И. В. Постика, Б. П. Аугустинас* // Вып. 1. — 1964. — С. 189-196.

Постика И. В. Процессуальные и научно-технические основы применения судебно-фотографических методов исследования вещественных доказательств / *И. В. Постика* // Вып. 5. — 1968. — С. 146-151.

Постика И. В. Судебно-исследовательская фотография как отрасль специальных криминалистических знаний / *И. В. Постика* // Вып. 6. — 1969. — С. 206-208.

Постика И. В. Перспективы применения в экспертной практике некоторых новых фотографических методов / *И. В. Постика* // Вып. 8. — 1971. — С. 256-262.

Сидоренко Л. О. Сучасні можливості діагностики та ідентифікації кольорових електрофотографічних апаратів / *Л. О. Сидоренко* // Вып. 56. — 2011. — С. 101-109.

Сидоренко Л. О. Особливості призначення експертиз кольорових електрофотографічних зображень, які містять в собі кодові мітки, та підготовка матеріалів для їх проведення / *Л. О. Сидоренко* // Вып. 57. — 2012. — С. 34-44.

Сидоренко Л. А. Возможности получения новой криминалистически значимой информации в ходе реконструкции скрытых меток цветных электрофотографических аппаратов / *Л. А. Сидоренко* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 238-247.

Сидоренко Л. О. Виявлення, візуалізація та фіксація кодових точок в кольорових електрофотографічних зображеннях / *Л. О. Сидоренко* // Вып. 59. — 2014. — С. 251-262.

Скляр Т. Г. Образование идентификационных признаков фотоаппаратов марки «ФЭД» / *Т. Г. Скляр* // Вып. 25. — 1982. — С. 129-132.

Щербатов В. Ф. О линейной панораме в судебной фотографии / *В. Ф. Щербатов* // Вып. 15. — 1977. — С. 14-19.

ПОРТРЕТНА ЕКСПЕРТИЗА. ЕКСПЕРТИЗА ГОЛОГРАМ

Бахин В. П. Функциональный портрет человека в криминалистике / *В. П. Бахин, Ю. П. Машошин* // Вып. 34. — 1987. — С. 13-16.

Вацук О. П. Криміналістична класифікація ознак зовнішності людини: теоретичний аспект / *О. П. Вацук* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 32-34.

Вертузаев М. С. Оценка признаков внешности в автоматизированных системах распознавания личности / *М. С. Вертузаев, Ю. Ф. Жариков, Ю. П. Попов* // Вып. 44. — 1992. — С. 65-71.

Гарбар В. П. Некоторые вопросы изготовления и использования субъективных рисованных портретов в следственной практике / *В. П. Гарбар, В. Г. Лукашевич, А. Н. Перепелица, В. П. Топчиева* // Вып. 37. — 1988. — С. 43-47.

Завизист Н. В. Портретно-криминалистическая идентификация ребенка / *Н. В. Завизист* // Вып. 4. — 1967. — С. 307-310.

Завизист Н. В. Прибор для угловых замеров расположения анатомических признаков лица в портретно-криминалистической экспертизе / *Н. В. Завизист* // Вып. 5. — 1968. — С. 250-252.

Завизист Н. В. Угловые замеры анатомических признаков лица человека в портретно-криминалистической экспертизе / *Н. В. Завизист* // Вып. 6. — 1969. — С. 288-294.

Завизист Н. В. Стандартизация изготовления фотоснимков для документов — важное условие эффективности портретно-криминалистической экспертизы / *Н. В. Завизист* // Вып. 9. — 1972. — С. 310-311.

Курсанов З. И. Сравнительное исследование размерных отношений лица на фотоснимках с различным положением головы фотографируемого / *З. И. Курсанов* // Вып. 2. — 1965. — С. 228-240.

Марченко А. І. Оцінка методики кореляційного аналізу при ідентифікації особи за черепом та прижиттєвим фотопортретом / *А. І. Марченко* // Вып. 49. — 2000. — С. 184-187.

Робур И. И. Экспертная оценка голографической защиты / *И. И. Робур, Г. Р. Богапов, Ю. П. Попов, К. Ю. Усков* // Вып. 50. — 2001. — С. 188-195.

Снетков В. А. Объекты портретно-криминалистической идентификации / *В. А. Снетков* // Вып. 6. — 1969. — С. 285-287.

Чернец Н. Г. Новая АИПС — «Портрет» для поиска лиц в автоматизированных банках фотографических и рисованных портретов / *Н. Г. Чернец* // Вып. 47. — 1995. — С. 42-49.

ТРАСОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

Агалиди Ю. С. Сравнительная оценка чувствительности магнитооптического, магнитопорошкового и электрохимического методов при исследовании удаленной рельефной маркировки / *Ю. С. Агалиди, С. В. Левый, А. М. Мачнев, Г. В. Прохоров-Лукин* // Вып. 54. — 2008. — С. 80-119.

Бергер В. Е. Следы взаимодействия как источник информации об обстоятельствах происшествия / *В. Е. Бергер, В. М. Прищепя* // Вып. 11. — 1975. — С. 236-244.

Бергер В. Е. Приемы обнаружения и фиксации следов на взаимодействовавших объектах / *В. Е. Бергер, В. М. Прищепя* // Вып. 12. — 1976. — С. 91-97.

Бергер В. Е. Отождествление плоскогубцев по следам на проволоке / *В. Е. Бергер* // Вып. 17. — 1978. — С. 109-111.

Бергер В. Е. Комплексная трассологическая и судебно-биологическая экспертиза объектов растительного происхождения / *В. Е. Бергер, Л. П. Булыга* // Вып. 20. — 1980. — С. 114-117.

Бергер В. Е. Возможности комплексной трассологической, судебно-автотехнической и судебно-медицинской экспертизы по установлению мест нахождения потерпевших в автомобиле / *В. Е. Бергер, О. В. Филипчук* // Вып. 25. — 1982. — С. 96-100.

Гончар Н. Б. Характеристика трассологічних баз даних слідів підозов взуття у сусідніх державах та перспектива створення єдиної транснаціональної системи баз даних на основі європейської організації судово-експертних установ / *Гончар Н. Б.* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 281-290.

Гончаренко В. И. Использование некоторых признаков производственного происхождения при исследовании рассеивателей фар / *В. И. Гончаренко* // Вып. 1. — 1964. — С. 159-163.

Грановский Г. Л. Некоторые теоретические положения трассологической идентификации личности / *Г. Л. Грановский* // Вып. 1. — 1964. — С. 144-151.

Грановский Г. Л. Классификация и сравнительное исследование идентификационных признаков зубов / *Г. Л. Грановский* // Вып. 2. — 1965. — С. 165-174.

Грановский Г. Л. Трассограф — прибор для получения экспериментальных следов / *Г. Л. Грановский, Е. М. Светлаков* // Вып. 5. — 1968. — С. 217-224.

Грановский Г. Л. Новые приемы и средства моделирования в трассологии / *Г. Л. Грановский* // Вып. 6. — 1969. — С. 240-248.

Грановский Г. Л. Проблемы трассологии / *Г. Л. Грановский* // Вып. 8. — 1971. — С. 207-215.

Гришин А. М. О способе оптического моделирования объемных следов в трассологии / *А. М. Гришин, Г. М. Дружинин, В. А. Задеренко, А. М. Моисеев* // Вып. 36. — 1988. — С. 56-60.

Гузенко В. В. Криминалистическое исследование современных универсальных запорно-пломбировочных устройств типа “Варта-Универсал М” / В. В. Гузенко, В. С. Коленционов, А. И. Лишутанов // Вып. 50. — 2001. — С. 151-153.

Дяченко Н. М. Сучасні методи комплексного криміналістичного дослідження слідів рук на вогнепальній зброї / Н. М. Дяченко, О. А. Костильова, О. П. Борзов, В. А. Кузнецов // Вып. 56. — 2011. — С. 56-70.

Ермоленко Б. Н. Механизм образования общих признаков следов инструментов и их использование в отождествлении / Б. Н. Ермоленко // Вып. 4. — 1967. — С. 217-225.

Ефимчук В. М. Обнаружение латентных следов обуви / В. М. Ефимчук // Вып. 14. — 1977. — С. 39-43.

Ефремян Э. Б. О классификации задач комплексных криминалистических почвоведческо-трассологических исследований / Э. Б. Ефремян // Вып. 46. — 1993. — С. 98-103.

Ефремян Э. Б. О комплексном исследовании отпечатков материалов одежды на почве / Э. Б. Ефремян // Вып. 47. — 1995. — С. 89-96.

Єфремян Е. Б. Питання проведення ґрунтознавчо-трассологічної експертизи на місці події / Е. Б. Єфремян // Вып. 49. — 2000. — С. 211-217.

Зюскин Н. М. Получение сопоставимых изображений следов в криминалистической экспертизе / Н. М. Зюскин, Д. К. Хелмовский // Вып. 4. — 1967. — С. 233-237.

Иванов В. А. Криминалистическое исследование пломб, применяемых при опломбировании автомобилей запорожским автозаводом “Коммунар” / В. А. Иванов // Вып. 45. — 1992. — С. 69-74.

Казаков Е. И. Экспертное исследование дефектных монет / Е. И. Казаков // Вып. 1. — 1964. — С. 152-158.

Казаков Е. И. Классификация и исследование трассологических признаков штампов и литейных форм / Е. И. Казаков // Вып. 3. — 1966. — С. 263-265.

Костылев В. И. Классификация трасс-признаков для применения математических методов идентификации орудия травмы / *В. И. Костылев* // Вып. 24. — 1982. — С. 91-95.

Костылев В. И. Использование математического анализа для оценки сравнительных признаков при идентификации травмирующих предметов / *В. И. Костылев* // Вып. 25. — 1982. — С. 119-122.

Князев В. А. Подготовка и назначение криминалистической экспертизы plomb и закруток по делам о кражах грузов на железнодорожном транспорте / *В. А. Князев, Е. М. Светлаков* // Вып. 9. — 1972. — С. 312-317.

Ладин В. Н. Установление целого объекта по следам разреза газосварочным аппаратом / *В. Н. Ладин* // Вып. 24. — 1982. — С. 89-91.

Лошманов В. П. Характеристика следов, возникающих на деталях транспортных средств, и механизм их образования / *В. П. Лошманов* // Вып. 23. — 1981. — С. 121-126.

Мамотюк М. Л. Идентификация орудия по следам повреждений на скатертях / *М. Л. Мамотюк* // Вып. 11. — 1975. — С. 431-433.

Можар И. М. Об использовании заключений судебно-трассологической и судебно-баллистической экспертиз в уголовном судопроизводстве / *И. М. Можар, Т. Г. Цепковская* // Вып. 19. — 1979. — С. 89-92.

Мотин О. Н. Принципы и возможности использования метода профилографии в трассологии и судебной баллистике при изучении микро- и макропризнаков следов / *О. Н. Мотин* // Вып. 22. — 1981. — С. 73-77.

Постика И. В. Использование неустойчивых частных признаков объектов в трассологической идентификации / *И. В. Постика* // Вып. 10. — 1973. — С. 387- 390.

Прибылева-Марченко С. П. Характеристика повреждений одежды тупыми предметами / *С. П. Прибылева-Марченко* // Вып. 4. — 1967. — С. 280-286.

Прищепа В. М. Отождествление обуви по следам, составляющим одну дорожку / *В. М. Прищепа* // Вып. 1. — 1964. — С. 271-272.

Прищепа В. М. Влияние условий формирования следов на особенности отображения признаков обуви / *В. М. Прищепа* // Вып. 2. — 1965. — С. 175-186.

Прищепа В. М. Отождествление автокрана по отпечатку на одежде / *В. М. Прищепа* // Вып. 2. — 1965. — С. 343-344.

Прищепа В. М. Идентификационное значение признаков протекторов новых автомобильных шин / *В. М. Прищепа* // Вып. 3. — 1966. — С. 252-261.

Прищепа В. М. Особенности осмотра и фиксации следов автомобильных шин / *В. М. Прищепа* // Вып. 4. — 1967. — С. 227-232.

Прищепа В. М. Идентификация обуви по следам на грунте, отслоившимся от подошвы / *В. М. Прищепа* // Вып. 4. — 1967. — С. 315-316.

Прищепа В. М. Теоретические основы трассологической идентификации предметов массового изготовления / *В. М. Прищепа* // Вып. 5. — 1968. — С. 209-215.

Прищепа В. М. Возможности определения номера обуви по следам / *В. М. Прищепа, А. В. Кизнер* // Вып. 7. — 1970. — С. 196-203.

Прохоров-Лукин Г. В. Методика исследования следов консервовскрывателя / *Г. В. Прохоров-Лукин* // Вып. 29. — 1984. — С. 97-103.

Прохоров-Лукин Г. В. Возможности исследования следов рук люминесцентными методами / *Г. В. Прохоров-Лукин* // Вып. 35. — 1987. — С. 70-76.

Разумов Э. А. Организация и ведение коллекций следов обуви // Вып. 37. — 1988. — С. 75-78.

Разумов Э. А. Изучение вещной обстановки места происшествия с целью определения времени совершения убийства // Вып. 39. — 1989. — С. 47-50.

Ратневский А. Н. К вопросу об исследовании колото-резаных повреждений одежды / *А. Н. Ратневский* // Вып. 8. — 1971. — С. 223-224.

Ратневский А. Н. Возможности дактилоскопирования трупов, кисти рук которых утратили роговой слой эпидермиса / *А. Н. Ратневский, А.З. Белецкий* // Вып. 17. — 1978. — С. 69-71.

Романов Н. С. Природа и основные характеристики трассологической информации / *Н. С. Романов* // Вып. 25. — 1982. — С. 91-96.

Светлаков Е. М. Применение «сизласта» в качестве слепочной массы для фиксации следов орудий взлома / *Е. М. Светлаков, Л. К. Рябинин*. — Вып. 2. — 1965. — С. 45-48.

Светлаков Е. М. Установление вида режущего инструмента по следам на стекле / *Е. М. Светлаков* // Вып. 3. — 1966. — С. 266-273.

Светлаков Е. М. Криминалистическое исследование преград из сухой штукатурки / *Е. М. Светлаков* // Вып. 6. — 1969. — С. 249-257.

Светлаков Е. М. Модели для криминалистического исследования осколков стекол-рассеивателей / *Е. М. Светлаков* // Вып. 8. — 1971. — С. 220-222.

Светлаков Е. М. Возможности использования копий и реплик при шуповом методе профилирования в криминалистической экспертизе / *Е. М. Светлаков* // Вып. 10. — 1973. — С. 287- 289.

Станиславский Л. В. Некоторые вопросы исследования одежды в случаях поражения электрическим током / *Л. В. Станиславский* // Вып. 9. — 1972. — С. 305-308.

Филипчук О. В. Применение профилографии следов разруба для установления положения орудия в момент удара / *О. В. Филипчук* // Вып. 15. — 1977. — С. 99-103.

Филипчук Г. П. Применение аэрозолей для выявления потожировых следов / *Г.П. Филипчук, Г. С. Башура, И.А. Егоров, В. М. Голов* // Вып. 17. — 1978. — С. 71-77.

Хоменок В. П. Некоторые особенности отображения признаков тупых предметов на тканях одежды из синтетических волокон / *В. П. Хоменок, Т. А. Будаков, Ю. П. Шупик, В. Г. Бурчинский* // Вып. 14. — 1977. — С. 88-90.

Шмидт А. И. Влияние условий контакта на формирование следа при укупорке бутылок с алюминиевыми колпачками / *А. И. Шмидт* // Вып. 11. — 1975. — С. 88-90.

Шмидт А. И. Признаки одноразового и повторного использования алюминиевых колпачков типа «алка» для укупорки бутылок / *А. И. Шмидт* // Вып. 12. — 1975. — С. 97-102.

Шмидт А. И. Признаки самодельного способа укупорки бутылок / *А. И. Шмидт* // Вып. 14. — 1975. — С. 90-94.

Шмидт А. И. Криминалистическое исследование признаков нарушения целостности электросчетчика и воздействия на его механизм / *А. И. Шмидт* // Вып. 21. — 1975. — С. 86-88.

Шмидт А. И. Некоторые особенности экспертного определения подвижных (скользящих) и неподвижных петель / *А. И. Шмидт* // Вып. 32. — 1986. — С. 54-58.

Шульга Н. Н. К исследованию механизма линейно-динамических следов в трассологической идентификационной экспертизе / *Н. Н. Шульга* // Вып. 7. — 1970. — С. 204-208.

Шульга Н. Н. Приемы фотографирования следов-трасс на блестящих и полупрозрачных объектах / *Н. Н. Шульга* // Вып. 8. — 1971. — С. 225-228.

Шульга Н. Н. Классификация признаков следов-трасс / *Н. Н. Шульга* // Вып. 9. — 1971. — С. 297-301.

Шульга Н. Н. Методика идентификационного исследования следов-трасс на тканях тела человека / *Н. Н. Шульга* // Вып. 13. — 1976. — С. 75-82.

Шульга Н. Н. Возможности трассологической экспертизы следов газопламенной резки на металле / *Н. Н. Шульга* // Вып. 22. — 1981. — С. 78-81.

Шульга Н. К. Подготовка и назначение экспертизы колюще-режущих орудий и следов их действия на теле и одежде человека / *Н. Н. Шульга, Ю. П. Аленин* // Вып. 35. — 1987. — С. 33-35.

Ягодин В. М. Криминалистическая оценка охранных свойств замков массового изготовления / *В. М. Ягодин* // Вып. 7. — 1970. — С. 209-215.

Ягодин А. Ф. Идентификация обуви массового производства по фрагменту следа на почве (случай из практики) / *А. Ф. Ягодин* // Вып. 16. — 1978. — С. 144-147.

Яровой В. В. Фиксация следов на сыпучих рыхлых поверхностях с помощью лака для волос в аэрозольной упаковке / *В. В. Яровой, Э. Б. Межиковский* // Вып. 11. — 1975. — С. 98-101

Ярослав Ю. Ю. К вопросу о современной классификации судебной трасологии // *Ю. Ю. Ярослав* // Вып. 53. — 2006. — С. 10-20.

ДАКТИЛОСКОПІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

Ануфриев А. В. О применении склеивающей ленты для копирования следов пальцев рук / *А. В. Ануфриев* // Вып. 28. — 1984. — С. 25-27.

Барагин В. И. О сроках сохранения следов пальцев рук на предметах, находившихся в воде / *В. И. Барагин, В. И. Дударев, Э. П. Колоусов* // Вып. 16. — 1978. — С. 87-90.

Берзин В. Ф. О локализации участков ладонной поверхности рук человека по деталям папиллярных узоров / *В. Ф. Берзин, А. А. Фокина* // Вып. 3. — 1966. — С. 199-212.

Голованев В. А. Криминалистические исследования папиллярных узоров лиц, больных склеродермией / *В. А. Голованев, П. П. Гуйда* // Вып. 21. — 1980. — С. 83-85.

Грановский Г. Л. Идентификация личности при искаженном изображении признаков папиллярных узоров в следах / *Г. Л. Грановский* // Вып. 3. — 1966. — С. 212-227.

Ефимчук В. М. Фотографирование следов рук в отраженных инфракрасных лучах / *В. М. Ефимчук, Н. С. Золотарь* // Вып. 17. — 1978. — С. 77-79.

Кобзарь С. И. Особенности экспертного исследования малоинформативных следов рук / *С. И. Кобзарь* // Вып. 59. — 2014. — С. 278-282.

Мамайчук Г. С. Дактилоскопічне дослідження: роль і місце в судовій експертизі, ефективність і перспективи розвитку / *Г. С. Мамайчук* // Вып. 59. — 2014. — С. 271-278.

Мельник О. В. Дактилоскопіювання населення сьогодні: варто чи ні? / *О. В. Мельник* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 200-206.

Найдис Н. Д. Применение цветных магнитных порошков для обнаружения и фиксации следов рук / *Н. Д. Найдис, А. А. Зархин* // Вып. 23. — 1981. — С. 35-41.

Полтавський А. О. Визначення позитивних та негативних слідів в дактилоскопії: камінь спотикання / *А. О. Полтавський* // Вып. 56. — 2011. — С. 65-70.

Нестеров Н. И. Особенности криминалистического исследования негативных следов пальцев рук / *Н. И. Нестеров, В. Ю. Дмитриенко* // Вып. 41. — 1990. — С. 77-80.

Руднев А. Н. О разрешающей способности проявления отпечатков пальцев / *А. Н. Руднев, Ю. Ю. Ярослав* // Вып. 13. — 1976. — С. 64-68.

Салтевский М. В. О сроках выявления следов пальцев рук на предметах, находящихся в водоемах с проточной водой / *М. В. Салтевский, В. И. Сахнов* // Вып. 35. — 1987. — С. 76-81.

Фокина А. А. Некоторые вопросы оценки заключения дактилоскопической экспертизы / *А. А. Фокина* // Вып. 5. — 1968. — С. 163-167.

Фокина А. А. О возможностях использования тематических методов исследования в папилляроскопической экспертизе / *А. А. Фокина* // Вып. 6. — 1969. — С. 278-283.

Фокина А. А. К вопросу о системе идентификационных признаков папиллярных узоров рук человека / А. А. Фокина // Вып. 8. — 1971. — С. 216-219.

Фокина А. А. Зависимость частоты встречаемости деталей папиллярного узора от величины участка ладонной поверхности и его локализации / А. А. Фокина // Вып. 13. — 1976. — С. 57-64.

Фокина А. А. Методика применения количественных характеристик признаков папиллярных узоров в дактилоскопической экспертизе / А. А. Фокина // Вып. 15. — 1977. — С. 53-99.

Ярослав Ю. Ю. О выделении и фиксации маловидимых и латентных следов рук методом вакуумной металлизации / Ю. Ю. Ярослав, А. М. Руднев Е. М. Левин // Вып. 11. — 1975. — С. 230-236.

Ярослав Ю. Ю. Восстановление первоначального вида документа с отпечатками пальцев, проявленными методом вакуумного напыления / Ю. Ю. Ярослав // Вып. 14. — 1977. — С. 104-109.

Ярослав Ю. Ю. О системе методов обнаружения и фиксации потожировых следов папиллярных узоров / Ю. Ю. Ярослав // Вып. 18. — 1979. — С. 94-99.

Ярослав Ю. Ю. Выявление потожировых следов папиллярных узоров на тканях / Ю. Ю. Ярослав // Вып. 31. — 1985. — С. 74-76.

Ярослав Ю. Ю. О последовательности использования дактилоскопических и медико-биологических методов исследования следов рук / Ю. Ю. Ярослав, Р. Я. Дидошак // Вып. 35. — 1987. — С. 81-95.

Ярослав Ю. Ю. К проблеме установления давности потожировых следов папиллярных узоров / Ю. Ю. Ярослав // Вып. 37. — 1988. — С. 70-75.

Ярослав Ю. Ю. К вопросу об установлении пригодности следов папиллярных узоров для идентификации // Вып. 38. — 1989. — С. 69-73.

БАЛІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА

Авдеева Г. К. Криминалистические признаки охотничьей дробы и картечи, изготовленных по заводской технологии литья и обкатки // Вып. 44. — 1992. — С. 71-77.

Авдеева Г. К. Исследование свинцовых снарядов к охотничьему гладкоствольному оружию для установления их изготовителя / *Г. К. Авдеева, А. М. Нурмагомедов* // Вып. 50. — 2001. — С. 174-183.

Антонов О. О. К вопросу об исследовании огнестрельных повреждений при выстрелах из газово-дробового оружия / *О. О. Антонов, Е. Д. Кузьменко, В. В. Стариченко, О. В. Самодуров* // Вып. 50. — 2001. — С. 183-188.

Анфилов Н. Н. Новый признак для решения вопроса о взимопринадлежности стреляных пуль и гильз / *Н. Н. Анфилов* // Вып. 1. — 1964. — С. 276-280.

Арешонков В. В. Помилки при проведенні судово-балістичних експертиз та окремі шляхи їх усунення / *В. В. Арешонков* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 310-312.

Артюшин А. А. Оценка влияния глушителя на отложение продуктов выстрела / *А. А. Артюшин* // Вып. 51. — 2003. — С. 96-101.

Бараняк В. М. Можливості використання дифузно-копіювального методу для дослідження слідів вогнепальної зброї на одязі та тілі особи / *В. М. Бараняк* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 275-281.

Бергер В. Е. Об определении причин и условий выстрела без нажатия на спусковой крючок / *В. Е. Бергер* // Вып. 1. — 1964. — С. 273-275.

Бергер В. Е. О возможности применения высокоскоростной фотографии для исследования явлений, происходящих при выстреле / *В. Е. Бергер, Г. Г. Гаранько* // Вып. 3. — 1966. — С. 228-236.

Бергер В. Е. Удаление продуктов коррозии с оружия и боеприпасов при экспертизе огнестрельного оружия / *В. Е. Бергер, Н. М. Зюскин* // Вып. 3. — 1966. — С. 369-372.

Бергер В. Е. Обстоятельства дела, устанавливаемые судебно- баллистическими исследованиями / *В. Е. Бергер* // Вып. 4. — 1967. — С. 246-252.

Бергер В. Е. Применение высокоскоростной фотографии для исследования процесса выстрела / *В. Е. Бергер* // Вып. 5. — 1968. — С. 225-230.

Бергер В. Е. Криминалистическое исследование сигнальных ракет и следов их действия / *В. Е. Бергер* // Вып. 7. — 1970. — С. 216-220.

Бергер В. Е. Криминалистическое значение способа снаряжения дробовых патронов к охотничьему оружию / *В. Е. Бергер* // Вып. 8. — 1971. — С. 229-233.

Бергер В. Е. Установление положения оружия в момент выстрела по следам от стреляных гильз / *В. Е. Бергер* // Вып. 9. — 1972. — С. 302-304.

Бергер В. В. Судебно-баллистическое исследование пуль и гильз, подвергшихся коррозии / *В. Е. Бергер* // Вып. 11. — 1975. — С. 428-431.

Бергер В. Е. Особенности проведения экспериментов при отождествлении револьверов по стреляным пулям / *В. Е. Бергер* // Вып. 30. — 1985. — С. 55-58.

Бергер В. Е. Модификация экспериментального снаряда, используемого при идентификации гладкоствольного охотничьего оружия по следам на снарядах / *В. Е. Бергер, А. А. Максименков, А. К. Карпов* // Вып. 40. — 1990. — С. 68-71.

Бергер В. Е. К вопросу об особенностях отображения признаков микрорельефа канала ствола гладкоствольного оружия в следах на снарядах / *В. Е. Бергер, А. А. Максименков, А. К. Карпов, А. А. Ломов* // Вып. 44. — 1992. — С. 77-80.

Бергер В. Е. О дифференциации следов на стреляных гильзах и на гильзах нестреляных патронов / *В. Е. Бергер* // Вып. 48. — 1997. — С. 109-112.

Бершадский Е. М. Об оценке результатов установления групповой принадлежности охотничьих боеприпасов / *Е. М. Бершадский* // Вып. 8. — 1971. — С. 291-296.

Бойко В.П. Использование освинцевания стволов охотничьих ружей в судебно-баллистической экспертизе / *В. П. Бойко* // Вып. 12. — 1976. — С. 102-109.

Большаков В. Н. Требования к огнестрельному оружию, предназначенному для открытых экспозиций / *В. Н. Большаков* // Вып. 21. — 1980. — С. 104-106.

Большаков В. Н. Устройство, препятствующее использованию охотничьего огнестрельного оружия посторонними лицами / *В. Н. Большаков, А. Ф. Ягодин* // Вып. 22. — 1981. — С. 86-89.

Большаков В. Н. К вопросу о разграничении понятий убойного и пробивного действия пули / *В. Н. Большаков, Г. П. Лаврентюк* // Вып. 27. — 1983. — С. 73-77.

Большаков В. Н. «Несмертельное оружие» как объект криминалистического исследования / *В. Н. Большаков, В. Е. Бергер, И. Я. Фридман, А. Ф. Ягодин* // Вып. 44. — 1992. — С. 80-84.

Быков В. И. Исследование причин разрушения стволов гладкоствольных охотничьих ружей / *В. И. Быков* // Вып. 50. — 2001. — С. 162-169.

Вольвач Н. С. Установление расстояния выстрела по рассеиванию дроби при стрельбе из ружей 16-го калибра / *Н. С. Вольвач* // Вып. 3. — 1966. — С. 236-245.

Гончаренко В. И. Дополнительный признак определения последовательности огнестрельных повреждений на стекле / *В. И. Гончаренко* // Вып. 21. — 1980. — С. 89-90.

Гордон Б. Е. Определение дистанции выстрела из нарезного оружия по наслоениям металлов вокруг входного отверстия / *Б. Е. Гордон* // Вып. 3. — 1980. — С. 298-306.

Гущин В. Ф. О выстрелах из пистолета образца 1930-1933 гг. при ударе дульной частью о преграду / *В. Ф. Гущин* // Вып. 1. — 1964. — С. 282-285.

Гущин В. Ф. Причины и условия наступления самопроизвольных выстрелов из револьвера образца 1895 года / *В. Ф. Гущин* // Вып. 3. — 1966. — С. 376-379.

Гущин В. Ф. Механизм образования следов канала ствола на ружейном снаряде / *В. Ф. Гущин* // Вып. 6. — 1969. — С. 258-264.

Гущин В. Ф. О возможности идентификации гладкоствольных охотничьих ружей по следам на снарядах / *В. Ф. Гущин* // Вып. 7. — 1970. — С. 221-228.

Гущин В. Ф. Особенности методики раздельного исследования объектов при отождествлении ружей по следам на снарядах / *В. Ф. Гущин* // Вып. 9. — 1972. — С. 318-324.

Гущин В. Ф. Значение металлизации каналов стволов гладкоствольных ружей в судебно-баллистических исследованиях / *В. Ф. Гущин* // Вып. 16. — 1978. — С. 290-294.

Голуб Ю. Н. О дифференциации гладкоствольного оружия 12-го калибра на охотничье, боевое и оружие специального назначения / *Ю. Н. Голуб, В. Н. Большаков, Г. А. Кушнир* // Вып. 53. — 2006. — С. 51-55.

Дружинин Г.М. Бесконтактная установка для измерения скорости полета пули по эффекту Доплера / *Г. М. Дружинин, А. И. Рудниченко, В. Н. Крюков, Н. А. Шпилов* // Вып. 19. — 1978. — С. 101-104.

Дружинин Г. М. Определение дистанции близкого выстрела методом микрофотометрирования интегральных кольцевых зон / *Г. М. Дружинин, В. П. Мельничук* // Вып. 27. — 1983. — С. 67-73.

Дружинин Г. М. Метод определения параметров функции, распределения копоти на мишени / *Г. М. Дружинин, В. П. Мельничук А. М. Моисеев* // Вып. 30. — 1985. — С. 50-55.

Дружинин Г. М. Исследование условий выстрела из малокалиберной винтовки без нажатия на спусковой крючок / *Г. М. Дружинин, В.П. Мельничук, А. М. Моисеев* // Вып. 33. — 1986. — С. 84-87.

Дружинин Г. М. Использование метода муара для определения расстояния дальнего выстрела / *Г. М. Дружинин, А. М. Моисеев* // Вып. 34. — 1987. — С. 82-87.

Дружинин Г. М. Методика измерения параметров осыпи дробы на сложных по рельефу поверхностях / *Г. М. Дружинин, А. М. Моисеев* // Вып. 35. — 1987. — С. 85-88.

Дяченко Н. М. Сучасні методи комплексного криміналістичного дослідження слідів рук на вогнепальній зброї / *Н. М. Дяченко, О. А. Костильова, О. П. Борзов, В. А. Кузнецов* // Вып. 56. — 2011. — С. 56-70.

Ермоленко Б. Н. Влияние смазки канала ствола на слеодообразование на пулях / *Б. Н. Ермоленко* // Вып. 1. — 1964. — С. 172-180.

Ермоленко Б. Н. Экспертная оценка результатов исследования пуль в целях идентификации оружия и формулировка выводов эксперта // Вып. 2. — 1965. — С. 186-193.

Ермоленко Б. Н. Оценка следователем и судом достоверности заключения об отождествлении оружия по пулям / *Б. Н. Ермоленко* // Вып. 3. — 1966. — С. 134-140.

Ермоленко Б. Н. К вопросу об идентификации новых моделей оружия по следам на гильзах / *Б. Н. Ермоленко* // Вып. 6. — 1969. — С. 265-271.

Ермоленко Б. Н. Характер изменений в направлении полета пули после прохождения преграды при стрельбе из малокалиберного оружия / *Б. Н. Ермоленко* // Вып. 7. — 1970. — С. 229-233.

Ермоленко Б. Н. О некоторых факторах, влияющих на рассеивание дробы / *Б. Н. Ермоленко* // Вып. 8. — 1971. — С. 234-242.

Ермоленко Б. Н. Влияние отдельных факторов на рассеивание дробы / *Б. Н. Ермоленко* // Вып. 9. — 1972. — С. 325-333.

Ермоленко Б. Н. Системный подход в судебно-баллистических исследованиях / *Б. Н. Ермоленко* // Вып. 10. — 1973. — С. 281-286.

Ермоленко Б. Н. Неидентификационные исследования в судебной баллистике / *Б. Н. Ермоленко* // Вып. 11. — 1975. — С. 244-249.

Ермоленко Б. Н. Влияние выстрела на идентификационный период современного боевого нарезного оружия / *Б. Н. Ермоленко, Ю. Л. Носко* // Вып. 14. — 1977. — С. 94-100.

Крапивкин Ю. А. Конструктивные особенности некоторых типов пластмассовых пыжей и их воздействие на ткани одежды / *Ю. А. Крапивкин, Н. П. Марченко, Н. М. Грубин* // Вып. 21. — 1980. — С. 94-103.

Кривко Ф. П. Определение некоторых конструктивных признаков ствола по пояску обтирания / *Ф. П. Кривко* // Вып. 14. — 1977. — С. 101-103.

Ладин В. Н. Криминалистическое исследование основных признаков атипичного огнестрельного оружия / *В. Н. Ладин* // Вып. 1. — 1964. — С. 164-171.

Ладин В. Н. Основные вопросы установления групповой принадлежности атипичного огнестрельного оружия / *В. Н. Ладин* // Вып. 2. — 1965. — С. 194-200.

Ладин В. Н. Специфика заключения судебно-баллистической экспертизы атипичного оружия / *В. Н. Ладин* // Вып. 3. — 1966. — С. 246-252.

Ладин В. Н. Судебно-баллистическое исследование огнестрельного оружия, изготовленного из строительно-монтажных пистолетов / *В. Н. Ладин* // Вып. 3. — 1966. — С. 365-368.

Ладин В. Н. Исследование боевых свойств охотничьих обрезов 16-го калибра в судебно-баллистической экспертизе / *В. Н. Ладин, Н. Л. Изметинский, А. А. Чистяков* // Вып. 4. — 1967. — С. 238-245.

Ладин В. Н. Боевые свойства обрезов малокалиберных винтовок / *В. Н. Ладин, Л. Е. Михайлов, А. А. Чистяков* // Вып. 5. — 1968. — С. 232-235.

Ладин В. Н. Судебно-баллистическое исследование боевых свойств обрезов охотничьих ружей 12-го калибра / *В. Н. Ладин, Н. Л. Изметинский, А. А. Чистяков* // Вып. 6. — 1969. — С. 273-277.

Ладин В.Н. Экспериментальное исследование боевых свойств строительно-монтажных пистолетов / *В. Н. Ладин* // Вып. 8. — 1971. — С. 243-247.

Ладин В. Н. Определение кинетической энергии пуль, выстреленных из пневматической винтовки / *В. Н. Ладин* // Вып. 11. — 1975. — С. 251-253.

Ладин В. Н. Влияние настрела на идентификационный период для атипичного огнестрельного оружия / *В. Н. Ладин* // Вып. 15. — 1977. — С. 80-88.

Ладин В. Н. Судебно-баллистическое исследование пистолета // Вып. 17. — 1978. — С. 67-62.]

Ладин В. Н. Об идентификационной значимости следов на гильзах, отстрелянных из винтовок модели ТОЗ-8 и ТОЗ-8М / *В. Н. Ладин* // Вып. 19. — 1979. — С. 104-108.

Ладин В. Н. Идентификационная значимость следов на гильзах, отстрелянных из пистолета системы Марголина / *В. Н. Ладин* // Вып. 23. — 1981. — С. 79-85.

Лисицын А. Ф. Баллистические расчеты скорости движения и дальности полета частиц пороха и металла при выстрелах из нарезного и дробового оружия // Вып. 36. — С. 123-128.

Кофанов А. В. Возможности решения некоторых экспертно-баллистических ситуационных задач при помощи лазерно-оптического визирования / *А. В. Кофанов* // Вып. 53. — 2006. — С. 74-80.

Кофанов А. В. Деякі аспекти маркування вогнепальної зброї в сучасних умовах / *А. В. Кофанов, В. В. Арешонков* // Вып. 53. — 2006. — С. 46-55.

Кофанов А. В. Деякі аспекти судово-балістичних досліджень вогнепальної зброї (схожих з нею пристроїв), набойів та бойових припасів в умовах відсутності Закону України “Про зброю” / *А. В. Кофанов* // Вып. 59. — 2014. — С. 283-293.

Максименков А. А. Определение энергетической характеристики атипичного огнестрельного оружия / *А. А. Максименков, П. И. Репешко* // Вып. 48. — 1997. — С. 112-116.

Малыгин В. М. Редкий случай установления пули и картонного пыжа как компонентов одного патрона / *В. М. Малыгин, А. И. Шмидт* // Вып. 19. — 1979. — С. 136-138.

Марышев А. И. Определение временных характеристик отдельных действий при производстве выстрела из перемещающегося оружия / *А. И. Марышев* // Вып. 13. — 1976. — С. 83-86.

Мельник Р. В. АБІС “ТАИС” як допомога при проведенні судово-балістичних досліджень / *Р. В. Мельник* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 267-275.

Мельник Р. В. Особливості ежекції стріляних гільз при огляді місця події із застосуванням вогнепальної зброї / *Р. В. Мельник* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 178-181.

Михайлов Е. М. Установление модели охотничьего оружия по следам на гильзе // Вып. 7. — 1970. — С. 338-340.

Можар И. М. Об использовании заключений судебно-трассологической и судебно-баллистической экспертизы в уголовном судопроизводстве / *И. М. Можар, Т. Г. Цепковская* // Вып. 19. — 1979. — С. 89-92.

Мотин О. Н. Редкий случай выстрела без нажатия на спусковой крючок / *О. Н. Мотин* // Вып. 17. — 1978. — С. 111-113.

Мотин О. Н. Принципы и возможности использования методов профилографии в трассологии и судебной баллистике при изучении микро- и макропризнаков следов / *О. Н. Мотин* // Вып. 22. — 1981. — С. 73-77.

Назаров В. В. Установление принадлежности пули и гильзы к одному патрону / *В. В. Назаров, А. В. Грищенко* // Вып. 48. — 2003. — С. 102-107.

Носко Ю. Л. Вопросы устойчивости и идентификационной значимости признаков некоторых систем боевого оружия в следах на гильзах / *Ю. Л. Носко* // Вып. 16. — 1978. — С. 79-88.

Носко Ю. Л. О применении приборов щупового профилографирования в судебно-баллистических исследованиях / *Ю. Л. Носко* // Вып. 18. — 1979. — С. 191-194.

Носко Ю. Л. О классификации судебно-баллистических исследований / *Ю. Л. Носко* // Вып. 21. — 1978. — С. 91-93.

Поливанцева Е. В. Исследование вещества следа, образованного полимерными пыжами на преградах / *Е. В. Поливанцева* // Вып. 42. — 1991. — С. 54-56.

Прибылева-Марченко С. П. Экспертное установление прерванных каналов огнестрельных повреждений одежды / *С. П. Прибылева-Марченко* // Вып. 2. — 1965. — С. 340-342.

Прибылева-Марченко С. П. Определение последовательности образования огнестрельных повреждений / *С. П. Прибылева-Марченко* // Вып. 3. — 1966. — С. 380-382.

Прищеп В. М. Определение условий атипичного выстрела из ружья / *В. М. Прищеп* // Вып. 3. — 1966. — С. 373-375.

Прищеп В. М. Отождествление оружия по редко встречающимся следам на гильзах / *В. М. Прищеп* // Вып. 9. — 1972. — С. 422-424.

Ратневский А. Н. Особенности отложения следов оружейной смазки при выстрелах в упор из пистолета системы «Макарова» / *А. Н. Ратневский, А. З. Белецкий* // Вып. 5. — 1968. — С. 236-288.

Саврань Л. Ф. Об использовании водного пулеулавливателя для получения экспериментальных следов на свинцовых снарядах / *Л. Ф. Саврань* // Вып. 13. — 1976. — С. 86-89.

Саврань Л. Ф. К вопросу об определении убойной силы огнестрельного оружия / *Л. Ф. Саврань* // Вып. 15. — 1977. — С. 88-93.

Саврань Л. Ф. Методика определения скорости полета дроби на дистанции / *Л. Ф. Саврань* // Вып. 16. — 1978. — С. 84-87.

Саврань Л. Ф. Определение дальности стрельбы по размеру осыпи дроби / *Л. Ф. Саврань* // Вып. 19. — 1979. — С. 95-101.

Саврань Л. Ф. Определение убойной силы дробового снаряда / *Л. Ф. Саврань* // Вып. 20. — 1980. — С. 77-81.

Саврань Л. Ф. Из практики идентификации гладкоствольного оружия по выстреленной дробе / *Л. Ф. Саврань* // Вып. 21. — 1980. — С. 147-148.

Саврань Л. Ф. О возможности определения дистанции дробового выстрела по глубине внедрения дроби в преграду / *Л. Ф. Саврань* // Вып. 23. — 1981. — С. 85-89.

Саврань Л. Ф. Определение калибра гладкоствольного оружия по следам на снарядах / *Л. Ф. Саврань* // Вып. 32. — 1986. — С. 58-63.

Саврань Л. Ф. Об идентификационной значимости следов на гильзах, отстрелянных из малокалиберных винтовок моделей СМ-2, Урал-2 и Тайфун / *Л. Ф. Саврань* // Вып. 36. — 1988. — С. 60-64.

Самигжанова Д. Д. Особенности огнестрельных повреждений в многослойных мишенях / *Д. Д. Самигжанова, Э. И. Чуряков, В. С. Широков* // Вып. 51. — 2003. — С. 91-95.

Самодуров А. В. Новый прием оптического моделирования при установлении дистанции выстрела / *А. В. Самодуров, Е. Д. Кузьменко, А. М. Моисеев* // Вып. 43. — 1991. — С. 59-64.

Самусь В. Р. Об установлении принадлежности изделий к категории охотничьих (спортивных) ружей и их идентификации / *В. Р. Самусь, А. Ф. Ягодин* // Вып. 51. — 2003. — С. 84-91.

Сапєлкін В. В. Застосування імітаторів біологічних тканин при встановленні діагностичних ознак відстані пострілу кулями травматичної дії 12-го калібру / *В. В. Сапєлкін* // Вып. 57. — 2012. — С. 192-198.

Собакар І. С. До питання про віднесення короткоствольної зброї до об'єктів обмеженого цивільного обігу / *І. С. Собакар, А. В. Лопушанський* // Вып. 49. — 2000. — С. 77-82.

Собакарь И. С. Определение места выстрела по известному значению угла падения пули / *И. С. Собакарь, В. Г. Никитюк, В. В. Сомов, А. В. Коломийцев* // Вып. 50. — 2001. — С. 169-173.

Ус И. И. Идентификация приспособления для запрессовки капсулей / *И. И. Ус* // Вып. 22. — 1988. — С. 120-122.

Шмидт А. И. Отождествление конкретного экземпляра пистолета «ПМ» по отстрелянным гильзам при замене его ударника после происшествия / *А. И. Шмидт* // Вып. 20. — 1980. — С. 81-82.

Шмидт А. И. К вопросу о холодном оружии как юридическом понятии / *А. И. Шмидт, В. В. Гузенко* // Вып. 48. — 1997. — С. 33-36.

Щербаковский М. Г. Криминалистически значимые свойства снарядов к охотничьим гладкоствольным ружьям, изготовленных на одесском заводе «Военохот» / *М. Г. Щербаковский, А. М. Нурмагомедов, Г. К. Авдеева* // Вып. 45. — 1992. — С. 61-68.

Ягодин А. Ф. Установление факта пребывания патронов в оружии / *А. Ф. Ягодин* // Вып. 10. — 1973. — С. 391-392.

Ягодин А. Ф. Определение целого по частям объектов баллистической экспертизы при отсутствии общей линии разделения / *А. Ф. Ягодин* // Вып. 11. — 1975. — С. 437-439.

Ягодин А. Ф. Установление положения стрелявшего и потерпевшего по огнестрельным повреждениям одежды / *А. Ф. Ягодин* // Вып. 11. — 1975. — С. 141-144.

Ягодин О. П. Деякі аспекти криміналістичного дослідження пістолетів та револьверів не смертельної дії / *О. П. Ягодин, В. Р. Самусь* // Вып. 53. — 2006. — С. 46-51.

Ягодин А. Ф. Участие специалиста-баллиста при воспроизведении обстановки и обстоятельств события по делам, связанным с применением огнестрельного оружия / *А. Ф. Ягодин* // Вып. 55. — 2009. — С. 64-68.

Ягодин А. Ф. Установление ситуационных обстоятельств выстрела комплексной судебно-баллистической и судебно-медицинской экспертизой / *А. Ф. Ягодин* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 320-326.

Ярослав Ю. Ю. К вопросу о понятии и классификации нестандартного или атипичного огнестрельного оружия / *Ю. Ю. Ярослав* // Вып. 50. — 2001. — С. 154-161.

ЕКСПЕРТИЗА ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ

Авдеева Г. К. Криминалистическое исследование резиновых палок / *Г. К. Авдеева, В. Р. Самусь* // Вып. 51. — 2003. — С. 114-123.

Репешко П. И. К вопросу об оценке показателей твердости стали в криминалистическом исследовании холодного оружия / *П. И. Репешко, В. В. Гузенко, В. А. Сокирко* // Вып. 55. — 2009. — С. 69-80.

ВИБУХОТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

Быков В. И. Установление вида взорвавшегося объекта по его фрагментам / *В. И. Быков* // Вып. 50. — 2001. — С. 281-286.

Буханченко О. А. Кримінальні вибухи в Україні / *О. А. Буханченко, Є. В. Мамонов, А. Г. Буханченко* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 175-179.

Быков В. И. Образование осколочных повреждений поражающими элементами ракеты переносного зенитного ракетного комплекса «Игла» / *В. И. Быков, Ю. И. Турта* // Вып. 52. — 2004. — С. 115-120.

Быков В. И. К вопросу о понятии “взрывное устройство” / *В. И. Быков, Ю. И. Турта* // Вып. 53. — 2006. — С. 55-60.

Мельников И. М. Криміналістична вибухотехніка в системі науки криміналістики / *И. М. Мельников* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 35-44.

Мельников И. М. Проблемні питання встановлення приналежності вибухових пристроїв до боєприпасів / *И. М. Мельников* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 313-316.

Приходько Ю. П. Розслідування злочинів, пов'язаних з використанням енергії вибуху / *Ю. П. Приходько* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 181-184.

Прохоров-Лукін Г. В. Огляд місця вибуху, підготовка та призначення судових вибухотехнічних експертиз / *Г. В. Прохоров-Лукін, Ю. П. Турта* // Вип. 49. — 2000. — С. 103-113.

Шмерего О. Б. Деякі аспекти вдосконалення методики експертного дослідження саморобних вибухових пристроїв / *О. Б. Шмерего* // Вип. 55. — 2009. — С. 81-95.

Шмерего О. Б. Деякі аспекти експертних досліджень обставин вибухів і пожеж / *О. Б. Шмерего, Ю. П. Приходько* // Вип. 57. — 2012. — С. 79-85.

ЕКСПЕРТИЗА ВІДЕОЗВУКОЗАПISУ

Андреева А. В. Фонетический анализ звучащей речи в криминалистической экспертизе звукозаписей и проблема нормы / *А. В. Андреева* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 363-369.

Белецкий А. З. Установление количества удаленной магнитофонной ленты на месте склейки / *А. З. Белецкий, А. И. Ратневский, К. В. Салтевский* // Вип. 10. — 1973. — С. 295-297.

Будко Т. В. Судебно-лингвистическая экспертиза устной речи: теоретико-прикладные проблемы / *Т. В. Будко, А. Л. Ованнисян* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 352-360.

Громовенко Л. И. Способы визуализации магнитных видеogramм при их экспертном исследовании / *Л. И. Громовенко, В. Г. Хахановский* // Вип. 41. — 1990. — С. 80-84.

Громовенко Л. И. Идентификационные и диагностические признаки средств и материалов видеозаписи / *Л. И. Громовенко, В. Г. Хахановский* // Вип. 42. — 1991. — С. 44-48.

Дьяченко А. Ф. О возможностях проведения фоноскопических исследований иностранной устной речи // *А. Ф. Дьяченко, О. И. Брендель* // Вип. 52. — 2004. — С. 103-110.

Жариков Ю. Ф. Терминологические особенности понятия «монтаж» при проведении экспертизы материалов и способов видео- звукозаписи / *Ю. Ф. Жариков, О. В. Рыбальский, И. А. Струк, Ю. О. Голубовский* // Вып. 51. — 2003. — С. 114-123.

Кирдун А. А. Криминалистическая экспертиза звукозаписей в Республике Беларусь на современном этапе / *А. А. Кирдун* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 360-363.

Ованнисян А. Л. Признаки межъязыковой интерференции в русской речи дикторов-иностранцев / *А. Л. Ованнисян* // Вып. 52. — 2004. — С. 73-78.

Ованнисян А. Л. Лингвистический анализ устной речи на неродном языке / *А. Л. Ованнисян* // Вып. 54. — 2008. — С. 63-74.

Ованнисян А. Л. Дослідження звукозапису усного мовлення за ознаками міжмовної інтерференції / *А. Л. Ованнисян* // Вып. 55. — 2009. — С. 105-115.

Рукавішников В. С. Деякі аспекти використання файл-менеджеру “Total Commander” у якості допоміжного інструменту при проведенні експертиз відео-звукозапису / *В. С. Рукавішников* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 342-348.

Рыбальский О. В. Использование метода аппроксимации видеосигнала при экспертном исследовании видеозвукозаписей / *О. В. Рыбальский, Е. В. Тимко, Д. В. Подя* // Вып. 55. — 2009. — С. 96-104.

Салтевский М. В. Судебно-электроакустическая экспертиза звукозаписывающих объектов / *М. В. Салтевский, Л. М. Громошенко* // Вып. 16. — 1978. — С. 130-136.

Струк И. А. К вопросу о классификации звуковых колебаний при криминалистическом исследовании звуковой среды / *И. А. Струк* // Вып. 35. — 1978. — С. 100-103.

Струк І. О. Визначення термінів «оригінальна фонограма» та «дублікат фонограми» при судово-експертному дослідженні цифрових звукозаписів / *Струк І. О., Харабуга Ю. С.* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 348-352.

Шабля О. М. Особливості експертного дослідження ознак оригінальності цифрових відео-звукзаписів у разі неможливості дослідити пристрій запису / *О. М. Шабля, М. В. Полякова* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 336-342.

ЕКСПЕРТИЗА МАТЕРІАЛІВ, РЕЧОВИН ТА ВИРОБІВ

Авдеева Г.К. Использование информации об элементном составе стекла для решения криминалистических задач / *Г. К. Авдеева, Е. Н. Абанина* // Вып. 42. — 1991. — С. 72-79.

Авдеева Г. К. Характеристика полимерных рассеивателей внешней осветительной и светосигнальной арматуры транспортных средств, выпускаемой Винницким заводом автоэлектроаппаратуры / *Г.К. Авдеева, Г. В. Прохоров-Лукин, А. М. Конопляная* // Вып. 48. — 1997. — С. 116-132.

Акопян С. М. Некоторые аспекты нового направления исследований судебной химической экспертизы в Республике Армения / *С. М. Акопян* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 382-384.

Бершадский Е. М. О криминалистическом исследовании дробы методом эмиссионного спектрального анализа / *Е. М. Бершадский* // Вып. 2. — 1965. — С. 250-254.

Бершадский Е. М. Об экспертной следственной оценке результатов спектрографического анализа дробы / *Е. М. Бершадский* // Вып. 5. — 1968. — С. 272-276.

Бершадский Е. М. К вопросу об идентификации отдельных партий (плавков) материалов (веществ) / *Е. М. Бершадский* // Вып. 7. — 1970. — С. 246-248.

Бершадский Е. М. Оценка идентификационных признаков в криминалистической экспертизе материалов, веществ и изделий / *Е. М. Бершадский* // Вып. 43. — 1991. — С. 103-108.

Бордонос Т. Г. Люминесцентная микроскопия при исследовании химических волокон / *Т. Г. Бордонос, О. Б. Глинская* // Вып. 1. — 1965. — С. 204-207.

Бордонос Т. Г. Установление принадлежности оторванных пуговиц конкretным изделиям / *Т. Г. Бордонос, Л. П. Булыга* // Вып. 2. — 1965. — С. 278-281

Бордонос Т. Г. Исследование обугленных текстильных тканей (экспериментальные данные) / *Т. Г. Бордонос, Л. П. Булыга, К. Е. Завадинская* // Вып. 8. — 1971. — С. 325-328.

Булах Г. И. О возможности применения лазерной фотоакустической микроскопии в судебной экспертизе / *Г. И. Булах, Р. М. Бурбело, А. Л. Гуляева, И. Я. Кучеров, А. В. Круть* // Вып. 42. — 1991. — С. 79-83.

Гарасевич С. Г. Диагностика дымных и бездымных порохов методом микрорамановского анализа / *С. Г. Гарасевич, П. И. Корешок, Л. И. Робур, А. В. Слободянюк, А. В. Круть* // Вып. 48. — 1997. — С. 138-143.

Голікова Т. Д. Використання методів рентгенографії та металографії при дослідженні осколків вибухових пристроїв / *Т. Д. Голікова* / Вип. 49. — С. 134-142.

Гордон Б. Е. Карбаматометрический метод определения тяжелых металлов в почвах / *Б. Е. Гордон, Р. М. Танклевская, В. П. Калачикова* // Вып. 1. — 1964. — С. 197-205.

Гордон Б. Е. Определение тормозных жидкостей при автотехнической экспертизе по спектрам поглощения в инфракрасной области / *Б. Е. Гордон, Т. А. Гордиенко, А. Ф. Мальнев, Г. А. Пучковская* // Вып. 2. — 1965. — С. 241-248.

Гордон Б. Е. Карбаматометрический метод определения тяжелых металлов в резинах / *Б. Е. Гордон, Э. А. Меламед* // Вып. 3. — 1966. — С. 316-323.

Гордон Б. Е. Определение наслоений металлов в огнестрельных повреждениях хроматографией на бумаге, импрегнированной производными дитиокарбаминовой кислоты / *Б. Е. Гордон, В. П. Калачикова* // Вып. 4. — 1967. — С. 260-275.

Гордон Б. Е. Новый экстракционно-фотометрический метод определения малых количеств ртути. Определение этилртутихлорида (гранозана) в протравленном зерне / *Б. Е. Гордон, Р. М. Танклевская* // Вып. 5. — 1968. — С. 263-267.

Гордон Б. Е. Экстракционно-фотометрическое определение ртути в фармпрепаратах / Б. Е. Гордон, В. Ф. Разнатовская // Вып. 6. — 1969. — С. 323-327.

Гордон Б. Е. Применение высоковольтного электрофореза для исследования красителей чернил в штрихах / Б. Е. Гордон, С. Н. Торпина // Вып. 7. — 1970. — С. 249-254.

Гордон Б. Е. Об определении вида красителей чернил / Б. Е. Гордон, В. Я. Макаренко // Вып. 8. — 1971. — С. 288-290.

Гордон Б. Е. Установление вида светлого нефтепродукта по его спектру поглощения в ультрафиолетовой области / Б. Е. Гордон // Вып. 9. — 1972. — С. 343-351.

Гордон Б. Е. Определение групповой принадлежности малых количеств горюче-смазочных материалов по спектрам поглощения в ультрафиолетовой видимой области, разложенной на гаусовы составляющие / Б. Е. Гордон // Вып. 11. — 1975. — С. 275-284.

Гордон Б. Е. Применение спектроскопии электронного парамагнитного резонанса в судебно-экспертных исследованиях / Б. Е. Гордон, А. А. Кудрявцев, Е. П. Кузьменков // Вып. 12. — 1976. — С. 114-123.

Гордон Б. Е. Количественный структурно-групповой анализ малых количеств нефтепродуктов, содержащих ароматические углеводороды по их спектрам поглощения в ультрафиолетовой и инфракрасной области / Б. Е. Гордон, Т. Г. Мелюшко // Вып. 13. — 1976. — С. 109-116.

Гордон Б. Е. Анализ малых проб пластичных смазок / Б. Е. Гордон // Вып. 16. — 1978. — С. 90-98.

Гордон Б. Е. О систематизации спектроскопических методов исследования в криминалистической экспертизе материалов, веществ и изделий / Б. Е. Гордон // Вып. 21. — 1980. — С. 106-110.

Гордон Б. Е. Представительность анализируемых проб, существенность и несущественность признаков различия в криминалистической экспертизе материалов, веществ и изделий / Б. Е. Гордон // Вып. 23. — 1981. — С. 82-93.

Грабовский В. Д. Криминалистическое исследование барограмм при расследовании хищений на авиапредприятиях / *В. Д. Грабовский, Н. Н. Лысов, М. В. Салтевский* // Вып. 36. — 1988. — С. 52-56.

Даньшина К. М. Криминалистическое исследование триперекиси уксусной / *К. М. Даньшина, А. Д. Тарусин* // Вып. 50. — 2001. — С. 287-290.

Дем'янчук Р. М. Особливості ідентифікації органічних пігментів при криміналістичному дослідженні лакофарбових матеріалів / *Р. М. Дем'янчук, Н. О. Заяць* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 377-379.

Дьякова Г. Д. Использование фотоденситометрии для оценки красителей одноцветных паст на хроматограммах / *Г. Д. Дьякова* // Вып. 13. — 1976. — С. 91-93.

Дьякова Г. Д. Исследование сухой краски для альфрейных работ / *Г. Д. Дьякова* // Вып. 21. — 1980. — С. 110-111.

Дьякова Г. Д. Методика выделения органических пигментов из пуговиц, изготовленных на основе полистирола, аминопластов и полиэфирных смол / *Г. Л. Дьякова, И. И. Захарова* // Вып. 28. — 1984. — С. 93-96.

Дьякова Г. Д. Исследование некоторых органических пигментов, входящих в состав пуговиц, методом тонкослойной хроматографии / *Г. Л. Дьякова* // Вып. 30. — 1985. — С. 95-100.

Дьякова Г. Д. Спектрофотографическое исследование органических пигментов как этап криминалистического исследования пластмассовых пуговиц / *Г. Л. Дьякова, И. П. Захарова* // Вып. 33. — 1986. — С. 93-95.

Дьякова Г. Д. Выделение органических пигментов из пластмассовых пуговиц, изготовленных на основе пластиков АБС, ЛСО-М, ПС-УП и полиэтилена / *Г. Д. Дьякова, И. П. Захарова* // Вып. 39. — 1989. — С. 82-85.

Дьякова Г. Д. Определение органических пигментов, используемых для окраски пуговиц из полиэтилена и пластиков методом тонкослойной хроматографии / *Г. Д. Дьякова, И. П. Захарова* // Вып. 42. — 1991. — С. 57-62.

Зайцев Д. М. Вплив статистичної обробки кількісного аналізу на криміналістичну оцінку результатів дослідження матеріалів, речовин та виробів / *Д. М. Зайцев, Г. В. Лінючев* // Вып. 56. — 2011. — С. 75-81.

Заковирко О. М. Основні методи експертного дослідження горілок / *О. М. Заковирко* // Вып. 57. — 2012. — С. 73-79.

Ильяшенко А. Г. Послойной эмиссионный спектральный анализ многослойных красящих покрытий с помощью лазерного микроанализатора ЛМА-10 / *А. Г. Ильяшенко, Б. Е. Гордон* // Вып. 20. — 1980. — С. 83-87

Ильяшенко А. Г. Применение ИК-фурье спектрометра с ИК-микроскопом для исследования многослойных полимерных пленок / *А. Г. Ильяшенко, Т. М. Кот, Г. В. Лінючев, В. В. Приступа* // Вып. 52. — 2004. — С. 130-147.

Ильяшенко А. Г. Практика экспертного исследования заводских дефектов лакокрасочных покрытий автомобилей / *А. Г. Ильяшенко, Т. Г. Мелюшко* // Вып. 55. — 2009. — С. 116-125.

Калачикова В. П. О методике экспертного исследования наслоений почвы / *В. П. Калачикова* // Вып. 10. — 1973. — С. 333-335.

Канунникова А. В. Практика применения литологических методов исследований в судебно-почвоведческой экспертизе / *А. В. Канунникова* // Вып. 16. — 1978. — С. 147-150.

Кахановский Ф. Н. Разработка газохроматографического скрининга “летучих” токсикологически важных органических соединений / *Ф. Н. Кахановский* // Вып. 50. — 2001. — С. 209-218.

Кизнер А. В. Возможности рентгеноспектрального анализа при исследовании вещественных доказательств / *А. В. Кизнер* // Вып. 5. — 1968. — С. 253-261.

Киричинский Б. Р. О некоторых возможностях применения физических методов исследования в криминалистической экспертизе / *Б. Р. Киричинский* // Вып. 11. — 1975. — С. 257-263.

Корюкин В.А. Методы установления природы искусственных химических и синтетических волокон / *В. А. Корюкин, О. Л. Кулинская* // Вып. 14. — 1977. — С. 114-117.

Корюкин В. А. Исследование следов спиртовых лаков на основе шеллака / *В. А. Корюкин, Э. Б. Мужановский, А. И. Седов, С. Г. Бейкин* // Вып. 18. — 1979. — С. 101-102.

Кот Т. М. Лакокрасочные покрытия легковых автомобилей: технологические аспекты и экспертное исследование / *Т. М. Кот, Е. А. Довгань, Т. Г. Мелюшко* // Вып. 52. — 2004. — С. 148-156.

Кошель О. Ю. Визначення фальсифікації ювелірних виробів в рамках експертизи металів і сплавів / *О. Ю. Кошель, О. О. Посільський* // Вып. 59. — 2014. — С. 302-311.

Кравченко Л. И. Некоторые аспекты криминалистического исследования героина / *Л. И. Кравченко, Л. А. Степанова, С. И. Стальмахович* // Вып. 51. — 2003. — С. 138-142.

Кравчина Т. С. О возможности применения метода плазменной фотометрии для исследования натриевых солей барбитуратов / *Т. С. Кравчина* // Вып. 11. — 1975. — С. 294-295.

Кравчина Т. С. Применение плазменной фотометрии для определения количественного содержания натриевых солей барбитуратов в лекарственных формах / *Т. С. Кравчина* // Вып. 12. — 1976. — С. 123-125.

Кравчина Т. С. Применение плазменной фотометрии при исследовании лекарственных форм, содержащих анальгин / *Т. С. Кравчина* // Вып. 15. — 1977. — С. 118-119.

Кравчина Т. С. Применение плазменной фотометрии при количественном определении кофеинбензоната натрия в лекарственных формах / *Т. С. Кравчина* // Вып. 16. — 1978. — С. 98-100.

Кравчина Т. С. Отождествление прополиса / *Т. С. Кравчина* // Вып. 19. — 1979. — С. 130-131.

Кравчина Т. С. Особенности использования метода тонкослойной хроматографии при идентификации фармацевтических препаратов-ненаркотических анальгетиков / *Т. С. Кравчина, А. Д. Тарусин* // Вып. 26. — 1983. — С. 100-104.

Кравчина Т. С. Определение вида некоторых противокашлевых лекарственных препаратов методом тонкослойной хроматографии / *Т. С. Кравчина, А. Д. Тарусин* // Вып. 27. — 1983. — С. 77-80.

Кравчина Т. С. Исследование лекарственных форм, содержащих ненаркотические анальгетики / *Т. С. Кравчина, А. Д. Тарусин* // Вып. 28. — 1984. — С. 82-90.

Кравчина Т. С. О возможности исследования транквилизаторов и антидепрессантов методом тонкослойной хроматографии / *Т. С. Кравчина, А. Д. Тарусин* // Вып. 36. — 1988. — С. 67-70.

Кравчина Т. С. О возможности хроматографического исследования красителей при изготовлении таблетлируемых лекарственных форм / *Т. С. Кравчина, А. Д. Тарусин, Д. И. Уваров* // Вып. 40. — 1990. — С. 71-74.

Кравчина Т. С. Возможности дифференциации лекарственных средств различных партий и источников изготовления методами УФ — и ИК-спектроскопии / *Т. С. Кравчина, А. Д. Тарусин, Ю. М. Воронков, А. Х. Купцов, А. М. Пчелинцев* // Вып. 44. — 1992. — С. 84-88.

Круть А. В. Изменение отруктурно-группового состава углеводов автомобильных нефтемасел под действием почв / *А. В. Круть, Я. С. Гутманас, В. К. Татолис* // Вып. 32. — 1986. — С. 74-83.

Круть А. В. Изменение структурно-группового состава углеводов дизельных нефтемасел под действием дорожных асфальто-бетонных покрытий / *А. В. Круть, Я.С. Гутмавас, В. К. Татолис* // Вып. 33. — 1986. — С. 87-93.

Круть А. В. Использование второй производной инфракрасных спектров пропускания при определении связующего микроколичеств краски в судебно-экспертном исследовании / *А. В. Круть, А. Г. Ильяшенко, Т. Г. Мелюшко, Р. М. Танклевская* // Вып. 47. — 1995. — С. 96-101.

Круть А. В. Исследование взрывчатых веществ и продуктов взрыва химическими методами и методом ТСХ / *А. В. Круть, Р. М. Танклевская* // Вып. 48. — 1997. — С. 133-138.

Круть А. В. Исследование продуктов разложения дымного пороха в почвах методом инфракрасной спектроскопии / *А. В. Круть, Т. Г. Мелюшко, Н. С. Подлесная* // Вып. 48. — 1997. — С. 163-168.

Круть А. В. Современные технологии и материалы, используемые при покраске легковых автомобилей, и экспертные методы их определения / *А. В. Круть, Т. Г. Мелюшко, Р. М. Танклевская* // Вып. 48. — 1997. — С. 152-163.

Круть О. В., Диференціація ЛФП автомобілів способом суміщення рентгенівських спектрів / *А. В. Круть, А. В. Дем'янчук* // Вып. 49. — 2000. — С. 113-119.

Круть О. В. Піротехнічні засоби: деякі нормативні та судово-експертні аспекти / *А. В. Круть* // Вып. 49. — 2000. — С. 120-133.

Круть О. В., Дем'янчук А. В., Сірники як об'єкт дослідження в судово-криміналістичній експертизі / *А. В. Круть, А. В. Дем'янчук, В. В. Захарчук* // Вып. 49. — 2000. — С. 155-167.

Круть А. В. Люминесцентные свойства красителей и люминофоров / *А. В. Круть, О. А. Сыч, С. И. Стальмахович* // Вып. 50. — 2001. — С. 202-209.

Круть А. В. Практика экспертного исследования дефектов автомобильных лакокрасочных покрытий / *А. В. Круть, Т. Г. Мелюшко, Т. М. Кот* // Вып. 51. — 2003. — С. 124-130.

Курылева Е. Ф. О возможности исследования лакокрасочных покрытий автобусов марки ЛАЗ в экспертной практике / *Е. Ф. Курылева* // Вып. 53. — 2006. — С. 61-65.

Крылов Е. М. Обработка результатов исследования видового состава почвенных бактерий с помощью моделирования на ЭВМ / *Е. М. Крылов, И. И. Ясинов* // Вып. 13. — 1976. — С. 103-109.

Кудрявцев А. А. Возможности дифференциации резины автомобильных покрышек по спектрам электронного парамагнитного резонанса (ЭПР) // Вып. 19. — 1979. — С. 108-113.

Левицький В. В. Дослідження мікроструктури сплавів систем Mg-Al-Zn та Al-Si-Cu / *В. В. Левицький* // Вып. 56. — 2011. — С. 93-101.

Лернер Г. Р. К вопросу о прямом спектрографическом определении минеральных примесей в материалах с органической основой / *Г. Р. Лернер* // Вып. 5. — 1968. — С. 277-284.

Линючев Г. В. Унификация газохроматографического оборудования в криминалистических исследованиях / *Г. В. Линючев, Д. Н. Зайцев* // Вып. 54. — 2008. — С. 140-145.

Лінючев Г.В. Основні методи експертного дослідження аерозольних фарб, нашарувань і покриттів, на які вони нанесені / *Г. В. Лінючев, В. В. Приступа* // Вып. 56. — 2011. — С. 70-74.

Ляхович И. В. Компьютерная обработка атомных эмиссионных спектров при производстве судебных экспертиз / *И. В. Ляхович, А. П. Кучеров, В. А. Саленко* // Вып. 47. — С. 101-106.

Малинникова А. З. Экспертное исследование полупродуктов окислительных красителей для меха / *А. З. Малинникова, Н. С. Шахнюк* // Вып. 54. — 2008. — С. 134-140.

Мамотюк М. Л. К исследованию оторванных пуговиц / *М. Л. Мамотюк* // Вып. 2. — 1965. — С. 282-285.

Маршалковська С. В. Особливості технології фарбування автомобілів “Таврія” випуску 1991-1995 рр. і використання цих особливостей в експертній практиці / *С. В. Маршалковская, А. П. Матвеевская* // Вып. 49. — С. 143-146.

Маршалковская С. В. Криминалистическое исследование алкидных линолеумов / *С. В. Маршалковская, А. П. Матвеевская, О. Б. Пагурец* // Вып. 50. — 2001. — С. 219 -227.

Матвеев М. Ю. Выявление и классификация идентификационных признаков при экспертном исследовании объектов из металлов и сплавов / *М. Ю. Матвеев, М. Г. Щербаковский* // Вып. 32. — 1986. — С. 67-74.

Мелюшко Т. Г. Применение структурно-группового анализа парафиновых углеводородов по спектрам поглощения в инфракрасной области при судебно-экспертном исследовании горюче-смазочных материалов / *Т. Г. Мелюшко, Б. Е. Гордон* // Вып. 11. — 1975. — С. 288-294.

Мелюшко Т. Г. Количественный структурно-групповой анализ остаточных нефтепродуктов по спектрам поглощения в инфракрасной области / *Т. Г. Мелюшко* // Вып. 43. — 1991. — С. 94-96.

Милевская Г. И. К вопросу о выборе методики анализа монолитного материала вещественных доказательств / *Г. И. Милевская, Б. Е. Гордон* // Вып. 6. — 1969. — С. 104-109.

Миргород В. М. Исследование спиртосодержащих жидкостей кустарного изготовления с целью установления исходного сырья / *В. М. Миргород* // Вып. 42. — 1991. — С. 68-71.

Миргород В. М. Обнаружение следов тетраэтилсвинца на различных предметах-носителях методом тонкослойной хроматографии / *В. М. Миргород, А. Д. Тарусин* // Вып. 45. — 1992. — С. 74-76.

Миргород В. М. Об экспертном исследовании отравляющих веществ раздражающего действия (ирритантов) // Вып. 46. — 1993. — С. 94-98.

Нардид Л. В. Исследование некоторых органических пигментов, входящих в состав изоляционных лент, методом тонкослойной хроматографии // Вып. 39. — 1989. — С. 78-81.

Нардид Л. В. Об исследовании красителей изоляционных лент на поливинилхлоридной основе // Вып. 44. — 1992. — С. 88-91.

Нардид Л. В. Рецептурно-технологические данные лакокрасочных материалов, выпускаемых Одесской производственно-торговой фирмой “ЭЛАКС”, и некоторые особенности криминалистического исследования лакокрасочных материалов бытового и промышленно-строительного назначения / *Л. В. Нардид, А. Ф. Климчук, В. И. Дубинка* // Вып. 48. — 1997. — С. 143-152.

Неня О. В. Структурна класифікація мікрооб’єктів та вибір методів їх дослідження / *О. В. Неня* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 370-377.

Пасічник В. В. Аналіз ефективності найбільш поширених методик дослідження вибухових речовин (ВР) та продуктів вибуху методом тонкошарової хроматографії (ТІІХ) / *В. В. Пасічник, С. В. Шкурдода* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 324-336.

Петров Э. П. Оценка экспертом результатов исследования наложенных текстильных волокон на одежде / *Э. П. Петров* // Вып. 9. — 1972. — С. 369-373.

Писаренко И.В. Пресс-форма для брикетирования / *И. В. Писаренко* // Вып. 17. — 1978. — С. 83-84.

Писаренко И. В. Усовершенствование установки для спектрального эмиссионного анализа / *И. В. Писаренко* // Вып. 18. — 1978. — С. 99-101.

Поливанцева Е. В. Исследование вещества следа, образованного полимерными пыжами на преградах / *Е. В. Поливанцева* // Вып. 42. — 1991. — С. 54-56.

Посильский О. А. Методика исследования кустарных препаратов из эфедрина, псевдоэфедрина и норэфедрина / *О. А. Посильский, О. В. Марченко* // Вып. 51. — 2003. — С. 131-138.

Пучков В. А. Масс-спектрометрическое исследование красителей для хлопка / *В. А. Пучков, Ф.А. Медведев, Б. В. Безбородов* // Вып. 11. — 1975. — С. 296-299.

Рыльников Б. С. Определение температурно-временного интервала нагрева металлов по цветам побежалости при проведении металлографической экспертизы / *Б. С. Рыльников, А. А. Рогачов* // Вып. 11. — 1975. — С. 352-356.

Розовский Б. Г. Об особенностях экспертного установления групповой принадлежности и единого источника происхождения каменного угля / *Б. Г. Розовский* // Вып. 8. — 1971. — С. 297-300.

Руднев В.А. Установление единого источника происхождения на примере исследования моторного масла / *В. А. Руднев, А. Ф. Климчук, А. А. Прокопенко, П. В. Карножицкий* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 379-382.

Рудяка А. В. Из практики применения методов инструментального анализа для установления природы неизвестного органического вещества / *А. В. Рудяка, В. А. Чубенко* // Вып. 8. — 1971. — С. 365.

Рудяка А. В. Использование УФ-спектров поглощения для обнаружения лекарственных препаратов, производных барбитуровой кислоты / *А. В. Рудяка, В. А. Чубенко* // Вып. 9. — 1971. — С. 366-368.

Рудяка А. В. О возможности обнаружения комплекса лекарственных препаратов в субстратах / *А. В. Рудяка, В. А. Чубенко* // Вып. 11. — 1975. — С. 284-286.

Седов А. И. Идентификация букарбана / *А. И. Седов, Э. Б. Мужановский* // Вып. 13. — 1976. — С. 94-95.

Скрипко Г. О. Поліефірні волокна і методи їх ідентифікації при криміналістичному дослідженні / *Г. О. Скрипко, Г. В. Лінючев, О. Л. Добрянська, Т. В. Деркач* // Вып. 57. — 2012. — С. 44-49.

Скрипко Г. О. Диференціація і класифікація поліефірних волокон за ідентифікаційними ознаками, встановленими методом поляризаційної мікроскопії / *Г. О. Скрипко, Г. В. Лінючев, О. Л. Добрянська* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 304-311.

Скрипко Г. О. Визначення кореляції масової частки вовни та бавовни в текстильних матеріалах та виробах з них методами оптичної мікроскопії / *Г. О. Скрипко, О. Л. Добрянська* // Вып. 59. — 2014. — С. 294-302.

Смушок А. И. Исследование светлых нефтепродуктов методом газожидкостной хроматографии / *А. И. Смушок* // Вып. 25. — 1982. — С. 126-129.

Смушок А. И. К вопросу об оценке признаков, выявляемых в результате исследований пластмассовых пуговиц методом эмиссионного спектрального анализа / *А. И. Смушок* // Вып. 32. — 1986. — С. 63-67.

Смушок А. И. Структура признаков элементного химического состава изоляционных лент на основе поливинилхлорида (на примере Одесского химического завода) / *А. И. Смушок* // Вып. 38. — 1989. — С. 73-77.

Смушок А. И. Некоторые организационные проблемы экспертизы лакокрасочных материалов и лакокрасочных покрытий / *А. И. Смушок* // Вып. 46. — 1993. — С. 65-68.

Смушок А. И. О рецептурно-технологических признаках некоторых лакокрасочных материалов / *А. И. Смушок, Л. В. Нардид, А. Ф. Климчук* // Вып. 46. — 1993. — С. 82-93.

Сыч О. А. Криминалистическое исследование биодизельного топлива / *О. А. Сыч, С. И. Стальмахович, Б. Ф. Кочирко* // Вып. 55. — 2009. — С. 126-138.

Сыч О. А. Ацетон в алкогольных напитках: идентификация и оценка его наличия / *О. А. Сыч* // Вып. 55. — 2009. — С. 139-145.

Сич О. А., Встановлення ознак фальсифікації автомобільних бензинів / *О. А. Сич, С. И. Стальмахович* // Вып. 56. — 2011. — С. 82-92.

Сич О. А. Спектральні та хроматографічні дослідження сучасних видів автомобільних бензинів / *О. А. Сич, С. І. Стальмахович, Г. В. Ліночев, Д. М. Зайцев* // Вып. 57. — 2012. — С. 58-72.

Сич О. А. Визначення нафтових вуглеводнів в спиртовмісних рідинах / *О. А. Сич, С. І. Стальмахович* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 311-320.

Стальмахович С. И. К вопросу о дифференциации пластичных смазок методом молекулярной спектроскопии / *С. И. Стальмахович, Т. И. Чернецкая* // Вып. 36. — 1987. — С. 64-66.

Стальмахович С. И. Сажа как предмет-носитель нефтепродуктов в криминалистической экспертизе / *С. И. Стальмахович, Т. И. Чернецкая* // Вып. 39. — 1989. — С. 75-78.

Стальмахович С. И. О возможности дифференциации лекарственных средств одного вида методом ИК-спектроскопии / *С. И. Стальмахович, Т. И. Чернецкая* // Вып. 42. — 1991. — С. 62-65.

Стальмахович С. И. О возможности дифференциации автомобильных бензинов методом УФ-спектроскопии / *С. И. Стальмахович, Т. И. Чернецкая* // Вып. 47. — 1995. — С. 107-112.

Степанова Л. А. К вопросу об установлении класса волокнообразующих полимеров единичных полипропиленовых волокон / *Л. А. Степанова, Н. С. Подлесная, А. В. Круть* // Вып. 50. — 2001. — С. 196-201.

Степанова Л. А. Проблемные вопросы экспертизы кустарно изготовленных препаратов из эфедрина, псевдоэфедрина, фенилпропаноламина и пути их разрешения / *Л. А. Степанова* // Вып. 54. — 2008. — С. 125-134.

Танклевская Р. М. Экстракционно-спектрофотометрическое определение подвижных марганца и цинка в судебно-почвоведческой экспертизе / *Р. М. Танклевская, Л. А. Степанова, Б. Е. Гордон* // Вып. 34. — 1987. — С. 87-94.

Тарасевич М. Л. Складання профілів вмісту домішок в амфетаміні та метамфетаміні методом хромато-мас-спектрометрії / *М. Л. Тарасевич, С. В. Шкурдода, В. В. Пасічник* // Вып. 57. — 2012. — С. 50-57.

Тарусин А. Д. Идентификация нейрорепрессивных препаратов в тонком слое сорбента / *А. Д. Тарусин, Т. С. Кравчина* // Вып. 31. — 1985. — С. 81-86.

Тарусін А. Д. Газовий конденсат як об'єкт фізико-хімічного дослідження нафтопродуктів / *А. Д. Тарусін, А. Ф. Клімчук, К. М. Даньшина* // Вып. 49. — 2000. — С. 146-155.

Уваров Д. И. Методика определения сильнодействующего фармпрепарата карданума / *Д. И. Уваров, А. И. Седов, С. Г. Бейкин* // Вып. 26. — 1983. — С. 109-112.

Уваров Д. И. Методика определения микроколичеств димедрола / *Д. И. Уваров, А. Н. Седов, С. Г. Бейкин* // Вып. 27. — 1983. — С. 80-85.

Уваров Д. И. Исследование сульфаниломидов, барбитуратов и ноксирона методом тонкослойной хроматографии / *Д. И. Уваров* // Вып. 32. — 1986. — С. 83-86.

Уваров Д. И. Криминалистическое исследование дезинфицирующих средств фенольной природы методом тонкослойной и газожидкостной хроматографии / *Д. И. Уваров, Т. А. Пономаренко* // Вып. 35. — 1987. — С. 83-92.

Уваров Д. И. Методика очистки экстрактов светлых нефтепродуктов от соэкстрактивных веществ трупного материала / *Д. И. Уваров* // Вып. 45. — 1992. — С. 77-79.

Цымбал А. В. Ключевые аспекты методических подходов при установлении абсолютного времени выполнения реквизитов документов с использованием газохроматографического метода исследований / *А. В. Цымбал* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 256-267.

Череповская Т. Н. О применении комплексометрии в судебно-химическом исследовании вещественных доказательств / *Т. Н. Череповская* // Вып. 2. — 1965. — С. 255-257.

Чернецкая Т. И. Экстракционно-газохроматографический анализ лекарственных средств / *Т. И. Чернецкая, Б. Е. Гордон* // Вып. 15. — 1976. — С. 111-118.

Чернецкая Т. И. Влияние предметов-носителей на результаты хроматографического исследования следов красителей / *Т. И. Чернецкая, Ж. Г. Шленская, Б. Е. Гордон* // Вып. 24. — 1982. — С. 99-101.

Чернецкая Т. И. Газохроматографический анализ ненаркотических анальгетиков / *Т. И. Чернецкая, Ж. Г. Шленская* // Вып. 28. — 1984. — С. 85-89.

Чернецкая Т. И. Дифференциация марок бензинов хроматографическим и хромато-масс-спектрометрическим методом / *Т. И. Чернецкая, С. И. Стальмахович* // Вып. 48. — 1997. — С. 168-174.

Чубенко В. А. Использование микрокристаллоскопии и кристаллооптики для определения групповой принадлежности веществ / *В. А. Чубенко* // Вып. 3. — 1966. — С. 308-314.

Чубенко В. А. Применение иммерсионного метода для определения природы фармацевтических препаратов в лекарственных смесях (порошках) / *В. А. Чубенко* // Вып. 5. — 1968. — С. 268-271.

Чубенко В. А. Иммерсионный метод определения снотворных препаратов биогенного происхождения / *В. А. Чубенко* // Вып. 6. — 1969. — С. 328-331.

Чубенко В. А. Лекарственные препараты как объекты судебно-химической экспертизы / *В. А. Чубенко* // Вып. 10. — 1973. — С. 330-332.

Шкурдода С. В. Дослідження кустарних препаратів з ефедрину, псевдоефедрину та фенілпропаноламіну / *С. В. Шкурдода В. В. Пасічник* // Вип. 53. — 2006. — С. 74 -89.

Щербаковский М. Г. Применение металлографических методов при сравнительном исследовании металлов / *М. Г. Щербаковский* // Вып. 21. — 1980. — С. 115-118.

Щербаковский М. Г. Установление последовательности разрушения конструкции по данным фрактографического анализа / *М. Г. Щербаковский* // Вып. 24. — 1982. — С. 119-123.

Щербаковский М. Г. Использование нормативно-технических документов при исследовании объектов из металлов и сплавов / *М. Г. Щербаковский, М. Ю. Матвеев* // Вып. 30. — 1985. — С. 64-69.

Щербаковский М. Г. О возможности рентгеноспектрального, флуоресцентного анализа в экспертном исследовании изделий из металлов и сплавов / *М. Г. Щербаковский, О. Л. Жашкевич, О. В. Полевич* // Вып. 34. — 1987. — С. 94-100.

Щербаковский М. Г. Определение следов металлизации на объектах-носителях и оценка результатов исследования / *М. Г. Щербаковский* // Вып. 43. — 1991. — С. 97-103.

Щербаковский М. Г. Актуальные проблемы криминалистического исследования металлов и металлоизделий / *М. Г. Щербаковский* // Вып. 44. — 1992. — С. 91-96.

Юрченко Е. Н. Экспертное исследование азотосодержащих, высокооктановых присадок класса аминов к автомобильным бензинам / Е. Н. Юрченко, О. Б. Пагурец // Вып. 54. — 2008. — С. 119-125.

ГРУНТОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА

Даньшина О. И. Некоторые вопросы методики определения механизма образования почвенных наслоений на одежде / О. И. Даньшина // Вып. 27. — 1983. — С. 100-105.

Драган Н. А. Судебно-почвоведческая экспертиза определения ценности земель Крыма / Н. А. Драган, Е. А. Саганяк // Вып. 53. — 2006. — С. 173-181.

Ефремян Э. Б. Об экспертном исследовании механизма образования почвенных наслоений на предметах одежды / Э. Б. Ефремян // Вып. 44. — 1992. — С. 100-105.

Захарчук В. В. Дифференциация почв по электропроводности водных вытяжек в судебно-почвоведческой экспертизе / В. В. Захарчук, А. В. Демьянчук // Вып. 48. — 1997. — С. 191-196.

Прокопенко А. А. Возможности использования зоологического метода в судебно-почвоведческой экспертизе / А. А. Прокопенко // Вып. 33. — 1986. — С. 99-104.

Саганяк Е. А. Комиссионные судебно-почвоведческие экспертизы / Е. А. Саганяк, Н. А. Драган // Вып. 59. — 2014. — С. 505-510.

Степанова Л. А. Химический анализ почвы в судебной экспертизе / Л. А. Степанова, В. А. Калачиков, Л. И. Кравченко, Н. С. Подлесная // Вып. 51. — 2003. — С. 229-237.

Степанова Л. А. Вариант химического анализа почвы в судебной экспертизе / Л. А. Степанова, Н. С. Подлесная, В. А. Калачиков // Вып. 53. — 2006. — С. 65-73.

Ушакова О. М. Оценка экспертом результатов логического анализа при судебно-почвоведческой экспертизе и пути повышения его эффективности / О. М. Ушакова, Б. Е. Гордон // Вып. 28. — 1984. — С. 89-93.

Ушакова О. М. К вопросу о влиянии очистки почвы от загрязняющих нефтепродуктов на количество и качество гумуса / *О. М. Ушакова* // Вып. 44. — 1992. — С. 97-100.

Ушакова О. М. Установление вида порошкообразных строительных материалов / *О. М. Ушакова* // Вып. 48. — 1997. — С. 174-184.

Хлесткова К. А. Применение ИК-спектроскопии при криминалистическом исследовании почв / *К. А. Хлесткова, А. Д. Тарусин* // Вып. 19. — 1979. — С. 132-133.

Хлесткова К. А. Выявление оптимального комплекса методов для экспертного исследования почв черноземного типа / *К. А. Хлесткова* // Вып. 20. — 1980. — С. 87-91.

Хлесткова К. А. Влияние различных внешних факторов на устойчивость некоторых признаков почвенных объектов / *К. А. Хлесткова* // Вып. 22. — 1981. — С. 111-115.

Хлесткова К. А. Использование фракционного состава гумусовых в целях диагностики почв по верхним генетическим горизонтам / *К. А. Хлесткова* // Вып. 24. — 1982. — С. 95-99.

Хлесткова К. А. К методике исследования почвенных объектов / *К. А. Хлесткова* // Вып. 30. — 1985. — С. 79-80.

Хлесткова К. А. Возможности использования инфракрасной спектроскопии в судебно-почвоведческой экспертизе / *К. А. Хлесткова* // Вып. 35. — 1987. — С. 92-96.

Хлесткова Е. А. Оценка результатов физико-химических исследований в судебно-почвоведческой экспертизе / *К. А. Хлесткова* // Вып. 38. — 1989. — С. 77-83.

Хлесткова Е. А. О сезонной устойчивости диагностических признаков почв, используемых в судебной почвоведческой экспертизе / *К. А. Хлесткова* // Вып. 46. — 1993. — С. 104-110.

Хлесткова Е. А. Влияние сроков и условий хранения почв на некоторые показатели, используемые в судебно-почвоведческой экспертизе / *К. А. Хлесткова* // Вып. 48. — 1997. — С. 185-190.

Шаповалова Л. А. Участие специадистов — биолога и почвоведа в следственных действиях / *Л. А. Шаповалова, Е. А. Хлесткова* // Вып. 31. — 1986. — С. 40-44.

Ясинов И. И. О возможности микробиологического исследования меры образцов почвы / *И. И. Ясинов* // Вып. 11. — 1975. — С. 300-303.

Ясинов И. И. О понятии идентифицируемого объекта в судебной почвоведческой экспертизе / *И. И. Ясинов* // Вып. 19. — 1979. — С. 121-125.

Ясинов И. И. Дифференциация участков местности путем сравнительного исследования почвенных бактерий / *И. И. Ясинов* // Вып. 20. — 1980. — С. 117-122.

Ясинов И. И. Идентификационный период при экспертном исследовании почв микробиологическими методами / *И. И. Ясинов* // Вып. 22. — 1981. — С. 102-105.

Балинян Т. Е. Диагностическая анатомия эпидермы листьев некоторых представителей семейства березовые / *Т. Е. Балинян* // Вып. 17. — 1978. — С. 89-94.

БІОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

Балинян Т. Е. О влиянии некоторых факторов на эпидермальные показатели листьев / *Т. Е. Балинян, Л. Ф. Аснес* // Вып. 18. — 1979. — С. 103-107.

Балинян Т. Е. Диагностическая анатомия эпидермы листьев некоторых видов семейства ивовые / *Т. Е. Балинян, Л. Ф. Хоружая* // Вып. 20. — 1980. — С. 128-132.

Балинян Т. Е. Диагностическая анатомия листьев некоторых растений семейства злаковые / *Т. Е. Балинян* // Вып. 23. — 1981. — С. 93-98.

Балинян Т. Е. Возможности растровой электронной микроскопии в экспертном исследовании покровных тканей листьев и плодов / *Т. Е. Балинян, Л. А. Шаповалова* // Вып. 27. — 1983. — С. 94-100.

Балинян Т. Е. Информационно-поисковая система «Эпидерма» / *Т. Е. Балинян, И. Г. Мацько* // Вып. 45. — 1993. — С. 84-88.

Балинян Т. Е. Диагностические признаки эпидермы листьев некоторых видов семейства липовые / *Т. Е. Балинян, Л. Ф. Хоружая* // Вып. 46. — 1993. — С. 110-114.

Балинян Т. Е. Диагностика некоторых видов семейства ореховые по эпидерме листьев и их фрагментов / *Т. Е. Балинян, Л. Ф. Хоружая* // Вып. 47. — 1995. — С. 117-122.

Бергер В. Е. Комплексная трассологическая и судебно-биологическая экспертиза объектов растительного происхождения / *В. Е. Бергер, Л. П. Булыга* // Вып. 20. — 1980. — С. 114-117.

Бершадский О. М. Использование статистических данных в экспертизе волокнистых материалов / *О. М. Бершадский* // Вып. 20. — 1980. — С. 92-97.

Бордонос Т. Г. Исследование обугленных текстильных тканей (экспериментальные данные) / *Т. Г. Бордонос, Л. П. Булыга, К. Е. Завадинская* // Вып. 3. — 1966. — С. 325-523.

Бордонос Т. Г. О некоторых особенностях строения перьев и пуха домашних птиц / *Т. Г. Бордонос, Л. П. Булыга* // Вып. 5. — 1968. — С. 290-295.

Бордонос Т. Г. Исследование коры деревьев в экспертной практике / *Т. Г. Бордонос, Д. С. Рудич* // Вып. 6. — 1969. — С. 332-342.

Борисова В. В. Дифференциация обработанных кож близкородственных животных / *В. В. Борисова* // Вып. 11. — 1975. — С. 349-351.

Булыга Л. П. Исследование корней девясила высокого и женьшеня в практике судебной экспертизы / *Л. П. Булыга, Д. С. Рудич* // Вып. 3. — 1966. — С. 393-397.

Булыга Л. П. Изучение признаков микроскопического строения волос животных разного возраста / *Л. П. Булыга* // Вып. 6. — 1969. — С. 350-355.

Булыга Л. П. Изучение волос животных некоторых родов семейства мышиных / *Л. П. Булыга* // Вып. 7. — 1970. — С. 269-277.

Булыга Л. П. Сравнительное исследование признаков микроскопического строения волос животных некоторых близких родов / *Л. П. Булыга* // Вып. 8. — 1971. — С. 305-311.

Булыга Л. П. Методика дифференциальной диагностики волос животных близких родов / *Л. П. Булыга* // Вып. 9. — 1972. — С. 361-365.

Булыга Л. П. Особенности микроскопического строения волос некоторых животных из семейства оленьих // Вып. 11. — 1975. — С. 304-310.

Булыга Л. П. Микроскопическое строение волос некоторых животных отряда непарнокопытных // Вып. 14. — 1977. — С. 121-128.

Булыга Л. П. Совершенствование методики экспертного исследования перьев и пуха птиц / *Л. П. Булыга* // Вып. 36. — 1988. — С. 76-78.

Дараган А. С. К методике судебно-биологического исследования торфа / *А. С. Дараган, Л. С. Рудич* // Вып. 24. — 1982. — С. 105-111.

Дараган А. С. О методике экспертного исследования листьев кока / *А. С. Дараган, Ж. Г. Гриненко, Е. Г. Медвидь* // Вып. 54. — 2008. — С. 146-155.

Дереча Л. Н. О возможности исследования волос животных методами ядерной физики / *Л. Н. Дереча, А. Ф. Дьяченко, Н. П. Дикий, Е. П. Медведева* // Вып. 52. — 2004. — С. 121-129.

Журавлев А. Н. Некоторые аспекты применения генетических методов исследования в судебно-биологической экспертизе / *А. Н. Журавлев* // Вып. 36. — 1988. — С. 71-75.

Кисин М. В. Об установлении происхождения волос животных / *М. В. Кисин* // Вып. 6. — 1969. — С. 361-368.

Мамотюк М. Л. Дифференциация остевых волос коров и лошадей / *М. Л. Мамотюк* // Вып. 4. — 1967. — С. 276-279.

Мамотюк М. Л. О строении волос ондатры / *М. Л. Мамотюк* // Вып. 5. — 1968. — С. 285-289.

Мамотюк М. Л. О значении фаз щелочного гидролиза при исследовании волос животных / *М. Л. Мамотюк* // Вып. 6. — 1969. — С. 343-349.

Мамотюк М. Л. К вопросу о строении волос некоторых отрядов животных / *М. Л. Мамотюк* // Вып. 7. — 1970. — С. 261-268.

Мамотюк М. Л. О строении остевых и путовых волос норки / *М. Л. Мамотюк* // Вып. 8. — 1971. — С. 301-304.

Мамотюк М. Л. Участие специалиста-биолога в следственных действиях / *М. Л. Мамотюк, И. К. Волкова* // Вып. 9. — 1972. — С. 50-55.

Мамотюк М. Л. Изменение морфологических признаков и показателей щелочного гидролиза у термически обработанных волос животных / *М. Л. Мамотюк* // Вып. 10. — 1973. — С. 536-541.

Мамотюк М. Л. Влияние разных доз ультрафиолетовых лучей на морфологию и показатели щелочного гидролиза волос некоторых групп животных / *М. Л. Мамотюк* // Вып. 11. — 1975. — С. 310-316.

Мамотюк М. Л. О некоторых понятиях в судебной биологии / *М. Л. Мамотюк* // Вып. 12. — 1976. — С. 126-132.

Мамотюк М. Л. Общие положения методики судебно-биологической экспертизы / *М. Л. Мамотюк* // Вып. 14. — 1977. — С. 117-121.

Мамотюк М. Л. Предмет судебно-биологической экспертизы / *М. Л. Мамотюк* // Вып. 17. — 1977. — С. 85-89.

Мамотюк М. Л. Исследование свойств волос с помощью электронного парамагнитного резонанса / *М. Л. Мамотюк, Н. Б. Снежко* // Вып. 19. — 1979. — С. 126-127.

Мамотюк М. Л. Задачи судебно-биологической экспертизы / *М. Л. Мамотюк* // Вып. 25. — 1982. — С. 122-126.

Мамотюк М. Л. К вопросу о диагностике вмененных отношений в судебно-биологической экспертизе / *М. Л. Мамотюк* // Вып. 31. — 1985. — С. 95-99.

Мрачковский С. К. Использование новых методов при исследовании зерна и муки в экспортной практике / *С. К. Мрачковский* // Вып. 1. — 1964. — С. 216-219.

Новохатская И. Ю. Использование метода электрофореза при судебно-экспертном исследовании объектов растительного происхождения / *И. Ю. Новохатская* // Вып. 37. — 1988. — С. 78-82.

Петров Э. В. Использование клейковины для установления групповой принадлежности зерна пшеницы / *Э. В. Петров* // Вып. 2. — 1965. — С. 272-277.

Петров Э. В. Использование методов математической статистики в судебно-биологической экспертизе зерна / *Э. В. Петров* // Вып. 3. — 1966. — С. 329-334.

Петров Э. В. Исследование физико-механических свойств зерна пшеницы в судебно-биологической экспертизе / *Э. В. Петров* // Вып. 5. — 1968. — С. 296-301.

Петров Э. В. Применение непараметрических критериев в судебно-биологической экспертизе / *Э. В. Петров* // Вып. 6. — 1969. — С. 356-360.

Петров Э. В. Некоторые вопросы экспертизы наложений / *Э. В. Петров* // Вып. 7. — 1970. — С. 278-282.

Петров Э. В. Новый признак при сравнительном исследовании зерна пшеницы / *Э. В. Петров* // Вып. 11. — 1975. — С. 342-348.

Прокопенко А. А. Энтомологические исследования в судебно-биологической экспертизе / *А. А. Прокопенко* // Вып. 45. — 1992. — С. 79-84.

Розанов М. И. Возможности установления целого по частям при исследовании древесины и изделий из нее / *М. И. Розанов* // Вып. 1. — 1964. — С. 208-215.

Розанов М. И. Дендрохронологический метод идентификации древесины / *М. И. Розанов* // Вып. 2. — 1965. — С. 269-270.

Розанов М. И. О возможностях дендрохронологических исследований в экспертизе древесины / *М. И. Розанов* // Вып. 3. — 1964. — С. 336-344.

Розанов М. И. Об идентификации растущего дерева / *М. И. Розанов* // Вып. 3. — 1964. — С. 391-392.

Рудич Д. С. Значение исследования эпидермиса и кутикулы растений в практике судебно-биологической экспертизы / *Д. С. Рудич* // Вып. 7. — 1970. — С. 283-287.

Рудич Д. С. Экспертное исследование эпидермиса листьев табака и махорки с целью их дифференциации / *Д. С. Рудич* // Вып. 8. — 1971. — С. 313-319.

Рудич Д. С. Определение диагностических признаков в строении эпидермы листьев некоторых представителей семейства пасленовых / *Д. С. Рудич* // Вып. 9. — 1972. — С. 352-360.

Рудич Д. С. Признаки строений эпидермы листьев однодольных растений для диагностики их мелких частиц / *Д. С. Рудич* // Вып. 11. — 1975. — С. 218-329.

Рудич Д. С. К вопросу об устойчивости признаков строения эпидермы листьев растений одного вида / *Д. С. Рудич, А. С. Дараган* // Вып. 12. — 1976. — С. 132-138.

Рудич Д. С. К методике описания эпидермы листа в экспертной практике / *Д. С. Рудич* // Вып. 16. — 1978. — С. 105-113.

Самсонова Т. Н. Диагностические признаки строения коры некоторых видов кленов / *Т. Н. Самсонова* // Вып. 11. — 1975. — С. 329-342.

Самсонова Т. Н. Использование анатомических признаков строения коры для установления ее принадлежности яблоне / *Т. Н. Самсонова* // Вып. 23. — 1981. — С. 98-101.

Самсонова Т. Н., Лотова Л. И. Диагностические признаки коры лиственных пород деревьев / *Т. Н. Самсонова, Л. И. Лотова* // Вып. 30. — 1985. — С. 69-79.

Самсонова Т. Н. Анатомо-морфологические особенности коры однолетних веток некоторых видов клена / *Т. Н. Самсонова* // Вып. 37. — 1988. — С. 82-86.

Черткова Т. Е. Трихомные образования — диагностический элемент строения эпидермы листьев / *Т. Е. Черткова* // Вып. 13. — 1976. — С. 95-103.

Черткова Т. Е. Диагностическая анатомия эпидермы листьев некоторых древесных растений семейства розоцветные — Rosaceae / *Т. Е. Черткова* // Вып. 15. — 1977. — С. 124-129.

Шаповалова Л. А. Использование макроморфологических признаков строения покровных тканей семян растений при судебно-биологических исследованиях / *Л. А. Шаповалова* // Вып. 20. — 1980. — С. 122-127.

Шаповалова Л. А. Микроморфологические особенности строения покровных тканей семян некоторых видов растений рода щавель / *Л. А. Шаповалова* // Вып. 22. — 1981. — С. 106-110.

Шаповалова Л. А. Возможности применения метода послойного изучения тканей семян в судебно-биологической экспертизе / *Л. А. Шаповалова* // Вып. 24. — 1982. — С. 101-105.

Шаповалова Л. А. Участие специалистов — биолога и почвоведа в следственных действиях / *Л. А. Шаповалова, Е. А. Хлесткова* // Вып. 31. — 1985. — С. 40-44.

Шаповалова Л. А. Судебно-экспертная дифференциация плодов растений семейства гречишные по микроскопическому строению их покровных тканей / *Л. А. Шаповалова* // Вып. 33. — 1986. — С. 104-107.

Шаповалова Л. А. Определение таксономической принадлежности по особенностям строения покровных тканей плодов некоторых представителей семейства сложноцветные / *Л. А. Шаповалова* // Вып. 36. — 1988. — С. 79-85.

Шаповалова Л. А. Диагностические признаки анатомического строения покровных тканей плодов растений рода одуванчик семейства сложноцветные / *Л. А. Шаповалова* // Вып. 38. — 1989. — С. 83-89.

Шаповалова Л. А. Микроскопические особенности строения покровных тканей плодов некоторых видов растений семейства маревые / *Л. А. Шаповалова* // Вып. 42. — 1991. — С. 95-99.

Шаповалова Л. А. Судебно-экспертная дифференциация семян растений некоторых представителей семейства амарантовые по микроскопическому строению их покровных тканей / *Л. А. Шаповалова* // Вып. 44. — 1992. — С. 105-111.

Шаповалова Л. А. Микроскопические особенности строения покровных тканей плодов некоторых видов растений семейства крестоцветные / *Л. А. Шаповалова* // Вып. 47. — 1995. — С. 112-116.

Щербань А. И. Использование узкоспециализированных видов нематод в качестве экологических индикаторов при судебно-экспертных исследованиях почв / *А. И. Щербань* // Вып. 15. — 1977. — С. 119-123.

Ясинов И. М. Некоторые вопросы оценки экспертом результатов исследования растительных объектов / *И. М. Ясинов* // Вып. 16. — 1978. — С. 100-105.

Ясинов И. И. Возможности применения микробиологических катодов для решения идентификационных и диагностических задач в судебной экспертизе / *И. И. Ясинов* // Вып. 21. — 1980. — С. 119-122.

АВТОТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

Аблаев Р. Р. К вопросу об экспертном исследовании технического состояния транспортных средств / *Р. Р. Аблаев, Р. И. Исмаилов, С. А. Лукьяненко* // Вып. 54. — 2008. — С. 156-162.

Аблаев Р. Р. Исследование потери устойчивости движения транспортных средств на покрытой слоем воды проезжей части дороги / *Р. Р. Аблаев, Р. И. Исмаилов, А. О. Прусаков, С. А. Лукьяненко* // Вып. 56. — 2011. — С. 110-123.

Антонюк О. В. Визначення максимального курсового кута при виконанні транспортним засобом маневру «відхилення смуги руху» / *О.В. Антонюк, П.Г. Борщевський* // Вип. 57. — 2012. — С. 86-90.

Антонюк О. В. Уточнення нормативного часу реакції водія при експертних розрахунках / *О. В. Антонюк, П. Г. Борщевський, В. Д. Гардерман* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 396-402.

Афанасьев Л. В. Исследование механизма возникновения пожара, сопровождаемого утечкой жидкого топлива из топливной системы автомобиля / *Л. В. Афанасьев* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 437- 444.

Байков В. П. Оценка работы деформаций и разрушений деталей автомобиля по его повреждению, полученным в результате столкновения / *В. П. Байков, В. Б. Киселев, К. А. Любарский* // Вып. 51. — 2003. — С. 150-158.

Байков В. П. Учет потерь кинетической энергии в расчетах скоростей движения транспортных средств при их столкновении / *В. П. Байков, В. Б. Киселев, В.И. Гутник, К. А. Любарский* // Вып. 55. — 2009. — С. 146-162.

Байков В. П. Визначення коефіцієнтів втрат кінетичної енергії для різних кутів зіткнення транспортних засобів / *В. П. Байков, В. Б. Кисельов, В. І. Гутник* // Вып. 56. — 2011. — С. 123-128.

Балакан И. Н. О возможности определения примерной скорости автомобиля с несущим кузовом при наезде на неподвижное препятствие / *И. Н. Балакан* // Вып. 32. — 1986. — С. 89-92.

Батченко А. В. Использование методов моделирования для установления места столкновения транспортных средств / *А. В. Батченко, В. Е. Бергер, Б. А. Пушик* // Вып. 21. — 1980. — С. 143-147.

Белятинский А. А. Использование стереофотограмметрической съемки при расследовании дорожно-транспортных происшествий / *А. А. Белятинский, С. К. Омельчук* // Вып. 23. — 1981. — С.117-121.

Бергер В.Е. Возможности комплексной трассологической судебно-зоотехнической и судебно-медицинской экспертизы по установлению мест нахождения потерпевших в автомобиле / *В. Е. Бергер, О. В. Филиппук* // Вып. 25. — 1982. — С. 96-100.

Браз А. С. Определение расчетным методом возможности предотвратить наезд на пешехода при ограничении обзорности / *А. С. Браз* // Вып. 2. — 1965. — С. 322-333.

Браз А. С. Опыт работы Львовской группы внештатных автотехнических экспертов КНИИСЭ / *А. С. Браз* // Вып. 7. — 1970. — С. 295-296.

Браз А. С. Расчет информационного расстояния методом предельных значений / *А. С. Браз* // Вып. 8. — 1971. — С. 341-350.

Браз А. С. Исследование наезда на неподвижное препятствие на обратном скате дорог / *А. С. Браз* // Вып. 9. — 1972. — С. 406-411.

Браз А. С. Исследование наезда на неподвижное препятствие за крутым поворотом дороги / *А. С. Браз* // Вып. 11. — 1975. — С. 413-418.

Браз А. С. Исследование действий водителя при повороте на перекрестке направо / *А. С. Браз* // Вып. 13. — 1976. — С. 127-131.

Василевский К. А. Электрический пистолет — отметчик пути / *К. А. Василевский* // Вып. 2. — 1965. — С. 311-321.

Василевский К. А. Определение скорости движения транспортных средств по тормозным следам и расчет полного остановочного пути / *К. А. Василевский* // Вып. 3. — 1966. — С. 354-359.

Василевский К. А. Критерии определения допустимой скорости подъезда транспортных средств к нерегулируемым перекресткам равнозначных улиц и дорог / *К. А. Василевский* // Вып. 7. — 1970. — С. 297-304.

Воробйов М. М. Швидкість руху автомобіля — як параметр комплексного медико-автотехнічного дослідження при автомобільній травмі пішохода / *М. М. Воробйов, К. А. Любарський, Ю. Ю. Ярослав, С. В. Калмиков* // Вып. 54. — 2008. — С. 171-183.

Врублевский А. Д. О применении судебной фотографии при осмотре места автотранспортного происшествия / *А. Д. Врублевский, М. К. Каминский* // Вып. 2. — 1965. — С. 38-44.

Галаса П. В. Определение удаления транспортных средств при столкновении на нерегулируемом перекрестке равнозначных дорог / *П. В. Галаса* // Вып. 11. — 1975. — С. 392-397.

Галаса П. В. Об оценке эффективности торможения / *П. В. Галаса, А. В. Батченко* // Вып. 17. — 1978. — С. 96-101.

Галаса П. В. О факторах, способствующих наступлению усталостных разрушений деталей транспортных средств / *П. В. Галаса, Н. М. Мордовец* // Вып. 25. — 1982. — С. 106-112.

Галаса П. В. Вопросы профилактической деятельности экспертов-автотехников / *П. В. Галаса, И. И. Фридман* // Вып. 35. — 1987. — С. 14-18.

Галаса П. В. О сочетании трассологических и автотехнических подходов при экспертном исследовании столкновений транспортных средств / *П. В. Галаса, В. Б. Киселев, З. А. Остапенко, Т. Ю. Арутюнян, В. М. Куповых* // Вып. 45. — 1992. — С. 99-105.

Гардерман В. Д. Особенности эксплуатационных разрушений шаровых пальцев рулевых тяг автомобилей под действием циклических нагрузок / *В. Д. Гардерман* // Вып. 9. — 1972. — С. 396-402.

Гордон Б. Е. Определение тормозных жидкостей при автотехнической экспертизе по спектрам поглощения света в инфракрасной области / *Б. Е. Гордон, Н. Г. Гордиенко, А. Ф. Мальнев, В. А. Пучков* // Вып. 2. — 1965. — С. 241-248.

Давыдов Л. Н. Исследование условий, вызвавших опрокидывание автомобилей / *Л. Н. Давыдов, Е. С. Ленго* // Вып. 1. — 1964. — С. 220-230.

Давыдов Л. Н. К вопросу об исходных данных для определения взаимного расположения транспортных средств в момент, предшествующий столкновению / *Л. Н. Давыдов* // Вып. 2. — 1965. — С. 304-310.

Дзюба П. П. Определение зон невидимости дорожных знаков при обгоне / *П. П. Дзюба, О. Д. Остапюк* // Вып. 18. — 1979. — С. 107-113.

Дзюбан А. М. Особенности торможения автомобильных поездов / *А. М. Дзюбан, С. А. Волковский* // Вып. 11. — 1975. — С. 397-402.

Дебой Н. Н. Особенности повреждений автомобилей и находящихся в салоне пострадавших в зависимости от типа столкновения / *Н. Н. Дебой, З. А. Остапенко* // Вып. 40. — 1990. — С. 74-79.

Едигарян Ф. С., Гардерман В. Д. Анализ качества металла при исследовании разрушенных деталей автотранспортных средств // Вып. 6. — 1969. — С. 306-390.

Едигарян Ф. С. Расчетное определение экспертом нагрузок, вызвавших разрушение детали автомобиля / *Ф. С. Едигарян, В. Д. Гардерман* // Вып. 7. — 1970. — С. 305-314.

Жилинский Г. В. Экспериментальное исследование процесса торможения троллейбуса / *Г. В. Жилинский* // Вып. 22. — 1981. — С. 97-102.

Жилинский Г. В. Некоторые вопросы методики судебной экспресс-диагностики технического состояния транспортных средств на месте ДТП / *Г. В. Жилинский, О. Я. Остапюк* // Вып. 25. — 1982. — С. 100-106.

Жилинский Г. В. Основы экспертного исследования технического состояния систем транспортных средств / *Г. В. Жилинский, О. Я. Остапюк* // Вып. 26. — 1983. — С. 112-115.

Жилинский Г. В. К вопросу о тактике поиска неисправностей при экспертном исследовании технического состояния транспортных средств / *Г. В. Жилинский* // Вып. 32. — 1986. — С. 86-89.

Жилинский Г. В. О техническом аспекте причинной связи между движением транспортного средства с превышением допустимой скорости и фактом происшествия / *Г. В. Жилинский, А. Б. Разумов* // Вып. 48. — 1997. — С. 201-204.

Жилінський Г. В. Система ВАДС (водій — автомобіль — дорога — середовище) і судова автотехнічна експертиза / *Г. В. Жилінський, А. Б. Разумов* // Вип. 49. — 2000. — С. 173-176.

Житомирский М. М. Криминалистическое исследование следов автомобильных шин со съёмным протектором / *М. М. Житомирский, В. М. Прищеп* // Вип. 10. — 1973. — С. 298-300.

Захаров В. П. К вопросу об установлении момента возникновения препятствия для движения / *В. П. Захаров, Е. С. Ленго, О. Я. Остапук* // Вип. 11. — 1975. — С. 410-413.

Змиенко И. П. Установление экспертом механизма дорожно-транспортного происшествия по следам на дорожном полотне / *И. П. Змиенко* // Вип. 10. — 1973. — С. 357-360.

Змиенко И. П. К вопросу о понятии и предмете транспортной трассологии / *И. П. Змиенко* // Вип. 13. — 1976. — С. 68-74.

Змиенко И. П. Определение положения управляемых колес автомобиля по следам столкновения на деталях рулевого управления / *И. П. Змиенко* // Вип. 23. — 1981. — С. 106-109.

Змиенко И. П. Новый метод определения базы транспортного средства / *И. П. Змиенко* // Вип. 28. — 1984. — С. 102-105.

Иваненко Н. Г. Некоторые аспекты использования следователем и судом судебных экспертиз по уголовным делам о ДТП / *Н. Г. Иваненко, Н. С. Корчан* // Вип. 51. — 2003. — С. 143-150.

Исмаилов Р. И. О подготовке исходных данных для назначения автотехнических экспертиз / *Р. И. Исмаилов, С. А. Лукьяненко, Б. Р. Исмаилов* // Вип. 53. — 2006. — С. 90-98.

Кавун Ю. М., Тернов С. А., Моисеев А. М. Автоматизированная система анализа условий обзорности при производстве судебных автотехнических экспертиз // Вип. 42. — 1991. — С. 90-95.

Каминский Я. Н. Некоторые вопросы исследования аварийных режимов электрооборудования автомобилей в экспертной практике / *Я. Н. Каминский* // Вып. 8. — 1971. — С. 351-354.

Каминский Я. Н. Некоторые вопросы экспертного исследования видимости в свете фар / *Я. Н. Каминский* // Вып. 9. — 1972. — С. 403-405.

Каминский Я. Н. Некоторые вопросы экспертного исследования электрических сетей автомобилей / *Я. Н. Каминский* // Вып. 10. — 1971. — С. 364-366.

Каминский Я. Н. Экспертное исследование системы наружного освещения автомобилей / *Я. Н. Каминский* // Вып. 11. — 1975. — С. 388-392.

Карпушин Э. И. Влияние параметров рельсового пути и ходовых частей на устойчивость движения трамвайных вагонов в кривых / *Э. И. Карпушин, Н. С. Корчан, В. А. Лабинцев, А. М. Пантюшенко* // Вып. 48. — 1997. — С. 204-208.

Киреев С. М. Усталость металла как причина аварий автомобилей / *С. М. Киреев* // Вып. 6. — 1969. — С. 391-394.

Киреев В. А. Графоаналитический метод исследования обстоятельств наезда на пешехода при ограниченной обзорности / *В. А. Киреев, И. Б. Сироджа* // Вып. 11. — 1975. — С. 372-382.

Киреев В. А. Графоаналитический метод исследования механизма опрокидывания автомобиля при прямолинейном движении на дороге с поперечным уклоном / *В. А. Киреев, И. Б. Сироджа* // Вып. 13. — 1976. — С. 116-125.

Киреев В. А. О некоторых возможностях определения скорости движения столкнувшихся транспортных средств / *В. А. Киреев* // Вып. 26. — 1983. — С. 116-120.

Киреев В. А. Использование информативных признаков в следах торможения автомобиля для установления обстоятельств дорожно-транспортного происшествия / *В. А. Киреев, А. М. Пантюшенко, С. В. Русаковский* // Вып. 38. — 1989. — С. 94-99.

Комиссаров М. Л. Використання графічного моделювання в транспортно-трасологічній експертизі / *М. Л. Комиссаров, Н. О. Комиссарова* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 418-421.

Ковкин В. Н. Об экспертной оценке безопасности выполнения водителями маневров левого поворота и обгона / *В. Н. Ковкин., Э. Б. Симакова-Ефремян* // Вып. 53. — 2006. — С. 101-111.

Ковкин В. Н. Понятие уровня опасности при исследовании действий водителей транспортных средств в условиях дорожно-транспортного происшествия / *В. Н. Ковкин, В. А. Варлахов* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 385-396.

Корчан Н. С. К вопросу о выборе исходных данных для производства судебной автотехнической экспертизы / *Н. С. Корчан* // Вып. 36. — 1988. — С. 90-94.

Комисаренко В. В. Эксперимент при автотехнических исследованиях / *В. В. Комисаренко, И. А. Коцевольский* // Вып. 5. — 1968. — С. 314-319.

Коцевольский И. А. Некоторые вопросы исследования столкновений автотранспортных средств / *И. А. Коцевольский, Г. М. Надгорный* // Вып. 11. — 1975. — С. 405-410.

Коцевольский И. А. О толковании понятия обгона / *И. А. Коцевольский* // Вып. 17. — 1978. — С. 94-96.

Крук А. С. Розрахунок параметрів маневру загальмованого транспортного засобу / *А. С. Крук, В. Т. Придиба* // Вып. 56. — 2009. — С. 116-123.

Кузинин Н. П. Значение исходных данных при производстве автотехнической экспертизы / *Н. П. Кузинин* // Вып. 26. — 1983. — С. 120-124.

Лабинцев В. А. Общий подход к исследованию следовой информации (следов на транспортных средствах) при проведении транспортно-трасологической экспертизы / *В. А. Лабинцев, А. А. Казаров, П. Н. Хоробрых* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 413-418.

Лахно Ю. А. Инструментальные методы установления походных данных для автотехнической экспертизы / *Ю. А. Лахно, В. Б. Вакуленко* // Вып. 15. — 1977. — С. 130-135.

Лахно Ю. А. Определение скорости автотранспортных средств по следам на боковых поверхностях / *Ю. А. Лахно, Б. А. Пушик* // Вып. 16. — 1978. — С. 121-127.

Лошманов В. П. К исследованию неисправностей тормозов автомобилей с гидравлическим приводом в судебной автотехнической экспертизе / *В. П. Лошманов* // Вып. 1. — 1964. — С. 231-236.

Лошманов В. П. Критический анализ экспертом-автотехником обстоятельств автодорожного происшествия / *В. П. Лошманов* // Вып. 5. — 1968. — С. 302-307.

Лошманов В. П. Экспертное исследование поломок и неисправностей отдельных узлов ходовой части автомобилей / *В. П. Лошманов* // Вып. 6. — 1969. — С. 376-381.

Лошманов В. П. Об участии специалиста-автотехника в осмотре неисправных транспортных средств на месте происшествия / *В. П. Лошманов* // Вып. 9. — 1972. — С. 56-60.

Лошманов В. П. Характеристика методов экспертного исследования неисправностей транспортных средств / *В. П. Лошманов* // Вып. 11. — 1975. — С. 383-387.

Лошманов В. П. Следственный эксперимент при расследовании автопроисшествий, возникших в результате неисправностей транспортных средств / *В. П. Лошманов, Ш.Ш. Ярамышьян* // Вып. 14. — 1977. — С. 29-35.

Лошманов В. П. Роль специалиста-автотехника в расследовании дорожно-транспортных происшествий, возникших в результате неисправностей транспортных средств / *В. П. Лошманов* // Вып. 16. — 1978. — С. 24-28.

Лошманов В. П. Характеристика следов, возникающих на деталях транспортных средств и механизм их образования / *В. П. Лошманов* // Вып. 23. — 1981. — С. 121-126.

Лошманов В. П. Экспертное установление обстоятельств, указывающих на возможную фальсификацию повреждений деталей транспортных средств / *В. П. Лошманов* // Вып. 31. — 1985. — С. 90-95.

Лошманов В. П. Возможности экспериментального исследования процесса торможения мотоциклов с коляской и его особенности / *В. П. Лошманов* // Вып. 33. — 1986. — С. 96-99.

Лошманов В. П. К вопросу о комплексном экспертном исследовании поврежденных деталей транспортных средств / *В. П. Лошманов* // Вып. 35. — 1987. — С. 97-100.

Лошманов В. П. Вопросы исследования технического состояния транспортных средств в типовых ситуациях дорожно-транспортных происшествий / *В. П. Лошманов, Н. С. Романов* // Вып. 46. — 1993. — С. 110-117.

Марков О.Д., Галаса П.В. Некоторые вопросы влияния моторного тормоза-замедлителя на выходные параметры процесса совместного торможения / *О.Д. Марков, П.В. Галаса* // Вып. 13. — 1976. — С. 131-137.

Марков О. Д. Особенности торможения автомобиля моторным тормозом-замедлителем / *О.Д. Марков, П.В. Галаса, О.Я. Остапук* // Вып. 14. — 1977. — С. 135-140.

Матусовский Г. А. Следственный эксперимент при расследовании дорожно-транспортных происшествий / *Г. А. Матусовский Ш. Ш. Ярамышьян* // Вып. 23. — 1981. — С. 41-46.

Митрохина З. И. Некоторые вопросы осмотра места происшествия по делам о нарушениях правил безопасности движения городского электро-транспорта / *З. И. Митрохина* // Вып. 3. — 1966. — С. 38-44.

Михайлов А. К. Исследование причин разрушения трубопроводов тормозных систем автотранспортных средств / *А. К. Михайлов, Б. С. Рильников, В.Ф. Пилипчук* // Вып. 8. — 1971. — С. 355-357.

Михальченко Б. А. Некоторые вопросы методики экспертного установления причин и времени усталостного разрушения деталей транспортных средств / *Б. А. Михальченко, Ф. М. Шевченко* // Вып. 1. — 1964. — С. 243-252.

Михальченко Б. А. Установление причин разрушения транспортных средств автотехническим экспертом / *Б. А. Михальченко, Г. П. Эйвин* // Вып. 5. — 1968. — С. 320-327.

Можар И. М. Использование заключений экспертов-автотехников в следственной и судебной практике (по материалам Харьковской области СССР) / *И. М. Можар* // Вып. 12. — 1976. — С. 13-14.

Надгорный Г. М. Вопрос, требующий доработки (по поводу статьи Романова Н. С. «О возможности исследовать степень причинения действий участников автотранспортного происшествия в судебной биотехнической экспертизе») / *Г. М. Надгорный* // Вып. 6. — 1969. — С. 373-375,

Надгорный Г. М. Предмет судебной автотехнической экспертизы / *Г. М. Надгорный* // Вып. 8. — 1971. — С. 319-325.

Надгорный Г. М. Объект автотехнической экспертизы / *Г. М. Надгорный* // Вып. 9. — 1972. — С. 391-395.

Надгорный Г. М. Оценка заключения эксперта-автотехника следователем и судом / *Г. М. Надгорный* // Вып. 10. — 1973. — С. 349-356.

Надгорный Г. М. Предмет судебной автотехники / *Г. М. Надгорный* // Вып. 11. — 1975. — С. 357-366.

Надгорный Г. М. Некоторые вопросы автотехнической экспертизы по делам об автопроисшествиях / *Г. М. Надгорный* // Вып. 42. — 1991. — С. 83-90.

Надгорный Г. М. Причинная связь или связь состояний? (к вопросу о характере связи между движением транспортного средства с превышенной скоростью и наездом на препятствие) / *Г. М. Надгорный* // Вып. 48. — 1997. — С. 196-200.

Низамов А. Т. К вопросу об определении влияния скорости движения транспортного средства при ближнем свете фар на видимость объектов на дороге / *А. Т. Низамов, У. Эшанкулов* // Вып. 52. — 2004. — С. 157-161.

Новиков С. И. Установление механизма дорожно-транспортного происшествия привело к раскрытию преступления / *С. И. Новиков* // Вып. 6. — 1969. — С. 395-397.

Новиков С. И. Исследовательские приемы в следственном осмотре места дорожно-транспортного происшествия / *С. И. Новиков* // Вып. 7. — 1970. — С. 53-58.

Новиков С. И. Работа специалистов-автотехников нуждается в совершенствовании / *С. И. Новиков* // Вып. 10. — С. 361-363.

Овруцкий И. Я. Вопросы совершенствования деятельности судебно-экспертных учреждений по предупреждению аварийности на автотранспорте / *И. Я. Овруцкий* // Вып. 36. — 1988. — С. 95-98.

Овруцкий И. Я. Характеристика специальных знаний, применяемых при судебно-экспертном исследовании разрушенных деталей автотранспортных средств / *И. Я. Овруцкий* // Вып. 38. — 1989. — С. 89-94.

Овруцкий И. Я., Киселев В. Б. О некоторых аспектах влияния дорожных условий на аварийность / *И. Я. Овруцкий* // Вып. 40. — 1990. — С. 79-82.

Овруцкий И. Я. Исследование соотношения скорости автомобиля и интенсивности дорожного движения / *И. Я. Овруцкий* // Вып. 45. — 1992. — С. 95-98.

Остапюк О. Я. Об организации исследований технического состояния транспортных средств / *О. Я. Остапюк* // Вып. 16. — 1978. — С. 118-121.

Остапюк О. Я., К вопросу о методике экспертного исследования неисправностей элементов транспортных средств / *О. Я. Остапюк, Г. В. Жилинский* // Вып. 19. — 1979. — С. 113-117.

Остапюк О. Я. Экспертное исследование рулевых механизмов автомобилей ЗИЛ-180 / *О. Я. Остапюк* // Вып. 20. — 1980. — С. 94-100.

Навтюшенко А. И. Экспериментальное исследование процесса торможения трамваев РЕЗ-6, КТМ-5МЗ; 1-3 и КТМ-2 / КТП-2 // Вып. 24. — 1982. — С. 115-119.

Петрушин П. А. Определение скорости бокового ветра, вызывающего сдвиг транспортных средств на обледенелой дороге / *П. А. Петрушин* // Вып. 29. — 1984. — С. 103-106.

Петрушин П. А. О содержании и структуре заключения в практике экспертов-автотехников / *П. А. Петрушин* // Вып. 34. — 1987. — С. 100-103.

Петрушин П. А. К вопросу об установлении момента возникновения опасности для движения транспортных средств / *П. А. Петрушин* // Вып. 41. — 1990. — С. 84-87.

Пилипчук В. Ф. Экспертиза ламп внешних осветительных и светосигнальных приборов транспортных средств / *В. Ф. Пилипчук* // Вып. 10. — 1973. — С. 367-369.

Пилипчук В. Ф. Определение местонахождения транспортного средства от препятствия с помощью взрывного отметчика / *В. Ф. Пилипчук* // Вып. 11. — 1975. — С. 402-405.

Пилипчук В. Ф. К определению положения центра тяжести автомобилей / *В. Ф. Пилипчук* // Вып. 17. — 1978. — С. 101-104.

Попов С. А. О методах проверки параметров торможения транспортных средств / *С. А. Попов, Ю. Г. Харченко* // Вып. 53. — 2006. — С. 98-100.

Придиба В. Т. Моделювання сили взаємодії колеса з дорожнім покриттям під час руху транспортного засобу у стані заносу / *В. Т. Придиба* // Вып. 54. — 2008. — С. 162-171.

Прищепа В. Ф. Идентификационное значение признаков протекторов новых автомобильных шин / *В. Ф. Прищепа* // Вып. 3. — 1966. — С. 252-261.

Пугачевский К. М. Исследование разрушений поворотных кулаков переднего моста транспортных средств / *К. М. Пугачевский* // Вып. 19. — 1979. — С. 117-121.

Пьяников П. С. Определение технического состояния тормозной системы автомобиля по тормозному усилию на барабанах колес / *П. С. Пьяников* // Вып. 1. — 1964. — С. 237-242.

Романов Н. С. Возможность предотвращения автотранспортного происшествия как предмет исследования автотехнической экспертизы / *Н. С. Романов* // Вып. 2. — 1965. — С. 286-294.

Романов Н. С. К вопросу о расчетных методах исследования в автотехнической экспертизе / *Н. С. Романов* // Вып. 3. — 1966. — С. 345-353.

Романов Н. С. Методика установления причинной связи в автотехнической экспертизе / *Н. С. Романов* // Вып. 4. — 1967. — С. 287-295.

Романов Н. С. Эвристический подход к решению некоторых вопросов в практике судебной автотехнической экспертизы / *Н. С. Романов* // Вып. 5. — 1968. — С. 308-313.

Романов Н. С. О возможности исследовать степень причинения действий участников автотранспортного происшествия в судебной автотехнической экспертизе / *Н. С. Романов* // Вып. 6. — 1969. — С. 367-372.

Романов Н. С. Предмет, задачи судебной автотехнической экспертизы и ее методы исследования / *Н. С. Романов* // Вып. 7. — 1970. — С. 288-294.

Романов Н. С. Некоторые вопросы методологии установленной связи между нарушением правил безопасности движения и автотранспортным происшествием / *Н. С. Романов* // Вып. 8. — 1971. — С. 326-333.

Романов Н. С. Основные этапы экспертного исследования в судебной автотехнической экспертизе / *Н. С. Романов* // Вып. 9. — 1972. — С. 385-390.

Романов Н. С. Дорожно-транспортная опасность, ее структура и принятие водителем мер, направленных на предотвращение происшествия / *Н. С. Романов* // Вып. 10. — 1973. — С. 342-347.

Романов Н. С. Проблемные вопросы судебно-экспертного исследования предвидения водителем транспортного средства / *Н. С. Романов* // Вып. 11. — 1975. — С. 366-371.

Романов Н. С. Системный характер причинной связи в событии дорожно-транспортного происшествия / *Н. С. Романов* // Вып. 12. — 1976. — С. 142-148.

Романов Н. С. Методологические вопросы исследования судебной автотехнической экспертизой действий водителя транспортного средства / Н. С. Романов // Вып. 14. — 1977. — С. 128-184.

Романов Н. С. Теоретические вопросы исследования экспертом-автотехником решений водителя транспортного средства / Н. С. Романов // Вып. 16. — 1978. — С. 113-117.

Романов Н. С. О различных подходах в исследованиях экспертом-автотехником действий водителя / Н. С. Романов // Вып. 18. — 1979. — С. 118.

Романов Н. С. Актуальные проблемы судебной автотранспортной трассологии / Н. С. Романов // Вып. 20. — 1980. — С. 100-105.

Романов Н. С. Вопросы теории идентификации в транспортной трассологии / Н. С. Романов // Вып. 22. — 1981. — С. 82-86.

Романов Н. С. Структура судебной автотехники / Н. С. Романов // Вып. 23. — 1981. — С. 101-106.

Романов Н. С. Технический аспект причинной связи по делам о дорожно-транспортных происшествиях / Н. С. Романов // Вып. 24. — 1982. — С. 111-115.

Романов Н. С. Вопросы научной обоснованности методики исследования причинности судебным автотехническим экспертом / Н. С. Романов // Вып. 27. — 1983. — С. 85-90.

Романов Н. С. Проблема должного и фактического в судебной автотехнической экспертизе / Н. С. Романов // Вып. 30. — 1985. — С. 58-64.

Романов Н. С. Исследование механизма слепообразования судебной транспортно-трассологической экспертизой / Н. С. Романов // Вып. 34. С. 103-107.

Романов Н. С. Действия водителя как предмет исследования в судебной автотехнической экспертизе / Н. С. Романов // Вып. 36. — 1988. — С. 85-90.

Романов Н. С. Механизм дорожно-транспортного происшествия и методологические вопросы его анализа в судебной автотехнической экспертизе / *Н. С. Романов* // Вып. 37. — 1988. — С. 87-92.

Романов Н. С. Вопросы теории ситуалогических исследований в судебной автотехнической экспертизе / *Н. С. Романов* // Вып. 41. — 1990. — С. 88-92.

Романов Н. С. Некоторые спорные вопросы судебной автотехнической экспертизы / *Н. С. Романов, В. П. Лошманов* // Вып. 44. — 1992. — С. 112-117.

Романов Н. С. Методологическая характеристика судебной экспертизы установления ФКВ по делам о ДТП / *Н. С. Романов, В. А. Киреев* // Вып. 45. — 1992. — С. 88-94.

Романов Н. С. Транспортно-трассологические экспертизы ФКВ при решении диагностических и ситуалогических задач по делам о дорожно-транспортных происшествиях / *Н. С. Романов, В. А. Киреев* // Вып. 47. — 1995. — С. 83-89.

Романов М.С. Судово-автодорожная экспертиза: зміст і науково-методичний базис / *М. С. Романов, М. С. Корчан, В. О. Кірсєв* // Вып. 49. — 2000. — С. 168-173.

Рубан В. И. Экспериментальная проверка расчетных методов определения скорости движения автотранспортных средств / *В. И. Рубан, А.П. Хомяков, В. И. Брянцев* // Вып. 6. — 1969. — С. 382-385.

Рудаков В. Л. Комплексное исследование механизма наезда на пешехода (случай из экспертной практики) / *В. Л. Рудаков, А. И. Надеев, В.В. Суслов* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 402-412.

Рудич Д. С. Значение исследования мелких частиц по делам об автотранспортных происшествиях / *Д. С. Рудич* // Вып. — 2. — 1965. — С. 345-348.

Рыльников Б. С. Возможности применения микрофрактографии при определении причин разрушений металлических деталей по делам о дорожно-транспортных происшествиях / *Б. С. Рыльников, Ю. В. Зима* // Вып. 10. — 1973. — С. 370-376.

Савина А. В. Исследование структуры сварного шва помогло установить причину дорожно-транспортного происшествия / *А. В. Савина* // Вып. 11. — 1975. — С. 434-436.

Савина А. В. Металлографическое исследование нестандартной детали автомобиля / *А. В. Савина* // Вып. 14. — 1977. — С. 140-142.

Садиленко В. Н. К вопросу об оценке эффективности рабочей тормозной системы автомобиля / *В.Н. Садиленко, М. Г. Козуб, В. И. Сирота* // Вып. 20. — 1980. — С.106-110.

Садиленко В. Н. Определение соотношения между статическими и динамическими тормозными моментами автомобиля РАФ-977 / *В. Н. Садиленко, В. И. Сирота* // Вып. 23. — 1981. — С. 112-117.

Сараев О. В. Вплив антиблокувальної системи на шлях автомобіля / *О. В. Сараев* // Вып. 59. — 2014. — С. 312-321.

Сариогло Д. П. Об экспертизе электрооборудования при расследовании пожаров на автотранспортных средствах // Вып. 38. — 1989. — С. 99-103.

Сариогло Д. П. Нарушение тепловых режимов работы в элементах тормозной системы и сцепления как причина возникновения пожара на автотранспортных средствах / *Д. П. Сариогло* // Вып. 57. — 2012. — С. 97-85.

Святенский А. В. Подготовка следователем исходных данных для проведения судебной автотехнической экспертизы / *А. В. Святенский* // Вып. 23. — 1981. — С. 105-110.

Сироджа И. Б. Элементы математического моделирования в автотехнической экспертизе / *И. Б. Сироджа, В. И. Рубан, А. П. Хомяков* // Вып. 7. — 1970. — С. 315-321.

Сироджа И. Б. Применение математического моделирования для определения технической возможности предотвращения наезда на пешехода / *И. Б. Сироджа, Брянцев В.И., Рубан В.И., Хомяков А. П.* // Вып. 8. — 1971. — С. 335-341.

Стабровський О. І. Дослідження впливу різних факторів на параметри гальмування автомобіля / *О. І. Стабровський* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 421-437.

Степанець Б. С. К вопросу о величине ошибок в показаниях участников и свидетелей-очевидцев дорожно-транспортного происшествия / *Б. С. Степанец, В. И. Шиков* // Вип. 7. — 1970. — С. 322-327.

Стринжа В. К. Предварительные действия органа дознания (следователя) по делам о нарушениях правил безопасности движения и эксплуатации автомобильного транспорта // Вип. 3. — 1966. — С. 30-37.

Тагаев Н. Н. Оценка данных осмотра места происшествия при столкновении мотоциклов с неподвижными предметами / *Н. Н. Тагаев, А. В. Радченко, Д. Ю. Овчаренко* // Вип. 39. — 1989. — С. 103-106.

Тобак И. М. Путевой отметчик — прибор для определения параметров торможения транспортных средств / *И. М. Тобак* // Вип. 16. — 1978. — С. 127-130.

Трушков Е. А. Определение величины зазора между фрикционной накладкой и тормозным барабаном колесного тормоза автомобиля, типа ГАЗ-51 / *Е. А. Трушков* // Вип. 21. — 1980. — С. 112-114.

Чепуркин С. Н. К вопросу об экспертном исследовании видимости в свете автомобильных фар / *С. Н. Чепуркин, Я. Н. Каминский, Г. В. Жилинский* // Вип. 13. — 1976. — С. 125-127.

Швед Г. Л. К вопросу об определении места столкновения транспортных средств / *Г. Л. Швед, И. М. Тобак* // Вип. 23. — 1981. — С. 109-112.

Швед Г. Л. Определение по следам на дороге соотношения скоростей автомобилей перед перекрестным столкновением / *Г. Л. Швед, И. М. Тобак* // Вип. 28 С. 96-102.

Швед Г. Л. Определение соотношения скоростей по следам транспортных средств от касательного контактирования их колес / *Г. Л. Швед, И. М. Тобак* // Вип. 29. — 1984. — С. 106-109.

Щербаковский М. Г. Использование особенностей микростроения усталостных разрушений при определении причины долома деталей автотранспортных средств / *М. Г. Щербаковский* // Вып. 27. — 1983. — С. 90-94.

Щербаковский М. Г. Некоторые особенности решения вопроса о времени повреждения деталей транспортных средств / *М. Г. Щербаковский* // Вып. 31. — 1985. — С. 86-90.

Эйвин Г. П. Решение вопросов о причинной связи в автотехнической экспертизе / *Г. П. Эйвин* // Вып. 2. — 1978. — С. 295-303.

Эйвин Г. П. Об экспертной оценке скорости движения, избранной водителем в зависимости от дорожных условий / *Г. П. Эйвин* // Вып. 8. — 1971. — С. 360-364.

Ягодин А. Ф. Комплексное исследование шлицевых соединений в транспортной трассологии / *А. Ф. Ягодин, М. М. Житомирский* // Вып. 37. — 1988. — С. 92-98.

Якушев В. И. Определение направления движения и относительных скоростей столкнувшихся транспортных средств / *В. И. Якушев* // Вып. 22. — 1978. — С. 89-97.

Ярамышьян Ш. Ш. Усовершенствованный способ обнаружения следов рук на месте дорожно-транспортных и иных происшествий / *Ш. Ш. Ярамышьян* // Вып. 11. — 1975. — С. 87-90.

Ярамышьян Ш. Ш. О научно-техническом обеспечении осмотра места дорожно-транспортного происшествия / *Ш. Ш. Ярамышьян* // Вып. 19. — 1979. — С. 46-48.

Ярослав Ю. Ю. Встановлення кутового взаємозташування транспортних засобів в момент контакту шляхом комп'ютерного моделювання із застосуванням програмного продукту PC-Crash / *Ю. Ю. Ярослав, Р. П. Шкляр, К. А. Любарский, П. Г. Борщевский, О. О. Юрченко* // Вып. 55. — 2009. — С. 163-169.

ІДЕНТИФІКАЦІЙНА ЕКСПЕРТИЗА НОМЕРІВ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

Агалиди Ю. С. Реализация комплексной методики криминалистических исследований идентификационных номеров автотранспортных средств на программно-аппаратном уровне / *Ю. С. Агалиди, С. В. Левый, Г. В. Прохоров-Лукин* // Вып. 39. — 2003. — С. 76.

Науменко С. М. Новітні методи встановлення знищених рельєфних знаків на транспортних засобах / *С. М. Науменко* // Вып. 59. — 2014. — С. 263-271.

Полищук А. И. Основные термины и определения, используемые при проведении исследования номеров агрегатов транспортных средств / *А. И. Полищук, В. И. Березанская, Ю. Н. Беляк* // Вып. 50. — 2001. — С. 146-150.

Федосеев М. А. Використання науково-технічних засобів під час експертних досліджень ідентифікаційних номерів автомобілів / *М. А. Федосеев* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 298-303.

Щукін О. Ю. До питання криміналістичного дослідження рельєфних знаків на транспортних засобах, пошкоджених корозією / *О. Ю. Щукін, Е. І. Ліпська, Д. А. Радкевич, П. М. Грицишин* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 290-298.

Щукін О. Ю. Дослідження пошкоджених корозією рельєфних знаків на транспортних засобах / *О. Ю. Щукін, Е. І. Ліпська, Д. А. Радкевич, П. М. Грицишин* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 316-324.

КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

Нестерук А. Г. Особенности исследования файловой системы exFAT / *А. Г. Нестерук, М. М. Адаменко* // Вып. 57. — 2012. — С. 107-117.

Нізовцев Ю.Ю. Криміналістичне дослідження автоматизованих систем, що піддавалися віддаленій атаці на відмову в обслуговуванні: класифікація атак на відмову / *Ю. Ю. Нізовцев* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 338-344.

Нізовцев Ю. Ю. Криміналістичне дослідження автоматизованих систем, що піддавалися віддаленій атаці на відмову в обслуговуванні: лог-файли сервісів та файли-звіти діагностичних утиліт, як безпосередні об'єкти дослідження / *Ю. Ю. Нізовцев* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 452-455.

Поляков А. В. Модель криптографической защиты / *А. В. Поляков* // Вип. 51. — 2003. — С. 165-171.

Полякова М. В. Пошук текстових документів на персональному комп'ютері при проведенні судової комп'ютерно-технічної експертизи / *М. В. Полякова, В. С. Рукавишников, О. М. Шабля* // Вип. 55. — 2009. — С. 170-173.

Прокопенко С. Д. Проблемы копирования данных с накопителей с дефектными секторами при производстве компьютерно-технических экспертиз / *С. Д. Прокопенко* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 455-459.

Семенов В. В. Участь спеціаліста в розслідуванні комп'ютерних злочинів / *В. В. Семенов, Г. І. Прокопенко* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 168-175.

Сабадаш Р. В. Правові підстави призначення та деякі особливості судової комп'ютерно-технічної експертизи за новим КПК України / *Р. В. Сабадаш* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 444-452.

Федюшкин А. А. Возможности компьютерно-технической экспертизы / *А. А. Федюшкин* // Вип. 52. — 2004. — С. 184-192.

Харабуга Ю. С. Актуальні питання судової комплексної експертизи програмного забезпечення / *Харабуга Ю. С.* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 462-465.

Харабуга Ю. С. Комп'ютерно-технічне дослідження мобільних телефонів, смартфонів та SIM-карт / *Ю. С. Харабуга* // Вип. 59. — 2014. — С. 335-342.

Чумаченко В. О. Рекомендації та деякі технічні підходи з отримання об'єктів даних оперативної пам'яті персональної електронно-обчислювальної машини (ПЕОМ) / *В. О. Чумаченко* // Вип. 59. — 2014. — С. 328-334.

Юлов С. О. До питання встановлення факту застосування персонального комп'ютера у здійсненні грального бізнесу / С. О. Юлов // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 459-461.

ПОЖЕЖНО-ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

Агаларов А. Х. Методические рекомендации по проведению экспертиз по делам о нарушении правил техники безопасности при эксплуатации внутридомового газового оборудования / А. Х. Агаларов, М. М. Маммедов // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 468-470.

Москаленко В. Л. Использование специальных знаний при расследовании поджогов и нарушении правил пожарной безопасности / В. Л. Москаленко // Вып. 26. — 1983. — С. 131-135.

Сариогло Д. П. Об экспертизе электрооборудования при расследовании пожаров на автотранспортных средствах / Д. П. Сариогло // Вып. 38. — 1989. — С. 99-103.

Сариогло Д. П. К определению пожарной опасности электрических искр и капель металлов при проведении пожарно-технических исследований / Д. П. Сариогло, В. Л. Юрчук, В. Г. Сариогло // Вып. 48. — 1997. — С. 208-215.

Галаган В. И. Участие специалистов при установлении обстоятельств пожаров / В.И. Галаган // Вып. 50. — 2001. — С. 78-85.

Сариогло Д. П. Установление причины пожаров на автотранспортных средствах / Д. П. Сариогло // Вып. 55. — 2009. — С. 182-192.

Сариогло Д. П. Установление причин пожаров, вызванных нарушением правил производства огневых работ / Д. П. Сариогло // Вып. 56. — 2011. — С. 135-143.

Сариогло Д. П. Нарушение тепловых режимов работы в элементах тормозной системы и сцепления как причина возникновения пожара на автотранспортных средствах / Д. П. Сариогло // Вып. 57. — 2012. — С. 97-85.

Цапко Ю. В. Деякі аспекти проведення дослідження причин виникнення пожеж у приміщеннях сухо-повітряних бань, саун / *Ю. В. Цапко, О. Б. Шмерего, О. В. Яненко* // Вип. 56. — 2011. — С. 128-135.

Цапко Ю. В. Визначення часу виникнення та тривалості пожежі за ураженими дерев'яними конструкціями / *Ю. В. Цапко, О. Ю. Цапко* // Вип. 57. — 2012. — С. 91-96.

Цимбал М. Л. Предмет і задачі пожежно-технічної експертизи / *М. Л. Цимбал* // Вип. 49. — 2000. — С. 177-183.

Цимбал М. Л. Особенности назначения и производства пожарно-технической экспертизы / *М. Л. Цимбал* // Вип. 51. — 2003. — С. 159-165.

ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

Шмерего О. Б. Деякі аспекти експертних досліджень обставин вибухів і пожеж / *О. Б. Шмерего, Ю. П. Приходько* // Вип. 57. — 2012. — С. 79-85.

Ильченко Б. М. Методика анализа ситуации, связанной с повреждением электроаппаратуры вследствие невыполнения требований к качеству электроэнергии / *Б. М. Ильченко, А. М. Старов, В. Н. Сырых, В. В. Сабадаш* // Вип. 51. — 2003. — С. 248-252.

Семененко О. О. Особливості проведення електротехнічної експертизи приладів обліку електричної енергії щодо встановлення факту втручання в систему її обліку / *О. О. Семененко* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 327-337.

Семененко О. О. Стан інформаційного забезпечення, необхідного для проведення електротехнічної експертизи приладів обліку спожитої електричної енергії / *О. О. Семененко* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 465-468.

БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

Анисимова Т. И. Судебно-экспертная оценка рекреационных земель, расположенных в оползневых зонах / *Т. И. Анисимова, А. А. Древетняк* // Вип. 55. — 2009. — С. 174-181.

Буратевич О. І. Загальні аспекти з питань проведення коригувань при оцінці об'єктів нерухомого майна / *О. І. Буратевич, І. С. Свістунов* // Вип. 59. — 2014. — С. 358-364.

Буратевич О. І. Щодо необхідності запровадження нової експертної спеціальності з питань землеустрою / *О. І. Буратевич* // Вип. 59. — 2014. — С. 342-346.

Корзілов В. Ю. Спрощений метод розрахунку суми завищення вартості будівельних робіт як метод експертних досліджень у практичній діяльності Кримського НДІСЕ / *В. Ю. Корзілов, Ю. О. Корзілов* // Вип. 59. — 2014. — С. 347-358.

Лесниченко С. В. Влияние качества жилой среды на стоимость недвижимости / *С. В. Лесниченко* // Вип. 52. — 2004. — С. 162-172.

ІНЖЕНЕРНО-ЕКОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

Бордюгов Л. Г. Процесуальна природа і основні поняття судової інженерно-екологічної експертизи / *Л. Г. Бордюгов* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 344-352.

Бордюгов Л. Г. Дослідження обставин та організаційно-технічних причин і наслідків надзвичайної екологічної ситуації — новий вид досліджень в судово-експертних установах / *Л. Г. Бордюгов* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 473-481.

Дружинин Г. М. Проблемы экологии и необходимость развития судебно-экологической экспертизы / *Г. М. Дружинин, Л. Г. Бордюгов, А. А. Крупка, Ю. А. Кравченко, Л. Е. Дузь* // Вип. 54. — 2008. — С. 233-240.

Ильченко Б. М. Экспертная оценка условий экологической безопасности в зоне воздействия электромагнитного поля линий электропередачи / *Б. М. Ильченко, Н. А. Решетникова* // Вип. 51. — 2003. — С. 242-248.

Хіжняк Ю. С. Проведення експертиз щодо підтвердження нарахування збитків при порушенні природоохоронного законодавства у випадку скидання стічних вод / *Ю. С. Хіжняк, О. Г. Нестерук* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 454-461.

Хіжняк Ю. С. Встановлення забруднення земельних ділянок при виконанні експертиз, пов'язаних з несанкціонованими звалищами сміття / *Ю. С. Хіжняк, І. В. Алексахін* // Вип. 59. — 2014. — С. 499-504.

Хлесткова О. О. Актуальні проблеми судово-екологічної експертизи (на прикладі дослідження ґрунтів) / *О. О. Хлесткова* // Вип. 49. — С. 218-222.

ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

Болоніна І. В. Щодо віднесення витрат виробництва, які входять до складу собівартості продукції та перевищують встановлені підприємством нормативи, до складу валових витрат у податковому обліку / *І. В. Болоніна* // Вип. 53. — 2006. — С. 112-115.

Брынцев В. Д. Вопросы судебно-бухгалтерской экспертизы в расследовании и судебном рассмотрении дел о хищениях государственного или общественного имущества / *В. Д. Брынцев* // Вип. 45. — 1992. — С. 105-108.

Бугаєнко О. Д. Особливості проведення експертного дослідження щодо відповідності ануїтетного платежу відсотковій ставці, визначеній сторонами в кредитному договорі / *О. Д. Бугаєнко, І. В. Болоніна* // Вип. 59. — 2014. — С. 387-399.

Буря Е. В. Проблеми проведення судових експертиз, пов'язаних з розрахунком розміру збитків, заподіяних внаслідок екологічних правопорушень в галузі водного законодавства / *Е. В. Буря, О. О. Кузьменкова, Ю. С. Хіжняк* // Вип. 57. — 2012. — С. 152-157.

Водоп'ян Н. Ф. Основні вимоги щодо призначення та проведення судово-економічної експертизи / *Н. Ф. Водоп'ян* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 488-498.

Ганенко І. С. Дослідження відображення в бухгалтерському та податковому обліку операцій з давальницькою сировиною / *І. С. Ганенко* // Вип. 59. — 2014. — С. 399-404.

Захаров М. И. Некоторые вопросы судебно-бухгалтерской экспертизы / *М. И. Захаров, П. И. Суходуб* // Вип. 10. — 1973. — С. 231-233.

Зорич Л. В. Система и классификация экономических экспертиз / *Л. В. Зорич, В. Н. Рогоза* // Вып. 50. — 2001. — С. 228-233.

Каиштур А. В. К вопросу о предмете судебно-бухгалтерской экспертизы / *А. В. Каиштур* // Вып. 9. — 1972. — С. 220-224.

Коваленко Е. Г. Использование некоторых форм специальных знаний в области бухгалтерского учета и контроля при расследовании хищений социалистического имущества / *Е. Г. Коваленко, П. Д. Биленчук, В. Т. Собчик* // Вып. 30. — 1985. — С. 105-109.

Коваленко О. В. Розвиток судово-економічної експертизи в Україні / *О. В. Коваленко* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 482-488.

Куряшов Ю. И. Решение судебно-экономической экспертизой вопросов, связанных с нарушениями законодательства о бюджетной системе / *Ю. И. Куряшов, Ю. Г. Маслак* // Вып. 51. — 2003. — С. 172-175.

Лисенков Ю. М. Методичні підходи у судово-економічних дослідженнях до визначення місця поставки послуг при оподаткуванні зовнішньоекономічної діяльності / *Ю. М. Лисенков, О. В. Музиченко* // Вып. 54. — 2008. — С. 184-189.

Маслак Ю. Г. Особливості експертного дослідження нецільового використання бюджетних коштів, що виділяються небюджетним організаціям для виконання державних програм та замовлень / *Ю. Г. Маслак* // Вып. 56. — 2011. — С. 144-151.

Орнес А. М. Особенности производства судебно-бухгалтерских экспертиз по уголовным делам о хищениях и злоупотреблениях в комиссионных промтоварных магазинах / *А. М. Орнес* // Вып. 21. — 1980. — С. 126-129.

Педь И. В. Некоторые вопросы судебно-экономического исследования ценных бумаг / *И. В. Педь, А. П. Чередниченко* // Вып. 50. — 2001. — С. 234-242.

Педь И. В. Пределы компетенции судебных экспертов-экономистов при решении вопросов определения убытков, причиненных правонарушениями / *И. В. Педь, Ю. М. Лысенков* // Вып. 52. — 2004. — С. 173-178.

Педь І. В. Вирішення судово-економічною експертизою питань, пов'язаних зі сплатою збору на розвиток виноградарства, садівництва та хмелярства / *І. В. Педь, Ю. В. Бойко* // Вып. 54. — 2008. — С. 189-195.

Рогоза В. М. Щодо питань, які ставляться на вирішення судово-економічної експертизи (по матеріалах узагальнення практики призначення експертиз) / *В. М. Рогоза* // Вып. 54. — 2008. — С. 196-200.

Савченко І. О. Проблемні питання при застосуванні в експертній практиці методик проведення судово-економічних експертиз / *І. О. Савченко, С. І. Глущенко* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 498-502.

Семенова Н. Ю. Особливості оподаткування податком на прибуток операцій з цінними паперами / *Н. Ю. Семенова* // Вып. 59. — 2014. — С. 379-387.

Смольский А. П. Проблемы выявления признаков криминального банкротства и проведения судебных экспертиз по этим вопросам / *А. П. Смоленский* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 502-505.

Федчишина В. В. Дослідження судово-економічною експертизою повноти і правильності відображення в бухгалтерському обліку операцій з надання деяких послуг та їх оподаткування у сфері зовнішньоекономічної діяльності / *В. В. Федчишина* // Вып. 57. — 2012. — С. 129-139.

Федькевич Н. В. О применении нулевой ставки НДС при осуществлении экспортных операций / *Н. В. Федькевич* // Вып. 52. — 2004. — С. 179-183.

Федькевич Н. В. К вопросу отнесения амортизационных начислений по основным фондам, переданных в качестве имущественных взносов для осуществления совместной деятельности, к составу валовых затрат / *Н. В. Федькевич* // Вып. 52. — 2004. — С. 183-186.

Федькевич Н. В. Питання документального підтвердження судовою економічною експертизою обґрунтованості коригування податкового кредиту з ПДВ при ліквідації постачальника / *Н. В. Федькевич* // Вып. 56. — 2011. — С. 166-172.

Чердніченко А. П. Влияние курсовых разниц, возникающих по кредитам и займам в иностранной валюте, на формирование валовых доходов и валовых затрат с целью налогообложения в 1997-2002 г / *А. П. Чердніченко, И. В. Болонина* // Вып. 51. — 2003. — С. 175-183.

Чердніченко А. П. Особенности налогового учета операций по поставке природного газа / *А. П. Чердніченко* // Вып. 52. — 2004. — С. 179-183.

Чердніченко А. П. Взаємозв'язок форм і методів податкового контролю / *А. П. Чердніченко* // Вып. 53. — 2006. — С. 116-121.

Чердніченко А. П. Методичні підходи визначення валових доходів продавця за біржовими зовнішньоекономічними контрактами / *А. П. Чердніченко, Ю. В. Бойко* // Вып. 53. — 2006. — С. 121-128.

Чердніченко А. П. Особливості проведення судово-економічних досліджень за операціями при будівництві житла з використанням фінансово-кредитних механізмів / *А. П. Чердніченко* // Вып. 55. — 2009. — С. 193-204.

Чердніченко А. П. Межі компетенції експерта економіста при наданні умовно-категоричних висновків / *А. П. Чердніченко, И. В. Болонина* // Вып. 55. — 2009. — С. 205-210.

Чердніченко А. П. Особливості вирішення судовою економічною експертизою питань, що пов'язані із застосуванням процентних ставок за договорами банківського вкладу (депозиту) / *А. П. Чердніченко* // Вып. 56. — 2011. — С. 151-158.

Чердніченко А. П. Порядок надання адміністративних послуг та питання оподаткування їх податком на додану вартість / *А. П. Чердніченко, Г. П. Ільчук* // Вып. 57. — 2012. — С. 139-151.

Чердніченко А. П. Економіко-правова сутність корпоративних прав і вирішення експертами-економістами питань оподаткування операцій з ними / *А. П. Чердніченко* // Вып. 57. — 2012. — С. 118-128.

Чердніченко А. П. Історичні аспекти становлення та розвитку судово-економічної експертизи в Україні / *А. П. Чердніченко* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 353-364.

Чередніченко А. П. Ухилення від сплати податків і податкова оптимізація / *А. П. Чередніченко* // Вип. 59. — 2014. — С. 365-378.

ТОВАРОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА

Архипов В. В. Основные характеристики мобильных телефонов, используемые при проведении судебно-товароведческих экспертиз / *В. В. Архипов* // Вип. 54. — 2008. — С. 209-219.

Архипов В. В. Основные принципы и подходы при определении стоимости ювелирных изделий в судебно-товароведческих экспертизах / *В. В. Архипов* // Вип. 59. — 2014. — С. 413-427.

Башкатова М. Е. Характеристика дефектов обуви, образовавшихся в период гарантийного срока носки / *М. Е. Башкатова, В. П. Верестун* // Вип. 52. — 2004. — С. 212-216.

Желавская О. А. Определение качества мебельных изделий при проведении судебно-товароведческих экспертиз / *О. А. Желавская* // Вип. 53. — 2006. — С. 129-134.

Желавська О. О. Основні положення проведення судово-товарознавчих експертиз виробів, що пройшли хімічне чищення / *О. О. Желавська* // Вип. 54. — 2008. — С. 201-209.

Желавська О. О. Проблемні питання з визначення ринкової вартості великих партій ювелірних виробів при проведенні судових товарознавчих експертиз / *О. О. Желавська* // Вип. 57. — 2012. — С. 158-167.

Желавська О. О. Визначення рівня зниження якості ювелірних виробів через наявність дефектів, пошкоджень та показників зносу / *О. О. Желавська* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 373-379.

Желавська О. О. Про створення судової товарознавчої експертизи в Київському НДІ судових експертиз та практику її проведення / *О. О. Желавська* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 506-514.

Желавська О. О. Право споживача на якість товарів за сучасним законодавством України в аспекті судової товарознавчої експертизи / *О. О. Желавська* // Вип. 59. — 2014. — С. 405-412.

Рудакова Е. И. Экспертные исследования изделий из кожи / *Е. И. Рудакова, Е. А. Саганяк, В. Л. Рудаков* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 379-384.

Рудакова Е. И. Исследование галантерейных изделий при проведении судебно-товароведческих исследований / *Е. И. Рудакова, Л. В. Бондаренко* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 514-518.

Сапошинский Я. С. Актуальные вопросы судебно-товароведческих экспертиз / *Я. С. Сапошинский* // Вип. 11. — 1975. — С. 164-170.

Сапошинский Я. С. О предмете судебно-товароведческой экспертизы / *Я. С. Сапошинский* // Вип. 18. — 1979. — С. 125-130.

Сапошинский Я. С. Показания, документы и протоколы как объекты хлебно-товароведческих исследований / *Я. С. Сапошинский* // Вип. 21. — 1980. — С. 123-125.

Чечіль Ю. О. Визначення вартості несертифікованої, неліцензійної, фальсифікованої, контрафактної, неякісної та небезпечної продукції / *Ю. О. Чечіль, Є. І. Горішній, С. Ю. Лук'яничук, Н. А. Шама, Я. Я. Брель* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 365-373.

Шевченко О. В. Історія становлення судово-товарознавчих експертиз / *О. В. Шевченко* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 519-522.

АВТОТОВАРОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА

Николаев Б. К. О материальном ущербе при проведении автотовароведческих экспертиз / *Б. К. Николаев, Ю. И. Черкашин* // Вип. 53. — 2006. — С. 135-139.

Шимановський С. О. Задачі, що вирішуються при визначенні вартості спеціальної техніки, виготовленої на базі бронетанкової техніки, спеціальних автомобільних та гусеничних шасі / *С. О. Шимановський, А. В. Юхименко* // Вип. 59. — 2014. — С. 322-328.

Юхименко А. В. Визначення лінійних розмірів складових транспортних засобів за фотознімками / *А. В. Юхименко* // Вып. 57. — 2012. — С. 167-171.

ЕКСПЕРТИЗА У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Авдеева Г. К. Актуальные вопросы судебной экспертизы контрафактной аудиовизуальной продукции / *Г. К. Авдеева, Г. В. Прохоров-Лукин* // Вып. 52. — 2004. — С. 204-211.

Авдеева Г. К. Проблемы установления факта нарушения авторского права на компьютерную программу / *Г. К. Авдеева* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 540-547.

Андреева А. В. До питання про критерії тотожності та схожості до ступеня змішування в експертизі торговельних марок / *А. В. Андреева, Г. В. Прохоров-Лукин* // Вып. 56. — 2011. — С. 179-186.

Єліферов О. Б. Встановлення елементів змісту та форми передач (програм) організацій мовлення при проведенні судової експертизи / *О. Б. Єліферов* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 400-406.

Кісіль Н. В. Дослідження оригінальності та творчого характеру в літературних творах / *Н. В. Кісіль* // Вып. 56. — 2011. — С. 166-172.

Кісіль Н. В. Встановлення фактів використання літературних творів при проведенні експертних досліджень / *Н. В. Кісіль* // Вып. 57. — 2012. — С. 172-181.

Кісіль Н. В. Особливості проведення експертних досліджень, пов'язаних з літературними творами наукового характеру / *Н. В. Кісіль* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 385-390.

Кириченко И. А. Некоторые вопросы судебной экспертизы объектов промышленной собственности в фармацевтической отрасли / *И. А. Кириченко* // Вып. 52. — 2004. — С. 193-203.

Максимов С. Й. Підходи та методи визначення розміру збитків внаслідок порушення авторських прав на комп'ютерні програми / *С. Й. Максимов, І. Ю. Поліщук* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 391-399.

Онищенко Л. А. Процедура визначення збитків від неправомірного використання майнових прав інтелектуальної власності на комп'ютерну програму / *Л. А. Онищенко* // Вип. 57. — 2012. — С. 181-191.

Онищук А. І. Web-сайт у сфері інтелектуальної власності / *А. І. Онищук* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 534-539.

Охромєєв Ю. Г. Проблемні питання проведення судової експертизи при встановленні новизни корисної моделі / *Ю. Г. Охромєєв, С. Л. Гуля* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 531-534.

Поліщук І. Ю. Застосування дохідного оціночного підходу при проведенні судової експертизи з визначення матеріальної шкоди при порушенні прав на торговельну марку / *І. Ю. Поліщук* // Вип. 59. — 2014. — С. 428-436.

Прохоров-Лукин Г. В. Судебная экспертиза объектов интеллектуальной собственности: понятие и виды объектов / *Г. В. Прохоров-Лукин* // Вип. 55. — 2009. — С. 225-235.

Прохоров-Лукин Г. В. Поняття дистинктивності позначень і торговельних марок та критерії розрізняльної здатності / *Г. В. Прохоров-Лукин* // Вип. 56. — 2011. — С. 173-179.

Ткачук Т. М. Порушення прав на торговельну марку у кримінальному процесі: особливості кваліфікації / *Т. М. Ткачук, І. Ю. Поліщук* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 523-530.

ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

Аликина Н. В. Ущемление личности (некоторые правовые и психологические аспекты) / *Н. В. Аликина* // Вип. 51. — 2003. — С. 196-205.

Алікіна Н. В. Аналіз помилкових дій особистості у судовій психологічній експертизі (консультативний приклад) / *Н. В. Алікіна* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 415-424.

Алікіна Н. В. Завдання судової психологічної експертизи за матеріалами відеозапису слідчої дії / *Н. В. Алікіна, Т. М. Єгорова* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 407-415.

Арефіна І. М. Експертне психологічне дослідження дитини: вікові обмеження / *І. М. Арефіна* // Вып. 59. — 2014. — С. 492-498.

Гончаренко С. В. Возможности судебно-психологической экспертизы при расследовании дел о преступной небрежности // Вып. 39. — С. 117-123.

Грошевой Ю. М. Психологическая экспертиза на предварительном следствии / *Ю. М. Грошевой* // Вып. 7. — 1970. — С. 122-128.

Егоров В. В. Концепция суицидального континуума и практика комплексной судебной психолого-психиатрической экспертизы / *В. В. Егоров, Т. М. Егорова* // Вып. 51. — 2003. — С. 187-195.

Коваль Н. Л. Феномен «отчуждения от родителей» и его роль в решении вопроса об определении места жительства ребенка в рамках проведения судебно-психологической экспертизы / *Н. Л. Коваль* // Вып. 55. — 2009. — С. 236-242.

Костицкий М. В. Вопросы методики судебно-психологической экспертизы / *М. В. Костицкий* // Вып. 25. — 1982. — С. 112-119.

Костицкий М. В. Комплексные судебные экспертизы с использованием данных психологии / *М. В. Костицкий* // Вып. 30. — 1985. — С. 91-95.

Костицкий М. В. Организация проведения судебно-психологической экспертизы / *М. В. Костицкий* // Вып. 37. — 1988. — С. 124-128.

Митрохина З. И. О судебно-психологической экспертизе / *З. И. Митрохина* // Вып. 11. — 1975. — С. 171-176.

Немно Ю. М. Кінесика як спеціальне нетрадиційне знання в криміналістиці / *Ю. М. Немно* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 18-21.

Нор В. Т. Некоторые проблемы судебно-психологической экспертизы в уголовном процессе / *В. Т. Нор, М. В. Костицкий, Б. В. Сотенский* // Вып. 18. — 1979. — С. 118-124.

Распопова Н. И. Психолого-психиатрическое экспертное значение механизмов суицидального поведения военнослужащих / *Н. И. Распопова, Д. Т. Кулова* // Вып. 51. — 2003. — С. 205-211.

Ячина А. С. Судебно — психологическая экспертиза индивидуально-психологических особенностей подростков с признаками инфантилизма / *А. С. Ячина, Т. В. Савкина, А. Н. Леус* // Вып. 50. — 2001. — С. 243-248.

МИСТЕЦТВОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА

Кірізлєєв С. М. Призначення судової мистецтвознавчої експертизи / *С. М. Кірізлєєв* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 583-586.

Рев'яков І. С. Визначення критеріїв культурних цінностей у судовій мистецтвознавчій експертизі / *І. С. Рев'яков, К. М. Скулкіна* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 446-453.

Садченко О. О. Спеціальні знання у методиці розслідування кримінальних правопорушень у сфері обігу культурних цінностей / *О. О. Садченко* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 195-200.

Шерстюк В. Н. О критериях оценки порнографии и эротики в свете закона Украины «О защите общественной морали» / *В. Н. Шерстюк, А. В. Кутузова, А. В. Любарский* // Вып. 53. — 2006. — С. 166-172.

СУДОВО-МЕДИЧНА ТА СУДОВО-ПСИХІАТРИЧНА ЕКСПЕРТИЗИ

Алексин Г. Б. Установление давности наступления смерти по динамике распада аскорбиновой кислоты в малолберцовой кости / *Г. Б. Алексин* // Вып. 46. — 1993. — С. 144-149.

Бабкина Е. П. Изменения гистологических показателей травмированных тканей при установлении давности повреждений органов брюшной полости / *Е. П. Бабкина, А. В. Дунаев* // Вып. 53. — 2006. — С. 150-154.

Балуба С. А. Выбор оптимальных условий изолирования хлорпро-тиксена из биологического материала, обнаружения и определения его / *С. А. Балуба* // Вып. 40. — 1990. — С. 108-111.

Балуба С. А. К вопросу об обнаружении сульфаниламидов при судебно-химических исследованиях / *С. А. Балуба* // Вып. 37. — 1988. — С. 110-113.

Бараев Т. М. Учение Н. И. Пирогова об огнестрельной ране и его значение для современной судебно-медицинской практики (к 140-летию со дня рождения М. И. Райского) / *Т. М. Бараев* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 548-552.

Бейкин С. Г. Идентификация супрастина в биологических объектах / *С. Г. Бейкин, С. Л. Русских, И. Л. Полунин* // Вып. 40. — 1990. — С. 107-108.

Белецкий А. З. Установление личности погибшего по разложившемуся трупу / *А. З. Белецкий, А. Н. Ратневский* // Вып. 6. — 1969. — С. 364-366.

Бергер В. Е. К вопросу о размерах колото-резаных повреждений / *В. Е. Бергер, Д. С. Рудич* // Вып. 5. — 1968. — С. 341-345.

Билкун В. В. Диагностика давности наступления смерти с помощью приборов и инструментов / *В. В. Билкун* // Вып. 38. — 1989. — С. 103-109.

Билкун В. В. Опыт приборно-инструментального исследования трупа на местах происшествий и в морге / *В. В. Билкун* // Вып. 45. — 1992. — С. 124-126.

Биялков А. Н. Возможность выявления катехоламинов в коже человека при ее гнилом изменении / *А. Н. Биялков* // Вып. 50. — 2001. — С. 260-263.

Бондарь В. В. Судебно-медицинская экспертиза повреждений, причиняемых газовым револьвером «Гран» / *В. В. Бондарь, В. С. Бубон, В. Д. Сухой* // Вып. 48. — 1997. — С. 241-249.

Бурчинский В. Г. К вопросу о классификации тупых предметов / *В. Г. Бурчинский, Н. Н. Воробьев, В. И. Горин, В. П. Хоменок, Т. В. Хохолева, О. В. Филипчук, Ю. П. Шутик* // Вып. 38. — 1989. — С. 109-114.

Бурчинский В. Г. Осмотр обгоревшего трупа на месте его обнаружения / *В. Г. Бурчинский, Т. В. Хохолева, Ю. П. Шутик* // Вып. 44. — 1992. — С. 121-124.

Бурчинский В. Г. Механизм образования кольцевидных переломов основания черепа / В. Г. Бурчинский, А. И. Вылегжанин, В. Т. Юрченко // Вып. 45. — 1992. — С. 117-121.

Бурчинский В. Г. Механизм образования «отрывных» кольцевидных переломов основания черепа / В. Г. Бурчинский, А. И. Вылегжанин, В. Т. Юрченко // Вып. 46. — 1993. — С. 162-166.

Бурчинский В. Г. Методика диагностики различных видов кольцевидных переломов основания черепа / В. Г. Бурчинский, А. И. Вылегжанин, В. Т. Юрченко // Вып. 47. — 1995. — С. 133-135.

Бурчинский В. Г. К судебно-медицинской диагностике повреждений пиявками / В. Г. Бурчинский, О. В. Филипчук, В. В. Вьюн, В. В. Войченко // Вып. 48. — 1997. — С. 231-241.

Бурчинский В. Г. Особенности повреждения кожи при действии колеса железнодорожного транспорта / В. Г. Бурчинский, А. И. Вылегжанин // Вып. 48. — 1997. — С. 249-252.

Бурчинський В. Г. До морфологічних ознак вихідного вогнепального отвору / В. Г. Бурчинський, О. І. Вылегжанин // Вип. 49. — 2000. — С. 200-203.

Бурчинский В. Г. К вопросу о диагностике механической асфиксии от закрытия отверстий рта и носа / В. Г. Бурчинский, В. Т. Юрченко, А. И. Вылегжанин, А. В. Михайленко // Вып. 50. — 2001. — С. 263-268.

Бурчинский В. Г. Феномен дистопии большого зальника при травматической и соматической патологии / В. Г. Бурчинский, А. И. Вылегжанин, В. Т. Юрченко // Вып. 51. — 2003. — С. 221-223.

Бурчинский В. Г. Судебно-медицинское значение прижизненного поражения ствола головного мозга / В. Г. Бурчинский, А. И. Вылегжанин, В. Т. Юрченко // Вып. 52. — 2004. — С. 222-225.

Бурчинский В. Г. К вопросу о самоповреждениях при выстрелах в голову / В. Г. Бурчинский, А. И. Вылегжанин, В. Т. Юрченко // Вып. 53. — 2006. — С. 140-145.

Бурчинский В. Г. Судебно-медицинское значение взаимодействия алкоголя с наркотическими и лекарственными веществами / *В. Г. Бурчинский, Ф. Н. Кахановский* // Вып. 54. — 2008. — С. 220-224.

Бурчинский В. Г. О влиянии некоторых факторов на развитие жировоска / *В. Г. Бурчинский, А. И. Вылегжанин, В. Т. Юрченко* // Вып. 54. — 2008. — С. 224-232.

Бурчинский В. Г. Судебная медицинская токсикология фальсификатов на основе этилового спирта / *В. Г. Бурчинский, Ф. Н. Кахановский* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 425-438.

Быцанев Н. И. Судебно-медицинское исследование повреждений от взрывов электродетонаторов / *Н. И. Быцанев, Б. Н. Зорин, Я. А. Михайловский, А. П. Сухин* // Вып. 38. — 1989. — С. 117-122.

Ванчуляк О. Я. Судово-медична діагностика гострої коронарної недостатності методом матричного аналізу двопротенезаломлення тканини міокарда / *О. Я. Ванчуляк* // Вып. 57. — 2012. — С. 202-212.

Воробьев Н. Н. О возможности установления вида автомобильной травмы по некоторым повреждениям / *Н. Н. Воробьев* // Вып. 36. — 1988. — С. 110-112.

Воробьев Н. Н. Выявление наиболее информационно емких характеристик повреждений в экспертизе автомобильной травмы / *Н. Н. Воробьев* // Вып. 37. — 1988. — С. 114-118.

Воробьев Н. Н. Значение повреждений от ремней безопасности для установления места размещения пострадавших в кабине автомобиля / *Н. Н. Воробьев* // Вып. 38. — 1989. — С. 115-117.

Воробьев Н. Н. Установление механизма наезда на пешехода в медико-автотехнической экспертизе / *Н. Н. Воробьев, В. Д. Гардерман, Е. С. Ленго* // Вып. 41. — 1990. — С. 111-117.

Воробйов М. М. Швидкість руху автомобіля — як параметр комплексного медико-автотехнічного дослідження при автомобільній травмі пішохода / *М. М. Воробйов, К. А. Любарський, Ю. Ю. Ярослав, С. В. Калмиков* // Вип. 54. — 2008. — С. 171-183.

Воробьев Н. Н. Комплексный анализ повреждений современных легковых автомобилей и телесных повреждений пешеходов, возникающих при фронтальных наездах / *Н. Н. Воробьев, С. В. Янишевский* // Вип. 51. — 2003. — С. 238-242.

Воробйов М. М. Автомобільна травма — питання без відповіді / *М. М. Воробйов* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 578-582.

Герасименко А. И. Морфологическая диагностика хронической интоксикации препаратами опия и медикаментами седативного действия / *А. И. Герасименко, Л. Н. Латарцева, В. М. Брюханов* // Вип. 48. — 1997. — С. 252-257.

Голубович Л. Л. Установление видовой принадлежности сожженных костей предплечья / *Л. Л. Голубович* // Вип. 50. — 2001. — С. 268-273.

Голубович Л. Л. Установление возраста погибшего по мелким фрагментам сгоревших костей / *Л. Л. Голубович* // Вип. 39. — 1989. — С. 85-90.

Голубович Л. Л. Определение видовой принадлежности губчатого вещества костей по сгоревшим костным останкам / *Л. Л. Голубович, П. Л. Голубович* // Вип. 45. — 1992. — С. 113-117.

Гнатюк М. С. Информативность кардиометрических параметров в диагностике скоропостижной смерти при ишемической болезни сердца / *М. С. Гнатюк* // Вип. 47. — 1995. — С. 125-128.

Гринчишина А. В. Установление направления воздействия снаряда по морфологическим свойствам кровоподтеков при травме эластическими снарядами / *А. В. Гринчишина* // Вип. 59. — 2014. — С. 437-442.

Гуров А. М. Установление дистанции выстрела по дробовой осыпи при использовании простых полимерных пыжей разных групп / *А. М. Гуров, Ю. А. Крапивкин* // Вип. 47. — 1995. — С. 128-132.

Гуров А. М. К вопросу о создании цифровой лаборатории для решения заданий судебно-медицинской экспертизы / А. М. Гуров // Вып. 52. — 2004. — С. 217-221.

Гуров А. М. Методологические аспекты трасологических исследований с использованием цифровых технологий / А. М. Гуров // Вып. 53. — 2006. — С. 160-165.

Гуров А. М. Методика фотографирования микрообъектов судебно-медицинской экспертизы с использованием камерофонов / А. М. Гуров, С. В. Куценко, В. Э. Покатило, Д. А. Лис // Вып. 55. — 2009. — С. 220-224.

Гуров О. М. Встановлення давності настання смерті у ранньому помертньому періоді за суправітальною реакцією зіниць на дію пілокарпіну / О. М. Гуров, І. М. Козаченко, С. В. Куценко, Д. Б. Гладких // Вып. 59. — 2014. — С. 443-451.

Дебой Н. Н. К механизму возникновения повреждений у находящихся в салоне потерпевших при основных типах столкновений автомобиля / Н. Н. Дебой // Вып. 36. — 1988. — С. 112-116.

Дебой Н. Н. Установление по объему травмы места размещения пострадавших в кабине при столкновении автомобилей / Н. Н. Дебой // Вып. 39. — 1989. — С. 90-94.

Дебой Н. Н. Особенности повреждений одежды и обуви водителей и пассажиров при столкновении автомобилей / Н. Н. Дебой // Вып. 41. — С. 97-100.

Дебой Н. Н. О сопоставлении судебно-медицинских и автотехнических данных при установлении мест расположения пострадавших в кабине автомобиля при столкновении / Н. Н. Дебой // Вып. 42. — 1991. — С. 124-126.

Дебой Н. Н. Сравнительная характеристика травмы водителей и пассажиров при опрокидывании автомобилей / Н. Н. Дебой // Вып. 43. — 1991. — С. 124-126.

Денисюк А. Н. Некоторые вопросы назначения судебно-медицинской экспертизы / А. Н. Денисюк // Вып. 30. — 1985. — С. 86-90.

Друзь А. Ф. Видовые особенности подногтевого содержимого как объекта судебно-медицинской экспертизы вещественных доказательств / *А. Ф. Друзь, Т. О. Хоменок* // Вып. 36. — 1988. — С. 128-131.

Друзь А. Ф. Моноклональные антитела и возможность их использования в судебно-медицинской экспертизе вещественных доказательств для выявления групповых свойств системы АВО / *А. Ф. Друзь, Т. О. Хоменок* // Вып. 39. — 1989. — С. 114-117.

Друзь А. Ф. К вопросу о выявлении антигенов системы АВО на спичках / *А. Ф. Друзь, Т. О. Хоменок* // Вып. 41. — 1990. — С. 109-111.

Друзь А. Ф. До питання комплексного дослідження волосся людини (випадок із практики) / *А. Ф. Друзь, Ф. М. Кахановський* // Вып. 49. — 2000. — С. 196-200.

Завальнюк А. Х. Особенности автомобильной травмы в условиях производства полевых работ / *А. Х. Завальнюк* // Вып. 40. — 1990. — С. 104-106.

Завальнюк А. Х. Характеристика травмы от падения с высоты в особых условиях / *А. Х. Завальнюк* // Вып. 43. — 1991. — С. 121-123.

Завальнюк А. Х. Случаи подмены рентгенограмм для изменения степени тяжести телесных повреждений / *А. Х. Завальнюк, А. В. Миронов, И. А. Юхимец* // Вып. 50. — 2001. — С. 255-260.

Зорин Б. П. Значение судебно-медицинских данных для определения эпицентра взрыва в угольной шахте / *Б. П. Зорин, Я. А. Михайловский* // Вып. 36. — 1988. — С. 98-102.

Зорин Б. Н. О возможностях судебно-медицинской экспертизы при расследовании случаев внезапной смерти шахтеров на рабочих местах / *Б. Н. Зорин, В. А. Цыганков, Ю. С. Павлова* // Вып. 41. — 1990. — С. 93-97.

Зорин Б. Н. К судебно-медицинской экспертизе неопознанных трупов / *Б. Н. Зорин, В. И. Матвеев, Я. А. Михайловский* // Вып. 42. — 1991. — С. 100-102.

Зорин Б. Н. Синдром длительного раздавливания мягких тканей в судебно-медицинской практике / *Б. Н. Зорин, В. В. Шевченко* // Вып. 45. — 1992. — С. 108-112.

Зосименко В. В. Внутриматочная спираль как причина возникновения воздушной эмболии / *В. В. Зосименко* // Вип. 51. — 2003. — С. 223-225.

Зосіменко В. В. Встановлення статистичних зв'язків між показниками криміналістичної характеристики злочину, які встановлені при аналізі випадків вбивств із застосуванням гострих предметів / *В. В. Зосименко* // Вип. 59. — 2014. — С. 452-459.

Икрамов А. А. Модифицированный метод дифференциального лизиса биоматериалов со смешанной природой при раскрытии половых преступлений / *А. А. Икрамов, Ш. Х. Нурматов, Д. Ш. Ахмедова, С. А. Атаходжаев, Р. С. Мухаммедов* // Вип. 51. — 2003. — С. 211- 217.

Козаченко І. М. Здатність пневмострільних снарядів до гідродинамічної дії при ураженні імітаторів тканин і порожнистих органів людини / *І. М. Козаченко* // Вип. 59. — 2014. — С. 460-468.

Камоцкий В. В. Спецавтомобиль «Судебная экспертиза» для выездов на места происшествия / *В. В. Камоцкий, В. И. Костылев, Ю. Н. Коваленко, Ю. П. Шупик* // Вип. 39. — 1989. — С. 111-113.

Коваленко-Кужоль И. Л. Использование математического моделирования при идентификации личности по черепу и фотографии / *И. Л. Коваленко-Кужоль* // Вип. 38. — 1989. — С. 128-132.

Козаченко І. М. Визначення виду пневматичної зброї по слідах на перешкодах при пострілі впритул / *І. М. Козаченко* // Вип. 55. — 2009. — С. 211-230.

Козлова С. А. Функциональная морфология клеточного раневого экссудата для определения давности повреждений / *С. А. Козлова, А. И. Моканюк, В. А. Тарасюк* // Вип. 40. — 1990. — С. 83-86.

Козлова С. А. Диагностика прижизненности возникновения ран по оптическим характеристикам травмированной кожи / *С. А. Козлова, Е. С. Смоленский, В. Г. Петрук, А. И. Моканюк* // Вип. 42. — 1991. — С. 120-123.

Козлова С. А. Судебно-медицинское определение давности возникновения механической травмы (обзор литературы) / *С. А. Козлова, Г. А. Легин, В. Т. Воронов* // Вып. 46. — 1993. — С. 150-157.

Кононенко В. И. Оценка данных осмотра места происшествия при падении с мотоцикла и его опрокидывании / *В. И. Кононенко, Н. Н. Тагаев* // Вып. 41. — 1990. — С. 101-102.

Кононенко В. И. Внедрение экспертных систем для повышения эффективности установления давности смерти / *В. И. Кононенко, Ю. А. Дмитренко, В. Б. Климов* // Вып. 42. — 1991. — С. 108-112.

Кононенко В. И. Роль энтомологических факторов в осмотре на месте происшествия гнилостно измененного трупа / *В. И. Кононенко, А. М. Гуров, Т. Г. Зуенко, А. И. Курский* // Вып. 47. — 1995. — С. 151-156.

Костылев В. И. Способ идентификации орудия травмы по следам-повреждениям на хрящевой и костной тканях по корреляционной связи участков профилей / *В. И. Костылев* // Вып. 17. — 1978. — С. 80-82.

Костылев В. И. Определение давности наступления смерти по иммунным показателям крови / *В. И. Костылев* // Вып. 48. — 1997. — С. 225-228.

Крапивкин Ю. А. К вопросу установления марки полимерных пыжей / *Ю. А. Крапивкин* // Вып. 39. — 1989. — С. 98-103.

Крапивкин Ю. А. Следы и повреждения на одежде от полимерных компонентов пуль для гладкоствольного оружия / *Ю. А. Крапивкин* // Вып. 43. — 1991. — С. 130-139.

Кузьменко В. П. Деякі питання, що виникають при призначенні психіатричної експертизи у кримінальному процесі / *В. П. Кузьменко* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 586-588.

Лакиза Б. С. Медико-криминалистические исследования объектов, изымаемых при хирургической обработке ран / *Б. С. Лакиза, Э. К. Мусаев* // Вып. 46. — 1993. — С. 129-132.

Лакиза Б. С. Значение медико-криминалистических исследований при судебно-медицинской экспертизе по материалам дела / *Б. С. Лакиза* // Вып. 47. — 1995. — С. 142-148.

Лесовой А. С. Использование клинических и судебно-медицинских данных для идентификации трупов неизвестных лиц / *А. С. Лесовой, В. А. Шевчук, Л. С. Осинская* // Вып. 43. — 1991. — С. 118-121.

Лисицын А. Ф. О путях поступления в кровь аспирированной воды при утоплении / *А. Ф. Лисицын, В. Н. Чубучный* // Вып. 40. — 1990. — С. 87-92.

Лосев Ф. О. О возможности установления судебно-медицинского диагноза отравления алкоголем в случаях низких концентраций его в крови с учетом концентрации ацетальдегида крови / *Ф. О. Лосев* // Вып. 53. — 2006. — С. 146-150.

Лысенко Е. Н. Использование рентгеновской флуоресцентной спектроскопии для выявления следов металлов на объектах судебно-медицинской экспертизы / *Е. Н. Лысенко* // Вып. 46. — 1993. — С. 157-162.

Майер Д. И. Тактические особенности подготовки материалов для производства посмертной судебно-психиатрической экспертизы / *Д. И. Майер, Л. Я. Задорожнюк* // Вып. 7. — 1970. — С. 64-70.

Марченко О. М. Вплив лужності, температури і вологості середовища на збереження клітин сперми / *О. М. Марченко, Т. М. Івасишин* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 439-445.

Митрохина З. И. Особенности назначения судебно-медицинской экспертизы по делам о нарушениях правил безопасности движения на городском электротранспорте / *З. И. Митрохина* // Вып. 6. — 1969. — С. 108-111.

Михайленко А. В. Признаки, указывающие на направление вращения огнестрельного снаряда / *А. В. Михайленко* // Вып. 59. — 2014. — С. 469-475.

Мищенко Ж. Д. Некоторые аспекты биомеханики повреждений головного мозга при травмах головы тупыми предметами / *Ж. Д. Мищенко* // Вып. 39. — 1989. — С. 94-98.

Моканюк О. І. Сучасні підходи до об'єктивізації визначення кольорів у судово-медичних дослідженнях / *О. І. Моканюк, М. А. Томчук, Р. Ф. Міщенко* // Вип 49. — 2000. — С. 188-195.

Мужановский Э. Б. Методика исследования биологического материала на аденин при отравлении / *Э. Б. Мужановский, А. И. Седов* // Вип. 42. — 1991. — С. 117-120.

Муханов А. И. К судебно-медицинской классификации причин смерти / *А. И. Муханов* // Вип. 36. — 1988. — С. 103-106.

Недилько Е. С. Установление качественных характеристик стекла при экспертизе поврежденных методом эмиссионной спектроскопии / *Е. С. Недилько, Л. П. Дмитренко* // Вип. 43. — 1991. — С. 126-129.

Некрасов В. В. Необычный механизм образования повреждений подъязычной кости и щитовидного хряща / *В. В. Некрасов* // Вип. 48. — 1997. — С. 228-231.

Нофал Хуссейн Камел. Ферментный метод как средство повышения чувствительности реакций при исследовании крови по системе АВО / *Нофал Хуссейн Камел* // Вип. 44.— С. 130-133.

Первомайський В. Б. Використання свідчень свідків при посмертній судово-психіатричній експертизі в цивільному процесі / *В. Б. Первомайський, В. Р. Ілейко* // Вип. 49. — С. 204-210.

Перелазный Ю. В. Оценка диагностической информативности некоторых биохимических показателей в условиях острого эмоционального стресса и механической травмы / *Ю. В. Перелазный* // Вип. 41. — 1990. — С. 103-104.

Плевинскис П. В. Новый вид травмы в кабине (салоне) автомобиля — травма, обусловленная исключительно дефектами дорожного покрытия / *П. В. Плевинскис* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 576-578.

Ракитянская О. В. Выявление антигенов системы АВО в смывах с поверхностей жевательных резинок при помощи реакции смешанной агглютинации / *О. В. Ракитянская* // Вип. 51. — 2003. — С. 225-228.

Рубежанский А. Ф. Характер и сроки развития трупных изменений в земле / *А. Ф. Рубежанский* // Вып. 38. — 1989. — С. 123-128.

Рубежанский А. Ф. Характер и сроки развития трупных изменений в воде / *А. Ф. Рубежанский, С. В. Савченко* // Вып. 40. — 1990. — С. 92-96.

Рубежанский А. Ф. Значение «случайной энтомофауны трупа», обнаруженной при его осмотре, в решении судебно-медицинских задач / *А. Ф. Рубежанский, С. В. Савченко, В. В. Вьюн* // Вып. 46. — 1993. — С. 140-144.

Савка І. Г. Аналіз судово-медичної практики щодо переломів довгих кісток нижньої кінцівки для встановлення обставин, при яких вони виникли (статистичний аспект) / *І. Г. Савка* // Вып. 57. — 2012. — С. 198-202.

Саєлкін В. В. Застосування імітаторів біологічних тканин при встановленні діагностичних ознак відстані пострілу кулями травматичної дії 12-го калібру / *В. В. Саєлкін* // Вып. 57. — 2012. — С. 192-198.

Саєлкін В. В. Оптимізація вибору імітатора біологічних тканин при моделюванні вогнепальних поранень, спричинених кулями патрона травматичної дії «Терен-12П» / *В. В. Саєлкін* // Вып. 59. — 2014. — С. 484-491.

Семенников В. С. Значение судебно-медицинского исследования для комплексных медико-автотехнических экспертиз / *В. С. Семенников, Л. Г. Спекторов* // Вып. 42. — 1991. — С. 103-108.

Семенников В. С. Ошибки в установлении причины смерти при экспертизе гнилостно измененных трупов / *В. С. Семенников, В. М. Полтавченко, Г. В. Бобро* // Вып. 47. — 1995. — С. 135-142.

Сидоренко Ю. Г. О совершенствовании формы заключений судебно-медицинских экспертиз, проводимых в судебно-биологических отделениях / *Ю. Г. Сидоренко, Т. О. Хоменок* // Вып. 44. — 1992. — С. 117-121.

Старовойтова Р. А. Современные возможности цитологических методов исследования в судебной медицине / *Р. А. Старовойтова, Т. И. Рыбалко* // Вып. 36. — 1988. — С. 116-119.

Старовойтова Р. А. Судебно-цитологические методы исследования в практике работы бюро судебно-медицинской экспертизы / *Р. А. Старовойтова, Т. И. Рыбалко* // Вып. 36. — 1988. — С. 131-134.

Татаренко В. А. Установление прижизненности странгуляционной борозды по минеральному составу ее различных отделов / *В. А. Татаренко, В. И. Манжела, В. Я. Коба* // Вып. 46. — С. 132-135.

Труш Н. М. Судебно-медицинская характеристика повреждений туловища эластичными пулями при выстрелах из пистолета Форт 12Р патронами «Герен-ЗФП» / *Н. М. Труш, А. В. Михайленко* // Вып. 53. — 2006. — С. 154-160.

Туровцев А. И. Морфометрическое исследование губчатого вещества плечевой кости в целях определения ее видовой принадлежности / *А. И. Туровцев* // Вып. 37. — С. 103-105.

Уманський Д. О. Використання цитологічних препаратів в якості об'єктів ідентифікаційного дослідження із застосуванням молекулярно-генетичних методів / *Д. О. Уманський* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 560-563.

Фартушный А.Ф. К оценке результатов судебно-токсикологического исследования крови на алкоголь / *А. Ф. Фартушный, Е. А. Фартушина* // Вып. 50. — 2001. — С. 249-254.

Филипчук О. В. Использование графических возможностей компьютерной техники при идентификации личности по черепу и прижизненном фото-портрете методом АГИ / *О. В. Филипчук* // Вып. 48. — С. 220-224.

Хоменок В. П. К установлению тупых предметов по повреждениям мягких тканей / *В. П. Хоменок, В. Г. Бурчинский, Т. В. Хохолева* // Вып. 36. — 1988. — С. 106-110.

Хоменок В. П. Заболевания водителей, ставшие причиной аварии, как объект судебно-медицинской экспертизы / *В. П. Хоменок, Т. В. Хохолева* // Вып. 45. — 1992. — С. 127-133.

Хоменок Т. О. Использование в судебно-медицинских целях моноклональных антител для исследования крови по системе MNSs / *Т. О. Хоменок* // Вып. 40. — 1990. — С. 96-99.

Хоменок Т. О. Об экспертной тактике установления групповой принадлежности крови умерших в результате гемотрансфузии / *Т. О. Хоменок* // Вып. 41. — 1990. — С. 117-119.

Хоменок Т. О. Исследование вещественных доказательств с применением моноклональных антител анти-М и анти-N / *Т. О. Хоменок* // Вып. 42. — 1991. — С. 112-117.

Хохолева Т. В. Возможности установления времени наступления смерти по содержанию свободных аминокислот в ликворе трупов в ранние сроки после смерти / *Т. В. Хохолева* // Вып. 45. — 1992. — С. 121-124.

Чаба З. М. Особенности образования повреждений от действия тупых предметов, разрушающихся в результате нанесения удара / *З. М. Чаба* // Вып. 40. — 1990. — С. 100-104.

Чаба З. М. О возможности установления по повреждениям на теле тупых предметов, разрушающихся при воздействии / *З. М. Чаба, Э. Ш. Головановский* // Вып. 41. — 1990. — С. 105-109.

Чаба З. М. Морфологическая характеристика повреждений, возникающих при воздействии бытовых предметов, разрушающихся при нанесении удара / *З. М. Чаба, М. И. Локтева* // Вып. 44. — 1992. — С. 124-130.

Шамонова Т. Н. Экспертиза биологических объектов человека в классификации судебных экспертиз / *Т. Н. Шамонова* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 552-559.

Шутик Ю. П. К вопросу исследования слюны в следах-отпечатках на клеевом слое клапанов конвертов и марок / *Ю. П. Шутик, А. Ф. Друзь, Т. О. Хоменок* // Вып. 36. — 1988. — С. 120-122.

Шутик Ю. П. Использование компьютерной техники при изучении ушибленных ран головы / *Ю. П. Шутик, В. Г. Бурчинский, О. В. Филипчук* // Вып. 39. — 1989. — С. 106-111.

Шутик Ю. П. Перспективные проблемы компьютеризации судебно-медицинской службы / *Ю. П. Шутик, О. В. Филипчук, И. Л. Коваленко-Кужоль* // Вып. 43. — 1991. — С. 113-118.

Шупик Ю. П. Об особенностях механизма образования повреждений и причины смерти при действии высокой температуры / *Ю. П. Шупик, В. Г. Бурчинский, Т. В. Хохолева* // Вып. 47. — 1989. — 1995. — С. 148-151.

Юрченко О. Н. Особенности танатогенеза на различных стадиях опийной наркомании / *О. Н. Юрченко* // Вып. 37. — 1988. — С. 99-103.

Юрченко О. Н. Морфология мозга и его оболочек при хронической наркомании / *О. Н. Юрченко* // Вып. 47. — 1995. — С. 122-124.

Юрченко В. Т. Новый признак определения положения тела при перекатывании колеса железнодорожного транспорта / *В. Т. Юрченко, А. И. Вылегжанин, В. Г. Бурчинский* // Вып. 52. — 2004. — С. 218-220.

Юрченко В. Т. Асфиксия и аутоэротизм / *В. Т. Юрченко, А. И. Вылегжанин, А. В. Михайленко, В. Г. Бурчинский* // Вып. 52. — 2004. — С. 226-228.

Юсупов Б. М. Установление давности наступления смерти по микроскопическим изменениям кожи в зоне трупных пятен при смерти от кровопотери / *Б. М. Юсупов, В. И. Кононенко* // Вып. 46. — 1993. — С. 135-139.

Юхимец И. А. Анализ повреждений обуви для установления механизма автоавтомобильной аварии / *И. А. Юхимец* // Вып. 37. — 1988. — С. 105-110.

Яворський Б. І. Експертна оцінка індивідуалізуючої панелі з 15 мікросателітних локусів, яка використовується у судово-медичній практиці України / *Б. І. Яворський, Р. Г. Кривда* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 563-576.

Ягодин А. Ф. Установление ситуационных обстоятельств выстрела комплексной судебно-баллистической и судебно-медицинской экспертизой / *А. Ф. Ягодин* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 320-326.

ІНШІ ВИДИ ЕКСПЕРТИЗ

Аветисян Т. О. Антибиотикочувствительность микроорганизмов, как эпидемиологический метод анализа при судебной экспертизе пищевых продуктов / *Т. О. Аветисян, Н. А. Андреасян, А. В. Цаканян, Ю. Т. Алексанян, Г. Г. Мелик-Андреасян* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 599-600.

Аветисян Т. О. Некоторые проблемы судебной экспертизы пищевых продуктов и возможные пути их преодоления / *Т. О. Аветисян, А. В. Цаканян, Н. А. Андреасян* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 597-599.

Бочарова О. С. К вопросу о контроле оборота защищенных бумаг с помощью современных информационных технологий / *О. С. Бочарова, О. М. Дятлов, Д. В. Липень, В. Ю. Липень* // Вып. 52. — 2004. — С. 229-238.

Вехов В. Б. Электронная цифровая подпись как объект криминалистического и судебно-экспертного исследования / *В. Б. Вехов* // Вып. 55. — 2009. — С. 242-250.

Дяченко Н. М. Метод генетичної ідентифікації людини шляхом аналізу мітохондріальної ДНК / *Н. М. Дяченко, О. А. Костильова* // Вып. 56. — 2011. — С. 187-190.

Жирный Г. Е. Экспертиза пищевых продуктов по делам о хищениях в системе общественного питания / *Г. Е. Жирный* // Вып. 37. — 1988. — С. 128-133.

Золотарь А. В. Возможности применения фотоакустической спектроскопии в экспертизах вещественных доказательств / *А. В. Золотарь, Р. М. Бурчало, А. Б. Орлинский, Т. П. Танцюра* // Вып. 27. — 1983. — С. 105-109.

Кузін М. О. Побудова методики ретроспективного дослідження знеміцнення залізничних конструкцій на основі фрагментарно відображеної інформації / *М. О. Кузін, О. Ф. Курильова, І. В. Гординська* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 471-473.

Михайлов А. К. Анализ причин разрушения мелассохранилища / *А. К. Михайлов, Б. С. Рыльников*. // Вып. 9. — 1972. — С. 415-419.

Мрачковский С. К. Возможности гистологического исследования мясного фарша / *С. К. Мрачковский* // Вып. 18. — 1979. — С. 131-134.

Парлаг О. О. Идентификация естественных и искусственных радиоактивных материалов методами ядерной у-спектрометрии / *О. О. Парлаг, П. Д. Биленчук, О. В. Маслюк* // Вып. 52. — 2004. — С. 239-248.

Попович І. І. Криміналістичний аналіз комплексної експертизи / *І. І. Попович* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 270-276.

Прибылева-Марченко С. П. Об установлении орудия травмы при экспертизе повреждений текстильных материалов от действия тупых предметов / *С. П. Прибылева-Марченко* // Вип. 5. — 1968. — С. 346-349.

Пузиков А. Обнаружение и изъятие вещественных доказательств по делам о нарушениях правил охраны труда и техники безопасности в угольных шахтах / *А. Пузиков* // Вип. 9. — 1972. — С. 420-421.

Рубцова Г. В. Определение ликвидационной стоимости объектов залога и объектов-банкротов / *Г. В. Рубцова* // Вип. 51. — 2003. — С. 252-259.

Саганяк Е.А. Некоторые особенности проведения комплексных экспертиз, связанных с оценкой поврежденных и неповрежденных зеленых насаждений / *Е. А. Саганяк, С. В. Полякова, К. И. Рудакова, Л. В. Бондаренко* // Вип. 57. — 2012. — С. 212-219.

Саламатин А. В. Возможности судебной экспертизы запаховых следов человека в расследовании преступлений против половой неприкосновенности и половой свободы личности / *А. В. Саламатин, З. Ю. Панфилова* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 588-596.

Салтевский М. В. Предмет, содержание и задачи криминалистической акустики / *М. В. Салтевский, Ю. Ф. Жариков* // Вип. 37. — 1988. — С. 118-124.

Шимановський С. О. Задачі, що вирішуються при дослідженні об'єктів водного транспорту / *С. О. Шимановський, В. І. Грищенко* // Вип. 54. — 2008. — С. 241-244.

Шашурин И. И. Экспертизы по делам о нарушениях правил использования сжиженных газов / *И. И. Шашурин* // Вип. 16. — 1978. — С. 136-139.

Шульга Н. Н. Некоторые вопросы проведения комплексных медико-криминалистических исследований следов орудий травмы / *Н. Н. Шульга* // Вип. 43. — 1991. — С. 108-113.

РОЗРОБКА ТА ВИКОРИСТАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ

Ануфриев А. В. О применении склеивающей ленты для копирования следов пальцев рук / *А. В. Ануфриев* // Вып. 28. — 1984. — С. 25-27.

Анфилов Н. Н. Применение цветных фотоматериалов для съемки люминесценции, возбуждаемой ультрафиолетовыми лучами / *Н. Н. Анфилов* // Вып. 6. — 1969. — С. 301-304.

Белецкий А. З. Некоторые вопросы использования звукозаписи и видеозаписи в уголовном процессе / *А. З. Белецкий, Т. Н. Штученко* // Вып. 35. — 1987. — С. 53-57.

Бокариус Н. Н. Новая модификация прибора для измерения малых отверстий, образующихся при повреждении различных объектов судебной экспертизы / *Н. Н. Бокариус* // Вып. 2. — 1965. — С. 201-203.

Варфоломеева Т. В. Некоторые вопросы применения научно-технических средств органами милиции / *Т. В. Варфоломеева, В. Г. Гончаренко, М. Г. Несен* // Вып. 10. — 1973. — С. 40-44.

Врублевский А. Д. О применении судебной фотографии при осмотре места автотранспортного происшествия / *А. Д. Врублевский, М. К. Каминский* // Вып. 2. — 1965. — С. 38-44.

Гапонов Ю. С. Диктофоны на службе следственного аппарата / *Ю. С. Гапонов, Б. Л. Рациборский* // Вып. 10. — 1973. — С. 45-50.

Гераскун А. А. О дальнейшем внедрении научно-технических средств и научных рекомендаций в практику предварительного следствия / *А. А. Гераскун* // Вып. 16. — 1978. — С. 54-58.

Гнидин Н. Е. Сложные дактилоскопические порошки с улучшенными проявляющими свойствами / *Н. Е. Гнидин, В. И. Юрков* // Вып. 33. — 1986. — С. 68-72.

Гончаренко В. И. Применение киносъемки в следственной практике / *В. И. Гончаренко, З. М. Ломако* // Вып. 5. — 1968. — С. 57-63.

Гончаренко В. И. Вопросы использования средств криминалистической техники в уголовном судопроизводстве / *В. И. Гончаренко* // Вып. 19. — 1979. — С. 16-22.

Гончаренко В. И. Использование лазерных систем и основные направления их развития в криминалистической практике / *В. И. Гончаренко, М. Я. Сегай, Ю. П. Попов* // Вып. 32. — 1986. — С. 43-48.

Грановский Г. Л. Новые технические средства для папилляроскопических исследований / *Г. Л. Грановский* // Вып. 4. — 1967. — С. 311-314.

Грановский Г. Л. Трасограф — прибор для получения экспериментальных следов / *Г. Л. Грановский, Е. М. Светлаков* // Вып. 5. — 1968. — С. 217-224.

Диденко В. П. Тактические приемы применения киносъемки на предварительном следствии / *В. П. Диденко* // Вып. 11. — 1975. — С. 91-97.

Дружинин Г. М. Бесконтактная установка для измерения скорости полета пули по эффекту Доплера / *Г. М. Дружинин, А. И. Рудиченко, В. Н. Крюков, Н. А. Штилов* // Вып. 19. — 1979. — С. 101-104.

Еременко В. В. О применении криминалистической техники в следственной практике / *В. В. Еременко* // Вып. 7. — 1970. — С. 29-31.

Ермаков А. С. Комплексное использование научно-технических средств при проведении следственного эксперимента / *А. С. Ермаков* // Вып. 17. — 1978. — С. 40-54.

Завизист Н. В. Прибор для угловых замеров расположения анатомических признаков лица в портретно-криминалистической экспертизе / *Н. В. Завизист* // Вып. 5. — 1968. — С. 250-252.

Завизист Н. В. Стандартизация изготовления фотоснимков для документов — важное условие эффективности портретно-криминалистической экспертизы / *Н. В. Завизист* // Вып. 9. — 1972. — С. 310-311.

Компаниец А. М. К вопросу об использовании электронно-вычислительных машин для почерковедческой идентификации / *А. М. Компаниец* // Вып. 5. — 1968. — С. 188-194.

Ломако З. М. Применение светокопировального аппарата в следственной практике / *З. М. Ломако, А. З. Белецкий* // Вып. 4. — 1967. — С. 136-138.

Ломако З. М. Практика применения кинокамеры «Красногорск» / *З. М. Ломако* // Вып. 10. — 1973. — С. 51-53.

Лукашенко В. Я. К вопросу об использовании ИКР-2 в раскрытии преступлений / *В. Я. Лукашенко, М. Г. Несен* // Вып. 27. — 1983. — С. 40-43.

Митрохина З. И. Применение научно-технических средств при осмотре места дорожно-транспортного происшествия / *З. И. Митрохина, В. Г. Шаповалов* // Вып. 24. — 1982. — С. 41-45.

Митрус Е. А. Применение кинематографических средств в расследовании преступлений / *Е. А. Митрус* // Вып. 3. — 1966. — С. 50-56.

Мотин О. Н. Причины вариабельности профилограмм, полученных на профилографе модели 201 завода «Калибр» / *О. Н. Мотин* // Вып. 20. — 1980. — С. 71-76.

Найдис И. Д. Применение цветных магнитных порошков для обнаружения и фиксации следов рук / *И. Д. Найдис, А. А. Зархин* // Вып. 23. — 1981. — С. 35-41.

Негуляев В. В. Вопросы применения звукозаписи при допросе / *В. В. Негуляев* // Вып. 28. — 1984. — С. 22-25.

Олищук В. М. Некоторые рекомендации по применению видеозаписи в следственной работе / *В. М. Олищук, Н. И. Мельников* // Вып. 25. — 1982. — С. 54-57.

Омельченко А. Г. Новые приемы фотографирования следов рук на месте происшествия / *А. Г. Омельченко* // Вып. 11. — 1975. — С. 80-86.

Омельченко А. Г. Некоторые новые возможности фотосъемки следов рук на труднофиксируемых поверхностях / *А. Г. Омельченко* // Вып. 14. — 1977. — С. 35-39.

Орищенко М. И. Применение магнитофона при допросах на предварительном следствии / *М. И. Орищенко* // Вып. 1. — 1964. — С. 266-267.

Перебитюк Н. В. Возможности криминалистического применения токовыхревого метода / *Н. В. Перебитюк, И. П. Малезжик* // Вып. 30. — 1985. — С. 35-39.

Перебитюк И. В. Прибор для диагностики скрытых поверхностных изменений в ферромагнитных изделиях / *И. В. Перебитюк, Н. В. Грушка* // Вып. 31. — 1985. — С. 61-64.

Роспутько Е. И. Применение судебно-оперативной фотографии по делам о нарушениях правил техники безопасности на подземных шахтах / *Е. И. Роспутько* // Вып. 5. — 1968. — С. 50-52.

Саврань Л. Ф. О возможности применения стереоскопа при криминалистическом исследовании документов / *Л. Ф. Саврань* // Вып. 35. — 1987. — С. 66-70.

Сапун А. П. Исследовательский характер применения научно-технических средств в осмотре места происшествия / *А. П. Сапун* // Вып. 7. — 1970. — С. 44-46.

Светлаков Е. М. Применение «сизласта» в качестве слепочной массы для фиксации следов орудий взлома / *Е. М. Светлаков, Л. И. Рябинин* // Вып. 2. — 1965. — С. 45-43.

Славуцкая И. А. Возможности использования электромиографии для судебного почерковедения / *И. А. Славуцкая* // Вып. 2. — 1965. — С. 156-165.

Сокоревич А. В. Тактические приемы применения звукозаписи в допросе подозреваемых и обвиняемых / *А. В. Сокоревич* // Вып. 9. — 1972. — С. 61-66.

Сорокин В. С. Комплекс научно-технических средств для выезда на место происшествия / *В. С. Сорокин* // Вып. 6. — 1969. — С. 7-80.

Тобак И. М. Путевой отметчик — прибор для определения параметров торможения транспортных средств / *И. М. Тобак* // Вып. 16. — 1978. — С. 127-130.

Усенко Ю. В. Электрошуп для исследования красителей в штрихах рукописных документов / *Ю. В. Усенко* // Вып. 10. — 1973. — С. 321-325.

Усенко Ю. В. Прибор для исследования штрихов текста документов с помощью электрофореа / *Ю. В. Усенко* // Вып. 11. — 1975. — С. 267-273.

Хоменко Ф. В. Применение научно-технических средств при проверке показаний на месте / *Ф. В. Хоменко* // Вып. 6. — 1969. — С. 112-115.

Шмидт А. И. Применение «Дактилоскопа Д-1» при производстве различных видов криминалистических экспертиз / *А. И. Шмидт* // Вып. 19. — 1979. — С. 93-95.

Шульга Н. Н. Прибор для замера силы, затраченной на образование повреждений / *Н. Н. Шульга* // Вып. 29. — 1984. — С. 62-67.

Ярамышьян Ш. Ш. Усовершенствованный способ обнаружения следов рук на месте дорожно-транспортных и иных происшествий / *Ш. Ш. Ярамышьян* // Вып. 11. — 1975. — С. 87-90.

Яровой В. В. Фиксация следов на сыпучих и рыхлых поверхностях с помощью лака для волос в аэрозольной упаковке / *В. В. Яровой, Э. Б. Межиковский* // Вып. 11. — 1975. — С. 98-101.

Яцишен М. Ф. Электронно-вычислительная техника на службе органов внутренних дел / *М. Ф. Яцишен, Т. Д. Цыбуленко* // Вып. 14. — 1977. — С. 15-20.

ПИТАННЯ СЛІДЧОЇ ТАКТИКИ ТА МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ. КРИМІНАЛІСТИЧНА ТЕХНІКА

Александренко Е. В. Современные возможности судебных экспертиз и направления их использования при расследовании серийных сексуальных убийств / *Е. В. Александренко* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 185-187.

Александров Ю. В. Некоторые вопросы методики расследования и предупреждения преступлений, совершаемых при продаже товаров в кредит / *Ю. В. Александров, В. А. Коломиец* // Вып. 1. — 1964. — С. 21-27.

Александров Ю. В. Приемы изучения личности потерпевшей по делам об изнасиловании / *Ю. В. Александров* // Вып. 5. — 1968. — С. 68-71.

Аленин Ю. П. Значение данных о субъекте преступления при расследовании хищений в рыбной промышленности / *Ю. П. Аленин* // Вып. 24. — 1982. — С. 5-50.

Аленин Ю. П. Восприятие времени и его значения в тактике следственных и судебных действий / *Ю. П. Аленин, Н. Ф. Будиянский* // Вып. 33. — 1986. — С. 40-45.

Аленин Ю. П. Особенности расследования хищений рыбопродуктов / *Ю. П. Аленин* // Вып. 35. — 1987. — С. 40-44.

Аленин Ю. П. Очаги преступлений — самостоятельный объект методики расследования / *Ю. П. Аленин* // Вып. 40. — 1990. — С. 40-46.

Аленин Ю. П. Некоторые вопросы взаимодействия следователя и судебного медика при осмотре места происшествия и в ходе судебно-медицинского исследования трупа / *Ю. П. Аленин, Н. Н. Шульга* // Вып. 41. — 1990. — С. 34-39.

Аленин Ю. П. О некоторых приемах установления виновных после распознавания очагов преступления / *Ю. П. Аленин* // Вып. 46. — 1993. — С. 47-55.

Аленин Ю. П. Возможности использования отдельных видов судебных экспертиз в диагностировании и раскрытии очагов преступлений / *Ю. П. Аленин, Н. Н. Шульга* // Вып. 47. — 1995. — С. 56-61.

Антонюк В. Ф. Из опыта проведения выездных судебных заседаний (по материалам Красилковского районного народного суда Хмельницкой области) / *В. Ф. Антонюк* // Вып. 28. — 1984. — С. 39-42.

Ароцкер Л. Е. Тактические приемы судебного допроса / *Л. Е. Ароцкер* // Вып. 1. — 1964. — С. 61-67.

Асеев А. Я. О тактических приемах допроса обвиняемого по делам о хищениях социалистического имущества / *А. Я. Асеев* // Вып. 5. — 1968. — С. 26-30.

Баскаков Н. И. Некоторые вопросы методики расследования хищений в особо крупных размерах / *Н. И. Баскаков* // Вып. 2. — 1965. — С. 7-13.

Батюк О. В. Назначение судебных экспертиз при расследовании преступных нарушений правил охраны труда / *О. В. Батюк* // Вып. 44. — 1992. — С. 33-37.

Баумштейн Г. Э. Убийство раскрыто в течении трех дней / *Г. Э. Баумштейн* // Вып. 16. — 1978. — С. 150-153.

Бахин В. П. Внезапность как принцип следственной практики / *В. П. Бахин, В. С. Кузьмичев* // Вып. 35. — 1987. — С. 19-26.

Бахин В. П. Понятие и сущность потребностей следственной практики / *В. П. Бахин, А. А. Садченко* // Вып. 39. — 1989. — С. 28-31.

Бахин В. П. Цели изучения следственной практики / *В. П. Бахин* // Вып. 40. — 1990. — С. 35-40.

Бахин В. П. Криминалистические аспекты охранной деятельности / *В. П. Бахин, М. Я. Сегай, Ю. П. Маношин* // Вып. 48. — 1997. — С. 49-57.

Бахин В. П. О допустимости применения полиграфа и использования гипноза при расследовании преступлений / *В. П. Бахин, Н. С. Карпов, И. В. Строков* // Вып. 52. — 2004. — С. 22-30.

Белецкий А. З. Некоторые вопросы использования звукозаписи и видеозаписи в уголовном процессе / *А. З. Белецкий, Т. Н. Штученко* // Вып. 35. — 1987. — С. 53-57.

Белецкий В. И. К методике расследования хищений денежных средств / *В. И. Белецкий* // Вып. 24. — 1982. — С. 65-68.

Бельфер П. Л. Об участии специалистов в расследовании дел о нарушениях техники безопасности и охраны труда / *П. Л. Бельфер* // Вып. 13. — 1976. — С. 15-17.

Берназ В. Д. Некоторые особенности расследования краж, совершенных на морском транспорте / *В. Д. Берназ* // Вып. 24. — 1982. — С. 50-55.

Берназ В. Д. К вопросу о понятии обстановки совершения краж социального имущества на морском транспорте / *В. Д. Берназ* // Вып. 31. — 1985. — С. 44-47.

Биленчук П. Д. Методика собирания и использования следов запаха при расследовании преступлений / *П. Д. Биленчук, Е. Д. Лукьянчиков, М. Я. Сегай, В. И. Старовойтов* // Вып. 39. — 1989. — С. 36-43.

Бірюков В. В. Роль та місце інформації, що міститься у сучасних інформаційних системах, в розслідуванні злочинів / *В. В. Бірюков* // Вып. 55. — 2009. — С. 46-54.

Богатырев М. Г. Некоторые вопросы расследования нарушений правил безопасности движения и эксплуатации железнодорожного и водного транспорта / *М. Г. Богатырев* // Вып. 4. — 1967. — С. 114-122.

Богинский В. Е. Системы тактических приемов допроса / *В. Е. Богинский* // Вып. 18. — 1979. — С. 58-62.

Богинский В. Е. Прогнозирование в допросе подозреваемого / *В. Е. Богинский, С. М. Стороженко* // Вып. 21. — 1980. — С. 51-57.

Богинский В. Е. Допрос свидетелей и подозреваемых при расследовании краж государственного и общественного имущества / *В. Е. Богинский, Т. И. Грузинова* // Вып. 33. — 1986. — С. 55-59.

Бойко В. Ф. Вопросы повышения качества расследования и судебного разбирательства по делам о хищениях в системе общественного питания / *В. Ф. Бойко, Г. Е. Журный* // Вып. 30. — 1985. — С. 20-35.

Боксер А. Е. Экспертиза мелких частиц помогла раскрыть опасные преступления / *А. Е. Боксер* // Вып. 7. — 1970. — С. 328-330.

Боксер А. Е. Значение заключений судебной экспертизы в раскрытии преступлений против жизни, здоровья, свободы и достоинства личности / *А. Е. Боксер* // Вып. 13. — 1976. — С. 144-148.

Бочарова О. С. Автоматизированные информационно — поисковые системы для проведения экспертных исследований, связанных с опознанием личности / *О. С. Бочарова, В. А. Буржинский, Ю. Ю. Лысянный, В. В. Ревинский* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 152-158.

Бояров В. И. Некоторые особенности расследования умышленных убийств, совершенных в процессе противостояния организованных преступных групп / *В. И. Бояров* // Вып. 48. — С. 72-83.

Бояров В. И. Некоторые особенности первоначального этапа расследования массовых беспорядков / *В. И. Бояров, П. В. Шалдырван* // Вып. 50. — 2001. — С. 85-93.

Бондаренко Н. А. Вопросы расследования преступлений, предусмотренных статьям 203, 204 Уголовного кодекса УССР / *Н. А. Бондаренко* // Вып. 10. — 1973. — С. 80-86.

Бритвич Н. Г. Предъявление лиц для опознания в предварительном расследовании по УПК УССР 1960 г. / *Н. Г. Бритвич* // Вып. 1. — 1964. — С. 55-60.

Бритвич Н. Г. Тактические особенности допроса, предшествующего предъявлению для опознания / *Н. Г. Бритвич* // Вып. 3. — 1966. — С. 17-23.

Бритвич Н. Г. Тактические особенности предъявления трупа для опознания / *Н. Г. Бритвич* // Вып. 9. — 1972. — С. 86-90.

Бритвич Н. Г. Допрос несовершеннолетних в целях проведения опознания / *Н. Г. Бритвич* // Вып. 15. — 1977. — С. 11-14.

Бритвич Н. Г. Особенности первоначальных следственных действий по делам о преступлениях несовершеннолетних / *Н. Г. Бритвич* // Вып. 21. — 1980. — С. 47-50.

Бритвич Н. Г. Задача расследования краж, совершаемых несовершеннолетними / *Н. Г. Бритвич* // Вып. 27. — 1983. — С. 10-15.

Будко Т. В. (Литвин Т. В.) О недостатках оформления письменных объяснений (показаний) допрашиваемых лиц / *Т. В. Будко (Т. В. Литвин)* // Вып. 48. — 1997. — С. 64-72.

Буркацкий В. Л. Вопросы использования специальных знаний на первоначальном этапе расследования краж / *В. Л. Буркацкий* // Вып. 40. — 1990. — С. 52-56.

Буханченко О. А. Кримінальні вибухи в Україні / *О. А. Буханченко, Є. В. Мамонов, А. Г. Буханченко* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 175-179.

Варфоломеева Т. В. Вопросы тактики защиты в уголовном судопроизводстве / *Т. В. Варфоломеева* // Вып. 29. — 1984. — С. 36-41.

Варфоломеева Т. В. Получение сведений о фактах с помощью производных вещественных доказательств / *Т. В. Варфоломеева* // Вып. 25. — 1982. — С. 57-64.

Ващук О. П. К вопросу о криминалистическом исследовании невербальной информации, содержащейся в динамических признаках человека / *О. П. Ващук* // Вып. 59. — 2014. — С. 196-203.

Веденеева Т. Г. Использование рекомендаций криминалистики и возможности судебных экспертиз при расследовании тяжких преступлений против личности / *Т. Г. Веденеева, Г. М. Надгорный* // Вып. 35. — 1987. — С. 35-40.

Весельский В. К. До питання допустимості тактичних прийомів / *В. К. Весельський* // Вып. 59. — 2014. — С. 135-140.

Вихров Б. В. Криминалистическая характеристика спекуляции / *Б. В. Вихров, И. В. Постика* // Вып. 32. — 1986. — С. 35-40.

Войцеховская О. Б. Тактика использования заключений экспертов при осуществлении защиты на предварительном следствии / *О. Б. Войцеховская* // Вып. 39. — 1989. — С. 32-36.

Волкова И. К. Некоторые вопросы участия специалиста в следственном осмотре места происшествия / *И. К. Волкова* // Вып. 1. — 1964. — С. 36-41.

Волкова И. К. Участие специалиста-биолога в следственных действиях / *И. К. Волкова* // Вып. 9. — 1972. — С. 50-55.

Волкова И. К. Участие специалистов в производстве предварительного следствия по делам о преступлениях несовершеннолетних / *И. К. Волкова* // Вып. 11. — 1975. — С. 12-18.

Волобуев А. Ф. Соотношение понятий «тактический прием» и «тактическая рекомендация» в системе следственной тактики / *А. Ф. Волобуев* // Вып. 2. — 1965. — С. 30-33.

Волобуев А. Ф. Принципы следственной тактики / *А. Ф. Волобуев* // Вып. 45. — 1992. — С. 27-33.

Волобуев А. Ф. Предъявление для опознания по особенностям голоса и речи при расследовании тяжких преступлений / *А. Ф. Волобуев, Ю. В. Кутепов* // Вып. 48. — 1997. — С. 57-64.

Волобуев А. Ф. Преступления, совершенные с использованием компьютерной техники: зарубежный опыт борьбы с ними и перспективы его использования в следственной и экспертной практике Украины / *А. Ф. Волобуев, И. Н. Осыка* // Вып. 48. — 1997. — С. 42-49.

Волошин О. Г. Участь спеціаліста при проведенні слідчих дій у розслідуванні злочинів, вчинених наркоманами / *О. Г. Волошин* // Вып. 55. — 2009. — С. 41-45.

Волченко И. П. Участие специалиста при производстве следственных действий / *И. П. Волченко* // Вып. 9. — 1972. — С. 46-49.

Выхристенко Б. И. Первоначальные следственные действия по делам о производственном травматизме / *Б. И. Выхристенко* // Вып. 11. — 1975. — С. 52-57.

Галаган В. И. Участие специалистов при установлении обстоятельств пожаров / *В. И. Галаган* // Вып. 50. — 2001. — С. 78-85.

Галело С. Н. Использование судебно-бухгалтерской экспертизы при расследовании хищений государственного или общественного имущества / *С. Н. Галело, А. Ф. Юрченко* // Вып. 14. — 1977. — С. 143-145.

Гарбар В. П. Некоторые вопросы изготовления и использования субъективных рисованных портретов в следственной практике / *В. П. Гарбар, В. Г. Лукашевич, А. Н. Перепелица, В. П. Топчиева* // Вып. 37. — 1988. — С. 43-47.

Головкін С. В. Можливості судових експертиз при розслідуванні шахрайств щодо власності особи / *С. В. Головкін* // Вып. 56. — 2011. — С. 18-23.

Гончаренко В. И. Использование звукозаписи при расследовании преступлений / *В. И. Гончаренко* // Вып. 4. — 1967. — С. 129-135.

Гончаренко В. И. Психологическое воздействие в целях получения объективной информации при допросе / *В. И. Гончаренко, Ф. М. Сокиран* // Вып. 41. — 1990. — С. 24-29.

Горбачев А. В. Об использовании фактов, установленных экспертом для обоснования выводов в обвинительном заключении / *А. В. Горбачев* // Вып. 7. — 1970. — С. 71-74.

Горницкий А. А. Некоторые вопросы расследования преступлений группой следователей / *А. А. Горницкий* // Вып. 3. — 1966. — С. 7-11.

Грошевой Ю. М. Роль профессионального правосознания в деятельности следователя по раскрытию преступления / *Ю. М. Грошевой* // Вып. 9. — 1972. — С. 81-87.

Грошевой Ю. М. Личность судьи и некоторые вопросы тактики судебного следствия / *Ю. М. Грошевой* // Вып. 10. — 1973. — С. 54-62.

Гулкевич З. Т. Информационные свойства протоколов следственных действий и их роль в доказывании по уголовным делам / *З. Т. Гулкевич* // Вып. 30. — 1985. — С. 24-30.

Гуляев П. И. Исследование эмоционального состояния человека в процессе производства следственного действия / *П. И. Гуляев, И. Е. Быховский* // Вып. 9. — 1972. — С. 103-108.

Гусаров В. Н. Тактика допроса свидетелей по делам о нарушении правил безопасности горных работ в шахтах / *В. Н. Гусаров, А. Н. Скрипник* // Вып. 13. — 1976. — С. 23-27.

Гуськов В. В. Взаимодействие следователя, специалиста и работников уголовного розыска в расследовании дела о взрыве / *В. В. Гуськов* // Вып. 22. — 1981. — С. 115-116.

Дейнеко И. Л. Из опыта производства некоторых первоначальных следственных действий по делам о хищениях / *И. Л. Дейнеко* // Вып. 1. — 1964. — С. 14-20.

Денисюк Г. П. Оценка и использование криминалистической экспертизы документов при расследовании хищений государственного или общественного имущества / *Г. П. Денисюк* // Вып. 38. — 1989. — С. 42-46.

Дородная Р. Г. Первоначальные следственные действия по делам о нарушениях правил безопасности в угольных шахтах / *Р. Г. Дородная, Е. И. Роспутько* // Вып. 8. — 1971. — С. 66-70.

Драголя Л. Д. Психологические вопросы ориентировки во времени и их значение для тактики следственных и судебных действий / *Л. Д. Драголя* // Вып. 10. — 1973. — С. 92-98.

Дружинин И. Н. Значение заключений экспертиз при расследовании убийств / *И. Н. Дружинин, М. Д. Каршенбойм* // Вып. 12. — 1976. — С. 149-154.

Дудников А. Л. Использование криминалистической системы признаков хищений, совершаемых должностными лицами / *А. Л. Дудников* // Вып. 45. — 1992. — С. 33-38.

Еременко В. В. Некоторые вопросы организации первоначальных следственных действий и проведения судебно-технических экспертиз по делам о преступлениях, предусмотренных ст. 77 и 218 уголовного кодекса УССР / *В. В. Еременко* // Вып. 8. — 1971. — С. 55-58.

Еременко В. В. К вопросу о выдвижении версий по делам об авиатранспортных происшествиях / *В. В. Еременко* // Вып. 12. — 1976. — С. 16-18.

Еременко В. В. Некоторые особенности расследования и предупреждения преступлений, совершенных рецидивистами / *В. В. Еременко, Ф. А. Лопушанский* // Вып. 16. — 1978. — С. 29-35.

Ермаков А. С. Комплексное использование научно-технических средств при проведении следственного эксперимента / *А. С. Ермаков* // Вып. 17. — 1978. — С. 49-54.

Ефимчук В. М. Обнаружение латентных следов обуви / *В. М. Ефимчук* // Вып. 14. — 1977. — С. 39-43.

Желтобрюх А. Т. Особенности использования экономического анализа при расследовании хищений продукции полеводства / *А. Т. Желтобрюх* // Вып. 31. — 1985. — С. 43-61.

Жидомиров Л. Тактическое значение магнитофонной записи показаний / *Л. Жидомиров* // Вып. 7. — 1970. — С. 331-333.

Жиляев В. И. Взаимодействие органов следствия и дознания при раскрытии и расследовании тяжких преступлений / *В. И. Жиляев* // Вып. 23. — 1981. — С. 331-333.

Жирный Г. Е. О криминалистической характеристике хищений, совершенных в системе общественного питания / *Г. Е. Жирный* // Вып. 33. — 1986. — С. 65-68.

Журавель В. А. Допрос потерпевшего при виктимном поведении / *В. А. Журавель* // Вып. 26. — 1983. — С. 46-51.

Журавель В. А. Ситуационность тактических приемов при допросе потерпевшего / *В. А. Журавель* // Вып. 30. — 1985. — С. 16-24.

Журавель В. А. О структуре частной криминалистической методики / *В. А. Журавель* // Вып. 47. — 1995. — С. 62-67.

Закатов А. А. Криминалистический анализ показаний потерпевших / *А. А. Закатов* // Вып. 6. — 1969. — С. 35-39.

Зеленковский С. П. Об идентификации личности по трупу / *С. П. Зеленковский* // Вып. 7. — 1970. — С. 334-337.

Зеленковский С. П. Некоторые вопросы идентификации новорожденного / *С. П. Зеленковский* // Вып. 8. — 1971. — С. 86-88.

Зеленковский С. П. Особенности осмотра места происшествия и трупа в случаях, когда личность пострадавшего неизвестна / *С. П. Зеленковский* // Вып. 9. — 1972. — С. 81-85.

Зеленковский С. П. Уголовно-процессуальное и криминалистическое значение изучения личности потерпевшего при расследовании убийств / *С. П. Зеленковский* // Вып. 14. — 1977. — С. 21-29.

Зеленковский С. П. Уголовно-правовое значение изучения личности потерпевшего в расследовании убийств / *С. П. Зеленковский* // Вып. 16. — 1978. — С. 39-47.

Зеленковский С. П. О вероятностно-статистическом моделировании признаков лица, совершившего убийство / *С. П. Зеленковский* // Вып. 25. — 1982. — С. 21-25.

Зозулинский А. Б. Об участии свидетелей, потерпевших, подозреваемых и обвиняемых в проверке показаний на месте / *А. Б. Зозулинский* // Вып. 4. — 1967. — С. 101-106.

Зозулинский А. Б. Тактические приемы выполнения отдельных следственных действий / *А. Б. Зозулинский* // Вып. 5. — 1968. — С. 37-40.

Зозулинский Б. А. Некоторые вопросы организации работы следственно-оперативных групп при производстве первоначальных следственных действий по делам об умышленных убийствах / *Б. А. Зозулинский, А. С. Луцук* // Вып. 34. — 1987. — С. 36-39.

Зувев А. А. Вопросы совершенствования следственного осмотра документов по делам о хищениях / *А. А. Зувев, Л. М. Черновецкий* // Вып. 29. — 1984. — С. 53-58.

Зуйков Г. Г. Логические формы познания повторяемости способов совершения преступлений / *Г. Г. Зуйков* // Вып. 6. — 1969. — С. 80-86.

Ищук Г. З. Значение экспертиз при расследовании разбоя / *Г. З. Ищук* // Вып. 21. — 1980. — С. 138-139.

Казаков Е. И. Проверка следственным экспериментом профессиональных или преступных навыков обвиняемых / Е. И. Казаков // Вып. 2. — 1965. — С. 23-29.

Казаков Б. И. Особенности допроса свидетелей при расследовании дел о фальшивомонетничестве / Б. И. Казаков // Вып. 5. — 1968. — С. 31-36.

Кириленко С. И. О положительном опыте использования экспертиз при расследовании преступлений / С. И. Кириленко, В. С. Брукариш // Вып. 16. — 1978. — С. 140-144.

Кириченко А. А. Значение микрообъектов при расследовании преступлений / А. А. Кириченко // Вып. 41. — 1990. — С. 43-48.

Клименко Н. И. Предварительное исследование рукописных текстов органами расследования и судом для ограничения круга подозреваемых исполнителей / Н. И. Клименко // Вып. 8. — 1971. — С. 100-106.

Клименко Н. И. Некоторые вопросы организации расследования грабежей и разбойных нападений / Н. И. Клименко // Вып. 31. — 1985. — С. 37-40.

Клименко Н. И. Структура тактических операций в ситуациях расследования грабежей и разбойных нападений / Н. И. Клименко // Вып. 33. — 1986. — С. 51-55.

Князев В. А. О понятии тактической операции / В. А. Князев // Вып. 25. — 1982. — С. 64-68.

Кобаль Ю. И. Значение версии специалиста в раскрытии квартирных краж по «горячим» следам / Ю. И. Кобаль, М. В. Салтвеский // Вып. 31. — 1985. — С. 47-30.

Коберник С. Д. Использование экспертиз в расследовании убийств / С. Д. Коберник // Вып. 20. — 1980. — С. 134-136.

Коберник С. Д. Совершенствование тактики следственного осмотра с участием группы специалистов / С. Д. Коберник, М. Я. Сегай, В. К. Стринжа, П. В. Цимбал // Вып. 33. — 1986. — С. 33-40.

Кобец Н. В. Некоторые аспекты криминалистического исследования взрывчатых веществ, взрывных устройств и следов их применения / *Н. В. Кобец* // Вып. 52. — 2004. — С. 31-38.

Кобзаренко П. В. Первоначальные следственные действия по делам о нарушениях правил при производстве строительных работ / *П. В. Кобзаренко* // Вып. 8. — 1971. — С. 50-65.

Кобзаренко П. В. Вопросы расследования преступных нарушений правил при производстве строительных работ / *П. В. Кобзаренко* // Вып. 11. — 1975. — С. 58-65.

Коваленко В. В. Участь спеціаліста-криміналіста у слідчому експерименті, що проводиться з метою встановлення спеціальних чи професійних навичок особи / *В. В. Коваленко* // Вып. 59. — 2014. — С. 148-153.

Коврижных Б. Н. Анализ недостатков предварительного следствия по приостановленным делам о нераскрытых убийствах / *Б. Н. Коврижных* // Вып. 1. — 1964. — С. 48-54.

Когутич І. І. Форми експерименту у кримінальному провадженні / *І. І. Когутич* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 158-168.

Колесник В. А. Роль криміналістичної діагностики в діяльності органів досудового розслідування / *В. А. Колесник* // Вип. 59. — 2014. — С. 123-135.

Колесниченко А. Н. О первоначальных (неотложных) следственных действиях при расследовании преступлений / *А. Н. Колесниченко* // Вып. 1. — 1964. — С. 7-13.

Колесниченко А. Н. О системе версий и методик их построения / *А. Н. Колесниченко, Г. А. Матусовский* // Вып. 7. — 1970. — С. 7-12.

Колесниченко А. Н. К вопросу о специфике взаимодействия следователя и допрашиваемого / *А. Н. Колесниченко, В. С. Комарков* // Вып. 8. — 1971. — С. 27-34.

Колесниченко А. Н. Принципы методики расследования преступлений / *А. Н. Колесниченко* // Вып. 18. — 1979. — С. 62-68.

Колесниченко А. Н. Вопросы программирования деятельности следователя / *А. Н. Колесниченко, Г. А. Матусовский* // Вып. 21. — 1980. — С. 43-46.

Колесниченко А. Н. О принципах планирования расследования преступлений / *А. Н. Колесниченко, В. Н. Сущенко* // Вып. 26. — 1983. — С. 15-20.

Колесниченко А. Н. Способ хищения (понятие и сущность) / *А. Н. Колесниченко, С. В. Парфенков* // Вып. 27. — 1983. — С. 6-10.

Колодкин М. И. Комплексная экспертиза при расследовании автодорожного происшествия / *М. И. Колодкин* // Вып. 1. — 1964. — С. 260-265.

Колонюк В. П. Элементы криминалистической характеристики грабежей и разбоев, совершаемых в учреждениях сберегательного банка / *В. П. Колонюк* // Вып. 41. — 1990. — С. 21-24.

Комарков В. С. Цели и тактика предъявления доказательств в ходе допроса обвиняемого / *В. С. Комарков* // Вып. 9. — 1972. — С. 91-97.

Комарков В. С. Тактика предъявления вещественных доказательств на допросе и психологические особенности восприятия наглядно-образной информации / *В. С. Комарков* // Вып. 11. — 1975. — С. 73-79.

Комарков В. С. Графические изображения в следственном осмотре места происшествия / *В. С. Комарков, З. И. Митрохина* // Вып. 18. — 1979. — С. 17-23.

Кондратьев Я. Ю. Розыск по горячим следам лиц, пропавших без вести / *Я. Ю. Кондратьев, Е. Д. Лукьянчиков, В. П. Цильвик* // Вып. 36. — 1988. — С. 33-40.

Кондратьев Я. Ю. Тактика осмотра жилища, рабочего либо последнего места пребывания без вести пропавшего лица и использование его результатов в розыскной работе / *Я. Ю. Кондратьев, В. П. Цильвик* // Вып. 46. — 1993. — С. 41-47.

Коновалова В. Е. Психологическая характеристика следственного эксперимента / *В. Е. Коновалова* // Вып. 12. — 1976. — С. 10-15.

Коновалова В. Е. Криминалистическая тактика: принципы и функции / *В. Е. Коновалова* // Вып. 22. — 1981. — С. 40-46.

Корж В. П. Некоторые вопросы методики расследования хищений в промышленном строительстве / *В. П. Корж* // Вып. 26. — 1983. — С. 51-55.

Корж В. П. Документальные источники информации об организованной преступной деятельности в сфере экономики: понятие, виды, методы исследования / *В. П. Корж* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 188-195.

Коришков М. В. Пред'явления для впізнання (теоретико-історичний аспект) / *М. В. Коришков* // Вып. 59. — 2014. — С. 188-195.

Кофанов А. В. Актуальні питання розробки бортової навігаційної апаратури з елементами штучного інтелекту мобільного робота для розмінування вибухонебезпечних предметів / *А. В. Кофанов, Ю. П. Приходько* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 187-192.

Кривенко Л. М. Использование научно-технических средств и экспертиз в расследовании преступлений / *Л. М. Кривенко* // Вып. 14. — 1977. — С.145-150.

Кривушенко Ю. П. Планирование судебного следствия / *Ю. П. Кривушенко* // Вып. 26. — 1983. — С. 55-61.

Крет С. В. Использование заключения судебно-почерковедческой экспертизы по гражданским делам / *С. В. Крет, Т. М. Федоренко* // Вып. 21. — 1980. — С. 140-142.

Крючатов И. А. Криминалистические версии на начальном этапе расследования / *И. А. Крючатов* // Вып. 8. — 1971. — С. 15-19.

Крючкова О. В. Криминалистическая характеристика торговли людьми / *О. В. Крючкова* // Вып. 51. — 2003. — С. 31-40.

Кузьменко Н. К. Практика использования микрообъектов в расследовании преступлений и некоторые вопросы ее дальнейшего совершенствования / Н. К. Кузьменко, А. И. Мороз, А. В. Саенко, И. И. Ус // Вып. 31. — 1985. — С. 50-53.

Кузьмичев В. С. Система принципов следственной тактики // Вып. 46. — 1993. — С. 26-33.

Кукоев М. М. Расследование умышленного убийства / М. М. Кукоев, И. В. Попов // Вып. 50. — 2001. — С. 276-280.

Лагутин А. В. Тактические операции при расследовании преступлений / А. В. Лагутин // Вып. 20. — 1980. — С. 16-19.

Ландышев Н. П. Осмотр участка водной поверхности являющегося местом происшествия / Н. П. Ландышев // Вып. 3. — 1966. — С. 45-50.

Левков В. Н. Ситуационная обусловленность следственных версий / В. Н. Левков // Вып. 34. — 1987. — С. 45-49.

Липинский В. И. Использование судом заключений криминалистической экспертизы для установления ряда существенных обстоятельств по делу / В. И. Липинский // Вып. 19. — 1979. — С. 128-130.

Липовский В. В. К вопросу о возможности предъявления подписи для опознания на предварительном следствии / В. В. Липовский // Вып. 10. — 1973. — С. 276-280.

Лисиченко В. К. Следственный осмотр как специальный метод исследования по уголовным делам / В. К. Лисиченко // Вып. 10. — 1973. — С. 176-182.

Лисиченко В. К. Содержание и функции следственного (судебного) осмотра документов / В. К. Лисиченко // Вып. 11. — 1975. — С. 29-38.

Лисиченко В. К. Виды участия специалистов на предварительном следствии / В. К. Лисиченко, В. В. Циркаль // Вып. 30. — 1985. — С. 8-11.

Лисиченко В. К. Криминалистическая характеристика преступных нарушений правил безопасности труда / *В. К. Лисиченко* // Вып. 33. — 1986. — С. 59-65.

Лисиченко В. К. Документирование производства следственных действий / *В. К. Лисиченко, З. Т. Гулкевич* // Вып. 35. — 1987. — С. 26-83.

Лисиченко В. К. Взаимосвязь следственных ситуаций с тактикой производства следственных действий / *В. К. Лисиченко, О. В. Батюк* // Вып. 40. — 1990. — С. 23-30.

Лисиченко В. К. Особенности криминалистической характеристики групповых разбойных нападений на жилища граждан / *В. К. Лисиченко, П. Н. Кубрак, В. В. Топчий* // Вып. 46. — 1983. — С. 33-41.

Литвин В. П. Некоторые вопросы назначения оценки и использования экспертизы в суде / *В. П. Литвин* // Вып. 28. — 1984. — С. 38-39.

Ломако З. М. Возможности применения косвенных измерений расстояний на местности при производстве следственных действий / *З. М. Ломако* // Вып. 25. — 1982. — С. 47-54.

Лопушанский Ф. А. Использование в расследовании данных о способах хищений денежных средств / *Ф. А. Лопушанский, В. Д. Позняк* // Вып. 10. — 1973. — С. 69-74.

Лошманов В. П. Об участии специалиста-автотехника в осмотре неисправных транспортных средств на месте происшествия / *В. П. Лошманов* // Вып. 9. — 1972. — С. 56-60.

Лошманов В. П. Следственный эксперимент при расследовании автопроисшествий, возникших в результате неисправностей транспортных средств / *В. П. Лошманов, Ш. И. Ярамышьян* // Вып. 14. — 1977. — С. 29-85.

Лошманов В. П. Роль специалиста-автотехника в расследовании дорожно-транспортных происшествий, возникших в результате неисправностей транспортных средств / *В. П. Лошманов* // Вып. 16. — 1978. — С. 24-28.

Лукашевич В. Г. К вопросу о создании частной теории общения в криминалистике / *В. Г. Лукашевич* // Вып. 41. — 1990. — С. 29-34.

Лукашевич В. Г. Использование приемов графической фиксации зрительного образа при допросе / *В. Г. Лукашевич, В. В. Разводовский* // Вып. 34. — 1987. — С. 39-45.

Лукьянчиков Е. Д. Использование специальных знаний при розыске пропавших без вести лиц / *Е. Д. Лукьянчиков* // Вып. 40. — 1990. — С. 46-52.

Лукьянчиков Е. Д. Особенности криминалистического анализа информации о преступлениях, совершенных несовершеннолетними / *Е. Д. Лукьянчиков, В. П. Цильвик* // Вып. 44. — 1992. — С. 24-29.

Лукьянчиков Е. Д. Освидетельствование в системе следственных (розыскных) действий / *Е. Д. Лукьянчиков, Б. Е. Лукьянчиков* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 145-151.

Луцук П. П. Воспроизведение обстановки и обстоятельств события при расследовании дорожно-транспортных происшествий / *П. П. Луцук* // Вып. 54. — 2006. — С. 28-35.

Майер Д. И. Тактические особенности подготовки материалов для производства посмертной судебно-психиатрической экспертизы / *Д. И. Майер, Д. Я. Задорожнюк* // Вып. 7. — 1970. — С. 64-70.

Матусовский Г. А. Использование фотоснимков, диапозитивов (диафильмов) в расследовании и судебном разбирательстве уголовных дел / *Г. А. Матусовский, А. Г. Омельченко* // Вып. 5. — 1968. — С. 45-47.

Матусовский Г. А. Вопросы научной организации управления и труда в следственном аппарате и их связь с криминалистикой / *Г. А. Матусовский* // Вып. 9. — 1972. — С. 38-44.

Матусовский Г. А. Некоторые вопросы межнаучного взаимодействия в разработке методики расследований латентных хищений / *Г. А. Матусовский, И. П. Плисс, В. М. Левыкин, Е. В. Бодянский, А. Л. Боровой* // Вып. 19. — 1979. — С. 48-52.

Матусовский Г. А. Следственный эксперимент при расследовании дорожно-транспортных происшествий / *Г. А. Матусовский, Ш. Ш. Ярамышьян* // Вып. 28. — 1984. — С. 41-46.

Матусовский Г. А. Судебные экспертизы в методике расследования хищений / *Г. А. Матусовский* // Вып. 29. — 1984. — С. 48-53.

Мельник О. В. Дактилоскопіювання населення сьогодні: варто чи ні? / *О. В. Мельник* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 200-206.

Мельник Р. В. Особливості ежекції стріляних гільз при огляді місця події із застосуванням вогнепальної зброї / *Р. В. Мельник* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 178-181.

Мельничук Ф. К. Использование микроследов в расследовании / *Ф. К. Мельничук* // Вып. 14. — 1977. — С. 150-152.

Мирза М. М. Использование угломера при расследовании преступлений, связанных с применением огнестрельного оружия / *М. М. Мирза* // Вып. 11. — 1975. — С. 422-427.

Мирошниченко А. В. Работа с документами на первоначальном этапе расследования хищений спирта на предприятиях агропромышленного комплекса / *А. В. Мирошниченко, В. А. Князев* // Вып. 43. — 1991. — С. 55-59.

Мирошниченко Н. А. Отдельные аспекты тактики допроса в суде / *Н. А. Мирошниченко* // Вып. 28. — 1984. — С. 27-33.

Митричев С. П. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений / *С. П. Митричев* // Вып. 10. — 1973. — С. 27-33.

Митрохина З. И. Некоторые вопросы осмотра места происшествия по делам о нарушениях правил безопасности движения городского электро-транспорта / *З. И. Митрохина* // Вып. 3. — 1966. — С. 38-44.

Митрохина З. И. Психологические особенности производства очной ставки / *З. И. Митрохина* // Вып. 22. — 1981. — С. 47-50.

Митрохина З. И. Об элементах криминалистической характеристики хищений грузов, перевозимых по железной дороге / *З. И. Митрохина* // Вып. 32. — 1986. — С. 40-43.

Митрус С. А. Применение кинематографических средств в расследовании преступлений / *С. А. Митрус* // Вып. 3. — 1966. — С. 50-56.

Михальчук Т. В. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій у режимі відеоконференції / *Т. В. Михальчук* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 138-145.

Музыка А. А. Использование специальных знаний в области наркологии в процессе расследования уголовных дел / *А. А. Музыка* // Вып. 30. — 1985. — С. 100-105.

Моїсєєв О. М. Допит у режимі відеоконференції як процес інформаційної взаємодії / *О. М. Моїсєєв, А. Г. Маланчук* // Вып. 59. — 2014. — С. 140-148.

Мысливый В. А. Участие водителя в осмотре места дорожно-транспортного происшествия / *В. А. Мысливый* // Вып. 32. — 1986. — С. 28-33.

Мястковский А. В. Использование судебных экспертиз при раскрытии тяжких преступлений / *А. В. Мястковский* // Вып. 20. — 1980. — С. 133-134.

Нагерняк Л. И. Некоторые вопросы производства первоначальных следственных действий / *Л. И. Нагерняк* // Вып. 4. — 1967. — С. 87-93.

Нагнойный Я. П. Некоторые вопросы организации работы следователя / *Я. П. Нагнойный* // Вып. 5. — 1968. — С. 19-24.

Нагнойный Я. П. Использование новой техники в следственной работе / *Я. П. Нагнойный* // Вып. 6. — 1969. — С. 72-76.

Нагнойный Я. П. Вопросы назначения химико-технологической экспертизы по делам о хищениях в сахарной промышленности / *Я. П. Нагнойный* // Вып. 7. — 1970. — С. 59-63.

Негуляев В. В. Вопросы применения звукозаписи при допросе / *В. В. Негуляев* // Вып. 28. — 1984. — С. 32-25.

Надгорный Г. М. Использование результатов судебных экспертиз для выдвижения версий о личности преступника при расследовании убийства / *Г. М. Надгорный* // Вып. 50. — 2001. — С. 290-293.

Николайчук И. А. Криминалистическая характеристика изнасилований / *И. А. Николайчук, В. К. Стринжа* // Вып. 35. — 1987. — С. 44-50.

Николайчук И. А. Некоторые вопросы назначения и проведения экспертизы в суде по уголовным делам / *И. А. Николайчук* // Вып. 26. — 1983. — С. 61-67.

Новиков С. И. Исследовательские приемы в следственном осмотре места дорожно-транспортного происшествия / *С. И. Новиков* // Вып. 7. — 1970. — С. 53-58.

Одерій О. В. Початок досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довілля: теоретико-організаційний аспект / *О. В. Одерій* // Вып. 59. — 2014. — С. 177-187.

Олейник П. А. Методологические вопросы теории оперативно-розыскной деятельности / *П. А. Олейник, А. Г. Птицын* // Вып. 6. — 1969. — С. 51-58.

Олейник П. А. Вопросы теории и практики розыска скрывающихся преступников / *П. А. Олейник, А. Г. Птицын* // Вып. 7. — 1970. — С. 20-24.

Олейник П. А. Роль розыскных версий в раскрытии преступлений / *П. А. Олейник, А. Г. Птицын* // Вып. 8. — 1971. — С. 20-26.

Олишук В. М. Некоторые рекомендации по применению видеозаписи в следственной работе / *В. М. Олишук, Н. И. Мельников* // Вып. 25. — 1982. — С. 54-57.

Панасюк А. О. Місце невербальної інформації в допиті / *А. О. Панасюк* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 176-178.

Пеньковский В. П. Вопросы системы и структуры экспертной службы безопасности Украины и ее задачи / *В. П. Пеньковский* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 42-45.

Перебитюк Н. В. Экспериментальное исследование возможностей применения амплитудного метода радиоинтроскопии для обнаружения тайников / *Н. В. Перебитюк* // Вып. 40. — 1990. — С. 56-61.

Перебитюк Н. В. Использование тепловидения для обнаружения тайников / *Н. В. Перебитюк* // Вып. 41. — 1990. — С. 52-58.

Перкин В. И. Тактические решения и тактические операции в типичных ситуациях расследования разбойных нападений / *В. И. Перкин* // Вып. 50. — 2001. — С. 70-77.

Петряев С. Ю. Періодизація розвитку використання спеціальних знань у практиці розслідування злочинів в Україні / *С. Ю. Петряев* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 69-77.

Плужчи Л. В. Мотив и мотивация в расследовании преступлений / *Л. В. Плужчи* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 173-176.

Позняк В. Д. Первоначальные следственные действия по делам о хищениях денежных средств / *В. Д. Позняк* // Вып. 7. — 1970. — С. 32-37.

Поленова В. Ф. Особенности расследования инсценировки вооруженного разбойного нападения / *В. Ф. Поленова, В. Е. Бергер* // Вып. 29. — 1984. — С. 58-62.

Поликарпова Т. И. Расследование хищений на предприятиях общественного питания / *Т. И. Поликарпова* // Вып. 35. — 1987. — С. 50-53.

Попов И. В. Некоторые вопросы осмотра и проведения товароведческих и трасологических экспертиз по делам о хищении неучтенной продукции / *И. В. Попов* // Вып. 1. — 1964. — С. 255-259.

Попов И. В. Планирование расследования хищений неучтенной продукции / *И. В. Попов* // Вып. 3. — 1966. — С. 12-16.

Попов И. В. Первоначальные следственные действия по делам о хищении неучтенной продукции / *И. В. Попов* // Вып. 4. — 1967. — С. 95-100.

Попелюшко В. О. Експертні знання в кримінальному провадженні за новим КПК України та допит експерта в суді / *В. О. Попелюшко* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 68-74.

Попруга В. И. Некоторые аспекты допроса в суде несовершеннолетних потерпевших / *В. И. Попруга, В. В. Молдован* // Вып. 20. — 1980. — С. 19-24.

Потапов В. Е. Заключение экспертиз помогли в расследовании тяжкого преступления / *В. Е. Потапов, С. Д. Коберник* // Вып. 17. — 1978. — С. 117-118.

Приходько Ю. П. Розслідування злочинів, пов'язаних з використанням енергії вибуху / *Ю. П. Приходько* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 181-184.

Прищепа В. М. Процессуальные и криминалистические основания идентификационных действий следователя / *В. М. Прищепа, М. И. Сегай* // Вып. 6. — 1969. — С. 92-98.

Прозер М. И. Подготовка следователем материалов при назначении экспертиз с большим количеством объектов исследования / *М. И. Прозер* // Вып. 2. — 1965. — С. 337-339.

Прокопенко А. Д. Судебно-биологическая экспертиза плодов грецкого ореха (случай из экспертной практики) / *А. Д. Прокопенко* // Вып. 21. — 1980. — С. 149-151.

Пчелкин В. Д. Криминалистическая характеристика хищений государственного и общественного имущества в кондитерской промышленности // Вып. 28. — 1984. — С. 42-47.

Пчелкин В. Д. Задачи расследования хищений на предприятиях кондитерской промышленности / *В. Д. Пчелкин* // Вып. 41. — 1990. — С. 48-52.

Пяковский В. В. Особенности допроса потерпевших по делам о торговле людьми / *В. В. Пяковский* // Вып. 54. — 2006. — С. 35-41.

Ревисс Д. Л. Практика применения научно-технических средств при расследовании убийств / *Д. Л. Ревисс, С. М. Стороженко* // Вып. 18. — 1979. — С. 133-139.

Ревисс Д. Л. Использование заключений судебных экспертиз при расследовании убийств / *Д. Л. Ревисс, В. Г. Грузкова, М. Л. Мамотюк, О.Н. Мотин* // Вып. 21. — 1980. — С. 150-134.

Радин А. М. Применение научно-технических средств и использование специальных знаний при рассмотрении уголовных дел в суде / *А. М. Радин* // Вып. 20. — 1980. — С. 137-139.

Репешко П. И. К вопросу о получении сравнительных образцов для экспертного исследования в уголовном процессе / *П. И. Репешко* // Вып. 44. — 1992. — С. 30-33.

Репешко П. И. Особенности допроса эксперта в стадии судебного разбирательства уголовного дела / *П. И. Репешко* // Вып. 50. — 2001. — С. 93-102.

Розовский В. П. Использование киноплёнки по делу как доказательства / *В. П. Розовский* // Вып. 13. — 1976. — С. 148-151.

Розовский В. П. Показания обвиняемых (подозреваемых) подлежат проверке / *В. П. Розовский* // Вып. 15. — 1977. — С. 135-139.

Розовский Б. Г. Методы выявления интеллектуального подлога документов следственным исследованием / *Б. Г. Розовский* // Вып. 1. — 1964. — С. 28-35.

Розовский Б. Г. Некоторые вопросы применения психологических приемов в допросе обвиняемых / *Б. Г. Розовский* // Вып. 2. — 1965. — С. 14-22.

Розовский Б. Г. Об использовании технических средств в допросе / *Б. Г. Розовский* // Вып. 4. — 1967. — С. 139-143.

Роспутько Е. И. Применение судебно-оперативной фотографии по делам о нарушениях правил техники безопасности на подземных работах в угольных шахтах / *Е. И. Роспутько* // Вып. 5. — 1968. — С. 50-52.

Рудич Д. С. Значение исследования мелких частиц по делам об автотранспортных происшествиях / *Д. С. Рудич* // Вып. 2. — 1965. — С. 345-348.

Садченко О.О. Потреби слідчої практики як відображення проблем і тенденцій її розвитку / *О.О. Садченко* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 20-27.

Садченко О. О. Спеціальні знання у методиці розслідування кримінальних правопорушень у сфері обігу культурних цінностей / *О. О. Садченко* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 195-200.

Сакаль А. П. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, вчинених транснаціональними організованими злочинними угрупованнями / *А. П. Сакаль* // Вып. 59. — 2014. — 168-177.

Салтевский М. В. О приемах восстановления материальной обстановки в следственной практике / *М. В. Салтевский* // Вып. 8. — 1971. — С. 47-54.

Салтевский М. В. Проблемы классификации источников информации и следственных действий в криминалистической тактике / *М. В. Салтевский, В. Г. Лукашевич* // Вып. 29. — 1984. — С. 29-36.

Салтевский М. В. Раскрытие преступлений по «горячим следам»: понятие, содержание, структура / *М. В. Салтевский* // Вып. 38. — 1989. — С. 37-42.

Салтевский М. В. Криминалистические аспекты установления времени как элемента объективной стороны преступления / *М. В. Салтевский, В. М. Меишов* // Вып. 40. — 1990. — С. 30-35.

Салтевский М. В. Нетрадиционные следы кожного покрова человека в следственной практике / *М. В. Салтевский, С. И. Ненашев* // Вып. 44. — 1992. — С. 37-44.

Салтевский М. В. Вопросы сыскной деятельности правовых кооперативов и ее правового регулирования / *М. В. Салтевский* // Вып. 45. — 1992. — С. 39-42.

Салтевский М. В. Тактика опознания человека по походке / *М. В. Салтевский, М. Я. Головецкий* // Вып. 46. — 1993. — С. 57-62.

Салтевский М. В. Портативные йодные трубки с электрическим подогревом / *М. В. Салтевский* // Вып. 47. — 1995. — С. 72-74.

Самодуров А. В. Новый прием оптического моделирования при установлении дистанции выстрела / *А. В. Самодуров, Е. Д. Кузьменко, А. М. Моисеев* // Вып. 43. — 1991. — С. 59-64.

Сапун А. П. Исследовательский характер применения научно-технических средств в осмотре места происшествия / *А. П. Сапун* // Вып. 7. — 1970. — С. 44-46.

Сапун А. П. Субъекты судебного осмотра места происшествия / *А. П. Сапун* // Вып. 10. — 1973. — С. 63-68.

Светлаков Е. М. Особенности следственного осмотра разрушенных преград / *Е. М. Светлаков* // Вып. 4. — 1967. — С. 107-113.

Светлаков Е. М. Значение осмотра по делам о кражах со взломом из подвижного состава железнодорожного транспорта / *Е. М. Светлаков, В. А. Князев* // Вып. 7. — 1970. — С. 47-51.

Свеишников Г. П. Первичная проверка материалов и возбуждение уголовных дел по фактам приписок / *Г. П. Свеишников* // Вып. 11. — 1975. — С. 67-72.

Свобода Є. Ю. Напрями використання автоматизованих аналітико-інформаційних систем в розслідуванні злочинів / *Є. Ю. Свобода* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 170-173.

Седнев В. В. Загальноструктурні протиріччя теорії судової експертизи / *В. В. Седнев* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 80-89.

Семенов В. В. Участь спеціаліста в розслідуванні комп'ютерних злочинів / *В. В. Семенов, Г. І. Прокопенко* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 168-175.

Сенчик Н. А. Обстоятельства, подлежащие установлению по делам о продаже недоброкачественных товаров в торговых предприятиях / *Н. А. Сенчик* // Вып. 7. — 1970. — С. 75-78.

Сенчик Н. А. Особенности установления способа совершения спекуляции / *Н. А. Сенчик* // Вып. 8. — 1971. — С. 71-77.

Сенчик Н. А. Обстоятельства, подлежащие установлению при расследовании спекуляции / *Н. А. Сенчик* // Вып. 9. — 1972. — С. 68-73.

Сенчик Н. А. Особенности возбуждения уголовных дел о спекуляции / *Н. А. Сенчик* // Вып. 10. — 1973. — С. 75-79.

Сербулов А. М. О взаимодействии следователей и работников милиции при розыске скрывшихся преступников / *А. М. Сербулов* // Вып. 5. — 1968. — С. 7-13.

Сербулов А. М. Фактические требования к организации расследования и раскрытия преступлений / *А. М. Сербулов* // Вып. 6. — 1969. — С. 59-63.

Сімакова-Єфремян Е. Б. Проблемні питання застосування нового Кримінального процесуального кодексу України під час призначення та проведення судової експертизи / *Е. Б. Сімакова-Єфремян* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 54.-59.

Скибицкий К. В. Сведения о преступнике, получаемые в ходе осмотра места происшествия / *К. В. Скибицкий* // Вып. 8. — 1971. — С. 40-45.

Скляров П. Н. О некоторых вопросах подготовки судьи к допросу по уголовным делам / *П. Н. Скляров* // Вып. 27. — 1983. — С. 33-36.

Скопенко С. Ф. Научные методы расследования в деятельности следователей органов прокуратуры УССР / *С. Ф. Скопенко, Ф.А. Лопушанский, Я. П. Нагойный* // Вып. 4. — 1967. — С. 71-82.

Скопенко С. Ф. Практика привлечения специалистов к участию в расследовании преступлений / *С. Ф. Скопенко, В. В. Еременко, Т. В. Варфоломеева, В. И. Гончаренко* // Вып. 11. — 1975. — С. 5-11.

Скопенко С. Ф. Некоторые вопросы использования специальных знаний при расследовании убийств / *С. Ф. Скопенко, В. В. Еременко, В. И. Гончаренко, В. В. Циркаль* // Вып. 26. — 1983. — С. 20-26.

Смирнова С. А. Актуальные задачи развития судебной экспертизы / С. А. Смирнова // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 46-51.

Смушок А. И. Использование криминалистической экспертизы лакокрасочных материалов и лакокрасочных покрытий в уголовном производстве / А. И. Смушок // Вып. 23. — 1981. — С. 26-80.

Сокиран М.Ф. Отримання слідчим зразків для експертизи за участю спеціаліста / М. Ф. Сокиран // Вып. 59. — 2014. — С. 153-161.

Соколов Ю. В. Широкое использование специальных знаний — залог успешного расследования преступлений / Ю. В. Соколов // Вып. 28. — С. 12-16.

Соколевич А. В. Тактические приемы применения звукозаписей в допросе подозреваемых и обвиняемых / А. В. Соколевич // Вып. 9. — 1972. — С. 61-66.

Соколевич А. В. Использование заключений криминалистических экспертиз для установления личности преступника и его изображения / А. В. Соколевич, А. А. Федоренко // Вып. 13. — 1976. — С. 138-141.

Соловьев А. Д. Протоколы следственных действий и их значение для установления истины по делу / А. Д. Соловьев // Вып. 3. — 1966. — С. 57-62.

Соловьев А. Д. Использование в следственной работе материалов, полученных в результате принятия оперативно-розыскных мер / А. Д. Соловьев, А. М. Сербулов // Вып. 4. — 1967. — С. 123-128.

Соловьев А. Д. Некоторые вопросы изучения личности обвиняемого в процессе расследования преступлений / А. Д. Соловьев // Вып. 5. — 1968. — С. 61-66.

Сорокин В. В. Некоторые вопросы психологии допроса несовершеннолетних подозреваемых и обвиняемых // Вып. 19. — 1979. — С. 53-59.

Станецкий К. Н. Из практики расследования уголовных дел о нарушениях ветеринарных правил / К. Н. Станецкий // Вып. 13. — 1976. — С. 137-138.

Станиславский Л. В. Рациональный метод комплексного оформления схемы и фототаблицы к протоколу осмотра места происшествия / *Л. В. Станиславский* // Вып. 11. — 1975. — С. 102-103.

Стринжа В. К. Предварительные действия органа дознания (следователя) по делам о нарушениях правил безопасности движения и эксплуатации автомобильного транспорта / *В. К. Стринжа* // Вып. 3. — 1966. — С. 30-37.

Стринжа В. К. Проблемы полноты использования научно-технических возможностей в расследовании / *В. К. Стринжа, В. П. Бахин, Н. С. Карпов* // Вып. 38. — 1989. — С. 30-37.

Суетнов В. П. Пути совершенствования методики расследования хищений в ходе заготовок сельскохозяйственных продуктов / *В. П. Суетнов* // Вып. 9. — 1972. — С. 74-80.

Сысоенко Г. И. Вопросы совершенствования производства осмотра места происшествия / *Г. И. Сысоенко* // Вып. 39. — 1989. — С. 43-47.

Телевка А. Н. Спорные вопросы о функциях технического инспектора в расследовании несчастных случаев на производстве / *А. Н. Телевка* // Вып. 7. — 1970. — С. 79-84.

Терьохін Д. Г. Використання інформації про рух даних у мережах мобільного зв'язку при розслідуванні шахрайства, вчиненого шляхом незаконного отримання цільового споживчого кредиту / *Д. Г. Терьохін* // Вып. 56. — 2011. — С. 11-17.

Титаренко В. В. Вопросы тактики участия адвоката в производстве следственных и судебных действий / *В. В. Титаренко* // Вып. 19. — 1979. — С. 33-37.

Тищенко С. И. Возможности и практика использования магнитофонных записей и киноматериалов в судебном разбирательстве / *С. И. Тищенко, В. И. Гончаренко* // Вып. 7. — 1970. — С. 14-19.

Тищенко В. В. Тактические особенности первоначальных следственных действий по делам о хищениях зерна в сельском хозяйстве / *В. В. Тищенко* // Вып. 7. — 1970. — С. 38-42.

Тищенко В. В. Участие специалиста-агронома в следственных действиях по делам о хищениях продукции полеводства / *В. В. Тищенко* // Вып. 8. — 1971. — С. 82-85.

Тищенко В. В. Криминалистическое значение связи «преступник-жертва» для методики расследования / *В. В. Тищенко* // Вып. 16. — 1978. — С. 35-39.

Тищенко В. В. Система понятий методики расследования преступлений / *В. В. Тищенко* // Вып. 34. — 1987. — С. 49-56.

Тищенко В. В. Обстоятельства, подлежащие доказыванию по делам о корыстно-насильственных преступлениях / *В. В. Тищенко, Е. Л. Стрельцов* // Вып. 47. — 1995. — С. 67-72.

Туркевич И. К. Допрос свидетелей по делам о взяточничестве / *И. К. Туркевич* // Вып. 3. — 1966. — С. 24-28.

Турулин А. Н. Применение специальных знаний в ходе расследования помогло раскрыть замаскированное преступление / *А. Н. Турулин, С. И. Новиков* // Вып. 8. — 1971. — С. 358-361.

Удалова Л. Д. Вопросы тактики предъявления для опознания / *Л. Д. Удалова* // Вып. 29. — 1984. — С. 45-48.

Удалова Л. Д. Влияние объективных факторов на результаты опознания / *Л. Д. Удалова* // Вып. 32. — 1986. — С. 33-35.

Удалова Л. Д. Влияние субъективных факторов на результаты опознания / *Л. Д. Удалова* // Вып. 46. — 1993. — С. 55-57.

Удалова Л. Д. Некоторые проблемные вопросы собирания доказательств / *Л. Д. Удалова* // Вып. 51. — 2003. — С. 24-27.

Удалова Л. Д. Допустимость доказательственной информации при допросе: некоторые проблемы / *Л. Д. Удалова* // Вып. 51. — 2003. — С. 27-31.

Удовенко Ж. В. Організаційно-тактичні особливості використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, вчинених жінками / *Ж. В. Удовенко, Х. Г. Янкова* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 180-186.

Федосеева А. И. Опыт расследования хищения / *А. И. Федосеева* // Вып. 21. — 1980. — С. 135-137.

Фокина А. А. Роль криминалистической характеристики преступлений в укреплении связи науки криминалистики и практики расследования / *А. А. Фокина* // Вып. 41. — 1990. — С. 17-21.

Холостенко А. В. Питання забезпечення кримінального провадження, що виникають при розслідуванні злочинів у сфері одержання неправомірної вигоди / *А. В. Холостенко* // Вып. 59. — 2014. — С. 161-168.

Хоменко Ф. В. Применение научно-технических средств при проверке показаний на месте / *Ф. В. Хоменко* // Вып. 6. — 1969. — С. 112-115.

Хоменко Ф. В. Об использовании следователями киносъемки и звукозаписи / *Ф. В. Хоменко* // Вып. 7. — 1970. — С. 25-27.

Хоменко Ф. В. Роль заключения экспертизы в расследовании преступлений / *Ф. В. Хоменко* // Вып. 10. — 1973. — С. 379-380.

Цильвик В. П. Криминалистическая характеристика разыскиваемых лиц и ситуаций их безвестного исчезновения / *В. П. Цильвик* // Вып. 41. — 1990. — С. 39-43.

Цильвик В. П. Следственные ситуации, розыскные версии и вопросы планирования расследования по делам, возбужденным в связи с исчезновением человека / *В. П. Цильвик* // Вып. 44. — 1992. — С. 15-24.

Циркаль В. В. Участие специалистов в подготовке к проведению следственных действий / *В. В. Циркаль* // Вып. 17. — 1978. — С. 44-49.

Циркаль В. В. Участие группы специалистов в следственных действиях / *В. В. Циркаль* // Вып. 19. — 1979. — С. 52-64.

Циркаль В. В. Некоторые особенности тактики допроса с участием специалиста / *В. В. Циркаль* // Вып. 22. — 1981. — С. 51-54.

Циркаль В. В. Тактика освидетельствования с участием врача / *В. В. Циркаль* // Вып. 33. — 1986. — С. 45-51.

Циркаль В. В. Использование научно-технических средств и специальных знаний в суде / *В. В. Циркаль* // Вып. 52. — 2004. — С. 39-44.

Цыпарский Я. Г. Некоторые приемы реконструкции на месте происшествия для воспроизведения обстановки и обстоятельств события / *Я. Г. Цыпарский* // Вып. 2. — 1965. — С. 30-37.

Цыпарский Я. Г. Макетирование в ходе воспроизведения обстановки и обстоятельств события / *Я. Г. Цыпарский* // Вып. 5. — 1968. — С. 41-44.

Чаплинська Ю. А. Форми використання спеціальних знань / *Ю. А. Чаплинська* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 89-91.

Чаяук В. К. О повышении эффективности расследования карманных краж / *В. К. Чаяук* // Вып. 24. — 1982. — С. 60-65.

Чаяук В. К. Выдвижение версий на основе количественных показателей элементов криминалистической характеристики краж социалистического имущества / *В. К. Чаяук* // Вып. 29. — 1984. — С. 41-45.

Черепушак В. В. Проведення слідчих (розшукових) дій із застосуванням відеозйомки / *В. В. Черепушак* // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 206-208.

Чернега Н. Н. Использование возможностей дактилоскопического учета при раскрытии и расследовании убийств / *Н. Н. Чернега* // Вып. 22. — 1981. — С. 117-119.

Чернова Т. С. Использование заключения автотехнической экспертизы при защите подсудимого / *Т. С. Чернова* // Вып. 18. — 1979. — С. 139-142.

Чепуркин С. Н. Некоторые вопросы судебного осмотра / *С. Н. Чепуркин* // Вып. 10. — 1973. — С. 99-102.

Черкавский Н. В. Некоторые вопросы борьбы с угрозой убийством / *Н. В. Черкавский* // Вып. 10. — 1973. — С. 87-91.

Шалдырван П. В. Криминалистическая характеристика современных массовых беспорядков / *П. В. Шалдырван* // Вып. 52. — 2004. — С. 13-21.

Шаповалова Л. А. Участие специалистов — биолога и почвоведа в следственных действиях / *Л. А. Шаповалова, Е.А. Хлесткова* // Вып. 31. — 1992. — С. 40-44.

Шаркова Т. Ф. О самостоятельных исследованиях вещественных доказательств, проводимых следователем / *Т. Ф. Шаркова* // Вып. 6. — 1969. — С. 87-91.

Шашурин И. И. Некоторые вопросы, подлежащие выяснению по делам о хищениях в системе розничной торговли / *И. И. Шашурин* // Вып. 12. — 1976. — С. 19-21.

Шашурин И. И. Изъятие и осмотр документов по делам о нарушении правил техники безопасности при производстве работ с использованием углеводородных газов / *И. И. Шашурин* // Вып. 18. — 1979. — С. 51-54.

Шашурин И. И. Особенности производства некоторых следственных действий, по делам о пожарах, возникших в результате неисправностей электроустановок / *И. И. Шашурин* // Вып. 24. — 1979. — С. 55-60.

Шевченко В. И. Экспертиза помогла раскрыть убийство / *В. И. Шевченко* // Вып. 10. — 1973. — С. 381-383.

Шевченко В. И. Использование научных рекомендаций при расследовании преступлений против личности / *В. И. Шевченко* // Вып. 11. — 1975. — С. 47-51.

Шетилов Н. А. Производство экспертизы в суде по уголовным делам / *Н. А. Шетилов* // Вып. 27. — 1975. — С. 36-40.

Шматченко В. Н. Умелое расследование взяточничества в жилищно-коммунальных органах / *В. Н. Шматченко* // Вып. 4. — 1967. — С. 83-86.

Шепитько В. Ю. Проблемы алгоритмизации тактики допроса несовершеннолетних / *В. Ю. Шепитько* // Вып. 47. — 1995. — С. 50-55.

Шепитько В. Ю. Ситуационная обусловленность применения тактических приемов в расследовании преступлений / *В. Ю. Шепитько* // Вып. 48. — 1997. — С. 37-42.

Шехавцов Р. М. Правові та криміналістичні проблеми використання лазерного 3D сканеру при проведенні окремих слідчих дій / *Р.М. Шехавцов* // Вип. 56. — 2011. — С. 23-28.

Шокало Г. М. Особенности расследования преступных загрязнений окружающей среды / *Г. М. Шокало* // Вип. 37. — 1988. — С. 47-52.

Шость Н. В. Выявление следователем способов вовлечения несовершеннолетних в преступную деятельность / *Н. В. Шость* // Вип. 8. — 1971. — С. 78-81.

Шость Н. В. Выявление следователем лиц, вовлекающих несовершеннолетних в преступную деятельность / *Н. В. Шость* // Вип. 9. — 1972. — С. 110-112.

Юркин В. И. К вопросу о применении юридических приемов и методов в производстве таможенного досмотра / *В. И. Юркин* // Вип. 7. — 1970. — С. 85-88.

Юркин В. И. Логико-криминалистические и психологические методы в производстве таможенных действий / *В. И. Юркин* // Вип. 9. — 1972. — С. 98-102.

Яковлев Ю. А. Использование научно-технических средств следственными аппаратами органов охраны общественного порядка УССР / *Ю. А. Яковлев, В. П. Диденко* // Вип. 5. — 1968. — С. 53-56.

Янчук О. Ю. Проблеми питання призначення судової експертизи в господарському судочинстві / *О. Ю. Янчук* // Вип. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 76-80.

Ярамышьян Ш. Ш. О научно-техническом обеспечении осмотра места дорожно-транспортного происшествия / *Ш. Ш. Ярамышьян* // Вип. 19. — 1979. — С. 46-48.

Ясинский Г. М. Прокурорский надзор за применением специальных знаний на предварительном следствии / *Г. М. Ясинский* // Вип. 5. — 1968. — С. 14-18.

Ясинский Г. М. Передвижная криминалистическая лаборатория на службе следствия / *Г. М. Ясинский* // Вып. 8. — 1971. — С. 89-91.

Ясинский Г. М. Выводы эксперта способствовали изобличению виновных / *Г. М. Ясинский* // Вып. 10. — 1971. — С. 384-386.

Ясинский Г. М. Вопросы взаимодействия следователя с органами дознания / *Г. М. Ясинский* // Вып. 17. — 1978. — С. 42-44.

Ясь А. А. Некоторые вопросы использования видеозаписи при производстве опознания / *А. А. Ясь* // Вып. 39. — 1989. — С. 50-53.

Яцишен М. Ф. Электронно-вычислительная техника на службе органов внутренних дел / *М. Ф. Яцишен, Т. Д. Цыбуленко* // Вып. 14. — 1977. — С. 16-20.

СЛІДЧА ПРАКТИКА. ЕКСПЕРТНА ПРАКТИКА

Дьяченко Я. М. Использование банка данных ДНК-анализа в расследовании и раскрытии преступлений / *Я. М. Дьяченко* // Вып. 51. — 2003. — С. 260-263.

Зелений А. П. Деякі особливості фіксації, вилучення та експертного дослідження статичних об'ємних слідів взуття / *А. П. Зелений* // Вып. 57. — 2012. — С. 220-226.

Мельник В. В. Под слоем пепла (опыт расследования тяжкого преступления) // Вып. 48. — 1997. — С. 215-220.

СУДОВО-ЕКСПЕРТНА ПРОФІЛАКТИКА

Аксенова В. В. Некоторые возможности защиты документов от изменений / *В. В. Аксенова* // Вып. 14. — 1977. — С. 43-52.

Александров Ю. В. Некоторые вопросы методики расследования и предупреждения преступлений, совершаемых при продаже товаров в кредит / *Ю. В. Александров, В. А. Коломиец* // Вып. 1. — 1964. — С. 21-27.

Балицкий С. Г. О профилактике правонарушений среди молодежи / *С. Г. Балицкий, Ю. Г. Кобринский* // Вып. 10. — 1973. — С. 105-110.

Баумштейн Г. Э. Контактирование работы следователей, милиции и общественности на участке / *Г. Э. Баумштейн* // Вып. 3. — 1966. — С. 79-82.

Волковский С. А. Дорожно-транспортные происшествия с участием автомобилей и тракторных поездов и мероприятия по их предупреждению / *С. А. Волковский, А. М. Дзюбан, И. Я. Фридман* // Вып. 13. — 1976. — С. 28-34.

Галаса П. В. Обстоятельства, способствующие возникновению дорожно-транспортных происшествий в условиях недостаточной видимости / *П. В. Галаса* // Вып. 26. — 1983. — С. 78-82.

Галаса П. В. Обстоятельства, способствующие дорожно-транспортным происшествиям (дорожные условия и организация движения) / *П. В. Галаса* // Вып. 32. — 1986. — С. 24-28.

Галаса П. В. Вопросы профилактической деятельности экспертов-автотехников / *П. В. Галаса, И. Я. Фридман* // Вып. 35. — 1987. — С. 14-18.

Гущин В. Ф. Значение криминалистической экспертизы огнестрельного оружия в предупреждении преступлений / *В. Ф. Гущин, Б. Н. Ермоленко, В. Н. Ладин* // Вып. 4. — 1967. — С. 156-160.

Давыденко Л. М. Выявление следователем условий, способствующих совершению преступлений в области охраны труда и техники безопасности // Вып. 11. — 1975. — С. 118-123.

Дейнеко И. Л. Формы и методы привлечения общественности к расследованию преступлений / *И. Л. Дейнеко* // Вып. 2. — 1965. — С. 59-66.

Дейнеко И. Л. Формы деятельности следователя по устранению иричин и условий, способствовавших преступлению / *И. Л. Дейнеко, В. К. Скибинский* // Вып. 11. — 1975. — С. 104-109.

Демьяненко К. Г. О профилактической работе учреждений судебно-бухгалтерской экспертизы / *К. Г. Демьяненко* // Вып. 21. — 1980. — С. 69-74.

Дьяченко Ф. Д. Участие общественности в производстве первоначальных (неотложных) и иных следственных действий / *Ф. Д. Дьяченко* // Вып. 1. — 1964. — С. 87-95.

Дьяченко Ф. Д. Улучшить работу следователя по профилактике преступлений / *Ф. Д. Дьяченко, Б. М. Артемов, В. Е. Коновалова* // Вып. 5. — 1968. — С. 81-85.

Дьяченко Ф. Д. Деятельность судов по профилактике правонарушений / *Ф. Д. Дьяченко* // Вып. 21. — 1980. — С. 58-62.

Жияев В. И. Новые формы привлечения общественности к предупреждению правонарушений / *В. И. Жияев* // Вып. 12. — 1976. — С. 22-25.

Ищенко Р. Т. Криминогенные обстоятельства, выявляемые экспертом-почерковедом по материалам «пенсионных дел» / *Р. Т. Ищенко* // Вып. 23. — 1981. — С. 51-54.

Ищенко В. Г. Предупреждение квартирных краж (по материалам прокуратуры Киевского района г. Одессы) / *В. Г. Ищенко* // Вып. 35. — 1987. — С. 9-14.

Клименко Н. И. Место и роль профилактики в системе криминалистики / *Н. И. Клименко* // Вып. 52. — 2004. — С. 3-8.

Колковская М. М. Совместные действия следователя прокуратуры, милиции и общественности при раскрытии опасного преступления / *М. М. Колковская* // Вып. 8. — 1971. — С. 86-88.

Колмаков В. П. Актуальные задачи совершенствования борьбы с преступностью в свете решений XXV съезда КПСС / *В. П. Колмаков* // Вып. 8. — 1971. — С. 5-12.

Колодкин Л. М. Предупреждение замышляемых преступлений / *Л. М. Колодкин* // Вып. 5. — 1968. — С. 86-89.

Крупка Ю. Н. Работа следователя по предупреждению преступлений, совершаемых на почве семейно-бытовых конфликтов / *Ю. Н. Крупка* // Вып. 29. — 1984. — С. 71-76.

Кузьменко Н. К. Деятельность следователя по предупреждению правонарушений / *Н. К. Кузьменко* // Вып. 26. — 1983. — С. 73-78.

Кукоев М. М. Профилактическая работа следователя при расследовании отдельных видов преступлений / *М. М. Кукоев* // Вып. 29. — 1984. — С. 67-71.

Лагутин А. В. Некоторые вопросы предупреждения краж и угонов автотранспортных средств / *А. В. Лагутин* // Вып. 25. — 1982. — С. 78-81.

Липовский В. В. Подпись как удостоверительный знак и профилактика ее подделки / *В. В. Липовский, И. Я. Фридман* // Вып. 5. — 1968. — С. 195-199.

Лопушанский Ф. А. О некоторых формах вовлечения общественности в борьбу за искоренение преступности / *Ф. А. Лопушанский, И. П. Лановенко* // Вып. 1. — 1964. — С. 79-86.

Лопушанский Ф. А. Некоторые вопросы участия общественности розыскной работе следователя / *Ф. А. Лопушанский* // Вып. 2. — 1965. — С. 53-58.

Лопушанский Ф. А. Меры по улучшению профилактических представлений следователей прокуратуры / *Ф. А. Лопушанский* // Вып. 5. — 1968. — С. 75-80.

Лопушанский Ф. А. Работа следователя по предупреждению хищений, совершаемых бухгалтерско-счетными работниками / *Ф. А. Лопушанский, В. Д. Позняк, В. В. Еременко* // Вып. 6. — 1969. — С. 119-126.

Лопушанский Ф. А. Некоторые вопросы расследования и предупреждения хулиганства / *Ф. А. Лопушанский, И. П. Лановенко* // Вып. 7. — 1970. — С. 91-96.

Лопушанский Ф. А. Установление при расследовании обстоятельств, способствующих совершению преступлений несовершеннолетних / *Ф. А. Лопушанский* // Вып. 9. — 1972. — С. 115-119.

Лопушанский Ф. А. Некоторые вопросы организационно-методического руководства профилактической работой следователей / *Ф. А. Лопушанский* // Вып. 12. — 1976. — С. 25-30.

Лошманов В. П. Вопросы экспертной профилактики дорожно-транспортных происшествий / *В. П. Лошманов* // Вып. 8. — 1971. — С. 106-109.

Лукашевич В. Г. Основные направления организации профилактической работы органов внутренних дел по выявлению преступных групп и предотвращению их деятельности / *В. Г. Лукашевич* // Вып. 25. — 1982. — С. 73-78.

Лысенко А. Д. Раскрытию убийства способствовали тщательный осмотр места происшествия и помощь общественности / *А. Д. Лысенко* // Вып. 3. — 1966. — С. 83-86.

Матусовский Г. А. Неотложные предупредительные меры, вытекающие из результатов первоначальных следственных действий / *Г. А. Матусовский* // Вып. 4. — 1967. — С. 147-151.

Михальченко Б. А. О некоторых мерах по предупреждению автопроисшествий / *Б. А. Михальченко, И. Я. Фридман* // Вып. 2. — 1965. — С. 74-78.

Надгорный Г. М. Экспертная профилактика: недостатки, пути совершенствования / *Г. М. Надгорный* // Вып. 34. — 1987. — С. 26-31.

Олейник П. А. Роль судебно-экспертных учреждений в деятельности по раскрытию и предупреждению преступлений / *П. А. Олейник* // Вып. 10. — 1973. — С. 16-22.

Олейник П. А. Дальнейшее укрепление связи органов внутренних дел с общественностью — залог успешной борьбы с правонарушениями / *П. А. Олейник* // Вып. 17. — 1978. — С. 3-7.

Павленко С. Д. Экспертная фототека — важное средство профилактики и борьбы с подделками документов, изготовленных печатными способами / *С. Д. Павленко* // Вып. 13. — 1976. — С. 34-37.

Плахтий Б. А. Участие представителей общественности в судебном разбирательстве / *С. А. Плахтий* // Вып. 19. — 1979. — С. 69-74.

Плотников Н. В. Взаимодействие органов внутренних дел и общественности по вопросам профилактики правонарушений / *Н. В. Плотников* // Вып. 20. — 1980. — С. 30-32.

Позняк В. Д. Следственная профилактика умышленных убийств / *В. Д. Позняк, В. В. Еременко, Ф. А. Лопушанский* // Вып. 15. — 1977. — С. 30-34.

Романов Н. С. Теоретические вопросы экспертной профилактики дорожно-транспортных происшествий / *Н. С. Романов* // Вып. 28. — 1984. — С. 51-56.

Сапун А. П. Опыт профилактической деятельности Киевского научно-исследовательского института судебной экспертизы / *А. П. Сапун, М. Я. Сегай* // Вып. 2. — 1965. — С. 67-78.

Светланова З. И. О предупреждении дорожно-транспортных происшествий / *З. И. Светланова* // Вып. 9. — 1972. — С. 140-143.

Сенчик Н. А. Выявление условий способствующих продаже недоброкачественных товаров в торговых организациях / *Н. А. Сенчик* // Вып. 5. — 1968. — С. 95-98.

Сенчик Н. А. Основные направления в деятельности следователя по предупреждению преступлений в торговле / *Н. А. Сенчик* // Вып. 11. — 1975. — С. 110-117.

Скопенко С. Ф. О взаимодействии следственных органов и экспертных учреждений УССР в работе по предупреждению преступлений / *С. Ф. Скопенко* // Вып. 15. — 1977. — С. 20-24.

Скопенко С. Ф. Роль судебно-экспертных учреждений в раскрытии и предупреждении преступлений / *С. Ф. Скопенко* // Вып. 28. — 1984. — С. 9-14.

Скорик Н. В. О профилактической деятельности Харьковского НИИСЭ / *Н. В. Скорик* // Вып. 15. — 1977. — С. 25-30.

Скорик Н. В. О формах и методах правовой пропаганды сотрудников судебно-экспертных учреждений / *Н. В. Скорик* // Вып. 16. — 1978. — С. 53-58.

Стеценко В. В. Больше внимания изучению профилактической деятельности бухгалтеров-экспертов / *В. В. Стеценко, Ю. С. Сушко* // Вып. 9. — 1972. — С. 130-138.

Сербулов А. И. О формах и методах привлечения общественности к участию в следственной работе органов МООП / *А. И. Сербулов, А. Д. Соловьев* // Вып. 1. — 1964. — С. 71-78.

Сушук З. И. Некоторые вопросы повышения эффективности деятельности добровольных народных дружин / *З. И. Сушук, Ю. Г. Кобринский* // Вып. 17. — 1978. — С. 37-41.

Теньков А. А. Использование научно-технических средств, помощь специалистов и общественности способствовали раскрытию преступления / *А. А. Теньков, А. В. Яценко* // Вып. 4. — 1967. — С. 152-155.

Тищенко В. В. Анализ следователем условий, способствующих хищениям продукции растениеводства в колхозах и совхозах / *В. В. Тищенко* // Вып. 9. — 1972. — С. 124-129.

Фридман И. Я. Использование специальных познаний в работе по предупреждению преступлений / *И. Я. Фридман* // Вып. 1. — 1964. — С. 96-100.

Фридман И. Я. О проведения экспертиз по вопросам профилактики преступлений / *И. Я. Фридман* // Вып. 5. — 1968. — С. 90-94.

Фридман И. Я. Предмет криминалистики и вопросы предупреждения преступлений / *И. Я. Фридман* // Вып. 6. — 1969. — С. 127-133.

Фридман И. Я. Методологические вопросы обнаружения обстоятельств профилактического характера / *И. Я. Фридман* // Вып. 7. — 1970. — С. 98-105.

Фридман И. Я. Вопросы профилактики преступлений в системе криминалистики / *И. Я. Фридман* // Вып. 8. — 1971. — С. 101-105.

Фридман И. Я. Методические вопросы деятельности сотрудников экспертных учреждений по профилактике преступлений / *И. Я. Фридман* // Вып. 9. — 1972. — С. 134-139.

Фридман И. Я. Проблемы совершенствования деятельности экспертных учреждений по предупреждению правонарушений / *И. Я. Фридман* // Вып. 10. — 1973. — С. 111-118.

Фридман И. Я. Организация профилактической работы экспертного учреждения / И. Я. Фридман // Вып. 11. — 1975. — С. 125-134.

Фридман И. Я. О совершенствовании профилактической работы судебно-экспертных учреждений / И. Я. Фридман // Вып. 14. — 1977. — С. 44-49.

Фридман И. Я. Вопросы правового регулирования профилактической деятельности экспертов и судебно-экспертных учреждений / И. Я. Фридман // Вып. 17. — 1977. — С. 48-53.

Фридман И. Я. Использование комплексных познаний при проведении судебных экспертиз документов для выявления обстоятельств, способствующих правонарушениям / И. Я. Фридман // Вып. 18. — 1979. — С. 69-75.

Фридман И. Я. Комплексные экспертные исследования в целях профилактики правонарушений / И. Я. Фридман // Вып. 20. — 1980. — С. 25-30.

Фридман И. Я. Использование результатов физико-химических и биологических исследований для выявления обстоятельств, способствующих правонарушениям / И. Я. Фридман // Вып. 21. — 1980. — С. 63-69.

Фридман И. Я. О взаимодействии экспертных учреждений со следственными органами и судами по реализации профилактических предложений / И. Я. Фридман // Вып. 22. — 1981. — С. 55-61.

Фридман И. Я. Использование профилактических рекомендаций судебно-экспертных учреждений следователями органов внутренних дел УССР / И. Я. Фридман // Вып. 23. — 1979. — С. 46-51.

Фридман И. Я. Об эффективности профилактической работы судебно-экспертных учреждений / И. Я. Фридман // Вып. 24. — 1982. — С. 36-41.

Фридман И. Я. Использование в профилактической работе народных судов материалов судебных экспертиз / И. Я. Фридман // Вып. 25. — 1982. — С. 68-73,

Фридман И. Я. О взаимодействии судов и экспертных учреждений в профилактике правонарушений / И. Я. Фридман, Т. М. Федоренко // Вып. 26. — 1983. — С. 67-73.

Фридман И. Я. Использование специальных познаний экспертов-автотехников для профилактики дорожно-транспортных происшествий (на материалах УССР) / *И. Я. Фридман, П. В. Галаса* // Вып. 27. — 1983. — С. 25-30.

Фридман И. Я. Использование материалов криминалистических экспертиз документов для профилактики хищений в сельском хозяйстве / *И. Я. Фридман, Т. М. Федоренко, П. В. Галаса, М. Е. Бондарь, Г. В. Прохоров-Лукин* // Вып. 28. — 1984. — С. 47-51.

Фридман И. Я. Исходная информация для профилактической работы судебных экспертов / *И. Я. Фридман* // Вып. 31. — 1985. — С. 34-37.

Фридман И. Я. Оценка экспертных данных при проведении правоохранительными органами профилактической работы / *И. Я. Фридман* // Вып. 32. — 1986. — С. 18-24.

Фридман И. Я. Профилактическая работа экспертов по арбитражным делам, связанным с исследованием пломб / *И. Я. Фридман* // Вып. 33. — 1986. — С. 28-33.

Фридман И. Я. О повышении качества и эффективности профилактической работы экспертов — почерковедов / *И. Я. Фридман, М. Е. Бондарь* // Вып. 34. — 1987. — С. 31-36.

Фридман И. Я. О некоторых дискуссионных вопросах экспертной профилактики / *И. Я. Фридман* // Вып. 36. — 1988. — С. 28-33.

Фридман И. Я. О круге профилактических задач, решаемых в судебно-экспертных учреждениях / *И. Я. Фридман* // Вып. 43. — 1991. — С. 50-54.

Фридман И. Я. Вопросы изучения преступности и ее профилактики в Украине (20-60-е годы) / *И. Я. Фридман* // Вып. 46. — 1993. — С. 10-15.

Фридман И. Я. К вопросу об эффективности экспертной профилактики / *И. Я. Фридман* // Вып. 47. — 1995. — С. 25-31.

Цветаева Н. В. Работа следователя по предупреждению хищений в торговых организациях / *Н. В. Цветаева* // Вып. 3. — 1966. — С. 73-77.

Шаркова Т. Ф. О профилактике преступлений, совершаемых с применением охотничьих ружей / *Т.Ф. Шаркова* // Вып. 9. — 1972. — С. 144-146.

Шматченко В. Н. Использование помощи общественности в раскрытии преступлений / *В. Н. Шматченко* // Вып. 9. — 1972. — С. 120-123.

Шумов В. В. Народный суд и профилактика правонарушений / *В. В. Шумов* // Вып. 19. — 1979. — С. 65-69.

ІСТОРІЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

Антонова М. М. До питання розвитку редакційно-видавничої діяльності Київського науково-дослідного інституту судових експертиз / *Антонова М. М., В. П. Колонюк, О. П. Ягодін* // Вып. 59. — 2014. — С. 541-546.

Бондарь М. Е. Формирование научно-экспертной школы Киевского научно-исследовательского института судебных экспертиз / *М. Е. Бондарь* // Вып. 59. — 2014. — С. 521-529.

Елисеев А. А. К истории экспертных учреждений УССР / *А. А. Елисеев* // Вып. 5. — 1968. — С. 101-104.

Іценко А. В. Науковий доробок криміналістів-почеркознавців / *А. В. Іценко* // Вып. 59. — 2014. — С. 529-540.

Клименко Н. І. М.Я. Сегай — відомий експерт-криміналіст і вчений / *Н. І. Клименко* // Вып. 59. — 2014. — С. 505-510.

Колонюк В. П. Наукова, організаційна та педагогічна діяльність проф. В.К. Лисиченка / *В. П. Колонюк* // Вып. 57. — 2012. — С. 234-237.

Комаха В. А. К вопросу об истории становления Одесского научно-исследовательского института судебных экспертиз / *В. А. Комаха, О. В. Комаха, Л. Н. Чернобай* // Вып. 50. — 2001. — С. 47-55.

Комаха А. В. Ганс Гросс и его научно-педагогическая деятельность в Черновицком университете / *В. А. Комаха* // Вып. 51. — 2003. — С. 14-17.

Комаха В. А. С. Н. Матвеев и его роль в развитии судебной баллистики и баллистической экспертизы / В. А. Комаха // Вып. 52. — 2004. — С. 9-12.

Комаха В. О. Туфанов Микола Миколайович — український судовий медик, один із засновників КНСЕ при прокуратурі київської судової палати / В. О. Комаха // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 11-17.

Мазниченко Ю. О. Історичні аспекти становлення наукових засад інформатизації судово-експертної діяльності в 50-70-х роках ХХ століття / Ю. О. Мазниченко // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 53-61.

Оратовский В. А. Десять лет работы Львовского отделения Киевского НИИСЭ / В. А. Оратовский // Вып. 19. — 1979. — С. 38-41.

Салтевский М. В. Из истории развития криминалистики и криминалистических подразделений МВД УССР / М. В. Салтевский, В. Н. Мальшев // Вып. 19. — 1979. — С. 10-15.

Сапун А. П. 50 лет деятельности Киевского научно-исследовательского института судебной экспертизы / А. П. Сапун, М. Я. Сегай // Вып. 4. — 1967. — С. 35-49.

Чисников В. Н. Открытие и освящение Киевского кабинета научно-судебной экспертизы 2 февраля 1914 года / В. Н. Чисников // Вып. 58. — 2013. — Ч. 2. — С. 3-11.

Чисников В. Н. Магистр химии А. П. Семенов — помощник управляющего Киевского кабинета научно-судебной экспертизы / В. Н. Чисников // Вып. 59. — 2014. — С. 546-550.

Шаркова Т. Ф. Профессор И. П. Макаренко — организатор и руководитель экспертного учреждения в Одессе (к 100-летию со дня рождения) / Т. Ф. Шаркова // Вып. 11. — 1975. — С. 450-453.

Юсупов В. В. Діяльність Кабінетів науково-судової експертизи в Україні у 1918-1923 / В. В. Юсупов // Вып. 57. — 2012. — С. 227-234.

КРИМІНАЛІСТИКА ЗА КОРДОНОМ

Постика И. В. Криминалистика в ГДР (общетеоретические вопросы и криминалистическая техника) / *И. В. Постика Г. В. Вариеш* // Вып. 16. — 1978. — С. 154-158.

Постика И. В. Криминалистика в ГДР / *И. В. Постика* // Вып. 17. — 1978. — С. 119-125.

Постика И. В. Использование кибернетики в борьбе с преступностью в европейских социалистических странах / *И. В. Постика* // Вып. 20. — 1980. — С. 140-150.

Постика И. В. Использование кибернетики в борьбе с преступностью в европейских социалистических странах / *И. В. Постика, Л. Г. Троскотт* // Вып. 22. — 1981. — С. 128-180.

Постика И. В. Общие положения теории криминалистической идентификации в европейских социалистических странах (понятие, объекты, виды) / *И. В. Постика* // Вып. 23. — 1981. — С. 126-131.

Постика И. В. Общие положения теории криминалистической идентификации в европейских социалистических странах (свойства, признаки, общая методика, автоматизация, роль в доказывании) / *И. В. Постика* // Вып. 24. — 1982. — С. 128-180.

Постика И. В. Некоторые вопросы организации криминалистической службы в европейских социалистических странах / *И. В. Постика* // Вып. 26. — 1983. — С. 185-189.

Постика И. В. Раскрытие преступлений по горячим следам (по материалам XIII Международного криминалистического симпозиума социалистических стран) / *И. В. Постика* // Вып. 27. — 1983. — С. 110-117.

Постика И. В. Изучение криминалистики в вузах европейских социалистических стран / *И. В. Постика* // Вып. 35. — 1987. — С. 104-109.

Постика И. В. Научные исследования в области криминалистики в восточно-европейских странах / *И. В. Постика* // Вып. 40. — 1990. — С. 112-125.

Форкер Д. Измерительная шкала «Путь-время» / *Д. Форкер* // Вып. 8. — 1971. — С. 380-383.

Чепман Д. Оценка эффективности технологии VSA (Voice Stress Analysis) на основе практики уголовного судопроизводства в США / *Джеймс Чепман, Мариго Статис* // Вып. 57. — 2012. — С. 238-254.

ПЕРСОНАЛІЇ

Памяти *Сергея Ивановича Тихенко* // Вып. 8. — 1971. — С. 383-384.

Памяти *Виктора Павловича Колмакова* // Вып. 10. — 1973. — С. 407-411.

Памяти *Николая Михайловича Зюскина* // Вып. 10. — 1973. — С. 411-412.

Памяти *Бориса Николаевича Ермоленко* // Вып. 12. — 1976. — С. 158-159.

Памяти *Зиновия Михайловича Соколовского* // Вып. 12. — 1976. — С. 160-161.

Памяти *Георгия Михайловича Надгорного* // Вып. 50. — 2001. — С. 294.

Пам'яті *Михайла Яковича Сегая* (31.03.1923-1.05.2013) // Вып. 58. — 2013. — Ч. 1. — С. 462-464.

Сергей Иванович Тихенко (к 100-летию со дня рождения) // Вып. 48. — 1997. — С. 258-259.

ЗМІСТ

Загальні питання криміналістики та судової експертизи	529
Почеркознавча експертиза	560
Авторознавча експертиза	577
Технічна експертиза документів	581
Фототехнічна експертиза	590
Портретна експертиза. Експертиза голограм	593
Трасологічна експертиза.....	594
Дактилоскопична експертиза	601
Балістична експертиза	604
Експертиза холодної зброї	615
Вибухотехнічна експертиза	615
Експертиза відеозвукозапису	616
Експертиза матеріалів, речовин та виробів	618
Ґрунтознавча експертиза	634
Біологічна експертиза	636
Автотехнічна експертиза	643
Ідентифікаційна експертиза номерів транспортних засобів	662
Комп'ютерно-технічна експертиза	662
Пожежно-технічна експертиза	664
Електротехнічна експертиза	665
Будівельно-технічна експертиза	665
Інженерно-екологічна експертиза	666
Економічна експертиза	667
Товарознавча експертиза	671
Автотоварознавча експертиза	672
Експертиза у сфері інтелектуальної власності	673
Психологічна експертиза	674
Мистецтвознавча експертиза	676
Судово-медична та судово-психіатрична експертизи	676
Інші види судових експертиз	690
Розробка та використання науково-технічних засобів	693
Питання слідчої тактики та методики розслідування злочинів.	
Криміналістична техніка	697
Слідча практика. Експертна практика	731
Судово-експертна профілактика	731
Історія судово-експертних установ України	740
Криміналістика за кордоном	742
Персоналії.	743